Stăpânul secretelor lui Ceaușescu

I se spunea Machiavelli

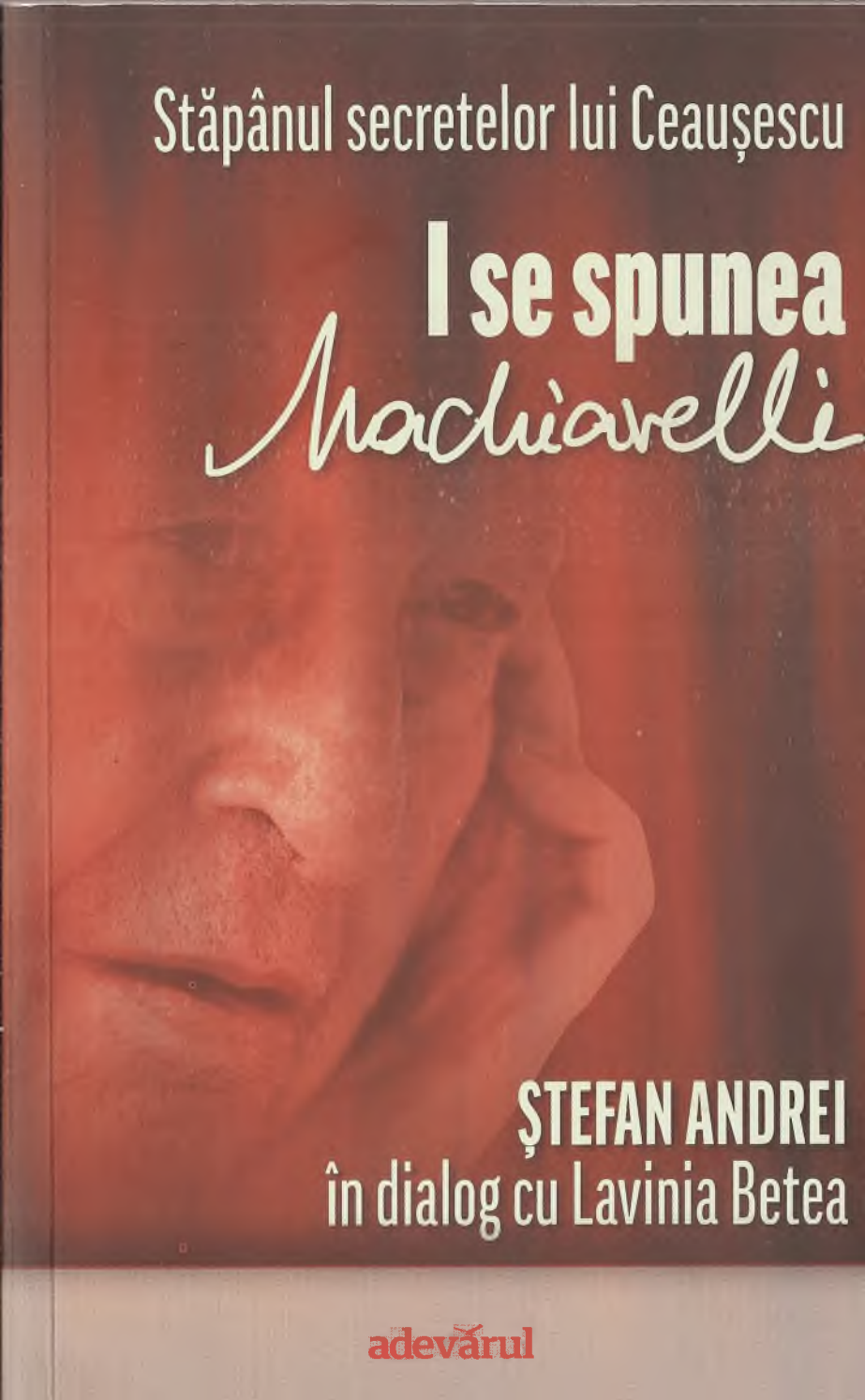

ȘTEFAN ANDREI
în dialog cu Lavinia Betea

adevărul

Stăpânul secretelor lui Ceaușescu

I se spunea Machiavelli

ȘTEFAN ANDREI
în dialog cu Lavinia Betea

Ediție îngrijită de Cristina Diac,
Florin-Răzvan Mihai, Ilarion Țiu

adevărul.

Comandaţi cărţile Adevărul:
www.adevarulshop.ro
Telefon: 021.407.76.38 / 51;
Fax: 021.407.76.42

Descrierea CIP a Bibliotecii Naţionale a României
ANDREI, ŞTEFAN
I se spunea Machiavelli / Ştefan Andrei în dialog cu Lavinia Betea. - Bucureşti : Adevărul Holding, 2011
ISBN 978-606-644-006-6

I. Betea, Lavinia

354.11(498) Andrei, Ş.
929 Andrei,Ş.

AUTOBIOGRAFIE[1]

Ştefan Andrei

Sînt născut la 29 martie 1931 în comuna Podari Raion Craiova Regiunea Craiova. În primii ani, înainte de începerea şcolii primare, am trăit la circa 2 km de prima aşezare omenească într-un canton c.f.r. alături de familia mea.

În 1938 am intrat la şcoala primară din comună unde am fost apreciat ca un elev foarte bun. Părinţii au fost sfătuiţi de învăţătorii satului, să dau examen la liceu. După terminarea clasei IV primare, dau examen la liceu însă nu pot urma cursurile deoarece atunci mai aveam un frate la şcoala normală, tatăl meu avea un salariu mic, iar războiul apăsa din greu asupra celor mulţi.

Revin în şcoala primară unde mai continui un an şi apoi dau din nou examen la liceul comercial unde reuşesc primul şi apoi dau examen de admitere la liceul militar din Craiova unde de asemenea reuşesc printre primii. Familia mea ţinînd seama de unele avantagii materiale pe care le oferea liceul militar (acordarea de îmbrăcăminte, internat gratuit) şi fără a ţine seama că eu nu aveam calităţi pentru a deveni un ofiţer şi bineînţeles necunoscînd educaţia care se făcea în liceele militare m-a îndemnat să intru în liceul militar.

La 12 septembrie 1943 am devenit elev al liceului militar din Craiova. Deşi eram în anul I şi aveam 12 ani mi-am dat seama că ofiţerii care erau în liceu proveneau în general din rîndul claselor superioare şi se preocupau de transmiterea unei educaţii ... în rîndurile elevilor. Am urmat cursurile anului I în perioada 12 septembrie 1943 – 1 aprilie 1944 (cursurile s-au încheiat mai devreme datorită bombardamentelor), iar anul II l-am început după doborîrea guvernului antonescian. Imediat după introducerea serviciului de educaţie şi propagandă, ţinînd seama de originea mea socială şi de faptul că aveam rezultate la învăţătură foarte bune am fost încadrat în grupul de elevi care lucrau pe lîngă Serviciul de Educaţie şi Propagandă, iar mai tîrziu am fost pregătit şi propus pentru a intra în conducerea Uniunii Tineretului Muncitoresc şi UAER din liceu.

După desfiinţarea liceului militar în 1948, am intrat prin examen de admitere la Liceul Fraţii Buzeşti din Craiova pe care l-am absolvit în anul 1951. În timpul şcolii am învăţat foarte bine şi am luat premiul I la concursul literar ARLUS pe ţară în anul 1950 dec. şi premiul II la concursul de limba română pe şcolile medii mai 1951.

Imediat după terminarea liceului, am fost încadrat ca redactor al secţiei Internaţionale al ziarului Scînteia Tineretului. În vara anului 1951 dau examen la Inst. de Construcţii din Bucureşti Fac. Construcţii Hidrotehnice şi cer în nov. 1951 să fiu eliberat din munca de redactor, mai ales că în timpul verii fusesem grav bolnav de icter infecţios.

Între anii 1951-56 am urmat facultatea de Construcţii Hidrotehnice pe care am terminat-o în 1956, după ce am trecut examenul de stat. Încă din mai 1956 am fost încadrat ca salariat al comitetului orăşenesc UTM Bucureşti. În decembrie 1956 am fost încadrat ca şef de laborator în catedra la topografie a inst. de construcţii Bucureşti iar în dec. 1957 am trecut

ca şef de laborator pe lîngă catedra de Geotehnică şi Fundaţii din acelaşi institut.

Pentru a-mi dezvolta cunoştinţele legate de meserie în oct. 1958 am cerut să plec în producţie şi am fost angajat ca dispecer principal în Direcţia Generală de Construcţii şi Montaj de pe lîngă Sfatul Popular al Capitalei. În dec. 1958 am fost însărcinat pe linie de partid să revin în munca de preşedinte al Asoc. Studenţilor din institut şi am fost încadrat ca asistent la catedra de practică din Inst. de Construcţii.

În mai 1959 am devenit asistent la Catedra de mecanică şi Rezistenţă a Materialelor din Inst. de Petrol, Gaze şi Geologie unde lucrez şi azi.

Pe linie politică

În 1947 am intrat în comitetul Uniunii Tineretului Muncitoresc din liceul militar, iar în 1948 am lucrat în comitetul UAER din acelaşi liceu.

În 1948 toamna am intrat în com. UAER al liceului Fraţii Buzeşti Craiova, iar în aprilie 1949 am devenit UTM-ist şi am fost ales în comitetul UTM din liceu avînd diferite sarcini (resp. Organizatoric, cu propaganda şi agitaţia) iar în febr. 1950 am fost ales secretar al comitetului UTM din liceu şi am rămas în această muncă pînă la terminarea liceului.

În iulie-aug. 1950 am urmat o şcoală de cadre a CC UTM pentru elevii şcolilor medii.

În facultate, în octombrie 1951 am fost ales responsabil cu agitaţia şi propaganda în com. UTM al inst. de construcţii Bucureşti. Între anii 1951-54 am lucrat ca secretar al com. UTM al Fac. Constr. Hidrotehnice iar între anii 54-56 am lucrat ca resp. cu munca de propagandă şi agitaţie în com. UTM pe institut. În 1956 am devenit organizator salariat al Com. orăşenesc UTM Bucureşti şi din oct. 1956 lucrez ca preşedinte al Asoc. Stud. din Inst. de Construcţii pînă în febr. 1959 (cu o întrerupere de 3 luni de zile cît am fost în producţie). În februarie 1959 am fost numit secretar al Consiliului

Uniunii Asoc. Studenților din Bucureşti, iar la a doua conferință națională am fost ales membru în Consiliul Uniunii Asoc. Stud. din Republica Populară Română. În nov. 1959 am fost numit şeful comisiei cultural-artistice din cadrul Consiliului U.A.S.R. național.

În perioada 1954-57 am fost membru în com. Raional V.I. Lenin Bucureşti iar între anii 1957-59 nov. am făcut parte din Consiliul Uniunii Asoc. Studenților din Bucureşti.

Consider că intrarea mea în mişcarea de tineret din țara noastră se datoreşte printre altele, educației primite de la muncitorii înaintați printre care lucra tatăl meu, contactului cu literatura politică comunistă, citirii literaturii revoluționare în general, a literaturii sovietice în special (de altfel am citit mai ales în perioada anilor de liceu multe lucrări literare sovietice reuşind după cum am arătat mai înainte să iau premiul I pe țară la un concurs literar ARLUS), educației primite în anii 1946-47 de la elevii ofițeri membri ai PCR care lucrau în liceu în cadrul Serv. Propagandă şi Educație.

Doresc de a face parte din armata comuniştilor, văzînd politica înțeleaptă desfăşurată de PMR, grija pe care o poartă muncitorilor, poporului muncitor, eu m-am încadrat cu toată puterea mea de muncă pe linia îndeplinirii sarcinilor pe care mi le-au trasat comuniştii.

În 1953 am făcut cerere de primire în rîndurile candidaților de partid, iar în dec. 1955 am fost primit candidat de partid în org. PMR a Institutului de Construcții şi confirmat de biroul raional PMR V.I. Lenin.

În oct. 1957 am fost primit membru de partid în org. PMR a Inst. de Construcții Buc. şi am fost confirmat membru de către comitetul de partid al Centrului Universitar Bucureşti.

În oct. 1959 am fost ales locțiitor de secretar al biroului org. de bază PMR a lucrătorilor din Com. Centrului Univ. UTM Buc., din Consiliul Uniunii Asoc. Stud.

din Bucureşti şi din Casa de Cultură a Studenţilor din Bucureşti.

Am participat la prima şi a II-a conf. naţională a studenţilor, ca delegat cu vot deliberativ la Festivalul Mondial al Tineretului Buc. 1953 şi Festivalul de la Viena 1959 şi am fost în conducerea unor delegaţii studenţeşti care au vizitat R.D. Germană (1958) şi R. Cehoslovacă (1957).

Consider că în activitatea mea politică şi profesională mai trebuie să lupt cu anumite lipsuri care mă trag înapoi:

- nu sunt suficient de ordonat în muncă, pierd din vedere unele obiective deoarece lucrez împrăştiat.

- nu am dat suficientă atenţie ridicării continue a nivelului profesional.

- nu am ajutat în măsura posibilităţilor creşterea şi sprijinirea unor cadre de organizaţie tinere (atît la Inst. de Construcţii, cît şi la Centrul Universitar).

Situaţia socială

Eu nu sunt căsătorit şi nici nu am fost căsătorit.

Părinţii mei locuiesc în comuna Podari sat Livezi Regiunea Craiova Raion Craiova.

Tatăl meu Alex. Andrei este născut în 1897. A rămas orfan de ambii părinţi înaintea primului război mondial.

A intrat la c.f.r. ca muncitor imediat după primul război mondial şi a lucrat în continuare pînă în 1958, cînd a ieşit la pensie. Tot timpul a lucrat ca lucrător de cale sau cantonier. După primul război mondial a fost împroprietărit deoarece fusese pe front. La 23 august 1944 avea 5 ha de teren arabil, de proastă calitate (3 ha erau în zona de deal). A împărţit pămîntul copiilor şi acum are 0,75 ha teren arabil cu care a intrat în întovărăşire încă de la creiarea ei în sat.

Nu a făcut politică în trecut, nu a simpatizat cu nici un partid politic burghezo-moşieresc. După 23 august nu este înscris în partid.

Mama mea este Florica Al. Andrei, născută Negoioasa, de profesie casnică. A rămas orfană de cînd era copil şi a fost crescută de un unchi. Nu a avut avere şi nu posedă nici azi. Nu a făcut politică (de altfel de abia ştia, în ultimii ani a învăţat să scrie puţin, înainte fiind analfabetă).

Eu am trei fraţi:

Andrei Tudor de profesie ţăran mijlocaş, posedă 3,5 ha teren agricol. Este membru al întovărăşirii din comună încă de la crearea ei. Soţia lui provine dintr-o familie de ţărani săraci, care locuiesc în comuna Ţuglui Raion Segarcea (depărtare 5 km de satul meu). Fratele meu n-a făcut politică înainte şi nici acum nu este înscris în partid. Are doi copii mici (sub 7 ani). Fratele meu locuieşte în comuna Podari sat Livezi.

Andrei Nicolae de profesie învăţător, căsătorit cu Mioara Andrei de profesie profesoară. Locuiesc în Craiova Str. 13 sept. Nr. 7 B. Amîndoi sunt membri de partid din 1946. Fratele meu este decorat cu ordinul muncii clasa III. Au doi copii sub 10 ani.

Dumitra Andrei căsătorită cu Valeriu Dragotă amîndoi învăţători în com. Podari sat Livezi. Sora mea este UTM-istă, iar soţul ei este membru de partid. Nu posedă avere.

Tatăl meu are 3 fraţi

1. Gheorghe Andrei locuieşte în com. Podari sat Livezi Raion Craiova Reg. Craiova. Este născut în 1890. În primul război mondial a făcut armata la marină şi aci a învăţat unele elemente de mecanic. După război a fost împroprietărit cu 5 ha teren arabil pe care însă le-a vîndut în 1940 şi a cumpărat o batoză deteriorată pe care a folosit-o cu intermitenţe deoarece se fărîma destul de des. După cîte îmi amintesc, el singur era mecanicul maşinii. După demascarea deviatorilor de dreapta a fost categorisit pentru o perioadă scurtă chiabur dar analizîndu-se situaţia de către com. raional PMR el a fost trecut la ţărani mijlocaşi. Ştiu că în

anul 1953 a vîndut batoza la fier vechi deoarece nu mai putea lucra cu ea încă de prin 1948-49.

A fost simpatizant al mişcării socialiste, fără a avea însă o ideologie clară, bine formată, deoarece în comună, în satele vecine nu exista o mişcare organizată. După 23 august 1944 a simpatizat cu ramura lui Titel Petrescu. Nu a intrat în partid şi nici nu a fost exclus din PMR.

Între mine şi dînsul n-a existat nici o legătură (nici morală, nici materială).

El nu are copii. Acum are 1 ha teren agricol (nu ştiu dacă este întovărăşit).

2. Marin Andrei a fost ţăran mijlocaş (apropiat de ţărănimea săracă prin averea pe care o avea). Posedă circa 3 ha teren agricol. Este membru al întovărăşirii din sat. N-a făcut politică înainte de 23 august. După eliberare n-a intrat în partid. Locuieşte în comuna Podari Sat Livezi Raion Craiova.

Are 4 copii dintre care unul Ion Andrei este membru PMR altul Anghel Andrei este cand. PMR, iar ceilalţi doi nu cunosc exact situaţia (mi se pare că Ilie Andrei este UTM-ist).

3. Dine Popa născută Andrei, locuieşte în com. Podari Sat Livezi. Face parte din ţăranii mijlocaşi (a posedat sub 4 ha teren arabil). Atît ea, cît şi soţul n-au făcut politică în trecut iar după 23 august nu s-au înscris în partid. Are 3 fete căsătorite cu ţărani mijlocaşi. Nu cunosc dacă sunt membri TOZ sau GAC. Nici unul dintre ei nu cunosc să fi făcut politică în trecut şi nici nu ştiu situaţia lor politică de azi.

Mama are doi fraţi

1. Dinu Negoioasa de profesie ţăran muncitor (a fost categorisit iniţial ţăran sărac) acum este membru TOZ. Locuieşte în comuna Ţuglui Raion Segarcea Reg. Craiova Sat Glodu.

Nu a făcut politică în trecut, iar după 23 august 1944 nu s-a înscris în partid.

Are 3 fete căsătorite cu țărani muncitori care după cîte cunosc sunt oameni muncitori. Nu știu ce politică fac.

Din perioada liceului militar

1. Cheroiu Dumitru – director Ministerul Construcțiilor București

2. Menciu Const – prof. Inst. Agronomic Craiova.

3. Marcu Nicolae inginer Fabrica Prototipul Buc.

4. Sacheli Ion – activist com. regional UTM Craiova.

5. Stănescu Eugen – student anul V Fac. Med. Veterinară București

Din perioada liceului Frații Buzești

1. Năstăsu Dumitru prof. Lic. Frații Buzești Craiova.

2. Ion D. Marin ing. Trustul GOSTAT Craiova

3. Iordăchescu I secretar Liceul Fr. Buzești Craiova.

4. Pîrvulescu Ioan – inginer Uzinele Electroputere Craiova

De la Scînteia Tineretului

1. Bodea Iordache șef de secție la Sc. Tineretului

Din timpul facultății și perioada de asistent

Pacoste Cornel – activist CC UTM

Kraus Iosif – decan Fac. Drumuri și Poduri Inst. Constr.

Pop Simion – secretar PMR Inst. De Constr. Buc.

Soare Stan – decan Inst. Petrol, Gaze și Geologie Buc.

Kovaci Cornel – asistent Inst. Constr. Buc.

Burtică Cornel – Preș. Cons. Asoc. Studenților din Buc.

Scarlat Adrian – conferențiar Inst. Constr. Buc.

Ghiță Florea – secretar PMR Universitatea Parhon Buc.

Păun Octavian – asistent Fac. Filologie Univ. Parhon

Tudorache Nic. – student Fac. Utilaj Inst. Constr. Buc.
Ciurel Ştefan – activist Centrul Univ. UTM Buc.
Crăiniceanu Grigore – activist com. executiv. UASR

5 dec. 1959

Note

1 Autobiografie datată 5 decembrie 1959, ANIC, Fondul CC al PCR – Cadre, Dosar A/ 728, f.189-194.

„UITE, SĂ-ȚI SPUN EU CUM A FOST!“

ȘTEFAN ANDREI începe prin a comenta articolul din serialul „Viața lui Ceaușescu“ apărut în acea zi în cotidianul „Adevărul“[1]. Printre șefii tânărului Ceaușescu în organizația de tineret a Partidului Comunist din România a fost și Andrei Bernath[2], tatăl lui Mircea Răceanu[3], diplomatul condamnat la moarte pentru spionaj în vara lui 1989. Sentința i-a fost comutată, la intervenția președintelui american George Bush[4]. Ștefan Andrei, sosit mai devreme decât ora prevăzută pentru întâlnire, timp în care a citit articolul, intră abrupt în detaliile cunoscute de el privind comutarea pedepsei lui Răceanu.

Comentarii la zi

Uite, să-ți spun eu cum a fost. Însărcinatul cu afaceri al Ambasadei SUA la București i-a adresat lui Prisăcaru, directorul Protocolului Guvernului, viitor secretar al PSD[5], cererea să-l primesc eu deoarece la Ministerul de Externe nu-l primea nimeni. Totu[6] era atunci ministru, iar Olimpia Solomonescu, adjuncta lui. Olimpia fusese înainte adjunctă la secția de Relații

internaționale a Partidului. Și când a văzut-o, Elena Ceaușescu a transferat-o la Externe.

De ce? Era frumoasă, era deșteaptă?!

Din cauza Elenei Ceaușescu, Nicolae Ceaușescu a avut întotdeauna la cabinetul lui doar bărbați. Toți ceilalți aveau femei. Și ea lucra doar cu bărbați. Ultimul a fost Neacșu. Istoric. La ea au fost doi inși în fața ușii – Constantin Manea, care venise de la UTM și îi făcea legătura cu Ceaușescu, și Mihai Hârjeu, fost la pionieri. Înaintea lui a fost Constantin Boștină, tot fost președinte al organizației de pionieri. Pe 22 decembrie 1989, Hârjeu a fugit și Nicolae Ceaușescu a dat ordin să-l prindă și să-l condamne la moarte. Dar atunci, în chestiunea primirii americanului, Prisăcaru a venit la mine. Eram viceprim-ministru al Guvernului cu Comerțul Exterior. I-am spus să-l trimită pe american la Externe. Iar dacă vrea totuși la Comerțul Exterior, trimit vorbă să-l primească ministrul. Dar acela a comunicat că e într-o situație imposibilă și are de făcut o comunicare importantă și urgentă din partea autorităților americane. Era vorba de rugămintea Departamentului de Stat și autorităților americane adresată lui Nicolae Ceaușescu ca să nu aprobe hotărârea judecătorească în cazul lui Mircea Răceanu de condamnare la moarte. Dar și Ceaușescu îmi spusese mai dinainte că vorbise în Consiliul de Stat despre trădarea lui Răceanu cu Gogu Rădulescu[7], Vasile Vâlcu[8] și Popescu-Puțuri[9]. Și aceia îl rugaseră să nu confirme sentința. Că nu e bine ca fiul Ilenei Răceanu[10] și al lui Andrei Bernath, amândoi comuniști ilegaliști, să fie omorât de către Partidul Comunist. Ceaușescu mi-a precizat că și el a fost de acord cu comutarea sentinței în închisoare pe viață. Iar trimisului american nu aveam ce răspuns să-i dau eu. Peste o săptămână a cerut iarăși întrevederea. Ceaușescu era plecat în vizită oficială la Bistrița-Năsăud, dar își amâna venirea la București deoarece aștepta să împuște un urs.

Până acolo mergea cu patima vânătorii, încât să-şi facă după ea calendarul politic?

El rămânea acolo, în teren. Aşteptând ursul, mai vizita şi câte-o fabrică. Nu l-am primit însă pe american, aşteptându-l pe Ceauşescu. Dar i-am solicitat la telefon permisiunea să aflu ce vrea, deoarece spunea că are un mesaj de la preşedintele Bush pentru preşedintele Ceauşescu. Şi i-am propus să-l primească Nicolcioiu, directorul Protocolului. Iar Ceauşescu răspunde: „Hai s-o întrebăm şi pe Tovarăşa".

A spus cumva şi de ce?

În marile probleme, el nu mai avea acum curaj să hotărască singur.

De când apăruse acest fenomen?

Cam din 1980.

Vine vorba de Tovarăşa!

Pe seama căror cauze puneţi dv. fenomenul acestei dependenţe?

O chestiune legată de boală. Evita să ia o hotărâre şi ca ea să nu-l critice. Ca să-ţi dai seama până unde mergea. Discutam şi adoptam o anumită hotărâre în CPEx[11], ca după aceea ea s-o modifice. Materialele ce se puneau în discuţia CPEx mergeau la ea înainte, şi apoi la el. Unele le şi reţinea, să nu mai treacă pe la el. Alteori lua rezoluţia pusă de el şi-i spunea „nu e bine, dragă". Discutam plăţile în CPEx şi toate schimbările de cadre le discutam cu ea – şefa comisiei de cadre pe ţară. După aceea venea Nicolae Ceauşescu să ni le prezinte în CPEx. Au fost cazuri când mergeam la el şi-i spuneam: „Tovarăşe Nicolae Ceauşescu, din 34 de ataşaţi militari, cât e schema, am rămas cu patru. Iar propuneri sunt făcute de mult la tovarăşa Elena Ceauşescu". După ce-i spunea ei, ea începea cu: „Ce te-ai plâns la Tovarăşu'? Tu faci aici politica de cadre?".

Altă situație – corespondenții de presă. Avusesem la Moscova, New York, Londra, Atena, Paris, Beijing, Varşovia, Budapesta, Sofia, Belgrad, Rio de Janeiro... După ce-a apucat ea la conducere, mai aveam unul singur: la Moscova. În 1989, Nicolae Chilie era singurul nostru corespondent de presă peste hotare. Ea a blocat toate propunerile făcute de secția de propagandă pentru corespondenți de presă. Cea mai mare parte a ambasadelor şi a agențiilor economice funcționau atunci cu maximum jumătate din schemă. În 1988, m-am dus la el şi i-am spus că agenția noastră economică din New York are jumătatea efectivului, iar propunerile noastre nu le aprobă Tovarăşa. Mă cheamă el, a doua zi, şi-mi aruncă dosarele: „Bine-a făcut Tovarăşa că nu le-a aprobat, niciunul nu e corespunzător!" Dar nu era adevărat! Înainte de-a le prezenta comisiei de cadre, luasem şi avizul Securității. Iar ei mi le aruncau! Alt exemplu – Legea pensiilor din 1977. Înainte se ştia că soțiile care-şi însoțesc bărbații în misiuni peste hotare au perioada aceea recunoscută în cartea de muncă. Elena Ceauşescu a sărit: „Ce te-ai dus la Tovarăşu' ca să te plângi pentru alea care-au fost să se odihnească în străinătate?" Altă pățanie – cu Agerpresul. A venit Elena Ceauşescu cu o idee diabolică – să facem abonamente la presa străină pe bază de reciprocitate. Doar două agenții de presă au acceptat – KUNA din Kuweit şi EFE din Spania. Cu ce se primea de la ele se umpleau ultimele pagini din ziare. Dar eu mai ajutam Agerpresul pe diferite căi. Una dintre ele – l-am convins pe Nicolae Ceauşescu că Institutul de Conjunctură, condus de Costin Murgescu[12] – unde-a lucrat şi Isărescu[13] –, are nevoie de un abonament special pentru a urmări mersul prețurilor. Iar el a aprobat un abonament Reuters la Comerțul Exterior, de unde lua şi Agerpresul. A tăiat cu acel prilej şi abonamentele din lumea medicală, şi din cercetarea ştiințifică. Altă trăsnaie a Elenei Ceauşescu a fost anularea tuturor

cotizațiilor către organizațiile internaționale. Pentru că ea răspundea și de știință, a tăiat participarea noastră la congresele științifice și reuniunile internaționale. Eram în 1988, la Sinaia, când a venit o știre TANIUG, trimisă prin Reuters, că urma să se discute problema ca României să i se ia dreptul de vot la ONU pentru că nu și-a plătit cotizația. „Ei, zice Elena Ceaușescu, nu dați știrea asta de la sârbi Tovarășului!"... Niciodată, de când s-a impus ea, nu s-a aprobat ceva la cadre fără acordul ei. A urmat apoi altă situație: orice angajare la CC să se facă doar cu aprobarea ei. Înainte, dacă erai secretar al CC și voiai să-ți aduci pe cineva în secție, discutai cu secția Organizatorică, luai aprobare de la Securitate și îl angajai. Nu se mai putea fără avizul ei! Ea a anulat și propunerile Uniunii Scriitorilor de primire de noi membri. De prin 1982–1983, nimeni nu a mai fost primit în Uniunea Artiștilor Plastici sau în Uniunea Scriitorilor. Ea a venit și a spus că nu mai trebuie anunțate în presă concursurile de posturi în învățământul superior. Dar legea prevedea că nu se poate organiza concurs fără anunț în presă. Stăteau acolo oamenii lectori de ani buni, cu toate condițiile îndeplinite pentru conferențiar sau profesor, dar nu puteau urca în ierarhie. Am fost la Nicolae Ceaușescu în 1985 când eram la Controlul Muncitoresc cu această problemă. Și mi-a spus să se respecte legea. Dar nu s-a mișcat nimic. Aceeași situație a fost și cu promovarea ca medici primari. Zece ani au fost blocate asemenea posturi. Iar după 1990 au promovat prea des și prea mulți profesori, medici primari... În 1989, ea a respins și promovările în gradele militare cu ocazia lui 23 August – mare jignire pentru militari! Cu doi-trei ani înainte fuseseră promovați ultimii generali: Andruță Ceaușescu[14] de la Securitate, Ilie Ceaușescu[15] de la Armată și generalul Găinușe, comandantul garnizoanei Slobozia și soțul primei secretare Alexandrina Găinușe[16].

Din liceul militar, direct în presa centrală

Din dosarul dv. de cadre rezultă că aţi câştigat în liceu un concurs literar organizat de ARLUS[17]. Datorită acestui premiu naţional care echivala cu descoperirea unui talent, aţi fost angajat la *Scînteia Tineretului*.[18] A fost, cred eu, nodul ce v-a crestat biografia. Vă amintiţi tema concursului?

Literatura sovietică, continuatoarea marii literaturi ruse.

Aţi început să vă ocupaţi de politică externă ca jurnalist la *Scînteia Tineretului*, în 1951. Cum era?

Când am intrat eu să mă ocup de Externe, începuse politica de desprindere faţă de Moscova. Dar în 1951 era catastrofă. Atunci, noi lucram cu *Komsomolskaia Pravda* pe masă.

Cum anume?

Luam *Komsomolskaia Pravda*. Uneori se traducea editorialul din *Komsomolskaia Pravda* şi se publica în *Scînteia Tineretului* cu fidelitate. Eram ca o filială a publicaţiilor de tineret din Uniunea Sovietică. Publicam cuvântarea lui Gromîko[19], cuvânt cu cuvânt. Publicam întâlnirea de la San Francisco, privind pacea cu Japonia[20], cuvânt cu cuvânt după TASS. Publicam integral cuvântarea lui Vîşinski[21] la ONU[22]. Pe săptămână erau două-trei pagini din viaţa tineretului sovietic. Prima mea sarcină a fost să scriu despre o expoziţie de fotografie „Varşovia: reconstrucţie – pace". Bineînţeles că n-am fost la Varşovia, ci am scris despre expoziţia organizată la Bucureşti. Apoi am redactat un articol la moartea lui Dimitrov[23]. Am publicat o pagină-ntreagă la ziua Chinei – doi ani de la victoria revoluţiei chineze. Am scris un articol mare despre necesitatea păcii în Coreea[24]. Deşi era campania antititoistă[25], nu am

scris niciun articol contra Iugoslaviei. Programul de lucru la ziar era de la ora 14.00 după-amiaza la ora 22.00 seara. Trebuia să primim ştirile internaţionale, întâi de la TASS, şi nu puteam închide ediţia fără ştirea zilei despre războiul din Coreea. N-am făcut însă nicio plecare peste hotare cât am stat la *Scînteia Tineretului*.

Aveaţi 20 de ani. Nu-i cazul să vă întreb asupra părerilor personale despre subiectele abordate în registrul jurnalistic consacrat. Dar ce puteaţi vorbi cu colegii de redacţie despre climatul politic internaţional?

Am avut o discuţie cu romancierul şi dramaturgul Teodor Mazilu. Lucra şi el la *Scînteia Tineretului* cu mine. Ca să-ţi dai seama şi dumneata, din 15 şefi de secţie, 12 erau evrei. Redactor-şef a fost Breazu, evreu, urmat de Ion Mihăileanu, tot evreu.

Ion Mihăileanu, tatăl regizorului francez Radu Mihăileanu[26].

Da. Unul era Răducanu, altul Mânzu Radian, redactori-şefi adjuncţi, şi o româncă – Edroiu, căsătorită cu un ofiţer sovietic. Secretar de Partid era Mirodan[27].

Dramaturgul Alexandru Mirodan care a emigrat în Israel şi a fondat revista *Minimum*?

Da. El era secretar de partid şi şeful secţiei Foiletoane, pe care le făcea foarte bine. Şeful secţiei Artă era Andrei Băleanu, evreu care a plecat ulterior în Occident. Era nepotul lui Ştefan Voicu[28]. Şeful secţiei Cultură era unul Lupu. Nume schimbat, bineînţeles. Mihai Lupu, care după aceasta a ajuns secretar literar la Teatrul Municipal şi a plecat în America. Alţi şefi de secţii de-acolo: Georgescu, dus în Elveţia; Muşi Cernea, care după aceea a fost funcţionar la bancă; Cerb, şeful secţiei Industrie, plecat în Israel. Aurel Bratu era şeful secţiei Internaţionale. Cu mine în secţie: Carol Roman, Emil Rucăr, Sergiu Brand – evrei.

Şefi de secţie români erau: Teodor Mazilu, la Sport, unul Bold, la Agrară, şi o femeie, Popescu, la Şcoli Profesionale. 75% din gazetari erau evrei. Iar pentru mine a fost util că am trăit în mediul lor.

Aţi avut parte de o bună şcoală a vieţii şi de buni formatori în jurnalistică.

Erau oameni instruiţi. Eu veneam de la Craiova, de la Liceul Militar. Ei erau trăiţi la Bucureşti. Mama mea era analfabetă. Iar ei erau oameni cu un bagaj cultural în spate. Mulţi, fii de intelectuali. Au fost multe şanse şi întâmplări deosebite pentru mine. Teodor Mazilu era îndrăgostit copt atunci de Maria Tănase[29], care cânta la restaurantul Continental. Şi mergeam cu el deseori acolo.

Şi Maria Tănase este, am putea spune, o creaţie evreiască. Dacă Bucureştiul aspira la reputaţia de „mic Paris" – deşi la origine comparaţia a fost o ironie –, a fost găsită şi o Edith Piaf a lui. O întreagă mitologie s-a brodat în jurul acestei mari cântăreţe reprezentative pentru toate regiunile folclorice ale României. Legenda oficializată spunea că şi-ar fi învăţat cântecele de la sezonierii angajaţi în grădina tatălui său. În fapt, ei i s-au dat cântecele culese de echipele Fundaţiilor Regale conduse de Gusti[30]. Iar folcloristul Harry Brauner[31], membru al acestor echipe, conform declaraţiilor sale din „ancheta Pătrăşcanu", a învăţat-o să le interpreteze în registrul care i-a adus faimă. Brauner şi un anume Eliad şi-au asumat rolul de Pygmalion în facerea marii artiste.

Da, aşa e. Alexandru Eliad. Era la Teatrul Cărăbuş. Regizor. Şi în acelaşi timp compunea texte comice. Dar nu l-am cunoscut personal.

La *Scînteia Tineretului* eraţi, aşadar, în vâltoarea lumii a cărei roată o învârtea Moscova.

Pentru secţia Relaţii externe, legătura noastră era cu Silviu Brucan[32], care conducea secţia Internaţională de la *Scînteia,* care dădea linia şi avea în subordine *Scînteia Tineretului.* Iar ei se orientau după *Pravda,* după *Izvestia.*

L-aţi cunoscut pe Silviu Brucan?

Atunci l-am cunoscut foarte puţin. Un tip abil şi şiret.

Nici el nu făcuse bravuri în ilegalitate, nici măcar nu se poate documenta că ar fi fost în partid...

Mai bine l-am cunoscut în toamna lui 1951. Eram student la Institutul de Construcţii. Iar şeful catedrei de Socialism ştiinţific era Silviu Brucan.

Un mare profesor...

Nu avea nici Bacalaureatul. Nicăieri nu se găseşte, nicăieri nu evocă liceul unde a învăţat. Însă aici l-au făcut profesor. El era la Socialism ştiinţific, iar Tina Chivu[33] la Economie politică. Ea era o femeie frumoasă şi cu mult bun-simţ. Aceea era o lume împleticită. De exemplu, ca să poţi fi promovat trebuie să mergi la studii în Uniunea Sovietică. Dacă te şi căsătoreai cu o sovietică, cu atât mai bine. Dacă te căsătoreai cu una, ca Iliescu[34], care şi ea învăţa în Uniunea Sovietică, era excepţional.

I-aţi cunoscut din mişcarea de tineret pe soţii Iliescu?

Am cunoscut-o pe ea, avea nume de poloneză. Şi ce este interesant – e unul dintre puţinele cazuri în care şi ea, şi sora ei au făcut studiile în Uniunea Sovietică.

Nu trimiteau fraţi?

De regulă, nu. De ce-i duceau la studii în Uniunea Sovietică? Ca să vină noua garnitură, noile elite. În

locul burghezilor, şi mai târziu, al ilegaliştilor, să vină ei. Uniunea Sovietică făcea o investiţie în...

...procesul de sovietizare a României.

Exact cum după 1990 s-a făcut o investiţie pentru noi elite. Iar în situaţia aceasta, voiau să cuprindă cât mai multe familii. Aşa că nu luau fraţi. Cum l-au luat şi pe Pană[35]. Fost muncitor, făcuse o şcoală profesională la Ploieşti, a fost promovat pe nivel de UTM, adus la Comitetul Central UTM, apoi la secţia Relaţii externe a partidului. El s-a ocupat de imigranţii greci şi s-a căsătorit cu o evreică. Toamna, a fost propus de Răutu[36] şi de Lupu[37] să meargă la şcoala superioară a PCUS. S-a înapoiat de acolo, a echivalat studiile sovietice cu facultatea şi a devenit secretar cu propaganda la Capitală. Dar, aici, Petre Lupu s-a opus: „Cum, domnule, în Bucureşti, unde avem Academia, unde avem universităţi, să-l punem pe Pană cu o şcoală profesională...?!“ Aceasta a fost poziţia lui Lupu atunci în conducerea partidului. Aveam 20 de ani – tânăr...! Şi m-a chemat Mânzu Radian – redactor-şef adjunct, după Mihăileanu –, împreună cu Botea, şeful cadrelor. Ce se-ntâmplă? Am fost într-o zi, la un film, cu o fată evreică, fiică de doctor. Nu intrase la Medicină şi taică-său aranjase să lucreze la *Scînteia Tineretului*. Fără bani. Şi am fost cu ea, întâmplător, la cineva... Şi-mi spun ei: „Asta-i fată foarte bună, dacă vrei să te căsătoreşti cu ea, ai perspective. Uite, stă pe bulevardul Dacia, e singură la părinţi...“ „Nu vreau să mă căsătoresc, vreau să intru la facultate, am alte preocupări.“ Unii au căzut în asemenea capcane.

Nu era puţin lucru să vii de la ţară şi să intri într-o familie cu anumită ţinută...

Nu intra în ideile mele. Eu n-am venit de la Craiova nici cu sentimente antisemite, nici antimaghiare. La mine-n liceu era un singur băiat evreu, şi un singur băiat sas. Abia prin 1957–1958, când am început să merg în ţară, am priceput că sunt probleme cu

maghiarii. Pentru formația mea, faptul că am trăit printre tineri evrei, în general bine pregătiți, a fost un ajutor. Dacă vei câştiga încrederea unei comunități evreieşti, te sprijină, nu te uită. Eu atunci, la 20 de ani, m-am îmbolnăvit de icter. Imediat, colectivul acesta de evrei de la *Scînteia Tineretului* mi-a aranjat să mă vadă cei mai buni doctori. Beno Dumitrescu m-a dus la Spitalul Colentina. M-au vizitat Fred Mahler şi Alexandru Mirodan. Am avut, după boală, un regim foarte sever care nu venea în concordanță cu meniul cantinei studențeşti. Aşa că în primăvara lui 1952 am început să expectorez sânge. Am fost internat la Bran, apoi la Sanatoriul Moroieni.

Dar nu mai eraţi la *Scînteia Tineretului*...

Am stat la ziar din iunie până prin decembrie 1951. Între timp am dat examen la Institutul de Construcții. Şi am intrat primul acolo. Am mai rămas vreo două-trei luni la *Scînteia Tineretului*. Mi s-a propus de la ziar să renunț la Institutul de Construcții. Eram bun acolo, în primul rând, ca fiu de muncitor şi român, deoarece îmbunătățeam compoziția etnică şi socială a ziariştilor. Într-o lună am fost şi premiat la *Scînteia Tineretului*.

Atunci se dădeau premii pentru articole bune. Şi se câştiga foarte bine în presă, nu?

Da. Era înainte de stabilizarea monetară din 1952. Scoteam vreo 18.000 de lei pe lună. Iar un salariu mediu cred că era 1.200–3.000.

Pe ce-aţi cheltuit banii?

Mi-am cumpărat îmbrăcăminte, cărți mai ales. Cărțile erau ieftine, cât un pachet de țigări. Stăteam la un cămin pe Schitu Măgureanu, coleg de cameră cu Iosif Sava[38]. Pe care-l chema de fapt Segal şi era din Iaşi.

Student la Institutul de Construcții – nu mai stăteaţi bine cu banii...

Nu. Acolo aveam o bursă.

Timpul șantierului

Mi se pare extraordinar ca la 20 de ani să renunți la meseria de gazetar – mai ales cu un salariu foarte mare şi între asemenea colegi...!

Dar aşa cum era atunci viața la *Scînteia Tineretului* şi cum era presa noastră, mi se părea că era puțin creatoare şi plină de nesiguranță.

La Institut ați devenit activist de tineret – vi se părea mai sigur ca viitor decât gazetăria?

Nu, eu acolo învățam o meserie. O concepție moromețiană. Voiam o meserie sigură. Mie mi se părea că *Scînteia Tineretului*, presa, nu e meserie sigură. Că mâine te scoate din ea pentru că ai scris nu ştiu ce şi rămâi pe drumuri. Aşa arăta. După câțiva ani abia părea stabilă. Dar atunci nu vedeam în ea o meserie sigură prin comparație cu meseria de inginer hidrotehnician. Când se construiau baraje, hidrocentrale.

Cred că ideea „lămpii lui Ilici" înflăcăra foarte tare spiritele. Cunoştința cu binefacerile electricității au primit-o oamenii ca pe-un miracol.

Cum a zis Lenin[39] – Dumnezeul popoarelor va fi electricitatea. Se câştiga şi mai bine decât în presă. Pentru că erau şi sporuri. Luai în plus încă 40% salariu (spor de şantier 20%, alte 20% spor de zece ore). Şi luai prime.

Nu vă speria mersul pe şantiere? Promiscuitatea barăcilor?

Nu. Dimpotrivă, era frumos. Mai ales că marea parte a barajelor erau în zone de munte.

Am făcut şi practică, am fost şi inginer, dar numai un an jumate. Am lucrat ca dispecer pentru construcția unui apeduct care aducea apă din afara Capitalei, de la Arcuda, cu capătul în Militari. E adevărat că muncitorii stăteau în barăci.

S-au pribegit pe şantiere, explică generaţiile următoare, pentru că fuseseră desprinşi din matca lor rurală de colectivizare.

E adevărat, dar câştigau şi ei foarte bine. Nu de dragul şantierului sau al electricităţii veneau, ci al câştigului şi calificării. Şi eu am stat într-o baracă. Pe bulevardul Muncii, vizavi de Stadionul 23 August, unde au fost barăcile constructorilor pentru acel stadion. Care s-a ridicat special pentru Festivalul Mondial al Tineretului din 1953[40]. M-am mutat acolo după terminarea facultăţii. Ca specialist aveai dormitor, baie. Erau două dormitoare şi într-unul stăteam eu, iar în celălalt, în oglindă, o asistentă de la Facultatea de Instalaţii. Aveam bucătărie comună. Şi foc la sobă cu gaz metan. În niciun caz nu era frig. Nici promiscuitate.

Dar ţăranii dezrădăcinaţi ajunşi muncitori?

Să-ţi dau exemplul de la Bicaz. Era o colonie de barăci acolo. Dar barăci bine construite şi bine încălzite. Oamenii mâncau la cantine, aveau bibliotecă, punct medical... După aceasta, la Voineasa s-a schimbat situaţia. De exemplu, pentru construcţia barajului de pe Lotru, de la început s-au făcut case. La final, au rămas ca o staţiune de odihnă – pentru conducere, pentru ingineri, am stat şi eu...

Din dosarul dv. de cadre reiese că în facultate aţi fost mai mult activist decât student...

Nu, am fost şi student. Am trecut examenele fără nicio problemă. Am intrat în 1951 cu media 9,60, cea mai mare medie la admitere. La facultate eram al doilea, al treilea din an. Şi, totodată, unul dintre fruntaşii conducerii UTM[41] pe institut. De la început însă am mers pe ideea că sunt materii secundare şi materii principale. La cele principale aveam cel puţin calificativul „bine“. Am pus accent pe mecanică, statica construcţiilor, teoria elasticităţii, cursul de beton armat, cursul de construcţii metalice şi construcţii din lemn.

Am mers pe hidraulică, materia de bază în construcții hidrotehnice şi porturi. Ultimul an, am doi de „foarte bine" şi doi de „bine".

Toate „caracterizările" menționează că sunteți foarte prins în sarcini obşteşti.

Da, aşa e. În perspectivă, vedeam munca de UTM legată de faptul că voi lucra în construcții, dar şi pe linie de partid. Şi îmi plăcea. Deoarece eram convins că, în afară de idealurile partidului pomenite în ziare şi cuvântări, are loc o operă de scoatere a României din înapoiere. Şi o vedeam cu ochii mei. La mine în sat, la Podari, maică-mea nu ştia carte. Dar 33% din populația satului era ca ea. Nu mergea nimeni la doctor, ce să vorbim de alimentație? Şi se murea pe rupte. Aveam patru moşieri la 200 de fumuri de casă. Oamenii lucrau pentru ei pe moşii şi se alegeau aproape cu nimic. Ce s-a schimbat după..., s-a făcut cu mare entuziasm.

Vă referiți la naționalizarea moşiilor. Ce s-a ales de consătenii dv. moşieri?

N-a plâns nimeni după ei. De fapt, era un colonel, comandantul unui regiment din Craiova, cu sora lui, şi ceilalți care veneau acolo numai de câteva ori pe an. Dar nici ei nu trăiau nemaipomenit, după standardele de acum. Drumurile până la moşie erau nepietruite, n-aveau încălzire, n-aveau veceu.

Cum se poate? Suntem la jumătatea secolului XX.

Aveau o privată – ca şi preotul şi învățătorul din sat. Restul țăranilor mergeau în fundul grădinii, în porumb. Tata era acar, stăteam la gară. Iar țăranii mergeau la Craiova opt kilometri pe jos şi se-ntorceau pe jos. N-aveau bani nici măcar să-şi plătească trenul din gara Podari până la Craiova. Asta era.

Epoca „înfierărilor"

Înțeleg că Ghizela Vass[42] a fost un mentor al dv. Cum era această tovarăşă?

Era evreică basarabeancă, ştia perfect limba rusă. Pe deasupra, cocoşată. Îi rupseseră coloana vertebrală, se spunea, atunci când fusese închisă şi anchetată...

Ați cunoscut-o înainte de a-l fi cunoscut pe Ceauşescu?

Nu. Întâi l-am cunoscut pe Ceauşescu. L-am cunoscut în 1958, când eram preşedinte al Asociației Studenților din Institutul de Construcții. Şi am luat cuvântul la o Plenară a Capitalei în care s-a pus problema legăturii învățământului cu practica. Ceauşescu era secretar cu organizatoricul atunci. Şi a adus salutul Comitetului Central. În concluziile lui m-a citat pe mine, printre alții, pentru problemele ridicate.

... „cum bine a zis tovarăşul Ştefan Andrei", nu?

... „asemenea probleme pe care le-a ridicat Ştefan Andrei de la Institutul Politehnic." N-am fost numai eu nominalizat, ci vreo trei-patru. În 1959 a fost a doua conferință a studenților. Atunci am devenit preşedinte al Uniunii Asociațiilor Studenților din Bucureşti, preşedinte pe țară fiind Burtică[43]. Acea a doua conferință a UASR[44] este de mare importanță, a fost acolo toată conducerea de partid.

De ce?

Era în februarie 1959. Atunci, Gheorghiu-Dej a ridicat problema unificării învățământului. Din moment ce în fabrici lucrează români, maghiari, germani, la CAP-ul din sat muncesc români, maghiari şi germani, de ce să împărțim studenții din Cluj între Universitatea Babeş şi Universitatea Bolyai?

Atmosferă incendiară!

Frământări mari au început după Plenara Partidului din 1958[45]. Cu Miron Constantinescu[46]...

Miron Constantinescu şi Iosif Chişinevschi[47] erau eliminaţi din 1957.

Dar în 1958 îl „înfierează" şi pe Pârvulescu[48]. Au sancţionat pe mulţi, inclusiv pe Răceanu[49], pe Ştefan Voicu.

Aţi avut ocazia să vorbiţi mai târziu cu Ceauşescu despre sancţiunile acelea?

Unul dintre cei mai duri la plenara respectivă a fost Ceauşescu. El a prezentat şi raportul, el a făcut o critică foarte severă lui Miron Constantinescu....

Ştiu, cunosc stenogramele. Dar dv. în ce mod eraţi implicat?

În 1958 eram preşedintele asociaţiei studenţilor pe Institutul de Construcţii. Dar după aceasta a avut loc o prelucrare în organizaţia de UTM.

S-a „prelucrat" la nivelul de bază al organizaţiei de tineret sau doar la nivel de vârfuri?

Nu, nu, pe facultăţi. Şedinţele le conducea Dănălache[50]. Puternic, dar un primitiv. Fost muncitor, apoi ofiţer de Securitate. Activist la Ploieşti, după aceasta, prim-secretar la Capitală. Nevasta lui era soră cu nevasta lui Ştefan Bârlea de la Cabinetul lui Ceauşescu şi venise, ca mine, din mişcarea de studenţi.

Ce-aţi înţeles din „epurările" şi „prelucrările" acelor ani?

Bineînţeles că partidul – ca să menţină spiritul combativ – avea nevoie periodic de „devieri". De dreapta, de stânga, contra oportunismului... Aşa am înţeles atunci. Şi că erau răfuieli cu unii comunişti ilegalişti, nemulţumiţi că Gheorghiu-Dej nu le-a acordat suficientă importanţă. A fost sancţionat şi Vasile Bâgu[51], care a avut un rol important în 1933, la Griviţa. După

evenimentele din 1956[52], din Ungaria, începuse şi la noi printr-o anumită activizare în rândul intelectualităţii, în special a oamenilor de artă şi cultură. Se-ntâlneau, discutau, schimbau între ei materiale.

Iar Dej încerca să preîntâmpine ieşirea la rampă a intelectualităţii sau a mai vechilor militanţi de stânga.

Păi, în condiţiile în care regimul nu era destul de puternic...?! Însuşi Molotov[53] a spus că, fără trupele sovietice, regimul în România nu va rezista. Atunci a fost o teamă. Şi s-au făcut arestările acelea cu Voiculescu[54], Păstorel Teodoreanu[55], Steinhardt[56]. A apărut problema unor scrieri din Mircea Eliade şi Cioran aduse şi răspândite de Marietta Sadova[57], care fusese legionară. Circula, ca o anecdotă, istoria întâlnirii actriţei cu Zelea Codreanu[58]. „Eu sunt Marietta Sadova", s-a prezentat ea sigură de succes. Şi Codreanu zice: „N-am auzit de dumneata". Asta pentru ea a fost aşa mare durere că nici n-a mai fost atât de activă la legionari. Şi nevasta istoricului Panaitescu şi-a adus bărbatul la legionari. Gane, cel care-a scris *Trecute vieţi de doamne şi domniţe,* a intrat tot aşa, prin soţie, la legionari.... Ce-a fost în 1957–1958 era o formă de reîmprospătare a metabolismului prin spirit de vigilenţă, de combativitate... Atunci au fost şi nişte adunări mizerabile. La câteva am asistat. Dar la Construcţii, la Politehnică, în general, nu erau probleme. Aici erau multă muncă fizică, proiecte, mai puţine discuţii...

Pentru constructori a fost un timp bun. Profesia era valorizată.

Şi câştigau foarte bine – de la muncitor până la inginer.

Nemulţumirile mari trebuie să fi fost în ştiinţele socio-umane – studenţii şi intelectualitatea nu aveau acces la cărţi de referinţă, nu puteau

analiza şi discuta profesional, îngrădiţi de cadrele marxist-leniniste...

Exact aici au fost. Şi problemele, şi revendicările cele mai grele. Prima – scoaterea limbii ruse din învăţământ.

Cine-a cerut?

Grupul de la Filozofie, de la alte facultăţi...

Cine era în grupul de la Filozofie?

Nu-mi mai amintesc. Dar, la Medicină, Ivasiuc[59] era unul dintre conducătorii grupului care venea cu asemenea revendicări. Prima – să fie stopată obligativitatea limbii ruse; a doua – acces la literatura occidentală. Pe urmă – faptul că era înfeudată cultura noastră ruşilor: piese de teatru, cărţi traduse, foarte multe la Editura Cartea Rusă. Era un protest, de fapt, împotriva ruperii de Occident. La Construcţii nu eram angajaţi în această luptă ideologică. Noi aveam de făcut construcţii zootehnice, baraje, poduri – proiecte la care-ar fi visat constructori de oriunde. Pe când cei la Filozofie cereau reconsiderarea lui Blaga[60], lui Ion Barbu[61], cereau să se publice Iorga[62].

Cereau, în fapt, să preluăm „noul curs" iniţiat de Hruşciov[63], sperând şi într-un „dezgheţ" al nostru.

Da. Cam asta era linia.

Iar Gheorghiu-Dej, pe de-o parte, i-a pedepsit pe cei din creasta valului; pe de alta, s-a folosit de protestele lor ca să desfiinţeze Editura Cartea Rusă, să pregătească ieşirea trupelor sovietice din ţară şi mai apoi *Declaraţia din aprilie 1964*. Nu i-a păsat de „pierderile colaterale"...

A plecat de la hotărârile Plenarei din 1958, cu sancţiunile pe care le ştii, cu discuţii, cu ilegalişti... Şi din dorinţa lui Dej şi a apropiaţilor lui de a întări disciplina şi evitarea creării unor fracţiuni în partid. S-a transmis acest spirit şi în linia tineretului muncitor, dar mai ales în cadrul universitar. N-au fost probleme

la sate, nu au fost probleme în industrie, ci în rândul tineretului studios.

Ce ştiţi despre motivele puternicei implicări a lui Ceauşescu? A fost dorinţa lui de a se remarca sau l-a împins Dej în linia întâi a „curăţeniei"?

Eu cred că l-a împins Dej.

De ce nu pe Chivu Stoica[64]? Sau pe Apostol[65]?

Ce să spun? Dej a găsit în Ceauşescu omul care aplica, rigid şi disciplinat, politica. Iar Ceauşescu nu avea personalitatea lui Chivu Stoica sau a lui Bodnăraş[66]. Chivu Stoica a fost o figură a mişcării muncitoreşti. Dar Ceauşescu până în 1945? În 1957, Dej l-a pus cu botul pe labe şi pe Bodnăraş.

Aniversarea lui Bodnăraş

De unde ştiţi?

Mergând de tânăr cu cei din conducere peste hotare, am fost foarte avantajat. Când le faci materialele, aduni informaţii, îi însoţeşti în călătorii. I-am şi spus lui Apostol care-mi tot povestea în Austria, prin 1966, istorii din ilegalitate şi cu Gheorghiu-Dej: „Tovarăşe Apostol, iertaţi-mă, sunt prea mic, dar ce spuneţi dv. poate fi grav pentru că aici e ascultare. Haideţi să schimbăm subiectul." Iar el zicea înainte cu conducerea partidului nostru. „Uite, mi-a plăcut cum ai scris despre Bodnăraş la Doftana"[67]. Apostol mi-a povestit o întâmplare de la Mangalia, când i-a chemat Bodnăraş acolo, de ziua lui, în 1957, pe cei din conducere. Când s-a pus în discuţia din Biroul Politic raportul lui Hruşciov din 1956[68], Chişinevschi şi Miron Constantinescu au spus că avem şi noi datoria să analizăm „cultul personalităţii" în partidul nostru. Pentru că şi la noi s-au încălcat unele norme leniniste, n-a fost o conducere colectivă... Bodnăraş a spus atât: „Şi eu cred că trebuie să analizăm în spiritul lucrărilor congresului sovietic".

A spus dimineața, iar după-amiaza a revenit. Aici, Bodnăraş mi-a povestit că, în pauza de amiază, Dej l-a avertizat: „Măi, fii atent că ai cam lăsat-o în coadă de peşte cu analiza. Eu cred că ai avut intenția să spui să analizăm tocmai pentru că la noi n-a fost cultul personalității, nici altele...".

Că datorită conducerii înțelepte a partidului, noi n-avem pe cine reabilita... Nu?

Aceasta-i formula lui Valter Roman[69]. El a spus că nu avem pe cine să reabilităm datorită tovarăşului Dej. Deşi ştia cazul Pătrăşcanu[70] şi altele. Iar după-amiază a revenit Bodnăraş. Dar, pentru că ezitase atunci, Dej l-a ținut minte. Iar la ziua lui Bodnăraş din 1957, ținută la vila lui din Mangalia, cei din conducere au plecat cu maşinile din Eforie Nord. Bodnăraş invitase şi nişte intelectuali. Daicoviciu[71], Athanase Joja[72] şi nu mai ştiu care. Şi Gheorghiu-Dej, la intrarea în Mangalia, părând fulgerat de-o curiozitate: „Măi, ce-o fi aici, la restaurantul ăsta? Hai să intrăm şi noi." Au intrat în localul de-acolo. „Dă-ne şi nouă nişte măsline, nişte caşcaval..."

Câți români aveau televizor? Bănuiesc că nu prea-i ştiau ospătarii pe conducători...

Nu. „Dă-ne şi nouă, dacă ai, o țuică bună!", comandă Dej; „Avem şi o caisată", zic ăia de la restaurant; „A, asta e şi mai bună. Dar să fie rece." Şi au mâncat, şi au băut ca şi cum pentru restaurantul acela din marginea Mangaliei veniseră acolo, nu să-l sărbătorească pe Bodnăraş la vila lui. Şi când era mai bine l-a luat Dej pe Bodnăraş: „Măi, Emile, tu ai fost spion sovietic înainte de a fi membru de partid. Tu ai intrat ilegal în partid, că noi aveam hotărârea că nu puteam primi membri de partid în închisoare, dar tu ai zis că eşti. După 23 August, tu ai făcut plângere la ambasadorul sovietic că eu nu aplic linia de apropiere față de Uniunea Sovietică[73]. Şi..., zic să ne gândim dacă mai poți să rămâi în partid... Şi de ce ne-ai chemat aici? Dacă aveai intenția să ne

inviți la o petrecere de ziua ta, de ce n-ai pus problema în conducerea partidului, să decidem acolo de ce și cum venim? Așa ne inviți tu, pe fiecare în parte, aici? Cum vine asta?... Dacă o singură dată mai faci cum ai făcut atunci, cu analiza activității partidului în spiritul sovieticilor, te excludem din Partid."

În 1961 a avut loc o ședință foarte interesantă, unde iarăși a fost criticat Bodnăraș. De data aceasta i s-a imputat cumpărarea unei bărci, insinuându-se posibilitatea de a ieși cu ea, din Mangalia, în larg, la întâlniri cu sovieticii. Înaintea formării guvernului Maurer...[74]

Ei, acum să-ți spun și eu, Maurer n-avea dreptate când ți-a spus că l-a chemat Stalin[75]. Ghizela Vass, Ștefan Voicu, Petre Lupu considerau că principala piatră legată de gâtul lui Maurer a provocat-o declarația lui Zilber[76]. Acela a declarat în ancheta Pătrășcanu că Maurer are relații cu Occidentul.

Zilber a murit fără a cunoaște adevărul din ancheta și procesul prin care a fost condamnat la muncă silnică pe viață. În arhivele Securității s-au păstrat câteva mii de pagini cu declarațiile lui. Poveștile și presupunerile făcute de Zilber în cercul de prieteni au intoxicat multă lume. Din memoriile sale, publicate după 1990[77]**, au fost preluate, de asemenea, multe falsuri. Și cum Zilber scrie cu talent, i s-au difuzat intens părerile ca și cum ar fi fost fapte dovedite. Printre ele, că Ana Pauker**[78] **a fost protectoarea lui Pătrășcanu, că Bodnăraș n-a fost implicat în caz, că sovieticii n-au avut niciun amestec... Or, întreg procesul a fost instrumentat de consilieri sovietici, iar degetul lui Bodnăraș a acționat butonul cazului Pătrășcanu... Iar Maurer, dacă nu murea Stalin, intra negreșit în acea rotativă care țintea toate obiectivele proceselor staliniste. Maurer avea păcatul de-a fi fost pe frontul de Est. Și Gogu**

Rădulescu rămăsese suspect – fiind astfel implicat în procesul Vasile Luca[79] –, deşi s-a predat sovieticilor cât ce-a trecut Prutul...

Eu am asistat când Maurer l-a luat în băşcălie pe Gogu Rădulescu. „Măi, dar tu chiar din prima zi o tai la ruşi?, zicea el. Nu le venea ălora să creadă că n-ai fost trimis". Am asistat şi când Kosîghin[80] i-a spus lui Maurer: „Tovarăşe Maurer, dv. cunoaşteţi bine Uniunea Sovietică, sigur că şi mai bine cunoaşteţi Crimeea, unde aţi fost în război." „Am fost trimis acolo şi comandam o companie de condamnaţi la închisoare pe viaţă, a zis Maurer. Şi de acolo, cu Ajutorul Roşu[81], am evadat...".

„Ceauşescu lucra cu garda sus"

Nu v-a povestit nimeni cine şi cum l-a ajutat pe Maurer să evadeze de pe Frontul de Est, în 1944, ca să-i organizeze evadarea lui Dej?

Din ce ştiu eu, tocmai Foriş[82] a fost mai cu ajutor în evadarea lui Dej decât Maurer. Pentru că Ceauşescu – care nu-l critica total pe Foriş în discuţiile cu noi – spunea că a făcut şi treabă bună. Că ajutase şi la eliberarea lui Maurer. Dar acestea nu le pot eu, pe toate, lămuri... La unele din serialul despre Ceauşescu pot da răspuns. Uite, despre Grigore Preoteasa, despre care scrii că a ieşit cu Ceauşescu din lagărul Tg. Jiu[83], ştiu de la Ceauşescu cum a murit. Chivu Stoica a condus acea delegaţie în Uniunea Sovietică[84]. Preoteasa era secretar al CC cu propaganda, iar Chivu Stoica i-a cerut să revadă cuvântarea pe care trebuia să o rostească la Moscova. Şocul l-a prins pe Grigore Preoteasa între scaunele avionului, în mână cu cuvântarea cerută de Chivu Stoica. De la Chivu Stoica şi de la Ştefan Voicu ştiu că, în vara lui 1944, în lagărul de la Târgu-Jiu, a venit colonelul Gelep din Direcţia Penitenciarelor, fost coleg de şcoală cu Maurer. Gelep a cerut să se vadă şi

cu conducătorii grupului de comuniști. Iar, în timp ce mâncau serviți de Ceaușescu, de Preoteasa, de tineri ca ei, Dej i-a spus lui Gelep: „Domnule colonel, noi suntem curve bătrâne. Dar tinerii ăştia care ne servesc aici, da-ți-le drumul, că nu aşa se doboară regimul." La câteva zile, Gelep a obținut aprobarea ca Preoteasa şi Ceaușescu să fie puşi în libertate. Ştiind că trupele sovietice sunt în Moldova, voia ca la momente grele „să se bazeze pe noi", a zis Chivu Stoica despre gestul lui Gelep.

Cine a fost Trofimovici? Stătea în aceeaşi cameră cu Ceaușescu, Chivu Stoica şi Dej în lagărul din Tg. Jiu.

Nu ştiu.

Nu deslușesc nici cum a intrat Dej sau Maurer în relația cu inspectorul şcolar Roşianu şi cu tatăl lui Sergiu Celac pentru a-şi pregăti evadarea.

Ce am auzit eu... Tatăl lui Celac era inginer silvic din Basarabia. Pentru că era bănuit de relații cu ruşii, a fost mutat cu serviciul la Perişoru, lângă Craiova. Cred că sub guvernul lui Armand Călinescu[85] a venit în Oltenia. Când s-a aranjat cu evadarea lui Dej de la Tg. Jiu, pe de o parte, Dej a intrat în spital şi a luat legătura cu Bodnăraş, pe de altă parte, Maurer a mers la Craiova. A luat uniforma lui Celac, care fusese ofițer de artilerie antiaeriană. Colac peste pupăză, Maurer a mai avut şi un accident cu maşina condusă de Manole Bodnăraş[86]. Omul care a făcut legătura țărăniştilor de stânga din Oltenia cu comuniştii a fost preotul Cumpănaşu[87]. Care după aceasta a ajuns prefect la Dolj, după Celac. Iar Cumpănaşu era prieten bun cu Roşianu[88]. Apoi, nevasta lui Roşianu era soră cu nevasta lui Cumpănaşu. Şi mai era încă unul Pătrăşcoiu, ajuns subprefect de Vâlcea după 1944. Ei, țărăniști apropiați de Grigore Iunian[89], au intrat în relații cu Justinian Marina[90], la care au stat ascunşi Dej cu Maurer în drumul spre Bucureşti. Din câte ştiu

eu, Maurer fusese în tinerețe secretar la cabinetul avocatului Iunian.

Mai este un Roşianu, director al spitalului din Târgu-Jiu. Cu care Dej reuşise să-şi facă legătură. Şi o doctoriță Ionescu, care avea un frate ce căzuse prizonier la Cotul Donului. Şi sigur că era interesată, după Bătălia Stalingradului, ce se va întâmpla. Începuse să se apropie de comunişti, să facă servicii.

Mama lui Dinu Săraru era sora soției fratelui lui Roşianu. Şi Cumpănaşu a fost luat la Securitate, în conducerea Securității, după ce a terminat... la Craiova, la Dolj, şi acolo a favorizat căsătoria lui Teohari Georgescu cu nevasta lui Geamănu, fiica unui preot. Ionel, băiatul lui Mihai Roşianu, a ajuns apoi şef de secție la Propagandă şi om apropiat de Gheorghiu-Dej. Acolo l-am cunoscut şi eu. Se ocupa de lumea studențească şi de cultură. Avea legătură directă cu Lica[91]. Legătura pentru filme. Ştia Ceauşescu că-i omul lui Gheorghiu-Dej şi al Licăi şi a fost trimis consilier la Belgrad după moartea lui Dej. A venit de acolo ca președinte al Comitetului pentru Culte. L-a chemat Elena Ceauşescu, împreună cu Bobu, şi i-a spus să ia legătura cu patriarhul ca să renunțe la clădirea din curtea Marii Adunări Naționale şi să se mute la Văcărești. Roşianu n-a acceptat şi a fost schimbat. Şi l-au adus pe Cumpănaşu, tot fiu de preot, în locul lui la Culte. Care a fost președintele Comitetului pentru Culte până în 21 decembrie 1989.

Ceauşescu a fost eliberat din lagăr împreună cu Grigore Preoteasa, în 5 august 1944. Atât menționează Ceauşescu în autobiografia sa din 1945. Cum au fost eliberați, unde s-au dus, ce-au făcut la 23 August – nimic.

Ştiu precis că el pe 23 August nu se afla în București. Ceauşescu a apărut prima dată în public, împreună cu Agiu[92], la venirea trupelor sovietice. Agiu făcea parte

din grupul lui Vasilichi[93] de la Cetate. Pe malul Dunării, acolo unde e acum moşia lui Dinescu. Moşia era a unuia Barbu Drugă, care avea două mari fabrici de pâine la Craiova şi două case. Una se găseşte la Craiova – fosta Casă a Armatei şi casă de oaspeţi a Partidului, cumpărată după 1990 de Dinel Staicu.

Cine mai intrase în celula aceasta de partid de la Cetate – Craiova?

Vasilichi, Agiu, Bălăceanu – care a fost guvernatorul Băncii Naţionale, ambasador la Londra şi la Washington. Despre Agiu ştiu că a negociat din partea comuniştilor crearea Frontului Unic Muncitoresc[94]. Vasilichi a fost în Franţa, a fost şi în URSS. S-a căsătorit cu o evreică poloneză.

Povestea lui Ceauşescu despre ieşirea din lagăr ori despre ce făcuse el în preajma lui 23 August?

Nu. L-am auzit povestind alte lucruri. Faţă de noi nu s-a lăudat niciodată cu 1 Mai 1939. Povestitor era Dej, Ceauşescu nu. Ceauşescu lucra cu garda sus. Când începea o discuţie, la un moment dat – „hai gata, ne oprim aici". Am mers la el odată şi i-am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, am studiat Congresul de Pace de la Paris[95]. Tătărescu[96] a avut o poziţie excepţională. Luările lui de cuvânt din arhiva Ministerului de Externe arată că era un jurist bine pregătit şi a dat peste cap, argumentat, pretenţiile maghiarilor asupra Transilvaniei de Nord, Aradului, Bihorului... Şi-acum, la Poiana-Rovinari, vor să dărâme Biserica Sf. Gheorghe, casa lui Tătărescu şi ce-a mai avut el acolo." Iar Ceauşescu a dat ordin să lase totul în picioare că rămâne destul loc de unde să se ia cărbune. Mi-a spus atunci că Tătărescu a fost oportunist, dar om deştept. Să nu uităm că anul cel mai dezvoltat al României de atunci a fost 1938 şi că el a făcut parte din valul acela care – văzând că Dinu Brătianu[97], Maniu[98] o moşmondesc – i-a părăsit. Ceauşescu avea însă o părere foarte proastă despre Maniu după Unire. Recunoştea că a

avut un rol considerabil în Unire – deşi s-a pronunţat iniţial pentru autonomia Transilvaniei pentru o anumită perioadă – şi rol covârşitor în instalarea administraţiei româneşti în Transilvania şi Banat în 1919. Dar după aceasta a mers pe pertractări, pe amânări, aşa că o serie de oameni – precum Armand Călinescu, Ralea[99] – l-au părăsit.

N-am apucat să întreb mai nimic din ce pregătisem. Mi-aţi dezlegat însă, neaşteptat, nişte noduri.

Nu-i aşa că ştiu lucruri interesante? N-aş vrea să trec cu ele pe lumea cealaltă.

Note

1 Lavinia Betea, „Cine-au fost şefii utecistului Ceauşescu", în *Adevărul*, 21 iulie 2011.

2 Andrei Bernath (1908–1944); tâmplar; arestat de mai multe ori pentru activitate comunistă; absolvent al unei şcoli de cadre la Moscova; secretar al CC al UTC; arestat în iulie 1935, a fost judecat în „procesul Ana Pauker", şi condamnat la 10 ani de închisoare. Detenţie la Doftana, Caransebeş, Văcăreşti. Deportat în Transnistria, a fost împuşcat în lagărul Râbniţa, în martie 1944, de trupele SS în retragere.

3 Mircea Răceanu (n. 1935), diplomat. Fiul natural al lui Andrei Bernath şi al Ilonei Pop, căsătorită Răceanu, s-a născut în închisoarea Văcăreşti. Împreună cu mama sa, a plecat în Uniunea Sovietică, unde a crescut la casa de copii din Ivanov. A revenit în ţară în 1946. După război, a fost adoptat de Grigore Răceanu, soţul legitim al Ilonei Pop. A studiat la Moscova, la Institutul de Stat pentru Relaţii Internaţionale. Între 1960–1989 a fost diplomat, specializat în relaţii româno-americane. Între 1969–1979, a fost în misiune diplomatică la Ambasada României din Statele Unite ale Americii. În ianuarie 1989 era director-adjunct al direcţiei care se ocupa de relaţiile României cu SUA, Canada, statele din America Centrală şi din America Latină. În 1989 a fost arestat şi condamnat la moarte, sub acuzaţia de spionaj în favoarea Statelor Unite. În septembrie 1989, pedeapsa capitală a fost comutată în 20 ani de închisoare. După evenimentele din decembrie 1989 s-a stabilit în Statele Unite ale Americii.

4 George Herbert Walker Bush (n. 1924), membru al Partidului Republican, preşedinte al SUA (1989–1993). În timpul

mandatului său, Statele Unite ale Americii au intensificat contactele diplomatice cu Uniunea Sovietică şi au declanşat operaţiunea militară din Golful Persic (1991). Este tatăl fostului preşedinte George W. Bush (2001–2009).

5 Partidul Social Democrat s-a înfiinţat în iunie 2001, prin fuziunea Partidului Democraţiei Sociale din România (PDSR) cu Partidul Social Democrat Român (PSDR).

6 Ioan Totu (1931–1992), economist. Membru al CC al PCR (1979–1989), membru supleant al CPEx (1983–1989), membru plin al CPEx (nov.–dec. 1989). A deţinut mai multe funcţii precum: director al Institutului Central de Cercetări Economice (1976–1982), viceprim-ministru (1982–1986), ministru de Externe (1986–1989), preşedinte al Comitetului de Stat al Planificării şi Aprovizionării Tehnico-Materiale (nov.–dec. 1989). Arestat în 1990, judecat în „Procesul CPEx" şi condamnat în 1992 la 16 ani de închisoare. Considerându-se nedreptăţit, s-a sinucis după două zile.

7 Gheorghe (Gogu) Rădulescu (1914–1991), economist. Membru de partid din 1949. Organizator al Frontului Studenţilor Democraţi (1933). A dezertat în 1941 din Armata Română, care atacase cu armatele germane Uniunea Sovietică, pentru a se preda sovieticilor. Iniţial deportat, a fost folosit după aceea pentru îndoctrinarea prizonierilor români din lagărele sovietice. A fost o perioadă anchetat în detenţie, în „lotul de la Finanţe" (1952). După 1965, a avut o ascensiune politică remarcabilă (membru al CC al PCR, vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, component al ultimului CPEx, din care cauză a fost închis în 1990). În ultima etapă a „epocii Ceauşescu", casa lui de vacanţă din satul Comana era frecventată de reputaţi scriitori şi artişti.

8 Vasile Vâlcu (1910–1999); profesia de bază: croitor. A fost membru de partid din ilegalitate (1929) şi arestat de mai multe ori. În 1939 a fost numit şef al Regionalei Moldova a PCdR. În 1941 a fost condamnat la şase luni închisoare, pentru deţinere de acte false. După eliberare, a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu. După 23 august 1944 a deţinut funcţii precum: membru al CC al PMR/PCR (1958–1979), al Comitetului Executiv al PCR (1965–1974), al CPEx al PCR (1974–1979), membru, preşedinte şi vicepreşedinte al Comisiei Centrale de Revizie (1979–1989).

9 Ion Popescu-Puţuri (1906–1993), ziarist. A fost membru al PCdR din 1932. A deţinut mai multe funcţii în structurile de conducere ale Partidului Comunist ilegal. A fost arestat de mai multe ori, a ispăşit mai multe condamnări la Doftana, Târgu Ocna, Caracal, Tg. Jiu. După 23 august 1944, a deţinut funcţii precum: membru al CC al PMR/PCR (1960–1989), director al AGERPRES (1947–1951), ambasador în Ungaria (1955–1959), director al Institutului de Studii Istorice şi Social-Politice de pe lângă CC al PMR/PCR (1961–1989), vicepreşedinte al Consiliului de Stat (1985–1989).

10 Ileana Răceanu (1911–1981). Membră a PCdR din 1932. A fost arestată de mai multe ori, pentru activitate în cadrul mişcării comuniste. Membră a CC al UTC. Arestată în 1935, a fost anchetată timp de 10 luni, iar la proces a fost achitată. După eliberare, a plecat ilegal în Uniunea Sovietică, ca delegat al UTCdR la Internaţionala Comunistă a Tineretului. În 1938, după ce a urmat o şcoală de cadre în capitala URSS, a revenit în România. Membră a CC al PCdR şi a Secretariatului (1941–1943), a fost exclusă de Ştefan Foriş, secretar general al PCdR. Reprimită în partid în 1945, a activat în cadrul Uniunii Femeilor Democrate din România. Membru supleant al CC al PCR (1955–1958). Exclusă din partid în iunie 1958, pentru participare la „activitate fracţionistă".

11 Comitetul Politic Executiv (CPEx) al CC al PCR a fost organismul executiv al Comitetului Central al Partidului Comunist Român. Conform Statutului din 1945, Partidul era condus în perioada dintre congrese de un Comitet Central, care se întrunea periodic, în cadrul unor plenare. Pentru funcţionarea mecanismului de decizie s-a constituit un Birou Politic, structură care a purtat diferite denumiri. Din 1974 până în 1989 s-a numit Comitetul Politic Executiv al CC al PCR.

12 Costin Murgescu (1919–1989), economist. A fost şef al Catedrei de Economie Politică a Universităţii din Bucureşti (1956–1965), director al Institutului de Cercetări Economice al Academiei Române, consilier la Consiliul de Miniştri (1968–1974), director al Institutului de Economie Mondială, director al Institutului pentru Studierea Conjuncturii Economiei Naţionale (1970–1973).

13 Mugur Isărescu (n. 1949), economist. După absolvirea Facultăţii de Comerţ din cadrul Academiei de Studii Economice (ASE) din Bucureşti, a lucrat cercetător la Institutul de Economie Mondială din Bucureşti (1971–1990); profesor-asociat la ASE (1975–1989), profesor (din 1995); lector specializat în finanţe şi valută la Ministerul Comerţului Exterior (1980–1989). După decembrie 1989 a lucrat la Ministerul Afacerilor Externe şi ca reprezentant comercial la Ambasada României din SUA. În septembrie 1990 a fost numit guvernator al Băncii Naţionale a României. A fost premier al României (decembrie 1999–decembrie 2000).

14 Andruţă Ceauşescu (1924–2000), fratele lui Nicolae Ceauşescu. A făcut carieră în Ministerul de Interne. General de Securitate, în 1989 era comandantul Şcolii de Securitate de la Băneasa. A fost arestat la 23 decembrie 1989. Trecut în rezervă în 1990, a fost acuzat de crimele săvârşite în timpul Revoluţiei la Bucureşti, la baricada din faţa Hotelului Intercontinental. Condamnat la 15 ani de închisoare, a fost pus în libertate definitiv în 1999.

15 Ilie Ceauşescu (1926–2002), fratele lui Nicolae Ceauşescu. A făcut carieră în Armată: ofiţer; profesor la Academia Militară, cercetător la Centrul de Studii şi Cercetări Istorice şi Teorie Militară; adjunct al ministrului Apărării Naţionale (1983–1989); membru al CC al PCR (1984–1989).

16 Alexandrina Găinuşe (n. 1925); profesia de bază: filatoare. Printre funcţiile deţinute: prim-secretar al Comitetului Judeţean de Partid Bacău (1979–1982) şi Ialomiţa (1987–1989), vicepreşedinte al Consiliului de Stat (din 1980), viceprim-ministru al Guvernului (1982–1986), ministru al Industriei Uşoare (1986–1987).

17 Asociaţia Română pentru Legăturile cu Uniunea Sovietică (ARLUS) a fost o organizaţie constituită pentru promovarea colaborării culturale dintre România şi URSS. Oficial, iniţiativa a aparţinut unui grup de intelectuali cu vederi de stânga din jurul lui Constantin I. Parhon. Asociaţia a funcţionat din 1944 până în 1964, când regimul de la Bucureşti s-a desprins politic de Uniunea Sovietică. Printre cele mai importante activităţi ale ARLUS s-a numărat fondarea Editurii Cartea Rusă, care a publicat peste 1.400 de traduceri din limba rusă.

18 *Autobiografie datată 5 decembrie 1959*, ANIC, Fond CC al PCR – Cadre, dos. nr. A/728, f.189 v.

19 Andrei Andreievici Gromîko (1909–1989), lider al PCUS, ministru al Afacerilor Externe (1957–1985) şi preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS (1985–1987).

20 Tratatul de la San Francisco a fost semnat la 8 septembrie 1951 şi a consfinţit oficial încheierea stării de război dintre Japonia şi Puterile Aliate. Statul nipon renunţa la pretenţiile imperiale şi se angaja să acorde despăgubiri de război civililor şi foştilor prizonieri de război din ţările aliate. Uniunea Sovietică, deşi a participat la lucrările Conferinţei de la San Francisco, s-a situat pe poziţii opozante faţă de modul cum au formulat americanii tratatul de pace. Sovieticii au ridicat obiecţii faţă de neinvitarea Chinei comuniste la lucrări şi faţă de faptul că Japonia devenea o bază militară a SUA în Pacific.

21 Andrei Ianuarevici Vîşinski (1883–1954), lider sovietic. A deţinut funcţii precum: ministru al Afacerilor Externe (1949–1953), procuror general al Uniunii Sovietice (1935–1939). A avut un rol decisiv în comunizarea României, ca trimis al lui Stalin la Bucureşti în câteva misiuni diplomatice.

22 Organizaţia Naţiunilor Unite (ONU) a fost fondată la Conferinţa de la San Francisco din 25 aprilie 1945, care a reunit 50 de guverne şi organizaţii implicate în redactarea Chartei Naţiunilor Unite. Oficial, ONU funcţionează din 24 octombrie 1945, odată cu ratificarea Chartei de cei cinci membri permanenţi al Consiliului de Securitate: China, Franţa, Marea Britanie, Statele Unite ale Americii şi Uniunea Sovietică. Potrivit Chartei ONU, misiunea organizaţiei este să asigure pacea mondială, respectarea drepturilor omului, cooperarea internaţională şi respectarea dreptului internaţional. Sediul central al ONU este la New York.

23 Gheorghi Dimitrov (1882–1949), lider comunist bulgar. Figură importantă a mişcării comuniste internaţionale. A condus secţia central-europeană a Cominternului din 1929. În 1933 a fost judecat într-un proces la Leipzig, sub acuzaţia că a organizat

incendierea Reichstagului german. A fost eliberat şi s-a stabilit în URSS. A devenit secretar general al Cominternului (1934–1943). După război a condus republica bulgară.

24 Conflictul din Coreea a fost un război civil dintre nordul şi sudul Peninsulei Coreea. În 1945, după capitularea Japoniei, peninsula a fost împărţită în două zone controlate de SUA (în sud) şi Uniunea Sovietică (în nord), cu o linie de demarcaţie de-a lungul paralelei de 38 de grade. La 25 iunie 1950, armata comunistă a trecut linia de demarcaţie. A izbucnit un război de durată, în care au fost implicate ONU şi Statele Unite de partea Sudului, iar Uniunea Sovietică şi China de partea Nordului. Conflictul s-a încheiat cu semnarea armistiţiului din 27 iulie 1953.

25 România, alături de celelalte state membre ale Cominformului, a fost printre cele mai active voci împotriva liniei „deviaţioniste" promovate de Tito în lagărul socialist. Campania a început în iunie 1948, când Cominformul a adoptat prima rezoluţie împotriva lui Tito. În 1949, la o şedinţă a Cominformului de la Budapesta, Gheorghe Gheorghiu-Dej a citit un raport extrem de critic la adresa omologului său de la Belgrad, cu titlul: „Partidul Comunist din Iugoslavia, în mâinile unor asasini şi spioni". După moartea lui Stalin, relaţiile dintre URSS şi Iugoslavia au intrat în perioada dezgheţului. Relaţiile româno-iugoslave au fost reaşezate în octombrie 1956, pe fondul evenimentelor din Ungaria.

26 Radu Mihăileanu (n. 1958); regizor. În 1980 a emigrat în Israel, apoi s-a stabilit în Franţa. Reprezentant de marcă al noului val de regizori din cinematografia de artă.

27 Alexandru Mirodan (1927–2010), dramaturg. Ziarist şi colaborator la *Scînteia*, *Scînteia Tineretului*, *România liberă*, *Informaţia Bucureştiului*, *Sportul popular*, *Gazeta literară*, *Contemporanul*.

28 Ştefan Voicu (1906–1992); ziarist. Membru al PCdR din 1932, membru în mai multe organizaţii-paravan create înainte de 23 august 1944 de Partidul Comunist. În perioada celui de-al Doilea Război Mondial a fost închis în lagărul de la Târgu-Jiu. Redactor-şef la *Scînteia* (1946), *Lupta de clasă* (din 1955), *Ea socialistă*. Membru al CC al PCR – supleant (1955–1960) şi plin (1960–1984).

29 Maria Tănase (1913–1963), considerată cea mai mare interpretă de folclor românesc. În tinereţe, cu ajutorul ziaristului Sandu Eliad, ajunsese într-un cerc de tineri intelectuali (printre care şi folcloristul Harry Brauner), care o îndrumă spre Teatrul de Revistă „Constantin Tănase". În 1940, înregistrările sale radio au fost distruse de legionari, sub pretext că falsificau folclorul autentic şi că artista practica pornografia. În timpul războiului, a făcut un turneu în Turcia. A jucat în filme şi piese de teatru. A fost declarată „artist emerit" şi laureată a Premiului de Stat.

30 Dimitrie Gusti (1880–1955), sociolog. Profesor la Universitatea din Iaşi şi din Bucureşti. Fondator al şcolii sociologice bucureştene, a pus bazele cercetării monografice a satelor româneşti.

Ministru al Instrucțiunii Publice, Cultelor și Artelor (1932, 1932–1933, 1933), director al Institutului Social Român (1921–1939, 1944–1948), al Institutului de Științe Sociale al României (1939–1944), vicepreședinte (1923–1925, 1943–1944) și președinte (1944–1946) al Academiei Române. A inițiat Muzeul Satului din București.

31 Harry Brauner (1908–1988), muzicolog, specialist în folclor; a făcut parte din echipele constituite de Dimitrie Gusti, alături de care a participat la realizarea monografiei satelor Drăguș (Făgăraș) și Runcu (Dolj). Colaborator al Arhivei de folclor al Uniunii Compozitorilor. A făcut parte din cercul de prieteni ai lui Lucrețiu Pătrășcanu; arestat în ianuarie 1950, a fost condamnat la 12 ani de muncă silnică în 1954. A fost reabilitat în 1968.

32 Silviu Brucan (1916–2006). A intrat în politică în calitate de secretar general de redacție la *Scînteia* (1944) și de soț al Alexandrei Sidorovici (ilegalistă, „acuzator public" în „tribunalele poporului" și una dintre puținele femei-deputat în prima MAN). Ambasador al României în SUA și la ONU (1955–1962). Semnatar al „Scrisorii celor șase" (martie 1989), cu rol neelucidat încă în evenimentele din decembrie 1989.

33 Tina, născută Orenstein, ilegalistă. A doua soție a lui Chivu Stoica.

34 Ion Iliescu (n. 1930), inginer. Prim-secretar al CC al UTC (1967–1971) și membru al CC al PCR (1969–1984), timp în care a îndeplinit funcțiile de secretar cu propaganda al CC al PCR, secretar cu propaganda în județul Timiș, prim-secretar la județeana de partid Iași, președinte al Consiliului Național al Apelor. Ulterior, a fost numit director al Editurii Tehnice (1984–1989). În evenimentele din decembrie 1989 a fost desemnat președintele Frontului Salvării Naționale. A fost președintele României (1990–1996; 2000–2004).

35 Gheorghe Pană (1927–?), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR și al CPEx (1969–1989). Dintre funcțiile deținute: prim–secretar al județenei de partid Brașov (1966–1969), ministrul Muncii (1976–1979), primar general al Capitalei (1980), ministrul Industriei Alimentare și Achiziționării Produselor Agricole (1985–1986). Arestat, judecat și condamnat în procesul CPEx.

36 Leonte Răutu, nume real Lev Oigenstein (1910–1993), profesor. Membru de partid din 1931, a fost închis pentru scurte perioade de mai multe ori. În 1940 a rămas pe teritoriul Basarabiei încorporată în URSS. Cetățean sovietic în timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a fost redactor-responsabil al emisiunilor în limba română difuzate de Radio Moscova. Revenit în România a condus resortul „Agitprop", fiind adjunctul lui Iosif Chișinevschi. Considerat superior al acestuia din punct de vedere al pregătirii intelectuale, Răutu a fost folosit și de Gheorghe Gheorghiu-Dej, și de Nicolae Ceaușescu în campaniile propagandistice și de eliminare a adversarilor politici. După 1965 a deținut funcții

precum secretar al CC al PCR, membru al CPEx, vicepremier, rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu". În 1981 a fost pensionat, ca urmare a solicitării făcute de una dintre fiicele sale, de emigrare în Israel.

37 Petre Lupu, nume real Pressman (1920–1989), jurist. Membru de partid din 1939, şef al Regionalei Iaşi a UTCdR. Arestat în acelaşi an, a ispăşit detenţia la Penitenciarul Caransebeş şi în lagărele de la Vapniarka, Grusulovo şi Tg. Jiu, până în august 1944. În primii ani ai regimului comunist a fost primul ajutor al lui Nicolae Ceauşescu în funcţiile sale, ocupând funcţii precum: secretar al CC al UTC/UTM, adjunct al şefului secţiei organizatorice a CC al PMR. Membru al CC al PMR/PCR (1955–1984). După venirea lui Nicolae Ceauşescu la putere, a intrat şi în componenţa CPEx al CC al PCR (1965–1984). A deţinut mai multe funcţii în aparatul de partid, dar şi în Guvern. Ambasador al României în Venezuela, Jamaica, Trinidad-Tobago, Surinam, Guyana şi Portugalia (1984–1988).

38 Iosif Sava (1933–1998), muzicolog, pianist, realizator de emisiuni radio şi de televiziune. A fost ziarist la *Scînteia Tineretului* şi editor muzical la Radiodifuziunea Română. A realizat emisiuni de televiziune, atât înainte, cât şi după 1989.

39 Vladimir Ilici Lenin (1870–1924), revoluţionar bolşevic, creatorul statului sovietic, fondator al ideologiei comuniste. A deţinut funcţia de preşedinte al Consiliului Comisarilor Poporului al Republicii Socialiste Federale Sovietice Ruse (1917–1924). A condus organizaţia bolşevică (denumită Partidul Comunist Rus, din 1918) între 1903 şi 1924.

40 În perioada 25 iulie–16 august 1953 a avut loc la Bucureşti al III-lea Congres Mondial al Tineretului şi al IV-lea Festival Mondial al Tineretului şi Studenţilor.

41 Uniunea Tineretului Muncitor (UTM) a fost înfiinţată prin rezoluţia Plenarei CC al PMR din 22-24 decembrie 1948. Partidele-satelit ale PCR îşi desfiinţaseră organizaţiile de tineret în aprilie 1945, odată cu fondarea Tineretului Progresist. După congresul de unificare al PCR cu PSD, Partidul Muncitoresc Român şi-a creat propria organizaţie de tineret, prin rezoluţia Plenarei din decembrie 1948. Congresul de unificare a tuturor organizaţiilor de tineret în UTM a avut loc în perioada 19–21 martie 1949, la Ateneul Român, în prezenţa liderilor comunişti. Primul secretar general al UTM a fost Gheorghe Florescu.

42 Ghizela Vass (1912–2004), profesia de bază: croitoreasă. A activat în Basarabia, fiind în URSS în timpul celui de-al Doilea Război Mondial. A revenit în România cu Divizia „Tudor Vladimirescu". A avut funcţii de partid în domeniul relaţiilor externe şi al sectorului de cadre.

43 Cornel Burtică (n. 1931), inginer. Membru al CC al PCR (1969–1982) şi al CPEx (1974–1982). Dintre funcţiile deţinute: ministru al Comerţului Exterior (1969–1972; 1978–1982), şef

al secției propagandă a CC al PCR (1979), director al Uzinelor 1 Mai Ploiești (1982–1989).

44 Uniunea Asociațiilor Studențești din România a fost înființată în 1957, fiind organizație-satelit a Uniunii Tineretului Muncitoresc. În 1973 și-a schimbat denumirea în Uniunea Asociațiilor Studenților Comuniști din România.

45 Plenara Partidului din 9–13 iunie 1958 a înregistrat îndepărtarea din structurile de conducere ale PMR a grupului ilegaliștilor. Constantin Doncea, Grigore Răceanu, Eugen Genad, Heinrich Genad, Ion Drancă, Constantin Moflic, Ștefan Pavel, Vasile Bâgu, Vasile Negoiță și Iacob Coțoveanu au fost acuzați de „activitate antipartinică", „fracționism", „revizionism" și „concepții anarhice". Măsura s-a datorat criticilor pe care ilegaliștii le aduceau la adresa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej cu referire la abandonarea idealurilor comuniste ale mișcării clandestine, îndepărtarea de mase și marginalizarea vechilor membri de partid din perioada de ilegalitate. Cel mai vehement critic al „grupului ilegaliștilor" a fost Nicolae Ceaușescu.

46 Miron Constantinescu (1917–1974), sociolog. A fost arestat în 1940 și condamnat la 10 ani de muncă silnică, pentru activitate comunistă. Membru al CC al PCR (1945–1960; 1969–1974), a deținut funcții diverse (printre care redactor-șef al ziarului *Scînteia*, vicepremier). Exclus în 1957 din conducerea partidului, pentru „tentativa de a orienta partidul în direcția anarhiei liberaliste și revizioniste" („devierea de dreapta"). După decesul lui Gheorghe Gheorghiu-Dej a revenit în viața politică (ministru al Învățământului, rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu", secretar al CC al PCR, președinte al MAN).

47 Iosif Chișinevschi (nume real Iosif Roitman) (1905–1963), fără profesie. Membru al PCdR din 1928. Membru al Secretariatului PCdR (1936–1941), deținut politic (1941–1944). Membru al CC al PCR/PMR (1945–1954; 1955–1957). Din 1944 până în 1957 a coordonat ideologia și propaganda. Epurat pentru „fracționism", a fost numit director al Combinatului Poligrafic Casa Scânteii (1957–1962).

48 Constantin Pârvulescu (1895–1992), profesia de bază: ajustor mecanic. Membru al PCdR din 1921 și al CC al PCdR din 1929. Voluntar în Armata Roșie în timpul războiului civil. Sancționat de Secretariatul condus de Ștefan Foriș, a intrat în componența „troicii" ce l-a înlocuit (aprilie 1944). Până la sosirea în țară de la Moscova a Anei Pauker și a lui Vasile Luca (septembrie 1944), Pârvulescu a fost considerat conducătorul partidului. A fost președintele Comisiei de Control a partidului (1945–1961). Pentru „activitate fracționistă" a pierdut acest influent post. Printr-o cuvântare rostită la Congresul al XII-lea al PCR (1979), s-a ridicat împotriva lui Nicolae Ceaușescu. Semnatar al „Scrisorii celor șase" (martie 1989).

49 Grigore Răceanu (1906–?), profesia de bază: ajustor mecanic. Sindicalist, membru de partid din ilegalitate. Exclus din partid

în 1942. După 23 august 1944 a lucrat la Braşov, Oradea şi Cluj. A fost reprimit în partid în urma verificărilor din 1948. A lucrat ca funcţionar la Asigurările Sociale de Stat (1953), director la Casa Autonomă a Monopolului Statului. Exclus a doua oară din partid la Plenara din iunie 1958, pentru „activitate antipartinică, fracţionistă de calomniere a liniei politice a partidului, a conducerii de partid şi de subminare a unităţii partidului". A fost anchetat doi ani în stare de arest. În 1989, s-a numărat printre semnatarii „Scrisorii celor şase".

50 Florian Dănălache (1915–1984), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PMR/PCR. După o carieră de activist de partid în diverse sectoare, în 1952 a primit grad de general şi funcţia de comandant al trupelor de grăniceri, după care a fost primarul Capitalei (1954–1966), ministru al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor şi preşedinte al Colegiului Central al UGSR.

51 Vasile Bâgu (1893–?), profesia de bază: muncitor ceferist. Membru al PCdR din 1933. A făcut parte din comitetul de conducere a grevelor de la Griviţa (ianuarie–februarie 1933). Arestat, a colaborat cu autorităţile. A stat trei luni la închisoarea Jilava. Închis în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în lagărele de la Miercurea Ciuc, Caracal şi Tg. Jiu, a fost eliberat în noiembrie 1943. După 23 August 1944 a lucrat la Apărarea patriotică (1944), preşedintele sindicatului CFR (1944–1946), şi în conducerea CFR (după 1948). Pensionat, la plenara din iunie 1958 a fost sancţionat cu vot de blam, pentru „discuţii antipartinice duse în afara cadrului organizat al partidului" şi „calomnierea organelor centrale de partid şi de stat".

52 Pe 23 octombrie 1956, o demonstraţie paşnică a studenţilor pe străzile Budapestei s-a transformat în protest antiguvernamental, prin alăturarea populaţiei oraşului la manifestaţie. Astfel a izbucnit revoluţia maghiară, care solicita reînfiinţarea vechilor partide politice, guvernare democratică şi retragerea Ungariei din Tratatul de la Varşovia. Protestele au izbucnit pe un fond de relaxare a regimului, după moartea lui Stalin. În cercurile intelectuale se cereau reforme ale statului şi îndepărtarea de linia Moscovei. Revoluţia maghiară a fost înfrântă de intervenţia brutală a trupelor sovietice, pe 10–11 noiembrie 1956.

53 Viaceslav Mihailovici Molotov (1890–1986), lider al PCUS. A deţinut funcţia de ministru al Afacerilor Externe (1939–1949, 1953–1956) şi preşedinte al Sovietului Comisarilor Poporului (1930–1941). A fost îndepărtat de Nikita Hruşciov, în contextul procesului de destalinizare. Exclus din partid în 1961, a fost reabilitat în anii 1980.

54 Vasile Voiculescu (1884–1963), medic, poet, prozator. Arestat în 1958, a fost judecat şi condamnat în procesul „Rugului aprins". A fost condamnat la 5 ani de temniţă grea pentru „uneltire contra ordinii sociale". A fost deţinut la Jilava şi Aiud. Eliberat în aprilie 1962.

55 Alexandru (Păstorel) Teodoreanu (1894–1964), avocat, epigramist. Autor al unor epigrame celebre, care au circulat inclusiv în timpul regimului comunist. A fost arestat în 1959 şi condamnat la 6 ani de închisoare pentru „uneltire contra ordinii sociale". Deţinut la Jilava şi Gherla, a fost eliberat în 1962.

56 Nicolae Steinhardt (1912–1989), avocat, scriitor, călugăr ortodox. Arestat în martie 1960, a fost judecat în lotul „Noica-Pillat" şi condamnat la 12 ani de închisoare pentru „uneltire contra ordinii sociale". A fost deţinut la Jilava şi Gherla, de unde a fost eliberat în august 1964. S-a creştinat în perioada detenţiei, iar în 1980 s-a călugărit, la Mănăstirea Rohia, din Maramureş.

57 Marietta Sadova (1897–1981), actriţă, regizoare. Soţia lui Haig Acterian, a avut, ca şi acesta, simpatii legionare. După turneul Teatrului Naţional la Paris, în 1956, a adus în ţară scrieri ale lui Emil Cioran, interzise în România, care au fost distribuite unui grup de intelectuali. Cititorii acestor texte au intrat în atenţia autorităţilor. Marietta Sadova a fost arestată în 1959, judecată şi condamnată în lotul Noica-Pillat pentru „uneltire contra ordinii sociale". După eliberarea din închisoare şi-a continuat cariera în teatru.

58 Corneliu Zelea Codreanu (1899–1938). Fondator al Mişcării legionare. Arestat de mai multe ori, a avut relaţii sinuoase cu autorităţile. După instaurarea dictaturii regale a fost arestat în martie 1938, din cauza unei scrisori injurioase adresate lui Nicolae Iorga. A fost judecat şi condamnat pentru ultraj. În noiembrie 1938, a fost asasinat, din ordinul lui Carol al II-lea.

59 Alexandru Ivasiuc (1933–1977), scriitor. Arestat în noiembrie 1956, pentru participare la acţiunile studenţilor din Bucureşti de solidaritate cu revoluţia maghiară. Condamnat la 5 ani de închisoare în 1957, şi-a ispăşit detenţia la Gherla şi în Balta Brăilei. După eliberarea din închisoare, i s-a stabilit domiciliu obligatoriu în Bărăgan. În 1963 a revenit în Bucureşti. Ulterior, a beneficiat de o bursă în SUA, a ocupat mai multe funcţii şi a publicat şapte volume. A murit în timpul cutremurului din martie 1977.

60 Lucian Blaga (1895–1961), scriitor. Diplomat (1926–1936), subsecretar de stat la Ministerul de Externe (1936–1938), profesor la Universitatea din Cluj (1939–1948). „Epurat" din învăţământul superior şi circuitul cultural public din 1948, a lucrat la filiala din Cluj a Bibliotecii Academiei. Până la moarte, nu i s-a mai tipărit nicio carte sub nume propriu. A tradus opere din limba germană şi a scris mai multe lucrări, publicate postum.

61 Ion Barbu (1895–1961). Matematician şi poet. A scris numeroase lucrări ştiinţifice şi a avut contribuţii în aritmetică, algebră şi geometrie algebrică. S-a remarcat şi ca poet, fiind considerat, alături de Tudor Arghezi şi de Lucian Blaga, unul dintre cei mai valoroşi creatori de poezie dintre cele două războaie mondiale.

62 Nicolae Iorga (1871–1940). Istoric, publicist, scriitor şi om politic. Profesor titular al Catedrei de Istorie Medie, Modernă şi

Contemporană de la Universitatea Bucureşti (din 1895). A fost membru al Academiei Române, a editat şi condus numeroase publicaţii. A fost preşedinte al Camerei Deputaţilor (1919–1920) şi Senatului (1939), prim-ministru (1931–1932), şi în mai multe rânduri ministru. A fost asasinat în noiembrie 1940 de un comando al Gărzii de Fier, organizaţie împotriva căreia luase atitudine în repetate rânduri.

63 Nikita Sergheevici Hruşciov (1894–1971), lider al PCUS. A ocupat funcţiile de prim-secretar al PCUS (1953–1964) şi preşedinte al Consiliului de Miniştri (1958–1964). Cu ocazia celui de-al XX-lea Congres al PCUS, a denunţat crimele comise în timpul lui Stalin (februarie 1956).

64 Chivu Stoica (1908–1975), profesia de bază: cazangiu, membru al PCdR din 1931. Organizator al grevelor de la Atelierele CFR Griviţa (1933). Condamnat la 15 ani de închisoare, a stat în detenţie până în august 1944. Şi-a început cariera politică în calitate de reprezentant al Sindicatelor Unite în Consiliul FND (1945). Membru al CC al PCR (1945–1975), ministru al Industriilor (1948–1952), prim-vicepreşedinte (1952–1955), preşedinte al Consiliului de Miniştri (1955–1961) şi preşedinte al Consiliului de Stat (1965–1967).

65 Gheorghe Apostol (1913–2010), profesia de bază: muncitor. Membru al PCdR din 1934, a fost închis pentru activitate comunistă (1937–1944). Prieten cu Dej din anii detenţiei. După 1944, a deţinut funcţii precum: preşedinte al Confederaţiei Generale a Muncii (1945–1952); preşedinte al Consiliului General al Sindicatelor (1955–1961; 1967–1969); prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1952–1954; 1961–1967); prim-secretar al CC al PMR (aprilie 1954–octombrie 1955). Pe patul de moarte, Gheorghiu-Dej l-a desemnat succesor la putere. Eliminat în 1969 din CC al PCR pentru „abateri de la morală", a fost trimis în diplomaţie în America Latină (1969–1988). Semnatar al „Scrisorii celor şase" (martie 1989) a fost acuzat ulterior că în ancheta Securităţii s-a dezis de acel protest contra lui Ceauşescu.

66 Emil Bodnăraş (1904–1976), ofiţer. A dezertat în URSS (1932) unde a fost instruit pentru misiuni de diversiune şi spionaj. Trimis în România, a fost recunoscut din întâmplare şi condamnat la zece ani de închisoare. Pus în libertate în 1942 a fost omul de legătură între conducerea comuniştilor din închisori şi exterior, fiind implicat în lovitura de palat şi arestarea Antoneştilor din 23 August 1944. Din 1945 şi până la moarte a fost membru al CC al PCR. A fost vreme îndelungată ministru al Armatei (1947–1955), ministru al Transporturilor şi Telecomunicaţiilor (1957–1959), vicepreşedinte şi prim-vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri, vicepreşedinte al Consiliului de Stat (1967–1976).

67 Lavinia Betea, „«Sforarul» Bodnăraş şi lecţia crimei politice", în *Adevărul*, 22 august 2011.

68 În noaptea de 25/26 februarie 1956, după încheierea oficială a lucrărilor Congresului al XX-lea al Partidului Comunist al

Uniunii Sovietice, Nikita Hruşciov a citit un raport secret cu titlul „Despre cultul personalităţii şi consecinţele lui", în care demasca crimele lui Stalin. Raportul a fost gândit să fie un document intern al mişcării comuniste, însă a ajuns la cunoştinţa presei occidentale şi astfel s-a declanşat procesul de destalinizare în statele comuniste.

69 Valter Roman, nume real Ernst Neulander (1913–1983), inginer, militant comunist din 1931, luptător în Brigăzile Roşii din Spania. În anii războiului a lucrat la Radio România Liberă, creat de Comintern. A revenit în ţară cu divizia „Horia, Cloşca şi Crişan". A îndeplinit funcţii politice în armată, fiind şeful DSPA (1947–1951). A fost ministrul Poştelor şi Telecomunicaţiilor (1951–1953) şi directorul Editurii Politice (1953–1983).

70 Lucreţiu Pătrăşcanu (1900–1954), doctor în drept şi ştiinţe economice. Membru fondator al PCdR, folosit ca avocat în apărarea comuniştilor. Ministru al Justiţiei (1944–1948), a contribuit decisiv la instaurarea legislaţiei de tip comunist şi înfiinţarea „tribunalelor poporului". Victimă a celui mai lung proces politic din istoria comunismului mondial, a fost condamnat la moarte şi executat (1954), fiind „reabilitat" ulterior (1968).

71 Constantin Daicoviciu (1898–1973), istoric. Rector al Universităţii „Babeş-Bolyai" din Cluj (1957–1968), director al Muzeului de Istorie a Transilvaniei (1945–1973).

72 Athanase Joja (1904–1972), avocat. Membru al CC al PMR/PCR (1955–1969). Membru al PCdR din 1935. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost închis în lagărele de la Miercurea-Ciuc, Caracal, Târgu-Jiu şi la închisoarea Caransebeş. După 23 August a deţinut mai multe funcţii precum: reprezentant permanent al României la ONU, ministru al Învăţământului şi Culturii (1957–1960), vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1958–1960), preşedinte al Academiei RPR (1959–1963).

73 Sovieticii îşi infiltraseră în „partidele frăţeşti" oameni care le furnizau informaţii despre acestea. Astfel, în urma unui denunţ semnat de Emil Bodnăraş la adresa lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, a descins la Bucureşti Vladimir I. Lesakov, însărcinat cu anchetarea reclamaţiei. În perioada 7–20 august 1947, Lesakov a purtat discuţii separate cu general-colonelul I.Z. Susaikov, Ana Pauker, Dej, Vasile Luca şi alţi membri din conducerea PCR. În raportul întocmit, Lesakov a descris divergenţele manifestate la nivelul conducerii între „gruparea Dej" şi „gruparea Pauker", concluzionând că, pentru a se impune, Dej urmărea scoaterea din partid a grupării Pauker-Luca, pe motiv că aceştia nu erau români. La rândul lor, „pârâţii" au contraatacat, insistând pe erorile comise de Dej şi consilierul său, Maurer. La 19 august, chiar Dej a recunoscut existenţa neînţelegerilor dintre liderii PCR, asigurând însă că ele nu vor putea avea grave consecinţe pentru construcţia României socialiste.

74 Ion Gheorghe Maurer (1902–2000), jurist. După propriile sale declarații, primirea în partid i-a fost anunțată după ce pledase ca avocat al apărării în procesele intentate comuniștilor (1937). Arestat și internat în lagărul de la Târgu-Jiu de unde, pe considerentul că absolvise un liceu militar, a fost trimis pe frontul de Răsărit. Membru al CC al PCR (1945–1974), ministru al Afacerilor Externe (1957–1958), președinte al MAN (1958–1961), președinte al Consiliului de Miniștri (1961–1974). Pensionat de Ceaușescu (1974) cu menținerea salariului și a celorlalte privilegii ce decurgeau din funcția de prim-ministru.

75 Iosif Vissarionovici Stalin (1878–1953), lider sovietic de origine gruzină. A preluat puterea în Rusia Sovietică, după moartea lui Lenin. Printre funcțiile cele mai importante: președinte al Consiliului de Miniștri (1941–1953), secretar general al PCUS (1922–1952).

76 Herbert Zilber (1901–1978), jurnalist de stânga. În anii războiului a devenit prietenul și „tehnicul" lui Pătrășcanu. După război a fost agent dublu (sovietic și american). Arestat la începutul lui 1948, în urma constrângerilor Securității a colaborat la scenariul procesului Pătrășcanu. Condamnat la muncă silnică pe viață, a fost eliberat prin decretul de amnistie generală a deținuților politici (1964).

77 Herbert Zilber, *Actor în procesul Pătrășcanu: memorii*, ediție îngrijită de Gheorghe Brătescu, București, Humanitas, 1997.

78 Ana Pauker (1893–1960), născută Rabinsohn, învățătoare. După căsătoria cu Marcel Pauker (executat în 1938 în procesele staliniste de la Moscova) a devenit militantă cominternistă de reputație internațională, cu diverse misiuni în străinătate. Revenită în România (1934), a fost arestată și condamnată în procesul de la Craiova (1936) la zece ani închisoare. Emigrată, la cererea guvernului sovietic, în URSS (1940), a activat ca funcționară a Cominternului și a contribuit la înființarea diviziilor „Tudor Vladimirescu" și „Horia, Cloșca și Crișan", formate din soldați și ofițeri căzuți prizonieri pe frontul de Est. A revenit în România (septembrie 1944) ca emisar al Moscovei în coordonarea procesului de sovietizare. În paralel cu funcția de membră a Secretariatului CC al PCR (socotită de cei aflați în cercurile puterii drept adevărata conducătoare a partidului până în toamna lui 1945), a fost ministru de Externe al României (1948–1952).

79 Vasile Luca a fost destituit din funcțiile de Partid și de Stat la Plenara CC al PMR din mai 1952, fiind acuzat, alături de Ana Pauker și Teohari Georgescu, de „activități antipartinice" și „deviaționism". A fost arestat pe 12 august 1952. La 8 octombrie 1954 a primit pedeapsa capitală pentru „subminarea economiei naționale", sentința fiindu-i comutată în aceiași zi de Prezidiul Marii Adunări Naționale la muncă silnică pe viață. A decedat în Penitenciarul Aiud la 27 iulie 1963.

80 Alexei Nicolaievici Kosîghin (1904–1980), lider sovietic. A deținut funcția de prim-ministru în perioada 1964–1980. Pentru o

scurtă perioadă de timp, s-a aflat în fruntea Comitetului de Stat al Planificării (1959–1960).

81 Ajutorul Roşu Internaţional a fost o organizaţie întemeiată de Uniunea Sovietică pentru asistenţa materială a militanţilor comunişti din închisori şi a familiilor acestora. În realitate, prin intermediul Ajutorului Roşu sovieticii finanţau mişcarea comunistă europeană.

82 Ştefan Foriş (1892–1946), ziarist. Absolvent al Facultăţii de Matematică din Budapesta. Membru al PCdR din 1921. Arestat la Cluj, în 1927, pentru propagandă şi agitaţie comunistă. Ajutat de Comintern, a plecat clandestin în URSS. A fost condamnat în contumacie la 10 ani de închisoare, pedeapsă ulterior amnistiată. A revenit în ţară la sfârşitul lui 1930–începutul lui 1931. Arestat, între 1931–1935 a fost deţinut la Văcăreşti şi Doftana. A fost desemnat de Comintern secretar al PCdR, funcţie pe care a deţinut-o între ianuarie 1941–aprilie 1944. Îndepărtat de la conducere de tovarăşii săi de partid, a fost asasinat în 1946, în condiţii investigate în 1968 şi interpretate după interesele respectivei etape ideologice.

83 Lavinia Betea, „Cu rostopască şi muşeţel, Ceauşescu a pregătit revoluţia", în *Adevărul*, 23 august 2011.

84 La 4 noiembrie 1957, avionul în care se deplasa delegaţia oficială a României la aniversarea a 40 de ani de la Revoluţia din Octombrie s-a prăbuşit pe Aeroportul Vnukovo din Moscova. Cauza a fost o eroare de pilotaj a echipajului sovietic. În incident au murit Grigore Preoteasa (secretar al CC al PCR cu Propaganda), precum şi trei membri ai echipajului sovietic. În aeronavă s-au mai aflat: Chivu Stoica, Nicolae Ceauşescu, Alexandru Moghioroş, Leonte Răutu, Ştefan Voitec şi Ştefan Voicu.

85 Armand Călinescu (1893–1939), om politic. Deputat, ales pe listele PNŢ (1926–1937), membru în cabinete ţărăniste. Adversar al formaţiunilor politice extremiste, mai cu seamă al Mişcării Legionare, dar şi al Partidului Comunist (în calitate de subsecretar la stat la Interne, în februarie 1933 a iniţiat Legea stării de asediu, în baza căreia au fost arestaţi şi condamnaţi capii grevei de la Griviţa). Apropiat al regelui Carol al II-lea, susţinător al dictaturii regale. Membru fondator al Frontului Renaşterii Naţionale (partidul lui Carol al II-lea). Ministru de Interne în guvernul Goga-Cuza. A deţinut mai multe portofolii în guvernul Miron Cristea. Prim-ministru, după moartea în funcţie a patriarhului Miron Cristea (martie 1939). Asasinat de legionari (21 septembrie 1939), drept răzbunare pentru că se aflase în spatele asasinării lui Corneliu Zelea-Codreanu, în noiembrie 1938.

86 Manole Bodnăraş (1909–1985), profesia de bază: fotograf. Înainte de 23 August 1944 i-a făcut diferite servicii fratelui său, Emil, şi mişcării comuniste. Implicat în pregătirea evadării lui Gheorghiu-Dej din lagărul de la Târgu-Jiu. După ajungerea Partidului Comunist la putere, a deţinut mai multe funcţii,

precum: vicepreşedinte (1950–1952) şi preşedinte al Comitetului pentru Cultură Fizică şi Sport. A fost ambasador în Albania.

87 Ion Cumpănaşu (1928), profesia de bază: inginer agronom. Membru supleant al CC al PCR (1974–1989). A deţinut mai multe funcţii în domeniul propagandei şi presei, precum: şef al Cenzurii (1973–1977), director general al AGERPRES (1977–1983), redactor-şef al ziarului *Scînteia* (1983–1984), preşedinte al Departamentului Cultelor (1984–1989).

88 Mihai Roşianu, învăţător, membru al PNŢ în 1944, implicat în reţeaua care a organizat evadarea lui Gheorghiu-Dej şi Gheorghe Vidraşcu (nume real Vanea Didenko) din lagărul de la Tg. Jiu.

89 Grigore Iunian (1882-1939), avocat, om politic. Înainte de Primul Război Mondial a fost membru al PNL, pe lista căruia a fost ales deputat. După 1918 s-a înscris în Partidul Ţărănesc. După crearea PNŢ (1926), a fost vicepreşedinte al acestei formaţiuni. Ministru de Justiţie în cabinetul Iuliu Maniu (1928–1930). În 1933 a fondat Partidul Ţărănesc Radical (orientat spre stânga), al cărui preşedinte a fost până la moarte.

90 Justinian Marina (1901–1977), pe numele de mirean Ioan Marina. În casa parohială din Râmnicu Vâlcea i-a adăpostit pe Gheorghiu-Dej, Gheorghe Vidraşcu şi Ion Gheorghe Maurer după evadarea din lagărul de la Târgu-Jiu. Datorită, în principal, acestei colaborări, a devenit cel de-al treilea patriarh al Bisericii Ortodoxe Române (1948–1977).

91 Lica Gheorghiu (1928–1987), fiica cea mare a lui Gheorghiu-Dej. După ce şi-a abandonat studiile economice la Moscova, s-a lansat în cinematografie. Primul care a distribuit-o într-un film a fost regizorul Liviu Ciulei. Poziţia tatălui şi oportunismul din breasla artistică i-au asigurat statut de vedetă. S-a căsătorit întâi cu Marcel Popescu. Au avut împreună trei copii. Datorită unei pasiuni pentru doctorul Gheorghe Plăcinţeanu, Lica Gheorghiu a divorţat. S-a recăsătorit cu Gheorghe Rădoi, director al Uzinelor „Steagul Roşu" din Braşov.

92 Constantin (H)Agiu (1891–1961), profesia de bază: muncitor tâmplar. Membru al PCdR din anii '20. A deţinut funcţii în partid în perioada ilegalităţii. După 23 August 1944 nu a deţinut funcţii de prim-plan nici în partid, nici în aparatul de stat. A fost subsecretar de stat la Ministerul Agriculturii şi Domeniilor (1945–1946; 1947–1948), la Departamentul Cooperaţiei; preşedinte al MAN (sesiunea iunie–decembrie 1948), preşedinte al Centrocoop. În 1956 a fost sancţionat cu mustrare, sub motiv că ar fi purtat discuţii antipartinice în cadrul „grupului Ion Eremia".

93 Gh. Vasilichi (1902–1974), profesia de bază: tinichigiu. Membru al PCdR din 1927. Arestat şi judecat în procesul „Griviţa", a fost condamnat la 12 ani de muncă silnică. A evadat în ianuarie 1935, cu ajutorul Cominternului. A emigrat în URSS, apoi a participat la războiul civil din Spania, ca voluntar în Brigăzile Internaţionale. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial, a luptat în Rezistenţa franceză. După 23 August 1944 a deţinut

mai multe funcții, precum: membru al CC al PCR (1945–1955; 1960–1974), membru al Biroului Politic al CC al PCR/PMR (1945–1952), ministru al Învățământului (1948–1949), ministrul Minelor și Petrolului (1949–1951), președinte al UCECOM (1951–1969).

94 Cu ocazia zilei de 1 Mai 1944, Partidul Social Democrat și Partidul Comunist Român au constituit Frontul Unic Muncitoresc, cu scopul alungării naziștilor din România și instaurării unui regim democratic.

95 În perioada 29 iulie–15 octombrie 1946 s-a desfășurat la Paris Conferința de Pace de după al Doilea Război Mondial. La 10 februarie 1947 s-au semnat tratatele de pace care reglementau transferurile teritoriale și daunele de război.

96 Gheorghe Tătărescu (1886–1957), avocat, om politic. Membru al PNL (din 1912). În calitate de subsecretar de stat pentru afaceri interne, a reprimat revolta de la Tatar-Bunar, pusă la cale de Comintern, și a pregătit scoaterea în afara legii a Partidului Comunist. După revenirea în țară a lui Carol al II-lea (iunie 1930), a intrat în conflict cu bătrânii liberali, plasându-se în tabăra monarhului. Prim-ministru (1934–1937; 1939–1940), devotat lui Carol al II-lea în dauna propriului partid, ministru plenipotențiar la Paris (1938–1939). După 23 August 1944, a produs o sciziune, creând PNL-Tătărescu, apropiat de comuniști. Viceprim-ministru și ministru de Externe în guvernul Petru Groza (1945–1947), a fost prototipul „tovarășului de drum". Arestat (mai 1950), a fost închis la Sighet.

97 Constantin (Dinu) Brătianu (1866–1950), liderul PNL. Semnatar, împreună cu Iuliu Maniu, Constantin Titel-Petrescu și Lucrețiu Pătrășcanu al pactului prin care s-a format BND, în numele căruia s-a decis scoaterea României din războiul împotriva Puterilor Aliate la 23 August 1944. A decedat în închisoare.

98 Iuliu Maniu (1873–1953), președintele Partidului Național Român din Transilvania (1919–1926), președintele PNȚ (1926–1947). Condamnat în 1947, a decedat în închisoarea de la Sighet.

99 Mihai Ralea (1896–1964), profesor de psihologie, om politic cu vederi de stânga. Membru al PNȚ. În timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost închis în lagărul de la Târgu-Jiu. După 23 August 1944 a deținut mai multe funcții, precum: ministru al Artelor, ministru plenipotențiar la Legația României de la Washington (1946–1948), deputat, vicepreședinte al Prezidiului MAN, membru al Consiliului de Stat.

MACHIAVELLI

Sub stea norocoasă

Din ce moment ați spune că ați făcut politică?
1974. Congresul al XI-lea al Partidului. Atunci am fost ales membru supleant al Comitetului Politic Executiv. Am fost ales membru în Biroul Permanent al CPEx-ului.

Câți ani aveați?
43 de ani.

Tânăr pentru media de vârstă a conducerilor comuniste... Uniunea Sovietică traversa, începând cu Brejnev[1], era gerontocraților.

De-atunci am rămas membru supleant al CPEx-ului până în 1989. Deşi mare parte dintre membrii plini ai CPEx-ului din 1989 fuseseră doar membri ai CC sau nici măcar membri ai CC în 1974. Cazul lui Constantin Olteanu[2], al lui Ion Coman[3], Ion Totu, Constantin Radu[4], Barbu Petrescu[5]... cum ar fi alți mulți. Dăscălescu[6] era atunci abia prim-secretar de județ. Iar eu am rămas pe postul de veşnic supleant al CPEx. Ceauşescu nu mă făcea nici membru plin, dar nici nu mă scotea din CPEx.

Erați, așa, undeva la mijloc – vă puteați teme și că „zburați", dar și spera că la prima ocazie vă saltă în areopagul „plinilor". Foarte stimulativă și constrângătoare poziție! Cum a decurs promovarea?

În 1974, Nicolae Ceaușescu a organizat o ședință de Prezidiu Permanent[7]. La toate ședințele erau invitați doi inși – Cornel Burtică, cu probleme ideologice, eu, secretarul CC cu probleme internaționale. Acolo, Ceaușescu a ridicat problema unor schimbări. A mișcat ceva la Paul Niculescu-Mizil[8], pe Trofin[9] l-a trimis prim-secretar la Brașov. „Eu îl propun pe Cioară[10] în Prezidiul Permanent", zice tot el. Cioară era la modă cu ideea cincinalelor în patru ani și jumătate. Și mai era un loc. Pe cine să mai alegem? Eu l-am propus atunci pe Burtică. Ceaușescu mi-a cerut să propun dintre membrii CPEx. O avea în vedere pe Elena Ceaușescu. A doua zi vine Ceaușescu cu: „Uite ce zic – să nu avem un organism permanent deasupra CPEx, ci să facem un Birou al CPEx restrâns. Și uite la cine ne-am gândit: să fie secretarul general, primul ministru, Ștefan Andrei, Ion Pățan[11], Bodnăraș. Ca să coordoneze activitatea de partid și de stat între două ședințe ale CPEx. Acest Birou Permanent a fost ales cu schimbarea Statutului PCR la Congresul din 1974 – Biroul Permanent însă nu deasupra CPEx, ci subordonat lui. Între timp s-au făcut modificări, apare și Elena Ceaușescu în birou, care ajunsese la 13 inși. Eu, care fusesem de la început, am dispărut atunci când a revenit asupra celor decise inițial. S-a întors iarăși în 1982, spunând ca în Biroul Permanent să fie doar membri plini ai CPEx. Am fost exclus, așadar, fără a se fi pronunțat numele meu. Iar la Congresul al XIV-lea din 1989[12], până la urmă, Nicolae Ceaușescu a hotărât să fie șapte inși în Biroul Permanent: Nicolae Ceaușescu, Elena Ceaușescu, Dăscălescu, Manea Mănescu[13], Bobu[14], Gogu Rădulescu și Oprea[15]. Negocierile s-au purtat între Ceaușești cam așa. Elena Ceaușescu zicea: „Nu

sunt de acord cu Oprea – de ce să fie Oprea?! Mai bine Dincă[16]". Iar el: „Dar dacă e şi Dincă, eşti de acord cu Oprea? Vor fi opt, dar nu ajungem noi la balotaj". Aşa că Dincă a fost soluţia de compromis. Iar discuţiile de promovare aşa s-au purtat.

Dacă aţi fi invitat să susţineţi o conferinţă la vreuna dintre instituţiile de învăţământ superior cu specialitatea relaţii internaţionale, cum aţi prezenta pregătirea dv. pentru diplomaţie?

Am avut avantajul că, încă de când am venit la partid, am fost şeful Comisiei internaţionale a studenţilor şi şeful relaţiilor externe la UTM. În perioada aceea am făcut două vizite importante: în 1963, în RFG, în 1964, în SUA. Informările pe care le-am făcut eu după aceste vizite, Nicolae Ceauşescu i le-a prezentat lui Dej. Şi Dej a decis să fie citite în Biroul Politic. Ceea ce mi-a crescut influenţa.

Se vedea câştigătorul concursurilor literare şi practica de gazetar la *Scînteia Tineretului*...

A fost bine şi că atunci când am venit la partid Ceauşescu mă cunoştea deja de la tineret. Şi că participasem la diverse manifestări în străinătate – fusesem în Italia, Franţa. În 1965 am vizitat o ţară africană – Ghana. Împreună cu Richard Winter[17] am organizat participarea României la Festivalul Mondial de la Helsinki, în 1962. În 1959 am fost la Festivalul Mondial al Tineretului şi Studenţilor de la Viena. Acolo am cunoscut-o pe nevastă-mea, care era şi ea studentă. Când am venit la partid, prima mea delegaţie peste hotare a fost în Franţa, în 1965. Delegaţia era condusă de Drăghici[18] şi eram împreună cu Maxim Berghianu[19], Ion Iliescu şi Dumitru Popescu[20]. Mai înainte fusesem în colectivul care a pregătit materialul pentru întâlnirea de la Moscova din toamna lui 1965[21]: eu, Dumitru Popescu, Niculescu-Mizil şi Bârlădeanu[22].

Ce era de pregătit, în fapt?

Materialul de bază al întâlnirii. Conținea o sinteză asupra situației României, poziția sa în relațiile internaționale și poziția privind relațiile cu partidul și țara respectivă. Cam acestea erau părțile unui material. Dar atunci am fost scos din comisia ce pregătea vizita la Moscova și trecut să pregătesc vizita lui Drăghici în Franța. Alexandru Drăghici era noul secretar cu probleme organizatorice, care răspundea și de industria grea și de chimie. Se știa atunci că e prietenul lui Nicolae Ceaușescu. Aici, la Snagov, între 1972–1984, am stat la vila 22, atribuită înaintea mea lui Drăghici. La 21 stătea Maurer, iar Burtică, la 20. Femeia de serviciu care-i deservise pe soții Drăghici mi-a povestit de relațiile bune dintre soții Drăghici și soții Ceaușescu. Luau pe-atunci și masa unii cu alții. După aceea am fost în alte delegații cu Apostol și Chivu Stoica. Și lor le-am pregătit materialele. De la ei am aflat și cum a fost la prima ședință de după moartea lui Dej. Ceaușescu a condus organizatoricul cu secțiile: organizații de partid – șef Verdeț[23]; organizații de masă – în frunte cu Lupu (prim-adjunct al lui Ceaușescu); armată, Securitate – șef Patilineț[24]; secția instructori-centrali – condusă de Berghianu, apoi de Trofin; secția cadre – Cornel Onescu; apoi secția agrară; secția consilii populare. Singurul lucru pe care nu-l avea Ceaușescu era propaganda și externele. Dar Răutu se vedea în ultima vreme că merge cu Ceaușescu. Gheorghiu-Dej mai rămăsese cu Cancelaria (condusă de Păcuraru) și Gospodăria de Partid (condusă de generalul Iani, care-l avea ca prim-adjunct pe Naș Leon). Iar legătura directă în probleme de relații internaționale pe linie de partid, Dej o ținea cu Ghizela Vass.

Nu făceați parte dintre puternicii zilei, dar ați trăit printre ei din tinerețe...

Când te aflai cu ei în delegații, în străinătate, când pregăteai materialele lor, aveai prilejul să-i cunoști,

să le vorbeşti altfel şi altceva decât în şedinţe. Un moment deosebit în traseul meu a fost Congresul al XXIII-lea al PCUS din martie 1966[25]. Era prima dată când Ceauşescu ieşea în lume. Iar în delegaţie erau Maurer, Drăghici, Niculescu-Mizil şi ambasadorul nostru la Moscova. Acolo am fost luat şi eu. Am organizat, de fapt, toate întâlnirile lui Ceauşescu cu diferiţi şefi de delegaţii. S-a întâlnit cu cel puţin 35 de conducători de partide, printre care Waldeck Rochet[26], Santiago Carillo[27], Jesus Faria[28]. Aveam un avantaj că lucrasem în mişcarea de tineret şi studenţi. Colegii mei din ţările socialiste ajunseseră la nivelul de adjuncţi, prim-adjuncţi de secţii ale partidului pentru că promovarea era mult mai grea în aceste ţări. Şi aproape în toate delegaţiile din ţările capitaliste cunoşteam unul-doi oameni cu care lucrasem la studenţi. Acolo, la Moscova, în 1966 a fost lansarea lui Ceauşescu. Se întâlnea cu delegaţii străini şi la finalul fiecărei convorbiri îi invita în România. Participau la discuţii Ceauşescu, Maurer şi eu care făceam nota de convorbire.

O formidabilă pistă de lansare să lucrezi direct cu cei doi. Se găsesc, oare, notele dv. în arhivele CC?

Sper. Într-adevăr, la Moscova am câştigat încrederea lui Ceauşescu şi Maurer. În acelaşi an, 1966, au venit în România o delegaţie a japonezilor comunişti şi o delegaţie a socialiştilor francezi, condusă de Guy Mollet[29], urmaşul lui Léon Blum[30]. Când venea o delegaţie străină, eu îi însoţeam prin ţară şi făceam proiectul de comunicat. Apoi îl prezentam lui Ceauşescu – unde erau „litigii" se discuta între Ceauşescu şi şeful acelei delegaţii. Şi a urmat o întâmplare norocoasă. Moment important – mă duc în Japonia. Şi sunt contactat la ambasadă de cineva de la secţia internaţională a Partidului Comunist, pe care-l cunoscusem în vizita lor la noi. Şi m-a invitat la conducerea partidului. Dau în ţară telegramă, şi Dalea[31] îmi spune să nu mă duc că va

veni în Japonia o „delegație de nivel" de la noi. Transmit japonezului. Acesta zice să-l informeze pe Miyamoto[32], președintele partidului. Și iar mă sună insistând cu invitația. Se informaseră că eu aveam din partea lui Ceaușescu preocupări pe tema rupturii dintre Partidul Comunist japonez și cel chinez. În țară, la aeroport, mă aștepta Ghizela Vass: „Andrei, te felicit, ai fost numit primul meu adjunct!" Dalea i-a spus lui Ceaușescu că eu sunt doar adjunct, iar Ceaușescu a zis să mă facă prim-adjunct. În 1966, în aparatul CC erau doi prim-adjuncți – Ștefan Andrei și Naș Leon, la Gospodăria de Partid.

Povestea dv. de tânăr ocrotit de-o stea norocoasă mi-a amintit-o pe-a lui Corneliu Mănescu. Ca director al Casei Centrale a Armatei – ilegalist, coborât la „munca de jos" după verificările de partid![33] – a mers în China, în turneu cu ansamblul artistic. Și s-a pomenit invitat la Mao Tze Dun[34] împreună cu ambasadorul român la Beijing. Succes răsplătit cu epoleți de general la revenirea acasă și cu recunoașterea potențialului pentru diplomație.[35]

În 1967, deja, Ceaușescu a început să mă ia cu el. M-a luat la Congresul PC din Bulgaria, cu Trofin și Ion Stănescu. Majoritatea au criticat acolo PC Chinez și s-au pronunțat pentru o conferință internațională a partidelor comuniste. Am fost și la Budapesta, în februarie 1968, când delegația românească în frunte cu Mizil a venit acasă și a părăsit conferința pregătitoare a viitoarei întâlniri a partidelor comuniste[36]. În 1967 am fost în delegația PCR condusă de Drăghici, la invitația PC Austriac. Din delegație au făcut parte Pană și Duca, președintele Consiliului Județean Cluj. Am lucrat atunci materialul lui Drăghici, secretar al CC și prim-vicepreședintele lui Maurer. Îl trimitea Ceaușescu în delegații, nu-i lăsa vreme să câștige activul de partid. Iar Maurer juca și el cartea lui Ceaușescu.

Al doilea, după Labiș, la literatură

Așa povestite lucrurile, toate par a fi curs ca și cum destinul ar fi rânduit o ascensiune fără temei în istoria familiei. Dosar bun și „origine sănătoasă" aveau, în anii '50, tinerii, în majoritatea lor.

Aveam câteva atuuri. Unul dintre ele – că am fost premiant în liceu și printre cei buni din facultate. Am câștigat două premii literare. Aveam apoi o meserie foarte bună – construcții de hidrocentrale, aveam un post în învățământul superior. Aveam și două bube la dosar. Una – un unchi social-democrat titelist, care a refuzat intrarea în Partidul Muncitoresc Român. A doua – de când făcusem Liceul Militar din Craiova. În 1943, liceul a fost vizitat de fostul lui elev, Ion Antonescu[37]. Și, în onoarea vizitei lui, s-a făcut un concurs. Tema era un citat din cuvântul ce ni-l adresase: „Pe băncile unde învățați voi, am stat și eu". Și am câștigat concursul.

Aceasta e atunci explicația numeroaselor „recomandări" din dosarul dv. de cadre. Nu mi-am dat seama, citindu-l, de ce atât de multor consăteni, colegi și profesori de liceu li s-au solicitat referințe despre dv. În conținutul lor se repetă constant negația că ați fi avut legături cu mișcarea legionară. Ați câștigat și concursul dedicat lui Antonescu, dar și cel organizat de ARLUS, în 1951.

Am câștigat și locul al doilea la concursul de literatură pentru liceeni și școli medii pe țară. Al doilea, după Labiș.

O parte voluminoasă a dosarului dv. de cadre conține verificările soției – actrița Violeta Andrei[38]. După câte sunt acolo, am impresia că

activiştii de la cadre v-au pregătit nunta cu mai mare osteneală decât părinţii...

Nu ştiu ce scrie acolo, dar nunta noastră a fost foarte simplă. În 1961 nu eram la partid, ci şeful Comisiei internaţionale la studenţi şi asistent universitar. La nunta mea au fost maximum 40 de persoane. Respectiv: maică-mea, taică-meu, fratele meu cu soţia, soră-mea cu soţul. Şi rudele Violetei. Străini de familiile noastre au fost: Cornel Burtică, ziaristul Alexandru Ionescu, Alexandru Ignat, care fusese secretar al UASR-ului. Cu soţiile, bineînţeles. Şi o familie de consăteni de-ai mei. Nunta a avut loc la ştrandul partidului. Iar naşii noştri sunt soţii Burtică.

Ştrandul partidului?! N-am mai auzit de proprietatea aceasta.

Da, lacul Florească. Partidul avea un ştrand, şi acolo se găsea o clădire din lemn. Acum este un hotel de 3 stele. S-a dansat, s-a mâncat. N-a fost cu furatul miresei. Pentru că eu lucrasem ca şef al Comisiei cultură şi secretar la studenţii din Bucureşti, a fost o orchestră de la Conservator.

La biserică v-aţi cununat?

Nu. Dar băiatul nostru a fost botezat la biserică. Aici, în Bucureşti.

Botezat, cumva, de violonistul Ion Voicu[39]?

Naşa băiatului nostru a fost o femeie care a lucrat în Ministerul Industriei Lemnului. Eu am fost bun prieten cu Ion Voicu. Fiul lui, Mădălin, e naşul lui fiu-miu.

Aţi avut nevoie de aprobări speciale pentru căsătorie? Toate rudele soţiei au fost investigate...

Tatăl ei cred că a fost în legătură cu Foriş. Nu ilegalist, ci în legături. Era din zona lui Foriş, din Săcele, Braşov. Nu l-am cunoscut pe socrul meu. Violeta s-a născut în 1941, iar tatăl ei s-a internat în Sanatoriul TBC de la Braşov în 1947–1948. Acolo a şi murit.

Mama soției dv. lucra în 1959 la un „cămin de copii coreeni". N-am prea înțeles...

După războiul din Coreea, am adus cred că o sută şi ceva de copii coreeni care au făcut şcoala aici. Erau la Târgovişte, la Mănăstirea Dealul. Au crescut, s-au înapoiat în țară şi ştiu româneşte. Soacra mea n-avea o mână. Pierdută într-un accident de maşină.

Aveți aceeaşi zi de naştere ca a soției: 29 martie.

Da, la 10 ani diferență.

Ei, ce potrivire extraordinară pentru pasionații de zodii! Cum ați curtat-o?

Am cunoscut-o la festivalul de la Viena. A fost în delegație, în grupul de studenți, şi era o fată, aşa...

Foarte frumoasă.

Şi foarte frumoasă, şi fată cuminte. Şi chinuită, orfană de mică... îți dai seama. Nu avea frați, nu avea surori.

Intrase la Institutul de teatru fără relații, fără meditații...

Da, prima. Recitând „Moartea căprioarei" de Labiş. Făcuse Şcoala Centrală. Cred că am cucerit-o în timpul Festivalului tineretului de la Viena, din 1959. Am mers cu vaporul şi am stat două săptămâni. Iar înainte, am petrecut o lună de pregătire în cantonament. Toată delegația, în Căminul Matei Voievod. Se făcea instructaj, repetiții pentru programul artistic. Delegația avea vreo două sute de membri. Cred că eu am cucerit-o prin faptul că eram foarte bine informat, iar la toate aceste seminarii şi întâlniri eram vârf.

Dv. eraţi şeful delegației?

Nu, Virgil Trofin era. Eu eram în conducerea grupei de studenți. Mi-am dat seama că ea se apropia de mine. Şi i-am spus: „Eşti prea mică, trebuie să mai creşti, nu

vreau să te încurc. Nu că nu mi-ai plăcea, chiar îmi placi, dar...“ Avea 18 ani.

Alegerea a fost a ei...

Fără să mi-o spună direct, dar îți dai seama din gesturi. Sinceritatea, delicatețea şi sensibilitatea ei le-am apreciat mai mult decât frumusețea. A trecut festivalul fără nimic între noi. Ne-am reîntâlnit în 1961, spre sfârşitul lui august. La o reuniune, cum se numea atunci acțiunea aceasta, cu dans. Am condus-o acasă şi atunci am şi sărutat-o prima dată. Am avut câteva întâlniri în Parcul Ioanid. Iar în octombrie am cerut-o în căsătorie. Simplu: „Doresc să mă căsătoresc cu tine. Gândeşte-te şi tu, întreab-o pe maică-ta...“ Pe-ai mei – ce să-i mai întreb? – făcusem 30 de ani. „Şi eu vreau“, mi-a răspuns ea. De la acel început am făcut o înțelegere: „Să ştii că eu n-o să mă opun ca tu să fii artistă, am zis eu. Dar am o rugăminte. Dacă poți să naşti, aş dori să am şi eu cel puțin un copil cu tine. Nu vreau să plec de-aici doar sădind un pom şi secerând nişte orz. Ci să las şi un copil.“ A fost de acord. Şi ne-am căsătorit pe 18 noiembrie 1961, deci în mai puțin de trei luni de la reîntâlnire. Iar în 12 octombrie, anul următor, s-a născut băiatul nostru. Un altul n-a mai fost, după nişte grave probleme determinate de o sarcină extrauterină.

Nici oprelişti, cum s-ar putea fabula după lectura dosarului de cadre, nici pasiuni viforoase.

La foc mic. Când povesteşti aşa, nu-i loc de romantism. Dar îți voi spune şi ce versuri îi recitam[40]. Am făcut o alegere bună. M-a salvat de la moarte de vreo trei-patru ori. Ea e cea care mă îngrijeşte cu medicamente şi acum. E foarte devotată. Copil crescut în necazuri. Este banal să spun că aş alege acelaşi drum şi aceeaşi femeie dacă aş lua-o de la capăt. Dar închei viața liniştit. Înțelegerea noastră asta a fost: tu faci copil, eu te las să faci teatru. Aşa a fost. Poate că în sufletul ei s-a supărat că din cauza relațiilor mele cu

Ceauşeştii n-a jucat cât ar fi putut în teatru şi cinematografie, dar n-a avut curaj să-mi reproşeze. A ajutat foarte multă lume. Luam medicamente de la Spitalul Elias cât tot CPEx-ul. Pentru artişti, pentru oameni de cultură.

Nu se importau medicamente în anii '80, da.

Ceream prin ambasadă. Ambasadorii, personalul diplomatic plăteau chirie, întreţinere la apartamentele din ţară. Le convenea să îmi cumpere şi să-mi trimită mie medicamente, iar contravaloarea lor, în lei, o dădeam la cheltuielile lor de întreţinere ale locuinţei din ţară. Ştia şi Ceauşescu asta. N-am putut însă să-mi apăr soţia când i s-a interzis să mai apară în filme de televiziune. Nici nu aveai cum. Pentru că nu era un comunicat oficial, ci o indicaţie.

Ce circuit aveau aceste indicaţii?

Spunea Elena Ceauşescu: „Violeta să nu mai apară în filme. Violeta să nu mai apară la televiziune". Lui Postelnicu[41] sau lui Petru Enache[42], care era secretar la Comitetul Central. Iar acela indica mai jos...

Şi n-aţi fost niciodată gelos pe actriţa Violeta Andrei?

Nu. N-am avut această calitate.

Nici ea pe dv.?

Nu mi-a spus. Nici n-am discutat subiectul acesta vreodată. Dar am avut forţa să resping categoric solicitarea lui Ceauşescu de a divorţa.

Ceauşescu, înnoitorul

În 1965, când a venit la putere, Ceauşescu vi se părea a fi un om de anvergură politică?

Îl vedeam ca un înnoitor.

Părea să aibă idei şi practici noi sau avea?

După 1965, dacă te uiţi dumneata, săptămână după săptămână, partid politic după partid politic erau la noi. Bucureştiul devenise un centru. Nu ca al Cominternului[43]. Centru în sens de reper. Veneau unul după altul: Partidul Comunist din Marea Britanie, Partidul Comunist din Norvegia, Partidul Comunist din Italia...

Delegaţii lor. Ce însemnau, de fapt, vizitele şi întâlnirile acestea?

A fost şi aici un proces de despovărare de tradiţiile Cominternului şi Cominformului[44]. Era un proces de ieşire din găoace. Noi invitam. Eu comunicam direct cu cunoscuţii pe care-i aveam – mulţi din perioada studenţiei –, dar şi prin ambasade. O delegaţie avea 4-5 membri. În primul rând făceam o vizită cu ei în ţară. În general, pe traseul Bucureşti–Braşov. Aveam nişte întreprinderi care erau vizitate, nişte CAP-uri. Era CAP Hărman...

Model al eficienţei cooperatiste şi colaborării între „naţionalităţile conlocuitoare".

Model. La mare aveam multe CAP-uri model.

În Braşov ce vizitau?

Tractorul, Steagul Roşu şi fabrica de postavuri. Alt drum era Bucureşti–Craiova, cu vizită la Electroputere. Alteori, mergeam până la Turnu Severin. În program era şi Ada Kaleh.

La mare ce vizitau?

La mare vizitau numai în domeniul agriculturii – CAP-uri, IAS-uri. Şi turismului – staţiunile, Delta. Îi plimbam cu vaporul în Deltă o zi întreagă. Îi plimbam să le arătăm ţara, oamenii, ce s-a făcut aici după război încoace...

Fără îndoială că erau impresionați după aceste circuite de turism cultural şi politic. Cât dura?

Cam o săptămână. Nu e perioada aceea 1983–1989! Atunci se găseau de toate. Am fost cu ei la Timiş, unde era o casă-hotel numai pentru străini. Mai bine zis, acest hotel depindea de Secția internațională a Partidului. La Timişul de Sus, dincolo de Predeal. La Timişul de Jos avusese Gheorghiu-Dej reşedința. Şi acolo, pe stânga, coborând pe serpentinele de la Predeal, era un restaurant, „La Cotul Donului", unde trăgeau camionagiii. Mai sus de el, nu mai auzeai niciodată gălăgie, zgomotul lumii. Acolo era hotelul unde veneau străinii invitați de noi. Amenajase o piscină patronul. Şi copiii...

Ce patron?!

Gaizer, care a fost proprietarul lui înainte de naționalizare. Nu mai era! A fost naționalizat. Prima dată, acolo s-a făcut hotelul Uniunii Ziariştilor din România. Şi pentru că avea piscină veneau copiii celor din conducere. Nicuşor, fata lui Mizil, băiatul lui Fazekaş veneau mereu la piscina de la Timiş. Eu şi cu Gere[45] i-am prezentat lui Ceauşescu planul să refacem acest hotel. Avea forma unui vapor, lucrat excepțional din lemn, însă nu avea telefon în cameră, instalațiile de canalizare şi alimentare cu apă ruginiseră... Ceauşescu a fost de acord să-l refacem pentru delegații străini, cu o condiție. Pentru că tot vin copiii noştri acolo, să facem, alături, şi un hotel nou pentru activiştii de partid. Şi, alături, s-a construit unul nou.

Al cui o fi acum?

Cine mai ştie?!... Aici, cu aceste *restitutio in integrum* au fost nişte chestiuni nemaipomenite. Ca să-ți dau un exemplu. Ca să avem acolo un personal bun, s-au făcut case. Case cu parter şi etaj, unde să stea personalul de deservire al hotelului şi restaurantului. Şi aveau şi în spate o grădină pentru păsări, cultivau

legume. Ei, acum când au retrocedat hotelul – care fusese refăcut în 1976 la insistențele lui Gere, ale mele – nici n-a mers RAPPS-ul la proces. I s-a dat celui care venise în numele lui Gaizer hotelul, şi casele personalului, cu toate amenajările făcute. M-ai înțeles? N-am fost clar?! Gata. Şi ăsta a luat banii şi a plecat din țară... Iar cu delegațiile acestea străine... să-ți dau un exemplu convingător. Vine o delegație a PC din Belgia. Partidul acesta nu era mare, dar a avut foarte mulți oameni din Rezistență. Printre ei, doi care au ajuns miniştri în primul guvern după eliberare. Doi mari juriști. Unul dintre ei a lucrat şi la Comintern. Şi când am vizitat Porțile de Fier, prin 1967, toamna, acesta mi-a spus: „Dom'le, ce e cu Pătrăşcanu?" Nu avusese loc reabilitarea şi eu am spus teza propagandei de-atunci. „Nu era aşa, a zis el. Eu am stat cu el la Comintern. Era un om foarte deştept. Vorbea o germană! Şi era respectat de sovietici. Nu e ce spuneți voi acum." Eu i-am povestit Ghizelei Vass. Iar ea, oportunistă cum era, m-a sfătuit să nu mai spun la nimeni. La final, delegația belgiană a fost primită de Manea Mănescu şi de Alexandru Drăghici. Aceasta era o delegație puternică – preşedintele partidului şi patru inşi din Biroul Politic. Printre care doi foşti miniştri în guvernul de după eliberare. Şi preşedintele partidului, Drumaux[46], a întrebat: „Totuşi, care sunt problemele între voi şi sovietici?" Răspunde Manea Mănescu: „Între noi sunt raporturi bune, bazate pe colaborare..." Drăghici a spus că: „Noi nu mai ascultăm de baghetă." Şi nimic mai mult. S-a încheiat discuția. Plecăm cu ei în provincie, la Craiova. Masă. Iar Drumaux spune, de față şi cu prim-secretarul de județ: „Tovarăşe prim-secretar, Gheorghe Petrescu, tovarăşe Andrei, plecăm decepționați de aici. Am luat patru membri ai Biroului Politic pentru că am simțit că e ceva nou la Bucureşti. Sunteți voi care vă pronunțați cel mai ferm pentru neamestec în treburile interne, pentru încetarea polemicii cu China. Ceilalți n-o fac. E deosebit față de sovietici. Voi

sunteți cei care ați stabilit relații cu RFG. Ceilalți v-au şi criticat. E o poziție a voastră aici. Acum câteva luni, voi n-ați fost de acord cu condamnarea Israelului şi ruperea relațiilor diplomatice. E o deosebire aici. Voi aveți o altă poziție în legătură cu țările lumii, nu împărțiți țările afro-asiatice în progresiste şi reacționare, ci considerați că trebuie toate să se unească pentru a-şi apăra interesele. Şi mie îmi spun tovarăşul Mănescu şi tovarăşul Drăghici... Pentru asta am venit noi aicea?! Am venit pentru că am crezut că sunt deosebiri. Aşa vorbeşte lumea, aşa vorbeşte presa noastră. Poate vorbeşte rău intenționat." Când am venit la Bucureşti, am făcut o notă cu ce-au spus ăştia. Iar Ghizela Vass: „Să nici nu spui că mi-ai arătat-o!" Şi a plecat să se coafeze. Ne cheamă Ceauşescu pe mine, pe Manea Mănescu şi pe Drăghici. Spune: „Andrei, citeşte tu ce mi-ai scris." Pervers, să mă facă pe mine...! Şi am citit. Iar la final am spus: „Tovarăşul Ceauşescu, primiți-i şi spuneți-le dv. care e situația." I-a primit Ceauşescu, seara pe la ora 8. Le-a explicat. Iar ei s-au ridicat în picioare: „Am înțeles. Nu putem fi de acord cu toate părerile dvs., dar am înțeles cum gândiți." *Panimaiete?* Asta era tehnica.

Şi obțineai ce?

Lumea se clarifica asupra poziției noastre. Ne înțelegea poziția, argumentele noastre. Pe de o parte, reacția negativă de la Moscova şi de la sateliții lor din jurul nostru, şi pe de altă parte o dezvoltare a relațiilor noastre cu partidele comuniste din țările occidentale şi cu ceilalți. La un an de zile după aceasta, ne-au chemat în Belgia la invitația Partidului Comunist.

Suntem în 1967. O jumătate de veac de la Octombrie Roşu.

La Moscova s-a ținut atunci o mare festivitate. Am fost şi eu, am asistat la discuțiile dintre Ceauşescu şi Maurer, după cuvântările la festivitate. Poziții diferite din mişcarea comunistă internațională erau betonate

cu citate din Lenin. Vorbeau lideri ai mişcării internaţionale de peste tot din lume. Şi, după o critică severă a sovieticilor, Ceauşescu a spus că toţi ne-am născut în octombrie. Fără revoluţia bolşevică, nu ajungeam la putere în România.

Cine mai credea în viitorul comunist al lumii?

Eu am văzut salvarea, adică progresul socialismului, printr-o schimbare radicală. Respectiv prin renunţarea la *leadershipul* sovietic.

Gândeaţi aşa în '67. Dar înainte?

Până în 1959 nu intrasem în munca politică directă, mă preocupasem de rezistenţa materialelor. Nu cunoşteam lumea. Prima mea ieşire peste hotare a fost la un meci de fotbal, la Ruse, între Sportul Studenţesc şi echipa de acolo. Fusesem într-o vizită de două săptămâni în Cehoslovacia şi una în RDG. Prima dată am fost în Uniunea Sovietică în 1960. Acesta era orizontul meu în 1967. Am fost însă un partizan al policentrismului[47]. Consideram că aşa va fi. După idealul lui Togliatti[48] că Occidentul trebuie să-şi construiască un model propriu, neimportat din Uniunea Sovietică. În tot Biroul Politic de 15 inşi al Partidului Comunist Italian era numai un sindicalist, toţi ceilalţi erau intelectuali.

Şi Ceauşescu al cui adept era?

Ceauşescu a fost, până în 1964, de partea lui Gheorghiu-Dej, cu monocentrismul.

Desprinderea de Moscova a lui Gheorghiu-Dej începuse mai devreme însă...

Dar în ideile mari – cooperativizarea agriculturii, planificarea, industrializarea şi în primul rând a industriei grele – aplicau modelul sovietic. Iar Gheorghiu-Dej l-a păstrat. În 1960 am avut la Bucureşti un Comitet Executiv al Uniunii Internaţionale a Studenţilor, şi un congres al Federaţiei Mondiale a Tineretului Democrat. Reprezentanţii italienilor au venit cu ideea

policentrismului. Şi atunci, Ceauşescu – după ce a aflat şi a discutat, sigur, cu Gheorghiu-Dej – mi-a dat sarcină ca noi să criticăm policentrismul. În perioada aceea de început de după 1965, îi organizam lui Ceauşescu foarte multe întâlniri cu personalităţi de peste hotare. S-au lărgit relaţiile cu partidele socialiste, social-democrate, mai ales cu partidele de guvernământ din ţările în curs de dezvoltare. Organizam întâlniri cu oameni de cultură, cu ziarişti. Cu ajutorul lui Mihăileanu, care mi-a fost şef la *Scînteia Tineretului*, intenţionam să-l aducem şi pe Malraux[49]... Personalităţile şi delegaţii aceştia nu aveau complexul lui Bobu, să se ferească a-i spune lui Ceauşescu ce gândeau ei. Mai ales oaspeţii care veneau pe linie de partid îşi spuneau părerea. Iar Ceauşescu învăţa din asta. Pentru el era sursă de inspiraţie. Îmi dădeam seama, după o săptămână-două, că relua idei din discuţiile avute cu ei. Când a venit Guy Mollet, de exemplu, cu acea delegaţie foarte puternică, printre care, Christian Pineau, ministru de Externe pe timpul crizei Suezului. După discuţiile cu ei, Ceauşescu a spus: „Da, e adevărat ce spun ei, nu este un model faptul cum noi am făcut unificarea cu Partidul Social-Democrat." Mai povesteau acolo tot felul de alte lucruri. Jules Moch[50] ne-a spus cum a fost în 1923 la Moscova, la o manifestaţie de 1 Mai, şi a văzut ţăranii ruşi defilând de Ziua Muncii cu icoane. Şi cu lozinca: „Lenin, să nu mori până nu ne scapi de comunişti!" Moch a întrebat: „Tovarăşe Ceauşescu, câţi din vechea conducere a social-democraţilor, care erau mai numeroşi decât Partidul Comunist, mai sunt acum în posturi de conducere în România? Consideraţi unificarea noastră între comunişti şi socialişti – care a fost o unificare formală, pentru că puterea aţi luat-o voi, după aceea, bună? Adică, în Franţa, unde suntem mult mai puternici decât Partidul Comunist Francez, să mă unesc după modelul vostru cu comuniştii şi după aceea, noi, socialiştii, să fim aruncaţi din barcă?"

Şi ce răspundea Ceauşescu?

„Sunt de acord, nu cum s-a făcut la noi. Sunt acum alte condiţii". Ca după, în 1973, când a fost aniversarea creării Partidului Social-Democrat[51], Ceauşescu să-mi spună că toţi cei din Occident trebuie să se unifice după modelul nostru. Dar cum să se unifice Partidul Comunist din Marea Britanie cu Partidul Laburist, când comuniştii nici nu aveau deputaţi în Parlament? Iar el zicea acum că modelul nostru de unificare cu social-democraţii este universal. Ceea ce contravenea la ceea ce-i spusese în 1966 lui Guy Mollet. În ultima perioadă – nu sunt neurolog, nu sunt psiholog să pot spune de ce –, dar în ultima perioadă reveniseră şi se întăriseră părerile lui din prima perioadă.

E evidentă această evoluţie circulară a lui şi din stenogramele grupului de decizie.

Am văzut că ai această abordare în ce scrii. Stăteam cu el la masă... Stăteam cu el, jucam şah, şi, către sfârşit, cânta cântecul ăla cu Doftana, îţi aminteşti care.

„Privesc din Doftana, prin gratii de fier..."

Da. În anii '80 se întorsese cu mintea acolo. Povestea că, în închisoare, visa cu ochii deschişi cum vor ieşi din închisoare, cum îi va întâmpina şi îi va aplauda lumea... Şi îl lăuda pe Stalin. Zicea: „Stalin a procedat foarte bine spunând că nu poţi să faci şi dezvoltare, şi înarmare". Sau „Stalin nu putea să rezolve problemele în Uniunea Sovietică fără măsurile pe care le-a luat".

Persuasiune şi influenţă

Dar Ceauşescu discuta probleme de doctrină, de ideologie, sau se limita la chestiunile pragmatice ale actualităţii?

Ceauşescu citea puţin în ultima perioadă. Agerpresurile. A fost o perioadă, din 1972, cred, până în 1978, când eram o tripletă – Dumitru Popescu,

Burtică şi cu mine. Îi traduceam o serie de lucrări pe care le cunoşteam noi sau ni le recomandau oamenii de specialitate. Traduceam integral anumite lucrări pentru el, cu un rezumat în faţă de 10–20 de pagini.

Îi „rumegaţi" cartea, iar dacă ar fi găsit interesantă sinteza, i-o puneaţi la dispoziţie. Ce-i traduceaţi?

De exemplu *Noua clasă* a lui Djilas[52].

I-aţi dat-o lui Ceauşescu?

Sigur, există în arhiva Agerpresului. „Marea cotitură" a lui Garaudy[53]. Suita de scrisori a Partidului Comunist Chinez despre cum văd ei schimbările. Sunt vreo 15 scrisori din 1970–1971. Nu-i traduceam toată scrisoarea, doar rezumatul. I-am dat rezumate din rapoartele lui Berlinguer[54] la congresele partidului, care venea cu idei noi, de la Marchais[55], de la lideri ai Partidului Comunist din Marea Britanie. I-am rezumat teoriile lui Rudi Dutschke[56], părintele mişcărilor studenţeşti din 1968 şi cărţile lui Herbert Marcuse[57]. Îi dădeam lui Ceauşescu cel puţin două cărţi pe lună în rezumat.

La cererea lui sau la iniţiativa dv.?

La iniţiativa noastră. Ne consultam între noi. Bineînţeles, eu aflam pe o linie – aveam un cerc al meu cu care mă consultam, venea la mine Mircea Florian[58] de la Universitate. Avea Burtică oamenii lui. Iar Popescu şi-i avea pe ai lui din presă. A fost o perioadă când Ceauşescu a făcut exerciţii de dicţie. În faţa oglinzii, să poată ţine discursuri fără să se mai bâlbâie.

I-aţi făcut, aşadar, un program de instruire. Aţi crezut că puteţi să-l formaţi, să-l informaţi, să-l împingeţi spre înainte?

Ca instruire, da. La început, el mergea în fabrici, în uzine, în gospodării agricole, în IAS-uri, ca să vadă

şi să se inspire pentru ce avea să spună. Pentru el, aceasta ţinea loc de cărţi.

Şcoala vieţii. „Viaţa va decide" era şi un stereotip al discursului comunist pentru tot ce nu putea fi argumentat în termenii marxism-leninismului. Dar ce i se arătau în vizitele lui, nu era viaţa, realitatea curentă.

A fost aceea şi perioada când avea întâlniri cu specialiştii. Atunci intra Angelo Miculescu[59] de la agricultură şi îl informa două-trei ore. Stătea cu principalii lui colaboratori şi discutau. Venea Avram[60] de la construcţia de maşini. Îl învăţase foarte multe Agachi[61] despre siderurgie. Apoi, Mihai Florescu despre chimie. Aceştia citeau, cunoşteau, umblau. El îi lăsa să vorbească, îi asculta şi afla de la ei.

Dacă ar fi să sintetizez într-un alt registru relatarea dv., aş spune că trei tehnocraţi cu veleităţi, demnităţi şi ambiţii politice – inginerii Andrei şi Burtică şi economistul Dumitru Popescu – s-au autoconstituit într-o celulă de criză pentru formarea culturală a noului lider al PCR. Tripleta dv. şi diverşi specialişti au încercat să-i transmită oral informaţii şi competenţe. Însă oralitatea e calea de transmitere a culturii populare. Cultura înaltă, cultura de specialitate nu se transmit prin viu grai.

Despre Reagan[62] mi-au spus ai lui că citise două cărţi în viaţă: *Biblia* şi o carte de aventuri. Mitterrand[63] era preocupat de probleme de literatură, unde era foarte bun şi avea relaţii. Dar nu de probleme de economie sau de finanţe. Giscard d'Estaing[64] – finanţist excepţional. Altfel... Din nefericire, e cum mi-au spus americanii: „La noi, cine nu e bun pentru economie, pentru învăţământ sau ştiinţă intră în politică". Un adevăr general valabil, spus şi lui Ceauşescu de directorul unei firme din Texas.

De ce erați poreclit Machiavelli[65] în cercul demnitarilor comuniști?... Știați asta?

Nu. Cine ți-a spus? Care dintre colegii mei?! Ei, dacă ar fi citit și ei scrierile lui Machiavelli! Pot s-o iau ca pe un compliment. Era și o invidie a multora dintre ei față de pregătirea mea. Apoi, faptul că lucrasem atât de mult și de aproape de Ceaușescu. Lucrând atât de mult cu el, îl cunoșteam prea bine. Și el pe mine. Ținea și de arta de-a pune problema la Ceaușescu. Nevastămea fiind actriță, eu lucrând pe vremea UTC-ului mult cu artiștii, aveam și relații bune în mediul respectiv. Am învățat multe din acel mediu. Știam cum să-l iau. Nicolae Ceaușescu avea un metabolism mai dificil. Venea la ora 8 punct la program. Dar „rupea" ziua în două – dormea la prânz. Chiar peste hotare, prefera să nu mănânce, dar să doarmă. După-amiaza, când se trezea, nu se activa imediat sută la sută. Dacă te chema la prima oră după somn, era dificil, mofturos. Și atunci trebuia să găsesc o cale, să am pregătite una-două vești bune cu care să-mi fac intrarea. Pentru orice discuție cu el eram pregătit cu vești bune. Eram și foarte informat. Aveam abonamente la principalele publicații din lume, pe care le răsfoiam înaintea întâlnirilor cu Ceaușescu. Nu așteptam să-mi aleagă și să-mi traducă alții textele.

Unde-ați învățat limbi străine?

Nu am făcut nicăieri studii și specializări. Mare parte am făcut în liceul militar – franceză și italiană. În război alegeai la studiul limbilor străine între italiană și germană. Apoi am învățat engleză. Aceasta îmi permitea ca de două-trei ori pe săptămână, când aveam cu Ceaușescu discuții la CC, să vin cu informații noi și cu propuneri. Erau cazuri când voiam să obțin și altceva decât propuneam. Spuneai tu „nu", ca să spună el „da". Altă tehnică era ca, în șirul de probleme din discuție să-l țin mai mult cu alte informări, iar peste aceea care mă interesa treceam repede tocmai

ca să-i dau impresia că el a descoperit, în minereu, metalul prețios din spusele mele. Învățasem de la el ca să ridic cea mai importantă problemă tocmai când discuția pentru care ne pregătisem era gata. Jucam cu el şah – îl lăsam să câştige cât să-l bucure când aveam ceva să-i cer... Sunt eu Machiavelli?!

Ştiu eu?! Cei care v-au poreclit vă cunoşteau în exercițiul funcțiunii, ca să zic aşa. În raporturile cu „Principele", anumite date din biografia lui Machiavelli sunt sincronice cu unele din biografia dv. Politica lui Ceauşescu de menținere cu orice preț a puterii poate fi taxată ca machiavelism. Inclusiv sub raportul dilemei etice – a fi temut şi a fi iubit de mulțime. Iubirea a fost mimată public prin utilizarea extremă a mijloacelor de propagandă, simultan cu creşterea – de sus şi până jos – a presiunii constrângerilor pentru menținerea puterii. Ar fi şi aceasta o explicație a exploziei „cazanului" în decembrie 1989... Dv. ați fost răsplătit de „seniorul" țării cu ceea ce numim acum „privilegii nomenklaturiste". Unde-ați făcut concediile?

Până să ajung secretar al Comitetului Central, mergeam cu soția la mare şi la munte. Mergeam la „Astoria", hotelul partidului din Eforie, şi la hotelul Gaizer din Timiş. La Predeal, unde era Ceauşescu, niciodată. Eram şi foarte mult timp despărțiți. Pentru că Violeta mergea la filmări, erau foarte multe turnee ale teatrelor în provincie. Treceau şi două luni fără să ne vedeam. Din 1972 până în 1986, cât timp am fost ministru de Externe şi secretar cu probleme internaționale, n-am plecat niciodată în concediu. După aceea ne-am dus la Tuşnad, o dată, şi altădată în Harghita. N-am cu nevastă-mea un concediu în străinătate, nici în vreo vizită externă nu m-a însoțit. Deşi mulți activişti au fost în concedii peste hotare. Eu nu.

Aveaţi şi dv. un cerc de artişti care vă frecventau casa?

Nu. Ştiam că-i ascultare peste tot. Uite, Adrian Păunescu[66], unul dintre cei mai mari prieteni ai mei, nu a fost niciodată în casa mea. În casa mea au fost doar doi oameni din lumea artei: Dinu Săraru şi Geo Saizescu. Aveam însă avantajul dezlegării lui Ceauşescu să merg în restaurante publice. „Am o problemă, i-am spus eu prin 1972–1973, după ce m-a făcut secretar. Sunt obişnuit să iau masa în locuri publice – de la birt până la restaurantul cel mai luxos. Vreau să merg şi cu soţia. Nu voi face vreo comandă specială, doar ceea ce este în meniu, iar dacă o să mă îmbăt, veţi afla a doua zi. Acolo mă văd şi cu prietenii. Curioşii pot să mă înregistreze, pot să mă asculte la masă, că află ei repede de la ofiţerul aghiotant."

Ce restaurante frecventaţi?

Dădeam recepţii pentru miniştrii de externe la Pescăruş, la Athénée Palace, la restaurantul Bulevard...

Bănuiesc că erau nişte separeuri.

În separeu am stat numai cu Yitzak Shamir[67], la Pescăruş, din motive de securitate. Cu ceilalţi, în aer liber, în sală. La multe din recepţiile acestea ale mele am fost cu Violeta. Mergeam împreună cu ea şi când mă vedeam cu prietenii. Cu Ion Dodu Bălan[68] şi cu Alexandru Oprea[69] am fost de multe ori. Deseori mergeam cu ambasadorii. Le răspundeam pentru că şi ei se purtau frumos cu mine peste hotare. Când veneau în ţară, îi invitam şi eu la masă. În special la Grădina „Doina" ori la restaurantul Select.

Cum plăteaţi?

Normal, pentru prieteni şi colegii din ţară din salariul meu. În anii aceia mergeam mult la teatru.

De unde se îmbrăca o soție de demnitar precum actrița Violeta Andrei?

Multe îi aduceam eu din străinătate. Mai ales materiale. Dar găsea și în țară. Se lucra pentru export. Lucra cu croitorese fără legătură cu Gospodăria Partidului.

Și aprovizionarea prin casa specială de comenzi cum se făcea?

Păcat că nu poți să vezi documente cu ce primeam noi prin casa de comenzi. În anii '80, câteva kilograme de carne pe lună, vreo 4-6. Cota de ulei, cota de zahăr – ca pentru toți din sector. Un cartuș de țigări bulgărești BT. Ți-o spun foarte deschis: n-aveam nevoie să iau cele cinci kilograme de carne de la partid. Să procur niște carne, niște pește ori vin, nu era o problemă. Dar Ceaușescu le făcuse pe toate acestea ca să poată fi el acoperit.

Aveați personal de la Gospodăria de Partid în casă?

Nu. Fusese așa pe timpul lui Dej și puțin după Dej. N-am avut menajeră niciodată. Nici bucătăreasă. Nevastă-mea și cu soacră-mea făceau și gospodărie. Soacră-mea era mai pricepută la gătit. Am locuit împreună până când a murit ea, în anul 2000.

Aveați o casă frumoasă, în „cartierul roșu"...

Nu, n-am vrut să stau în Primăverii. Când eram asistent la Institutul de Construcții, necăsătorit, am primit un apartament, un apartament lângă sediul CC al UTM. Foarte central. Nevastă-mea avea apartament foarte frumos, lângă Grădina Icoanei, pe strada Xenopol. Când ne-am căsătorit, am dat cele două apartamente și am luat unul pe bulevardul 6 Martie, vizavi de Casa Centrală a Armatei. Mai târziu am primit un apartament pe strada Berna nr. 7. Înaintea mea a stat acolo șeful secției de la Gospodăria de Partid, generalul Iani. Casa aceasta și altele au intrat în fondurile

Gospodăriei de Partid în 1971. Nu fusese naționalizată, ci trecută în proprietatea statului, cu despăgubire. Proprietarul fusese un bulgar, al cărui tată avusese câteva tăbăcării în București. Și în contul casei, a primit un apartament cu patru camere.

A vrut el să facă schimbul acesta?

Nu, forțat. Dar schimbul...

I s-a spus că are o casă prea mare, că e burghez și trebuie să...

Da. În 1971, pe lângă apartament, a primit și 178.000 de lei ca despăgubire. Iar apartamentul primit era vizavi de Facultatea de Drept, în același imobil unde fusese și cenaclul lui Lovinescu. Și apartamentul, și despăgubirea le-a primit prin decret prezidențial semnat de Ceaușescu, la propunerea prim-ministrului Manea Mănescu. E și aici o poveste...

Autopropus ministru de Externe

În toate caracterizările dv. din dosarul de cadre întocmit în tinerețe vă este menționată dezordinea ca defect...

Și îmi dădeam seama de ea. Pentru postul de vârf trebuie să fii și rigid, trebuie să fii uneori și nedrept, trebuie să faci unele lucruri care repugnă convingerilor tale, să sancționezi, să fii exigent, chiar aspru... Cât am fost la Controlul Muncitoresc, n-am dat nicio sancțiune pe linia de partid, în afara celor date pe linia de stat, determinate de anumite constatări. A fost fără precedent în istoria acestui Control Muncitoresc.

Am încercat să-mi închipui cum ați lucrat efectiv după ce am văzut și câteva carnețele cu notițe de pregătire a unei întâlniri de înalt nivel. Pe o filă din 1983 scria „Gorbaciov"[70]. Începea cu câteva cuvinte – salutul lui Ceaușescu, cam așa

ceva şi câteva cifre. Atât. Am observat iarăşi în autobiografia dv. din 1959 o particularitate unică în construcţia acestui tip de documente – folosiţi continuu timpul prezent. Şi în convorbirile cu mine, ca să simplific înţelegerea cititorilor, va trebui să mai modific dintre prea multele verbe folosite la prezent şi imperfect. Evitaţi definiţiile şi teoretizările, preferaţi să-mi daţi exemple de fapte şi întâmplări. Aţi trăit – şi continuaţi să faceţi aceasta – prezentul foarte intens. Fără reflecţii pe trecut şi fără evaluări de viitor îndepărtat. Însă cu atenţia focalizată pe interlocutor şi conexări rapide – de replică, adaptare şi strategie – la orice situaţie nouă relevată de interlocutor. De altfel, în percepţia publică, foştii miniştri de Externe şi diplomaţi sunt asociaţi cu anumite valori, fiind mai puţin criticaţi decât ceilalţi demnitari comunişti. Cum a fost momentul când Ceauşescu v-a desemnat titular la Ministerul Afacerilor Externe?

Mă ocupam de pregătirea vizitei lui Ceauşescu, din aprilie 1978, în America[71]. Pentru că eram secretarul CC cu Relaţii internaţionale, fusesem în 1976 în America, mă întâlnisem cu Kissinger[72], cu Ford[73] şi cu alte înalte oficialităţi. Astfel că eu tratam cu ambasadorul american şi discutam cu Ceauşescu pentru planul de vizită. Şi, într-o zi, mă sună Ceauşescu: „Măi, ce facem cu delegaţia? Americanii ne-au spus cine va participa de la ei la convorbiri." Cereau şi ei delegaţia noastră ca să ştie cum îşi aranjează oamenii. Şi zice: „Uite ce se întâmplă. Eu vreau să-l schimb pe Macovescu[74]. E şi în spital, a fost în operaţie... Şi m-am gândit la Muşat[75]". Zic: „Tovarăşul, mai bine merg eu la Externe".

V-aţi autopropus ministru de Externe?

Da, sigur. Am zis: „Am şase ani ca secretar al Comitetului Central cu Relaţiile internaţionale. Ceilalţi care au lucrat cu mine de la început au fost

schimbați. Să vină un alt secretar. Să vină Muşat secretar al CC". „Cum se poate să pleci de aici?, zice el. Păi şi aşa tu coordonai Ministerul de Externe...". Dar la final a spus: „Da. Sunt de acord. Cu condiția ca să-ți iei şi problemele de aici. Respectiv: pe viitor să nu mai te bucuri de sprijinul secretarului cu Propaganda sau al secretarului cu Relații externe. Să răspunzi tu direct, tu să vii la mine cu materialele. A doua chestiune: tu ai dreptul, ca membru al grupului permanent al CC, să acorzi diplomaților o amânare a revenirii de la post cu 6 luni de zile, fără să mai aştepți aprobarea secretarului CC. A treia chestiune: diferitele materiale care sunt cerute de mine, să nu mai mergi cu ele la secretarul CC, ci să vii tu cu ele direct". Zic: „Nu este nicio problemă".

Înțeleg că, după numirea dv., el schimbă stilul de lucru pe segmentul relațiilor internaționale. Că înțelegea să lucreze cu Externele cum lucra cu Armata şi cu Securitatea – între patru ochi, cu capii lor.

Aşa e.

Ascultându-vă, îmi dau seama că informațiile cele mai interesante despre politica externă a lui Ceauşescu între 1978–1989 s-au spus în *tête-à-tête* cu el. Aş vrea să vă întreb o chestiune „tehnică" – despre elaborarea principalelor documente de politică externă a României pe care am putea să le consultăm în arhive – stenogramele întâlnirilor lui Ceauşescu cu diverşi lideri. Câți stenografi erau la întâlnirile lui cu Brejnev, spre exemplu?

Numai unul singur de la noi.

Trebuia să cunoască şi rusa, în acest caz, nu doar stenografia.

Era interpret de limbă rusă. Dar şi stenograf. Dar translatorul era diferit. Celac a fost interpret şi de

rusă, şi de engleză. După Celac, celălalt translator de rusă al lui Ceauşescu a fost Gheorghe Stoica. Toţi traducătorii au lucrat sub conducerea mea, la secţia de Relaţii internaţionale a partidului şi apoi la MAE. De la ei aveam toate discuţiile care se purtau la nivelul lui Ceauşescu.

Ei veneau şi vă povesteau ce s-a discutat.
Ideile centrale.

Haideţi să parcurgem acest circuit al faptului diplomatic spre finalitatea documentului de arhivă. Stenograful consemna olograf discuţiile. După aceea dactilografia manuscrisul. Manuscrisul dactilografiat îi era dat lui Ceauşescu. Cenzura Ceauşescu anumite pasaje?

Aşa e. După ce tăia anumite pasaje, le dădea iarăşi la dactilografiat şi abia apoi i le dădea lui Curticeanu[76] să le introducă în arhivă.

Această arhivă de la secţia de Relaţii externe a partidului a fost rău dezmembrată în anii petrecuţi în custodia Armatei după 22 decembrie 1989.

Dar şi dacă există în arhivă, stenogramele pot să nu conţină părţi importante din convorbire. Nu erau date în întregime membrilor CPEx să le citească. Nu sunt ataşate, aşadar, integral la materialele unei şedinţe CPEx. De aceea, foşti oameni de la vârful partidului sunt în necunoştinţă de multe aspecte. Cele care nu erau prezentate membrilor CPEx erau băgate în plicuri şi capsate. Aşa ajungeau în arhivă. De pasajele mai deosebite din convorbire şi care lipseau din stenograme, dacă nu fusesem de faţă, luam cunoştinţă prin intermediul translatorilor şi al stenografilor. Era normal ca aceştia să mă informeze ca să ştiu ce să fac, ce să spun.

Referitor la politica externă a României după pensionarea lui Maurer, acesta îl critica pe

Ceauşescu pentru preferinţa ce-o arăta unora abia coborâţi din copac... Nu era riscantă orientarea către ţările în curs de dezvoltare?

Per total am ieşit pozitiv. Adică şi pierdeam, şi câştigam. Noi vindeam, spre exemplu, tractoare în Guineea, iar ei ne dădeau nouă bauxită la un preţ sub cel al pieţei mondiale. Sigur că evenimentele din 1989 au făcut ca un număr mare de creanţe pe care trebuia să le plătească Irakul, Egiptul, Siria, Zambia, Mozambicul, Angola, Vietnamul, Libia să nu mai fie încasate. Aici, în problema creanţelor, a fost o întreagă aiureală. S-a mers pe comisioane. De exemplu, pentru o fabrică de ciment de 250 de milioane de dolari în Egipt, ai noştri au făcut o reducere a datoriei în dolari. Însă în această reducere ei au inclus şi banii pe care noi i-am plătit în devize convertibile, deşi aceştia trebuiau separaţi. Delegaţia a fost condusă de Gelu Voican-Voiculescu[77]. Ce se întâmplase acolo? Când s-a construit fabrica de ciment din Egipt, o firmă franceză a aranjat cu egiptenii să ne ceară ca anumite instalaţii să fie importate din Franţa. Noi le-am plătit francezilor în dolari. Egiptenii trebuiau să ne dea la final sută la sută din investiţia în dolari. Dar cu banii de pe fabrica de ciment s-au cumpărat, după 1990, ţigări, confecţii egiptene etc. Şi la preţurile pieţei de acolo, când, de fapt, preţurile diferă în schimburile economice internaţionale. Alt exemplu. În Mozambic, noi defrişaserăm 4.000 de hectare de pădure pe care să cultivăm bumbac. După 22 decembrie 1989, am întrerupt relaţiile cu Mozambicul. Iar aceste terenuri au fost folosite de nişte companii britanice. Dar, dacă am distrus filaturile şi ţesătoriile, la ce să mai avem nevoie de bumbac?! Din cele 100 de milioane de dolari pe care trebuia să ni le plătească Mozambicul, le-au propus să se reducă datoria la 50 de milioane de dolari, iar aceştia să fie investiţii. Iar ai noştri: ce să ne mai încurcăm cu investiţii? În Mozambic au distrus şi ambasada – aveam clădirea noastră. Nu mai e nimic acum acolo. În Libia,

în decembrie 1989, o serie de locuințe şi clădiri pentru obiective socio-culturale au fost construite de noi. Nu fuseseră însă predate încă autorităților libiene, nu avusese loc o transmitere a lor. Şi atunci plata a rămas în stare de provizorat. Când a fost contactat, Gaddafi[78] a venit şi cu „răspunsul": „Eu am discutat cu Nicolae Ceauşescu, am avut cu el o serie de înțelegeri; poate el veni aici sau vin eu la Bucureşti, la întâlnire cu el, să finalizăm." Asta spunea când Ceauşescu era mort.

Ce particularități ați spune azi că a avut această colaborare cu Lumea a Treia?

Ce se întâmplă? Aici se pune mai puțin accent pe bani, cât pe mărfuri. Un fel de troc. Făceam o fabrică în Nigeria de prelucrarea lemnului, pe care am şi vizitat-o. Şi le ceream lor buşteni de lemn de esență tare, anumite părți, furnire...

Înțeleg că aceasta a fost politica externă a lui Nicolae Ceauşescu promovată prin dv. cât timp ați fost ministru de Externe şi viceprim-ministru al Guvernului însărcinat cu Comerțul Exterior. Cât ați spune că-i aparține lui Ceauşescu din ce s-a făcut, şi cât dv.?

E greu de spus. Cum stăm noi de vorbă acum, aici, aşa stăteam şi cu Ceauşescu. Unul spunea una, altul, alta. Eu am fost cel care am inițiat, în 1972, o deschidere largă a PCR-ului. Dincolo de relațiile cu partidele comuniste, România să aibă o deschidere largă cu alte forțe, printre care şi cu țările în curs de dezvoltare. Când m-am prezentat în fața activului secției de Externe, am venit cu acea linie.

Împărtăşeau, atunci, şi alții din lagărul comunist viziunea aceasta?

Nu. De exemplu, la Congresul al XI-lea al PCR[79], care a fost momentul meu de vârf, au fost prezente 143 de delegații străine. Printre care şi delegația

Partidului Laburist din Marea Britanie. Record şi în ziua de azi... Reuşisem!

Note

1 Leonid Ilici Brejnev (1906–1982), lider al PCUS. A deţinut funcţia de secretar general (respectiv prim-secretar, în perioada 1964–1966) al PCUS (1964–1982). Alte demnităţi importante: Preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice (1977–1982), Preşedinte al Biroului Comitetului Central al Republicii Socialiste Federale Sovietice Ruse (1964–1966).

2 Constantin Olteanu (n. 1928), ofiţer. A făcut carieră în funcţii politice din armată. Membru al CC al PCR (1974–1989) şi al CPEx (1984–1989). În 1974 a fost avansat la gradul de general-maior. Printre funcţiile deţinute se numără: şef al Statului-Major al Gărzilor Patriotice (1980–1985), ministru al Apărării Naţionale (1980–1985), primar general al Capitalei (1985–1988), secretar al CC al PCR (1988–1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

3 Ion Coman (n. 1928), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1965–1989), membru al CPEx (1979–1989), secretar al CC al PCR (1980–1987; 1989). Printre funcţiile deţinute a fost şi aceea de ministru al Apărării Naţionale (1976–1980).

4 Constantin Radu (n. 1926), profesia de bază: mecanic de locomotivă. Membru al CC al PCR (1984–1989), secretar al CC al PCR, între 1984–1987 şi în 1989, responsabil cu cadrele, membru supleant al CPEx (1989). A deţinut mai multe funcţii în partid, la nivel local (în judeţele Galaţi şi Brăila), şi în aparatul central, la Secţia Cadre; viceprim-ministru al Guvernului (1987–1988), primar al Capitalei (1988–1989). Arestat, a fost judecat şi condamnat în „lotul CPEx".

5 Barbu Petrescu (n. 1932), inginer. Membru al CC al PCR (1984–1989), membru al CPEx (nov.–dec. 1989). A deţinut mai multe funcţii în Comitetul municipal de partid Bucureşti (1962–1977). Viceprim-ministru al Guvernului (în 1988), prim-secretar al Comitetului municipal de partid Bucureşti şi primar al Capitalei (1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

6 Constantin Dăscălescu (1923–2003), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1969–1989) şi al CPEx (1978–1989). Prim-ministru al Guvernului României (1982–1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

7 După moartea lui Gheorghe Gheorghiu-Dej, în timpul pregătirii Congresului al IX-lea al PCR (19–24 iulie 1965), Nicolae Ceauşescu a propus schimbarea denumirii Biroului Politic al CC în Comitetul Executiv al CC, cu 15 membri plini şi 15 supleanţi. Între şedinţele Comitetului Executiv, problemele operative ale

Partidului urmau să intre în atribuțiile Prezidiului Permanent, format din 7 persoane alese din rândul membrilor Comitetului Executiv.

8 Paul Niculescu-Mizil (1923–2008), profesor. Membru al CC al PMR/PCR (1955–1989), secretar al CC al PCR (1965–1972), membru al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1974), membru al CPEx (1974–1989). A deținut mai multe funcții în partid și în stat, precum: șef al Secției de propagandă și agitație a CC al PMR (1956–1965), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1972–1975), ministrul Învățământului (1972–1976), viceprim-ministru al Guvernului (1975–1981), ministrul Finanțelor (1978–1981), președinte al CENTROCOOP (1981–1989).

9 Virgil Trofin (1926–1984), profesia de bază: ajustor mecanic. Membru al CC al PMR/PCR (1960–1981), membru al CPEx (1974–1981). Printre funcțiile deținute: vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1972–1974), prim-secretar al Comitetului județean de partid Brașov (1974–1977), viceprim-ministru al Guvernului (1978–1981). Exclus din CC în 1981, a fost „trimis la munca de jos" – director de IAS în județul Călărași (1982–1984).

10 Gheorghe Cioară (1924–1993), inginer. Membru supleant al CC al PMR (1960–1965), membru al CC al PCR (1965–1984), membru al Comitetului Executiv al CC al PCR (1972–1974), membru al CPEx (1974–1979). A deținut mai multe demnități, precum: ministrul Energiei Electrice și Industriei Electrotehnice (1954–1957), ministrul Comerțului Exterior (1965–1969), prim-secretar al Comitetului Municipal de Partid București și primar general al Capitalei (1972–1976), viceprim-ministru al Guvernului (1976–1979), ministrul Construcțiilor Industriale (1978–1979), ministrul Energiei Electrice (1979–1981), ambasador al României în Bulgaria (1983–1984).

11 Ion Pățan (n. 1926–?), profesia de bază: contabil. Membru al CC al PCR (1969–1987), membru al CPEx (1974–1987). A fost în mai multe rânduri ministru: al Comerțului Interior (1968–1969), Comerțului Exterior (1972–1978), al Aprovizionării Tehnico-Materiale și Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe (1978–1984), al Industriei Ușoare (1984–1986), al Finanțelor (martie–decembrie 1989). Vicepreședinte al Consiliului de Miniștri/Guvernului (1969–1982). Ambasador în Cehoslovacia (1987–1989).

12 În perioada 20–24 noiembrie 1989 s-a desfășurat Congresul al XIV-lea al PCR.

13 Manea Mănescu (1916–2009), economist. Membru al CC al PMR/PCR (1960–1989), membru al CPEx (1974–1979; 1984–1989). Între 1972–1979 a deținut funcția de prim-ministru. Arestat, judecat și condamnat în procesul CPEx la 10 ani de închisoare.

14 Emil Bobu (n. 1927), profesia de bază: strungar în fier. Demnitar al regimului comunist, care a deținut preponderent funcții în aparatul de partid. Printre cele mai importante au fost: membru supleant al CC al PMR (1960–1965), membru al CC al PCR

(1965–1989), membru al CPEx al CC al PCR (1974–1989), membru al Secretariatului CC al PCR, responsabil cu probleme de cadre şi organizatorice (1982–1989), şef al Secţiei-Cadre. Arestat în decembrie 1989, a fost acuzat de genocid şi condamnat, în februarie 1990, la detenţie pe viaţă. Ulterior, s-a schimbat încadrarea juridică, şi sentinţa de închisoare pe viaţă a fost schimbată în zece ani de închisoare.

15 Gheorghe Oprea (n. 1927), inginer. Membru al CC al PCR (1972–1989), membru al CPEx (1974–1989). Printre funcţiile deţinute a fost şi aceea de prim-viceprim-ministru al Guvernului (1978–1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

16 Ion Dincă (1928–2007), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1972–1989) şi al CPEx (1976–1989), secretar al CC al PCR (1972–1973, 1976–1977). A deţinut înalte funcţii politice în Armată, primar al Capitalei (1976–1979) şi viceprim-ministru al Guvernului României (1979–1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

17 Richard Winter (1934–1994), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1969–1989), membru supleant al CPEx (1974–1989). A deţinut mai multe funcţii de partid şi de stat, precum: prim-secretar al Comitetului judeţean de partid Sibiu (1968–1978), ministru al Aprovizionării Tehnico-Materiale şi Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe (1984–1985), ministrul Industrializării Lemnului şi Materialelor de Construcţii (1985–1987).

18 Alexandru Drăghici (1913–1993), profesia de bază: lăcătuş mecanic. Membru al PCdR din 1934. Condamnat în procesul de la Craiova (1936) la zece ani de închisoare. După 23 August 1944 a fost secretarul organizaţiei de partid a Capitalei şi membru al CC al PCR/PMR (1945–1968), acuzator public în „tribunalele poporului", ministru de Interne (1952–1965), secretar al CC al PCR (1965–1968). Pensionat, degradat din rangurile militare şi exclus din partid în urma „reabilitărilor" operate de Nicolae Ceauşescu (1968). În urma dezvăluirilor publicate în presa de după 1990, a emigrat în Ungaria, unde a şi decedat.

19 Maxim Berghianu (n. 1925), profesia de bază: tehnician gaz metan. În Partidul Comunist, a deţinut mai multe funcţii, precum: membru supleant al CC al PMR (1955–1960), membru al CC al PMR/PCR (1960–1989), membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1969), membru al Comitetului Executiv al CC al PCR (1969–1974). În aparatul de stat a fost: preşedinte al Comitetului de Stat al Planificării (1965–1972), ministrul Aprovizionării Tehnico-Materiale şi Controlului Gospodăririi Fondurilor Fixe (1972–1978), ministrul Muncii (1981–1989).

20 Dumitru Popescu (n. 1928), profesia de bază: ziarist şi economist. Membru al CC al PCR (1965–1989), secretar al CC al PCR (1969–1974), membru al CPEx (1974–1989). A deţinut mai multe funcţii, dintre care: preşedinte al Consiliului Culturii şi

Educației Socialiste, funcție echivalentă cu aceea de ministru al Culturii (1971–1976); rector al Academiei de Științe Social-Politice „Ștefan Gheorghiu" (1981–1989). Arestat, judecat și condamnat în procesul CPEx.

21 Delegația condusă de Nicolae Ceaușescu a avut întâlniri la Moscova în 3-11 septembrie 1965.

22 Alexandru Bârlădeanu (1911–1997), profesor. A fost membru al Partidului Comunist din 1943. În 1940, a rămas în Basarabia, provincie românească anexată de URSS. A revenit în țară în 1946, și a deținut funcții precum: ministru al Comerțului Exterior (1948–1954); în 1955 a fost ales în CC al PMR, funcție pe care a păstrat-o până în 1969; membru supleant (1962–1965) și membru al Biroului Politic al CC al PMR (1965), membru al Prezidiului Permanent al CC al PCR (1965–1969), membru al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1969), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1955–1965; 1967–1969), prim-vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1965–1967). În 1955, a fost ales membru al Academiei RPR. Între 1990–1994 a fost vicepreședinte al Academiei Române.

23 Ilie Verdeț (1925–2001), profesia de bază: miner. Membru al CC al PMR/PCR (1960–1986), membru al CPEx (1974–1986), prim-ministru al Guvernului (1979–1982), președintele Comisiei Centrale de Revizie (1986–1989).

24 Vasile Patilineț (1923–1986), profesia de bază: lăcătuș-mecanic. Membru al CC al PMR/PCR (1955–1980), secretar al CC al PCR (1965–1974), membru supleant al CPEx (1974–1979). A fost adjunct al șefului Direcției organizatorice a CC al PMR (1956–1965) și colaborator apropiat al lui Nicolae Ceaușescu. A fost în două rânduri ministru (1972–1979) și ambasador al României în Turcia (1980–1986). A murit la Ankara, într-un accident de automobil. În jurul morții sale s-au făcut diverse speculații.

25 Congresul al XXIII-lea al PCUS a avut loc în perioada 29 martie – 8 aprilie 1966.

26 Waldeck Rochet (1905–1983), politician francez de orientare comunistă. A ocupat funcția de secretar general al Partidului Comunist Francez (1964–1972). Până în 1979, a fost președintele de onoare al partidului.

27 Santiago Carillo Solares (n. 1915), politician spaniol de orientare comunistă. În calitatea de secretar general, a condus Partidul Comunist Spaniol, în perioada 1960–1982.

28 Jesus Faria (1910–1996), politician venezuelean de orientare comunistă. A ocupat funcția de secretar general al Partidului Comunist din Venezuela (din 1951). A fost arestat și închis pentru activitatea sa politică.

29 Guy Mollet (1905–1975), politician francez de orientare socialistă. A fost secretar general al SFIO (*Section Française de l'Internationale Ouvrière,* în română: Secțiunea Franceză a Internaționalei Muncitorești), între 1946 și 1969. A deținut funcția de prim-ministru al Franței (1956–1957).

30 André Léon Blum (1872–1950), politician francez, lider al Partidului Socialist. A deținut funcția de prim-ministru al Franței (1936–1937; 1938).
31 Mihai Dalea (1917–1980), profesia de bază: turnător. Membru al PCdR din 1942. Membru al CC al PMR/PCR (1948–1980), membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (1972–1974), și al CPEx (1974–1979), secretar al CC al PCR (1954–1955, 1960–1969). A fost în mai multe rânduri ambasador în URSS.
32 Kenji Miyamoto (1908–2007), politician japonez de orientare comunistă. A ocupat funcția de secretar general al Partidului Comunist Japonez (1958–1977).
33 În iunie 1948, Plenara CC al PMR a hotărât verificarea membrilor de partid, după model sovietic. În acest scop a fost constituită Comisia Centrală de Verificare, condusă de Constantin Pârvulescu. Comisia a funcționat timp de doi ani. În urma verificărilor, efectivele partidului s-au redus de la 913.000 de membri la 192.000 de membri.
34 Mao Tze Dun (1893–1976), lider comunist chinez. A condus Partidul Comunist Chinez, în calitatea de prim-secretar (1943–1976). Între 1954 și 1959, a fost prim-președinte al Republicii Populare Chineze.
35 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Compania, București, 2008, pp. 459-463.
36 La 27 februarie 1968, la Budapesta, a început Conferința pregătitoare pentru organizarea consfătuirii internaționale a partidelor comuniste și muncitorești. Lucrările s-au desfășurat într-un context tensionat, din cauza disputelor sovieto-chineze pe tema supremației în lumea comunistă. Paul Niculescu-Mizil, șeful delegației României, a fost vocea opoziției PCR față de orice formă de condamnare a chinezilor. Discursul dur al secretarului Partidului Comunist Sirian, Khaled Bagdaș, la adresa poziției PCR a condus la părăsirea intempestivă a conferinței de către delegația română. Gestul a fost comentat pe larg de presa internațională.
37 Ion Antonescu (1882–1946), ministru de Război și prim-ministru al României (1940–1944). Condamnat la moarte și executat pentru crime de război.
38 Violeta Andrei (n. 1941), actriță. A jucat la Teatrele Giulești, Odeon și Lucia Sturdza Bulandra din București. A debutat în cinematografie în 1966, și a jucat în peste 60 de filme.
39 Ion Voicu (1923–1997), violonist, directorul Filarmonicii „George Enescu" din București. În peste 50 de ani de carieră, a susținut sute de concerte, în întreaga lume.
40 După încheierea convorbirii, Ștefan Andrei a scris în agenda mea următoarele versuri: „Rugină prindă ornicele-n turnuri/ Căi multe să mai am de străbătut/ Eu n-am să uit nicicând acele drumuri/ Ce-au vrut să ne-mpreune la-nceput." (Stepan Șcipaciov); „Ai să mă uiți precum îți spun/ De vei găsi altul mai bun;/ Altul

mai rău de-o să găseşti/ Mereu o să mă pomeneşti." (Puşkin); „Şi de-o să-ţi fie dor/ Să faci cale întoarsă." (Rabindranath Tagore).

41 Tudor Postelnicu (n. 1931), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1979–1989), membru supleant al CPEx (1989), ministru secretar de stat, şef al Departamentului Securităţii Statului din cadrul Ministerului de Interne (1978–1987), ministru de Interne (1987–1989). Arestat în decembrie 1989, a fost judecat în februarie 1990 şi condamnat la închisoare pe viaţă. După recurs, a primit 14 ani de închisoare, din care a executat şapte.

42 Petru Enache (1934–1987), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1979–1987), prim-secretar al CC al UTM/UTC (1963–1967), secretar cu propaganda al CC al PCR (1984–1987).

43 În martie 1919, la Moscova, liderii bolşevici au înfiinţat Internaţionala a III-a Comunistă (Cominternul). Avea ca scop declarat declanşarea revoluţiei mondiale. Cominternul a fost gândit ca un „partid unic mondial", şi nu ca o federaţie de partide naţionale, aşa cum fuseseră primele două Internaţionale. Partidele membre erau considerate secţii externe ale partidului bolşevic. Cominternul a funcţionat până în mai 1943, fiind desfiinţat de Stalin pentru a arăta aliaţilor că Uniunea Sovietică renunţase la ideea revoluţiei mondiale.

44 Biroul de Informaţii al Partidelor Comuniste şi Muncitoreşti (Cominform) presupunea strângerea legăturilor dintre partidele comuniste din Europa, America şi Africa după al Doilea Război Mondial. A fost constituit cu ocazia întrunirii liderilor partidelor comuniste din URSS, Polonia, Ungaria, Cehoslovacia, România, Bulgaria, Iugoslavia, Franţa şi Italia de la Szklarska Poreba (Polonia), între 22 şi 27 septembrie 1947. Instituţia era continuatoarea Cominternului, fiind înfiinţată de Stalin la sugestia ideologului PCUS, Andrei Jdanov. Sediul central al Cominformului se stabilea prin rotaţie, iar cuvântul hotărâtor era al Kremlinului şi acceptat de toţi ceilalţi membri conform principiului centralismului democratic. A fost desfiinţat în 1956, după dezgheţul relaţiilor sovieto-iugoslave şi debutul procesului de destalinizare.

45 Mihai Gere (1919–1997), profesia de bază: zidar. Membru al UTCdR din ilegalitate. După 23 August 1944 a deţinut mai multe funcţii, precum: membru al CC al PCR (1965–1989), membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1974) şi CPEx (1974–1989), secretar al CC al PCR (1969–1974).

46 Marc Drumaux (1922–1972), politician belgian de orientare comunistă. A deţinut funcţia de preşedinte al Partidului Comunist Belgian (1968–1972).

47 Doctrină în virtutea căreia partidele comuniste trebuiau să aibă mai multe centre de conducere.

48 Palmiro Togliatti (1893–1964), politician italian de orientare comunistă. A fost secretar general al Partidului Comunist Italian (1927–1964), ministru al Justiţiei (1945–1946).

49 André Malraux (1901–1976), scriitor, politician de origine franceză. După război, generalul De Gaulle l-a instalat în funcția de ministru al Informațiilor (1945-1946), ministru de stat pe probleme de cultură (1958-1969).
50 Jules Moch (1893–1985), politician francez, fruntaş al mişcării socialiste, deputat, ministru. În perioada postbelică, a ocupat funcția de ministru al Transporturilor, Internelor şi Apărării Naționale în mai multe guverne.
51 Partidul Social-Democrat îşi are originea la sfârşitul secolului al XIX-lea, când în principalele oraşe ale Regatului României s-au întemeiat cluburi socialiste. În martie 1893 a luat ființă Partidul Social-Democrat al Muncitorilor din România, inspirat din ideile de stânga lansate de scriitorul basarabean Constantin Dobrogeanu-Gherea. După al Doilea Război Mondial, în decembrie 1945, PSD s-a rupt din cauza poziției față de Partidul Comunist Român. Gruparea majoritară din jurul lui Ştefan Voitec, Lotar Rădăceanu şi Theodor Iordăchescu a rămas la guvernare, iar facțiunea condusă de Constantin Titel-Petrescu a format Partidul Social-Democrat Independent, de opoziție. Gruparea titelistă a dispărut după alegerile din 1946, iar liderii principali au fost arestați în anii următori. Gruparea Voitec-Rădăceanu-Iordăchescu a fuzionat cu PCR la Congresul din februarie 1948, când s-a înființat Partidul Muncitoresc Român.
52 Milovan Djilas (1911–1995), fruntaş comunist de origine muntenegreană, politolog. A fost unul dintre colaboratorii lui Iosip Tito în perioada celui de-al Doilea Război Mondial şi în primii ani postbelici. A devenit preşedinte al Adunării Federale a Republicii Socialiste Federative Iugoslavia (1953). Tot mai critic la adresa regimului titoist, a fost demis din funcții, arestat şi închis în mai multe rânduri.
53 Roger Garaudy (n. 1913), filosof şi politician francez de orientare comunistă. Personaj controversat, după ce a fost exclus din Partidul Comunist Francez, s-a convertit la Islam şi a devenit un antisionist fervent.
54 Enrico Berlinguer (1922–1984), politician italian de orientare comunistă. A fost secretar general al Partidului Comunist Italian (1972–1984).
55 George Marchais (1920–1997), politician francez comunist. A fost secretar general al Partidului Comunist Francez (1972–1994).
56 Alfred Willi Rudi Dutschke (1940–1979), liderul mişcării studențeşti germane din anii 1960.
57 Herbert Marcuse (1898–1979), filosof şi sociolog german, reprezentant al şcolii de la Frankfurt.
58 Mircea Florian (1888–1960), profesor de filosofie la Universitatea din Bucureşti.
59 Angelo Miculescu (1929–1999), inginer agronom. Membru al CC al PCR (1969–1984). A deținut mai multe funcții în cadrul Ministerului Agriculturii, dintre care cea mai înaltă a fost cea

de ministru (1969–1971, 1972–1981). A fost viceprim-ministru al Guvernului (1975–1981) şi ambasador în China (1983–1990).

60 Ioan Avram (n. 1931), inginer. A deţinut mai multe funcţii în aparatul central de partid şi de stat, precum: membru al CC al PCR (1969–1989), ministrul Industriei Constructoare de Maşini (1969–1984), viceprim-ministru al Guvernului (1984–1985), ministrul Construcţiilor Industriale (1985–1986), ministrul Energiei Electrice (1986–1987).

61 Neculai Agachi (n. 1925), profesia de bază: inginer siderurgist. A deţinut mai multe funcţii în aparatul central de partid şi de stat, precum: membru supleant al CC al PCR (1965–1969), membru al CC al PCR (1969–1989), ministrul Industriei Metalurgice (1969–1985), prim-vicepreşedinte al Consiliului General de Control Muncitoresc al Activităţii Economice şi Sociale (1986–1988).

62 Ronald Wilson Reagan (1911–2004), actor american, fruntaş al Partidului Republican. A fost guvernator al statului California (1967–1975) şi preşedintele Statelor Unite ale Americii (1981–1989).

63 François Mitterrand (1916–1996), politician francez de orientare socialistă. A deţinut funcţia de preşedinte al Franţei (1981–1995).

64 Valéry Giscard d'Estaing (n. 1926), politician francez de orientare centru-dreapta. În 1966, a fondat Partidul Republican Independent, redenumit Partidul Republican din 1977. A fost preşedinte al Franţei (1974–1981).

65 Niccolò Machiavelli (1469–1527), om de stat, scriitor, filosof florentin. Dintre scrierile sale celebre este lucrarea *Principele*. Ideile şi principiile sale sunt cunoscute ca „doctrina machiavelică".

66 Adrian Păunescu (1943–2010), poet, om politic. Autor a peste 50 de volume de versuri, iniţiator şi amfitrion al „Cenaclului Flacăra" (1973–1985), realizator TV (1977–1981). După 1990, a fost senator al Partidului Socialist al Muncii (1992–1996) şi PSD (2004–2008).

67 Yitzhak Shamir (n. 1915), politician israelian născut în Imperiul Rus, lider al partidului Likud. A fost prim-ministru al statului Israel (1983–1984, 1986–1992).

68 Ion Dodu Bălan (n. 1929), profesor. A fost lector de limba română în Franţa (1967–1969). Din 1969, a deţinut mai multe funcţii în aparatul central de partid şi de stat precum: membru supleant al CC al PCR (1969–1979), membru al Comisiei Centrale de Revizie (1979–1984), membru al CC al PCR (1984–1989), vicepreşedinte al Comitetului de Stat pentru Cultură şi Artă, vicepreşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste.

69 Alexandru Oprea (1931–1983), scriitor, critic literar, director al Muzeului Literaturii Române şi al revistei *Manuscriptum*.

70 Mihail Sergheevici Gorbaciov (n. 1931), lider comunist sovietic. A fost secretar general al PCUS (1985–1991), Preşedinte al URSS (1990–1991). A lansat reforma economică (perestroika)

şi politica de transparenţă (glasnost) a regimului comunist din URSS. În 1990 i-a fost decernat Premiul Nobel pentru Pace.

71 Prima vizită a lui Nicolae Ceauşescu în SUA a avut loc în perioada 12–17 aprilie 1978.

72 Henry Alfred Kissinger (n. 1923), politician american de origine germană. A deţinut funcţia de secretar de stat în timpul preşedinţilor republicani Richard M. Nixon şi Gerald R. Ford (1973–1977). Este deţinătorul Premiului Nobel pentru Pace, acordat pentru rolul său în încheierea Războiului din Vietnam (1973).

73 Gerald Rudolph Ford Jr. (1913–2006), politician american de orientare republicană. A fost preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1974–1977). Nu a fost ales de electorat, ci numit din funcţia de vicepreşedinte, în urma „afacerii Watergate" prin care a demisionat Richard Nixon.

74 George Macovescu (1937–2002), jurist şi scriitor. Membru al PCdR din 1936. A avut funcţii în diplomaţie – culminând cu cea de ministru al Afacerilor Externe (1927–1978) – şi în uniunile de creaţie (preşedinte al Uniunii Scriitorilor între 1972–1981).

75 Vasile Muşat (1926–1999), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1974–1984), secretar al CC al PCR (1978–1979). A ocupat funcţia de prim-secretar al Comitetelor judeţene de partid din: Argeş (1971–1974), Vâlcea (1974–1977) şi Giurgiu (1982–1983). A fost ambasador în Cuba (1965–1971), Mozambic (1983–1990) şi Lesotho (1984–1990).

76 Silviu Curticeanu (n. 1933), jurist, membru al CC al PCR (1979–1989), şef al Cancelariei CC (1982–1989). Arestat, judecat şi condamnat în procesul CPEx.

77 Gelu Voican-Voiculescu (n. 1941), inginer geolog. A participat la procesul de la Târgovişte, unde Nicolae şi Elena Ceauşescu au fost condamnaţi la pedeapsa capitală. În primul guvern postdecembrist, a fost viceprim-ministru, responsabil cu coordonarea serviciilor speciale. Senator (1990–1992), ambasador în Tunisia (1994–2005).

78 Muammar Muhammad Abu Minyar al-Gaddafi (1942–2011), lider politic de origine libiană. A condus Jamahiriya Arabă Libiană (denumită o perioadă şi Republica Arabă Libiană), între 1969 şi 2011. Militar de profesie, a fost protagonistul loviturii de stat prin care a fost îndepărtat de la putere Regele Idris I. A elaborat doctrina denumită „socialism islamic", în volumul „Cartea verde".

79 Congresul al XI-lea al PCR a avut loc în perioada 24–27 noiembrie 1974.

PREDECESORII - MAURER, MĂNESCU, MACOVESCU

„Românizarea" muncilor de răspundere

Consultând lista şefilor comunişti ai diplomaţiei româneşti, constat că, în pofida rotaţiei cadrelor din toate celelalte segmente ale politicului, aici a fost mai multă stabilitate. Din 1952 – când Ana Pauker este instalată şefa diplomaţiei româneşti – şi până în 1989 au fost zece miniştri[1]. Corneliu Mănescu[2] a fost cel mai longeviv ministru de Externe: 11 ani. Ce ştiţi dv. despre numirea lui?

Că a ajuns la propunerea lui Ceauşescu.

În 1961 unde eraţi? Aveaţi acces la cei mari?

Numai la Ghizela Vass. În 1961 eram şeful Comisiei internaţionale a UASR-ului. Ştiu însă de la ea, am aflat şi de la alţii pe urmă, cum s-a întâmplat. Bodnăraş l-a propus pe Gogu Rădulescu. „Măi, Emile, e foarte bun, dar e prea urât, i-a zis Dej. Când merge peste hotare, o să-şi închipuie ăştia că uite ce urâţi sunt românii!". Sigur că Dej avea în vedere că Gogu fusese la sovietici, că nevastă-sa era evreică. Că şi maică-sa era rusoaică. Şi a venit Ceauşescu: „Fac eu o propunere: Mănescu." Pentru că, de fapt, din discuţia pe care am

aflat-o eu între Ceauşescu şi Maurer, la propunerea lui Ceauşescu a venit Dej cu ideea îmbunătăţirii compoziţiei naţionale a Ministerului de Externe şi a serviciilor de informaţii. Ceauşescu a venit şi i-a prezentat pericolele şi dezavantajele.

Sunteţi convins?

Precis asta. Prin 1960.

Ceauşescu, în calitate de secretar cu organizatoricul. Iar Lenuţa Ceauşescu fusese mare prietenă tocmai cu acest tip de foste ilegaliste: cu nevasta lui Roller[3], a lui Răutu, a lui Drăghici...

Ceauşescu a venit cu propunerea ca în conducerea Ministerului de Externe să fie numai români.

Aşa v-a spus Ghizela Vass? Dar campania aceasta o iniţiase Stalin prin 1952. S-a propagat şi în celelalte state-satelit prin formula propagandistică a respectării componenţei etnice a populaţiei în structurile de conducere.

Ghizela Vass şi Dalea mi-au spus. Fac aici o paranteză. Secretar al CC cu probleme internaţionale între 1965–1969 a fost Dalea. Dej ţinuse mult la el şi l-a pus, tânăr fiind, secretar cu probleme agrare, apoi l-a trimis ambasador la Moscova. A fost om de mare corectitudine, modest, care învăţase şi citise mult... Nu-l agrea însă Ceauşescu. A fost invidios, cred, că fusese promovat înaintea lui în CC. După ce a venit Ceauşescu la putere, l-a trecut pe Dalea preşedinte al sindicatelor, l-a scos şi din Secretariat. Dar, revenind la situaţia din 1960, erau mulţi evrei în urma Anei Pauker. Şi din ilegalitate. În acest sens l-a şi propus Ceauşescu pe Mănescu. E român. Argumentul lui principal a fost că va introduce o linie nouă şi o disciplină în Ministerul de Externe.

Mănescu venea de la Armată.

El a fost acolo adjunctul lui Ceauşescu şi şeful lui Trofin şi al lui Ioniţă[4]. Cum, pe-atunci, mai mulţi

oameni din conducerea partidului erau căsătoriți cu evreice și rusoaice, începând de prin 1959–1960, Dej a dus o campanie pentru a-i despărți de neveste.

Are legătură cu propunerea făcută de Ceaușescu pentru Ministerul Afacerilor Externe?

Sunt legate. Mai ales că mare parte dintre aceste neveste erau din Basarabia și Transilvania. I-a lămurit pe toți, începând cu Apostol.

Însurat cu ilegalista Melita Scharf[5], iubita de scurtă durată a lui Foriș și apoi a lui Chișinevschi[6]... Cum era, ați cunoscut-o?

Nu. Eu am evitat să cunosc și fetele de ilegaliști, să nu mă căsătoresc cu ele. Mare parte dintre aceste neveste evreice din cuplurile de ilegaliști aveau deja liceul terminat. Ceea ce nu se întâmpla cu Apostol, cu Chivu Stoica. Dej l-a despărțit și pe Chivu Stoica. L-am cunoscut și pe Chivu Stoica, și pe nevasta lui.

Dar cum i-a lămurit? Ce le-o fi zis? Nici nu prea cred că erau greu de lămurit tovarășii propulsați pe culmea puterii politice și, implicit, a succesului la femei. Roiau în jurul lor actrițe și cântărețe cu farmec incomparabil cu al fostelor „ilegaliste". Artistele erau și foarte motivate în cucerirea unui bărbat cu influență pentru cariera lor...

Nu sunt în măsură să spun ce le-a făcut. Știu ce i-a făcut lui Bodnăraș. Florica Bodnăraș era și ea evreică. În timp ce-l vizita pe cumnatul Manole Bodnăraș, care era directorul IAS-ului de la Mănăstirea, lângă Oltenița, a devenit amanta unui inginer italian de acolo. Român, dar de origine italiană. S-a mai încurcat și cu unul Marinescu, de la secția de Propagandă a Comitetului Central. Ghizela Vass mi-a spus c-a aranjat Dej cu Drăghici, i-a pus sub control, au lucrat cu agenți... combinații! Când a intrat la ea italianul, a găsit-o cu celălalt – amândoi, goi. „Întâmplător", pe-aproape, erau mulți – de la mic, la mare. „Tovarăși, dar ce este aici, aceasta e nevasta tovarășului Bodnăraș,

conducerea noastră..." Circ, nu glumă! Iar Dej l-a chemat pe Bodnăraş: „Măi, uite ce s-a întâmplat. Noi am primit acum de la Miliţie un raport că uite aşa, aşa..." Şi – la final – de parcă n-ar fi fost de-ajuns: „Măi, chiar cu doi, nu-i ajunge unul?" Şi ăsta: „Mă duc şi-i trag o mamă de bătaie, divorţez de ea..." „Ei, nu, că tu ţii mult la ea, nu te pripi..." Şi a divorţat Bodnăraş.

Câtă perfidie şi ce cruzime! Puţine date, dar şocante, am aflat despre biografia ei. Fusese condamnată, în contumacie, la 25 de ani în vremea războiului. Măritată cu Radu Mintzer, în vreme ce acesta se afla în închisoare, a devenit „tehnica" lui Bodnăraş. Ea l-a păzit pe Foriş după debarcarea lui de la conducerea partidului de către Bodnăraş. Şi tot ea a fost paznica Antoneştilor, din 23 August 1944 până când aceştia au fost predaţi sovieticilor. Bodnăraş a urcat în ierarhia puterii, iar ea a rămas nevastă. Dej a impus eliminarea cuplurilor din conducere, astfel că ea – şi alte foste ilegaliste – a rămas să activeze în organizaţiile de cartier. Se va fi plictisit, plus sentimentul nedreptăţii faţă de cariera soţului ei, apoi moartea fetiţei lor...

Au avut şi un băiat care a studiat la Londra împreună cu Valentin Ceauşescu[7]. Gheorghe Bodnăraş, băiatul, a plecat şi el în străinătate. Mama lui Bodnăraş era nemţoaică, iar taică-său, ucrainean. Iar Bodnăraş avea o frică de ruşi! Când trecea prin Moscova, mergea de mână cu translatorul de la mine din secţie. Nu cumva să-l răpească ruşii, pentru că ăia nu iartă!

Ca fost agent sovietic, ştia bine că de acolo nu ai dreptul să ieşi altfel decât cu picioarele înainte! Ce s-a întâmplat cu Florica Bodnăraş?

S-a pierdut până la urmă. O ştiam din vedere. Arăta bine, cum se zicea pe-atunci, avea „corp deosebit". Bodnăraş a rămas singur, nu i-a mai trebuit pe nimeni. Avea o formaţie ostăşească. Făcuse şcoala militară la Timişoara, a practicat yoga până la moarte.

Mi-a arătat doamna Ilinca Bartolomeu, fiica lui Grigore Preoteasa, vila lui Bodnăraş. Spunea că era vestită în întreg Cartierul Primăverii şi singura casă cu piscină din România înainte de 1989.

Bodnăraş a murit foarte decepţionat de Ceauşescu.

Binomul Dej - Maurer

Am înţeles din convorbirile anterioare cu Ion Gheorghe Maurer, Corneliu Mănescu şi Alexandru Bârlădeanu[8] că deschiderea către ţările din exteriorul „imperiului comunist" a fost iniţiată de Dej prin relaţii economice. Dv. ce percepţii aveaţi asupra „liniei" în anii de debut?

Şi occidentalii fac la fel. Dacă Irakul producea doar curmale, mai interveneau americanii acolo? Nu. Au intervenit pentru că acolo e petrolul. Allende[9] a fost doborât pentru că a naţionalizat industria cuprului, care era proprietatea companiilor americane. Am intrat în relaţiile externe când a avut loc o desprindere de Uniunea Sovietică, în 1959–1960. Principala bătălie a fost atunci în cadrul CAER[10]: să nu supunem dezvoltarea ţării unui plan unic, unde noi am avea rol de rezervă de alimente şi materii prime pentru Uniunea Sovietică, RDG şi Cehoslovacia. În acea vreme eram membru în CC al UTM şi şeful Secţiei externe. Calitate în care aveam acces la stenogramele conducerii partidului. Primul gest de politică externă mai aparte l-a avut România atunci când a susţinut denuclearizarea Balcanilor şi a Americii Latine. Din tot lagărul, doar noi am susţinut ca aici să nu se depoziteze armament nuclear. Politica aceasta de deschidere a început după 1960. Au lucrat Dej şi cu Maurer în binom. Se cunoşteau de mult şi în multe feluri. Maurer făcea referire la discuţia care a avut-o cu Dej, la Câmpina, după cutremurul din 1940 ce-a distrus închisoarea Doftana.

Maurer spunea şi că după evadarea din lagărul de la Tg. Jiu discutase cu Dej, iar acela a zis: „O să scăpăm de nemţi, dar nu ştiu cât timp ne va trebui ca să scăpăm de ruşi". Sigur că, la un moment dat, Dej a trebuit să-l sacrifice pe Maurer. Cât ce au apărut anumite declaraţii în ancheta lui Pătrăşcanu, Dej l-a trimis la comisia pentru răspândire a cunoştinţelor ştiinţifice, apoi director la Institutul pentru studii juridice. Cât ce s-a putut, i-a făcut o relansare foarte puternică – ministru de Externe, preşedinte al Marii Adunări Naţionale, apoi prim-ministru. A fost începutul unei perioade anume, determinată de Gheorghiu-Dej în tandem cu Maurer.

O întâmplare a decis iniţiativa acestora de a crea o punte de legătură cu Washingtonul – „criza rachetelor din Cuba", din 1962...

Criza Caraibelor din 1962, când americanii au aflat, prin satelit, că sovieticii au instalat armament nuclear în Cuba. Mă aflam în Italia atunci, la invitaţia tineretului comunist. Dej şi cu Maurer se întorceau din vizita în India[11]. Când s-au înapoiat la Moscova, au fost primiţi de Hruşciov, care i-a informat. În maşina de la aeroport spre reşedinţă, Maurer i-a spus lui Kosîghin: „Ce, americanii vă consideră tâmpiţi să duceţi voi armament în Cuba?".

Se prefăcea a nu crede că sovieticii fuseseră în stare de grozăvia de-a declanşa un nou război mondial fără a-şi fi informat aliaţii din Tratatul de la Varşovia... De unde ştiţi ce-a spus Maurer?

Am aflat de la Guină[12], care era atunci ambasador în URSS. Ca să arate că nu le pasă, câţiva membri ai delegaţiei române au mers la un spectacol de la Balşoi Teatr. Ce spun mai departe ştiu de la Corneliu Mănescu. Urmare a discuţiei dintre Gheorghiu-Dej şi Maurer că Hruşciov ne bagă într-un război fără să ştim, l-au trimis pe Mănescu la Dean Rusk[13] să-i spună că guvernul nostru nu este inclus în asemenea jocuri.

Să nu fim pedepsiți în contralovitură. Ceea ce a şi făcut Mănescu. S-a aflat din documentele publicate de americani.

Au fost şi alte întâmplări trecute sub tăcere. A fost în călătoria din Asia şi Paul Sfetcu, şeful de cabinet al lui Gheorghiu-Dej. A povestit, după 1990, cum comandantul echipajului sovietic cu care călătoreau a comunicat delegației române că n-a primit drept de survol, la întoarcere, de la chinezi. Raportând superiorilor de la Moscova, aceştia i-au ordonat să continue cursa. Abia la escala făcută în capitala unei republici sovietice asiatice l-a informat pe şeful delegației române de pericolul prin care trecuseră. Furios şi supărat, Gheorghiu-Dej a conchis că ar fi fost pe placul lui Hruşciov – aflat în dispută cu chinezii – cadavrele delegației guvernamentale româneşti[14]. Vestea aflată la Moscova despre conflictul sovieto-american l-a încredințat că o „catastrofă aviatică" ar fi prins bine presei occidentale în abaterea atenției de la rachetele amplasate în Cuba.

Am auzit şi eu. De la Ştefan Voicu, care şi el a fost în călătoria din India către URSS.

În ce măsură ați găsit în Maurer un model pentru practica relațiilor externe?

Am avut ocazia să iau parte la multe discuții cu Maurer. În primul rând, la acele deplasări de la Moscova – congresele 23 şi 24, centenarul naşterii lui Lenin, 50 de ani de la Revoluția din Octombrie şi altele. Stăteam câteva zile şi seara erau discuții. Ştiam că sunt ascultate de sovietici convorbirile noastre. Ne cazau de fiecare dată în aceeaşi vilă şi ziceam că acolo ni se face o traducere automată. De când am ajuns secretar al CC, în 1972, şi până la plecarea lui Maurer, în 1974, o dată sau de două ori pe lună mă chema la Guvern să-l informez ca să-şi spună şi el părerea. Mă invita să

beau cu el coniac. Mă scuzam că-l refuz – el pleca după aceea la masă, eu, însă, înapoi la Ceauşescu. Ce pot spune despre Maurer? Era un om de o inteligenţă remarcabilă. Un om cu multă experienţă politică atunci când l-am cunoscut eu. Un ilegalist foarte deosebit. El, care putea câştiga foarte bine ca avocat, s-a alăturat mişcării comuniste şi i-a apărat pe condamnaţii ei. Povesteşte Zaharia Stancu[15] că, în lagărul din Tg. Jiu, Maurer era singurul care se plimba doar ca să facă mişcare. A fost un foarte bun elev al Liceului Militar din Craiova, pe care l-am făcut şi eu. A fost şi şeful organizaţiei judeţene Sighişoara în partidul lui George Brătianu[16]. Iar în timpul războiului a fost directorul de cabinet al lui Grigore Iunian din Tg. Jiu, care făcea politică de stânga în Partidul Naţional Ţărănesc. Maurer avea o solidă cultură de sorginte franceză. Dar nu avea cunoştinţe serioase în domeniul economiei. Spunea mereu că scrie o carte despre Marx[17]. Lăsa impresia de om comod căruia nu-i place să alerge. Dar în orice partid ar fi făcut figură. Da, la Conferinţa Naţională a partidului din 1945, Apostol a zis că, deşi joacă tenis – sport burghez pe vremea aceea –, îl propune pe Maurer membru supleant în CC. I-au plăcut femeile, dar marea lui pasiune a fost vânătoarea. Prima lui soţie a fost din Sighişoara. Când s-au luat, ea avea un copil de 16–17 ani din prima căsătorie. Cea de-a doua trăise cu N.D. Cocea, care fugise cu ea la Belgrad. A treia nevastă era o basarabeancă, refugiată la Câmpina. Maurer era cinic. Venea la adunările festive de 23 August şi, ca să nu aplaude, se rezema de tribună ca şi cum nu mai putea sta. Rar ajuta oamenii. Pe cel mai bun prieten al lui din Sighişoara, când i s-a adresat, după cutremurul din 1977, să-l ajute să schimbe casa, l-a refuzat. „Mută-te la mine, i-a zis, dar nu pot să te ajut". Şi l-am ajutat eu. Purta cu el Dicţionarul Larousse. Iar pe birou avea un tratat de economie politică, în două volume, scris de economişti comunişti francezi. Sublinia în el cu roşu şi

cu albastru. Când l-am cunoscut pot spune că avea, ca politician, o viziune planetară.

Efecte colaterale

Am aflat că în India se reuşiseră contracte pentru minereul necesar funcţionării Combinatului Siderurgic de la Galaţi. Ce se voia însă de la Indonezia în 1962?

În 1962 şi 1963, eu am fost de două ori în Indonezia. Acolo m-am întâlnit cu Sukarno[18], Sukharto[19] şi cu Aidit[20], care a participat la Congresul al IX-lea al PCR şi a fost omorât după lovitura militară de stat a lui Sukharto. Eu am fost pe linie de UTM şi studenţi. Dar hotărârea acestor relaţii a fost a Secretariatului partidului. Dej şi cu Maurer aveau convingerea că Indonezia poate fi o sursă de materii prime pentru dezvoltarea industrială a României şi pentru exportul unor produse româneşti. În special în domeniul transportului şi în primul rând vagoane de cale ferată. În Indonezia am fost la o şedinţă a Comitetului Executiv a Uniunii Internaţionale a Studenţilor, organizată din solidaritate cu Indonezia pentru cucerirea unui teritoriu care aparţinuse olandezilor. A doua oară am fost la un miting al federaţiei tineretului pentru cucerirea întregii Insule Borneo. Indonezia plecase de la ideea că e moştenitoarea tuturor coloniilor olandeze, dar parte din Insula Borneo aparţinuse Imperiului Britanic. Au intervenit SUA, a fost trimis acolo şi Robert Kennedy[21]. Pe timpul întâlnirii Sukarno–Kennedy, noi am fost trimişi să vizităm mai multe insule. Până la urmă, solidaritatea cu Indonezia pentru anexarea Insulei Borneo a fost trecută pe linie moartă. Este adevărat şi că un rol mare în dezvoltarea relaţiilor româno-indoneziene l-a avut doctorita Ana Aslan[22]. Ea l-a consultat şi tratat pe Sukarno în legătură cu îmbătrânirea şi cu potenţa. Aceeaşi obsesie a avut-o şi Mao. Kwame Nkrumah[23]

din Ghana, unul dintre marii comandanți ai luptei de eliberare africane, a fost atât de legat de Ana Aslan încât a cerut să se trateze la București. Aici a și murit.

Ce personalități politice au fost pacienții doctoriței Ana Aslan?

Ce știu eu. Cu aceleași probleme de potență a fost și Leopold Sedar Senghor[24]. A venit la ea președintele Liberiei, Tolbert[25]. Urmașul lui Sukarno, Sukharto, a cerut o zi de consult cu Ana Aslan. Prin ambasada noastră i se trimitea Gerovital lui Salvator Allende. Când am fost în Indonezia, Sukarno a dat o recepție specială în cinstea ei, care a mers însoțită de dr. Burghele[26]. În 1973, la Havana, și Fidel Castro[27] l-a întrebat pe Ceaușescu ce mai face Ana Aslan. L-a tratat și pe Regele Hassan al II-lea[28] al Marocului. Prin 1975, Ana Aslan mi-a spus ceva extraordinar cu privire la Nicolae Ceaușescu. „Tovarășul Andrei, a zis ea, președintele nostru are o dinamică a îmbătrânirii extraordinară – se schimbă nu de la an la an, ci de la lună la lună, așa cum n-am mai întâlnit în cariera mea".

Ceaușescu nu a consultat-o niciodată?

Nu știu. Era subiect tabu unde se consulta Ceaușescu. Am fost la ea la masă. Mi-a spus că a trăit cu mulți bărbați, dar nu a spart nicio familie. Se pare că marea ei iubire a fost doctorul Danielopolu, ginerele lui Ionel Brătianu.

Cum mergeau pe-atunci lucrurile, nu cumva mare parte din fenomenul Ana Aslan a fost efectul tehnicilor de prestigiu ale Securității?

Nu. Pentru că mulți au recunoscut efectele tratamentelor și sfaturilor ei. Sigur, un mare rol joacă aici și autosugestia. Interesant este că pe ea Elena Ceaușescu a propus-o să fie academician. Pe ea și pe Maliță[29].

Cum s-a ajuns la construcția acelei baze materiale deosebite pentru Ana Aslan și mai ales cum a fost îngăduit acest „cult al personalității"

pentru o femeie care ilustra puterile ştiinţei şi, deopotrivă, mitul tinereţii veşnice?

Era, şi pe vremea lui Gheorghiu-Dej, spitalul de la Otopeni cunoscut ca un centru de geriatrie. Cred, poate că mă înşel, dar am bănuiala că şi Dej o consulta. Majoritatea bărbaţilor o căutau din motive ce ţin de sexualitate. Eu am întâlnit-o prima dată în Italia, stăteam în acelaşi hotel. Ea venise acolo să consulte şi să trateze nişte oameni foarte puternici – Pietro Nenni[30], conducătorul Partidului Socialist Italian, şi Lelio Basso[31], considerat cel mai mare ideolog al socialiştilor europeni. Ei plăteau la bugetul de stat românesc consultaţiile şi tratamentele Anei Aslan.

De ce s-a pierdut acest brand românesc?

Mulţi dintre colaboratorii ei principali au plecat peste hotare. Ea a tratat pe cineva din conducerea poliţiei din Uruguay, iar după aceea s-a deschis la Montevideo un centru cu produsele ei. Reputaţia ei continuă. Au venit în România mulţi oameni de afaceri să se trateze la ea.

Dar dintre români?

Trata, dar nu ştiu pe cine. N-am îndrăznit să întreb. Ana Aslan bea – la o vârstă avansată – cot la cot cu bărbaţii. Numai vin roşu însă.

Era şi Ana Aslan o punte de apropiere...

Erau şi altele. Vorbeam de Maurer... Până la un timp după 1965, cu munca asta mai măruntă a mea, de prim-adjunct al secţiei de relaţii internaţionale, mergeam des la Ceauşescu. Eu sunt cel care am elaborat scrisoarea către partidele comuniste din Europa după vizita lui Ceauşescu de la Praga, din august 1968[32]. Ce s-a întâmplat la Praga, că viaţa asta este... Când lucrasem la studenţi, am fost în Uniunea Sovietică la Artek, în Crimeea, lângă Ialta. Şi acolo m-am cunoscut cu unul care era secretar general al uniunii internaţionale

a studenților, un cehoslovac pe care îl chema Jiři Pelikán[33].

Care a ajuns directorul televiziunii din Praga şi unul dintre marii susținători ai reformelor din 1968.

Când m-am dus la Praga m-am întâlnit cu el. A venit şi el la Bucureşti. Era îndrăgostit foc de nepoata lui Nae Ionescu[34], care după aceea a ajuns interpreta lui Nicuşor, pe care-l însoțea peste hotare. Şi mă revăd în 1968 cu Pelikán la Praga. Acolo am lucrat comunicatul comun şi Tratatul de prietenie româno-cehoslovac. Translator a fost Sergiu Celac. Discuția s-a purtat numai în rusă.

Dubček[35] nu avea nevoie de interpret – crescuse în Uniunea Sovietică.

Da, dar nu cu Dubček am discutat eu. Ci cu un adjunct de ministru şi cu un adjunct de şef de secție de la partid. Şi Celac traducea. Rupeam şi eu ruseşte. Însă nu puteam merge la precizia unui document. Şi m-am întâlnit cu Jiři Pelikán. Bineînțeles că am participat la negocierile, discuțiile, convorbirile Ceauşescu–Dubček. Am asistat la o serie de discuții care au avut loc la Hradčany, la palat, în curte, între Ceauşescu şi Maurer.

Ce discutați dv. cu ei?

În primul rând că îmi dădeau mie dezlegări pentru formulele de compromis din cele două documente. Între timp, asistam şi la ce vorbeau între ei. Una dintre problemele ridicate de Ceauşescu a fost următoarea: „Măi, Jeane, şi noi trebuie să vedem mai atent, în România, problemele acestea ale artei şi culturii. Ce hotărăsc cei de la Propagandă şi de la Consiliul Culturii... Materialele care îmi cad mie, arată că ei vorbesc în numele conducerii partidului fără să fi avut părerea conducerii. Şi îți dau un exemplu concret. Acum două-trei zile au venit la mine să scoată o carte a lui Cartojan,

de istorie a literaturii populare şi a literaturii vechi. Eliminaseră din ea, de peste tot, cuvântul Basarabia. De ce să scoatem?, le-am zis eu. Dacă Basarabia a scris Cartojan, lasă Basarabia. Apoi, piesele pe care le taie ei din repertoriu. La fel, să vedem de ce-o fac. Poate la guvern, poate la partid, să avem şi noi un grup care să ne prezinte şi nouă ce resping ei. Pentru că ne vom crea nemulţumiri şi nici măcar nu suntem de vină." Concluzia lor a fost că trebuie să desfiinţăm Direcţia tipăriturilor[36]. Asta a fost spusă în curte la Hradčany. Pentru că ei scot ce nu trebuie în numele partidului.

O discuţie care a dus la desfiinţarea instituţiei oficiale a cenzurii. În memoriile sale, Dumitru Popescu recunoştea că nu ştie cum s-a desfiinţat, dar relata câteva cazuri de aberaţii ale înalţilor cenzori şi întâmplări anecdotice generate de restrânsul lor orizont cultural.

Problema aceasta s-a ridicat la Praga în 1968. După aceasta a reluat-o Ceauşescu într-o discuţie cu Burtică, la care am participat şi eu. Nu Dumitru Popescu se ocupa atunci de propagandă, ci Burtică. Asta spun precis, să rămână scris. Popescu n-a fost implicat în desfiinţarea instituţiei cenzurii. A fost într-o după-amiază, mi-amintesc, ca acum, în biroul lui Ceauşescu, unde era Burtică şi unde eram şi eu.

Vi s-a părut cumva la Praga, în 1968, că ar vrea Ceauşescu să restrângă chingile? În sensul solicitărilor oamenilor de cultură din Cehoslovacia?

Nu să liberalizeze prin modelul cehoslovac. Pentru că atunci mi-a spus Ceauşescu: „Vorbeşte, spune-i lui Pelikán să fie mai atent să nu facă toate deodată. Acum s-au apucat să publice şi să activeze organizaţia foştilor deţinuţi politici din timpul comunismului? Aşa vor răscoli foarte multe probleme. Trebuie făcută, trebuie date drepturile, dar fără tam-tam. Să fie foarte atenţi pentru că au apărut aici critici violente la adresa Uniunii Sovietice şi a Partidului Comunist al Uniunii

Sovietice. Asta creează un pericol. Şi noi o facem, dar acoperit, pe bază principială. Şi să nu grăbească măsurile. Prea au luat-o cu a schimba prea multe lucruri."

I-a dat asemenea sfaturi şi lui Dubček?

Nu. Mie, să-i spun eu lui Pelikán. Pelikán mi-a răspuns că există pericolul foarte mare al intervenţiei Uniunii Sovietice şi al celorlalţi în Cehoslovacia. De aceea, zicea el, noi scriem, dăm la televiziune, la radio ca să pregătim poporul pentru condiţiile unei intervenţii din exterior.

Dar Dubček n-a crezut că vor interveni sovieticii. Am făcut, împreună cu alţi colegi, o cercetare asupra acestui moment prin documente de arhivă şi martori implicaţi. Fostul ministru de Interne şi şef al Securităţii, Ion Stănescu[37], spunea că Dubček a fost informat de Ceauşescu asupra invaziei despre care serviciile româneşti de informaţii aflaseră deja. Dubček nu credea că vor fi invadaţi[38].

Nu. Dubček a spus „pot să vină, îi primim cu flori". Dar prin aceasta nici Dubček n-a respins, direct, ideea intervenţiei sovietice. Dar, prin tot ceea ce ştii dumneata despre el şi formaţia lui, el nu putea să dea ordin armatei cehoslovace să lupte împotriva armatei sovietice.

Dar nimeni nu putea să dea un astfel de ordin. Ar fi fost un masacru. Îi păsa lui Ceauşescu?

Ceauşescu şi cu Maurer se gândeau la aceasta. Maurer a fost pe ideea că sovieticii, ştiind că se va opune rezistenţă, nu vor veni.

Am găsit o declaraţie şocantă făcută de Maurer lui Ciu Enlai[39] în întâlnirea lor din septembrie 1969[40]. Şocantă pentru că Maurer, în convorbirile cu mine, l-a criticat pe Ceauşescu că ar fi depăşit limitele în discursul său din 21 august 1968. Şi iată ce spunea Maurer, nu în tulburarea

evenimentului, ci la rece: „Desigur, nu încercăm în niciun caz să provocăm un conflict. Noi încercăm să găsim un limbaj comun cu Uniunea Sovietică... bazat pe un set de principii. Dacă Uniunea Sovietică încearcă să facă în România ceea ce a făcut în Cehoslovacia, vom riposta. Desigur nu avem pretenţia să zdrobim armata sovietică, să ajungem la Moscova şi să dictăm Kremlinului pacea. Nu putem face asta, dar vom lupta în România în acelaşi mod ca vietnamezii".[41] În mediile publicistice continuă să funcţioneze însă teoria că n-au fost pericole pentru România.

Acelea erau declaraţiile sovieticilor. A spus-o şi Brejnev în Crimeea, prin 1973–1974, când au vorbit la un moment dat de invazia Cehoslovaciei din 1968. „Ei cum îţi închipui, tovarăşe Ceauşescu, să se împuşte doi oameni cu carnete roşii de comunişti în buzunar, unul de la voi, unul de la noi?!". Parcă la cehoslovaci n-ar fi fost la fel. Însă ceilalţi, inclusiv Jivkov[42], au spus că militarii pregăteau asta. La o masă, la Plovdiv, a recunoscut Jivkov. După ce trecuseră toate.

Candidatura lui Mănescu la ONU

L-am cunoscut pe Corneliu Mănescu în ultimele luni de viaţă. Era la vârsta marii senectuţi şi foarte bolnav. Dar nu puteai să nu-i admiri distincţia şi... charisma.

Dacă dumneata, care studiezi arhive, vei găsi la Ministerul de Externe o frază scrisă de Mănescu, eu voi fi... Mănescu era o inteligenţă nativă, dar una spre şmecherie. Ştia să iasă bine, inteligent la întrebările dificile.

În raport cu intervievatorul ce eram, acest simţ se manifesta prin arta dozării informaţiilor

şi aprecierilor. Dar dumneavoastră la ce situaţii vă referiţi?

De exemplu. A venit la el o delegaţie parlamentară din Coreea de Nord. Ion Mărgineanu, cel care a fost ambasador la Roma şi director Agerpres, mi-a şi povestit. Vine delegaţia nord-coreeană şi spune: „Tovarăşe Mănescu, ştiţi prietenia dintre iubitul nostru conducător şi marele dv. conducător. Ajutaţi-ne într-o problemă. Dv. aveţi experienţă, aţi fost la ONU. Se pune chestiunea ca în Uniunea Interparlamentară să intre cele două Corei. Noi nu suntem de acord, pentru că există o singură Coree. Pentru că iubitul nostru conducător vrea să asigure în viitor unitatea Sudului şi a Nordului. De aceea nu vrem să se ajungă la recunoaşterea a două Corei. Dar n-am vrea să intre nici Coreea de Sud singură. Să nu intre nicio Coree în Uniunea Interparlamentară. Spuneţi-ne cum să procedăm."

Când se petreceau faptele?

Cred că era prin 1976. Şi Mănescu – care era preşedintele grupului român în Uniunea Interparlamentară şi şeful delegaţiei române la şedinţa comisiei Uniunii Interparlamentare – zice: „Mda... E o problemă... Deci dv. nu vreţi nici să intre cele două Corei, nici să fie numai Coreea de Sud... E o problemă foarte serioasă". Nota coreeanul cuvânt cu cuvânt, săracul. După care reia din nou: „Marele nostru conducător, iubitul vostru conducător... Daţi-ne soluţia!". Iar Mănescu: „Domnule, v-am dat soluţia mură-n gură, ce să mai dau!?" Acesta a fost răspunsul lui. N-a dat nicio soluţie, le-a repetat că e o mare problemă. Mănescu avea alt mare păcat. Nu mai citea. Nu a avut obişnuinţa asta. Ca şi Ceauşescu.

Mănescu fusese prieten cu Miron Radu Paraschivescu[43] în tinereţe. Iar cu Geo Bogza[44] a fost în relaţii de amiciţie până la moarte.

Să-ţi dau şi exemplul lui Macovescu. A trăit în cerc de intelectuali. Dar nu avea har. Mănescu era un om foarte bun de relaţii, era un bărbat superb, ştia să

pozeze, era bine îmbrăcat, era un om rasat, își alegea cravate de la New York din cel mai scump magazin, bea whisky când toată lumea stătea...

...în țuici tradiționale.

Așa. Pretențios la mâncare, știa ce să comande... însă nu citea. Eu am fost acolo, la el în ambasadă, la Paris. Și eu beau... dar el! Eu am fost cu Mănescu, în 1972, într-o vizită în Africa[45]. Eu am făcut comunicatele cu partenerii, eu am organizat întâlnirile lui Ceaușescu, cu partidele politice din țările africane... Și când am venit la Cairo – eram cu ambasadorul Ovidiu Popescu, care trăiește și care a evocat momentul acesta în cartea de memorii publicată, și cu Mateescu, stenograful lui Ceaușescu. Și, la masă, Corneliu Mănescu zice: „Domnule, voi în Secția relații externe a CC-ului vreți să luați locul Ministerului de Externe". Eu eram prim-adjunct în acea secție. Și am spus: „Tovarășe Mănescu, dacă vă referiți la activitatea mea în Africa, am intrat pe un teren viran pentru că dv. nu v-ați ocupat de nimic altceva decât de două întâlniri cu miniștri de externe – în Algeria și în Zair". Și-i zic mai departe: „Însă sunteți așa de gol pentru că de la «Desculț» și «Negura» n-ați mai citit nimica".

I-ați reproșat așa ceva?

Da. Pe față. Și am continuat: „Nici nu am o plăcere să vă înfrâng". Și liniște totală a fost. Scrie și Ovidiu Popescu...

Mizați pe antipatia lui Ceaușescu față de popularitatea și succesul lui Mănescu. Și pe schimbul de generații, foarte important în evoluția partidului, după cum mi-a argumentat Dumitru Popescu[46].

Știam că... de fapt, cel care nu-l plăcea era Maurer. Au fost cazuri când Mănescu venea și spunea: „Tovarășe Ceaușescu, poate să luăm și noi o poziție în legătură cu cutare eveniment internațional..." La care Ceaușescu,

nervos, îl repezea: „Caută şi tu *Scînteia*, pe ultima pagină, stânga, declaraţia Guvernului României". Iar Maurer, cu reproş: „Uite ce ministru de Externe mi-ai dat, Nicule!".

Dar nu Ceauşescu i-l dăduse, ci Gheorghiu-Dej! La sugestia lui Ceauşescu, după informaţiile dv., Guvernul Maurer din 1961 a intrat în schemă cu Mănescu titular la Externe. Probabil că şi Maurer păstra ambiţia de-a stăpâni Externele şi începuse să-l invidieze pe Mănescu în ipostaza de preşedinte al celei de-a XXII-a Sesiuni a ONU.

Iată altă istorie de dinăuntru. A fost o întâlnire la Moscova în 1970, în legătură cu Germania[47]. Pană, pus de formă secretar al CC pe probleme internaţionale, s-a dus la Mănescu. „Măi Cornele, noi amândoi, ploieşteni... cum e, măi, la întâlnirile astea, ce să fac eu acolo?" Şi-l „lămureşte" Mănescu: „Dom'le, stai să vezi cum se bat alţii între ei şi după meci intervii şi tu". Aşa era la ONU. Că dacă la ONU zicea ceva cehoslovacul, răspundea cel din Noua Zeelandă sau cel din Franţa. La Moscova, nu. Şi încep comunicările. Pană se uita şi aştepta să înceapă cearta. Dar nimeni nu se ceartă. La primul paragraf, toţi sunt de acord. Vine al doilea paragraf. Pană aştepta, cum i-a spus Mănescu să poată zice şi el ceva. Toţi „sateliţii" – de acord. Roşu, traducătorul care era la mine în sector, se duce la Pană şi avertizează: „Tovarăşi, nu e bine, noi nu suntem de acord cu asta. Ar trebui să propunem să luăm materialul să îl studiem...". Când a revenit Pană, s-a dus supărat la Mănescu: „Uite, dom'le, ce mi-ai făcut! Spuneai că se bat cap în cap...!" Mănescu avea şi faţă de Moscova un complex. Pentru că făcuse parte din comisia de recensământ din Transnistria[48]. Şi ruşii îi aruncau mereu... Iar Brejnev l-a luat foarte tare.

Cunosc rapoartele funcţionarilor de la Institutul Central de Statistică trimişi în Transnistria pentru recensământul comandat de Antonescu[49].

A fost şi Mănescu acolo. Făcuseră rapoarte pe placul comanditarului – românii din Transnistria urăsc comunismul, colhozurile etc. I-au agăţat apoi, prin Securitate, sovieticii. Sabin Manuilă, fostul director al ICS, fugise în străinătate, dar, în frunte cu Anton Golopenţia, recenzenţi din Transnistria au fost „lipiţi" de ancheta grupului de „agenţi" ai „trădătorului Pătrăşcanu[50]".

Mi-aduc aminte cum, primindu-l la Kremlin, Brejnev l-a luat tare de tot pe Mănescu: „Cum este, dom'le, posibil aşa ceva?! Uite, foarte bine, voi publicaţi în *Scînteia* declaraţia noastră care arată că, la frontieră, chinezii ne-mpuşcă... Dar, alături, e şi declaraţia chinezilor care spun că noi tragem la frontieră în ei. Cum este posibil aşa ceva?! Ce poziţie aveţi voi în Tratat? Tu eşti ministru de Externe al unei ţări membră a Tratatului! Cum permiteţi aşa ceva?" Iar Mănescu se scuză: „Tovarăşe Brejnev, nu mi-a venit ziarul, eu nu l-am citit."

Apoi, Brejnev a continuat: „De ce propuneţi voi reducerea cheltuielilor militare în Tratatul de la Varşovia? Nu vezi că americanii le măresc? Ce, vrei să vină încă o dată imperialiştii peste noi şi să ajungă până la marginea Moscovei?"; „Tovarăşul Brejnev, când s-au hotărât acestea la Bucureşti, eu eram în vizită în Suedia. Aşa că nu ştiu cum s-a ajuns la poziţia asta". Cam aşa se scuza Mănescu în faţa lui Brejnev, care insinua că Mănescu ar fi de partea duşmanilor Moscovei, deoarece fusese alături de ei şi în ultimul război... La întoarcerea în Bucureşti, Mănescu a fost făcut praf în Prezidiul Permanent pentru cum s-a comportat şi cum i-a răspuns lui Brejnev. Vezi în arhivă. Mănescu nu era pentru aşa ceva. El era bun la nivelul Adunării Generale ONU, unde sigur că poziţiile Tratatului de la Varşovia erau criticate de cei din NATO, ale celor din NATO de cei din Tratatul de la Varşovia.

Atât de direct cerea socoteală Brejnev unui ministru de Externe român?

Am avut şi tête-â-tête cu Brejnev... El a participat, din partea sovieticilor, la înmormântarea lui Preoteasa. Am multe amintiri cu el. Îmi vine una amuzantă în minte. Eram în Crimeea, lângă Ialta. Acolo era o construcţie cu grinzi metalice puternice, cu doar doi pereţi. În spate, spre munte şi în faţă, spre mare – liber. La începutul unei discuţii lungi cu Ceauşescu, Brejnev ne-a spus: „Măi, uite care e situaţia: poţi să fumezi, şi eu fumez, dar, uite, ai mei îmi dau o ţigară pe oră. Maşinăria aceasta care se roteşte scoate o ţigară pe ceas. Dar eu am pachetul de ţigări în buzunar.“ Şi începem. Ceauşescu: „Tovarăşul Brejnev, vă adresez salutul din partea conducerii noastre, nu ştiu ce...“. Brejnev: „Tovarăşul Andrei, aprinde o ţigară ca să îţi miros şi eu fumul“. Eu spun: „Tovarăşul Brejnev, am fumat mai înainte şi cam mult.“ Ceauşescu: „Vrem de asemenea nu ştiu ce să dezvoltăm, relaţiile, cutare..., avem nevoie şi noi de materii prime la nivelul măcar al Iugoslaviei sau al Finlandei“. Brejnev: „Tovarăşul Andrei, aprinde ţigara aia!“. La care Ceauşescu, exasperat că Brejnev umblă după fum de ţigară şi nu se concentrează pe ce-i spune el, îmi zice: „Aprinde!“. Tot fumul trecea pe la... pe la Ceauşescu. Brejnev către mine: „Nu fuma repede, fumează mai încet“. Şi lua şi el în plămâni. *(râde)* Cel mai chinuitor moment din istoria fumatului meu...

Prestigiul lui Mănescu a fost mare. Cel puţin în ţară. În 1989, mulţi se aşteptau ca el să fie succesorul lui Ceauşescu. A şi apărut o ştire în acest sens în presa străină, fiind ataşată la ea o fotografie cu Sergiu Nicolaescu[51]. Avea charismă. Plus avantajul de-a fi fost preşedintele celei de-a XXII-a sesiuni ONU, în timpul când România s-a opus invaziei Cehoslovaciei de către trupele Tratatului de la Varşovia. Corneliu Mănescu

mi-a declarat însă că ar fi avut şanse şi la secretariatul general al ONU, dar că tocmai din ţară a venit opoziţia[52]**...**

Dar, ca să fii secretar general al ONU, trebuie să ai unanimitatea membrilor permanenţi ai Consiliului de Securitate. Potrivit Chartei ONU, nu poţi să fii propus Adunării Generale decât ca o propunere unanimă a celor cinci membri permanenţi ai Consiliului de Securitate. Trebuie ca membrii permanenţi ai Consiliului de Securitate să fie de acord cu aceasta. Tocmai Ceauşescu a zis: „Hai, mă, să încercăm cu Mănescu secretar general al ONU". Într-o primă fază, ai noştri de la Washington făcuseră o informare în ţară numai despre discuţii cu alte ţări prietene cu România. Nu Franţa sau Marea Britanie. Cu ţări în curs de dezvoltare din care rezulta că, în general, ar avea şanse Mănescu să fie ales secretar general. Şi trimit telegrama, telegrama vine la mine...

Cine a făcut informarea?

Ambasada, cu Bogdan[53], ambasadorul nostru, cu Maliţa, cu Ecobescu. Şi telegrama a venit la mine, iar eu am dirijat-o: Ceauşescu şi Maurer. Că eu dirijam telegramele care veneau pe linie de MAE. Cele care veneau pe linia Securităţii nu treceau pe la mine. Şi am trimis telegrama aceasta. Maurer a mers la Ceauşescu şi i-a spus: „Eu nu sunt de acord să candideze ca secretar general pentru că nu va face faţă. În loc să folosim ONU pentru politica noastră, a României, ne va pune în situaţia să ne supărăm fie cu americanii, fie cu ruşii". Aceasta a fost opinia lui Maurer despre Mănescu.

Şi i-a înfipt-o lui Ceauşescu în cap.

Ceauşescu a insistat, l-am propus şi ce s-a întâmplat? Acolo, prima lovitură ne-a dat-o Kissinger: „Nu putem fi de acord că acesta ne cucereşte toate femeile frumoase din America", a spus întâi în glumă. Apoi, în serios: „Nu putem fi de acord ca ministrul de Externe al unei ţări a Tratatului de la Varşovia, fie ea chiar

România, să fie secretar general al ONU. Vrem să fie o țară neutră sau nealiniată". Englezul a spus la fel. Nu că este împotrivă să fie numit un reprezentant al României, ci că „suntem împotrivă ca secretarul general al ONU să fie dintr-o țară comunistă". Dimineața, când era deschiderea Târgului Internațional la București, mă cheamă Ceaușescu și Maurer: „Dă telegramă lui Corneliu Mănescu să vină în țară. Și, în același timp, în locul lui îl trimitem pe Macovescu". Reprezentant la Adunarea Generală a ONU. Am luat măsuri, l-am chemat pe Mănescu, am vorbit cu Macovescu, și Ceaușescu mi-a spus: „Hai să-l punem pe Macovescu în locul lui Mănescu". Ministru de Externe. Ceaușescu a făcut o întâlnire cu conducerea MAE la care am participat și eu: „Mai demult, tovarășul Mănescu a spus că vrea să fie schimbat. Uite, să-l schimbăm, avem nevoie...", a motivat acolo Ceaușescu.

Dar spusese Mănescu că vrea să fie schimbat?

Probabil c-o fi spus cândva. Și l-a schimbat pe Mănescu cu Macovescu. Iar pe Mănescu l-a trimis vicepreședinte cu Relațiile externe al Frontului Unității Socialiste[54]. Și i-a păstrat același salariu pe care l-a avut la Externe. După aceasta, l-a trecut și președintele grupului parlamentar român în Uniunea interparlamentară. Și în situația aceasta, Mănescu a lucrat cu mine ca secretar al Comitetului Central cu problemele externe. Eu primeam telegramele de la Externe și le dirijam către Ceaușescu și Maurer. La partid, coordonam activitatea externă a FUS.

O organizație ce funcționa extraordinar pe hârtie...

Nu. La secția Relații externe erau o serie de delegații care veneau în țară. Nu la invitația Partidului Comunist, ci la invitația FUS. Așa a intrat în țară și delegația Partidului Conservator din Marea Britanie. Invitată de FUS pentru că n-aveau relație cu partidele comuniste propriu-zise. Pe urmă, o serie de mișcări

din Thailanda. Le invitam pe linia FUS. Dar acolo, la FUS, Mănescu avea un singur om în subordine. Când venea o delegație pe linia FUS, se ocupau oamenii de la mine din secție. Iar eu aveam 60. Mănescu venea de două-trei ori pe săptămână la serviciu, îl onoram cu o sticlă de whisky şi un cartuş de ţigări.

Şi, altfel?!

Stătea acasă, se întâlnea cu prietenii... Avea față de Ceauşescu un antecedent. Căci s-au cunoscut când Ceauşescu era mai mic, la armată. Şi, de fapt, Ceauşescu îl făcuse şi ministru de Externe. A venit o perioadă Macovescu, când, de fapt, eu coordonam Ministerul de Externe ca membru în Biroul Permanent al CPEx. Când am trecut eu ministru de Externe s-a specificat în comunicatul de presă că sunt membru al Biroului Permanent al CPEx. Pentru omul care nu cunoştea, n-avea semnificație. În fapt, avea mare importanță. Când pleca Macovescu la ONU, eu vedeam cuvântarea lui. Când erau şedințele Tratatului de la Varşovia, răspundeam de documentele Ministerului de Externe şi i le prezentam lui Ceauşescu. Când am început Conferința de la Helsinki, pentru securitate şi cooperare, eu eram coordonatorul activității delegației din partea conducerii. Prin mine îşi transmitea Ceauşescu deciziile. Delegații cereau lămuriri după discuții față de o propunere sau alta şi veneau la mine cu ele. Iar eu mergeam după aceea la Ceauşescu să avizeze.

Avea şi Macovescu „bube" la dosar...

În timpul războiului, el a lucrat în presă la *Timpul*, cu Gafencu[55], şi a fost la Ministerul Presei şi Propagandei. Gafa lui cea mare a fost participarea la Congresul de la Nürnberg al ziariştilor, unde a luat cuvântul Goebbels[56]. După aceea a motivat că-i aprobase Corneliu Mănescu să meargă din partea Partidului Comunist.

Dar Mănescu era la finele războiului fără legătură în partid.

Nu, atunci Mănescu avea legătură cu Levente[57]. „Ce să mă întrebi, dom'le, pe mine?, se apăra Mănescu. Eu eram mic. Iar Levente era al şaptelea etaj până sus".

Probabil că era genul de joc dublu practicat de oamenii vremii – dădeau şi într-o parte şi în cealaltă – convinşi că la capătul războiului vor fi de partea învingătorului, indiferent care-ar fi acesta.

Macovescu se aruncase ca prostul. Aşa cum a luat şi cuvântul împotriva lui Pârvulescu, atunci la Congresul al XII-lea când l-a criticat pe Ceauşescu.

Da, Macovescu a strigat din sală că Pârvulescu are mâinile mânjite cu sângele lui Pătrăşcanu...

Şi Macovescu fusese căsătorit cu o evreică, crainică la postul de radio BBC în timpul războiului. Fusese în cercul acesta cu Radu Miron Paraschivescu, cu Geo Bogza. Aşa că a fost socotit şi el ilegalist. Cu Jebeleanu[58], cu Ghiţă Dinu.

Ghiţă Dinu?

Un ziarist, a scris şi două cărţi. Acesta a lansat celebra butadă despre ilegalişti: „Puţini au fost, mulţi au rămas". Când s-au făcut verificările din 1952, Macovescu a fost coborât din muncă şi trecut în conducerea *Gazetei literare*, publicaţia pe aceeaşi treaptă cu *Contemporanul*. După aceasta a fost recâştigat şi trimis consilier la Londra...

„Recâştigat" ziceţi!? Cum?

În favoarea lui au intervenit cei care erau lângă Gheorghiu-Dej din rândul oamenilor de cultură.

Faţă în faţă cu dosarul lui Macovescu, cadriştii încercau să-l tragă de limbă pe şeful de cabinet al lui Dej: se dorea un referat de promovare sau de epurare?[59]

Gheorghiu-Dej l-a ridicat şi l-a trimis consilier la Londra şi, după aceasta, în Statele Unite ale Americii.

Şi l-a adus prim-adjunct de ministru. A fost cel mai bun prim-adjunct de ministru al nostru după război. Era bun gospodar, bun organizator, excelent administrator al centralei ministerului şi al oficiilor diplomatice. Nevasta lui a murit de cancer şi s-a căsătorit cu o dactilografă din Ministerul de Externe. Ceauşeştii aveau o părere proastă despre ea şi despre el. Îi reproşau desfierea copilului adoptat în prima căsătorie. A avut, cu a doua, un băiat şi o fată. Fata s-a căsătorit cu fotbalistul Belodedici. Şi să vezi! Pe 22 decembrie 1989, printre nemulţumiţii de la televiziune apare şi Macovescu.

Era pensionar, nu?

Sigur că da. Era de aceeaşi vârstă cu Corneliu Mănescu. Ceauşescu dorise să termine cu el, dar l-a trecut preşedintele Uniunii Scriitorilor. În loc să fie acolo imparţial, Macovescu a trecut de partea lui Jebeleanu, a lui Bogza împotriva celorlalţi – Barbu, Lăncrăjan... Pe vremea când Mănescu era ministru, iar Macovescu adjunctul lui, ministerul era împărţit în două. Ceauşescu chiar a avut o gâlceavă cu Corneliu Mănescu că prea îşi bătea joc de Macovescu. Iar Macovescu a transferat aceste lupte intestine de la Ministerul de Externe şi în Uniunea Scriitorilor. Iar scriitorii bombardau cu reclamaţii.

A fost un foarte bun ministru de Externe – aţi spus-o şi dv.

Când a venit Macovescu ministru de Externe, a propus să nu mai fie adjunct Mircea Malița, considerat omul lui Mănescu. S-a găsit soluţia atunci cu Malița, adus după aceea consilierul lui Ceauşescu. Era însă un anume limbaj între partidele comuniste. Cu acoperiri, cu ţinut seama de lupta dintre partidele comuniste, cu fracţionism, ştii foarte bine, cu oportunism de stânga şi de dreapta – un anumit stil. Toţi cei pe care i-am întâlnit eu, de la Togliatti şi până la Waldeck Rochet,

erau, cum se spune, oameni închişi la toţi nasturii. Trebuia un blindaj.

Dar dv. cum aţi deprins stilul acesta?

Eu l-am luat de la mişcarea de UTM, de la Comsomol. Când spun Comsomol nu spun de la Moscova, ci în general. Am putut face o combinaţie. Lucram cu Comsomolul, cu organizaţiile comuniste de tineret din lume, dar în acelaşi timp eram şi şeful Comisiei Internaţionale a Studenţilor. Cu studenţii americani, cu studenţii britanici, cu studenţii italieni, unde era un alt limbaj. A fost un melanj între stilul discursului din mişcarea comunistă de tineret şi din mişcarea internaţională de studenţi. M-am inspirat din lumi antagonice, căci mişcarea studenţească era fracturată. Pe de o parte erau ţările socialiste, ţările în curs de dezvoltare... Iar aici erau şi studenţii din ţările africane care studiau în Occident, exista chiar o Uniune Generală a Studenţilor din Africa Occidentală. Până în 1974 active erau şi organizaţiile studenţilor din coloniile portugheze. În Asia, afară de chinezi, erau două organizaţii puternice – a studenţilor japonezi şi a studenţilor din Indonezia, dominată de comunişti. O organizaţie a studenţilor din India era sub influenţa Partidului Comunist legat de Moscova, alta era legată de Partidul Comunist independent care şi-acum e la putere. De la ei am învăţat.

Schimbare de generaţii

Prin această alambicată biografie, Macovescu face trecerea la Externe între supremaţia ilegaliştilor şi a celor intraţi în partidul instalat la putere. Şirul lor începe cu dv.

Noi, de fapt, aveam două partide. Primul era partidul ilegaliştilor şi al celor legaţi la un moment dat de ei, prin aceea că au fost persecutaţi evreii... Celălalt

partid – al membrilor de după război. Ilegaliştii spuneau: noi am luptat pentru putere, am suferit, am chinuit. Voi veniţi – expresia pe care a formulat-o chiar Pârvulescu –, voi veniţi la masă pusă. E expresia lui. Ilegaliştii aveau altă bază de discuţii cu Ceauşescu. De aceea îl rugam eu pe Gogu Rădulescu să-i spună câte ceva lui Ceauşescu. El era trecut ca ilegalist. Putea să meargă Manea Mănescu care fusese în procesul cu Răcoasa[60]? Nu mergeau nici Vâlcu, nici Petre Lupu. Sunt tot felul de poveşti şi cu ilegaliştii. Aflam unele când intervenea ceva şi foştii ilegalişti ajungeau în diplomaţie. L-am cunoscut pe Petre Lupu foarte bine când era prim-adjunctul lui Ceauşescu la direcţia organizatorică şi răspundea de organizaţii de masă. Avea o soră care s-a căsătorit cu un electrician de la sediul CC al UTM. Şi când cumnatul a făcut cerere de plecare în Israel, Ceauşescu l-a scos din Comitetul Executiv şi l-a numit ambasador în Venezuela. De acolo, la rugămintea lui, l-a numit ambasador în Portugalia. Maurer, Chivu Stoica, Drăghici, Apostol şi ceilalţi ilegalişti n-au încercat să zăgăzuiască, ba, dimpotrivă, au susţinut urcarea lui Ceauşescu spre această stăpânire a partidului şi a statului... Eu am fost la şedinţele acestea şi nu l-am văzut niciodată pe Maurer criticându-l pe Ceauşescu în şedinţă. Nici pe Iliescu. Nici pe Gogu... Maurer a determinat alegerea lui Ceauşescu. L-a răsplătit imediat şi Ceauşescu. Când a spus nevasta lui Maurer că nu se simte bine, Ceauşescu i-a aprobat să meargă la Paris. În 1966, Maurer a petrecut o lună de vacanţă la Montreaux, cu doctori şi cu bucătari. Nu-i frumos gestul de mulţumire pentru ajutorul lui Maurer în a lua conducerea?! Bineînţeles că Elena Ceauşescu şi-a criticat bărbatul că i-a plătit lui Maurer vacanţa în Elveţia. „Ce-i trebuia, dragă, să meargă în Elveţia cu o armată după el? – a zis ea. În ţară nu-i de-ajuns? Că are vile şi terenuri de vânătoare peste tot, îl mai trimiţi şi-n Elveţia?“ Însuşi Maurer a fost apoi cu ideea ca Nicolae Ceauşescu să fie secretar

general al partidului. El a venit şi cu ideile care au stat la baza cultului personalităţii lui Ceauşescu. „Uite ce s-a întâmplat cu Dubček, a zis el în 1968. Noi trebuie să luăm măsuri ca să nu poată fi schimbat aşa conducătorul partidului. Să ştie şi ruşii că avem aici pe cineva care, atunci când zice ceva, îl urmează tot partidul şi întreg poporul. Şi a mers cu Ceauşescu în fiecare judeţ în vizită, l-a însoţit chiar şi la mănăstiri şi biserici...

Voi apela des la informaţiile puse în circuitul public de istoricul american Larry Watts. Citând minuta întrevederii dintre Maurer şi Ciu Enlai la înmormântarea lui Ho Şi Min[61], la întrebarea părţii chineze dacă invazia sovietică mai e un pericol pentru români, Maurer a răspuns că acum ar fi dificil să vină cu tancurile. Ar putea însă „să se reorienteze şi să organizeze ceva din interior". Dificil şi aşa pentru că populaţia s-a strâns în jurul partidului „într-o unitate de granit" [62]. Pe Maurer putea să-l domine Ceauşescu, să-l facă să-şi schimbe ideile?

Nu. Maurer a venit încă de pe vremea lui Dej cu ideea unei mari deschideri spre China. Sau poate amândoi au venit. N-am apucat să ştiu multe aici. Tot ce ştiu este că toate schimbările de cadre se conveneau între Ceauşescu şi Maurer, uneori şi cu Bodnăraş. Când a venit Lenuţa, nu mai era Maurer. Mi-au spus alţii că atunci când Lenuţa a intrat în CC, Maurer a prevestit: „Aţi ales-o pe asta, să vedeţi ce-o să vă facă!"Avea Maurer un limbaj foarte buruienos.

Şi iarăşi Larry Watts cu informaţii din surse externe României. Printre tehnicile sovieticilor de discreditare a României şi de blocare a rolului său de mediator între China şi Statele Unite ale Americii au recurs şi la „scurgeri" de documente false. Au fabricat un raport al chinezilor cu comentarii negative la adresa lui Ceauşescu, cu

prezentarea lui Bodnăraş ca agent al serviciului chinez şi considerația că Maurer e „adevăratul conducător al țării", urmat de Bodnăraş[63]. Dacă asemenea „informații" au fâlfâit şi pe la urechile orgoliosului Ceauşescu... Urmărind doar cronologia vizitelor peste hotare făcute de Maurer în primii ani de după instaurarea lui Ceauşescu, sunt convinsă că l-a deranjat cu succesul lui. Nu pot să-mi imaginez cum un om atât de cultivat şi curajos a putut trăi din 1974 şi până în 2000 fără o activitate intelectuală care să-l reprezinte... În mod paradoxal, la curtea lui Stalin s-au scris jurnale. Însăşi mama lui Stalin, o țărancă georgiană, a lăsat nişte însemnări despre viața ei. Iar Maurer...?

A fost un om comod. Ne tot amenința că scoate el „un alt Marx". Avea şi expresia aceasta: „Niciodată nu mi-a plăcut să alerg. Nici măcar pe terenul de tenis." Pe urmă, în mari probleme de politică externă nu s-a mai băgat. Nu a mai participat la pregătirea delegației noastre pentru Helsinki în 1972–1975. Eu m-am angajat. Nici când a proiectat un punct radical de vedere privind activitatea ONU. Kosîghin a zis atunci: „Ce vreți să faceți, să schimbați rolul nostru la ONU? Fără drept de veto al URSS, noi punem cruce activității în ONU."

În 1972, Maurer a suferit un grav accident. Declara despre el că i l-a organizat Ceauşescu[64]. Acum mă îndoiesc că şi credea asta. Interpretând alte surse decât cele la care am avut acces, accidentul lui Maurer este corelat cu „afacerea d'Abzac"[65] contextualizată în perimetrul tehnicilor sovietice de „canibalizare a relațiilor româno-franceze" de la sfârşitul anilor '60[66].

Ce ținea de serviciile speciale se discuta doar cu Ceauşescu. În ce mă priveşte, am avut şi deosebiri de păreri cu Maurer. Una era legată de conflictul dintre

arabi şi Israel. El înclina spre Israel. Eu eram pentru un echilibru între cele două părţi. După războiul din 1973, când Ceauşescu a avut întâlnirea cu Sadat la Cairo[67], Ceauşescu a redresat balanţa reluând relaţiile cu arabii şi mergând pe o poziţie de a-i trata pe acelaşi plan. După războiul început de egipteni, a trebuit să luăm poziţie. Maurer a spus să respectăm rezoluţia 242 a Consiliului Securităţii ONU care, printre altele, prevede două lucruri: 1. părţile în conflict să soluţioneze pe cale paşnică problematica Orientului Mijlociu; 2. recunoaşterea dreptului la existenţă a Israelului. În acest sens, a spus Maurer, Egiptul a încălcat rezoluţia pentru că a recurs la forţă armată. Eu i-am spus însă că marxismul împarte războaiele în juste şi nejuste. Ai dreptul să foloseşti forţa armată pentru un teritoriu ce ţi-a fost luat prin forţă. Egiptul poartă în acest sens un război just. Maurer m-a înjurat: „Du-te-n mă-ta!"

Chiar aşa?!

Da. „Măi, Jeane, nu merge chiar aşa", a intervenit Ceauşescu. În şedinţa Prezidiului Permanent unde eram invitaţi şi eu, şi Burtică.

Cum motiva Maurer că e atât de făţiş de partea Israelului?

El desconsidera ţările în curs de dezvoltare. Considera că soarta lumii depinde de SUA şi URSS, de ţările occidentale, de Japonia şi de China.

Şi nu avea dreptate?

Până la urmă, noi aveam un scop politic. Ţinând seama că Cehoslovacia a rămas izolată în 1968 pentru că nu avea relaţii internaţionale bune, noi am considerat – şi eu am fost unul dintre promotori – că dezvoltarea relaţiilor, nu doar cu partide comuniste, ci şi cu ţările în curs de dezvoltare, va fi o direcţie bună. Considerăm că dezvoltarea relaţiilor cu ţările în curs de dezvoltare – care constituie o mare parte din populaţia lumii şi care joacă un mare rol – ne va da

acces la materiile prime de care are nevoie industria românească. Şi că acelea vor fi o bună piaţă pentru desfacerea mărfurilor româneşti şi pentru construirea unor complexe industriale, fabrici, rafinării...

Note

1 Lista miniştrilor comunişti de Externe ai României este următoarea: Ana Pauker (1947–1952); Simion Bughici (1952–1955); Grigore Preoteasa (1955–1957); Ion Gheorghe Maurer (1957–1958); Avram Bunaciu (1958–1961); Corneliu Mănescu (1961–1972); George Macovescu (1972–1978); Ştefan Andrei (1978–1985); Ilie Văduva (1985–1986); Ioan Totu (1986–1989); Ion Stoian (1989).

2 Corneliu Mănescu (1916–2000), jurist. Membru de partid din ilegalitate. Activist în sectorul de propagandă al Armatei, ministru al Afacerilor Externe (1961–1972), preşedinte al Adunării Generale a ONU (1967–1968), ambasador la Paris (1977–1982), semnatar al „Scrisorii celor şase" (1989).

3 Mihai Roller (1908–1958). Membru de partid din 1926. În vara lui 1940 a emigrat în URSS, unde a lucrat la Radio România Liberă, post de propagandă al Cominternului. În toamna lui 1944 a revenit la Bucureşti. A îndeplinit funcţii în Secţia de Propagandă şi Agitaţie a CC al PMR. Autor al manualului de istorie a RPR, care falsifica istoria conform grilei de interpretare marxiste. Prim-adjunct al directorului Institutului de Istorie a Partidului de pe lângă CC al PMR. Membru al Academiei RPR (din 1949). După 1955, steaua lui Roller a început să pălească. S-a sinucis în 1958.

4 Ion Ioniţă (1924–1987), profesia de bază: lăcătuş mecanic. Membru al CC al PCR (1965–1984) şi al CPEx (1974–1982). A îndeplinit funcţii politice în Armată, culminând cu cea de ministru (1966–1976). Trecut în rezervă (1982) şi pensionat din funcţia de viceprim-ministru al guvernului, a încercat să iniţieze un complot împotriva lui Nicolae Ceauşescu. A decedat în 1987, în condiţii considerate de familie neclare.

5 Melita Scharf (1915–?), profesia de bază: funcţionară. Membru al PCdR din 1937. Arestată în aprilie 1941, a fost condamnată la 10 ani de închisoare, dintre care a executat 4, la închisoarea Mislea. Căsătorită cu Gh. Apostol, a lucrat în aparatul central de partid. A fost director general al Radiodifuziunii (1958–1965).

6 Lavinia Betea, „În Ceauşescu şi-a pus Dej speranţa de evadare", în *Adevărul*, 17 august 2011.

7 Valentin Ceauşescu (n. 1948), fizician, fiul cel mare al cuplului Nicolae şi Elena Ceauşescu. Membru supleant al CC al PCR (1989).

8 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr*, Compania, Bucureşti, 2008.
9 Salvador Allende (1908–1973), politician chilian de orientare socialistă. După ce a ratat în trei rânduri victoria în alegerile prezidenţiale, a devenit preşedinte al statului Chile (1970–1973). Mandatul său a fost întrerupt de o lovitură de stat militară, în urma căreia s-a sinucis.
10 Consiliul de Ajutor Economic Reciproc (CAER) a fost organismul economic al ţărilor comuniste. CAER s-a înfiinţat în ianuarie 1949, cu prilejul unei consfătuiri de la Moscova la care au participat liderii comunişti din Bulgaria, Cehoslovacia, Polonia, România, Ungaria şi URSS (Albania a aderat în februarie 1949, dar a încetat să mai participe la întruniri în 1961, iar Republica Democrată Germană a aderat în 1950). CAER-ul a fost răspunsul Uniunii Sovietice la Planul Marshall creat de americani pentru ţările Europei Occidentale (1947). Din cauza diferendelor politice cu Uniunea Sovietică, China nu a intrat niciodată în CAER. Au aderat la CAER Mongolia (1962), Cuba (1972), Vietnam (1978), Mozambic (1985). CAER s-a desfiinţat în 1991, după prăbuşirea regimurilor comuniste din Europa.
11 În perioada 1–24 octombrie 1962, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe Maurer au făcut o vizită în Indonezia, India şi Birmania.
12 Nicolae Guină (1911–1999), profesia de bază: funcţionar. Membru al PCdR din 1932. Membru al CC al PMR/PCR (1955–1979), membru al Comisiei Centrale de Revizie (1979–1984). Ambasador în Iugoslavia (1954–1959 şi URSS (1960–1966).
13 Dean Rusk (1909 – 1994), politician american de orientare democrată. A ocupat funcţia de secretar de stat, în timpul preşedinţilor John F. Kennedy şi Lyndon B. Johnson (1961–1969).
14 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej* (Selecţie, introducere şi note de Lavinia Betea), Ediţia a II-a revizuită, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2008, pp. 331–333.
15 Zaharia Stancu (1902–1974), scriitor, poet şi jurnalist cu simpatii de stânga. Pentru simpatiile de stânga, după intrarea României în război a fost reţinut şi eliberat de mai multe ori. În perioada 1942–1943 a fost internat în lagărul de la Tg. Jiu, ca suspect de comunism. Experienţa a fost evocată ulterior în volumul memorialistic *Zile de lagăr*. După 23 august, a deţinut funcţii în instituţii artistice. A fost director al Teatrului Naţional din Bucureşti, preşedinte al Uniunii Scriitorilor, membru al Academiei RSR.
16 George Brătianu (1898–1953), istoric, om politic. Fiul nelegitim al lui Ionel Brătianu. Profesor la Universitatea din Iaşi (1923–1940) şi la Universitatea din Bucureşti (1940–1947). A fondat PNL-„georgist" (grupare disidentă din PNL), care milita pentru apropierea de Germania. Arestat în 1950, a fost închis la Sighet, unde a şi murit.

17 Karl Marx (1818–1883), economist, filosof german. Autor a numeroase lucrări, printre care cele mai cunoscute sunt *Manifestul comunist* şi *Capitalul*.
18 Sukarno (1901–1970), politician de origine indoneziană. A fost primul preşedinte al Indoneziei (1945–1967), după eliberarea de sub dominaţia olandeză.
19 Sukharto (1921–2008), politician de origine indoneziană. L-a succedat pe Sukarno, în funcţia de preşedinte al Indoneziei (1968–1998).
20 Dipa Nusantara Aidit (1923–1965), politician de origine indoneziană. A fost liderul Partidului Comunist din Indonezia. A fost împuşcat de armată, în timpul unei încercări de răsturnare a regimului Sukarno.
21 Robert Francis Kennedy (1925–1968), politician american de orientare democrată. A ocupat funcţia de procuror general al Statelor Unite ale Americii (1961–1964). A fost fratele mai mic al preşedintelui John F. Kennedy. La fel ca şi acesta, a fost asasinat.
22 Ana Aslan (1897–1988), medic, director al Institutului Naţional de Geriatrie şi Gerontologie (1958–1988). Inventatoarea Gerovitalului, medicament folosit în tratamentul îmbătrânirii.
23 Kwame Nkrumah (1909–1972), om de stat ghanez. A fost prim-ministru (1957–1960) şi primul preşedinte al Ghanei (1960–1966), după obţinerea independenţei de sub dominaţia britanică. A susţinut mişcarea panafricană, pledând pentru o „singură comunitate africană".
24 Leopold Sedar Senghor (1906–2001), poet, gânditor, om de stat senegalez. A ocupat funcţia de preşedinte al Senegalului, după eliberarea de sub dominaţia franceză (1960–1980). A fost primul membru de culoare al Academiei Franceze. Printre altele, s-a remarcat prin lansarea conceptului de „negritudine", de acceptare a culturii şi tradiţiilor africane. În egală măsură, a sprijinit şi francofonia.
25 William Richard Tolbert Jr. (1913–1980), om de stat liberian. A deţinut funcţia de preşedinte al Liberiei (1971–1980).
26 Teodor Burghele (1905–1977), medic. Preşedinte al Academiei RSR (1976–1977), ministrul Sănătăţii (1972–1975).
27 Fidel Castro (n. 1926), revoluţionar, om de stat cubanez. A deţinut funcţiile de prim-ministru (1959–1976) şi preşedinte (1976–2008) al Cubei. A condus Partidul Comunist Cubanez, în calitate de prim-secretar (1961–2011). Din cauza vârstei a renunţat la putere în favoarea fratelui său, Raul Castro.
28 Regele Hassan al II-lea (1929–1999), om de stat marocan, aparţinând dinastiei alaouite. S-a aflat în fruntea statului între 1961 şi 1999.
29 Mircea Malița (n. 1927), matematician, diplomat. Membru al CC al PCR (1972–1980). Profesor la Facultatea de Matematică a Universităţii din Bucureşti, director al Bibliotecii Academiei Române (1950–1956), consilier la Misiunea Permanentă a

României la ONU de la Washington (1956–1961), director şi ministru-adjunct în MAE (1961–1970), ministrul Învăţământului (1970–1972), consilier al secretarului general al CC al PCR (1979–1981), ambasador, reprezentant permanent al RSR pe lângă Oficiul Naţiunilor Unite şi Instituţiile Specializate ale ONU de la Geneva (1981–1982), ambasador în SUA (1982–1985).

30 Pietro Sandro Nenni (1891–1980), politician italian de orientare socialistă. A fost secretar al Partidului Socialist Italian (1943–1945, 1948–1949), ministru al Afacerilor Externe (1968–1969).

31 Lelio Basso (1903–1978), politician italian de orientare socialistă. În 1964, s-a alăturat Partidului Socialist Italian al Unităţii Proletare, organizaţie desprinsă din Partidul Socialist Italian.

32 În perioada 15–17 august 1968 a avut loc vizita la Praga a unei delegaţii a României, condusă de Nicolae Ceauşescu. S-a semnat Tratatul de prietenie, colaborare şi asistenţă mutuală româno-cehoslovac, pe o perioadă de 20 de ani.

33 Jiří Pelikán (1923–1999), gazetar, membru al Partidului Comunist din Cehoslovacia. În timpul Primăverii de la Praga, se afla la conducerea Televiziunii Cehoslovace. Solidar cu regimul Dubček, s-a opus intervenţiei statelor din Tratatul de la Varşovia (august 1968). Din 1969, a trăit în Italia, stat care i-a acordat azil politic. A devenit unul dintre fruntaşii Partidului Socialist Italian.

34 Nae Ionescu (1890–1940), profesor, om politic, publicist. A predat logică la Universitatea din Bucureşti. Ideile sale filosofice au fost expuse oral, fără a căpăta şi o formă scrisă, şi au rămas cunoscute sub numele de „trăirism". Apropiat, din punct de vedere ideologic, de dreapta extremă. Ca profesor, a exercitat o mare influenţă asupra tinerei generaţii.

35 Alexander Dubček (1921–1992), lider comunist slovac. A ocupat funcţia de prim-secretar al Partidului Comunist din Cehoslovacia (1968–1969). Pentru politica de reformare a regimului comunist, a fost îndepărtat de la putere prin intervenţia militară a unor state membre ale Tratatului de la Varşovia.

36 Direcţia Generală a Presei şi a Tipăriturilor, instituţia cenzurii comuniste fondată după model stalinist în 1955, a fost înlocuită de Ceauşescu după 1965 cu Consiliul de Stat al Presei şi Tipăriturilor. Acesta a fost desfiinţat în 1977, fiind instituită *autocenzura*, mecanism perceput ca asigurând cea mai dură constrângere din epocă.

37 Ion Stănescu (1929–2010), profesia de bază: frezor. A deţinut funcţii atât în partid, cât şi în stat precum: membru al CC al PCR (1965–1979; 1982–1989), preşedintele Consiliului Securităţii Statului (1968–1972), ministru de Interne (1972–1973), viceprim-ministru al Guvernului (1977–1978), şef al Departamentului pentru Construcţii în Străinătate (1981–1984), ministrul Turismului (1984–1990).

38 Lavinia Betea (coord.), Cristina Diac, Florin Mihai, Ilarion Ţiu, *21 august 1968 – Apoteoza lui Ceauşescu*, Iaşi, Polirom, 2009, p. 51.

39 Ciu Enlai (1898–1976), fruntaş comunist chinez. A fost primul prim-ministru al Republicii Populare Chineze (1949–1976). Între 1949 şi 1958, a deţinut şi portofoliul Externelor.

40 După moartea lui Ho Şi Min (2 septembrie 1969), o delegaţie a PCR condusă de Ion Gheorghe Maurer şi Paul Niculescu-Mizil a fost desemnată să participe la funeraliile liderului nord-vietnamez. Atât la dus (7 septembrie), cât şi la întors (11 septembrie), delegaţia s-a oprit la Beijing, purtând discuţii cu Ciu Enlai.

41 Apud Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, p. 451.

42 Todor Jivkov (1911–1998), lider comunist bulgar. A fost prim-secretar al Comitetului Central al Partidului Comunist Bulgar (1954–1989), preşedinte al Consiliului de Stat (1971–1989).

43 Miron Radu Paraschivescu (1911–1971), poet, publicist. Între cele două războaie mondiale a fost simpatizant al stângii de orientare comunistă. A scris în presa legală şi ilegală, controlate de PCdR. După 23 August 1944, a dus virulente campanii de presă împotriva culturii „burgheze". A publicat mai multe volume de versuri şi nu a deţinut funcţii de prim-rang.

44 Geo Bogza (1908–1993), scriitor, ziarist. În perioada interbelică, a frecventat cercurile avangardei literare, fiind un apropiat al ideilor stângii. Figura în evidenţele poliţiei ca suspect de simpatii comuniste. Arestat de două ori – o dată pentru pornografie. A călătorit în Spania, la începutul războiului civil, în calitate de ziarist. Şi-a legat numele de genul reportajului literar. În 1989 s-a alăturat unui protest faţă de Nicolae Ceauşescu.

45 În perioada 11 martie–6 aprilie 1972, Nicolae Ceauşescu a întreprins vizite oficiale în mai multe state africane: Algeria (11–16 martie), Republica Africa Centrală (16–18 martie), Republica Democrată Congo (18–21 martie), Zair (21–23 martie), Zambia (23–27 martie), Tanzania (27–30 martie), Sudan (30 martie–1 aprilie), Egipt (2–6 aprilie).

46 Lavinia Betea, *Poveşti din Cartierul Primăverii,* Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2010, p. 246.

47 Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor membre ale Tratatului de la Varşovia, desfăşurată la Moscova, pe 20 august 1970.

48 În aprilie 1941, Guvernul român a organizat recensământul general al populaţiei, pentru a constata situaţia socio-demografică după cedările teritoriale din 1940. În toamna anului 1941, având în vedere că România a redobândit teritoriile estice, recensământul s-a extins şi în Basarabia şi Bucovina de Nord. Ulterior a fost introdusă şi Transnistria în recensământ (decembrie 1941–ianuarie 1942). Aici s-a realizat o inventariere primară a populaţiei după originea etnică şi s-a efectuat un inventar al bunurilor publice.

49 Ion Antonescu (1882–1946), ministru de Război şi prim-ministru al României (1940–1944). Condamnat la moarte şi executat pentru crime de război.
50 Lavinia Betea, *Lucreţiu Pătrăşcanu. Moartea unui lider comunist*, Ediţia a II-a revizuită, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2008, pp. 334–346.
51 Sergiu Nicolaescu (n. 1930), inginer. Ulterior, a devenit actor şi regizor, iar după 1990 – om politic. A excelat în genul filmului istoric şi a creat adevărate epopei, consonante cu tezele comuniste naţionaliste. În timpul regimului comunist, trambulina carierei sale a fost relaţia specială avută cu familia Lilica şi Ion Gheorghe Maurer. A fost implicat în evenimentele din decembrie 1989. A fost ales senator în mai multe legislaturi (1990–2004) şi (2008–prezent).
52 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Corneliu Mănescu), Compania, Bucureşti, 2008, pp.564–565.
53 Corneliu Bogdan (1921–1990), diplomat. A fost ambasador al României la Washington (1967–1976).
54 Frontul Unităţii Socialiste (FUS), organizaţie care reunea, începând din 1968, Partidul Comunist Român, organizaţiile de tineret, de masă şi obşteşti din România. FUS era singura organizaţie care participa la alegeri. La origine s-a aflat Frontul Democraţiei Populare (FDP), organizat la Congresul I al PMR, în vederea alegerilor din martie 1948. FDP a fost înlocuit cu Frontul Unităţii Socialiste (FUS), constituit la plenara CC al PCR din 24–25 octombrie 1968, la propunerea lui Nicolae Ceauşescu. Era condus de un Consiliu Naţional al cărui preşedinte a fost Nicolae Ceauşescu. Avea consilii judeţene, municipale, orăşeneşti şi comunale. Periodic organiza congrese, primul ţinându-se în 1974. La al doilea Congres (ianuarie 1980), FUS a devenit Frontul Democraţiei şi Unităţii Socialiste (FDUS).
55 Grigore Gafencu (1892–1957), om politic, diplomat. Ministru al Afacerilor Externe (1939–1940), ambasador al României la Moscova (1940–1941). Din 1941 până la moarte a trăit în străinătate (Elveţia, Franţa, SUA). A activat în organizaţiile exilului românesc.
56 Joseph Goebbels (1897–1945), politician german de orientare naţional-socialistă. A deţinut funcţia de ministru al Propagandei în timpul celui de-al Treilea Reich (1933–1945).
57 Mihai Levente (1915–1976), profesia de bază: economist. Membru al PCdR din 1939. A făcut parte din celula comunistă de la Institutul Central de Statistică. După 23 August 1944, a deţinut funcţia de secretar general în mai multe ministere. În 1950 a fost arestat în „ancheta Pătrăşcanu". Eliberat, a deţinut mai multe funcţii precum: director general al Direcţiei Centrale de Statistică, rector al Institutului Agronomic din Bucureşti, membru al CC al PCR (1965–1976), director al Institutului de Cercetări Economice al Academiei RSR, ambasador în Liban, Kuweit şi Iordania.

58 Eugen Jebeleanu (1911–1991), jurnalist de stânga, poet, membru al Academiei (1974). În 1936 a scris un reportaj despre procesul de la Braşov, publicat de ziarul „Cuvântul liber", în urma căruia a fost condamnat utecistul Nicolae Ceauşescu.

59 Paul Sfetcu, *13 ani în anticamera lui Dej* (Selecţie, introducere şi note de Lavinia Betea), Ed. a II-a revizuită, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2008, pp. 331–333.

60 Gheorghe Vlădescu-Răcoasa (1895–1989), sociolog, om politic. Simpatizant al stângii, în timpul celui de-al Doilea Război Mondial a fost membru în conducerea Uniunii Patrioţilor, organizaţie creată de PCdR în care activau mai ales intelectuali. Arestat în noiembrie 1943, a fost condamnat la 15 ani de închisoare. După 23 August 1944 a deţinut mai multe demnităţi.

61 Pe 11 septembrie 1969, Ion Gheorghe Maurer a avut o întrevedere cu Ciu Enlai, oprindu-se în Beijing la întoarcerea de la funeraliile lui Ho Şi Min.

62 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, p. 472.

63 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, p. 279.

64 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Ion Gheorghe Maurer), Compania, Bucureşti, 2008, pp. 350-351.

65 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Corneliu Mănescu), Compania, Bucureşti, 2008, p. 522.

66 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, p. 509.

67 Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în Egipt la 25 aprilie 1975.

INTELIGENȚĂ LETALĂ

„Răsplata" prietenului Drăghici

La moartea lui Gheorghiu-Dej, Ceauşescu era secretarul CC cu organizatoricul, al doilea om în ierarhia nevăzută a puternicilor partidului... Ce ştiţi despre ajutorul dat de Drăghici lui Ceauşescu în luarea puterii?

După moartea lui Gheorghiu-Dej, primul care a luat cuvântul a fost Ceauşescu. În stilul lui Stalin, după moartea lui Lenin. Cel care s-a opus alegerii imediate a lui Gheorghe Apostol, succesorul desemnat de Dej, a fost Drăghici... „Încă nu s-a răcit mortul... să mai aşteptăm... Şi eu nu sunt de acord cu alegerea lui Apostol." Ceauşescu, abil, a amânat şedinţa prin Drăghici.

Maurer declara că balanţa a înclinat spre Ceauşescu prin sprijinul dat de Drăghici[1]. Alexandru Bârlădeanu povestea, la rându-i, că şi lui i-a motivat Maurer alegerea lui Ceauşescu prin frica de „fracţionism" în partid. Or, această implicare directă a lui Drăghici, foarte puternic prin poziţia sa de ministru de Interne, prefigura „spargerea unităţii partidului". Din tot ce-am

aflat până acum, mă îndoiesc însă că Apostol ar fi avut abilitatea de promotor al politicii anunțate public de Dej prin *Declarația din aprilie 1964*...

Nu-l cunoscusem pe Drăghici până am fost cu el în Franța. Aceasta a fost prima vizită a unei delegații române într-o țară capitalistă de după venirea lui Ceaușescu la putere. L-am întrebat pe Drăghici cum se simte în noua funcție. El mi-a spus: „Uite, Nicu m-a chemat și mi-a spus că Gheorghiu-Dej a greșit când m-a trimis la Interne pentru că eu sunt activist de partid. Și că eu trebuie să lucrez aici, ca un fel de-al doilea prim-secretar al partidului". Nu bănuia Drăghici că „prietenul" a vrut doar să-i ia din mână Internele și să-l pună acolo pe unul care nu știa mare lucru, dar îi era fidel. Pe Onescu[2].

De ce-l trimisese Ceaușescu în Franța, nu-i era teamă că se va remarca pozitiv?

Nu. L-a trimis în Franța tocmai ca să nu trebuiască să-l ia în delegația care mergea la Moscova. Și ne-a pus pe noi, cei de la relații internaționale, să discutăm cu cei de la PC Francez în așa fel încât data vizitei să fie cât mai aproape de planificarea vizitei delegației române conduse de Ceaușescu în URSS. Avea Ceaușescu planul lui. Nu voia să-l prezinte sovieticilor pe Drăghici în noua lui poziție de secretar al CC.

Cum se prezenta Drăghici peste hotare?

Drăghici era rigid și necultivat. Mai rău decât Ceaușescu.

Soții Ceaușescu erau prieteni cu familia Drăghici. Bărbații fuseseră împreună în închisoare la Doftana și Caransebeș. Ați auzit și de vreun motiv personal care să fi declanșat ura lui Ceaușescu împotriva prietenului?

Esențialul – era un potențial concurent. Și era regretat și de cei din Securitate. Cine era Onescu cu care l-a înlocuit? Drăghici le apărase subalternilor

interesele. Şi avea prestigiu – ilegalist, cu ani mulţi de închisoare, muncitor... Onescu?! Ce ştia şi de unde venea?! Anume l-a pus Ceauşescu cât să nu aibă cu ce se lăuda. Dacă ţi-am spus că Drăghici era limitat, trebuie să admit şi că avea opinii. El discuta de la egal la egal cu Ceauşescu. Mai mult decât Apostol, Drăghici avea discuţii care nu se terminau cu punctul pus de Ceauşescu. A avut şi la final curajul să-i spună lui Ceauşescu: tu vorbeşti de amestecul nevestelor în politică, tu care stai cu grumazul sub pantoful Lenuţei?

După ştiinţa dv., Maurer era la curent cu cele ce urmau să se petreacă?

Cred că Maurer i-a dat soluţia lui Ceauşescu. Trebuie să înţelegi un lucru. Cei ca mine, care făceam materiale, discutam în timpul lucrului cu aceia care rosteau cuvântările sau semnau documentele întocmite. Aceste discuţii nu se vor găsi niciodată în arhive, nici nu pot fi presupuse de cineva care n-a fost în acel mediu. Aşa l-am întrebat pe Drăghici, în timp ce discutam materialul pentru întâlnirile din Austria, cum merge la guvern. „Nicu mi-a spus să vin vicepreşedinte la guvern că trebuie să ajutăm economia, a zis el. Că la partid se descurcă lucrurile bine, dar trebuie să-l ajutăm pe Maurer.“ Putea să-l trimită la guvern fără să fi discutat cu Maurer?! L-am întrebat apoi pe Drăghici: „Unde să vă trimit materialul, că am înţeles că vi se face o casă?“ El a spus – „tot acolo“; „Dar ce e cu casa?“; „Păi, au fost la mine Nicu cu Lenuţa. Ei mi-au spus să-mi fac o casă lângă a lor. Şi nu le-a plăcut cum e planul casei. Vei primi delegaţii străine, hai s-o facem cu şemineu... au zis ei.“ Iar casa aceasta a devenit reşedinţa unde Ceauşescu primea oaspeţi de peste hotare! Discuţia cu Gorbaciov[3], spre exemplu, acolo a fost. Ceauşescu s-a gândit cum să facă acea casă pentru el. Mesele la care a participat şi ea – dându-i sfaturi lui Drăghici – aveau în plan casa lor de protocol pe viitor. Am mai spus-o, Ceauşescu avea o inteligenţă letală!

În judecăţile asupra personajelor şi evenimentelor istoriei recente, documentele de arhivă nou-puse în circuit public te obligă la reconsiderări. Cap al Internelor, Drăghici a fost numit în 1952 pe fondul unei mari campanii staliniste, propagate, prin mecanisme ascunse cetăţeanului de rând, în celelalte ţări ale lagărului. Istoricul american Larry Watts citează, bunăoară, un document aflat în Arhivele Ruse de Stat pentru istorie politică şi socială asupra „Biroului Moscova" din conducerea românească. Acolo sunt astfel menţionaţi demnitarii români care raportau direct Moscovei, în prima jumătate a anilor '50: Ghizela Vass, Sorin Toma, Chivu Stoica, Valter Roman, Leonte Răutu, Constantin Pârvulescu, Alexandru Moghioroş, Alexandru Drăghici, Miron Constantinescu, Iosif Chişinevschi, Alexandru Bârlădeanu[4]. Ca şi pe Bodnăraş, pe unii dintre aceştia Dej i-a câştigat de partea sa. Relaţiile deosebite ale soţilor Drăghici peste hotare pot fi probate şi prin refuzul autorităţilor maghiare de a-i extrăda după 1990. Dar Ceauşescu îl aprecia pe Pătrăşcanu? Din câte ştiu eu, s-au intersectat în lagărul de la Tg. Jiu în 1943.

Ceauşescu nu l-a simpatizat pe Pătrăşcanu. Acela nu făcea parte din trupa lor...

A spus-o?

Am fost de faţă când Burtică l-a informat că a publicat cărţile lui Pătrăşcanu şi propunea să publicăm şi o serie de articole. „Ajunge, îi ajunge", a refuzat Ceauşescu. Îşi jucase, adică, rolul aşa mort cum era. Nu mai avea nevoie de el. Asta e părerea mea... E adevărat şi ce spune Bârlădeanu că discuţia „reabilitărilor" a plecat de la o ceartă. Nicidecum nu venea din dorinţa de dreptate. Apropo de machiavelismul meu. Am învăţat şi de la Nicolae Ceauşescu. La Ceauşescu eram atent la sfârşitul şedinţei. Ceauşescu spunea „mai e

o problemă". Aşa procedam şi eu. El a zis la sfârşitul şedinţei „să facem o comisie cu Pătrăşcanu". A ridicat-o în afara ordinii de zi, în timp ce ceilalţi erau în picioare să plece. „Mai e problemă...!" Iar, în final, toţi au fost de acord. Cu o seară înainte, între nevasta lui Drăghici şi nevasta lui Ceauşescu, la Predeal, se făcuse discuţia şi cearta. „Dragă Lenuţo, de ce bărbatu-tău nu-i de acord să facem şi judeţul Trei Scaune?", ar fi zis Martha Drăghici prietenei sale vechi. A doua zi, şedinţă de Prezidiu Permanent, fără ordine de zi, aşa cum a povestit Bârlădeanu. Iar Ceauşescu scoate cheile de la fişet din buzunarul pantalonilor de la spate... Mie acestea mi-au fost spuse de Ghizela Vass... Însă, mi-aduc aminte că în 1980, la un sfârşit de săptămână, Ceauşescu a chemat o parte din conducere la Scroviştea. Noi ne dădeam jos la intrarea în pădure şi mergeam pe jos până la casa aceea. Era şi o pivniţă de vinuri acolo. Ceauşescu punea la gură furtunul şi trăgea vin pentru fiecare. „Noi ne-am grăbit cu Drăghici, zice Ceauşescu la un moment dat. Am luat de bun materialul lui Patilineţ, care a fost mai pătimaş. Pentru că Drăghici a avut o bună poziţie de partid şi la moartea lui Dej. El şi cu Chivu Stoica au avut cea mai bună poziţie." Drept „răsplată" pentru ajutor, Ceauşescu şi-a exclus fostul prieten din partid şi i-a propus post de director de IAS. Dar Nicolae Ceauşescu a dat în 1968 multe lovituri: în primul rând că a scăpat de Drăghici, apoi că i-a dat o copită lui Dej, şi apoi că a apărut drept omul care face dreptate şi impune respectarea ordinii de partid. Dar pentru Pătrăşcanu nu avea nici măcar simpatie.

Scurt tratat de manipulare în stil Ceauşescu

Cine credeţi că l-a ajutat pe Ceauşescu să facă asemenea mişcări? În termenii actuali, aş zice, cine l-a consiliat?

Ceauşescu avea o inteligenţă periculoasă.

Să înţeleg că această expresie „inteligenţă periculoasă" desemnează o minte tulburată de sclipirile unor scenarii dominate de forţele răului în efectele asupra celorlalţi?

Eu n-am întâlnit altul ca el! Am cunoscut zeci de şefi de guverne, am cunoscut toate vârfurile mişcării comuniste internaţionale, dar n-am întâlnit un mai mare manipulator ca şi Ceauşescu. Cazul lui Drăghici e tipic. I-a luat Internele, făcându-l să creadă că i-a dat un loc mai bun. Să-ţi mai dau un exemplu. Prin 1973, îmi spune Bodnăraş în curtea vilei sale de pe Kalinin: „Domnule, e o nenorocire Ceauşescu ăsta!" Peste câteva zile de la discuţie plec la Paris, în delegaţie. Timp în care, Elena Ceauşescu este aleasă în Comitetul Executiv. La propunerea tovarăşului Bodnăraş.

A dat Bodnăraş vreo explicaţie pentru schimbarea de atitudine?

În acelaşi loc, curtea vilei de pe Kalinin, mai târziu. „Tovarăşe Bodnăraş, cum e, ce s-a întâmplat, dv. care-mi spuneaţi mie mereu...?"; „Măi, m-a chemat Ceauşu ăsta, şi mi-a zis: uite, ştii cum s-a purtat Dej cu tine. N-a ştiut să te respecte... tu ai fost lângă mine din 1965... Acum se pune problema să fie aleasă Tovarăşa în conducere. S-ar îngrămădi toţi s-o propună. Dar am maximă încredere în tine: pe tine te învrednicesc s-o propui."

Îl avea la mână cu nişte lucruri formidabile: rolul acestuia în eliminarea lui Foriş ca trădător, acţiunile iniţiate de Bodnăraş pentru a-l aresta pe Pătrăşcanu sub acuzaţia de pregătiri de fugă în străinătate... Ceauşescu aflase, bineînţeles, şi că fostul agent sovietic Gheorghe Filipescu – mâna dreaptă a lui Bodnăraş în eliminarea lui Foriş, paza Antoneştilor după arestare şi „provocarea" lui Pătrăşcanu – „căzuse" şi „se accidentase" mortal în 1968. Tocmai din maşina ce-l transporta la comisia partidului ca să declare,

în scris, că la comanda lui Bodnăraş avusese „provocatori" pe lângă Pătrăşcanu[5]. Cum ar mai fi putut Bodnăraş să refuze ceva din ce-i sugera Ceauşescu?!

Ţi-am spus – aveam două partide, cei vechi şi cei „veniţi la masa pusă". Despre ilegalişti ştiu ce-mi spuneau unii şi alţii. Să-ţi spun acum ce-am văzut şi auzit eu. Eram la discuţia dintre Brejnev şi Ceauşescu. Brejnev se tot văita că „polonezii ăştia mă tot sună dimineaţa, să le trimit nişte carne... nişte gaz... nişte cutare. În vremea asta, polonezii fac greve. Şi ai mei, sovieticii, muncesc ca să le dea lor mâncare... Până când?..."

Aşa zicea Brejnev...

De faţă cu Ceauşescu, cu mine şi cu interpretul Gheorghe Stoica. În 1981. Când a fost lovitura de stat în Polonia, când a fost schimbat primul secretar şi a luat Jaruzelski[6] conducerea. Şi Brejnev a continuat: „Uite care-i situaţia. La noi în conducere sunt oameni care spun că ar trebui să intervenim să facem ordine. Să avem aceeaşi poziţie ca şi cu Cehoslovacia." Iar Ceauşescu zice: „În niciun caz să nu interveniţi militar acolo. După conferinţa de la Helsinki[7], ar fi o catastrofă pentru ţările socialiste şi mişcarea comunistă internaţională. Sunt şi alte soluţii. Au şi polonezii Minister de Interne, au şi polonezii armată, au şi alte forţe. Îşi rezolvă ei problemele. Mai ales că la polonezi este un mare respect pentru armată. Ei au avut un preşedinte militar ţinut la mare cinste."

Dv. insinuaţi că Nicolae Ceauşescu i-ar fi sugerat lui Brejnev să-l împingă pe Jaruzelski la conducere?

Exact.

A sugerat sau i-a spus-o direct?

Să-ţi povestesc ce zicea Ceauşescu mai departe: „Şi la ei armata era ţinută la aşa mare cinste că înşişi

copiii de nobili se făceau ofițeri. Chiar tovarășul Jaruzelski. Copil de nobil, a devenit militar... Să-și rezolve ei problema cu forțele lor. Cu Armata, cu Ministerul de Interne. Mai bine decât să interveniți voi." În situația aceasta, când a avut loc lovitura de stat a lui Jaruzelski, la două-trei luni de zile după întâlnirea lui Ceaușescu cu Brejnev, a fost o ședință a CPEx-ului la Club Bazin. Când m-au anunțat, eu eram la Snagov. Am venit cu mașina unde aveam două aparate de radio foarte bune. Și de când m-a sunat să vin la ședință, până la București, am ascultat comentariile diverselor posturi străine." Ai auzit ce s-a întâmplat în Polonia?, mă-ntreabă Ceaușescu imediat ce apar. „Păi..., ce-ați spus dv. la Moscova."

Dar ideea aceasta clocise în mintea lui Ceaușescu sau îi fusese și lui sugerată?

A lui. Aici eu nu am avut niciun rol. În discuția cu el s-a convenit că, dacă se întâmplă să fie o intervenție străină, noi nu participăm. Dar nu o să mai facem o critică așa cum a făcut-o pentru Cehoslovacia. Deoarece sunt alte condiții și pentru că, într-adevăr, sunt forțe puternice în Polonia – Solidaritatea[8], sprijinul Vaticanului, al americanilor – încât socialismul e chiar în pericol acolo.

Aceasta era și concluzia dv.?

Asta era poziția noastră.

După 1990, neprobată încă de documente, s-a difuzat versiunea solicitării tocmai de către Ceaușescu a unei intervenții în Polonia de către forțele Tratatului. E adevărat?

Categoric, nu. A propus însă lui Gorbaciov o întâlnire a conducătorilor din țările participante la Tratatul de la Varșovia pentru a discuta situația din Polonia. Concret, a făcut ce ți-am relatat.

Știa să joace șah?

Foarte bine.

Pavel Câmpeanu, care l-a învins într-o partidă jucată în Închisoarea Jilava, a scris în memoriile sale că nu ştia nici să mute piesele[9].

Ce vorbeşti?! Foarte bine. Juca foarte bine şah din închisoare. Însă şi aici se exprima caracterul lui prin aceea că nu accepta să fie învins. În primul rând că el făcea întotdeauna deschiderea nebunului. E2, E4, şi scotea nebunul. În al doilea rând, revenea cu mişcările.

Adică făcea mutarea şi se răzgândea?

Revenea. Pe urmă, un final de pion de pe H2, sărea până pe H5. Trecea cu nebunul peste un cal, deşi nu avea voie. Au fost cazuri când am câştigat două partide. Şi de unde înainte ne invitase la masă, acum că „nu mai merg, nu mai mănânc". Pentru că nu accepta să piardă. Erau partide cu 5-3 în favoarea lui. Şi aveam grijă, spre exemplu când mergeam la Stockholm cu avionul, să nu coboare supărat. Aranjam în aşa fel încât, dacă treceam de jumătatea drumului, îi dădeam lui partida. Să coboare binedispus. Sau când doream să obţin o aprobare – să plece un sportiv peste hotare sau un om de ştiinţă căruia nu-i dădea viză Securitatea – îl lăsam să mă bată cu 3-0. Şi ridicam problema: „Uitaţi, nu-i dă voie Securitatea, nu-i dă viză de plecare..."; „În primul rând, Andrei, spune care ne e scorul", zicea el. „Am mâncat bătaie cu 3-0", mă „lăudam" eu; „Măi, uite ce propune el, zicea către ceilalţi din delegaţie, eu sunt de acord să meargă. Dac-o rămâne, să rămână, dacă nu, să vină." Dar el, din problemele externe, multe lucruri le discuta cu Securitatea, pe care nu mi le spunea mie. Şi erau lucruri care azi sunt nedezlegate. Printre care povestea asasinatului lui Goma[10].

De vreme ce ordonase foc împotriva demonstranţilor din 1989, nu văd ce argumente s-ar putea aduce în a pleda pentru incapacitatea lui Ceauşescu de-a decide crime politice. Mi-aţi spus că din momentul când aţi devenit ministru

de Externe vi s-a solicitat să lucrați direct cu el. Așadar, începând din 1978, Ceaușescu era deținătorul secretelor de la Armată, Interne și Externe. Informa în CPEx asupra acestor domenii doar ceea ce-i convenea și cum voia.

În 1978, amândoi Ceaușeștii erau la putere. Ea dirija direct: propaganda, învățământul, cultura, știința, cadrele.

Și amândoi economia: făceau vizite de lucru prin țară, vizionări la „săliță" unde aprobau sau respingeau diverse proiecte de „obiective" și îi „impulsionau" pe prim-secretarii de județe, miniștri, membri CPEx. Din 1978 până în 1989, Ceaușeștii au deținut toată puterea. Iar pe dv. v-a ținut ministru de Externe din...

... aprilie 1978 până în octombrie 1985. După 1985 m-a trecut la Controlul Muncitoresc.

Apoi v-a cerut să coordonați Comerțul Exterior.

De Comerț Exterior am răspuns din 1987.

Înțeleg că în toată această perioadă, pentru Ceaușescu resortul relațiilor internaționale însemna în primul rând comerțul României cu alte țări.

Așa e. Trecând eu la Comerțul Exterior, nici nu eram subordonat primului ministru.

Și lucrați...

Direct cu Ceaușescu.

Ceaușescu vindea arme și orice avea trecere peste hotare...

Plata datoriei externe... Aceea a fost făcută în timpul meu.

Învățăturile lui Andruță pentru fiul Ceaușescu

Își deschidea sufletul Ceauşescu în întâlnirile neprotocolare cu ceilalți demnitari? Vorbea cum a conceput un proiect, un decret, o strategie?

Nu mă refer numai la amintirile mele personale. Sunt multe unde au fost şi alți oameni. La un moment dat, era perioada când la ziua de naştere a unuia din conducere – la 50 sau la 60 de ani –, organizau o masă unde se venea şi cu soțiile. Acolo, Ceauşescu a povestit odată cam aşa: „Într-o iarnă, taică-miu a venit şi a spus: Uite care e situația. Ați pus lemne pe foc în prostie şi eu n-am bani de-o țuică. De acum înainte nu mai tai nicio cracă şi nu mai cumpăr niciun lemn. Mai băgați-vă unul în altul, mai trageți o băşină, mai încălziți-vă, mai puneți o pătură peste voi şi gata. Şi n-a mai făcut foc în casă." După acea petrecere, eu i-am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, noi stimulăm natalitatea, dar în ce condiții nasc femeile astăzi... Când eram la țară, maică-mea când a născut-o pe soră-mea, aveam lemne în curte. Ce face la bloc, cu ce se încălzeşte o femeie cu copil mic? Cu ce-l păzeşte, la bloc, de frig?"; Zice: „Lasă, lasă, că găsesc ei soluții, avem un popor inventiv".

Ştia că e frig, ştia tot? Noi credeam că i se fac raportări false de activiştii care vor să-şi menţină funcţiile.

El hotăra câte alimente se dădeau pe județe.

Cu prim-secretarii județeni? Ori acestora le comunica decizia conducerii?

Aşa cum ți-am spus că problemele mari de la Externe le discuta cu mine, aşa şi problemele mari din agricultură le discuta cu cei din conducerea agriculturii. Bobu era acela care transmitea indicații la județe. După aceasta se făceau materiale de raportări,

planuri, sinteze – ai văzut şi dumneata în arhive ce materiale. De 150 de pagini, dar fără legătură cu realitatea. Iar el nu planifica pentru anul viitor în raport cu, de exemplu, producţia de carne făcută anul precedent. Cu programul la televiziune, acelaşi lucru. „Tovarăşul, e prea puţin două ore de program pentru cetăţeni", ziceau. Şi el: „Adevărat. Să mai mărim câteva ore, dar educaţia şi cultura nu se fac prin televiziune. Se fac prin citit, prin spectacole, prin expoziţii, nu la televiziune, unde avem acelaşi program şi pentru ţăranul cooperator, şi pentru omul de ştiinţă. Cea mai mare audienţă este pentru emisiunile sportive." Şi atunci?!... Te duceai la el: „Tovarăşe Ceauşescu, uitaţi ce se întâmplă la mare. Vin străini să-şi facă la noi concediul şi sunt nemulţumiţi că la ora 10 seara se închid toate restaurantele şi barurile." Iar el: „Lasă, măi, că e bine. Pentru că, de fapt, nu trebuie să vină străinii la noi. Ne furăm căciula cu nişte bani scoşi de acolo. În timp ce avem oameni la ţară care nu au fost în viaţa lor la mare şi ar avea nevoie. Sunt copiii de la ţară care nu merg la mare, deşi le-ar face bine marea". Te întorcea pe partea cealaltă. Ce mai puteai zice?!... Pentru Ceauşescu, minciuna era un instrument politic. O folosea şi când erai în funcţie, dar după aceea? Să-ţi dau un caz. Mă cheamă Ceauşescu şi zice: „Măi, Andrei, ai dat ordin la ambasade să pună drapelul în bernă la moartea lui Brejnev? Zice că Apostol aşa a făcut la Buenos Aires." El zicea despre Apostol că nu e bine dacă vine în ţară, că are relaţii printre ilegalişti. Elena Ceauşescu, în schimb, zicea că Apostol stă şi se odihneşte în America Latină pentru că vrea să vină după Tovarăşul la putere. În cele din urmă, Ceauşescu îmi cere să-l rechem pe Apostol în ţară. L-am chemat în ţară, iar Ceauşescu cere să vin şi eu la el. Era cu Apostol. Şi începe Ceauşescu: „Măi, Andrei, voi mi-aţi spus mie că tovarăşul Apostol vrea să revină în ţară. El mi-a spus că nu. Vrea să meargă în Brazilia. Cred

că nu eşti împotrivă". Şi am ieşit mizerabil. Deşi el îmi dăduse ordin să fie rechemat.

Şi-atunci, cum nu v-a bătut gândul să plecaţi, să-l lăsaţi pe Ceauşescu în plata Domnului?!...

Trebuie să mă repet aici. Se intra mai uşor decât se ieşea din conducere. Era un sistem bine pus la punct de Ceauşescu. Ţi se anula automat buletinul de identitate de Bucureşti. De exemplu, pentru foştii din învăţământ s-a luat hotărârea să fim radiaţi din listele de funcţii. Dacă pleci de la partid, să nu mai revii în învăţământ. Nu mai aveai cum intra. Cine-mi ţinuse mie postul de asistent la Construcţii şi cine m-ar fi lăsat să am două locuri de muncă – la Partid şi în Politehnică? Alt necaz. Noi avusesem case pe chirie aflate în administraţia raioanelor. Iar Ceauşescu spune la un moment dat: „Măi tovarăşi, tovarăşii de la Gospodărie se ocupă numai de mine, dar de voi cine se ocupă? Voi ştiţi cine vă vine în casă – la canalizare, la curent? Dacă ăsta vă pune cine ştie ce...? Vedeţi şi voi cum e cu teroriştii acum...".

Securitatea vă proteja, prin urmare, de terorişti!

Zice: „Iată ce propun eu. Să creăm o secţie specială care să se ocupe de casele celor de un anumit nivel în sus. Casele să fie scoase de la primării şi trecute în seama acestei administraţii". Era stabilit şi un termen după care cel schimbat din munca pentru care-i fusese repartizată locuinţa trebuie s-o părăsească. Trebuia să găseşti foarte inteligent un mijloc de a ieşi. Eu aveam şi un necaz, deoarece la căsătoria cu nevastă-mea m-am angajat pe viaţă s-o las să facă teatru. Fusese dată afară din televiziune, din cinematografie, mai rămăsese cu teatrul. Ieşirea din conducere nu era treabă uşoară... Şi nu era vorba de bani. Eu, ca ministru de Externe, aveam 10.000 de lei salariu. Un prorector, un rector la o universitate avea 8.000 de lei. Nu-ţi mai spun alte avantaje... Dar eu puteam să câştig uşor banii aceia dacă aş fi putut reveni în construcţii. Dar

cine ştie unde te trimitea? Pe Trofin nu avea unde să-l trimită decât la un IAS? Mă dădea apoi afară din casă. Şi îmi dădea, unde mi-a dat Iliescu, un apartament cu două camere la etajul cinci, fără lift, lângă Cimitirul Sf. Vineri. Cu toată sinceritatea îţi spun, era mai uşor să intri în conducere decât să ieşi la dorinţa ta.

Dar această realitate a sutelor de case de oaspeţi şi casele de vânătoare răspândite în toată ţara, destinate exclusiv Ceauşeştilor, cum se justificau partinic? În unele dintre ele, cei doi n-au fost niciodată. Nelocuite de nimeni, erau recondiţionate, decorate, mobilate şi întreţinute. Situaţia acestor domenii de vânătoare şi case de protocol în ce termeni era discutată la înalt nivel?

Nu se discuta. Membrii CPEx-ului n-au discutat niciodată asta. Aparţineau Gospodăriei de Partid, cu filiale în toate judeţele. Lor le dădea ordin direct Ceauşescu. Problemele legate de casele de oaspeţi şi vânătoare erau rezolvate de Gospodăria de Partid, împreună cu Ministerul Silviculturii şi, poate, şi cu Securitatea. Trebuie reţinut că el lucra pe segmente şi între patru ochi cu fiecare şef de departament. Şi conducea în aşa fel că nu ştia stânga ce face dreapta. Însă nimeni nu ştia unde şi cum, n-a fost nicio aprobare în conducerea Partidului ca să i se facă aceste case de oaspeţi şi de vânătoare. Era subiect tabu. Nimeni nu ştia câţi salariaţi sunt aici, câte cheltuieli se fac. Totul era plătit de Gospodăria de Partid, fără aprobare, fără discuţii în CPEx...

Aveau regimul unui domeniu regal.

Da. Erau sute. Şi n-aveai dreptul să le foloseşti. Ca ministru, sau membru al CPEx, dacă te duceai la Craiova, n-aveai dreptul să dormi în casa unde dormea el. Te cazai la hotelul partidului.

Celebrul Hotel Central din fiecare municipiu reşedinţă de judeţ.

Ce-mi mai amintesc din vizitele cu el... Am fost de câteva ori în Deltă. El mergea la vânătoare, alţii la pescuit; eu nu eram nici pescar, nici vânător. Şi atunci aveam nenorocita sarcină să stau cu Elena Ceauşescu.

Unde?

Păi, ne plimbam acolo, în jurul vaporului ancorat la Murighiol. Eu, din cauză că am călătorit mult cu avionul, sufăr de claustrofobie, nu suport spaţiile închise. Şi acum, ies iarna din casă şi merg în grădină. Îmi pun paltonul pe mine, o căciulă în cap, aşa, şi aici stau şi citesc. Nu am probleme cu zgomotul, dar nu suport să stau închis. Mă durea capul şi atunci pe vapor. Am ieşit din el şi am dat de o casă a pescarilor. O cameră modestă, pătură militară, mâncam cu pescarii. La noi era un om mai slobod la gură, Ion Păţan. Şi i-am spus: „Vino, domnule, cu mine aicea, să vezi condiţii: am apartament, am duş, vin pescarii cu mâncare la mine..." Bineînţeles că s-a dus şi i-a spus Elenei Ceauşescu. Şi apare ea, mă găseşte în pijama: „Care-i apartamentul tău?"; „Camera aceasta, tovarăşă Elena Ceauşescu"; „Şi ce mănânci?"; „Uitaţi, cu pescarii, ciorbă de peşte..." Pe cât puteam, evitam să merg în Deltă. Dacă eram ministru de Externe, nu mă lua în vizitele la Tulcea să văd fabrica de alumină, combinatul... un mare şantier de reparaţii navale care acum e vândut norvegienilor, o foarte importantă fabrică de feroaliaje, feromolibden, feromangan... Am fost de mai multe ori la Timişoara pentru vânătoare cu el, deşi nu am tras un foc de armă. Avea casă de oaspeţi şi la Timişoara, ca peste tot. În 1976 l-am însoţit la Combinatul de Utilaj Greu din Iaşi. De acolo am plecat la Huşi, şi de la Huşi în Basarabia. La Chişinău, în 1976, am văzut tot atâta de multă lume ca la Timişoara. Dar la Iaşi au aruncat peste el potop de plicuri. A cerut celor de

la Cancelarie şi de la Securitate să vadă ce vor şi să-i raporteze. 90 la sută cereau case. Şi l-a întrebat pe Iliescu, de faţă cu mine, cu Oprea, cu Manea Mănescu, Ion Avram, prezenţi şi ei la Iaşi: „Tu cum stai cu planul de locuinţe, câte ai construit până acum?". Iliescu, prim-secretar acolo, a spus o cifră mică faţă de plan. „E lipsă de răspundere, l-a certat Ceauşescu. Mai lasă, dracu', universitatea şi teatrul şi ocupă-te de problemele oamenilor. Problema lor e problema locuinţelor. Construim industrie, iar oamenii nu pot sta în case năruite ori pe afară. Tu, aici, la Iaşi, unde ai institut de proiectări şi trust de construcţii, stai aşa de prost cu locuinţele şi uite ce fac oamenii!"

Scalda în mulţime şi fuga de adevăr

În luna august 1989 – probabil în pregătirea ultimului Congres –, secţia Organizatorică a CC a pregătit o situaţie cu vizitele de lucru făcute de Nicolae Ceauşescu în perioada 1965–1989 în judeţele ţării şi în municipiul Bucureşti. Reiese din acea statistică o sumă de 902 vizite, unde s-au ţinut adunări populare şi întâlniri cu activul de partid pe parcursul celor 24 de ani. Interesantă este simetria dispunerii lor – în perioada 1965–1980 au fost 583 de vizite, iar în ultimii nouă ani, 319 vizite. Se pare că vârsta nu a diminuat plăcerea lui Ceauşescu de a face băi de mulţime. Sunt însă sensibile diferenţe între preferinţele sale. Dacă municipiul Bucureşti se detaşează firesc în topul celor mai vizitate locuri – un total de 291 de vizite din care 208 până în 1980 –, iar în judeţul Constanţa (următorul în top cu 69 de vizite) s-au făcut multe întâlniri pe perioada vacanţelor petrecute de soţii Ceauşescu şi ceilalţi demnitari la Neptun, nu ai indicii asupra celorlalte motivaţii ale sale. Spre exemplu, în judeţul Olt,

Ceauşescu a fost de 33 de ori, în Braşov, de 31 de ori, în Ialomiţa, de 30. În schimb, la data întocmirii situaţiei, fusese în judeţul Bistriţa-Năsăud de doar 4 ori[11], în Caraş-Severin, de 5 ori, în Neamţ, Vaslui şi Covasna de câte 6 ori, în Vrancea, de 7 ori, iar în Maramureş, de 8 ori.[12] Aveau şi aceste judeţe obiective în lucru, sarcini agrare şi de export ca şi celelalte. De ce depindea frecvenţa vizitelor de lucru, adunărilor populare şi întâlnirilor cu activul de partid dintr-un judeţ sau altul?

Ideea vizitelor, din câte cunosc eu, a fost a lui Maurer.

Dar era metoda lui Hruşciov. El a făcut începutul în lagărul comunist cu intenţia distanţării de practicile lui Stalin. Ca să arate că e din popor şi conduce ţara cu poporul, Hruşciov făcea vizite de lucru în URSS şi în ţările-satelit...

La noi, Maurer i-a spus lui Ceauşescu să meargă şi să cunoască fiecare judeţ. Să viziteze şi monumentele istorice, bisericile, mănăstirile. De aceea în primii ani, în vizitele sale, Ceauşescu scria şi în cartea de onoare de la Mănăstirea Putna şi Horezu, de la Mănăstirea Văratic ori Agapia... În obiceiurile lui era participarea la zilele recoltei şi la zilele deschiderii anului universitar în ţară.

De ce nu-i plăcea în Bistriţa-Năsăud, în Caraş-Severin, Neamţ, Vaslui sau Covasna? Avea vreo legătură, poate, cu confortul caselor de oaspeţi...

Nu cunosc. Mă miră că în Bistriţa-Năsăud n-a făcut vizite. Mai ales că obişnuia să meargă la vânătoare de urşi în septembrie... Era unul dintre locurile lui preferate pentru urşi. Înseamnă însă că nu făcea întâlniri, se ducea doar la vânătoare. Bistriţa s-a dezvoltat ca un centru industrial doar în ultimii zece ani ai regimului. La Năsăud erau numai două sau trei fabrici. Iar lui îi

plăceau masele mari de oameni. În Caraş-Severin se putea organiza o vizită doar la Reşiţa. Iar Reşiţa este un oraş mic, unde nu putea face un mare miting ca la Cluj, la Iaşi sau la Craiova.

L-aţi însoţit în asemenea vizite?

De câteva ori. Întâmplător. De exemplu, am revenit în 1979 de la conferinţa nealiniaţilor de la Havana, unde am avut întâlniri cu şefi de delegaţii şi m-a primit Fidel Castro. El era în vizită la Timişoara. Şi m-a chemat acolo să-i spun cum a fost la Havana. Am fost impresionat de numărul mare de scrisori pe care le-a primit el, aruncate în maşină de şvabii care cereau plecarea în Germania. De acolo am mers la Arad. Am dormit la Săvârşin, unde se refăcuse castelul din temelii şi arăta foarte bine. La Arad am vizitat Fabrica de Vagoane, am vizitat „Strungul", Uzinele Textile Arad, care acum toate au dispărut. Şi de acolo, Oradea. Aveau o fabrică foarte bună de maşini-unelte – „Înfrăţirea între popoare" –, la care am fost atunci. Am fost şi la o fabrică de alumină, la o foarte bună fabrică de mobilă. Mai departe am mers la Beiuş, unde am vizitat cele două unităţi industriale, dintre care una era tot fabrică de mobilă. Şi am continuat cu oraşul Dr. Petru Groza, fost Ştei. Ceauşescu a prelungit vizita în nord, la Baia Mare. Dar eu n-am mai mers şi acolo.

Îl supărau scrisorile „oamenilor muncii" ca încercare de comunicare opusă discursului oficial – unde toţi erau azi mai fericiţi decât ieri, iar mâine încă mai mult...?

Îi displăcea că i se aruncă aceste scrisori. Iar Securitatea păzea să nu ajungă cei cu scrisorile la el. Ştia că trebuie să le răspundă. Şi nu-i scriau de bine.

O carte memorialistică scrisă de doctorul curant al lui Mao relatează că liderul chinez avea serioase tulburări emoţionale înaintea marilor

mitinguri[13]. Ceauşescu în ce relaţie personală se afla cu mulţimea?

În prima perioadă, până în 1975, când era receptiv, învăţa din aceste vizite. Afla o serie de lucruri, după care venea, le prelucra la Comitetul Central, sau chiar le aborda la plenare. După aceea venea cu idei trăsnite din teren. Cum ar fi pusul plafoanelor din sticlă la fabrici ca lumina soarelui să treacă prin ele. În ideea economiei la iluminat. Nu mai era receptiv la introducerea progresului tehnic, ba, dimpotrivă, era adversarul lui. Vine în 1989 în Plenara Comitetului Central din iulie şi îmi lansează mie ideea cum să fie muncitorii în conducere, că sovieticii greşesc când pun intelectuali. Faptul că Gorbaciov stimula intelectualii, Ceauşescu îl considera o greşeală, contrară marxismului. Dar cei pe care-i promovau ei, mai erau muncitori? Fuseseră muncitori puţin, pe la 20 de ani, şi de atunci încolo activişti. Marx spune: materia determină conştiinţa, nu conştiinţa materia. Păi, dacă tu trăieşti ca demnitar de la 30 de ani încolo, cum să reprezinţi şi la 60 de ani clasa muncitoare? Dacă pe fiu-miu îl trimit doi ani muncitor, după terminarea liceului, toată viaţa va fi considerat reprezentant al clasei muncitoare? Am şi spus asta: în ultimii zece ani, avea o echipă: Bobu–Curticeanu. Ei îl însoţeau în vizite. Iar cuvântările lui erau acelaşi lucru. Dar să vorbească în faţa mulţimii, asta-i plăcea.

Dar ce-l interesa, de fapt, pe el?

El voia să vină 100.000 de oameni în piaţă să-l aplaude.

O spunea explicit?

Spunea să educăm populaţia. Da, credea că-i educă. Cuvântările lui nu spuneau nimic, aş putea să fac cuvântarea lui oricând, şi acum pot să o fac. „Tovarăşi, am vizitat, avem succese şi mai sunt probleme. Le-am discutat cu comitetul judeţean de partid...". Şi, după aceea, trecea pe probleme internaţionale şi rolul ONU

care îi interesau pe cei din Cluj sau din Botoşani... Ţinea neapărat să repete că punem la bază cuceririle ştiinţei...

Socialismul ştiinţific.

Ceea ce era o prostie, că noi rămăsesem cu mult în urmă, cu 10 ani de zile faţă de gândirea în domeniu.

Era un algoritm. Am făcut un studiu asupra cuvântărilor sale prin metoda analizei de conţinut a discursului. Vă voi spune o singură concluzie statistică. Vocabularul activ al lui Ceauşescu era alcătuit din aproximativ 500 de cuvinte, în vreme ce un vorbitor obişnuit al unei limbi materne utilizează, în medie, 2.500 – 3.000 de cuvinte. În planul inconştientului determina şi acest aspect exasperarea oamenilor de a-l mai asculta şi vedea pe Ceauşescu.

Erau apoi cei plasaţi de Securitate ca să dea tonul aplauzelor. Că de-aia a întrebat Pârvulescu la Congresul al XII-lea: „Dar ce e cu ăştia din sală, uite ăia de acolo, ăia de dincolo?". Aceia erau pregătiţi pentru aplauze. Avea aceste probleme legate de vizitele în provincie care erau foarte superficiale. El trecea prin fabrici, mergea prin cooperative agricole de producţie, prin IAS-uri... Mereu acelaşi lucru. El şi pe 20 decembrie 1989 a chemat UTC-ul: „Păi, ce fac uteciştii? Noi ieşeam în stradă în asemenea situaţii!" Tinerii trebuiau să acţioneze cum acţionaseră ei, ilegaliştii, după părerea lui.

Dar cum, nici măcar contactul cu propriii lui copii nu-i clătina lumea în care se afundase? Nu-i vedea pe-ai lui că sunt total dezinteresaţi de „cuceririle revoluţionare", că „gaşca" era pentru Nicu mai sfântă decât „celula" lui de partid? Nu lua seama la fenomenul straniu al urmaşilor din Primăverii cărora li se oferise în copilărie şi tinereţe tot ce se putea mai bun, dar acum

părăseau țara? În anii '80 emigrase în Germania singurul fiu al lui Maurer, plecaseră în America amândoi copiii lui Grigore Preoteasa, emigraseră în Franța ambii copii adoptați de Bârlădeanu, se stabiliseră în străinătate una dintre fiicele lui Răutu, fiul lui Bodnăraș... Nu vedea din această alegere a „beizadelelor roșii" că pierduse competiția cu atracțiile capitalismului?

Nu, vedea altceva. În primul rând că nu accepta să fie informat asupra realităților economice. Există, am ridicat în ședința CPEx, am martori care trăiesc. Am spus acolo: „Tovarășul Ceaușescu, am fost în Franța..." Noi vindeam tractoare în Franța. Era o nebunie cu planul acesta supraevaluat. În plan se prevedea câte tractoare și câte piese de schimb să facem. Dar cum planul era prea mare la tractoare, nu mai apucau să facă deloc piesele de schimb... Deși piesa de schimb se vinde mai scump decât intrată în tractor. Dar Ceaușescu voia să vândă tractorul. Cumpărau și fermierii francezi tractoare românești. Tractoarele noastre erau foarte căutate în țările în curs de dezvoltare pentru că erau puternice, nu sofisticate. Sunt probleme de climă, sunt probleme de mediu... Ale noastre erau mai rezistente. Le puteau conduce și analfabeții, mergeau și în regiuni cu soare arzător, și unde te bate nisipul în față. Și când m-am dus în Franța mi-au spus: „Dacă în două săptămâni nu-mi dați piese de schimb, opresc importul din România și vă chem să închidem societatea." Trimit lui Dăscălescu, lui Gheorghe Oprea și lui Avram telegramă – trimiteți piese. Nu vine nimic. Trimit lui Ceaușescu telegramă. Nimic. Când vin, mă duc și în ședință, îi explic. Și am mai spus acolo: „Tovarăși, e un fenomen periculos. Sub pretextul de a nu-l supăra pe secretarul general, nu-l informăm despre problemele care sunt."

Ați spus în ședința CPEx?

CPEx. Și, bineînțeles, după, mi-a dat telefon Postelnicu: „Ce, dom'le, faci pe curajosul?" M-a chemat

Elena Ceauşescu: „Cum, dragă, arunci pe Tovarăşul, în loc să munciţi voi, să vă faceţi treaba, aruncaţi pe Tovarăşul!“ Mă cheamă el: „Să ştii că mulţi tovarăşi au fost nemulţumiţi de poziţia ta.“ Aşa era. Deci... Eu sunt convins că el nu voia să fie informat...

De nimic negativ.

Poziţia lui a fost tot mai dogmatică şi mai subiectivistă, sub aprecierea economicului cu accent pe organizatoric. El credea că totul se poate prin organizare şi disciplină. Nu vedea partea economică sau ştiinţifică a producţiei. „Luaţi măsuri, n-aţi luat măsurile care trebuiau“, spunea fără să atingă problema raportului tehnico-ştiinţific sau cointeresarea. Să fie bine organizată munca, să fie disciplină, să fie control, ca omul să muncească mai mult, cam acestea erau soluţiile...

„Organizare şi control“ – prin acestea îşi închipuise şi Lenin că va funcţiona statul proletar înainte de a-l fi întemeiat...

A fost o discuţie tipică, prin 1981–1982. Veneam cu trenul de la Giurgiu spre Sinaia. Atunci am avut o contribuţie mare la crearea judeţului Giurgiu. „Tovarăşe Ceauşescu, i-am spus, uitaţi că bulgarii folosesc Dunărea, au oraşe ca Vidinul, Ruse, Silistra. Noi ne-am deplasat spre nord, aşa cum ducem şi apa din Dunăre în sus, deşi toate râurile curg spre Dunăre. Ce înseamnă Calafatul faţă de Vidin? Ce înseamnă Giurgiu faţă de Ruse? Sau Călăraşiul faţă de Silistra? Atâta timp cât va fi Giurgiu, ca zonă cu reşedinţa la Bucureşti, n-o să facem treabă. Trebuie să creăm un judeţ cu capitala la Giurgiu şi să-l dezvoltăm.“ Şi la o lună de zile a venit cu ideea să formeze judeţul Giurgiu. Suindu-ne atunci în tren, a început discuţia între Ceauşescu şi Jivkov. De faţă era, cred, şi Leonte Răutu, preşedintele Comisiei Economice Româno-Bulgare... Jivkov spunea: „Tovarăşe Ceauşescu, trebuie să fim atenţi. Ce s-a întâmplat în Polonia poate să fie şi la mine, şi la dumneata.“ Se referea la

problemele economice, sociale, culturale care au dus la greve. Şi Ceauşescu: „Nu, tovarăşe Jivkov, la noi nu se va întâmpla. Pentru că polonezii au greşit păstrând sector particular în agricultură; au greşit că nu au limitat problemele relaţiilor cu biserica; au greşit că au ascuns poporului unele probleme grave din relaţiile ruso-poloneze, inclusiv atacarea Poloniei în 1939, desfiinţarea Partidului Comunist de către Comintern înainte de intervenţia... Acestea trebuie spuse. La noi, în România, nu se poate întâmpla aşa". Jivkov zice: „Tovarăşe, să fie aşa cum spui dumneata"; Ceauşescu: „Noi trebuie să fim pe poziţii, să apărăm socialismul". Jivkov, văzând că Ceauşescu s-a enervat, ca să destindă atmosfera a spus un banc cu Securitatea lor. „În orice caz, dumneata faci ce vrei, a încheiat Jivkov. Dar eu am scris o scrisoare Comitetului Central, prin care am propus o serie de măsuri: să dăm mai multă libertate CAP-urilor cu ce să cultive, să creştem veniturile; am asigurat ca pe lângă marile fabrici şi uzine să facem cantine, punem varză la murat, să aducem cartofi... Când omul are nevoie, merge şi ia de acolo gratuit, o dată pe lună. Nu mai ţine acasă, să i se strice zacusca şi cartofii în balcon". Iar Ceauşescu: „Şi noi am luat o serie de măsuri, mai înainte de Polonia. De exemplu, noi am hotărât ca nimeni să nu mai aibă dreptul la două case. Are casă de stat sau a lui şi-i ajunge". Jivkov: „Dar este împotriva cursului apei! Dacă aş face aşa, aş fi exclus din conducerea partidului. Pentru că uite, şi Lukanov[14], şi Mladenov[15] au case la ţară. Am fost la ei. Îmi şi convine. Când vor ieşi la pensie nu se vor întâlni la policlinică sau la spital, să mă critice pe mine. Vor fi, fiecare, într-un sat, într-o casă la ţară, şi acolo nu-i mai aude nimeni".

Nici Jivkov nu se vede pe sine pensionar...

Da, dar avea altă concepţie. În jurul Bucureştiului, nişte intelectuali s-au suit pe dealurile din jur necultivate şi şi-au făcut nişte grădini. Ceauşescu

le-a desființat. „Asta înseamnă proprietate privată, le păstrăm, dar să le cultive pionierii.“ În curtea Administrației Financiare de pe Berna, câțiva vecini au pus roşii. Gata, au fost rase, pentru ca să nu încurajăm proprietatea particulară. Şi, în tren, Ceauşescu îi spune lui Jivkov: „Am hotărât să nu fie prime mai mari de două salarii“. Iar Jivkov: „Tovarăşe Ceauşescu, noi avem un principiu în Bulgaria – fiecăruia i se plăteşte după muncă. Cine munceşte mult, merită. Dacă eu aş da numai două salarii la oamenii cu invenții şi inovații, nu s-ar mai chinui cineva să găsească nici a şasea gaură la caval. La câştigurile aduse de o invenție bună, mai contează 25-50 de salarii?“.

Mai avea Ceauşescu vreun plan de viitor ce nu apucase să-l facă public?

În ultima perioadă s-a dezvoltat şi întărit ideea de a fi stăpânul întregii țări. Nu suporta nici că sectorul necooperativizat nu e controlat de el, că țăranii aceia cultivă ce vor şi cum vor, că nu-i controlează nimeni cât produc. El avea pe masă, în decembrie 1989, un material, unde prevedea desființarea sectorului particular în agricultură şi trecerea la întovărăşiri.

România nu mai avea țărani în anii '80.

Ei, nu, în Regat era altă situație, aici erau încă mulți în agricultură. Dacă mergeai cu elicopterul spre mare vedeai că era secetă, însă unde erau satele, grădinile oamenilor erau pline de vegetație... Expresia concretă a stării lui Ceauşescu ar fi următoarea: ajunsese într-o criză. În toamna anului 1989, mi-a spus ministrul Sănătății, doctorul Victor Ciobanu[16], care mi-era prieten şi făcuse Liceul Militar, cu mine, la Craiova, că l-a chemat într-o noapte Ceauşeasca şi i-a spus: „Vino încoace, doctore, Tovarăşul de trei nopți nu poate să doarmă.“ A mers şi l-a găsit în pat, cu cearşaful peste față... Scleroza, faptul că deschisese foarte multe fronturi pe care nu le mai stăpânea... l-au adus în starea aceasta. Aceasta era starea

lui Ceauşescu din 1989 înainte de întâlnirea de la Moscova din 4 decembrie.

Secrete de epocă: creditele în străinătate și Premiul Nobel pentru Pace

În ultima întâlnire cu Gorbaciov, Ceauşescu spune că datoria externă ce-o avusese România s-a acumulat din cauza greşelii de a permite unor centrale şi unităţi de stat să se împrumute direct[17]. Aşa a fost?

Nu.

Deci l-a minţit şi pe Gorbaciov.

Aiureală! Asta a fost teoria lui. Ceauşescu a făcut două teorii despre cum s-a ajuns la datoria externă: prima – că am consumat prea mult; şi a doua – că am lăsat şi fiecare a luat credite. Mare parte a datoriei externe e legată de credite aprobate de el personal.

Marea parte sau în totalitate?

Nu în totalitate, pentru că unele le aproba şi Guvernul. Nu, nici într-un caz centralele de capul lor.

Când s-au luat creditele din străinătate le-aţi discutat şi aprobat cumva în CPEx?

Nu. Le-a discutat direct cu ministrul de Finanțe, între patru ochi. Cu Ministerul Metalurgiei, Ministerul Construcției de Maşini. Pentru că atunci au fost câteva probleme mari. Una dintre sursele datoriei externe au constituit-o investițiile cu amortizare pe termen lung. Adică banii pe care i-am băgat la Canal[18] era planificat să se amortizeze în nu ştiu câți ani. Banii pe care i-am băgat în construcția metroului[19], la fel. Pentru ce s-a folosit acolo a trebuit să luăm minereu de fier, cărbune cocsificabil, material electronic. Cât ciment n-am folosit noi la Canalul Dunăre – Marea Neagră şi la

metrou? Ca să-l faci, cât consum de energie electrică? Nu ştiu dacă am fost clar?!

Casa Poporului[20] nu era nici măcar investiţie cu amortizare pe termen lung.

Da, şi asta ne-a costat, toate construcţiile din noul centru. După 1980, părerea mea este că a fost grăbit peste puterile noastre şi ritmul construcţiei de locuinţe. Pe urmă a fost o altă problemă. Ca să apropiem nivelul diferit de dezvoltare a diferitelor judeţe, am investit în judeţe în care ne-a costat mult investiţia, iar forţa de muncă era cum era.

Pe principiul dezvoltării armonioase a tuturor judeţelor.

Exact. Pe urmă, am făcut nişte investiţii foarte mari în IMGB Bucureşti ca să producă centrala nucleară. O parte a utilajului pentru Cernavodă[21] acolo a fost produs. Şi o parte a fost vândută canadienilor, care ne-au dat în schimb partea clasică de la centrala de la Cernavodă. Pe urmă ne-a costat foarte mult apa grea de la Turnu Severin[22]. A fost şi aceasta o investiţie foarte mare. Pe urmă, a fost CUG Iaşi, făcut să producă utilaj pentru Uniunea Sovietică. Patru CUG-uri au fost: la Iaşi, Cluj, Craiova şi la IMGB.

Combinate de utilaj greu. Ce produceau acestea?

Turbine, echipament nuclear, echipament pentru centrale hidrotermice, termocentrale. Inclusiv utilaj nuclear. Nu am fost implicat în luarea creditelor, ci în plata datoriei externe.

Ceauşescu a anunţat rambursarea integrală a datoriei externe în prima parte a anului 1989[23]. Dar, curând, a supus aprobării CPEx şi un proiect al Legii privind interzicerea creditelor din străinătate. Cu următorul conţinut: *„Marea Adunare Naţională a Republicii Socialiste România adoptă prezenta lege. Art. 1. Se interzice organelor de stat, unităţilor de stat, cooperatiste şi*

obşteşti, precum şi unităţilor bancare să contracteze credite din străinătate; Art. 2. Nerespectarea prevederilor Art. 1 atrage răspunderea persoanelor vinovate, în condiţiile prevăzute de lege; Art.3. Orice dispoziţii contrare prezentei legi se abrogă.“[24] **Ce rosturi avea legea aceasta?**

A fost o tâmpenie a lui Ceauşescu, ca să nu luăm credite... În 1989, în noiembrie, am avut comisie mixtă cu Austria. Ceauşescu voia să modernizeze fabricile de hârtie de la Letea şi Buşteni. Făcuseră înainte ai noştri o vizită la o firmă austriacă specializată în construcţia de utilaj pentru fabricile de hârtie. Cu ea se construise fabrica noastră de la Buşteni. Şi directorul austriac spune: „Domnul Ceauşescu e un om inteligent, sunt gata să facem, mai ales că tatăl meu a lucrat pentru Buşteni. În martie să facem negocierile, ca să şi începem în vară. Vreţi să ne plătiţi cu produse româneşti. Dar veţi avea o problemă. În aceste tranzacţii, prin intervalul de timp ce se creează între plăţi, veţi fi în pierdere. Dobânda la utilajele industriale e cu 2-3% mai mică decât dacă vinzi alimente sau materii prime. Cum domnul Ceauşescu, în loc să ia credit cu această dobândă, spune că nu poate să ia credit, deci să piardă bani? L-am apreciat ca un om inteligent“. Auzind, Ceauşescu spune: „Măi, uite care e situaţia. În martie, după alegeri, băgăm într-o zi la Marea Adunare Naţională, undeva la altele... „se anulează legea nr. cutare“...

Adică prin martie 1990 voia să anuleze legea de interzicere a creditelor. Spuneţi-mi, vă rog, în ce măsură era obsedat Ceauşescu de obţinerea Premiului Nobel pentru Pace.

Niciodată n-am vorbit cu el chestia asta. Niciodată nu l-am văzut interesat de Premiul Nobel. Au fost alţii care au zis că ar trebui să-l merite Ceauşescu. După întâlnirea Sadat[25]–Begin[26] la Camp David[27], în prezenţa lui Carter[28] care a dus la pacea între Israel şi Egipt,

Sadat i-a spus lui Ceauşescu că ar fi trebuit să primească şi el Premiul Nobel. A spus-o de faţă cu mine: „Eu am luat Premiul Nobel pentru Pace, iar dumneavoastră care aţi fost la capătul celălalt, nu." Eram la Ismailia, când noi veneam dintr-o vizită în Africa. Cred că am vizitat atunci Mozambicul, Somalia, Etiopia[29] şi am avut o întâlnire pe aeroportul din Ismailia, pe Canal, cu Sadat. Între timp se schimbaseră lucrurile. Egiptul nu mai era un cartier sovietic, cu armată sovietică, în plasa Uniunii Sovietice.

Şi Ceauşescu ce i-a răspuns?

„Am destule decoraţii."

Informaţii din alte surse despre posibilitatea atribuirii Premiului Nobel pentru Pace se găsesc în minuta conversaţiei din ianuarie 1968 dintre Dean Rusk, Harriman[30] şi Macovescu privind rolul de mediator al României între Statele Unite ale Americii şi Vietnamul de Nord. Negociator-şef la Hanoi a fost George Macovescu. Americanii au afirmat că reuşita va aduce un Premiu Nobel pentru Pace, cu susţinere americană. Macovescu a răspuns că românii „nu tânjesc după un premiu şi că pacea ne-ar fi de ajuns".[31] Atunci, la ce foloseau mitingurile pentru pace unde se scandau lozinci precum „Nu bombei cu neutroni"? Oamenii puneau această absurditate pe seama aspiraţiei lui Ceauşescu la Nobel...

Nu, nu. Prin Radio Europa Liberă îl învinuiau că vrea Premiul Nobel. Pacepa[32] scria asta. Eu nu pot să-l învinuiesc că-l dorea. La a 70-a aniversare a lui nu-mi mai aduc aminte cine i-a propus să-l facă mareşal. N-a vrut: „Au fost nişte mareşali în armata română, ajung ăia".

O explicaţie derivată din conţinutul stenogramelor cu referire la discuţiile Tratatului de la Varşovia unde România se împotrivea creşterii cheltuielilor pentru înarmare[33] ar fi aceea a

potențialului de evocare a „voinței poporului". Românii sunt aceia care se opun prin mitingurile și demonstrațiile lor în favoarea păcii, ar fi putut motiva Ceaușescu. Că bieții oameni urau aceste mitinguri și demonstrații ca strămoșii din vechime invaziile de lăcuste ori ciuma, nu-i păsa. Nu pentru Premiul Nobel se făceau eforturi, așadar.

Erau eforturi mari, în schimb, pentru promovarea ca om de știință a Ceaușeascăi.

Să înțeleg că era mai interesat de titlurile și de medaliile ei?

Și ea era împinsă de la spate de Securitate, că ei organizau tot ce ținea de publicarea și distincțiile peste hotare. Știu doar că ea a început la Ghizela Vass, la secția cadre-administrație a revistei Cominformului *Pentru pace trainică și pentru democrație populară*. Se ocupa de cadre la nivelul șoferilor și femeilor de serviciu. Chimistă a ajuns în felul și pe vremea când primii secretari dădeau examene în sediul regiunii de partid. După ce a fost numită președintele CNST[34]-ului, i-am spus lui Păunescu, și el a scris înainte de moarte că, din moment ce el știe că ea e analfabetă și o face președintele CNST-ului, înseamnă că ăștia nu mai au nicio măsură și ne putem aștepta la orice. Ei trăiau în vieți paralele...

Note

1 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Ion Gheorghe Maurer), Compania, București, 2008, p. 345.
2 Cornel Onescu (1920–1993), profesia de bază: tipograf. Membru al PCdR din 1942. După 23 August 1944 a deținut mai multe funcții precum: membru al CC al PMR/PCR (1960–1984), membru al Comisiei Controlului de Partid (1960–1965), șef al secției Cadre a CC al PMR (1959–1965), ministrul Afacerilor Interne (1965–1972), prim-secretar al Comitetului județean de partid Teleorman (1972–1978).
3 În perioada 25–27 mai 1987, Mihail Gorbaciov, secretarul general al PCUS, a întreprins o vizită oficială în România.

4 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, pp. 177–178.
5 Lavinia Betea, *Lucreţiu Pătrăşcanu. Moartea unui lider comunist*, Ediţia a II-a revizuită, Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2008, pp. 475–476.
6 Wojciech Witold Jaruzelski (n. 1923), ofiţer, politician polonez de orientare comunistă. A fost preşedinte al Poloniei (1989–1990), preşedinte al Consiliului de Stat (1985–1989), prim-secretar al Partidului Unit al Muncitorilor Polonezi (1981–1989), ministru al Apărării Naţionale (1969–1985).
7 Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa şi-a început lucrările la Helsinki în perioada 3–7 iulie 1973, prin reuniunea miniştrilor de Externe ai celor 35 de state participante. Negocierile au continuat la nivel de experţi timp de 19 luni, 18 septembrie 1973 – 21 iulie 1975, la Geneva. Actul Final al Conferinţei s-a semnat cu prilejul reuniunii de la Helsinki din 30 iulie – 1 august 1975.
8 La 17 septembrie 1980, în urma unui val de greve, în Polonia a luat fiinţă sindicatul naţional independent Solidaritatea. La primul Congres, organizat în anul următor (septembrie 1981), Lech Walesa a fost ales preşedinte. La presiunile Uniunii Sovietice, noul lider al Partidului Comunist polonez, generalul Wojciech Jaruzelski, a decretat pe 13 decembrie 1981 legea marţială şi a desfiinţat Solidaritatea. În anul 1982, cei mai importanţi lideri ai sindicatului au fost arestaţi.
9 Pavel Câmpeanu, *Ceauşescu, anii numărătorii inverse*, Polirom, 2002, pp. 22–24.
10 Cu referire la autodenunţul făcut la 31 august 1982 de ofiţerul Matei Pavel Haiducu, în cadrul unei conferinţe de presă organizată de ziarul parizian „Le Matin". Haiducu s-a declarat agent al serviciilor secrete româneşti, însărcinat de generalul Nicolae Pleşiţă, şeful CIE, cu misiunea de a-i ucide pe disidenţii Paul Goma şi Virgil Tănase. Tentativa de asasinat asupra lui Goma ar fi fost programată pe 18 mai 1982, cu ocazia unei recepţii la Hotelul Concorde Lafayette din Paris. Goma ar fi fost salvat de un agent francez deghizat în ziarist, care a vărsat „din greşeală" paharul în care Haiducu pusese otravă disidentului. Povestea cu Matei Pavel Haiducu şi afacerea Goma-Tănase nu sunt elucidate nici astăzi. Arhivele româneşti nu au scos la iveală o astfel de misiune a Securităţii.
11 A mai adăugat o vizită, pe 14 octombrie 1989, când s-a deplasat în judeţul Bistriţa-Năsăud.
12 *Situaţia vizitelor de lucru ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român, preşedintele Republicii Socialiste România, şi ale tovarăşei Elena Ceauşescu, în judeţe şi municipiul Bucureşti – perioada 1965-1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Organizatorică, dos. nr. 39/1989, f. 1–7.
13 Li Zhisui, *Viaţa particulară a preşedintelui Mao*, Elit, Bucureşti, 1995, vol. 1, p. 127.
14 Andrei Karlov Lukanov (1938–1996), fruntaş comunist bulgar. A reprezentat Bulgaria în organisme internaţionale, precum Organizaţia Naţiunilor Unite şi CAER. În ultimul an al regimului comunist s-a afirmat drept unul dintre reformiştii Partidului

Comunist Bulgar. A fost ultimul prim-ministru comunist (1990). A fost asasinat în condiţii neelucidate.

15 Petăr Mladenov (1936–2000), lider al Partidului Comunist Bulgar (1989–1990), o scurtă perioadă preşedinte al Bulgariei (1990).

16 Victor Ciobanu, medic, ministru al Sănătăţii (1985–1989).

17 *Stenograma discuţiei dintre N. Ceauşescu şi M.S. Gorbaciov din 4 decembrie 1989* în Lavinia Betea, *Poveşti din Cartierul Primăverii,* Curtea Veche Publishing, Bucureşti, 2010, pp. 281–301.

18 Redeschiderea lucrărilor la Canalul Dunăre – Marea Neagră, abandonate în 1953, s-a decis în cadrul şedinţei Comitetului Executiv al CC al PCR din 13 iunie 1973. După studiile necesare şi pregătirile de rigoare, construcţiile au început în primul trimestru al anului 1976. Inaugurarea Canalului s-a făcut la 26 mai 1984, în prezenţa lui Nicolae Ceauşescu.

19 În februarie 1975 a fost înfiinţată Întreprinderea Metroul Bucureşti, cu rolul de a construi metroul din Capitală. Se lucra efectiv la proiect din februarie 1972, timp în care s-au realizat studiile şi proiectele necesare. Lucrările au debutat la 20 septembrie 1975, iar prima magistrală (Semănătoarea – Timpuri Noi) a fost inaugurată de Nicolae Ceauşescu la 19 decembrie 1979.

20 Lucrările la Casa Poporului au început oficial la 25 iunie 1984, prin îngroparea în fundaţia clădirii de către Nicolae şi Elena Ceauşescu a unui pergament adresat „viitorimii". Propaganda susţinea că monumentala construcţie se ridica în cinstea a 40 de ani de la 23 August 1944.

21 Lucrările de construcţie ale Centralei Nuclear-Electrice de la Cernavodă au început în septembrie 1980. Conform proiectului, aceasta trebuia să aibă cinci reactoare, care funcţionau pe baza licenţei canadiene CANDU. La 16 aprilie 1996 a fost dat în folosinţă primul reactor.

22 Uzina de Apă Grea de la Drobeta-Turnu Severin s-a înfiinţat prin Decretul nr. 400 din anul 1979, cu scopul aprovizionării Centralei Nucleare de la Cernavodă. Primele cantităţi de apă grea s-au produs în iulie 1988. Uzina a rămas nefinalizată până la căderea comunismului, fiind menţinută în proiectele de dezvoltare elaborate de Ministerul Industriei Chimice şi Petrochimice după decembrie 1989.

23 Anunţul a fost făcut în şedinţa CPEx din 31 martie 1989.

24 ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 92/1989, f. 15.

25 Anwar Sadat (1918–1981), om de stat egiptean. A fost preşedinte al Egiptului (1970–1981). S-a remarcat prin îndepărtarea de aliatul URSS, „războiul din octombrie" cu Israel (1973) şi relansarea economiei egiptene (*Infitah*). Pentru semnarea Acordului de la Camp David, prin care a încetat războiul dintre Egipt şi Israel, împreună cu Menachem Begin, i s-a decernat Premiul Nobel pentru Pace (1979). Sadat a fost asasinat de arabii radicali.

26 Menachem Begin (1913–1992), politician israelian. A înfiinţat Partidul Likud şi a deţinut funcţia de prim-ministru al Israelului (1977-1983). Împreună cu Anwar Sadat, a primit Premiul Nobel pentru Pace (1979).

27 La 17 septembrie 1978 s-au semnat acordurile de la Camp David dintre preşedintele Egiptului, Anwar Sadat, şi primul ministru al Israelului, Menachem Begin.

28 Jimmy Earl Carter (n. 1924), politician american de orientare democrată. A fost guvernator al statului Georgia (1971–1977) şi preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1977–1981). Este deţinătorul Premiului Nobel pentru Pace, acordat pentru activitatea Centrului Carter, preocupat de găsirea unor „soluţii paşnice în conflicte internaţionale" (2002).

29 În perioada 12 iulie–23 iulie 1983, Nicolae Ceauşescu a vizitat mai multe ţări africane, după următorul program: 12–14 iulie – Etiopia, 14–18 iulie – Zimbabwe, 18–20 iulie – Mozambic, 20–22 iulie – Zambia, 22–23 iulie – Somalia.

30 William Averell Harriman (1891–1986), diplomat, politician american de orientare democrată. A fost ambasador al Statelor Unite ale Americii în Uniunea Sovietică (1943–1946) şi în Regatul Unit al Marii Britanii (1946), responsabil de implementarea Planului Marshall. A ocupat diverse poziţii în timpul administraţiilor John F. Kennedy şi Lyndon B. Johnson.

31 Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, pp. 266.

32 Ion Mihai Pacepa (n. 1928). Adjunct al şefului Direcţiei de Informaţii Externe (DIE) (1966–1972), prim-adjunct al şefului DIE (1972–1978), consilier al lui Nicolae Ceauşescu. În 1978, pe când se afla în Germania Federală, a cerut azil politic în SUA.

33 A se vedea în acest sens **Anexa 1**, *Stenograma Şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 24 noiembrie 1978*, reprodusă la pp. 458–475

34 Consiliul Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie (CNST) s-a înfiinţat la 29 martie 1971, prin redenumirea Consiliului Naţional al Cercetării Ştiinţifice. La 7 iunie 1979, Elena Ceauşescu a fost aleasă în funcţia de preşedinte al CNST, devenind implicit membru cu drepturi depline al Guvernului. Conform articolului 1 al Decretului nr. 60 din 4 martie 1980 privind organizarea şi funcţionarea Consiliului Naţional pentru Ştiinţă şi Tehnologie, CNST era definit ca „organ de partid şi de stat, care are sarcina de a asigura înfăptuirea unitară a politicii partidului şi statului în domeniul ştiinţei şi tehnologiei, în vederea promovării progresului tehnic şi ştiinţific în toate sectoarele vieţii economice şi sociale în concordanţă cu cerinţele revoluţiei tehnico-ştiinţifice contemporane, cu obiectivele Programului Partidului Comunist Român de făurire a societăţii socialiste multilateral dezvoltate şi înaintare a României spre comunism".

„MĂMĂLIGARII NU SUNT O NAȚIUNE, CI O CURVĂ", ZICEA HRUȘCIOV

Noi n-am fost antisovietici

Politica antisovietică dusă în ultima perioadă a vieții de Gheorghiu-Dej a fost amplificată, se spune, de Ceauşescu...

Acesta e un subiect care merită o analiză: atunci când se vorbeşte despre relațiile româno-sovietice, mulți istorici şi ziariști le numesc antisovietice. Fără legătură cu realitatea. Să-ți dau un caz. În 1967 i-am însoțit pe Ceauşescu, Maurer şi pe Leonte Răutu la a 50-a aniversare a Revoluției din Octombrie la Moscova. Atunci am organizat foarte multe întâlniri cu şefi de delegații cu care nu ne vizitasem încă. Întâlnirile le-am organizat acum la ambasada noastră de la Moscova, nu ca dățile trecute, în săli puse la dispoziție de sovietici.

Nu vă era frică că şi ambasada noastră era monitorizată?

Mai puțin, că aveam şi noi controlul nostru. Luam, învățam de la sovietici. Ei ne-au învățat cum se face.

La Moscova, în 1967, a fost o discuție între Ceauşescu şi Maurer legată de Revoluția din Octombrie pe care venisem s-o sărbătorim. Ideea principală era că PCUS urmează politica externă a Imperiului Țarist față de celelalte țări, dar sub altă mască. Şi că, de fapt, apără şi vrea să cucerească toate pozițiile țarismului. Şi că, în numele comunismului, doreşte să impună o politică de extindere a influenței teritoriale. Şi, dacă se poate, chiar a cuceririi Europei Occidentale şi a lumii. A fost acolo un moment mai deosebit, când a apărut şi Constantin Pârvulescu. Fusese invitat şi decorat de sovietici. Nu pe Ceauşescu sau pe Maurer îi decorase ei, ci pe Pârvulescu. El avea merite mari, participase acolo la revoluție, a fost preşedinte de colhoz, a fost omul lor de încredere. Prin 1975, la 7 Noiembrie, când am avut o plenară a CC-ului în noiembrie, el s-a urcat la tribună cu: „Tovarăşi, discutăm aici, îmi pare rău că nu vă ridicați în picioare să salutăm Marea Revoluție Socialistă din Octombrie...". Ceauşescu n-a zis nimic, la Moscova, în 1967, dar, sigur, era deranjat că el a fost singurul decorat din România. Că, prin aceasta, sovieticii dovedeau că pe el îl prețuiau mai mult. Pârvulescu a apărut în timpul acestor discuții şi a pus ordinul primit pe masă. A intrat în conversație spunând că fără Revoluția din Octombrie nu era nici la noi partid comunist. A adus şi nişte elogii revoluției şi URSS-ului. Incult însă.

Şi Foriş îl criticase în ilegalitate pentru pregătirea ideologică.

Mai avea el şi altele. Nu bea, dar a avut aventuri şi căsătorii cu mai multe femei. Ca şi Vasilichi. Pe când se găsea Vasilichi la Moscova, a fost chemat la Comintern şi a cerut să nominalizeze rusoaicele cu care a trăit. El a întins o pagină întreagă.

Dar dv. de unde ştiți?

De la Ghizela Vass. Şi omul de la cadrele Cominternului l-a întrebat: „Atâtea?!!". „Nu, zice Vasilichi, să

vezi c-am mai uitat numele unora"... La semicentenarul revoluției bolșevice, cu o seară-două înainte de a pleca în țară, mi-a spus Ceaușescu să organizez la ambasadă o recepție bogată. Să vorbesc cu Teodor Marinescu, ambasadorul nostru la Moscova. Atunci eram prim-adjunct. Și Marinescu, împreună cu ce se adusese din țară, a făcut o masă... La sfârșitul acestei vizite, Ceaușescu i-a dat dispoziții ambasadorului României la Moscova să meargă cât mai departe cu discuțiile și să spună peste tot și cu orice prilej că dorim relații cât mai largi și mai multe cu URSS, dar nu în genunchi... Aceasta a fost poziția noastră, dar niciodată contra Uniunii Sovietice.

În câteva ocazii, Dej l-a scos pe Ceaușescu „la înaintare" în fața sovieticilor. Și prin aceasta i-a atras atenția lui Maurer, care a văzut în el un continuator al politicii exprimate prin *Declarația din aprilie 1964*[1]. Se vedeau acestea și din locul dv. înainte de-a veni Ceaușescu la putere?

Pe de-o parte, Dej îi dăduse foarte multă putere.

De ce tocmai lui?

Pentru că s-a dovedit un soldat credincios. Da. Și cât a trăit Dej, a demonstrat întruna acest devotament. De aceea i-a și dat Dej lui Ceaușescu sarcinile acestea duse bine la capăt.

Alexandru Bârlădeanu mi-a povestit că, după ședința de excludere a lui Chișinevschi și Constantinescu, din 1957, l-a găsit, seara, pe Dej plimbându-se prin curtea casei, surescitat încă de încântare pentru felul cum le venise Ceaușescu de hac „fracționiștilor".[2]

Cuvântul lui Ceaușescu a fost cel mai dur. Ca și împotriva lui Pârvulescu. Îmi amintesc că a făcut referire și la faptul că Miron Constantinescu s-a refugiat la mănăstire, ca să ia decizii politice în ilegalitate.

Dacă nu ştia asemenea isprăvi din Închisoarea Caransebeş, unde se intersectase cu Miron Constantinescu, le citise în *Scînteia* din 1946. Acela a fost singurul an când candidaţii comunişti au intrat cu toate forţele în campania electorală. Rubrica intitulată „Cui dăm votul şi încrederea noastră" le făcea prezentări spectaculoase. Când a venit rândul biografiei lui Miron Constantinescu, *Scînteia* a scris despre retragerea tânărului student la mănăstire, pentru a medita asupra alegerii politice: la legionari sau la comunişti. Reieşea că Dumnezeu îl călăuzise pe Miron Constantinescu către comunişti. Putea fi o fantezie de atragere a electorilor.

Ceauşescu însă a început ca o fire dogmatică. Şi a sfârşit tot aşa. S-a întors de unde a plecat. Când am fost noi cu sovieticii, până la plecarea trupelor sovietice, perioada aceasta, din 1954 până în 1958, avea nişte cuvântări care nici nu a vrut să fie ulterior publicate. Acolo ridica în slăvi ca nimeni altul Uniunea Sovietică şi armata sovietică. Dacă îţi dai seama, când a început polemica între chinezi şi sovietici, noi am fost de partea sovieticilor la început. Să-ţi dau un caz din acea vreme. Cornel Burtică se afla la o reuniune studenţească în Tunis, şi a fost chiar şi acolo o polemică între chinezi şi sovietici. Iar Ceauşescu l-a criticat pe Cornel Burtică, şeful delegaţiei române, că n-a luat poziţie de partea sovieticilor. În 1962, noi n-am acceptat să ne întâlnim cu delegaţia albaneză. Aşa aveam indicaţia de la Ceauşescu. Pe urmă, la Varşovia, după festivalul mondial al tineretului şi studenţilor ţinut la Helsinki, unde au apărut deoparte chinezii, susţinuţi de indonezieni şi alţii. Potrivit indicaţiilor lui Ceauşescu, Trofin a trecut de partea sovieticilor şi i-a atacat pe chinezi. E foarte interesant că în 1962 a avut loc congresul Partidului Comunist Italian, în delegaţia noastră fiind Ceauşescu şi Niculescu-Mizil. Şi acolo au fost critici foarte violente împotriva chinezilor.

În timpul acela eram şi eu în Italia, la invitaţia Uniunii Tineretului Comunist Italian. Şi, de acolo, Ceauşescu a tot insistat la Gheorghiu-Dej ca şi delegaţia PMR să critice Partidul Comunist Chinez. Până la urmă, Dej a acceptat o anumită formă. Dar când delegaţia PMR a revenit în ţară, Dej a scos o hotărâre a Biroului Politic ca orice delegaţie a PMR peste hotare să respingă orice atac la adresa oricui. Dej a dat linia definitivă în 1964, când l-a trimis pe Maurer în vizita din China[3].

Aceasta a fost, prin urmare, linia deschisă de Dej. Spunea Maurer că Mao l-a întrebat, în prima lui vizită în China, de partea cui sunt românii. Iar el a răspuns de partea marxism-leninismului[4].

Atunci, în 1964, s-a făcut împăcarea cu China. Şi s-a hotărât ca noi să nu mai participăm la polemica publică. După vizita lui Maurer în China şi întâlnirea lui cu Hruşciov la Zagra, în Crimeea. În această primă perioadă, după părerea mea, Ceauşescu a manifestat o intransigenţă, un stângism, un fanatism şi o abordare plină de ranchiună. Şi în partid, şi în relaţiile cu mişcarea comunistă. Pe partea aceasta, este parcă o întoarcere de 180 de grade cu ceea ce a făcut după ce-a venit la putere. Dogmatic a devenit însă altfel în ultima perioadă.

Nu internaţională proletară, ci solidaritate internaţională

Furia lui Hruşciov împotriva românilor a început chiar mai devreme de iniţierea relaţiilor noastre cu chinezii şi de *Declaraţia din aprilie 1964*. În septembrie 1960, între ai săi, Hruşciov se exprima astfel despre „fraţii" români: *„În România, chiar şi printre oficialii Partidului Comunist, se dezvoltă o atitudine nesănătoasă, naţionalistă şi antisovietică, care trebuia*

***retezată de la rădăcină... Mămăligarii nu sunt o naţiune, ci o curvă.“*[5] Ce divergenţe – cu implicarea lui Ceauşescu – vă erau cunoscute din această istorie ascunsă?**

Cum au fost discuţiile cu sovieticii privind Porţile de Fier[6]. Sovieticii voiau ca partea dinspre noi a hidrocentralei să o facem în cadrul CAER. Iar Dej l-a trimis pe Ceauşescu la Moscova, în 1963, să-i convingă. S-a întâlnit şi a discutat cu N.S. Hruşciov. Au fost neînţelegeri mai ales cu bulgarii, care ne-au pârât Moscovei că întreprindem ceva cu sârbii, pe Dunăre, fără ei. Bulgarii au fost cei care au băgat strâmbele. Mai ales pentru că noi atunci trebuia să luăm turbine din Uniunea Sovietică.

Şi le-am luat?

Da, de la Electrosila din Leningrad. Când a venit în ţară după întâlnirea cu Tito[7], Dej i-a pregătit pe ceilalţi în legătură cu noua poziţie faţă de Iugoslavia[8]. Mie îmi povestea Petre Lupu că l-a chemat Gheorghiu-Dej: „Măi, ce prostii am spus noi în 1948! Cum, omul ăsta, care a fost în Uniunea Sovietică, care a luptat în război, poate Tito să fie anticomunist, poate să fie ăsta sluga imperialismului?“

Avea şi Tito trecut greu stalinist...

Da. Îşi turnase compatrioţii în procesele staliniste, fusese căsătorit cu o rusoaică, avea copil cu ea. Cred că a lăsat-o la Moscova. Pe urmă s-a căsătorit cu o femeie foarte frumoasă. Davorjanka Paunovici. Româncă de pe Valea Timocului. Foarte frumoasă, dar a murit de tânără. La sfârşit s-a căsătorit cu Jovanka. Care era atunci ofiţer şi agent al Securităţii sârbe, cum era Siguranţa la noi. Când ea a vrut să facă nişte modificări în conducerea Armatei, militarii i-au pus condiţia lui Tito să-şi analizeze relaţiile cu nevasta. Iar Tito s-a despărţit de ea. Eu am fost la înmormântarea lui Tito. Jovanka a plâns tot timpul. Era însă respectată pentru că i-a stat alături în momente grele. Dar aici au

învins militarii. Întotdeauna, Tito era foarte atent cu armata. Ştia el ce ştia...

Să revenim la încă tânărul Ceauşescu...

Pe el l-a pus Gheorghiu-Dej să ridice problema agenturii sovietice în România, în 1962. Hruşciov n-a recunoscut.

Ce-au replicat gazdele?

Nu recunoşti că ai agentură, bine. Dar prin aceasta a rămas avertismentul. Avertismentul dat de Ceauşescu – să ştiţi că altfel îi vom aresta. Prin Ceauşescu s-a dat avertismentul. Şi am obţinut „libertatea de a trage cu puşca", vorba poetului. Adică libertatea de a-i sancţiona pe cei care făceau parte din agentura sovietică. Şi când a fost arestat generalul Şerb s-a făcut trimitere la asta: noi i-am spus din 1962 lui Hruşciov: ori terminaţi cu agentura, ori îi arestăm! Discuţiile s-au purtat la Scroviştea.

Dar ce era, de fapt, Scroviştea?

E o pădure mare şi frumoasă. Înăuntrul ei au fost construite de pe timpul lui Gheorghiu-Dej o serie de case mari. Nu vile, case mari. Într-una era pivniţa cu vinuri. Celelalte erau case cu parter şi etaj. Era acolo o rezervaţie de vânătoare, unde numai Dej sau Ceauşescu avea acces. Acolo a murit şi vărul lui Gaddafi la o vânătoare.[9] Nu ştiu să fi stat niciodată acolo, nici Ceauşescu, nici Dej. Dar când veneau străini, se mergea la Scroviştea. Şi delegaţia PCUS la congrese sau în vizitele de înalt nivel în România acolo era cazată. La nr. 25. Ce s-a întâmplat în 1962? Din toate informaţiile mele – nu din documente, ci din discuţii –, Hruşciov ştia că în România se pregăteşte *Declaraţia din 1964*. Sigur că, având o agentură puternică în România, Uniunea Sovietică aflase despre discuţiile noastre privind eliberarea de Moscova. În 1962 a fost într-o vizită în România. Tot timpul, Hruşciov era bosumflat, nu-i plăcea nici una, nici alta. Nu de ce era şi vedea, ci de

ceea ce ştia că se pregăteşte. Agentura îi băga mereu informaţii. Când a mers la Grivița, a început să spună că acelea sunt strunguri de pe timpul când trăia bunică-său. Ceea ce era o jignire. În discuţii, critica una, critica alta. De exemplu, critica faptul că România n-a trecut la cultivarea porumbului în pătrat, critica faptul că se taie porcii la 80 de kilograme. Şi Gheorghiu-Dej a vrut ca Nicolae Ceauşescu să ridice amândouă problemele – şi cea privind criticile din agricultură şi problema agenturii. Hruşciov a negat, bineînţeles. Întotdeauna se neagă. Nu-i adevărat, a zis el, nici măcar în China nu avem agentură. Ceauşescu a citit un material în care se arăta la ce greutate au fost sacrificaţi porcii pe judeţe... combătând criticile lui Hruşciov. Şi s-a supărat Hruşciov pe Ceauşescu: „Ce îmi vii mie cu hârţoage aicea?... Mă desconsideri, nu mă respecţi, vii la mine cu asemenea lucruri?“ De acolo au plecat la Constanţa. Când s-au suit în tren, Gheorghiu-Dej i-a spus lui Ceauşescu: „Măi, nu mai veni, că te vede ăsta şi iar se enervează“. Dar presa l-a anunţat şi pe Ceauşescu că a plecat din Bucureşti. Dar pentru că Gheorghiu-Dej i-a spus să stea în alt vagon, la sosire, la Constanţa, Ceauşescu n-a mai apărut. A fost, dar n-a mai fost nominalizat pentru că nu trebuia să ştie Hruşciov că e şi el în tren. Când a ajuns la Constanţa, Hruşciov n-a vrut să salute garda de onoare. „Lasă marina, ce marină aveţi voi, ce gardă?...“

Dar povestea s-a răspândit altfel: cum că Gheorghiu-Dej ar fi dat ordin gărzii să nu-i dea onorul.

Nu, asta nu. Bodnăraş mi-a povestit asta. Ce s-a întâmplat însă la întâlnirea de la Scroviştea dintre Hruşciov şi Biroul Politic din România în 1962, omul care a fost acolo trăieşte, lucra la mine în secţie. Nicu Bujor, translator. Şi mi-a spus că acolo toţi au sărit cu: „Tovarăşi, tovarăşe Hruşciov, tovarăşul Dej mereu ne spune să stăm strânşi lângă Uniunea Sovietică“. Unul

după altul, la fel. I-a răspuns în rusă Bodnăraş, tot aşa, cu „ataşament faţă de Uniunea Sovietică".

Făceau un fel de circ...

Sigur că da. Aicea, la Scroviştea, în via de acolo la care mergeam şi cu Ceauşescu...

Gheorghiu-Dej şi Ceauşescu, susţineţi dv., nu au promovat o politică antisovietică?

Trebuie să cunoşti un lucru: că, un timp, până prin 1960–1965, se subînţelegea că relaţiile dintre partidele comuniste şi muncitoreşti, dintre ţările socialiste se bazează pe internaţionalismul proletar care, în formula din 1937 a lui Dimitrov, înseamnă că piatra de încercare a internaţionalismului...

E dragostea faţă de Uniunea Sovietică...

Şi devotamentul... Şi la aceasta au făcut referire o parte dintre ilegalişti când au fost criticaţi pentru că erau, după 1944, în serviciul Uniunii Sovietice. Când au fost chemaţi.

La cine vă referiţi?

Printre alţii, şi la tatăl lui Tismăneanu. Ştiu că acela a fost chemat – pe bază de documente – că transmite informaţii sovieticilor, ştiu de la Ion Stănescu. Eu am fost prieten cu Stănescu şi am lucrat cu el. Cel mai bun ministru de Interne... Aşa. Şi atunci, Tismăneanu şi, cred, încă o persoană de la Institutul de Istorie a Partidului i-au spus lui Stănescu: „Spuneţi-i tovarăşului Ceauşescu cum a fost definit de către Dimitrov internaţionalismul proletar". Atunci nu mă interesau poveştile acestea cu ilegaliştii. Dar lucrurile s-au complicat mai târziu. Kostyal[10], de exemplu, care a fost ilegalist la Timişoara. El a atras mulţi comunişti în mişcare, inclusiv pe Mihai Gere. În timpul războiului, a stat în ţară. A fost o perioadă şi în Uniunea Sovietică. După aceasta a mers, în acelaşi timp cu Ion Ioniţă, la Academia „Frunze" de la Moscova. A fost făcut general şi a intrat în armată. Era considerat un tip colţos.

Un om cu care se lucra greu. Însă, ce se întâmplă?! Ilegaliştii din armată, cum a fost Kostyal, erau mai puţin cunoscuţi în viaţa publică.

Dar dosarele lor nu se află în România. Sau, dacă se află, nu sunt accesibile. De exemplu, eu am vrut să văd dosarul lui Ioniţă, pentru că am prefaţat cartea sa de amintiri[11]. De la Arhivele Militare n-au vrut să-mi dea însă dosarul său de cadre. Nu l-au predat, evident, Arhivelor Naţionale, împreună cu celelalte dosare. După 22 decembrie 1989, Armata a triat, după voie, documentele Cancelariei CC al PCR, reţinându-şi ce-a vrut.

Ce vreau să spun legat de relaţiile româno-sovietice din momentul în care am început să lucrez la partid. Eu eram cel care, după convorbirile cu delegaţiile străine, făceam textul pentru Agerpres. Se poate întreba la Agerpres – trăiesc Neagu Udroiu, Prisăcaru şi alţii. În general, scriam eu textul. Aveam o uşurinţă. Şi mai târziu, când Dumitru Popescu era secretar şi cu presa. Avea încredere în modul cum cunoşteam eu problemele internaţionale. Şi am început să scot din ştirile conferinţelor internaţionale, când vorbeam despre relaţii externe, „internaţionalismul proletar". Te rog să reţii acest aspect! În loc de „internaţionalism proletar", noi foloseam „solidaritate internaţională". Înainte încă de 1968...

Dar formula aceasta de „solidaritate internaţională" de unde aţi luat-o?

Am luat-o de la mişcarea socialistă. Partidul Social-Democrat din România, ca şi celelalte partide din Internaţionala I foloseau cuvântul solidarităţii internaţionale şi sărbătoreau 1 Mai ca ziua solidarităţii internaţionale a oamenilor muncii. Aşa a fost folosită şi de către Ştefan Gheorghiu[12], şi de către ceilalţi social-democraţi din România, după fracturarea partidului, în 1898, când o parte dintre intelectualii PSD au trecut

la liberali. Morțun[13] și ceilalți. Dar... să nu uit. Tatăl lui Pătrășcanu a fost în grupul *Viața Românească* cu Stere[14]. Iar ei voiau eliberarea Basarabiei. Pentru că Stere – așa cum ai văzut în romanul lui – arată pericolul deznaționalizării.

De către ruși...

Da. Și Dobrogeanu-Gherea[15] scrie în *Neoiobăgia* că sunt trei imperii care au poftit Principatele Române: Austro-Ungar, Țarist și Otoman. Cel mai periculos este cel Țarist, pentru că desființează națiunile. Și, de aici, toate situațiile din romanul lui Stere, căsătorii cu rusoaice și așa mai departe. Iar în întâlnirea de la Praga din 1968, înainte de intervenție, când rușii lansează ideea că apărarea socialismului este cauza tuturor țărilor socialiste și a mișcării comuniste, a apărut un articol de bază în *Pravda*, care definește așa-zisa suveranitate limitată. Autorul era Korionov, publicist principal la *Pravda*. Bineînțeles, articolul era făcut la secția lui Ponomariov[16] și Suslov[17]. Ei proclamau că nu se poate vorbi de o suveranitate totală. Pentru că suveranitatea fiecărui stat socialist este parte a suveranității țărilor socialiste. Iar dacă este în pericol socialismul într-o țară, este permisă și chiar necesară intervenția celorlalte țări socialiste pentru a apăra socialismul în țara respectivă. Și atunci, această formulă a suveranității limitate a fost introdusă sub forma „internaționalismului socialist".

Nu e proletar, ci socialist. Ce „mare" schimbare! Așa a rămas însă până la dezmembrarea imperiului sovietic.

Pe care noi însă nu am folosit-o. Deci, dacă te uiți la noi, PCR nu vorbea de internaționalism socialist. Ci de solidaritate internațională. La Conferința partidelor comuniste din 1976, de la Berlin[18], eu am avut – după o discuție cu Ceaușescu, bineînțeles – o intervenție specială. Și am spus: „Tovarăși, să renunțăm la lupta împotriva antisovietismului. E o formulă învechită,

dintr-o anumită perioadă. Nu cine critică un aspect sau altul al politicii Uniunii Sovietice este antisovietic. Vă dau un exemplu concret. La noi a fost un scriitor talentat, de stânga, dar fără să fie comunist, fără să fie social-democrat, Panait Istrati[19], care a fost prieten al Uniunii Sovietice. Şi din cauza unor necazuri legate de un fapt concret, a trecut printr-o tragedie. Fusese evacuată la Leningrad, de către o activistă a partidului, familia Rusakov, înrudită cu un revoluţionar francez. Istrati a reclamat abuzul lui Kalinin[20] şi a intrat în conflict. Aşa a început să scrie despre lucruri care nu erau bune în Uniunea Sovietică. Deşi nu atât de dur cum le-a prezentat în 1956 tovarăşul Hruşciov despre aceeaşi perioadă. Şi pentru aceasta, Istrati a fost declarat antisovietic. Nu cine nu este de acord cu o poziţie a României e antiromân. Nu cine nu este de acord cu o poziţie a polonezilor este antipolonez. Trebuie să depăşim această perioadă care a fost legată de o anumită gândire". Pe mine m-au susţinut francezii, m-au susţinut italienii, spaniolii şi a fost introdusă solidaritatea internaţională. Aşa se face că în *Declaraţia partidelor comuniste europene* de la Berlin, din 1976, n-a mai apărut nici internaţionalismul proletar, nici internaţionalismul socialist, nici lupta împotriva antisovietismului, ci solidaritatea internaţională.

Şi sovieticii cum au comentat?

Au acceptat. Asta a fost... De aceea, niciodată ruşii nu ne-au spus nouă, direct, că am avut o poziţie antisovietică. Această formulare a poziţiei noastre a apărut după 1989. Ceea ce este greşit. Noi nu am fost pentru o politică antisovietică. Ne dădeam seama că e o linie roşie peste care nu putem trece. Unde eram incluşi. Şi că această linie roşie, de exemplu, era – ceea ce nu se subliniază în presa noastră de acum – de următoarea gravitate: dacă noi am fi spus că ne retragem din Tratatul de la Varşovia şi ne declarăm neutralitatea, a doua zi trupele sovietice, cu orice risc, ar fi intrat în România.

Sunteţi sigur?
Sigur.

Se mai temea Ceauşescu încă de o intervenţie sovietică în România după 1968?
Da. În 1981 au fost oameni în Biroul Politic al CC al PCUS care au susţinut o intervenţie în Polonia. Nu-i adevărat însă că aceasta a fost şi poziţia lui Ceauşescu. Există cuvântarea lui la întâlnirea secretarilor generali de la Moscova, înainte de introducerea stării excepţionale de către generalul Jaruzelski.

Brejnev contra Ceaușescu

Mare parte a perioadei cât aţi fost secretar cu relaţiile internaţionale şi ministru de Externe, aţi avut de-a face cu echipa lui Brejnev. Ce stil şi metode de muncă avea – după expresia epocii – în relaţiile cu ceilalţi lideri comunişti?
Pe timpul lui Brejnev devenise tradiţie ca în fiecare an să aibă loc o întâlnire a lui cu conducătorii ţărilor Tratatului de la Varşovia. În Crimeea. Lângă Ialta, la Oreanda de Jos, aproape de Livadia. Din 1972 până în 1981, când a murit Brejnev, în fiecare an îl însoţeam pe Ceauşescu la aceste discuţii de la Ialta. Interpreţi au fost Sergiu Celac, şi apoi Gheorghe Stoica. Sovieticii îşi aduceau consilierul pentru presă, Blatov, şi pe translatorul Potapov. Când am apărut eu ca ministru de Externe, lângă Brejnev a venit şi Gromîko. După aceasta s-a adăugat şi Cernenko[21], care ulterior a devenit prim-secretar al CC al PCUS. Spre deosebire de toţi ceilalţi însă, Ceauşescu aiurise în ultima perioadă. Plecam dimineaţa de la Neptun – pentru că Moscova era cu o oră înainte –, mergeam de la Aeroportul Kogălniceanu până la Simferopol cu avionul, de acolo făceam două ore cu maşina pe serpentinele spre Ialta şi ajungeam pe la orele prânzului.

Cu maşina făceaţi capătul drumului?

Cu maşina. Sovieticii nu permiteau cu elicopterul. Îl considerau periculos. Conducătorii lor nu mergeau cu elicopterul. Soseam în jurul orei 13. Ceauşescu prefera să nu mănânce, dar să doarmă. Venea ofiţerul aghiotant, schimba cearşaful, dădeau cu chimicale, verificau dacă nu erau instalaţii de raze în dormitor... Tot timpul am stat în aceeaşi vilă – la Mishor, o localitate la sud de Ialta.

Ce convorbiri aveaţi? Se informa public asupra lor?

Se dădea o ştire în presă. Fiecare conducător informa despre situaţia din ţara respectivă. Apoi se discutau problemele bilaterale, în primul rând problemele economice. Şi a treia chestiune, problemele internaţionale – aprecieri asupra situaţiei internaţionale a momentului. Era cazul cu Afganistanul, era cazul cu Kampuchia, relaţiile cu China, era cazul cu coloniile portugheze, era cazul cu securitatea europeană, cu Orientul Mijlociu, politica SUA şi a NATO... Brejnev citea un text, Ceauşescu răspundea, şi ca să aibă un tovarăş, stăteam în stânga lui. Când avea nevoie, mă întreba.

Apoi, Brejnev se întâlnea cu alt lider. Nu se reunea întreaga „familie"?

Nu, separat. Exista o reuniune a şefilor din ţările comuniste, înainte de 1972, dar nu am participat.

Cum stabileaţi datele?

Conveneam noi. Eu cu secretarul Comitetului lor Central. Se termina convorbirea, urcam în maşină şi înapoi. Din Simferopol la Aeroportul Kogălniceanu – cu avion românesc, şi la întors, şi la dus. IL 18, cu patru motoare. Apoi, seara, şedinţă de CPEx în sala de şedinţe de la Neptun. Iar Ceauşescu informa ce s-a discutat cu sovieticii.

După Brejnev nu s-a mai făcut aşa ceva?

N-a mai mers Ceauşescu. Cu Cernenko a fost o întâlnire în 1983, când pe Ceauşescu l-au decorat cu ocazia împlinirii vârstei de 65 de ani. Aceea a fost la Kremlin. Dar şi acolo am plecat dimineaţa. Au fost convorbirile cu Cernenko, decorarea, masa – şi înapoi la Aeroportul Mihai Kogălniceanu!

Am găsit publicată o notă informativă făcută după întâlnirea din 1 august 1979, din Crimeea, în urma discuţiei dintre Brejnev şi Ceauşescu[22].

Eu am fost acolo.

Ştiu. De aceea vă rog s-o comentaţi. Nota nu vine de la noi, ci e redactată de partea sovietică. Vă citesc acest document cu impresia unei viziuni sintetice a relaţiilor româno-sovietice. Deci: *„La rugămintea CC al PC al Moldovei, şeful sectorului României al Secţiei CC al PCUS, tov. Potapov V.I., a transmis informaţia următoare despre această întâlnire şi discuţia lui L.I. Brejnev cu N. Ceauşescu.*

Această întâlnire nu a coincis cu odihna (sic!) lui N. Ceauşescu la noi, aşa cum a fost înainte. După discuţie, N. Ceauşescu a plecat imediat cu avionul la Bucureşti.

L.I. Brejnev l-a informat pe N. Ceauşescu despre construcţia comunistă în ţara noastră şi a analizat detaliat un şir de probleme importante ale relaţiilor sovieto-române. L.I. Brejnev a amintit că în octombrie 1978 la Bucureşti a avut loc o discuţie detaliată dintre conducătorii români şi tov. Gromîko, Ponomariov şi Rusakov. În timpul discuţiei, partea sovietică a dat o apreciere negativă amplă poziţiei aparte a României faţă de relaţiile bilaterale, colaborarea multilaterală a ţărilor socialiste, politica internaţională.

Partea sovietică a supus atunci unei critici argumentate publicaţiile din RSR la aşa-numita

«problemă teritorială», atitudinea conducerii române faţă de Organizaţia Tratatului de la Varşovia, faţă de problema chineză. Au fost analizate critic momentele negative ale poziţiei României faţă de asemenea probleme, ca încetarea goanei (sic!) înarmării şi dezarmării, securitatea europeană, traducerea în viaţă a Actului final al conferinţei de la Helsinki, colaborarea balcanică, situaţia din Orientul Apropiat, în Africa. A fost demonstrată în baza unui larg material faptic poziţia lipsită de principii a PCR privind mişcarea de neaderare (sic!) a ţărilor de orientare socialistă, mişcării internaţionale comuniste. Dar evenimentele ulterioare, a spus L.I. Brejnev, au arătat că conducerea PCR continuă să urmeze, în esenţă, «direcţia deosebită» veche şi chiar a recurs la un rând de paşi ce amplifică disensiunile existente. O asemenea stare a lucrurilor pe noi ne îngrijorează foarte mult.“

Care-i problema teritorială – Basarabia sau Transilvania?

Basarabia. Adică ei n-au fost mulţumiţi cu poziţia noastră ce considera, întâi, că la 1812 n-a fost eliberare, ci supunere, anexare a Basarabiei[23].

Atât de departe ajunseseră cu „eliberarea“?

Da, sigur, sovieticii ziceau că Basarabia a fost eliberată de sub dominaţia turcească. Iar în 1976 ar fi trebuit să declarăm oficial că actul de la 1812 a fost unul progresist. Că nu se compară dominaţia rusească cu cea turcă. Astfel că prin anexarea Basarabiei la Rusia s-a operat o acţiune progresistă, populaţia Moldovei fiind scoasă din înapoiatul Imperiu Otoman. A doua chestiune vizată – noi nu acceptam ideea că există o naţiune moldovenească, diferită de cea românească, ori o limbă moldovenească aparte limbii române.

Când s-au discutat acestea?

Prima dată, în discuțiile oficiale, chiar din 1965. Însă o discuție largă a avut loc în 1976, la Snagov, unde am participat eu și Sergiu Celac interpret, cu Katușev[24], înainte de vizita lui Ceaușescu în Moldova Sovietică, apoi în Crimeea, Gruzia și Armenia. Atunci, Ceaușescu a spus că noi nu recunoaștem ca „act progresist" anexarea din 1812. A evocat și poziția lui Marx, că turcii au dat ceea ce nu era al lor, noi nefiind pașalâc turcesc. Și că Marx a considerat țarismul promotor al politicii de anexare a unor teritorii străine și în 1812. S-a ridicat și altă chestiune acolo. Rușii nu acceptau ideea că Uniunea Sovietică ar fi dat în iunie 1940 un ultimatum României. Ei vorbeau de-o „înțelegere" între Guvernul regal al României și Uniunea Sovietică. Ceaușescu a replicat: „Nu, a fost ultimatum! URSS a amenințat că, dacă în 24 de ore România nu cedează aceste teritorii, intră cu trupele... În afara protocolului semnat Ribbentrop-Molotov din 23 august 1939[25], voi ați continuat negocierile cu Hitler. Ați negociat cu Germania să vă susțină în cererea de a ocupa toată Bucovina. Și numai datorită împotrivirii lui Hitler nu ați luat toată Bucovina, ci numai Bucovina de Nord." Aceste susțineri contraveneau poziției lor. Spuneam că nici Bucovina de Nord n-a fost rusească sau ucraineană. În această discuție din 1979, Brejnev a citat și apariția *Delirului*. Și faptul că începuse la noi reconsiderarea lui Stere. Și a spus: „Se publică articole și cărți despre Stere, un mare dușman al Uniunii Sovietice". „Nu-i adevărat, a spus Ceaușescu. Noi am citit *În preajma revoluției* în Închisoarea Doftana. Și am căzut de acord în discuții că Stere demonstrează spusele lui Lenin despre țarism ca închisoare a popoarelor".

Mai departe: *„Să luăm de exemplu atitudinea României față de Organizația Tratatului de la Varșovia. Foarte des, poziția României la ședința CPC[26] și la alte foruri ale acestei organizații*

intră în dezacord cu poziția comună a altor participanți. Noi, a spus L.I. Brejnev, stimăm specificul și suveranitatea fiecărei țări socialiste. În măsură deplină cele spuse se referă și la România. Dar viața arată că interesele naționale doar câștigă de la unirea puterilor noastre, de la acordul și îndemânarea de a acționa împreună, nu separat.“

Aici sunt două lucruri importante. La aceste ședințe ale Tratatului de la Varșovia era o luptă între delegația noastră și celelalte delegații pe probleme internaționale. De exemplu, sovieticii aruncau toată vina înarmărilor pe americani, pe NATO. Noi spuneam: „Este o cursă. Voi cheltuiți 30 la sută din buget pentru armată și înarmare.“ Apoi spuneam că nu este nicio democrație, pentru că sovieticii au toate puterile în Tratat. Au venit în 1978 cu propunerea să creștem și noi cheltuielile militare la 30 la sută. Noi n-am fost de acord și n-am semnat documentul. Nu am fost de acord nici ca, în timp de război, secretarul CC al PCUS să fie comandantul trupelor Tratatului de la Varșovia. Ci fiecare armată națională să fie sub conducerea organelor reprezentative conducătoare din țara respectivă. Nicidecum la dispoziția comandantului suprem – conducătorul URSS. Ceilalți toți au fost de acord și cu mărirea cheltuielilor militare, și cu acest fel de conducere.

Citez: ***„O îngrijorare serioasă o provoacă și alte multiple acțiuni ale reprezentanților români la întâlnirile multilaterale ale țărilor socialiste. Acum a devenit aproape o normă, a remarcat L.I. Brejnev, ca la întâlnirile comune reprezentanții români să refuze să semneze anumite declarații întru susținerea luptei antiimperialiste a popoarelor. Ultimul exemplu în acest sens a fost întâlnirea de la Berlin a secretarilor Comitetelor Centrale pe probleme internaționale și ideologice.***

Recunosc, nu pot înţelege din ce cauză solidaritatea de luptă a patrioţilor din Nicaragua sau eforturile Vietnamului, Laosului şi Cambodgiei de a instaura o pace trainică în Asia de Sud-Est intră în contradicţie cu interesele României socialiste. Gândiţi-vă la aceasta."

În legătură cu Orientul Mijlociu. Toţi rupseseră relaţiile cu Israelul şi treceau, cu arme şi bagaje, pe poziţiile arabe împotriva Israelului. Puneau toată vina situaţiei din Orientul Mijlociu pe seama Israelului. De aceea, noi nu puteam să trecem în documente poziţia din Orientul Mijlociu, pentru că nu ne potriveam. Era o abordare diferită. Nu am fost de acord nici cu intrarea sovieticilor în Afganistan[27]. Ceilalţi din Tratat au salutat asta. Toţi ceilalţi au salutat intervenţia Vietnamului în Kampuchia[28] – că se face în numele drepturilor omului. Noi nu am fost de acord. Şi i-am spus lui Gierek[29]: „Dar nu e o abundenţă de democraţie în Vietnam dacă se suie vietnamezii în luntre şi pleacă în lume, pe mare. Ce democraţie şi respectarea drepturilor omului e în Vietnam? Dar după teoria dumitale înseamnă că şi Occidentul are dreptul să intre în Ţările Răsăritene. Că şi ei spun că aici nu se respectă drepturile omului". În spatele intervenţiei vietnamezilor în Kampuchia erau sovieticii, care voiau să-şi impună ei influenţa, nu chinezii. Să-i scoată pe chinezi din Peninsula Indochina. La fel în intervenţia cubanezilor în Angola. Noi n-am apreciat pozitiv că sovieticii i-au băgat pe cubanezi să lupte în Angola. Nici în Etiopia, împotriva Somaliei[30]. „Să dăm alt sprijin în Angola, am zis, dar nu să mergem noi, cu trupele Tratatului de la Varşovia sau alte altor ţări socialiste, să ne angajăm în problemele care trebuie rezolvate de forţele interne din ţările respective". Pe sovietici îi deranja mult că noi vorbeam, în general, de necesitatea creşterii rolului ţărilor mici şi mijlocii. Ei spuneau: „E o teză greşită aceasta. Sunt ţări mici şi mijlocii progresiste şi sunt altele, ca Arabia Saudită, reacţionare. De aceea, teza

voastră e o teză antimarxistă." Altă chestiune de dezacord era problema noii ordini mondiale. Noi consideram că trebuie să fie construită altă ordine mondială, pe principii noi, economice, printre altele. De exemplu: să nu țină nimeni blocate prețurile materiilor prime, în timp ce cresc produsele industrializate. Ei spuneau nu, e greșit așa: specificați „de către imperialism". Noi spuneam și că printre țările în curs dezvoltare există unele ca România și Iugoslavia. Noi nu facem cu nimeni înțelegeri pe o platformă imperialistă, ci pe aceea a construcției unei noi ordini internaționale care să favorizeze progresul mai rapid al tuturor țărilor în curs de dezvoltare.

Vă continui lectura documentului: *„L.I. Brejnev a demonstrat pe baza unor exemple concrete lipsa de argumente a poziției separate a României în privința Chinei. El a remarcat, în special, că la întâlnirea de anul trecut, din Crimeea, N. Ceaușescu afirma că China susține lupta pentru pace. Dar faptele demonstrează altceva. Efectiv, peste o jumătate de an, China a săvârșit o agresiune împotriva Vietnamului. Datorită unei riposte serioase din partea comunității internaționale și confruntându-se cu acuzații aprinse împotriva politicii sale de război, Beijingul a fost nevoit să retragă armata sa. Totuși, provocările chineze împotriva Vietnamului, Laosului și Cambodgiei se întețesc. La tratativele chino-vietnameze, reprezentanții PCR au cerut cu obrăznicie ca Vietnamul să se supună dictaturii lor."* Ce căutam noi acolo?

N-am fost noi acolo.

Poate e o greșeală de traducere. Să se refere la reprezentanții PCC, la chinezi...

Cel mai mare ajutor Vietnamului, împotriva agresiunii țărilor imperialiste, l-a dat China. Și material, și tot ce vrei. Toate ajutoarele mergeau la ei pe calea

ferată, nu cereau bani pentru transport. După ce-a obținut victoria şi unificarea, Vietnamul a făcut o mişcare: a trecut cu arme şi bagaje de partea Uniunii Sovietice, considerând că pericolul principal îl constituie China vecină. M-ai înțeles? În această situație au fost provocări la frontiera chino-vietnameză. Noi i-am criticat pe chinezi atunci când a avut loc vizita lui Nicolae Ceauşescu în 1978 la Beijing[31], se vede din stenograma discuțiilor cu Hua Guofeng[32].

Ați fost acolo?

În delegația condusă de Ceauşescu au fost Cornel Burtică, Dumitru Popescu şi eu. Şi Ceauşescu i-a criticat pe chinezi. Dar discuțiile avuseseră loc în țară. Albanezii n-au fost atunci de acord cu anumite poziții sovietice, iar sovieticii au încetat ajutorul pentru Albania. Acum, iarăşi albanezii erau nemulțumiți că a fost înlocuită „banda celor patru"[33]... Ei erau legați de aripa radicală a Partidului Comunist Chinez. Şi, în aceste condiții, China a încetat ajutorul pentru Albania şi a întrerupt toate lucrările lor în construcție la ei. Ceauşescu le-a spus chinezilor: „Voi procedați precum sovieticii". Şi intrarea lor în Vietnam – acțiunea lui Deng Xiaoping[34] că „mergem să le dăm o lecție" – am considerat-o o greşeală. Şi le-am spus-o chinezilor la Beijing.

***„L.I. Brejnev a constatat că acțiunile României față de politica din Orientul Apropiat tot mai mult se îndreaptă în direcția opusă acțiunilor Uniunii Sovietice şi a altor țări socialiste"*, menționează Nota.**

Da, e clar. Noi nu rupsesem relațiile cu Israelul. Ceilalți erau cu ele rupte, din 1967. Le-au reluat pe timpul lui Gorbaciov. Întâi sub forma relațiilor religioase cu biserica ortodoxă de la Ierusalim. Dar ei aveau o poziție clară susținând atitudinile cele mai radicale ale lumii arabe. Şi în situația aceasta, noi considerăm că toate problemele trebuie rezolvate pe cale politică,

nu pe calea războiului. De fapt, Ceauşescu a contribuit – am memoriile lui Sadat – ca Sadat să se vadă cu Begin, ceea ce a dus la Camp David şi la pacea între Egipt şi Israel[35]. Or, sovieticilor nu le-a convenit că s-a ajuns la pace... Şi ce-am făcut noi... Ceauşescu, în discuţia, din 1972[36], cu Sadat, i-a spus că una dintre condiţiile principale pentru a putea face o politică radicală de pace în Orientul Mijlociu e să se descotorosească de consilierii sovietici şi de prezenţa militarilor sovietici în Egipt.

Şi iarăşi despre problema teritorială: ***„Vorbind de aşa-numita „problemă teritorială", L.I. Brejnev a spus că dezvoltarea interacţiunii dintre ţările noastre depinde de înţelegerea politică a părţilor. După întâlnirea noastră din Crimeea în problema acordurilor reciproce, toamna trecută la Bucureşti a avut loc o discuţie detaliată între părţile noastre. Atunci, poziţia Biroului nostru Politic în această problemă a fost clar expusă şi rămâne neschimbată."*** **Tot Basarabia?**

Basarabia. Pe ei îi deranja că apărea în România – în manuale, în muzee – harta României Mari, cu Basarabia. Orice prezentare a Basarabiei în afara cadrului istoriografiei sovietice era considerată lucru grav. Ei spuneau că aceasta alimentează elementele naţionaliste din Republica Moldovenească. Urmăreau articolele din presa noastră, ne urmăreau cărţile unde se făceau referiri la Basarabia şi la faptul că Basarabia a fost parte integrantă a Moldovei şi, respectiv, a României. Ei spuneau că în 1812, atunci când Basarabia a trecut la Rusia, nu exista România, ci Principatul Moldovei. Era o mecanică aici – când se ascuţeau problemele dintre noi şi Basarabia, sovieticii îi încurajau pe maghiari să ridice şi ei problema Transilvaniei.

„Dar faptele rămân fapte, **ar fi zis Brejnev.** ***Relaţiile noastre bilaterale sunt bântuite de o***

anumită umbră. Prea des suntem nevoiţi să lăsăm deoparte elaborarea paşilor reciproci pentru viitor şi să revenim la trecutul istoric, iar şi iar să abordăm problemele discutate de multe ori în timpul întâlnirilor noastre. Aici, N. Ceauşescu s-a folosit de pauza survenită şi a spus că declaraţiile semnate în 1976 reprezintă o bază bună pentru relaţiile noastre reciproce, inclusiv în aşa-numita «problemă teritorială»". **Ce document am semnat noi în 1976?**

În 1976, întâi, după convorbirile dintre Brejnev şi Ceauşescu, s-a semnat un document. Apoi am semnat declaraţia de la Bucureşti a Comitetului Politic Consultativ al Tratatului[37]. Ceauşescu a amintit acolo că România nu are probleme teritoriale nici cu Uniunea Sovietică, nici cu ceilalţi vecini. Dar aceasta nu ne împiedica să ne spunem poziţia...

Despre istorie. Vă citesc: ***Ce-i drept,*** **a spus el,** ***apar încă un şir de probleme, în special legate de publicaţiile istorice. Pentru vizita de aici, tovarăşii noştri mi-au dat o listă mare de materiale din presa sovietică şi, în special, cea moldovenească la această temă. Ce-i drept, şi la noi apar asemenea materiale, dar sunt cu mult mai puţine – a zecea parte din ceea ce se publică la voi. Noi propunem ca istoricii din ambele ţări să discute aceste probleme. Să terminăm o dată şi pentru totdeauna cu aceste publicaţii care aruncă umbră peste relaţiile noastre."*** **Erau?**

Aşa a fost, da. Ceauşescu a spus: „Ce scriem noi despre poziţia care nu ne convine nouă este de zece ori mai puţin decât ce apare la voi în legătură cu poziţia voastră, contrară, după părerea noastră, adevărului istoric".

Şi acum zice despre Brejnev: „*Continuându-şi ideea la această problemă, L.I. Brejnev a spus că noi nu vrem să continuăm polemica cu tovarăşii*

români, dar voi spune direct, multe vor depinde aici şi de voi. Sunt de acord cu tine: trebuie încetate publicaţiile la teme istorice. Şi tu, şi eu înţelegem despre ce e vorba. Să considerăm că ne-am înţeles. Sunt convins că o astfel de înţelegere va fi utilă Partidului Comunist Român, întregului popor român. N. Ceauşescu imediat a declarat că este de acord. L.I. Brejnev şi N. Ceauşescu şi-au dat mâna, consemnând această înţelegere". **Aşa a fost?**

Da, da.

„În încheiere, L.I. Brejnev a spus: În 1976, la Bucureşti, am semnat declaraţii reciproce bune. În 1978, la Moscova, la şedinţa CPC, a fost adoptată declaraţia în care a fost trasată linia comună în afacerile internaţionale. Există un câmp larg pentru colaborare egală rodnică, dar aici trebuie depuse eforturi reciproce, paşi comuni exprimaţi nu doar în cuvinte, dar şi în fapte. Doar aşa munca reciprocă se va răscumpăra întreit". **Aşa vorbea Brejnev?**

Da, avea textul scris.

Tot timpul?

Sigur că da.

„N. Ceauşescu s-a apărat în timpul discuţiei accentuat conciliante. Încercând să diminueze divergenţele existente, el a dat asigurări că dezvoltarea colaborării multilaterale, a relaţiilor de prietenie şi bună vecinătate a fost şi va rămâne grija permanentă a PCR. N. Ceauşescu a asigurat că România a mers şi va merge împreună cu alte ţări participante la Tratatul de la Varşovia pe direcţiile de bază ale politicii internaţionale – destindere, dezarmare, securitate în Europa, susţinerea mişcării de eliberare". **Ceauşescu, se pare, i-a dat un recital din repertoriul său clasic,**

prezentat nouă zi de zi la televizor, radio şi în ziare. Avea şi el textul scris?

Nu. El doar nota ce spunea Brejnev. Nota câte o frază.

Şi dv. ce rol aveaţi acolo?

Mă consulta – cum e cu aia, când a fost ailaltă, la ce se referă...

În timp ce se discuta?

Cum faci şi dumneata acum.

Bun. Continuăm lectura: *„În comparaţie cu întâlnirile trecute, N. Ceauşescu nu a încercat să combată criticile noastre la adresa politicii chineze şi nici n-a încercat s-o îndreptăţească. El a declarat că România condamnă invazia Chinei în Vietnam. În acelaşi timp, el a confirmat poziţia României faţă de evenimentele din Cambodgia, iar aprecierea sa pozitivă a viitoarelor tratate sovieto-chineze a asociat-o cu afirmaţiile sale obişnuite despre schimbările pozitive din viaţa internă a Chinei“*. Adică schimbări pozitive pentru că încetase „revoluţia culturală“?

Da.

Ceauşescu era mai conciliant în raport cu alte dăţi?

Adică nu a mers pe încordare.

***„În afară de aceasta, N. Ceauşescu a încercat să îndreptăţească acţiunile separatiste ale lui Sadat, a confirmat din nou necesitatea organizării conferinţei internaţionale în chestiunea Orientului Apropiat.“* Adică?**

Noi am spus aşa: „L-am ajutat pe Sadat să ajungă la înţelegere cu Israelul, dar acum problemele Orientului Mijlociu nu mai pot fi rezolvate de Israel cu fiecare ţară în parte“. De aceea, noi am propus organizarea unei conferinţe internaţionale pentru Orientul Mijlociu sub

auspiciile ONU, cu participarea Uniunii Sovietice, SUA şi a ţărilor implicate în conflict.

„Analizând rezultatele discuţiei, L.I. Brejnev a revenit la situaţia din Asia de Sud-Est, unde a apărut unul din cele mai periculoase focare ale încordării internaţionale. El a supus unei critici aspre politica României în această regiune şi a declarat că stabilitatea păcii în Asia de Sud-Est depinde mult de fiecare ţară socialistă şi de pregătirea ei de a acţiona în spirit internaţionalist.“

Aici nu ne puteam angrena în înţelegere cu el. Asia de Sud-Est – Vietnamul, Kampuchia şi Laosul. Sovieticii voiau să îşi asigure prin Vietnam dominaţia în Asia de Sud-Est şi să susţină Vietnamul ca un pion al lor acolo. La frontiera cu China.

Şi iată: *„În timpul întâlnirii, N. Ceauşescu s-a adresat cu rugămintea către Uniunea Sovietică să vândă României ţiţeiul sovietic, deoarece la momentul actual balanţa energetică din ţară suferă de o încordare serioasă. România va plăti pentru ţiţei în valută forte sau în producţie agricolă, inclusiv carne. În schimb, România îşi ia angajamentul să vândă produse petroliere Moldovei, Ucrainei şi altor regiuni ale URSS din apropiere de România.“*

Aceasta a fost propunerea noastră. Se referă la faptul că noi construisem o capacitate de 33 de milioane de tone de rafinare şi aveam producţie 7-8 milioane. Şi, în aceste condiţii, trebuia să importăm petrol şi să prelucrăm. Şi voiam ca...

Să prelucrăm contra cost ţiţeiul sovietic?

Şi să dăm produsele prelucrate Moldovei şi Ucrainei. Erau aproape.

Brejnev nu s-a lăsat însă sedus: *„L.I. Brejnev a răspuns că aceasta este o problemă foarte complicată, deoarece noi nu avem surplusuri de ţiţei,*

toate resursele până la ultima tonă sunt contabilizate şi repartizate pe mulţi ani înainte.“

Până la urmă, am fost chiar eu la Moscova, cu un mesaj către Brejnev din partea conducerii noastre ca să discut această problemă cu livrarea de petrol. Şi am avut o întâlnire tête-à-tête cu Brejnev. Până la urmă s-a amânat soluţionarea. Ei dădeau la alte ţări socialiste 50 de milioane de tone de petrol. Luau bulgarii 12 milioane de tone, dădeau 18 milioane RDG-ului, vreo 12 milioane Ungariei. Şi nouă nu ne dădeau deloc. Ei, până la urmă însă, noi am reuşit să obţinem prin constrângerea cu Tratatul de la Varşovia. Nu mai rămânem în Tratat, am zis, dacă nu ne dădeau. Înţelegerea de bază a fost cu Cernenko. Ceauşescu a spus că suntem de acord cu prelungirea Tratatului – care era făcut pentru 20 de ani, cu prelungire de 10 ani prin înţelegerea părţilor –, dacă ei vor satisface o parte din cererile noastre de petrol, de alte materii prime.

Finalul: ***„CC al PCUS consideră că această discuţie a lui L.I. Brejnev cu N. Ceauşescu a fost, în general, utilă, din punct de vedere al intereselor URSS şi al altor ţări frăţeşti, deoarece a fost expusă o linie comună în cele mai importante probleme ale politicii internaţionale şi a fost demonstrată poziţia nefondată a României.***

Cu toate acestea, ţinând cont de experienţa trecută, nu există deocamdată speranţa că politica conducerii române va suferi schimbări esenţiale.

În continuare, PCUS va insista să obţină în mod constant şi consecvent reducerea posibilă a acestor pierderi pentru interesele comunităţii socialiste, care decurg din «cursul deosebit», promovat de conducerea română. În aceste scopuri, partidul nostru consideră necesar să exercite influenţă asupra lui N. Ceauşescu, criticând acele

aspecte ale politicii române care merg împotriva cursului comun al statelor socialiste frăţeşti".

Ei înţelegeau că interesele şi poziţia Uniunii Sovietice pe care le urmau ceilalţi sateliţi e poziţia comunităţii Tratatului. Iar România trebuie să se alinieze acestei politici. Or, noi nu eram de acord pentru că interesele României nu coincideau cu interesele lor. Nu se identificau total cu interesele Uniunii Sovietice, de mare putere.

De ce-a fost trimis documentul şi secretarilor CC din RSS Moldovenească?

Pentru că privea problema teritorială – problema Basarabiei. În perioada aceea, s-a dat drumul la mai mult. Înainte nu aveai voie să citeşti capitolul din memoriile lui Gala Galaction[38] unde povesteşte şederea lui ca profesor de teologie la Chişinău.

Delirul lui Preda şi critica Moscovei

S-a discutat mult în mediile literare despre *Delirul* lui Marin Preda[39]. Ce amestec a avut Ceauşescu aici? I s-a comandat lui Preda să abordeze dictatura legionară sau a lui Antonescu...?

Nu. Lui Preda i s-a recomandat numai introducerea capitolului cu Ceauşescu în ediţia a doua. Dar nu i s-a spus să fie despre Ceauşescu, ci să fie şi cu clasa muncitoare.

Şi cine i-a cerut?

Cred că Burtică. El era atunci secretarul CC cu propaganda.

Dumitru Popescu scrie în memoriile sale că, după enormul succes al primei ediţii, Preda a venit la el să-i propună o reeditare în nişte condiţii deosebite: drepturi de autor ca pentru o primă ediţie, cu adaosul capitolului unde apare adolescentul comunist adus de jandarmi acasă.

Episod ce va fi interpretat ca un omagiu adus lui Ceauşescu.

Nu-l contrazic pe Popescu, care era ce-ar fi acum ministrul Culturii. E adevărat. Cartea a apărut în 1975. Cred că după articolul din *Literaturnaia Gazeta* de care-am vorbit, unde *Delirul* a fost criticat pentru Antonescu, legionari şi pentru că nu a menţionat rolul clasei muncitoare. Dar nu i s-a cerut lui Preda să-l bage pe Ceauşescu. Mai ştiu ceva. Că i-a spus Ceauşescu lui Burtică să-i pună lui Preda la dispoziţie documentele de la Institutul de Istorie a Partidului despre Antonescu.

Dar cum să fi aflat Ceauşescu că Marin Preda lucrează la roman?

Ceauşescu a aflat după critica din *Literaturnaia Gazeta*. Preda a avut ideea *Delirului*, nu Ceauşescu sau altul de la partid. Lui Preda să i se pună la dispoziţie fonduri documentare pentru ediţia a doua. Nu ştiu ce i s-a dat. Ştiu însă că Nicolae Ceauşescu n-a citit cartea. Cel mult, capitolul cu Antonescu care merge la maică-sa – acela i s-a bătut la maşină cu caractere mari. Când, la fel, au criticat sovieticii *Pumnul şi palma* lui Dumitru Popescu, eu am fost singurul care o citise. Şi, la Snagov, l-am liniştit aşa pe Ceauşescu în privinţa ei: „Tovarăşe Ceauşescu, cartea aceasta prezintă, de fapt, şi nişte teze din cuvântarea dv. din mai 1966 privind Cominternul şi le pune pe seama unui ilegalist. Sovieticii nu îl critică pe Popescu, vă critică pe dv. Pentru că Popescu face aici propagandă politicii dv.".

A fost mulţumit?

Să se dea un răspuns la articolul din *Literaturnaia Gazeta,* a cerut el. Şi s-a dat. Însă Ceauşescu n-a citit cartea şi cred că, în afară de ceea ce i-am spus eu, n-a mai avut altă discuţie despre ea. Iar din cartea lui Preda, acel capitol cu Antonescu. Capitolul de unde reiese – cum acuzau sovieticii – că Antonescu a fost umanizat, prezentat pozitiv... Sigur că i s-a ataşat şi cartea.

Pagina cu tânărul comunist adus acasă de jandarmi, în care toţi îl recunoşteau pe Ceauşescu, nu l-a impresionat?

Nu ştiu reacţia lui. Eu ştiu doar reacţia lui la întâlnirea lui Antonescu cu maică-sa. I-a plăcut. Ceauşescu îl aprecia pe Marin Preda. Nu-i făcea necazuri. Deşi Marin Preda era foarte direct. Dar nu ţi-am spus discuţia lui Gheorghiu-Dej cu Răutu şi Ştefan Voicu despre Antonescu?

Nu.

Aici e cheia! După ce-au făcut proiectul de raport cu 23 August, în pregătirea aniversării din 1964, au mers Răutu şi Ştefan Voicu la Gheorghiu-Dej să primească observaţii. După ce-a citit, Gheorghiu-Dej le-a spus: „Scoateţi pagina asta de aici!" Se uită – era despre Antonescu. Şi îşi zic ei că n-au fost suficient de tare combativi şi demascatori. Au întărit şi revin. „V-am spus să scoateţi de la pagina aceea!", insistă Dej. La care Ştefan Voicu: „Tovarăşul Dej, nu-i suficient de combativ?" „Nu, alta-i situaţia din 1940. Ne luaseră ruşii Basarabia şi Bucovina de Nord. Maghiarii ne luaseră partea de nord şi de vest şi ajunseseră până la Braşov. Luaseră bulgarii Cadrilaterul. Liberalii şi ţărăniştii s-au ascuns, social-democraţii ştiţi cum erau, noi, comuniştii, vai de mama noastră! Şi ţara putea să dispară. Atunci s-a găsit un om – Antonescu. Şi-a asumat el puterea. A făcut greşeli, dar în momentul acela a fost singurul care şi-a asumat răspunderea. Şi, să lăsăm istoricii şi pe copiii noştri să judece ei mai bine ce-a fost atunci. Dar nu-mi puneţi mie în gură chestiile asta cu Antonescu". Aşa mi-a povestit Ştefan Voicu la Moscova, în 1969.

Iar povestea a ajuns printre scriitori, ei au înţeles poziţia partidului...

După o discuţie cu Nicolae Ceauşescu la Snagov, după o recepţie de 23 August, am spus într-un cerc de oameni apropiaţi, trăieşte Ionel Roşianu, băiatul lui

Mihai Roşianu: „Cred că s-a greşit în 1940, am zis. Nu trebuia să acceptăm ultimatumul. Trebuia să luptăm ca finlandezii. Pierdeam, dar duceam un război just. Dacă toţi domnitorii moldoveni şi munteni şi-ar fi dat jos pantalonii când îi ameninţau turcii sau polonezii, unde ajungeam noi?". Când aveam discuţii cu sovieticii – eram sătul de ele! – am zis odată: „Noi n-am avut războaie, România cu Rusia, până în 1941. Am fost împreună în războiul ruso-româno-turc şi e fără precedent în istorie când un stat îi ia aliatului său din teritoriu. Voi ne-aţi luat cele trei judeţe din Basarabia, după războiul din 1877. Am fost împreună în Primul Război Mondial. Voi, luându-ne, prin ultimatum, Basarabia şi Bucovina de Nord, ne-aţi aruncat în braţele Germaniei. Iar după teoria marxistă – ai dreptul să recurgi la forţă pentru a recuceri un teritoriu care ţi-a fost cotropit prin forţă sau ameninţarea cu recurgerea la folosirea forţei".

Note

1 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Ion Gheorghe Maurer), Compania, Bucureşti, 2008, p. 348.
2 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Alexandru Bârlădeanu), Compania, Bucureşti, 2008, p. 114.
3 În perioada 2–10 martie 1964, o delegaţie oficială a CC al PMR condusă de Ion Gheorghe Maurer a efectuat o vizită în China. Prim-ministrul român a fost primit de Mao Tze Dun, secretarul general al Partidului Comunist Chinez.
4 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Ion Gheorghe Maurer), Compania, Bucureşti, 2008, p. 325.
5 *Apud* Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Editura RAO, Bucureşti, 2011, p. 189.
6 Acordul privind realizarea şi exploatarea sistemului hidroenergetic şi de navigaţie Porţile de Fier a fost semnat la 30 noiembrie 1963 de către Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Iosip Broz Tito. Construcţia hidrocentralei a început efectiv în septembrie 1964, iar lucrările au durat şapte ani. Inaugurarea oficială a avut loc pe 16 mai 1972.

7 Iosip Broz Tito (1892–1980), lider comunist de origine croată. A deținut funcțiile de președinte al Iugoslaviei (1953–1980), Prim-ministru (1943–1963), Președinte al Ligii Comuniștilor din Iugoslavia (1936–1980). Personalitatea sa a marcat profund istoria postbelică a Iugoslaviei. A imprimat o evoluție independentă a regimului comunist iugoslav în raport cu URSS.

8 În perioada 20–29 octombrie 1956, o delegație oficială a PMR condusă de Gheorghe Gheorghiu-Dej a vizitat Iugoslavia.

9 În timpul vizitei oficiale a lui Muammar Gaddafi în România, din perioada 24–27 septembrie 1981, a fost organizată și o partidă de vânătoare unde s-a petrecut accidentul menționat.

10 Ștefan Kostyal (n. 1922), ofițer, cu studii în Uniunea Sovietică. Până în 1970 a deținut mai multe funcții în Direcția Superioară Politică a Armatei. Acuzat de spionaj în favoarea URSS, în 1970 a fost degradat. În anii '80 s-a implicat într-un complot împotriva lui Nicolae Ceaușescu, alături de alți militari precum Ion Ioniță și Nicolae Militaru. Arestat și condamnat pentru un delict de drept comun (furt). A fost reabilitat după evenimentele din decembrie 1989.

11 Ion Ioniță, *Însemnări* (Prefață Lavinia Betea), Editura Curtea Veche Publishing, București, 2008.

12 Ștefan Gheorghiu (1879–1914), militant al mișcării socialiste, omagiat în timpul regimului comunist ca „erou al clasei muncitoare".

13 Vasile Morțun (1860–1919), publicist, om politic, primul deputat socialist din Parlamentul României, ales în 1888, în sistemul votului cenzitar. A făcut parte din „gruparea socialiștilor generoși", care a fuzionat cu PNL în 1899. A fost ales în Parlament, pe listele acestui partid, până la capătul vieții.

14 Constantin Stere (1865–1936), jurist, om politic, publicist. Originar din Basarabia, în tinerețe a aderat la ideile narodnicismului, motiv pentru care autoritățile țariste l-au deportat în Siberia. Ulterior s-a stabilit în România, la Iași, apoi la București. A militat pentru unirea Basarabiei cu România. A fost președinte al Sfatului Țării. A fondat revista „Viața românească", în 1906, la Iași. Inspirat de narodnicism, a teoretizat poporanismul, curent care idealiza virtuțile originare ale satului și care și-a găsit tribună de expresie în paginile amintitei reviste. Fondator al Partidului Social Democrat al Muncitorilor din România (PSDMR).

15 Constantin Dobrogeanu-Gherea (1855–1920), scriitor, ideolog și militant socialist. Lucrarea sa *Neoiobăgia* (1910) a marcat social-democrația românească.

16 Boris Nikolaievici Ponomariov (1905–1995), lider al PCUS. A fost secretar (1965–1982) și șef al Secției Internaționale a partidului (1955–1986).

17 Mihail Andreievici Suslov (1902–1982), fruntaș al PCUS. A fost secretar al PCUS (1965–1982). A fost considerat unul dintre ideologii regimului sovietic.

18 În perioada 28–30 iunie 1976, în Berlinul de Est a avut loc Conferința partidelor comuniste.
19 Panait Istrati (1884–1935), scriitor, simpatizant al stângii. A emigrat în Franța. A călătorit de două ori în URSS (în 1927 și 1929). A fost unul dintre primii intelectuali dezamăgiți de contactul nemijlocit cu patria „sovietelor". După apariția cărții *Spovedanie pentru învinși*, cercurile de stânga l-au catalogat drept „fascist".
20 Mihail Ivanovici Kalinin (1875–1946), lider al PCUS. A fost președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice (1922–1946).
21 Konstantin Ustinovici Cernenko (1911–1985), lider comunist sovietic. A deținut funcțiile de secretar general al PCUS și președinte al Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice (1984–1985).
22 *Notă informativă despre întâlnirea din 1 august 1979 din Crimeea și discuția lui L.I. Brejnev cu N. Ceaușescu, datată 20 august 1979, Chișinău ca Notă informativă a șefului adjunct al Secției informații și relații internaționale a CC al PCM, N. Mumji, adresată secretarilor CC al PCM, cu mențiunea „Strict confidențial" și specificarea „Secretarilor CC al PC al Moldovei"*, *apud* Ion Pavelescu, *Basarabia egal România*, Editura Planeta, București, 2001.
23 În urma războiului ruso-turc din 1806–1812, Imperiul Țarist învingător a solicitat ca Țările Române să treacă de sub suveranitate otomană sub dominația țarului. Prin negocieri, Rusia a preluat doar teritoriul dintre Prut și Nistru, ca urmare a prevederilor Tratatului de la București din 16/28 mai 1812.
24 Konstantin Fedorovici Katușev (n. 1927), fruntaș al PCUS. A fost secretar al CC al PCUS, din 1968.
25 Pactul Ribbentrop-Molotov reprezintă un acord de neagresiune între Germania nazistă și Uniunea Sovietică. A fost semnat la 23 august 1939 la Moscova de miniștrii de Externe ai celor două țări, Joachim von Ribbentrop și Viaceslav Molotov. Un protocol adițional secret al pactului permitea Uniunii Sovietice să anexeze Basarabia fără ca naziștii să prezinte vreo obiecție. Când protocolul adițional secret a fost aplicat, în iunie 1940, sovieticii au ocupat și nordul Bucovinei, precum și Ținutul Herța, teritorii care nu aparținuseră Rusiei țariste.
26 Comitetul Politic Consultativ al Tratatului de la Varșovia.
27 Armata a 40-a sovietică a invadat Afganistanul pe 24 decembrie 1979.
28 Pe 25 decembrie 1978, armata nord-vietnameză a invadat Republica Democrată Cambodgia (Kampuchia). La 8 ianuarie 1979 a fost proclamată Republica Populară Cambodgiană, condusă de un guvern pro-vietnamez.
29 Edward Gierek (1913–2001), lider comunist polonez. A deținut funcția de prim-secretar al Partidului Muncitoresc Unit Polonez (1970–1980). A fost înlăturat din funcție la puțin timp după izbucnirea protestelor organizate de sindicatul „Solidaritatea".

30 La 13 iulie 1977, Etiopia a atacat Somalia din cauza unei dispute teritoriale asupra provinciei Ogaden.
31 În perioada 15–17 mai 1978, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în China.
32 Hua Guofeng (1921–2008), lider al Partidului Comunist Chinez. A condus PCC între 1976 şi 1981, şi a fost prim-ministru între 1976 şi 1980.
33 „Banda celor patru": denumire sub care au fost etichetaţi patru fruntaşi ai PCC: Jianq Qing, Zhang Chunqiao, Yao Wenyuan şi Wang Hongwen. Influenţi spre finalul „revoluţiei culturale", au fost înlăturaţi din funcţii după moartea lui Mao Tze Dun. Au fost acuzaţi de activitate antipartinică într-un proces public şi condamnaţi la închisoare pe diverse termene (1981).
34 Deng Xiaoping (1904–1997), lider al comuniştilor chinezi, fondator al unor reforme care particularizează pozitiv tranziţia Chinei la economia de piaţă. A fost viceprim-ministru în perioada 1975–1983.
35 La 26 martie 1979, preşedintele Egiptului, Anwar Sadat, şi primul ministru al Israelului, Menachem Begin, au semnat la Washington tratatul de pace dintre cele două state, ca urmare a acordurilor de la Camp David.
36 În perioada 2–6 aprilie 1972, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în Egipt, unde s-a întâlnit cu preşedintele Anwar Sadat.
37 În perioada 22–26 noiembrie 1976, Leonid Brejnev a întreprins o vizită în România, cu ocazia lucrărilor Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia. În cadrul sejurului, Brejnev a avut o întrevedere oficială cu Nicolae Ceauşescu.
38 Gala Galaction (1879–1961), pseudonimul literar al lui Grigore Pişculescu; preot ortodox, profesor de teologie la Universităţile din Chişinău (1926–1941) şi Bucureşti (1941–1947), scriitor. Deputat în Parlament (1946–1948) şi în Marea Adunare Naţională (1948–1952). A scris mai multe lucrări de teologie, dar şi de beletristică.
39 Primele două ediţii au apărut la Editura Cartea Românească în anul 1975. Ediţia a treia a fost publicată după moartea scriitorului, în anul 1987, de asemenea la Editura Cartea Românească.

BUCUREȘTI - CANAL DE MEDIERE ȘI ZONĂ DE CONFLICT

A fost odată epoca de aur a diplomației

Existau multe bancuri în epocă, inspirate de numeroasele vizite în străinătate făcute de Ceauşescu. Unde i-a plăcut mai mult să meargă, de care parte a globului terestru era mai încântat?

Cred că el se simțea foarte bine în China. A fost foarte încântat de faptul cum i s-a organizat vizita în Marea Britanie[1]. Împreună cu Vasile Pungan, eu am fost de două ori la Londra pentru pregătirea ei, am aranjat cu premierul Wilson[2] să fie vizită de stat. Dacă e vizită de stat, protocolul conține caleaşcă, recepție, toate. În Anglia, vizita a avut ca scop principal problemele legate de cooperarea în domeniul aviației. Se convenise un plan de dezvoltare a aviației, de colaborare între noi şi britanici pentru construcția unui nou avion, care să înlocuiască BAC-ul. Cred că se simțea bine Ceauşescu şi în SUA, în anii 1970. Pentru că, afară de civilizația diferită, americanii i-au permis să viziteze fabricile cele mai avansate în domeniul electronicii. Cu gândul să ne vândă. A vizitat Texasul, Chattanooga.

Atunci era foarte deschis la noutăţi, voia să cumpere lucruri performante. Cred că se simţea bine şi în Iugoslavia, datorită relaţiilor foarte bune cu Tito. Şi acesta era tot un fel de feudal. Dar organiza programe şi mese de nivel mai evoluat decât Ceauşescu.

I-a servit Tito în vreun fel ca model lui Ceauşescu? Principiile prezentate ca fiind doctrina lui Ceauşescu în relaţiile internaţionale sunt, de fapt, principiile *Dasa Sila* ale mişcării de nealiniere.

Ce se întâmplă? Principiile *Dasa Sila* au fost formulate cu ocazia conferinţei de la Bandung[3], unde au fost Ciu Enlai, Sukharno... Pe baza lor s-a stabilit şi cooperarea noastră cu Iugoslavia, în întâlnirea dintre Dej şi Tito, în 1963, la Belgrad. O parte dintre ele, cu o altă formulare, se regăsesc şi la Titulescu[4], ca preşedinte al Ligii Naţiunilor. Principiile egalităţii în drepturi, neamestecului în treburile interne, principiul independenţei naţionale sunt exprimate clar încă din *Declaraţia din 1964*.

În sondajele de opinie pe tema istoriei comunismului, politica externă a României din anii '60-'80 este apreciată constant pozitiv. În calitate de „martor angajat", cum aţi caracteriza-o?

Vreau să-ţi spun, în primul rând, că greu va mai ajunge România să aibă asemenea relaţii internaţionale ca în perioada respectivă. Nu uita câteva lucruri. A venit De Gaulle[5] în 1968[6] aici, şi noi eram aceia care aveam canalul cu China. Vizita în România a doi preşedinţi din SUA. Ţările Tratatului de la Varşovia şi multe ţări occidentale nu aveau relaţii cu China. Noi am pregătit iniţierea Conferinţei de la Helsinki, pentru că am deschis calea stabilirii de relaţii diplomatice între ţări precum RDG şi RFG. Am avut o poziţie originală în legătură cu Orientul Mijlociu. Noi am fost poate primii, din afara lumii arabe, care susţineam că nu e vorba de refugiaţi palestinieni, ci de un popor

palestinian cu drept de autodeterminare. Tot primii am promovat ideea că trebuie să ajungem la crearea a două state – palestinian şi israelian. Am avut cea mai largă deschidere din istoria României în relaţiile cu ţările Africii. Am avut şi am dezvoltat relaţii multe cu ţările din America Latină. Şi încă altele.

Şi dacă ar fi să sintetizaţi o doctrină a relaţiilor externe din anii implicării dv.?

Într-o mare măsură, conducerea României şi eu personal ne-am inspirat foarte mult din gândirea şi activitatea lui Titulescu.

Cunoştea Ceauşescu activitatea lui Titulescu?

Da, sigur că da. Aveam avantajul cu Titulescu că el stabilise relaţiile diplomatice cu URSS[7]. Nu întâmplător Ceauşescu a adoptat un program de aniversare a centenarului naşterii lui Titulescu, adoptat de Biroul Permanent al CPEx în 1982. Noi am luat în serios faptul că relaţiile internaţionale nu sunt puternice decât bazate pe respectarea egalităţii în drepturi, independenţei, suveranităţii şi neamestecului în treburile interne. Că nu rezistă decât ca o colaborare pe bază de avantaj reciproc. Aceasta a fost cheia diplomaţiei româneşti.

Dar armament le-am vândut!

Nu vindeam mai mult armament decât Cehoslovacia sau RDG. Am avut şi aici principiul sprijinirii mişcărilor de eliberare naţională, de decolonizare. Am considerat că este dreptul popoarelor din colonii de a lupta, chiar cu arma în mână, pentru independenţa lor. Trebuie avut în vedere că noi, când apărea o confruntare internaţională, eram foarte preocupaţi. Pentru că orice confruntare internaţională, mai ales când se recurgea la calea militară, ne punea în situaţia de a alege între unul şi celălalt. Şi, în acelaşi timp, aveam povara Tratatului de la Varşovia, deoarece, la orice încordare a vieţii internaţionale, sovieticii ne chemau

la ordine. În politica noastră externă întotdeauna evitam să depăşim o linie roşie care să permită motivarea intervenţiei sovietice în România.

Dar această politică a „preocupării" când începuse?

Pentru nivelul la care lucram eu, a început în 1964, cu *Declaraţia din aprilie*. Şi trebuie să recunosc că primele semne ale noii orientări a României le-am găsit în poziţiile exprimate de Bârlădeanu la CAER, în legătură cu teoriile lui Hruşciov, de a face un plan unic. De aici, le-am extins în celelalte relaţii internaţionale.

Vi-l citez pe Hruşciov în 1964: *„Încercările românilor de a-şi declara independenţa din punct de vedere economic faţă de CAER ar putea fi tolerate, însă dacă sunt atât de nechibzuiţi încât să încerce să părăsească Tratatul de la Varşovia, atunci soldaţii noştri... vor avea ultimul cuvânt... Întreaga situaţie din Balcani ar putea deveni de necontrolat dacă România ar decide să urmeze Iugoslavia şi Albania în tabăra antisovietică"* [8]**. Am stat de vorbă îndelung cu Maurer, Mănescu şi Bârlădeanu. Le-am apreciat sinceritatea declaraţiei că meritele de deschizător de drum aparţineau lui Gheorghiu-Dej. Ideea lui era susţinută apoi de strategii flexibile rezultate din discuţiile cu colaboratorii apropiaţi. Nici unul dintre aceşti intervievaţi nu mi-a expus teorii şi doctrine, spre dezamăgirea celor stăpâniţi de prejudecăţi culturale.**

Gheorghiu-Dej a fost un maestru. Cum a reuşit el să obţină plecarea trupelor sovietice din România în 1958, cum a reuşit să ajungă la *Declaraţia de independenţă*, la schimbarea poziţiei faţă de Iugoslavia, la deschiderea spre America prin trimiterea lui Gaston-Marin şi Bârlădeanu[9]... Aşa cum, până în 1965, ideile plecau de la Dej, după aceea a fost Ceauşescu. A învăţat multe de la Gheorghiu-Dej, dar avea şi o intuiţie

nativă. O remarcase şi Dej la el. Ceauşescu a fost omul pe care l-a folosit Gheorghiu-Dej în luptele din partid, era tânăr, nu avea un trecut pătat... Şi-acuma să-ţi spun ceva despre capetele politice. Despre Reagan mi-a spus secretarul lui de stat: „Domnule ministru, prietene dragă, ce-ai să-i transmiţi, spune-i în primul sfert de oră. Şi ce-ţi va spune preşedintele într-un sfert de oră, aia este şi rămâne. Mai departe, tot aşa o să repete. N-a citit decât două cărţi la viaţa lui: *Biblia* şi o carte de aventuri. Dar uite dumneata acum: lovitura de a-l pune pe Karol Wojtyla[10] papă n-a fost ucigătoare? A ridicat în picioare Polonia şi a dus la cutremurul întregului sistem socialist". Nici preşedinţii americanilor nu se omorau cu lectura... Ceauşescu a avut şi mari maeştri. Înainte de a fi secretar al CC, a lucrat ca prim-adjunct al lui Bodnăraş. Promovarea lui a fost în normalitatea lucrurilor...

Criza rachetelor din Cuba a oferit autorităţilor româneşti pretextul acţiunilor de control asupra armatei şi tatonării americanilor. Dej i-a transmis atunci un mesaj lui Kennedy[11]. La sfârşitul lui iulie 1963, relevă documentele americane, Kennedy i-a răspuns că Statele Unite *„sunt dispuse să susţină decizia României de a urma o cale independentă"*[12]. Ajungeau asemenea „strict secrete" din vremea lui Dej la urechile dv.?

În legătură cu această problemă cu rachetele, eu am avut o discuţie cu Ştefan Voicu, care a lucrat la cuvântările lui Gheorghiu-Dej în Indonezia şi India[13]. Şi povestea cum au ajuns la Moscova, primirea. Sovieticii nu dăduseră încă răspunsul americanilor. Iar Maurer i-a spus în maşină lui Kosîghin, prefăcându-se că nu crede de ce fuseseră în stare: „Dar şi ăştia vă consideră proşti! Dar ce, duceţi voi rachete acolo, să-i provocaţi pe americani?" Au mers şi la Operă. Delegaţia noastră cu Hruşciov, ca să arate cât de bine se înţeleg unii cu alţii şi că nimic grav nu s-a întâmplat în lume. Şi că,

în situația aceasta, s-a hotărât să se comunice prin Corneliu Mănescu lui Dean Rusk, că noi nu suntem implicați.

Washington-Hanoi și Washington-Beijing, via București

Îl voi cita deseori în cele ce urmează pe Larry Watts, din mai multe motive. În principal pentru perspectiva conexă percepțiilor istoriografiei româneşti şi pentru argumentația bazată pe documente, nu pe opinii şi modele ipotetice. În documentele americane citate de Watts, acțiunea prin care România a convins Beijingul să nu se mai opună negocierilor dintre Washington şi Hanoi poartă numele de Operațiunea PACKERS şi a fost condusă de Averell Harriman. Preşedintele Johnson[14] a adus primul în discuție folosirea serviciilor României pentru criza asiatică, scontând un acord cu Laosul şi reconcilierea cu China. În 1968, după alegerile din Statele Unite, Nixon[15] a continuat să utilizeze calea românească pentru stingerea conflictului cu Vietnamul[16]. Harriman a indicat Bucureştiul ca fiind cel mai potrivit loc de negociere, Maurer fiind pivotul acțiunii. Pentru că ar cunoaşte bine gândirea Hanoiului din vizitele sale şi din rapoartele unor emisari ai săi. Moscova şi Hanoiul s-au împotrivit, negocierile fiind organizate la Paris[17]. Ați avut vreo legătură?

Eu n-am avut, dar mi-a spus Harriman că el a propus Bucureştiul. Ceauşescu şi Maurer au acceptat ideea. Dar Vietnamul, la insistențele Moscovei, nu a vrut ca negocierile să fie la Bucureşti, ci să aibă loc în Polonia. Şi dacă nu în Polonia, în niciun caz în România, ci la Paris. Aceasta a fost cererea Hanoiului.

Negocierile de la Paris au avut loc în vila marelui artist francez Fernand Léger, unde am locuit şi eu în 1965, împreună cu Ion Iliescu, în delegaţia condusă de Alexandru Drăghici, la invitaţia PC Francez. Harriman a povestit despre drumurile sale la Bucureşti. În consecinţă, a fost trimis Macovescu cu propuneri la Hanoi. Una dintre condiţiile vietnamezilor a fost să înceteze americanii bombardamentele Vietnamului. Cineva, în *New York Times,* mi se pare, a scris că România nu era băgată în seamă, că nu a avut niciun rol. Şi atunci, Harriman a trimis o scrisoare ziarului... Prin 1975. În care a afirmat că România a adus Americii informaţiile şi serviciile cele mai bune în legătură cu Vietnamul. Păcat, a scris el, că Johnson nu a aprobat părerea lui de accept a propunerilor vietnameze.

Se poate utiliza termenul de mediere pentru serviciile României?

Noi evitam termenul de mediere. Mergeam pe o altă formulă, mai adevărată – „de a găsi calea înţelegerii", „de a contribui la înţelegerea reciprocă" –, nu foloseam termenul de mediere. Stenograma întâlnirii dintre Johnson şi Maurer este clară în acest sens[18]. După discuţie, Maurer a mers la Beijing ca să-i convingă pe chinezi să nu se opună înţelegerilor dintre americani şi vietnamezi. Când a mers la vietnamezi, aceştia nu aveau răspunsul oficial al chinezilor, pe care îl dăduseră lui Maurer. Interesant este că americanii, cât timp a fost delegaţia noastră la Hanoi, în 1967, au oprit bombardamentele asupra Vietnamului de Nord.

Medierea relaţiilor Statelor Unite cu China a început în vremea lui Dej, fiind continuată de Ceauşescu. Reiterez câteva date documentate de Watts. În 1963 s-a insistat la Washington pentru apropierea de China. Iar în octombrie 1965, Maurer i-a spus ambasadorului Statelor Unite la Bucureşti că nu ar trebui ca americanii să ignore China comunistă, aceasta fiind mult mai puţin

agresivă şi mai de încredere decât URSS[19]. În aceeaşi lună, la întrunirea de la Moscova a CPC al Tratatului de la Varşovia, Brejnev aprecia că o înţelegere între China şi America ar fi cea mai serioasă ameninţare la adresa mişcării comuniste[20]. Şi-au exprimat sovieticii îngrijorarea că românii ar putea livra americanilor secrete din cadrul Tratatului de la Varşovia?

Poveşti! Noi nu am avut niciodată intenţia să facem aşa ceva. Ceauşescu a invocat acest moment numai cu ocazia participării la Congresul Partidului Muncitoresc Unit Polonez, deoarece sovieticii erau enervaţi că noi participam la aceste acţiuni de mediere. Sovieticii aveau interes ca americanii să fie prinşi în Vietnam. Să fie în război acolo, să aibă dificultăţi, să aibă opinia publică din America şi din lume împotriva lor. Sovieticilor le convenea. Aşa cum americanilor le-a convenit când sovieticii au intrat în Afganistan şi au asmuţit asupra lor opinia publică. Sunt foarte multe momente în activitatea mea când mi-am dat seama că e o nostalgie a vechilor relaţii – atât a sovieticilor, cât şi a americanilor – când stabileau ei la Ialta, la Potsdam... soarta popoarelor lumii. Ar fi vrut încă să rezolve problemele doar între ei. Pentru sovietici, Europa Occidentală era un pion care nu conta, discuţiile lor cu americanii contau. Şi Harriman era în aceeaşi situaţie de nostalgie după trecutul înţelegerilor între marile puteri... Nici pentru el nu conta Europa Occidentală. Harriman – după ce Ceauşescu a făcut vizita la Beijing în 1978 şi s-a ajuns la relaţii între SUA şi China – a venit îngrijorat ca nu cumva această înţelegere între China şi SUA să fie împotriva marelui lor aliat din război, Uniunea Sovietică.

A urmat o perioadă bună, în acest sens, în înţelegerile Bush – Gorbaciov. Dar în iunie 1967, preşedintele Johnson i-a solicitat oficial lui Maurer sprijinul în medierea relaţiilor dintre ţara sa şi China. Americanii voiau schimburi

comerciale şi stabilirea unor reguli de bază cu chinezii în evitarea unui război nuclear[21]. Între aceste medieri şi vizita lui Nixon în România[22] sunt relaţii cauzale?

Nixon, primul preşedinte american care a făcut o vizită, în timp de pace, într-o ţară cu regim comunist, a avut două motive să vină în România. Unul – ca să răspundă unui gest. Deoarece el a fost primit de Ceauşescu ca simplu senator. Nu l-a primit nimeni nici la Moscova, nici în Polonia, dar l-a primit Ceauşescu. A avut atunci o convorbire de câteva ore cu el, în special în legătură cu relaţiile americano-sovietice şi cu Tratatul de neproliferare[23]. Nixon a fost de acord cu poziţia lui Ceauşescu în legătură cu lipsa unei balanţe în Tratatul de neproliferare: statele nenucleare se angajează să nu producă arma nucleară, iar statele nucleare îşi luau un angajament formal că vor trece la reducerea armelor nucleare. Deci, nu e o balanţă. Eu mă oblig că nu, dar tu nu ştii ce vei face. Al doilea motiv – el şi-a dat seama că România, prin poziţia pe care o are, şi încrederea de care se bucură la Beijing, ar putea fi un vehicul în relaţiile cu China.

În memorandumul discuţiei Nixon–Ceauşescu din 2 august 1969, făcut de partea americană, Nixon i-a cerut lui Ceauşescu: *„Dacă serveşte intereselor dumneavoastră şi ale guvernului dumneavoastră, noi am aprecia dacă aţi juca un rol de mediatori între noi şi China“*[24]. Vizita lui Nixon i-a scos din minţi pe sovietici, care au pornit campania de discreditare. În aceeaşi operaţiune de manipulare, Harriman a fost prezentat ca agent sovietic[25]. Iar în 1970, la Moscova, Brejnev l-a acuzat pe Ceauşescu de „cochetărie“ cu imperialismul tocmai când amestecul acestuia e mare în Vietnam. I-a reproşat şi că nu l-a informat asupra discuţiilor.

Ştiu că atunci Dobrînin[26] a protestat la Departamentul de Stat. Şi-a exprimat nemulţumirea, în

legătură cu faptul că Nixon l-a amintit pe Ceauşescu în faţa Congresului american ca pe un om care a contribuit la politica americană a anului 1970. Iar Ford a venit în România după Conferinţa de la Helsinki tocmai ca să marcheze relaţiile bune dintre România şi America[27]. Nu uita că el a fost vicepreşedintele lui Nixon şi cunoştea toată activitatea noastră în legătură cu războiul din Vietnam şi cu stabilirea relaţiilor dintre China şi SUA. Se considera, în esenţă, că România este un partener care vorbeşte în numele ţărilor mici şi mijlocii, care cunoaşte aceste probleme, şi care poate să le ofere soluţii...

Din ce perspectivă îi interesau pe americani ţările mici şi mijlocii?

Să vadă cum gândesc şi alţii. Dacă nu din alte motive ce ţineau de locul şi posibilităţile fiecăreia.

Despre procesul de la Helsinki se scria mult în presa vremii. Ce să pricepi însă din comunicatele oficiale?! În anii 1980, Ceauşescu era acuzat în discursul public din afara ţării şi în discursul privat al cetăţenilor României că nu respectă înţelegerile de la Helsinki privind drepturile omului. Sfidând Moscova, România a fost însă singura membră a Tratatului care s-a alăturat puterilor occidentale în CSCE[28] de la începutul anilor 1970 şi până în a doua jumătate a anilor 1980[29]. A susţinut în cea mai mare măsură implicarea americanilor. Ce se-ntâmpla acolo, de fapt?

Noi am avut un rol fundamental în problemele de organizare a Conferinţei. Una dintre ele a fost consensul – adoptarea deciziilor numai pe bază de consens al tuturor statelor. În al doilea rând, ne-am opus ca această conferinţă să fie organizată pe baze de alianţe militare sau de alt tip. Să nu vină cineva să vorbească în numele Tratatului de la Varşovia, al ONU, al NATO. Nu, fiecare ţară să vină să-şi prezinte independent

poziția sa. În al treilea rând, noi am reușit la Helsinki să îmbunătățim, în special, partea privind măsurile de încredere între țări. Apropo de retragerea trupelor de pe teritoriul altor state, desființarea bazelor militare și alte idei care au fost încorporate în document. Toată lumea, la acel moment, a apreciat – țările occidentale în mod deosebit – contribuția României la elaborarea Actului Final și a normelor de procedură ale CSCE. Acestea s-au respectat, fiind până la urmă încălcate când s-au adoptat măsuri împotriva Iugoslaviei, de exemplu, fără să se mai adopte consensul, fără să mai fie unanimitate de păreri. Cu drepturile omului a fost așa cum au zis chinezii – mai mulți dorm în aceeași cameră, dar fiecare visează altceva...

Ce avantaje a dobândit România?

În 1971, datorită acestor relații noi cu America, România și-a liberalizat legea comerțului exterior. Americanii ne-au dat atunci cele mai înalte cuceriri ale lor în domeniul prelucrării petrolului. În 1973, România a cumpărat din SUA trei avioane comerciale Boeing, 12 tipuri de armament și a primit clauza națiunii celei mai favorizate. La care am renunțat în 1989.

Cum s-a făcut această renunțare?

În 1989, a venit un consilier de la Departamentul de Stat care a adus un mesaj al președintelui Reagan. În care acesta ridica problema drepturilor omului în România, în special a drepturilor religioase ale baptiștilor, problema distrugerii satelor maghiare și a nivelului de trai din România. Ceaușescu i-a răspuns printr-o scrisoare foarte dură, publicată de Mircea Răceanu din arhivele americane. „Uite care e situația, văd că ăsta vrea și o informare în legătură cu situația internă, mi-a zis Ceaușescu. Primește-l tu și prezintă-i problemele economiei noastre. Și să știi că am hotărât să renunțăm la clauză. I-am spus lui Totu să-l primească și să-i spună că, dacă nu renunță la condițiile ce ni le pun, noi renunțăm la clauză".

Şi a renunţat.

Da. Fără să consulte Comitetul Politic Executiv, fără să consulte pe nimeni. El cu soţia lui au hotărât.

Vă rog să-mi spuneţi dacă e adevărat sau nu că, în vizita din 1978 a lui Ceauşescu în Statele Unite, Carter i-a propus listarea economiei la bursa americană, evaluând-o la 147 de miliarde de dolari[30].

Nu-i adevărat. Eu am fost acolo în 1978, am cunoscut întâlnirile lui Nicolae Ceauşescu cu preşedintele Carter. Translatorul tuturor întâlnirilor de atunci, Sergiu Celac, a calificat ca inepţie această idee. Ceauşescu – care era cel mai mult legat de proprietatea de stat – cum să fi listat economia la bursă? Talpeş[31] a început să vehiculeze această poveste, el a dat-o. E absurd să crezi că americanii nu-l ştiau pe Ceauşescu, care era cel mai stalinist în problemele de proprietate. Şi apoi, ar fi fost aruncate în aer relaţiile noastre în CAER. Ca să nu mai vorbesc de Tratatul de la Varşovia.

La moartea lui Gaddafi

Ştirea zilei de azi e moartea liderului libian Muammar el-Gaddafi[32], pe care l-aţi cunoscut. Ce sentiment aţi încercat aflând-o?

Pentru mine este o veste tristă. În viaţa mea, eu n-am văzut cu ochi buni, n-am împărtăşit teoria asasinatului politic ca practică a politicii. Am apreciat, în schimb, faptul că în unele state latino-americane, după o lovitură de stat, foştilor preşedinţi li se pune la dispoziţie un avion cu care să se deplaseze şi să se stabilească într-o altă ţară. Moartea lui Gaddafi miroase însă a petrol.

Cei doi – Ceauşescu şi Gaddafi – îşi spuneau unul altuia „frate". Pentru frăţia de afaceri sunt

concludente dovezi. În frăția de idei, cât de departe au mers?

Gaddafi avea unele concepții politice pe care noi nu le împărtăşeam. Cum puteam aproba ideea că statul Israel nu poate fi acceptat de arabi deoarece a fost creat artificial în inima lumii arabe, că este o creație a imperialismului american şi a sionismului mondial? Gaddafi, contrar României, se opunea categoric unor negocieri între arabi şi Israel, între Israel şi palestinieni pentru soluționarea politică a conflictului din Orientul Mijlociu, în spiritul Rezoluțiilor 246 şi 343 ale Consiliului de Securitate al ONU. El regreta că România n-a rupt relațiile cu Israelul, aşa cum au procedat URSS şi alte țări socialiste. El a fost nemulțumit că Nicolae Ceauşescu l-a convins pe preşedintele egiptean Anwar Sadat să-l întâlnească pe Menahem Begin, premierul Israelului. Şi mai ales pentru că, după vizita lui Sadat în Israel, s-a deschis pârtia negocierilor şi înțelegerilor de la Camp David, care au dus la pacea dintre Egipt şi Israel. România nu împărtăşea sprijinul dat de Gaddafi unor mişcări teroriste – IRA din Irlanda, ETA din Țara Bascilor, organizațiilor islamiste din Filipine. Gaddafi a criticat violent demersurile lui Arafat[33], ale Organizației de Eliberare a Palestinei şi a condamnat Acordurile israelo-palestiniene de la Oslo. Nu întâmplător, fracțiunea palestiniană condusă de Jibril[34], cea mai radicală componentă a mişcării palestiniene, era susținută din toate puterile de Gaddafi.

Cum s-au întâlnit prima dată Ceauşescu şi Gaddafi?

România a stabilit relații diplomatice cu Libia în 1974, cu prilejul vizitei lui Ceauşescu, care a continuat atunci să viziteze Siria şi Irakul[35]. În vara lui 1973, venind de la Moscova, al doilea om din Libia, maiorul Jalloud[36], s-a oprit la Bucureşti. Şase ceasuri a durat convorbirea lui cu Ceauşescu. A început prin a cere să

rupem relaţiile cu Israelul, la fel ca toate celelalte state socialiste din Europa. Ceauşescu a respins, i-a expus principiile noastre, dar nu s-a găsit atunci nicio insulă pe care să iniţiem o colaborare româno-libiană. Atât de supărat a fost Jalloud, încât nici nu i-a mai înmânat lui Ceauşescu invitaţia ce i-o făcuse Gaddafi de-a vizita Libia. În decembrie 1973, Gaddafi l-a primit pe consilierul prezidenţial Mircea Maliţa. Exprimându-şi mirarea că preşedintele Ceauşescu survolează Libia în trecere spre alte ţări, Gaddafi a aflat că acesta nu primise invitaţia lui. Şi-a reînnoit invitaţia prin Maliţa. Aşa s-au cunoscut. Eu l-am însoţit pe Ceauşescu în vizitele efectuate în Libia în 1979 şi 1985 şi-am fost angajat în programul vizitelor lui Gaddafi, în România, în 1981 şi 1983.

Cunoştea Ceauşescu *Cartea verde* unde personajul straniu care a fost Gaddafi îşi expunea doctrina?

La timpul apariţiei, i-am făcut lui Ceauşescu un rezumat al ei. Gaddafi se arăta şi în ea obsedat de consecinţele lipsei de unitate a lumii arabe în „lupta contra imperialismului american şi a sionismului mondial". Gaddafi a făcut însă multe pentru unirea lumii arabe, propunând proiecte statelor vecine – Egiptul, Sudanul, Tunisia sau Siriei şi Marocului. Toate au eşuat. Gaddafi era partizanul unui socialism arab naţionalist. Am vorbit cu Ceauşescu într-o seară despre teoriile lui Gaddafi. Şi am fost amândoi de părere că islamismul este singura religie care se extinde în lume, în special în Africa şi Asia. Că ea atrage îndeosebi populaţia nevoiaşă din ţările în curs de dezvoltare. Nu comunismul îi atrăgea pe aceşti oameni. În toată Africa era un partid comunist în Maroc, altul în Africa de Sud; Partidul Comunist din Sudan fusese strivit de eşuarea loviturii de stat din decembrie 1971. La fel, în Asia. Exista un partid comunist în Japonia. În cea mai numeroasă ţară islamică din lume, Indonezia, partidul

comunist a fost distrus prin măsuri bestiale în 1965. Partidul Comunist din India, în ciuda sciziunii, era puternic în anumite regiuni. Iar partide comuniste minore erau în Irak, Siria, Iordania, Liban.

Procura mult armament Gaddafi de la noi?

Noi am avut o cooperare economică foarte bună cu Libia. Dezavuat de Occident, Gaddafi a dezvoltat relațiile cu URSS şi cu țări socialiste europene. Procura armament mai des din URSS, Cehoslovacia, RDG. De altfel, serviciile speciale ale Libiei erau instruite de securişti est-germani.

Între interesele Israelului şi resursele țărilor arabe

Dacă mi-ați povesti despre relațiile României cu fiecare dintre țările Americii Latine, Asiei sau Africii, ar rezulta un ciclu de istorii cu finalitate foarte îndepărtată. În ansamblu, care a fost politica României în Orientul Mijlociu, comparativ cu planurile Uniunii Sovietice?

Planul strategic al sovieticilor era să-şi extindă dominația în Orientul Mijlociu asupra țărilor arabe. Începuseră cu Egiptul. Aveau acolo, pe vremea lui Nasser[37], consilieri care hotărau ce să facă egiptenii. Sovieticii aveau influență foarte mare şi în Siria. Iar Ceauşescu i-a spus lui Sadat, în aprilie 1972[38], că soluția radicală pentru îmbunătățirea relațiilor sale şi libertate în negocieri este să se despovăreze de consilierii sovietici. „Cât timp în România au fost consilieri sovietici, noi n-am putut face o politică independentă", i-a zis el. Sovieticii aveau influență şi în Irak. Nu uita că Sadam Hussein[39] primea armament din Uniunea Sovietică, că avea oameni pregătiți în Uniunea Sovietică. Nu uita că atât Mubarak[40], cât şi Hafez al-Assad[41] au făcut academia de aviație militară

în Uniunea Sovietică. Mulți ofițeri egipteni și sirieni făcuseră studii militare sovietice.

Din lecturile mele reiese că România avea un mare atu în zonă – industria petrolieră. Cu legături dinaintea celui de-al Doilea Război Mondial, determinate de industria petrolieră. Atât de vestiți erau specialiștii români încât, la începutul anilor 1960, însăși Coreea de Nord a renunțat la expertiza Moscovei în prospecțiunile petrolifere și a cerut asistență României[42].

În anii 1960-1980, România a fost pe locul doi în lume la exportul pentru utilaj de foraj și rafinării și pe locul trei la producția echipamentelor în branșă.

Documente recent declasificate arată că România s-a implicat prima dată în problemele regiunii în noiembrie 1956. După ce a pus la dispoziția ONU forțe pentru menținerea păcii în criza Suezului, a fost solicitată discret de Israel să medieze tratativele de pace cu Egiptul[43].

Nu știu aceasta. Pentru mine, istoria aceasta începe cu poziția după „Războiul de șase zile" din 1967. Atunci, la Moscova, s-a convocat o întâlnire cu reprezentanții statelor participante la Tratatul de la Varșovia. La care a venit, surprinzător, și Tito. Acolo n-a fost stenogramă. Interpretul lui Ceaușescu, Nicu Bujor, lucra la mine în secție și mi-a povestit că Tito a cerut ruperea relațiilor cu Israelul. „Pentru ce am venit aici, că eu sunt țară nealiniată?, a zis Tito. Am venit aici ca să-i dăm sprijin lui Nasser". Tito avea cu Nasser relații speciale, ca fondatori ai „mișcării de nealiniere"[44]. El a fost folosit de lumea arabă ca un fel de mediator către lagărul comunist, în favoarea lumii arabe. Dar el nu subordona relațiile lui cu țările arabe relațiilor cu Uniunea Sovietică. Dorind, de fapt, avantaje și de la unii, și de la alții – americani, arabi, sovietici, nealiniați. Când Tito și-a făcut propunerea, Ceaușescu s-a îndreptat spre Maurer și i-a

spus: „Noi nu rupem relaţiile cu Israelul". Şi au anunţat acest lucru în comunicat. Toţi ceilalţi le-au rupt. Această poziţie a avut un ecou nefavorabil în multe ţări arabe pentru România. În schimb, a avut un ecou extraordinar pentru Occident, America, Israel. Reţine un lucru pe care foarte mulţi nu-l amintesc – tocmai după aceasta a avut loc sesiunea Adunării Generale a ONU pe problemele Orientului Mijlociu. Din partea României a mers Maurer. Iar poziţia noastră cu Israelul a favorizat foarte mult continuarea vizitei lui Maurer în SUA şi întâlnirea cu preşedintele Johnson. Prima reuşită a fost aceasta, că americanii şi-au dat acordul ca preşedinte al Adunării Generale a ONU să devină Corneliu Mănescu. Sovieticii îl susţineau pe Bogdan Labanovski, adjunctul ministrului de Externe al Poloniei. Având sprijinul american, am obţinut uşor sprijinul Marii Britanii. Cum începusem discuţiile pentru vizita din 1968 a lui De Gaulle în România, am primit şi sprijinul Franţei. Până la urmă, şi URSS s-a alăturat celorlalţi membri ai Consiliului Permanent de Securitate al ONU.

În discuţiile dintre Johnson şi Maurer, premierul român i-a făcut responsabili pe sovietici de provocarea conflictului din Orientul Mijlociu, prin amestec în treburile interne ale ţărilor arabe[45]. Ştiţi ceva mai mult?

N-am văzut asta în vremea lui Maurer. Dar relaţiile noastre cu ţările arabe au cunoscut cea mai puternică dezvoltare în perioada lui Nicolae Ceauşescu. Şi, mai ales, prin faptul că România n-a mai făcut comerţ, ci a realizat obiective foarte importante. În Libia lucrau în anii '80 circa 11.000 de români. Rafinării în Iordania şi în Siria, uzine chimice, fabrici de ciment, irigaţii, porturi maritime, exploatări piscicole... Din punct de vedere politic trebuie spus că până la urmă – cu excepţia lui Gaddafi, care făcea uneori glume răutăcioase la adresa faptului că avem relaţii cu Israelul – noi jucam

foarte mult cartea palestiniană, care era numitorul comun al ţărilor arabe. Legătura noastră specială cu Arafat, cu OEP[46], cu organizaţiile palestiniene, a fost vector foarte important în relaţiile noastre cu ţările arabe. Iar când avea loc o răcire a relaţiilor României cu una dintre ţările arabe, OEP ne ajuta foarte mult. Arafat mergea şi ne apăra cauza. Prima întâlnire dintre Arafat şi Ceauşescu a avut loc la Cairo, în aprilie 1972[47]. Eu am organizat-o.

Cum?

Printr-un consilier al ambasadei, pe care-l chema Căruntu, am aflat că el se află acolo. Am vorbit cu Ceauşescu, am obţinut aprobarea lui şi, prin acel consilier, l-am contactat. Am organizat întâlnirea dintre Ceauşescu şi Arafat unde-a participat şi Faruk Kaddumi[48], secretarul lor pentru probleme internaţionale. Arafat a venit sentimental, plângând. „Suntem o ţară fără paşaport", zicea el. Şi că vrea să fie sprijinit de România. Discuţia a fost de principiu, de vreo 40 de minute, urmând, zicea Ceauşescu, să ne vedem la Bucureşti. A venit, au discutat mai mult. Eram deja secretar al Comitetului Central şi participam şi eu.

Urmărind primirile şi vizitele lui Ceauşescu în străinătate, reiese că acesta se întâlnea cu Arafat, cu liderul iordanian, algerian, libian, tunisian, sirian şi irakian. Cât interes pentru conciliere şi cât pentru resursele şi pieţele lumii arabe?

E mai complicat. Problema este că nu au fost numai comerciale relaţiile cu ei. Întotdeauna, noi am avut în vedere că există o mare comunitate de români în Israel şi nu ne era indiferentă soarta acestora în condiţiile unui război între Israel şi ţările arabe. În al doilea rând, am considerat că ţările arabe sunt unite prin faptul că sunt dezunite. Acesta e specificul lumii arabe. Şi că singurul punct de reazem în care toţi arabii, într-o formă sau alta, îşi exprimă solidaritatea, sunt

palestinienii. Care sunt consideraţi, de toţi ceilalţi, ca arabi prigoniţi, persecutaţi...

Aţi fost la discuţia-maraton, de opt ceasuri, Ceauşescu–Begin, purtată la Bucureşti în august 1977?

N-am fost – eram plecat din ţară –, dar mi-a povestit Celac[49], care lucra la mine în secţie. În esenţă, discuţia a vizat obţinerea acordului lui Begin pentru o întâlnire cu Sadat. În 1977, a venit la noi şi Arafat, iar Ceauşescu l-a asigurat că Begin doreşte o discuţie. Ariel Sharon[50] a confirmat, de asemenea, rolul determinant al insistenţelor lui Ceauşescu în înţelegerile dintre ei. În timpul vizitei sale din 1978, Carter a subliniat că, mai mult decât oricare lider, Ceauşescu a fost cel responsabil de vizita istorică a preşedintelui Sadat al Egiptului la Ierusalim. E cuvântare publică. Au continuat aceste eforturi, iar procesul a dus la semnarea acordului de pace în Orientul Mijlociu[51]. A apărut cartea ambasadorului israelian la Bucureşti, din care am citat şi eu, şi care arată că în perioada aceasta, în 1978, au fost de patru ori mesageri români acolo. De două ori a fost Ion Stoian[52] şi de două ori Mitea[53], cu mesaje. Iar după aceasta îl informam pe Arafat. De aici s-a ajuns la acordul dintre Ariel Sharon şi Arafat. Noi am fost cei care l-am convins pe Begin să accepte întâlnirea cu Sadat, l-am pus pe Sadat să meargă să se întâlnească cu Begin şi de aici au ajuns la acordurile de la Camp David.

Documentele citate de Larry Watts relevă că ministrul Apărării sovietice, mareşalul Greciko, a fost foarte furios în timpul războiului arabo-israelian din 1973. Bucureştiul nu doar că s-a abţinut să furnizeze armament, dar a refuzat să aprobe survolul avioanelor sovietice, cu ajutoare pentru arabi. Sovieticii căutau, pe toate căile, discreditarea românilor. S-au falsificat scrisori, s-au pus la cale atentate. În 1971, o echipă de

trei palestinieni a fost trimisă în România ca să atace Ambasada Israelului şi să-l asasineze pe ambasador. S-a pregătit un atentat asupra lui Golda Meir[54], la Bucureşti, în 1972, tentativă dezamorsată de Securitate[55].

Aşa este. Discuţiile lui Golda Meir cu Maurer şi cu Ceauşescu au eşuat, ea adoptând o poziţie rigidă, respingând calea negocierilor cu ţările arabe pentru retragerea din teritoriile ocupate de Israel în 1967. Au fost şi alte lucruri care au nemulţumit sovieticii. Ceauşescu a susţinut că ţările africane trebuie să-şi rezolve singure problemele. În conflictul din Angola, în spate se aflau forţele cubaneze, sprijinite de sovietici. Eu am fost trimis de către Ceauşescu să am o întâlnire la Luanda cu Neto[56], cu Holden[57], care reprezentau o mişcare, şi cu Savimbi[58], care reprezenta o altă mişcare. Eram bun prieten, încă din tinereţe, cu preşedintele Angolei, băiatul lui a fost student în România, de altfel. Şi Neto mi-a spus: „Nu mai e nevoie de înţelegere, pentru că sovieticii mi-au dat drum liber, au adus aici militari, au venit şi cubanezi". Noi am căutat conciliere între cele trei fracţiuni care îşi disputau puterea: una era sprijinită de sovietici – mişcarea MPLA, mişcarea lui Neto, alta de americani, şi cealaltă, de Africa de Sud. Iar noi ziceam să-şi rezolve singuri problemele, să ajungă la înţelegere.

În linia sovietică ar fi trebuit să-i sprijinim pe preferaţii lor.

De fapt, în România au venit şi unii, şi alţii. A venit şi Savimbi, din partea celor sprijiniţi de Africa de Sud, a venit şi Holden, din partea celor sprijiniţi de americani. Bineînţeles, şi Neto. Şi a fost o întâlnire aici.

Când Ceauşescu a început vizitele în America Latină, cum au reacţionat sovieticii?

Nu au protestat, dar şi-au exprimat unele aprecieri. Noi vorbeam despre independenţă, suveranitate, neamestec în treburile interne, problemele legate de

propăşirea acestor ţări. Dar nu le-a convenit sovieticilor pentru că nu i-am atacat direct pe americani.

Boicotul „fraţilor" comunişti

Studiind arhivele declasificate ale CIA, documente ale Tratatului de la Varşovia şi ale serviciilor speciale din ţările fostului lagăr comunist, precum şi stenograme ale şedinţelor nucleelor de conducere comunistă, articole de presă şi mărturii, istoricul american Larry Watts a declarat că descoperirea sa cea mai frapantă a fost ostilitatea Moscovei şi a celorlalţi „fraţi" faţă de România. Că a existat – începând din chiar anii 1950 – o campanie concertată din partea aliaţilor din Tratatul de la Varşovia de discreditare şi boicotare a politicii de independenţă a României. Începutul a fost în 1956, imediat ce România a trimis emisari pe linie economică în Marea Britanie şi în SUA şi a iniţiat acţiunea de retragere a trupelor sovietice. Din acel moment şi până la finalul ştiut din decembrie 1989, ţara a fost tratată ca un teritoriu ostil. Printr-o amplă campanie de manipulare s-a difuzat teoria că România este „calul troian al sovieticilor". Că Moscova a creat „mitul independenţei" sale. Baza de lansare a acestei manipulări au fost emigranţi din România[59]. Spre sfârşitul „războiului rece", aceste manipulări sovietice dovedeau un formidabil succes în Occident, fiind preluate şi amplificate de postul american Radio Europa Liberă. Larry Watts citează în acest sens analiza lui Vladimir Socor[60], publicată în 1976 într-o revistă americană cu bună reputaţie academică. Versiuni mult mai incisive şi mai picante, destinate publicului larg, aparţin „defectorului" KGB, Anatolii Goliţîn[61]. Pe „cele mai înalte

culmi" a dus-o Pacepa în *Orizonturile roşii*[62]. România, spun manipulatorii, mima „disidenţa", la comanda Moscovei, pentru a se infiltra şi a obţine diverse avantaje din „lumea liberă". O versiune adiacentă a acestei manipulări susţinea că România nu prezintă importanţă strategică pentru Moscova, comparativ cu RDG, Polonia, Ungaria şi Cehoslovacia. Dar documentele citate de Watts relevă contrariul. Sub ce formă ajungeau la dv. efectele intoxicărilor sovietice difuzate de emiţătorii menţionaţi?

Ştiam. Aveam informaţii şi noi. Apărea, spre exemplu, o ştire într-un ziar din RFG, apoi într-un ziar din Beirut – parte dintr-un întreg. Sovieticii sunt mari specialişti în manipulare... Iată un caz specific. Am făcut o vizită în RFG, în 1974, şi m-am întâlnit cu Egon Bahr[63] care mi-a spus: „Noi avem informaţii – am fost şi la Moscova – că dv., de fapt, acţionaţi formal independent. Că aceasta vă este sarcina dată de către sovietici în cadrul Tratatului de la Varşovia. O misiune care ţine seama de specificul României. Sunteţi o ţară latină, cu relaţii în lumea latină, aveţi o comunitate puternică în Israel...". I-am replicat atunci: „Dar dumneata crezi că aici este un bal mascat, în care România a fost îmbrăcată în costum de ţară independentă? Politica pe care-o facem noi se stabileşte independent şi suveran la Bucureşti. Cei care te-au informat vor ca dumneata să crezi asta... Nu este în niciun caz aşa cum dezinformează alţii. Uite, cazul cu Germania. Dacă ei ne dau nouă ordine, de ce când am stabilit relaţii diplomatice cu RFG[64], sovieticii şi ceilalţi în frunte cu RDG ne-au atacat violent în presă, la radio, la televiziune?". Şi i-am dat alte exemple. Condamnarea invaziei Cehoslovaciei în 1968, menţinerea relaţiilor diplomatice cu Israelul şi alte poziţii independente ale României. E adevărat şi că prea puţin dinăuntrul Tratatului se ştia afară. Atitudinea în legătură cu Praga, în 1968, a fost însă spectaculoasă. Prima lovitură dată în creştetul capului

sovieticilor a fost neacceptarea de manevre militare ale trupelor Tratatului de la Varşovia pe teritoriul României. Noi ne pronunţam pentru îngheţarea bugetelor militare şi chiar pentru reducerea lor cu 10 la sută. Noi n-am fost de acord ca, în timp de război, secretarul general al PCUS să fie comandantul suprem al trupelor Tratatului de la Varşovia. Deasupra poziţiilor politice, eu consider că principalul motiv al acestui tip de relaţii cu sovieticii a fost în legătură cu problemele militare. După aceea au venit problemele economice în CAER. Şi abia după, diferenţa de poziţii în legătură cu problemele internaţionale.

Ce repercusiuni economice aveau „ieşirile" noastre?

Ne pedepseau pe termen scurt. Când am făcut vizita în China din 1971, timp de patru-cinci luni, relaţiile cu Uniunea Sovietică şi cu celelalte ţări din Tratat au suferit. Nu făceau contracte să cumpere şi nu-ţi dădeau ce cereai.

În anii '80 bănuiesc că era obişnuit boicotul lor.

În 1983, am avut cu Gorbaciov o discuţie de trei ore. La Moscova, la Kremlin. Eram cu Emil Bobu. Ne-a trimis Ceauşescu să discutăm problema celor 5 milioane de tone de petrol pe care să ni le dea sovieticii... De fapt, acele 5 milioane sunt rezultatul direct al activităţii mele. E o poveste, pe scurt o spun. Eu plecam la ONU cu Nicuşor Ceauşescu. Dar, înaintea plecării, ne-a chemat la Nemţişor, unde era Nicolae Ceauşescu. Lângă Târgu Neamţ. El era la vânătoare cu Emil Bobu. Iar noi am venit cu un elicopter. Şi i-am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, este o problemă. Uitaţi, în 1985 se împlinesc 30 de ani de la crearea Tratatului de la Varşovia. În statut se spune că Tratatul e valabil pentru 20 de ani. În caz că nimeni nu se opune, se mai prelungeşte cu 10 ani, dar ce se întâmplă mai departe nu spune nimic în Tratat. Deci, în 1985 este punct şi de

capăt. Hai să spunem noi că trebuie lichidat Tratatul, că nu mai e nevoie de el, că mergem pe înțelegeri în Europa, a fost Conferința de la Helsinki, lalala... Dacă rușii insistă, noi să argumentăm: Bine, dar forța militară e legată de forța economică. Ia să vedem care sunt relațiile voastre cu țările celelalte din Tratat, și cu noi! Care sunt relațiile voastre economice cu Finlanda și cu Iugoslavia? Care sunt cu România? Cât petrol ne dați nouă? Bulgariei îi dați 14 milioane de tone, RDG-ului, 16 milioane, Ungariei, 12 milioane. Nouă nu ne dați nimic. Cărbune cocsificabil – uitați cum dați ăstora. Uitați cum dați gaz metan... Și numai dacă acceptă să discutăm condițiile economice pe altă bază, să fim de acord cu prelungirea Tratatului. Nu pe 20 de ani, ci pe 10 ani, cu 5 ani posibilitate de prelungire. În caz că nimeni nu e împotrivă". Când am început discuțiile cu sovieticii – Dăscălescu cu Tihonov, eu cu Gromîko –, ne puneau fel de fel de bețe-n roate. Și atunci am fost trimis eu cu Emil Bobu la Moscova, să discutăm concret cu Gorbaciov, care era atunci al doilea în PCUS. Și a spus: „Da, suntem gata să discutăm. Mă gândesc la 5 milioane de tone de petrol". După aceea a urmat întâlnirea lui Ceaușescu cu Cernenko, la Moscova... Iar Ceaușescu s-a declarat de acord cu prelungirea Tratatului. La discuția preliminară cu Gorbaciov, el a cerut să plătim jumătate în produse agroalimentare. I-am spus că nu putem, nu avem posibilitățile acestea. Până la urmă s-a hotărât ca 33 la sută din plata celor 5 milioane de tone de petrol să fie în agroalimentare. Și în timpul discuției am prezentat și ideile lui Ceaușescu, cum vede el relațiile comerciale cu Uniunea Sovietică. Erau mult mai la locul lor decât planurile pe care le făcea Ceaușescu în 1989. Iar Gorbaciov ne-a făcut nerealiști. „Aveți voi posibilități să dublați capacitatea fabricilor, materia primă...?!" Ce vreau să mai spun despre campania sovieticilor contra noastră. E adevărat și că în această poveste nu am găsit la Ceaușescu o poftă pentru contraofensivă.

Nici la Dej.

Ceauşescu a avut o frică de sovietici. Cum dracu' să nu-ţi fie teamă, că doar eşti aici, în ghearele lor, când ai asemenea relaţii economice şi militare?!

București-Beijing, via Moscova

Mi-aţi spus că se simţea bine Ceauşescu în China. Mulţimea imensă a chinezilor care-l aclamau împreună cu liderul chinez, bănuiesc...

Ce te rog eu pe dumneata să înţelegi. Şi Ceauşescu, şi Maurer erau deştepţi cât să-şi dea seama că nu pot să facă poporului român ce fac conducătorii lor cu poporul chinez şi cu coreenii. La chinezi erau două tendinţe. Una care voia să rămână cu eroismul revoluţionar, cu egalitarismul, cu obiectivul ca toţi să aibă cele trei care mişcă: bicicleta, ventilatorul şi ceasul. Chiar aşa spuneau. Pe când ceilalţi spuneau: cine e competent să aibă maşină, cine nu e competent să nu aibă decât două sau una din astea trei mişcătoare – ventilator, bicicletă şi ceas. Asta era aripa lui Deng Xiaoping. Ei au şi pus această politică în aplicare, după moartea lui Mao Tze Dun.

Dar îl admirau pe Mao, nu?

În anumite limite. Ei îl admirau, de fapt, pe Ciu Enlai. Pentru că acela a salvat China în timpul „revoluţiei culturale"[65]. În primul rând că a dat conducerea judeţelor, nu conducerii de partid, ci militarilor. A doua chestiune, Ciu Enlai a obţinut să nu intre gărzile roşii în fabrici, în uzine, să facă acolo debandadă şi aiureală. Să nu aibă acces nici în zonele unde pregăteau ei arma nucleară şi zborul în Cosmos. Acesta a fost Ciu Enlai.

Cum era Ciu Enlai de aproape?

De o inteligenţă fantastică, avea un comportament elegant, era cultivat. Cunoscuse bine cultura

budistă, avea şi alte noţiuni despre lume, nu doar pe cele marxiste. Un ziarist american l-a întrebat: „Domnule Ciu Enlai, la noi sunt discuţii. Unii spun că a fost bună revoluţia franceză, că a primenit societatea, că a scos burghezia la suprafaţă; alţii spun că nu merita câţi oameni au murit. Dv. ce părere aveţi?". „Dom'le, a zis el, e prea devreme să dăm o judecată bună despre revoluţia franceză". După două sute de ani, Ciu Enlai considera că era prea devreme! În educaţia budistă, o analiză are cinci învăţături principale, cinci învăţături secundare. Credeau în cele cinci ceruri, iar stema lor purta cinci stele. Vă daţi seama cam cum disecau ei marxismul şi politica internaţională! Când ei vin şi spun, cum mi-a spus mie Ken Piao, şeful secţiei externe a PC Chinez: „Tovarăşe Andrei, ştii cum este cu securitatea europeană în procesul de la Helsinki? Ruşii vor ca Occidentul să le recunoască câştigurile teritoriale şi frontierele statornicite după război, iar occidentalii vor să vă bage moartea în casă cu drepturile omului, ca să poată interveni. Căci dreptul intangibil de a nu te amesteca în treburile interne ale altora dispare cu drepturile omului. Noi, chinezii, avem un proverb: dorm toţi în aceeaşi odaie, dar fiecare visează altceva. Voi aveţi singura poziţie cinstită".

Între maniera de reflecţie budistă şi schemele ideologiei marxiste, complicate trebuie să fi fost relaţiile din interiorul Partidului Comunist Chinez! Mulţi istorici judecă acum simplist: a fost Ceauşescu în 1971 în vizita din Asia comunistă şi s-a întors cu ideea transplantului „revoluţiei culturale" în România. Parcă prima dată Ceauşescu ar fi văzut China.

Cu ce-a venit Ceauşescu după vizita din China? Nu că a-ntrerupt nu ştiu ce spectacole. Că el a fost puţin impresionat de teatrul şi de filmul chinezeşti. Soţia mi-a spus că a anulat nu ştiu ce spectacol că apărea nu ştiu care mai dezbrăcată pe scenă. A venit, poate,

Ceauşescu cu unele idei în direcţia aceasta. Datorită poziţiei intelectualilor, dar şi din alte cauze, şirul de măsuri adoptate după vizita la Beijing şi Phenian – tezele din iulie – au fost ca o „zăpadă a mieilor". Alta a fost nenorocirea pe care cei de acum nu au scos-o în evidenţă: Ceauşescu a venit de acolo cu o tâmpenie. A dat peste cap principiul marxist al raportului dintre bază şi suprastructură, dintre materie şi conştiinţă. Cu asta a venit.

Care să fi fost mecanismul?

Tel quel. A plecat, de fapt, de la nişte interese economice. Ceauşescu a zis: „Domnule, nu mai punem atâta accent să-l stimulăm financiar pe omul muncii. Mai bine să-l punem la panoul de onoare". Asta a făcut după venirea din China.

Dar aceasta fusese şi gândirea lui Stalin. Pe ea s-a bazat fenomenul stahanovismului. Ştiţi ce i-au dat lui Alexei Stahanov, care, chipurile, ar fi depăşit de... zeci de ori norma lui de miner? Un patefon, o medalie şi carnetul de partid.

Ceauşescu, dacă a citit ceva din clasicii marxism-leninismului, n-a citit *Anti-Dühring*, nici *Capitalul*. Dar a citit – la Armată, cred – cartea lui Lenin, *Revoluţia proletară şi renegatul Kautsky*. Şi de acolo a luat o chestie formidabilă. Ştii cum scrie Lenin: Kautsky şi-a băgat râtul în marxism şi aşa cum porcul caută-n rahat bobul de porumb, aşa şi el a ajuns la esenţa marxismului. Cam aşa şi cu Ceauşescu. Băgându-şi râtul acolo, a aflat esenţa. Şi anume, că dictatura proletariatului nu este îngrădită de nicio lege. Şi asta a fost la noi dictatura proletariatului neîngrădită de lege. Ceauşescu de-aici s-a tras. Spunea: „Dărâmăm strada asta, facem fabrica în partea asta, facem cutare" – neîngrădit de vreo lege. În acelaşi timp, a eliminat noţiunea de „dictatura proletariatului" pentru că „acuma sunt consilii, e democraţie"... Dar Ceauşescu a impus o dictatură a dezvoltării, pusă în slujba dezvoltării. Asta a fost.

Pusă în slujba dezvoltării? Despre ce dezvoltare vorbiți?

Așa cum o concepea el.

El, dictatorul, nu mai vedea oameni în lumea ce-o dezvolta.

El nu vedea oameni, vedea popoare. El nu spunea drepturile omului, ci dreptul popoarelor – la independență, la libertate, la nu știu ce. Era expresia lui.

Ion Gheorghe Maurer mi-a relatat despre prima vizită a unei delegații guvernamentale românești în China[66]. Puntea București-Beijing a însemnat o spărtură în politica monocentristă a Moscovei. Și împotriva Chinei, sovieticii coordonau o bine concertată campanie de subminare și izolare[67]. Ceaușescu a continuat politica lui Dej de menținere a unor relații apropiate cu chinezii, nesupunându-se liniei Moscovei. Cu ce riscuri și cu ce avantaje?

Dacă îți amintești vizita delegației lui Maurer în China și Coreea, din 1964... La înapoiere s-au întâlnit cu Hrușciov, la Zagra, pe malul Mării Negre. După ce s-au consultat cu Ciu Enlai, românii au venit cu propunerea să lichideze polemica între ei. În schimb, întâlnirea din 1971, de la aeroportul din Moscova, a fost propusă de sovietici. Noi veneam din China, Coreea, Vietnam. Vizita în China a fost prima vizită a unui conducător comunist acolo, după ce chinezii intraseră cu sovieticii în conflict. Și pe aeroportul din Moscova au început reproșuri și amenințări.

Ce fel?

În primul rând, că mergem în China, o țară care e dușmanul Uniunii Sovietice. Kosîghin a fost la întâlnire, împreună cu Suslov și cu Katușev. Ne-au criticat direct că, acolo, Ceaușescu a spus că China este un factor important în lupta pentru pace. În timpul întâlnirii noastre pe aeroport, Kosîghin a venit cu un afiș.

Îl făcuseră, în timpul vizitei noastre, studenţii de la Universitatea din Shanghai, la adresa „social-imperialismului" sovietic şi trădării de către sovietici a idealurilor nobile comuniste. Şi discutau exact aşa – ce-aţi căutat acolo, ce-aţi făcut? Nu poţi să fii prieten cu un duşman al Uniunii Sovietice şi, de fapt, al comunităţii ţărilor socialiste, zicea Kosîghin. Acesta a fost cuvântul lui Kosîghin. Am fost de faţă.

Din arhive reiese că l-a criticat şi pentru discuţia referindu-se la întâlnirea cu Ţedembal[68]. Mongolezul s-a plâns lui Ceauşescu că-i atacă chinezii care au idei imperialiste. Ceauşescu l-a „consolat" cu povestea sovieticilor care ne-au luat tezaurul. Bineînţeles că Ţedembal a raportat de urgenţă Moscovei[69].

Convorbirile cu Ţedembal au fost penibile. El ne-a prezentat, nu întâmplător, toate poziţiile pe care le-am auzit apoi la întâlnirea de pe aeroportul din Moscova. La mitingul prieteniei româno-mongole nu s-au ţinut discursuri. S-au rostit doar două lozinci despre prietenia româno-mongolă. Sovieticii ne-au criticat atunci, pe aeroport, şi pentru ideea noastră cu rolul ţărilor mici şi mijlocii în lume. „Ce-aveţi aici?, ziceau. Băgaţi şi Arabia Saudită? De grija ăstora sunteţi voi preocupaţi?"

Şi discutau aşa cum vorbiţi dv. acum?

Pe urmă, sigur, teoria aceasta, că există state mici şi mijlocii burgheze, capitaliste, şi există state mici şi mijlocii socialiste, care luptă pentru eliberare, antiimperialiste. „Voi îi băgaţi pe toţi în aceeaşi ciorbă", a fost expresia lui Kosîghin. „Voi, când vorbiţi de democratizarea situaţiei internaţionale, nu vă situaţi pe poziţii de clasă. Treceţi peste faptul că există o luptă între socialism şi imperialism", acuza el. Iar ceea ce a trecut Ceauşescu în informarea lui în CPEx a fost ideea de bază a lui Kosîghin: „Nu uitaţi că relaţiile economice sunt determinate de relaţiile politice, tovarăşe

Ceauşescu". Adică: nu veni la mine să dezvolţi relaţiile economice cu Uniunea Sovietică, de unde să iei materii prime şi să ne vinzi maşini, cât timp faci o asemenea politică.

Adică era o ameninţare în ceea ce priveşte relaţia România–URSS.

Exact. Şi în special cu trimitere, cu săgeată spre relaţiile economice. Şi e adevărat, din ceea ce am aflat şi eu ulterior, Maurer nu a considerat oportună plecarea în China în acele momente. Pentru că asta va avea urmări. Cum i-a spus şi lui Ceauşescu: „Nu face acum vizită în China, şi apoi mă trimiţi pe mine la Moscova să rezolv probleme economice".

Pe Maurer îl trimitea să rezolve problemele economice?

Da. Şi chiar în timpul vizitei în China, din 1971, am obţinut un credit fără dobândă de la chinezi. După ameninţarea lui Kosîghin, în avion, l-am auzit eu pe Maurer: „Ei, ţi-am spus eu că nu era cazul să mergem la Beijing?", i-a reproşat lui Ceauşescu. Ceauşescu a fost preocupat, când am venit de la Moscova. Nici n-a vorbit în avion.

Vedeţi, cei care n-au fost acolo interpretează vizita din ţările asiatice comuniste ca sursă de inspiraţie în exacerbarea cultului personalităţii şi a „tezelor din iulie"[70]. Din arhivele est-germane, Watts sintetizează întâlnirea lui Brejnev cu ceilalţi lideri comunişti din ţările Tratatului în Crimeea, în august 1971. În absenţa lui Ceauşescu, l-au ponegrit cu toţii pentru vizita în China. *„Conduce lupta împotriva noastră şi constituie principalul obstacol în calea liniei noastre,* a zis Brejnev despre Ceauşescu. *Noi am avut răbdare în privinţa comportamentului României. Trebuie să încercăm să exercităm influenţă asupra evoluţiei din interiorul ţării".*

Şi, în 1972, începe campania împotriva României, cu Ungaria în avangardă[71].

Este adevărat. Informaţiile acestea le aveam şi noi. Din surse diplomatice. După Cehoslovacia, Ceauşescu a pus deoparte tot programul adoptat de Conferinţa Naţională a PCR din 1967, de lărgire a spaţiului economic pentru întreprinderi, ca să nu fie folosit ca pretext de Moscova pentru intervenţie, că punem în pericol socialismul în România.

Conexând involuţia lui Ceauşescu în plan intern cu aceste ameninţări şi campanii concertate de toate celelalte ţări din Tratatul de la Varşovia, se poate concluziona că: 1. „a strâns şurubul", repetând strategia după revoluţia maghiară din 1956; 2. a amplificat propaganda şi elogiile după strategia din 1968 de demonstraţie a iubirii poporului pentru conducător; 3. şi-a adus nevasta să-l păzească prea din aproape, de frica „influenţei" sovieticilor în înlocuirea lui. N-a fost aşa?

Prin firea sa, el era un om singuratic. Nu-şi permitea glume cu colaboratorii decât foarte rar, tot timpul lucra cu garda sus. N-a spus niciodată că se teme, dar nici că a fost încântat de ce-a văzut în China. Discuţia de pe Aeroportul Vnukovo din Moscova a constituit – şi după părerea mea – elementul de frânare a evoluţiei societăţii româneşti. El a fost preocupat de teza lui Kosîghin că economicul e subordonat politicului. În condiţiile în care tu depinzi 50 la sută de Uniunea Sovietică şi de celelalte ţări din CAER, îţi dă de gândit. Pentru că, dacă sovieticii opreau numai exporturile României de industrie uşoară, de mobilă, de utilaj petrolier şi celelalte, ar fi creat în ţară o situaţie economică grea. Greu de depăşit. Lăsând la o parte pericolul pe care-l simţea Ceauşescu, de-a fi înlocuit.

Note

1 În perioada 13–16 iunie 1978, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în Marea Britanie, la invitaţia Reginei Elisabeta a II-a.

2 James Harold Wilson (1916–1995), politician englez de orientare laburistă. A deţinut funcţia de prim-ministru al Marii Britanii (1964–1970, 1974–1976).

3 În perioada 18–24 aprilie 1955 s-a desfăşurat la Bandung (Indonezia) conferinţa statelor afro-asiatice recent decolonizate. Aici au fost adoptate principiile Dasa Sila (*Cele Zece Principii*), prin care noile state solicitau neamestecul marilor puteri în treburile interne.

4 Nicolae Titulescu (1882–1941), diplomat, om politic. Deputat, ales pe listele Partidului Conservator (1912), ministru al Finanţelor în cabinetul liberal Ion I.C. Brătianu, ministru de Externe în mai multe guverne. Preşedinte al Ligii Naţiunilor în două rânduri (1930, 1931). Partizan al reglementării litigiului de frontieră cu URSS, ceea ce i-a atras antipatia cercurilor de dreapta şi de extremă-dreapta. În 1936 a fost îndepărtat din fruntea Ministerului de Externe. Până la moarte a trăit în Elveţia şi în Franţa.

5 Charles de Gaulle (1890–1970), general, om de stat francez. A fost preşedintele Franţei (1959-1969). În perioada celui de-al Doilea Război Mondial, când s-a aflat în exil în Marea Britanie, a reprezentat simbolul rezistenţei franceze împotriva ocupaţiei naziste.

6 În perioada 14–18 mai 1968, generalul Charles de Gaulle, preşedintele Franţei, a efectuat o vizită oficială în România.

7 La 9 iunie 1934, miniştrii de Externe român şi sovietic, Nicolae Titulescu şi Maxim Litvinov, au semnat un acord de reluare a relaţiilor diplomatice dintre cele două state.

8 *Apud* Larry Watts, *Fereşte-mă, Doamne, de prieteni. Războiul clandestin al Blocului Sovietic cu România* (ediţie promoţională), Bucureşti, Editura RAO, 2011, p. 190.

9 În vara anului 1959, o delegaţie economică condusă de Gheorghe Gaston Marin şi Alexandru Bârlădeanu a început un turneu în ţările capitaliste cu scopul stabilirii de relaţii comerciale ale României cu state din afara „Cortinei de Fier".

10 Papa Ioan Paul al II-lea (nume real Karol Wojtyla, 1920–2005), înalt prelat catolic de origine poloneză. S-a aflat în fruntea Bisericii Catolice între 1978 şi 2005. În Polonia, înainte de a fi învestit Papă, a fost Arhiepiscop de Cracovia. A fost sanctificat la 1 mai 2011.

11 John Fitzgerald Kennedy (1917–1963), politician american de orientare democrată. A deţinut funcţia de preşedinte al Statelor Unite ale Americii (1961–1963). În perioada scurtului său mandat, John F. Kennedy s-a confruntat cu un moment tensionat

diplomatic – „criza rachetelor din Cuba", care a accentuat disensiunile dintre cele două superputeri, SUA şi URSS. A fost asasinat în timpul unei vizite oficiale, la Dallas (statul Texas).

12 *Apud* Larry Watts, *op. cit.*, p. 246.

13 În perioada 1–24 octombrie 1962, Gheorghe Gheorghiu-Dej şi Ion Gheorghe Maurer au efectuat vizite oficiale în Indonezia, India şi Birmania.

14 Lyndon Baynes Johnson (1908–1973), politician american de orientare democrată. A fost preşedintele Statelor Unite ale Americii în perioada 1963–1969. I-a succedat la putere lui John F. Kennedy, în mandatul căruia fusese vicepreşedinte.

15 Richard Milhous Nixon (1913–1994), politician american de orientare republicană. A fost preşedintele SUA, în perioada 1969–1974.

16 Războiul din Vietnam a fost un conflict de lungă durată, desfăşurat în perioada 1946–1975. Divizat în două state după decolonizare, Vietnamul a fost scena unor tensiuni între Sudul democrat şi Nordul comunist. Congresul SUA a autorizat intervenţia militară în Vietnam printr-o rezoluţie din 7 august 1964. Războiul a fost un eşec pentru americani. Prin acordul de la Paris din 27 ianuarie 1973, americanii şi-au retras trupele din Vietnam şi au început să-şi recupereze prizonierii de război.

17 *Apud* Larry Watts, *op. cit.*, pp. 266-267.

18 La 24 iulie 1967, prim-ministrul român Ion Gheorghe Maurer a avut o întrevedere cu preşedintele american Lyndon B. Johnson, la Washington.

19 Larry Watts, *op. cit.*, p. 274.

20 *Idem*, p. 269.

21 *Idem*, p. 276.

22 În perioada 2–3 august 1969, Richard Nixon, preşedintele SUA, a întreprins o vizită oficială în România. Era primul preşedinte american care venea în această calitate într-o ţară socialistă.

23 Tratatul privind neproliferarea armelor nucleare a fost deschis spre semnare la 1 iulie 1968 şi a intrat în vigoare la 5 martie 1970.

24 Larry Watts, *op. cit.*, p. 489.

25 *Idem*, p. 328.

26 Anatoli Fiodorovici Dobrînin (1919–2010), diplomat sovietic. A fost ambasadorul Uniunii Sovietice la Washington, între 1962 şi 1986.

27 În perioada 2–3 august 1975, Gerald Ford, preşedintele SUA, a întreprins o vizită oficială în România.

28 Conferinţa pentru Securitate şi Cooperare în Europa (CSCE) a fost deschisă în 1973, cu scopul prevenirii conflictelor şi administrării crizelor. După semnarea Actului Final de la Helsinki (august 1975), organizaţia a funcţionat cu scopul îmbunătăţirii relaţiilor dintre state şi implementarea Actului Final de la Helsinki.

29 Larry Watts, *op. cit.*, p. 605.

30 *Idem*, p. 610.

31 Ioan Talpeş (n. 1944), general, istoric militar. A lucrat la Centrul de Studii şi Cercetări de Istorie şi Teorie Militară din Bucureşti, din subordinea MApN, condus de Ilie Ceauşescu (1970–1985). Redactor şi redactor-şef al Editurii Militare (1985–1990). Consilier prezidenţial (1990–1992; 2000–2004), director al Serviciului de Informaţii Externe (1992–1997), ambasador în Bulgaria (1997–1998), senator, ales pe lista PSD (2004–2005).

32 Decesul lui Muammar el-Gaddafi a fost anunţat în 20 octombrie 2011.

33 Yasser Arafat (1929–2004), lider politic palestinian. A condus Organizaţia pentru Eliberarea Palestinei (1969–2004). A fost primul preşedinte al Autorităţii Naţionale Palestiniene (1996–2004). Împreună cu Shimon Peres şi Yitzhak Rabin, a primit Premiul Nobel pentru Pace (1994).

34 Ahmed Jibril (n. 1938), politician palestinian. Lider al aripii extremiste de stânga a mişcării de eliberare a palestinienilor. A întemeiat Frontul Popular pentru Eliberarea Palestinei.

35 În perioada 12–21 februarie 1974, Nicolae Ceauşescu a vizitat mai multe state arabe, astfel: 12–14 februarie – Libia, 14–17 februarie – Liban, 17–19 februarie – Siria, 19–21 februarie – Irak.

36 Abdessalam Jalloud (n. 1944), om de stat libian. S-a aflat la conducerea Guvernului Libiei între 1972 şi 1977. Unul dintre colaboratorii apropiaţi ai lui Gaddafi, Jalloud a fost responsabil cu exploatarea petrolului, la începutul anilor 1970.

37 Gamal Abdel Nasser (1918–1970), colonel, om de stat egiptean. În 1952, colonelul Nasser şi Muhammad Naguib au declanşat „revoluţia egipteană", prin care a fost înlăturat regimul monarhic. A fost al doilea preşedinte al Egiptului (1956–1970). Promotor al pan-arabismului, Nasser a fost o figură centrală în istoria modernă a Orientului Mijlociu. A devenit un erou al lumii arabe după ce a decis naţionalizarea Canalului Suez (1956). A fost unul dintre liderii „mişcării de nealiniere".

38 În perioada 2–6 aprilie 1972, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită de stat în Egipt.

39 Saddam Hussein (1937–2006), lider politic de origine irakiană. Între 1979 şi 2003 a deţinut funcţia de preşedinte al Irakului. În timpul mandatului său, Irakul a fost implicat în război împotriva statului vecin Iran (1980–1988), a Kuweitului şi a Statelor Unite şi a aliaţilor săi (Războiul din Golf, 1990–1991). A fost înlăturat de la putere, judecat pentru crime împotriva umanităţii, condamnat la moarte şi executat.

40 Hosni Mubarak (n. 1928), ofiţer de armată, om de stat egiptean. A ocupat funcţia de preşedinte al Egiptului, în perioada 1981–2011. Înlăturat de la putere în urma unei revolte populare, se află în prezent în arest şi este judecat pentru crime împotriva protestatarilor egipteni.

41 Hafez al-Assad (1930–2000), general, om de stat sirian. A condus Siria, în calitate de președinte, în perioada 1971–2000. Între 1970 și 1971 a ocupat funcția de prim-ministru.
42 Organizația Țărilor Exportatoare de Petrol (în engleză, The Organization of the Petroleum Exporting Countries – OPEC) reprezintă interesele următoarelor state: Algeria, Angola, Indonezia, Iran, Irak, Kuwait, Libia, Nigeria, Qatar, Arabia Saudită, Emiratele Arabe Unite și Venezuela. Din 1965 are sediul central la Viena.
43 Larry Watts, *op. cit.*, p. 296.
44 „Mișcarea de nealiniere" este o organizație interguvernamentală a statelor care resping înregimentarea în blocuri politico-militare. A fost întemeiată la Belgrad, în 1961, la inițiativa lui Jawaharlal Nehru, prim-ministrul Indiei, Gamal Abdel Nasser, președintele Egiptului, și Iosip Broz Tito, președintele Iugoslaviei.
45 Larry Watts, *op. cit.*, pp. 296–300.
46 Organizația pentru Eliberarea Palestinei (OEP) a fost înființată la 2 iunie 1964 la Ierusalim, din inițiativa statelor arabe. Scopul organizației a fost reprezentarea politică a palestinienilor și lupta armată împotriva Israelului. În 1993, prin Acordurile de la Oslo, OEP a recunoscut Israelul.
47 În perioada 2-6 aprilie 1972, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită în Egipt.
48 Faruk Kaddumi (n. 1931), lider politic palestinian. A fost unul dintre fruntașii mișcării palestiniene Fatah. Printre altele, a fost Secretar General al Comitetului Central al Fatah. Din 1973 a devenit șeful departamentului Politici al OEP (Organizația pentru Eliberarea Palestinei), funcție similară cu a unui ministru de Externe. În anii 1990 a intrat în dezacord cu liderii palestinieni favorabili unei înțelegeri cu statul Israel.
49 Sergiu Celac (n. 1939), diplomat, interpret de limbă engleză al lui Nicolae Ceaușescu. Ministru de Externe în primul guvern postdecembrist (până în iunie 1990).
50 Ariel Sharon (n. 1928), general, om de stat israelian. Din 1948, Ariel Sharon a fost comandant în armata israeliană, participând la conflictele în care a fost implicat statul evreu în anii 1950-1960. După ce s-a retras din armată, a devenit membru al partidului Likud. A deținut funcția de prim-ministru între 2001 și 2006.
51 În perioada 12–17 aprilie 1978, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită în Statele Unite.
52 Ion Stoian (n. 1927), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1979-1989). A deținut mai multe funcții precum: rector al Academiei „Ștefan Gheorghiu" (1968–1971), secretar al CC al PCR cu relațiile externe (1984–1989), ministru al Afacerilor Externe (1989).
53 Constantin Mitea (1920–2002), ziarist. Membru al CC al PCR (1972–1989), secretar al CC al PCR (1987–1988), consilier al

secretarului general al CC al PCR, adjunct al şefului Secţiei de Propagandă, Presă şi Radiodifuziune a CC al PCR (1983–1989).

54 Golda Meir (1898–1978), politician israelian. A deţinut funcţiile de ministru al Afacerilor Externe (1956–1966) şi prim-ministru al Israelului (1969–1974).

55 Larry Watts, *op. cit.*, p. 617.

56 Antonio Agostinho Neto (1922–1979), politician angolez. A fost primul preşedinte al Angolei (1975–1979), conducător al Mişcării pentru Eliberarea Angolei (MPLA).

57 Holden Alvaro Roberto (1923–2007), politician angolez. A fondat şi condus Frontul Naţional de Eliberare a Angolei (FNLA), între 1962 şi 1999.

58 Jonas Savimbi (1934–2002), politician angolez. A fondat şi condus UNITA. A decedat în timpul războiului civil, în care forţele UNITA s-au opus MPLA.

59 Larry Watts, *op. cit.*, p. 223.

60 Vladimir Socor (n. 1945), analist la Radio Europa Liberă.

61 Anatolii Mihailovici Goliţîn (n. 1926), ofiţer. Lucrător în KGB, Goliţîn a defectat în Occident, în 1961. A oferit CIA informaţii preţioase despre metodele de lucru şi agenţii KGB. A scăpat de câteva ori din tentative de asasinat organizate de sovietici.

62 Larry Watts, *op. cit.*, p. 36.

63 Egon Karl-Heinz Bahr (n. 1922), politician vest-german de orientare social-democrată. Colaborator apropiat al lui Willy Brandt, a fost iniţiatorul doctrinei de destindere a relaţiilor cu ţările est-europene, denumită *Ostpolitik*. A ocupat funcţia de secretar al prim-ministrului (1969–1972). A fost principalul negociator vest-german cu statele comuniste.

64 La 31 ianuarie 1967 au fost stabilite relaţii diplomatice la nivel de ambasadă între România şi Republica Federală Germană.

65 „Revoluţia culturală" a fost o campanie de recucerire a puterii de către Mao Tze Dun, începută la 16 mai 1966. Popularitatea lui Mao scăzuse din cauza eşecurilor economice ale „Marelui Salt Înainte", în detrimentul unor alţi lideri precum Liu Shaoqi şi Deng Xiaoping. Principalii „locotenenţi" ai lui Mao au fost vicepreşedintele Lin Biao şi soţia liderului chinez, Jiang Qing. Aceştia au organizat o miliţie de tineri, înregimentaţi în „Gărzile Roşii", care i-au înlăturat pe opozanţii lui Mao şi au preluat controlul statului. Revoluţia Culturală a fost declarată încheiată în anul 1969.

66 În perioada 2–10 martie 1964, o delegaţie oficială a CC al PMR condusă de Ion Gheorghe Maurer a efectuat o vizită în China. Prim-ministrul român a fost primit de Mao Tze Dun, secretarul general al Partidului Comunist Chinez.

67 Larry Watts, *op. cit.*, p. 34.

68 Yumjaagiin Ţedembal (1916–1991), lider comunist mongol. S-a aflat în fruntea Partidului Comunist din Mongolia, ca secretar general (1940–1954, 1958–1984). În conflictul ideologic

sino-sovietic, Ţedembal a luat partea Moscovei. Era căsătorit cu o rusoaică, Anastasia Filatova.

69 Larry Watts, *op. cit.*, p. 541.

70 „Tezele din iulie" reprezintă un set de 17 propuneri adresate de Nicolae Ceauşescu Comitetului Executiv al PCR în data de 6 iulie 1971. Documentul s-a numit „Propuneri de măsuri pentru îmbunătăţirea activităţii politico-ideologice, de educare marxist-leninistă a membrilor de partid, a tuturor oamenilor muncii" şi sugera reintroducerea principiilor realismului socialist în artă şi cultură. De asemenea, specialiştii din anumite domenii urmau să fie înlocuiţi cu activişti, care să menţină vie propaganda Partidului în toate sectoarele de activitate.

71 *Apud* Larry Watts, *op. cit.*, p. 529.

AFACERI SECRETE DE PARTID ŞI DE STAT

Ajutoarele României peste hotare

Ştiu că, în consens cu ideologia internaţionalei proletare, noi am fost desemnaţi să-i sprijinim pe comuniştii greci. Cum anume s-a făcut înţelegerea aceasta?

Problema este mai complicată. După discuţiile multe ce le-am avut eu de-a lungul timpului cu Harriman, susţin că înţelegerea aceea din septembrie 1944 dintre Churchill[1] şi Stalin n-a avut nicio valoare[2]. Ce înseamnă 50/50 la sută control într-o ţară? Asupra guvernului, asupra teritoriului, asupra politicii internaţionale?! Djilas[3] scrie că Stalin a precizat că războiul e de un fel deosebit. Până unde ajungi cu baioneta armatei, până acolo îţi impui sistemul social-politic. Ceea ce scrie Djilas că ar fi spus Stalin s-a întâmplat în practică. Până unde au intrat trupele sovietice – cu excepţia Austriei şi a Azerbaidjanului iranian de unde s-au retras. Din discuţiile mele cu mai mulţi conducători sovietici, inclusiv cu Gromîko, militarii au fost aceia care l-au povăţuit pe Stalin să se oprească. Obsesia sovieticilor a fost să ajungă la Berlin. „La Berlin, la

Berlin" a fost cuvântul de ordine. De aceea, sovieticii n-au coborât nici în Iugoslavia, spre sud. Nu i-a interesat nici Viena, ci drumul spre Berlin. Iar în Grecia, Jukov[4] şi ceilalţi generali au spus că nu intră pentru că nu sunt pregătiţi pentru lupte de munte.

Nu pentru că exista un „acord al procentajelor".

Nu. Sovieticii se temeau că, dacă vor coborî în sud şi vor fi atacaţi în nord, pe mare, îi vor izola acolo. De aceea au evitat Grecia. Şi vezi că au ocolit Grecia, iar în Munţii Tatra i-au băgat mai ales pe români. În această situaţie, Stalin a recomandat comuniştilor greci să înceteze războiul. Şi le-a promis foştilor partizani că-i va salva peste hotare. A fost desemnată România, în primul rând, dar şi Bulgaria. Aici au fost trimişi partizanii din timpul războiului. Au fost trimişi şi în Ungaria, dar nu mulţi. De exemplu, ultimul secretar general al Partidului, Koligiannis[5], a fost în Ungaria. Am stat cu el de vorbă şi cu Partsalidis[6], care a semnat înţelegerea de la Varhiza pentru terminarea războiului[7]. El se întâlnise înainte cu conducători sovietici.

Câţi au venit în România?

Nu pot să spun precis. Cred că vreo 20.000. Cu familiile lor cu tot. S-a făcut un cartier lângă Piteşti, au fost duşi mulţi în Moldova şi mulţi au rămas în Bucureşti. Au fost angajaţi în producţie. Unii au devenit studenţi. Eu am avut doi colegi greci în institut. Conducerea comuniştilor greci, generalul Markos, comandantul trupelor, şi Zahariadis, secretarul general al partidului, împreună cu un grup de conducători au fost duşi în Uniunea Sovietică. Au cerut să fie aduşi, să fie şi ei transferaţi în România. După ce murise Stalin, bineînţeles. Şi noi le-am spus: „Suntem de acord, dacă acceptă sovieticii. Nu vă putem aduce şi primi ilegal". „Nici nu putem să venim ilegal, au zis ei. Pentru că trăim în Siberia – mergi până la un punct cu trenul, iar de acolo, cu elicopterul. În pădurile din taiga ne

mănâncă animalele. Avem şi pază. Primim mâncare aruncată din elicoptere. Şi suntem complet izolaţi".

Cât au stat aici?

Au plecat pe timpul lui Papandreu[8], după doborârea regimului coloneilor[9]. A apărut atunci o altă problemă, deoarece grecii ne-au cerut să dăm pensii pentru cei care au muncit în România.

S-au dat?

Nu, atunci nu le-am dat. Dar nu ştiu ce s-a întâmplat după 22 decembrie.

N-a costat mult povestea aceasta, probabil, dacă grecii au muncit.

Au muncit, în general.

A urmat valul de sârbi emigraţi din „Iugoslavia titoistă" în „România stalinistă". Aici, unii au ajuns în închisori, condamnaţi ca spioni, alţii în poziţii înalte...

Nu prea înalte. Dintre ei, Popovici a ajuns membru al CC al UTM. Acela care după '90 a fost implicat în faptul că CEC a susţinut FNI. Popovici era preşedintele CEC. Despre sârbi ştiu puţin.

Dar despre comuniştii spanioli?

Spaniolii aveau o grupă căreia România i-a pus la dispoziţie un post de radio la Săftica. Se numea *Spania Liberă*. Coordona secţia aceea Hortensia Roman[10], mama lui Petre Roman. Şi era condusă de Mendezona, membru al Biroului Politic al Partidului Comunist din Spania. Veniseră prin anii 1950. A fost, de asemenea, o grupă, care transmitea în portugheză, prin România, pentru străinătate. Grupa avea 10-15 portughezi, condusă de un membru al Comitetului Central al Partidului Comunist din Portugalia. Iar secretarul general al Partidului Comunist din Portugalia, Cunhal[11], a stat un timp în ţara noastră şi s-a îndrăgostit de o româncă. Femeia a făcut un copil care a rămas în România, iar el s-a întors în Portugalia prin anii 1970.

Altceva voiam să spun însă aici. Până în 1972, noi vărsam 600.000 de dolari anual la fondul din Moscova pentru sprijinirea partidelor comuniste. Când am venit eu, am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, de ce să mai trimitem bani la Moscova? Noi dăm bani unor partide şi apoi ele ne înjură ca să facă plăcere sovieticilor. Să dăm în viitor ajutoare financiare directe unor partide comuniste şi mişcări muncitoreşti".

Cum li se virau, înainte, sovieticilor aceşti bani?

Prin ambasadorul sovietic la Bucureşti. Direct. Când am încetat această practică, am putut să dăm direct bani şi Partidului Comunist din Spania.

Câţi?

Zeci de mii de dolari, aşa ceva.

Pe cine-aţi mai finanţat?

Partidul Comunist din Maroc, Partidul Comunist din Grecia-interior. Am dat la mişcări de eliberare naţională.

S-au dat ajutoare şi Vietnamului[12]**.**

În Vietnam era altceva. În Vietnam nu era prin secţia internaţională de la CC. Iar fondul special de ajutorare pentru Vietnam nu intra la mişcarea comunistă, ci la raporturile dintre state. Dar şi acesta era confidenţial. Numai Ceauşescu ştia cât şi când. Poate şi Maurer. Şi ce ştiu precis – chiar de la Ceauşescu –, ajutorul nostru în armament şi mărfuri pentru Vietnam, ca mărime, ne situa pe locul trei. După China şi Uniunea Sovietică. Ca să ajutăm Vietnamul comunist în războiul împotriva americanilor.

Bogdan Olteanu[13]**, nepotul Ghizelei Vass, a povestit într-o emisiune de televiziune că la bunica sa acasă a cunoscut-o pe Dolores Ibarruri**[14]**, care venea des în România. Erau nişte relaţii mai speciale între cele două femei?**

N-a fost ceva deosebit. Dar noi aveam puţine femei în conducerea partidului. Şi mai puţine cu un anume

trecut. Şi când venea Dolores Ibarruri, pe cine să-i dau s-o însoţească? I-o dădeam pe Ghizela Vass. Dolores Ibarruri venea aici la odihnă. Aici a şi fost decorată când a făcut 75 de ani.

Cu cine am mai avut noi relaţii concretizate în ajutoare financiare pentru scopurile politice ale acestora?

Mişcarea de Eliberare din Namibia, Congresul Naţional African, am ajutat partidul lui Mugabe[15], inclusiv cu pregătirea în ţară a unor militari. Am dat bani Congresului Naţional din Africa de Sud.

Cât?

10.000, până la 50.000 de dolari. Cât hotăra Ceauşescu. Discuta cu mine direct, iar aprobarea era orală.

Cum se transmiteau banii?

Prin ambasadă. Am dat şi pentru campaniile electorale ale lui Mitterrand. În 1981 am dat 62.000 de dolari, faţă de două sau trei milioane cât au dat maghiarii, cinci milioane cât au dat RDG şi Coreea de Nord.

Dar Mitterrand cum a cerut banii?

Printr-un membru al conducerii partidului său. Acela a venit la ambasada noastră din Paris. Şi a câştigat. Cred că am mai avut o contribuţie electorală cu Mitterrand, dar n-a trecut pe la mine. Pentru că eu eram ministru de Externe şi asta s-a tratat la partid. Dar Mitterrand a considerat o insultă ajutorul României. Iar Elena Ceauşescu zicea ulterior: „Uite ce urât se poartă Mitterrand, şi noi i-am dat bani să câştige alegerile". Ea nu bănuia că Mitterrand a considerat o ofensă că i-am dat numai 62.000 de dolari. Am mai dat şi în 1967, pentru alegerile din RFG, când a câştigat Brandt[16]. I-am dat bani lui Brandt. Se spunea că un deputat a câştigat cu bani de la noi. Alţii au dat mai mult. Aici, noi eram cei mai zgârciţi.

Dar noi de unde am primit bani?

Nu ştiu. Nu cunosc niciun caz când noi am primit bani. Înainte de 1944 nu se pune problema.

Ce profit aduceau aceste ajutoare acordate altor partide?

Banii aceştia se dădeau în contul dezvoltării mişcărilor comuniste şi de eliberare. Aveam un fond de solidaritate internaţională la dispoziţia lui Ceauşescu. Erau şi alte forme de contribuţie.

Şcolarizarea studenţilor străini. Prin anii 1970–1980, fiecărei grupe de studenţi din România îi era ataşată o subgrupă de studenţi din Africa, America Latină, ţările arabe, Grecia.

Da, veneau. Nu ştiu numărul lor, cum nu-l ştiu nici pe-al militarilor instruiţi în România. Invitam în concediu la noi, în România, pe banii noştri, activişti şi oameni din conducerea partidelor comuniste, chiar socialiste. Şi noi trimiteam, la schimb, activişti de-ai noştri în ţările socialiste şi, inclusiv, în Cuba.

Câţi activişti străini făceau anual concediul la noi?

Vara, cât am fost eu secretarul cu relaţiile internaţionale al Comitetului Central, aranjam ca să sosească, în acelaşi timp, la mare. La Eforie aveam două case ale secţiei internaţionale a partidului, cu o capacitate de 250 de locuri. Organizam şi o întâlnire a lui Ceauşescu şi a altora din conducerea partidului cu străinii care se găseau acolo la odihnă. Concediul lor era aranjat din două părţi – la mare şi la munte. Se mergea întâi la mare şi după aceea la Hotelul Gaizer de la Timiş. Stăteau cam o lună de zile. Erau oameni din conducerea unor partide care veneau an de an aici, mai ales pentru Gaizer, unde era un climat foarte bun pentru cardiaci. Uite, Napolitano[17], preşedintele Italiei, a fost în concediu în România.

Concediile lui Ceaușescu

Câți activiști de la noi mergeau în străinătate?

În ultimul timp nu mai aveau loc schimburi la nivelul conducerii de partid. Cam de prin 1975 n-am mai făcut acest schimb decât pe linia Elenei Ceaușescu.

Cum adică?

Adică erau invitați din Uniunea Sovietică și din alte țări, președinți ai Academiei sau cine răspundea de problemele științifice. La schimb mergea Ursu[18]. Vizită de răspuns. Veneau vicepremierul Cehoslovaciei cu problemele științifice, președintele Academiei din Bulgaria, veneau din conducerea Academiei Sovietice. Erau primiți de Elena Ceaușescu, ajutată de Ursu. Interesant că începutul concediilor în străinătatea capitalistă l-a făcut Gheorghiu-Dej. „Măi, voi cunoașteți numai Moscova, a zis el. Duceți-vă și voi cu familiile să vedeți cum e în Vest. Ca să vedeți exact ce spunem noi despre ei și ce-i acolo".

A scris generalul Neagoe[19] cum a însoțit el familia Ceaușescu în Occident[20]. Călătoreau într-un vagon atașat trenurilor...

Așa este. A fost înainte de 1965. Așa a trimis și pe alți membri din conducerea Partidului. Nu sunt taxe mari la vagoanele acestea. Pentru că nu-i vagon-tren special. Ci era anexat la cursele normale, nu la trenurile rapid din țara respectivă.

Și pe dv. v-a trimis?

Nu. Pe timpul meu nu mai era sistemul acesta de pe vremea lui Gheorghiu-Dej, care trimitea membrii din Biroul Politic. Ceaușescu l-a anulat. Singura excepție a făcut-o cu Maurer, când i-a oferit un concediu în 1966. În Elveția. La Montreaux. Acela a fost sfârșitul. În 1964, înainte de a pleca eu în America, am avut o discuție cu Ceaușescu la mare. Stătea într-o vilă modestă la Eforie, pe timpul lui Gheorghiu-Dej.

O chestie foarte interesantă, unică în istoria zgârceniei lui. Atunci, Ceauşescu a spus: „Măi, acum e campanie electorală în SUA, să vorbească Enache să-i mai dea 200-300 de dolari în plus lui Andrei să aibă bani de cheltuială". Şi când m-am înapoiat din SUA, m-am oprit la Paris. M-a întâmpinat Burtică, dimineaţa, la ors 7, că nu poate umbla cu mine pentru că trebuie să vină tovarăşul Răutu la Paris, cu fata lui, Anca. Fata are examen de admitere la secţia de Arte Plastice, istoria artei, şi vrea să vadă muzeele din Paris. Aşa se pregătea fata lui Răutu de examen! Iar după-amiază, a zis, soseşte tovarăşul Ceauşescu din Italia. Şi am aflat că în ambasadă se găsea atunci Elena Ceauşescu cu unul sau doi copii. Iar Ceauşescu a venit de la Roma la Paris, a stat câteva zile cu familia şi s-au înapoiat în ţară.

Gheorghiu-Dej era cu punga mai deschisă.

Mult mai larg. Mi-a povestit acum un interpret care a fost cu el, translator, în 1962, în Indonezia şi India. Când l-a văzut Gheorghiu-Dej în India că are haine cam groase, l-a chemat la el pe cel care era cu banii în delegaţie şi l-a trimis să-i cumpere translatorului un costum mai subţire. Şi în 1965, la întâlnirea Pactului de la Varşovia în Polonia, toţi membrii delegaţiei au avut o sumă foarte mare de protocol. Pe timpul lui Gheorghiu-Dej, Elena Ceauşescu mergea cu nevasta lui Corneliu Mănescu şi cu nevasta lui Drăghici la Viena, mergeau în concedii la Karlovy-Vary.

Unde-şi făceau soţii Ceauşescu, după 1965, concediile?

Concediul şi-l făceau la Eforie, înainte de a se face vilele la Neptun. Şi cred că la Predeal. Când făceam parte din conducere, ne mutam cu toţii unde ni se cerea – la Neptun sau la Snagov. El hotăra programul. Dar el stătea trei luni de zile plecat din Bucureşti. Cum lucra, de exemplu, la mare. Dimineaţa, de la orele 9 până la orele 11 – legătură cu judeţele, citea

materialele care-i conveneau. După aceasta mergea la Techirghiol, să facă baie de nămol. Se înapoia la prânz, lua masa. La prânz venea al doilea rând de corespondență de la București. Răsfoia corespondența și la ora 18 ne chema la el. Noi toți eram cu el.

În 1989, Mihail Gorbaciov i-a invitat pe soții Ceaușescu în concediu în URSS. Ceaușescu a răspuns prin ambasadorul URSS la București că nu poate merge motivând „problemele"[21]. Adică – eu muncesc, nu-mi arde, ca altora, de concedii. Cât de obișnuită era această practică?

Ei, și Ceaușescu îl invitase pe Gorbaciov la vânătoare și acela a refuzat! Eu știu de-un singur concediu al Ceaușeștilor în URSS. În 1976. Acolo am fost și eu.

Acela a fost singurul lor concediu în URSS.

Nu mai știu de altul. Nici de alte concedii în străinătate după 1965.

Cum l-au petrecut?

După o vizită prin țară, de la Iași am mers la Chișinău. Iar după întâlnirea cu Bodiul[22] am plecat cu avionul la Simferopol. Acolo, la Oreanda, a avut loc discuția Ceaușescu – Brejnev. Am făcut o vizită pe coasta Crimeei până la Sevastopol și ne-am întors pe partea cealaltă, spre Kerci. Lui Ceaușescu i-a displăcut vizita la Livadia. Pentru că acolo a avut loc împărțirea lumii între cei trei, ceea ce era împotriva filosofiei lui privind rolul țărilor mici și mijlocii în soarta planetei.

Adică, el începuse să creadă că a ajuns șeful statului pentru că l-a iubit poporul...

Nu, nu era atât de naiv. S-a întâmplat și pentru că ne-au arătat un film grozav, făcut cu tehnică americană, despre bătălia pentru Sevastopol. Și lui nu i-a convenit deoarece acolo a fost armata română. „Nu pot să urmăresc acest spectacol, a zis, pentru că și consăteni de-ai mei au murit aici, la Sevastopol". Vizita prin Crimeea a durat o zi. Din Crimeea am mers în

Armenia şi, de acolo, în Gruzia. Am vizitat Azaria, Batumi şi Suhumi. În 1976, acolo încă se vorbea cu respect despre Stalin. Am vizitat şi o întreprindere siderurgică, unde au fost pregătiţi primii noştri siderurgişti de la Hunedoara ca să lucreze după plan. Se vedea că Mikoian[23] făcuse mult pentru dezvoltarea Armeniei. Ne-am întâlnit şi cu conducătorul Bisericii Armene, care plecase din România. La muzeul de artă am găsit şi câteva tablouri româneşti dăruite de Zambaccian. Ceauşescu, mare iubitor de şah, a fost impresionat de şcolile de şah din Armenia. Am văzut şi podgoriile din care pregătesc ei celebrul coniac armenesc. Şi atunci l-am cunoscut pe Şevardnadze[24]. După Crimeea, eu am plecat la Moscova ca să definitivez cu secretarul CC al PCUS, cu omologul meu, Katuşev, vizita din noiembrie a lui Brejnev la Bucureşti şi şedinţa Comitetului Politic Consultativ al Tratatului de la Varşovia din noiembrie, de la Bucureşti. Iar Ceauşeştii au mers la Soci să-şi facă vacanţa.

Trăiau în lux nomenklaturiştii sovietici?

Nu. Am văzut şi casele lor de oaspeţi. La Moscova, ei făcuseră un cartier pentru conducerea partidului pe Şoseaua Vrăbiilor. Din capătul bulevardului începe Dealul Vrăbiilor, acolo unde Herzen a făcut celebrul jurământ că va servi Rusia, progresul şi mai nu ştiu ce. Construiseră nişte vile acolo pentru conducători. În apropiere sunt marele stadion Lujniki şi Mosfilm. Eu am fost la recepţiile sovieticilor, care erau grandioase. După congrese, după aniversări, după întâlniri... Toate raritaţile acestea din Occident – somoni, homari, icre...

Dar mesele erau rafinate sau pur şi simplu bogate?

Ei au păstrat foarte mult din bucătăria rusă veche. Aveau aceleaşi prăjituri ca pe vremea ţarismului. Nişte prăjituri extraordinare. Mărci de ciocolată de pe timpul ţarismului. Aveau feluri de mâncare tipice, care reprezentau o cultură culinară – bucătărie rusească,

îmbinată cu bucătărie ucraineană. Serveau două feluri de vinuri – din Moldova şi din Georgia. Iar coniacul lor armenesc îl concura pe cel franţuzesc. La recepţiile oficiale oferite la Bucureşti de către Ceauşescu era acelaşi meniu. Cârnăciori, chifteluţe, caşcaval. Un peşte, o friptură. În anii 1980 a scos cafeaua, apoi a eliminat coniacul, a scos băutura tare spirtoasă de la începutul mesei. Un meniu mai bogat se oferea de ziua lui. Şi mai ales a ei. Dar în 1976, după ce-am terminat treburile la Moscova, m-am dus şi eu la Soci pentru vreo trei zile. Şi acolo s-au creat probleme. Uitaţi, acesta e patul, camera în care a dormit Pompidou[25], li s-a spus Ceauşeştilor ca semn de cinste ce li se făcea de a fi cazaţi ca preşedintele Franţei. Dar Pompidou murise de cancer. Când a auzit, Elena Ceauşescu a cerut să schimbe nu doar camera, ci şi vila! Aşa s-a întâmplat şi în ultima lor vizită la Cairo. Am vizitat palatul prezidenţial, Kubeh, iar ofiţerul care ne-a însoţit a spus: „Aici este patul în care a murit Şahul Iranului". Tot de cancer. Iar Elena Ceauşescu s-a mutat la trei camere mai încolo! Se temeau de contaminare. Ceauşescu se săruta cu oamenii pe aeroport, dădea şi ea mâna, dar când ajungeau sus, în avion, primul lucru care-l făceau: se spălau pe mâini cu spirt.

Credeau că şi cancerul e transmisibil, iar spirtul e dezinfectant absolut. Nu le-a plăcut Ceauşeştilor concediul în URSS...

Nu.

I-a hulit şi Giscard d'Estaing pe Ceauşeşti, că furau obiecte din reşedinţele unde erau cazaţi. Ce ştiţi?

Nu, e poveste. A spus-o Giscard d'Estaing că ar fi atenţionat Londra la venirea lui Ceauşescu despre ce păţise el. Regina să fie atentă că a venit Ceauşescu şi a furat de la Matignon nu ştiu ce lucruri de acolo. Dar vizita în Marea Britanie a avut loc înaintea vizitei în Franţa[26]. Nu ştiu ce a fost în capul lui că a intrat în

această campanie calomnioasă de după 22 decembrie 1989. Plecată şi de la Bucureşti, şi din Occident în legătură cu Ceauşescu. Că schimbă sângele cu altul luat de la copii, că avea cântare şi clanțe de aur...

Rețeaua Caraman și politica lui Hrușciov de coexistență pașnică

Acoperiţi o zonă fără precedent din perspectiva informației ce ține de interfața economie-externe. Comerţul exterior, ambasadele şi consulatele sunt însă coroborate constant cu misionarii şi misiunile Securității. Cum colaboraţi unii cu alţii?

De la Securitate au căzut foarte mulți, într-un timp foarte scurt, la sfârşitul anilor '80. Au trecut pe partea cealaltă. Printre ei, şeful cifrului din RFG şi cel din Austria, care primeau toate ştirile, inclusiv despre informatorii noştri din RFG şi din Austria. Ei trimiteau în țară mesajele agenturii noastre, primeau ordine pentru agentura noastră, ştiau toate secretele. Cum a fost situația? În 1978, împreună cu Ceauşescu şi cu Postelnicu, am stabilit structura ambasadelor: câți de la Externe, câți de la Securitate.

Era aceeaşi paritate pretutindeni între securişti şi diplomaţi la ambasadele noastre?

De exemplu, la Bruxelles, unde era şi NATO, şi Uniunea Europeană, Securitatea avea mai mult decât Externele. Raportul era cam de 5 la 3. Să fie foarte clar. Toți diplomații de peste hotare erau ori ofițeri, ori informatori. Aşa e în toată lumea, cine intră în diplomație, în afară de ambasador, este obligat să-i informeze pe cei de la serviciile speciale despre anumite lucruri.

Ambasadorul nu e obligat?

Obligat, la americani, nu. La ei, ambasadorul e om politic, el conduce. Îmi spunea Haig[27], secretarul de stat al SUA, vă transmit prin cutare, care era consilierul şi omul pe care îl ştiam că e reprezentantul CIA. Stăteam cu el de vorbă ştiind că este ofiţer de informaţii... Bush nu fusese şeful CIA? La fel la sovietici. Ştiam cine este şeful KGB şi şeful GRU, cunoşteam oamenii lor din România. În toată lumea, o parte dintre ziarişti sunt nu neaparat ofiţeri, ci informatori. Toţi cei care înainte de 1989 au lucrat la noi ca ziarişti peste hotare au avut avizul Securităţii.

Ce însemna avizul Securităţii? Se cerea şi în cazul unui trimis la o bursă sau la negocieri comerciale?

Da. Acela era instruit, îndrumat sau avertizat asupra „pericolelor". Altfel, Securitatea nu aviza plecarea şi fără avizul ei nu pleca nimeni. Dacă ei n-ar fi informat, în caz că li se cerea ceva, nu mai plecau a doua oară. Nu era nevoie de hârtie scrisă în situaţia acestor oameni. De aceea, nici nu cred că apar la CNSAS. Repartizarea ofiţerilor, ca număr pe ambasade, o aveam eu şi Postelnicu. Eu, în primul rând, ştiam structura. Directorului cadrelor din MAE îi spuneam: „Tu la Bruxelles poţi să trimiţi atâţia oameni pe linia MAE, în Spania atâţia". Şi trădează, în '83–'84, unul care era pe lista MAE, pe cota mea, la Bruxelles. În această situaţie, a căzut toată ambasada şi a rămas numai ambasadorul. Pentru că belgienii i-au declarat *personae non gratae* pe toţi. M-am dus la Ceauşescu. „Ce se întâmplă cu Securitatea, că nimeni nu se bagă, dv. o conduceţi, uitaţi ce trădări am aici. Trebuie să mă feresc de ofiţerii de Securitate, nu de alţii. Uitaţi, mi-a plecat acum unul de la Washington, ofiţer de Securitate". Aveam şi alte probleme. Băiatul comandantului Securităţii de la Craiova, Sprâncenatu, angajat şi el în diplomaţie, dar şi ofiţer, a fugit. Toţi ofiţerii

şi diplomaţii erau pregătiţi în grup – pentru limbi străine, pentru cifru, li se făcea instructajul. A trebuit ca în 48 de ore să îi rechem în ţară pe toţi colegii lui pe care îi cunoscuse la pregătire. Şi s-a făcut o analiză cu Securitatea.

V-a luat şi pe dv. Ceauşescu la analiză?

Nu, niciodată nu m-au implicat pe mine. Mai mult decât atât – veneau informări de peste hotare, trimise de Securitate. Dar nu mi le dădea şi mie, ca ministru de Externe. Îi chema pe Postelnicu şi pe Pleşiţă[28] şi le dădea sarcină. Eu eram aici, la Snagov, când ei discutau cu Ceauşescu, iar mie nu mi se spunea nimic.

Au fost nişte cazuri celebre, precum cazul Virgil Tănase la Paris[29], sau cazul jurnalistului francez care a vrut să-l viziteze pe Vasile Paraschiv la Ploieşti[30]. L-aţi auzit pe Ceauşescu spunând ceva despre asemenea „afaceri"?

Este cert că Monica Lovinescu[31] a fost bătută, este cert că lui Ceauşescu nu-i convenea Goma[32]. Eu am avut cu Ceauşescu nişte discuţii. Când a venit ziaristul de la *Le Matin*, ziarul care-l susţinea pe preşedintele Mitterrand, să meargă la Ploieşti să se vadă cu Paraschiv. Şi acolo l-au bătut boxeri puşi de Securitate. A doua zi, seara, el a apărut la televiziunea franceză cu faţa tumefiată. Şi i-am zis: „Tovarăşu' Ceauşescu, de ce ne trebuia asta?" „Proştii ăştia de la Securitate, zice el. Eu le-am spus să-i tragă o mamă de bătaie şi ei erau să-l omoare." În cazul lui Tănase, nu cred că s-a urmărit omorârea lui. Cred că acolo a fost o chestiune între serviciile de informaţii... Am fost prieten cu Defferre[33], primarul Marsiliei, om de încredere al lui Mitterrand. M-am întâlnit cu el la un mic dejun şi l-am întrebat. Mi-a spus: „Tovarăşul Andrei, Securitatea dv. şi cu DST-ul nostru pot să-şi dea mâna, dar cu picioarele se lovesc pe sub masă". Au fost câteva probleme. În primul rând că i s-a reproşat foarte mult DST-ului că a fost spionat de către români prin reţeaua Caraman[34].

S-a lăsat cu retrogradări la DST, a fost lovitură gravă pentru ei. Dacă eu mor mâine-poimâine, trebuie ştiut că informaţiile de la Caraman au avut un rol foarte mare în definirea politicii sovietice. Când Hruşciov a aflat care e situaţia reală a armamentului NATO, a venit cu ideea coexistenţei paşnice. Până atunci, considera că Estul poate oricând să ameninţe şi să cucerească Vestul. Însă când a văzut ce armament au americanii, şi cât de în urmă erau ei... Dar şi pe noi, cei din România, ne-au ajutat fundamental informaţiile reţelei Caraman. Ne-am dat seama că NATO avea un armament nu de ofensivă, ci defensiv. De aici, noi am tras concluzia că nu trebuie să cheltuim atât de mult cu înarmările, pentru că există armament nuclear de o parte şi de alta. Nu exista nici pericolul ca NATO să înceapă războiul împotriva ţărilor socialiste; ar fi făcut-o doar dacă URSS declanşa războiul împotriva ţărilor NATO. Mereu le spuneam sovieticilor: „Domnule, aveţi suficient armament să vă distrugeţi cu americanii". Ruşii aveau ofensiv-defensiv, pe când americanii aveau defensiv.

Reţeaua Caraman, spuneţi dv., făcea spionaj pentru sovietici.

Toate documentele acestei reţele veneau la Bucureşti. Noi dădeam ce voiam sovieticilor. Ca să fie clar: nu transmitea Caraman direct sovieticilor.

Dv. aveaţi acces la informaţiile lui Caraman?

Nu, doar Securitatea şi Ceauşescu.

Dar, în discuţiile de înalt nivel cu sovieticii, făceaţi referinţe la operaţiile acestea?

Nu, nu spuneam că am aflat din Reţeaua Caraman, dar Ceauşescu spunea: „după informaţiile noastre...". Eu ştiam de unde vin. Îmi spunea: „Măi, uite, avem informaţii date de Caraman, că armamentul e defensiv, că e tactica sovieticilor de a depărta focul de teritoriul URSS...". Asta tot Caraman a adus-o, cu strategia

sovieticilor de a ține dușmanii la granițele Cehoslovaciei, în RDG, în Polonia. Dacă ar fi vrut să atace Uniunea Sovietică, trebuia întâi să atace Cehoslovacia, aliata URSS, RDG-ul etc. Nu începea războiul de pe Nistru. Chiar motivarea intrării lor în război, la 17 septembrie 1939, când au ocupat Polonia, aceasta a fost: să îndepărtăm puțin războiul de frontiera noastră şi să ne întâlnim bot în bot cu nemții, dar pe teritoriul Poloniei. După ce Gheorghiu-Dej n-a mai fost, sovieticii au dorit să beneficieze în continuare de informațiile noastre. Excelent ofițer de informații, Caraman s-a dovedit un patriot, n-a fost agent al URSS, ci a aplicat ordinele primite din partea Securității române. A venit Brejnev la Congresul din 1965. Şi la recepția de la Snagov, Brejnev i-a cerut lui Ceauşescu o întâlnire de cinci minute. „Am o rugăminte, i-a spus, din partea Guvernului sovietic şi a PCUS: să fii de acord ca în continuare să beneficiem şi noi de rapoartele lui Caraman". Pe noi ne-a ajutat să ne explicăm, în primul rând, trecerea lui Hruşciov de la distrugerea americanilor la „coexistență paşnică". Pe această bază, sovieticii ştiau, în mare parte datorită lui Caraman, care este situația armamentului american. Şi de aceea au acceptat, în timpul crizei Caraibelor, condițiile puse de americani privind retragerea rachetelor din Cuba, ştiind care e forța atomică a Americii. Kuznețov[35], şeful delegației sovietice, a şi spus: „E ultima oară când mai puteți face asta, la noi există un plan îndrăcit să ne înarmăm astfel încât să ajungem la paritate". Şi au ajuns la paritate.

Când?

Sovieticii spuneau, prin 1970 şi ceva, că au ajuns la paritate strategică cu americanii.

Iar Cernobîlul a avertizat că se poate pieri în deplină paritate.

Au mers după aceea pe linia noastră. Că noi spusesem mereu „nu mai cheltuiți atâta!". La Moscova, în 1982, la o şedință la nivelul prim-secretarilor

Organizației Tratatului de la Varşovia, noi am propus ca țările Tratatului să reducă cheltuielile militare cu 10 la sută. Plecând de la teoria amintită. Nimeni n-a fost de acord. Ministrul de Externe al Poloniei a spus că nu-i sună bine propunerea, că polonezii nu o vor gusta. I-am replicat să vină cu argumente politice, nu de gust şi auz. Însă, un foarte puternic ministru al Apărării, Ustinov[36], care la 33 de ani, în timpul războiului, a fost pus de Stalin şeful Înarmării şi de conducerea căruia e legată invenţia kalaşnikovului, a spus: „Ruşii au suferit de două ori. În timpul războiului cu Germania, când ne-au făcut praf, au ajuns până la Stalingrad. Şi a doua oară, la întâlnirea cu criza Caraibelor. Nu vreau să mai fim în situaţia asta. Dacă americanii fac două avioane, noi facem trei. Dacă ei fac cinci tunuri, noi facem şapte". Era discuţia cu toţi din Tratat, în 1982. De faţă a fost şi Constantin Olteanu. Asta era.

Conturile secrete, banca mondială şi arma nucleară

Media postcomunistă a difuzat multe scenarii provenite de la foşti ofiţeri de Securitate. Unul spune că, încă înaintea invaziei trupelor sovietice la Praga, Ceauşescu s-a pregătit. Printre altele, a luat măsura constituirii unor fonduri secrete în străinătate, în scopul rezistenţei unui eventual guvern român în exil... Că aceste fonduri valutare au fost toate consumate pentru plata datoriei externe, lichidată în martie 1989. Dar, zic ei, Ceauşescu adunase iarăşi bani. De altfel, una dintre acuzaţiile aduse în „procesul Ceauşeştilor" au fost conturile în străinătate.

Eu am spus de la început şi susţin în continuare că Nicolae Ceauşescu nu a avut bani pe vreun cont al

lui în străinătate. Nu concepea că va fi înlăturat de la putere în timpul vieții lui.

Altă versiune asupra nebuniei cu exportul şi zgârceniei la consumul populației este aceea a unei înțelegeri „cu arabii", pentru constituirea unei bănci internaționale. Mediatorul fiind Marin Ceauşescu, aflat în post la Viena. Cât adevăr cu banca internațională?

Ce ştiu despre povestea aceasta? Când am fost în Kuweit[37], Ceauşescu s-a văzut cu conducătorul Kuweitului[38]. Acesta i-a spus lui Ceauşescu: „Poate facem împreună o bancă". „Da, ar trebui să facem o bancă, a zis Ceauşescu, dar să fie o bancă mai altfel, să mai fie şi cu alții, nu doar între România-Kuweit". Iar şeicul Kuweitului a promis că va aduce şi alte țări arabe, inclusiv Arabia Saudită. Ce-a mai discutat Ceauşescu în 1989, nu ştiu. Dar în Kuweit, atunci, Ceauşescu a spus: „Da, să facem una, cu o dobândă foarte redusă, să fie numai pentru țări în curs de dezvoltare şi să fie numai pentru dezvoltare, nu pentru consum". Iar şeicul a găsit foarte bună ideea aceasta de a veni în ajutorul țărilor în curs de dezvoltare.

O supoziție privind moartea Ceauşeştilor a fost centrată pe ideea eliminării unui serios concurent pe piața capitalului bancar...

Este un fapt că poziția lui Ceauşescu față de FMI, față de BIRD şi, în general, față de capitalul financiar a trezit nemulțumirea cercurilor financiare. Dacă toate țările n-ar mai lua credite, băncile ar muri. Lecția României de a renunța la FMI, la BIRD după ce ei ne-au primit în 1972... Nu întâmplător, când noi am luat poziție față de FMI, față de BIRD şi față de capitalul financiar, în general, în *Wall Street Journal* a apărut un articol în care se spunea că Nicolae Ceauşescu a topit Bibliile să le facă hârtie igienică. La câteva zile după poziția noastră. Am văzut că se exagerează

rolul lui Marin Ceauşescu. În ultimul timp era critic al poziţiei lui Ceauşescu.

Faţă de dv.?

Da, şi chiar la mine la birou l-a criticat pe Ceauşescu. Şi la telefon. Ştiam că toate-s ascultate. Şi i-am şi spus: „Fii atent, că aici trebuie să fie un cadru mai secret, mai confidenţial". Şi a zis: „Nu, nu, că face prostii, că-l conduce nevastă-sa...".

În timpul când Radio Europa Liberă transmitea cartea lui Pacepa s-a aflat că România fabrica arma nucleară. Este adevărat?

Sunt mai multe capete aici. La Pacepa sunt minciuni una după alta. Dacă aş avea timp, aş lua pagină cu pagină să arăt cum minte. El spune că a fost mesager la Gaddafi. Pacepa a fost în Libia de două ori – o dată cu Ceauşescu, în 1974[39], şi altă dată cu ministrul de Interne Teodor Coman[40]. N-a fost niciodată mesager. Minte când scrie că ar fi convenit Ceauşescu cu Gaddafi să facă o bombă nucleară şi arma bacteriologică. O minciună! Îl cunosc de-ajuns pe Ceauşescu ca să ştiu că nu putea să se bage în cârd, cu asemenea lucruri, cu Gaddafi. Am răspunsul dat Pakistanului la mesajul adus de Pacepa, prin care ne-au propus pakistanezii să colaborăm cu ei cu arma nucleară.

Cum a fost?

Prin serviciile speciale ale Pakistanului s-a transmis un mesaj al prim-ministrului Pakistanului, Butho, către Ceauşescu. Prin 1975-1976. Eu eram secretar al Comitetului Central pe probleme internaţionale. Mesajul cred că a fost prezentat lui Ceauşescu de către Pacepa. Ceauşescu mi-a spus la telefon – vezi că vine Pacepa la tine. Pakistanul ne propunea să colaborăm pentru producţia unei arme nucleare. Le-am răspuns că noi respectăm cu strictețe tratatul de neproliferare a armelor nucleare şi în acest cadru noi nu producem, nici nu colaborăm cu nimeni în producţia de

armă nucleară. Acest răspuns l-am scris pe o bucată de hârtie, l-am dat lui Pacepa, l-a bătut la maşină la Securitate. Iar Ceauşescu a aprobat textul pe care l-am formulat eu.

Aşa ceva se găseşte în arhive?

Numai la Securitate dacă se găseşte. Ceauşescu i-a spus lui Bush că noi putem produce arma nucleară, dar nu producem că este costisitoare. Asta, în 1983[41], când a fost George Bush în România. La discuţii am fost eu.

L-a întrebat Bush?

Nu, Ceauşescu i-a spus fără să-l întrebe. În particular, Bush mi-a spus: „Domnule, eu îl cred pe preşedinte că nu vreţi să produceţi arma nucleară. Dar faptul că voi aveţi relaţii cu asemenea oameni, precum conducătorii Libiei, Irakului, Iranului, ne face să ne gândim la pericolul de a transmite acestora secretele pe care le aveţi". Când l-am informat, Ceauşescu mi-a cerut: „Spune-i că asigurăm că România nu va face asta. Că am şi respins anumite state – apropo de Pakistan. Şi nici pe viitor, noi nu vom contribui la transmiterea secretelor legate de arma nucleară".

În 1989 însă, Ceauşescu strecoară într-un discurs oficial o ameninţare voalată[42]...

Da. A fost marea lui greşeală că s-a apucat să spună că putem să producem. Acesta a fost şi un argument al maghiarilor şi sovieticilor împotriva noastră. Că suntem periculoşi pentru că putem face arma nucleară s-o folosim. Pericol pentru zonă.

Vânzarea de armament și lacrimile lui Stănculescu

Cum ați ajuns să vă ocupați de comerțul cu armament?

Într-o zi, mă cheamă Ceaușescu când erau la el în birou ministrul Apărării, Milea[43], și cu Stănculescu[44]. Și zice: „Tovarăși, uitați, și armamentul ăsta e o marfă. Nu mai trebuie să-mi trimiteți mie raportul. Mergeți la Andrei, este cu Comerțul Exterior, eu am încredere în el. Iar el știe când să vină la mine să mă întrebe dacă să facă sau nu operațiunea".

Înțeleg că, până în 1987, când ați început să vă ocupați de Comerțul Exterior ca viceprim-ministru al Guvernului, comerțul acesta se făcea de către Armată, cu acordul lui Ceaușescu. De ce a schimbat procedura?

Din ce cauză a procedat Ceaușescu așa? Vindeam arme și Irakului, și Iranului. Vindeam simultan unor țări aflate în conflict. Și el nu dorea să pară direct implicat în problema aceasta. În caz de ceva, el n-a văzut, n-a știut, altul e vinovat. Și m-am dus la Ceaușescu cu problemele grele. Una a fost vânzarea unei stații de rachete rusești în Iran...

Cum, cumpăram noi o stație rusească de rachete ca s-o vindem?

Da, o vindeam în Iran.

Dar cum o cumpăram noi?

Deveneam stăpâni peste ea. O plăteam.

Dar sovieticii nu erau curioși de ce ne-o luăm acasă?

Aveam noi mai multe, nu numai o stație de rachete, de la ei.

Prin Tratatul de la Varșovia.

Da.

Şi noi o vindeam fără ştirea lor în Iran?

Fără ştirea lor, da. Şi câştigam. Noi cumpăram armament din Uniunea Sovietică şi îl vindeam împreună cu armament făcut la noi. Că şi noi vindeam armament românesc fabricat în fabricile noastre.

La Cugir, la Mârşa, prin secţii ale fabricilor din toată ţara...

Bine, aveam o Fabrică nr. 4 la Braşov. Aveam o fabrică foarte importantă lângă Ploieşti.

Aveam o bogată industrie de armament, dar „luptam pentru pace". Şi livram cui?

Acum, şi armamentul este unul pentru ţările dezvoltate, şi altul pentru ţările în curs de dezvoltare. Un exemplu. Familia Ceauşescu era foarte mult legată de familia şahului Iranului. Ceauşeştii se simţeau foarte bine în prezenţa regilor, în general. Când a fost dat jos, Ceauşeştii au fost foarte nemulţumiţi. În primul rând, din simpatie şi relaţiile speciale avute cu şahul. Apoi, pentru că în Iran venise o conducere de clerici – ayatollahul şi toţi ceilalţi – şi cu întoarcerea la Constituţia de la începutul secolului al XX-lea. Toate le-au creat Ceauşeştilor o animozitate faţă de regimul din Iran. De aceea, când a început războiul dintre Iran şi Irak, Ceauşescu mi-a spus mie: „Aş vrea ca Irakul să-i dea o bătaie Iranului". Şi eu am răspuns: „Nu va reuşi." „Nu, zice el, ăia sunt 60 de milioane". Ştiam că Iranul are mari rezerve, are o intelectualitate formată pe timpul Şahului... Eu am insistat să merg să restabilesc relaţiile cu Iranul. Împotriva Elenei Ceauşescu şi cu aprobarea şoptită a lui Nicolae Ceauşescu. După ce înainte fusesem în Irak, cu Ceauşescu. Şi el a făcut acolo o chestiune de neînţeles. Fiind şi eu în sală, i-a spus lui Saddam Hussein: „Să ştiţi că sunt persoane în sală, inclusiv ministrul meu de Externe, care mi-au spus să nu vin în Irak, în condiţiile în care sunteţi în război cu Iranul". M-ai înţeles?!

A avut Saddam vreo replică?

N-a zis nimic, dar când, ulterior, am făcut eu o vizită în Irak, nu m-a primit. Deşi altă dată mă primise. Dar atunci nu m-a mai primit. În fine, mă duc în Iran – ştiau că am fost şi în Irak –, şi am făcut o înţelegere foarte bună. Se întâmpla prin 1980. Întâi mi-au spus că tractoarele noastre sunt preferate de ţăranii lor. Că le-au adus din altă parte, mai sofisticate, dar ţăranii au spus: „Nu, dom'le, astea româneşti sunt mai bune...". Le-am vândut foarte multe tractoare iranienilor. Contractul nostru era să le vindem tractoare, anexe la tractoare, maşini de semănat, maşini-unelte, strunguri, până şi creioane. O afacere foarte bună. L-am informat pe Ceauşescu la ce înţelegere am ajuns. Când să semnăm, ministrul de Externe Velayati îmi spune: „Frate Andrei...".

Aceasta era formula de adresare?

Da. „Am fost la preşedinte, de acord cu asta, cu o singură condiţie însă. Să ne vindeţi şi nouă o serie de arme pe care le vindeţi Irakului. Militarii noştri spun că irakienii au nişte arme româneşti foarte bune. Ştiţi că, în război, spionajul e şi de o parte şi de alta bine plătit, am luat şi noi de la ei aruncătoare de flăcări româneşti". Şi mi-a dat el lista cu ce armament dădeam Irakului. Ca să cumpere şi ei. „Că militarii spun că-i mai bun decât cel din America, şi decât din RFG, şi decât din Franţa". Anumite grupuri de arme. Nu toate armele. Am rămas tâmpit. „Dom'le, eu nu am pentru asta mandat. Dar, zic, dacă eu fac cu dumneata o înţelegere orală că acest acord mare economic este valabil, devine valid şi în condiţiile când încep negocierile între o delegaţie militară română şi o delegaţie militară iraniană?" Merge alături, dă telefon şi zice: „Da. Delegaţia militară română e bine-venită oricând". Şi am semnat înţelegerea. Aşa am ajuns în situaţia de a vinde arme şi irakienilor, şi iranienilor. Iar ei erau în conflict şi îl rezolvau cu armele vândute de noi.

Cum ajunsesem noi să fim mari producători de armament?

Noi, şi înainte de război fabricam avioane IAR la Braşov, care erau recunoscute pe plan european. Înainte de război produceam, lângă Ploieşti, armament foarte bun. Dar prin Tratatul de Pace, o anexă impusă de sovietici a fost aceea de a nu mai construi armament propriu, de a renunţa la armamentul propriu. Şi de aceea am închis IAR şi am făcut fabrica de tractoare. Am revenit la fabricarea armamentului după intrarea în Tratatul de la Varşovia. După 1955 redăduseră şi altor ţări sarcină. Uite de ce Ceauşescu prefera Armata şi Securitatea. Acolo dădea ordine, iar pe linie de partid dădea sarcini. De aceea considera că acolo unde dă ordin e mai bine. Fusese militar şi îi plăcuse. După 1955 am făcut înţelegere şi cu cehoslovacii: să luăm de la ei – ca pe timpuri – tunuri Skoda sau altele, şi să le dăm şi noi, la schimb, armament. Respectând în linii mari înţelegerea cu sovieticii, am început să şi vindem armament. În acest comerţ, preţurile şi câştigurile erau mult mai bune decât la grâu. Eram şi competitivi. Câştigam concurenţa cu Occidentul, care vindea arme mai sofisticate, dar necăutate în ţările în curs de dezvoltare.

Din comerţul nostru exterior, ce procent reprezenta comerţul cu armament în anii 1980?

Cu aproximaţie, cred că în jur de 500 de milioane de dolari.

Cât de strânsă era legătura dv. cu Stănculescu?

Stănculescu venea la mine cel puţin de trei ori pe săptămână. Mi-a băut un butoi de cafea! Aprobam, de regulă, ce prezenta el. Unde era cazul, mergeam la Ceauşescu. Eu singur sau mergeam cu el. Deci, eram în relaţii apropiate cu Stănculescu, plecam împreună peste hotare. El mergea pentru vânzări de armament, eu mergeam pentru diverse. Povesteşte în cartea lui – discuţiile cu Stoenescu[45] – despre relaţiile cu mine.

„Dacă suna Andrei în dimineaţa aceea, îi dădeam lui puterea, nu lui Iliescu", a zis Stănculescu despre 22 decembrie 1989. Eu nu mă pricep să conduc, eu ştiu domeniul acesta în care am fost şi îmi ajunge. Sincer îţi spun, nu sunt bun organizator. Sunt un om dezordonat. Am însă o nevastă foarte ordonată.

Spuneţi că Nicolae Ceauşescu nu mai permitea concedii în străinătate membrilor conducerii. Dar Stănculescu de ce-a fost învoit să-şi facă la Balaton concediul din 1989?

Asta e altceva. Stănculescu n-a fost mare sculă – nu cât un membru CPEx. El era acel general care când venea câte un şef de stat mergea cu el în maşină – de la aeroport până la vila unde era cazat. Şi îl conducea, după aceasta, de la vilă până la convorbirile cu Ceauşescu. Venea cu el de la convorbiri, şi-l însoţea iar la reşedinţă. Mergea şi în unele delegaţii cu Nicolae Ceauşescu, pentru a soluţiona probleme de export de armament.

Mie îmi pare că, având asemenea atribuţii, putea mai multe decât un membru CPEx! Şi că i se acorda foarte multă încredere prin misiunile contactelor directe cu şefii de stat şi partide...

Să-ţi povestesc o întâmplare cu tâlc. Stănculescu a fost propus candidat pentru Comitetul Central la Congresul al XIV-lea. Candidat la Hunedoara. Dar numărul de propuşi pentru Comitetul Central era mai mare decât numărul de aleşi atunci.

Acesta a fost modelul *perestroikist*. Dar la noi, selecţie s-a făcut nu prin votul alegătorilor, ci prin decizia lui Nicolae şi a Elenei Ceauşescu.

Propus candidat la conferinţa de la Hunedoara, când s-a făcut selecţia finală el n-a mai fost ales în CC. Şi a venit Stănculescu la mine cu lacrimi în ochi. Plângea că de ce n-a fost şi el ales. Şi m-am dus la

Ion Coman. „Tovarăşe Coman, de ce nu a fost ales Stănculescu?“ Îmi zice Coman – „era prea în vârstă“. „Păi, dumneata eşti mai în vârstă decât el!“ Şi m-am dus la Ceauşescu. „Tovarăşe Ceauşescu, a fost propus Stănculescu în CC fără rezultat. În primul rând, este o problemă pentru mine, pentru că eu lucrez cu el. Şi e o problemă foarte delicată, cu armament... Pentru toată lumea este o problemă. De ce n-a fost ales?“ „Păi, uite, noi am greşit cu el, zice Ceauşescu. L-am trimis cam mult peste hotare. Şi, iată, l-am trimis la Budapesta unde s-a întâlnit cu un ofiţer al GRU...“.

Fusese informat...! Stănculescu, care plângea după funcţie în partid. Formidabilă poveste dacă o contrapui meritelor de organizator al execuţiei Ceauşeştilor!

Plângea.

Dar dacă Ceauşeştii îl suspicionau pe Stănculescu, de ce s-au bucurat văzându-l la Târgovişte? Cum de-l vedeau încă în ipostaza de salvator?

Îl suspicionau pe alt plan. Dar nu îşi imaginau că i-ar trăda în sensul... că-i va duce în faţa plutonului de execuţie. Nu vedeau în el un trădător, ci numai posibilitatea ca el să fie racolat. Nu, pentru că nu uita un lucru. Toţi şefii de stat care veneau în România erau însoţiţi de Victor Stănculescu. Venea la Ceauşescu, participa la recepţii...

Cum ajunsese Stănculescu atât de departe?

Avea meritele lui. Era un băiat arătos şi inteligent.

Insulina și coniacul lui Ceaușescu

Ceauşescu este un personaj aparte – un copil de plugar care ajunge să fie primit şi să-i primească pe mai-marii lumii. În ce măsură această

evoluție a lui se manifesta în deprinderile cotidiene?

Când am intrat în Secretariat, în 1972, el avea două obiceiuri: unul – dormea la prânz neapărat, să rupă ziua-n două, ca țăranii; al doilea – când se trezea sau când era mai obosit, bea un păhăruț, un țoi-două, de țuică. În 1972 avea sticla cu țuică de Pitești în spatele ușii de la birou care ducea spre camera de dormit. În ultimii ani, amândoi țineau atunci regim. Avea voința asta nemaipomenită și ținea un regim foarte sever. Iar ea mânca același meniu recomandat de medici lui.

Poate că regimul de înfometare impus populației și austeritatea de la mesele lor oficiale erau efectul pervers al schimbărilor din regimul lor alimentar. Un derivat al raționamentului cu capra vecinului: eu sunt la regim, postiți și voi!

Cine știe? Dacă el trăia cu niște parizer, cu niște brânză de vaci, considera că se poate trăi de toți așa. În ultimul timp avea o nebunie cu oamenii care se îngrășaseră. Și le reproșa celor din conducere. Lui Gogu Rădulescu, lui Dăscălescu. Prim-secretarilor la fel le reproșa că s-au îngrășat. Și chiar a spus într-o ședință de CPEx că în România mai mulți oameni mor că mănâncă prea mult decât că mănâncă prea puțin. În general, Ceaușescu nu mânca vânat nici când fusese sănătos. A fost o situație penibilă când a mers în 1980, în Franța, la o masă numai cu președintele Giscard d'Estaing și soția. Pentru francezi, prepelița e un lux culinar. Trebuie mâncată cu artă. Și i-au servit prepeliță lui Ceaușescu la masă. Nici nu s-a atins de ea. Pe urmă i-au dat o formidabilă prăjitură cu înghețată. Iar nu s-a atins. De fapt, la masa aceea nu a mâncat, nu a gustat nimic. În ultimii ani, nu gusta la nicio masă oficială nimic. În schimb, Elena Ceaușescu mânca tot. Tot și de toate.

Dar nu apreciau, nu imitau ce vedeau acolo?

N-aveau asta. În ultima perioadă însă, Ceaușescu nu mai bea țuică, trecuse pe sticluțe mici de Courvoisier.

Le avea, în spate, la şeful de cabinet... Şi în 1989, şi pe 22 decembrie a băut una sau două sticluţe de...

Dar Tovarăşa ştia de obiceiul lui?

Ştia. Aşa, una sau două sticluţe de coniac Courvoisier. Le păstra şeful lui de cabinet, prietenul meu Constantin Manea. El mi le-a arătat şi mie, le avea într-un fişet, sticlele de Courvoisier pe care le cerea Ceauşescu. Iar în 22 decembrie 1989 a băut două din astea, după care a făcut şi insulină. Nu mai făcuse insulină de patru zile.

De ce n-a făcut?

Pentru el a fost o tragedie cu insulina. Şi eu sunt diabetic, iar diabeticii se împart în dependenţi de insulină şi cei care iau medicamente. Or, el nu accepta ideea de a depinde de insulină. El nu accepta să depindă nici de ochelari, de aceea băteam toate materialele cu caractere mari.

Ce spuneţi dv. aruncă o lumină nouă asupra deciziilor sale din acele zile. Bolile decizionalilor sunt secrete de stat. Iar medicii spun puţin, de teamă ca, mai ales în astfel de cazuri, să nu fie învinuiţi de malpraxis.

Prima dată – când ştiu eu că a făcut insulină – a fost în 1988, în vizita din Australia, Vietnam, Mongolia[46]. Atunci a plecat bolnav de aici, a dormit până în Pakistan. A coborât din avion, a fost o masă, eu am avut o negociere foarte reuşită cu viceprim-ministrul pakistanez cu probleme economice. Am convenit cu el o serie de înţelegeri foarte bune, de cooperare. Să le facem o rafinărie, să mai construim o fabrică de ciment... Şi a fost – prima şi ultima oară – când Ceauşescu, în toast, m-a lăudat. „Viceprim-ministrul nostru, Ştefan Andrei, a făcut o treabă foarte bună şi a ajuns la înţelegeri foarte bune cu colaboratorul dv.". Mai făcuse nişte aprecieri pozitive o singură dată – la cea de-a 50-a mea aniversare a zilei de naştere... Însă în

Pakistan n-avea voce. Iar în Indonezia, de fapt n-a mai făcut vizita. În loc să mergem în țară, ținând cont de starea sănătății lui, indonezienii ne-au prezentat niște filme făcute pentru străinătate, unde prezentau insula Bali și alte regiuni. Și de la început m-am mirat că a apărut cu cinci medici. N-am mai văzut așa ceva până la vizita aceea. Era medicul lui curant, Proca – pentru prostată și rinichi, Apetrei – pentru inimă, un profesor doctor excepțional care m-a salvat și pe mine de două ori de la moarte; apoi, profesorii Mincu, Dumitrescu și Nicolau. Mincu a fost cel mai bun specialist, însă Elena Ceaușescu nu-l accepta din cauza unor informații că el, fiind doctorul nu mai știu cui, ar fi avut nu știu ce cu nevasta ăluia. Iar ea era invidioasă când altele erau sau păreau fericite. Și, acolo, Mincu l-a convins pe Ceaușescu să facă insulină prima dată. În Indonezia, Ceaușescu ieșea din vilă, se plimba 20 de minute și tot timpul se uita la ceas. Nu mai rezista, gâfâia. Dacă nu accepta să facă insulina, părerea mea e că murea în Indonezia. A fost într-o situație foarte grea. Și cel mai preocupat era Proca. Ulterior am aflat, din surse sovietice, că, de fapt, foarte puternică era influența diabetului asupra rinichilor. A mers în Australia, la fel, foarte obosit. În Australia am avut și o situație penibilă cu el, pentru că vorbea așa de încet încât interpretul nu înțelegea. Am aflat că, de fapt, interpreta prim-ministrului din Australia era o fostă nevastă a lui Beligan[47]. Care, după ce-l părăsise, s-a recăsătorit cu Horia Lovinescu. Și după ce acesta a murit, s-a stabilit în Australia. Eu o cunoscusem pe ea pe plajă, la mare... Și i-am spus lui Ceaușescu că e fosta soție a lui Beligan. Iar el zice: „Da, e prietena ta din țară". Dar așa, cu o ură, știi, ca și când ar fi fost mai mult decât... „Tovarășe Ceaușescu, am cunoscut-o pe plajă, o singură dată, n-am vorbit cu ea, n-am...". „Nu, nu, a fost prietena ta". Și lucrurile s-au complicat din ce în ce, și toată vizita a fost sub semnul bolii lui, slăbit...

Vi se plângea?

Nu se plângea, spunea numai atâta, mi-a spus de multe ori: „Nu mă simt bine, nu mă simt deloc bine". El nu spunea mai mult. Mi-a spus însă ea: „Tovarăşului i-au ieşit analizele foarte prost". Atât: „I-au ieşit foarte prost". Dar el şi prin ţară îmi spunea: „Măi, mă simt foarte obosit, mă simt foarte rău...". Şi aflasem de la doctorul Ciobanu, care-mi era prieten, că a fost chemat de Elena Ceauşescu într-o noapte din toamna lui 1989: „Hai la Tovarăşul, că de trei nopţi nu doarme". Şi el era, cum ţi-am spus, cu pătura-n cap.

Note

1 Winston Churchill (1874–1965), om de stat englez. Lider important al Partidului Conservator, a deţinut funcţia de prim-ministru al Marii Britanii (1940–1945, 1951–1955).

2 În perioada 9–19 octombrie 1944, la Moscova s-a desfăşurat conferinţa sovieto-britanică în care s-au discutat chestiuni legate de continuarea războiului şi situaţia Europei după înfrângerea Germaniei. Cu această ocazie, Stalin şi Churchill au negociat un acord de procentaj privind influenţa puterilor democratice şi a Uniunii Sovietice în Europa de Est după conflagraţie. URSS urma să deţină un control de 90 la sută în România, iar englezii şi americanii, 10 la sută.

3 Milovan Djilas, *Întâlnire cu Stalin*, traducere şi postfaţă de Dorin Gămulescu, Craiova, Europa, 1991.

4 Gheorghi Konstantinovici Jukov (1896–1974), mareşal sovietic, erou al celui de-al Doilea Război Mondial. Între 1955 şi 1957 a deţinut funcţia de ministru al Apărării.

5 Konstantinos Koligiannis (1909–1972), lider comunist grec. A fost secretar general al Partidului Comunist Grec (1956–1972).

6 Dimitrios Partsalidis (1905–1980), fruntaş al Partidului Comunist Grec.

7 După retragerea trupelor germane din Grecia, în februarie 1945, a izbucnit primul război civil dintre forţele naţionaliste (susţinute de britanici) şi Armata Democratică Greacă, comunistă (sprijinită politic de Frontul de Eliberare Naţională). La 12 februarie 1945 au avut loc negocieri între Frontul de Eliberare Naţională şi guvernul elen, care s-au încheiat cu acordul de la Varhiza. Armata Democratică Greacă a acceptat să predea armele, guvernul garantând în schimb alegeri libere.

8 Andreas Papandreu (1919–1996), om de stat grec. A deținut funcția de prim-ministru al Greciei (1981–1989, 1993–1996).
9 La 21 aprilie 1967, armata a preluat controlul puterii în Grecia, în urma unei lovituri de stat. „Regimul coloneilor" a rezistat până la 23 iulie 1974. Din cauza eşecului în problema secesiunii Ciprului, invadat de Turcia în nord, militarii au renunțat la putere şi s-a reinstalat un regim politic democratic.
10 Hortensia Roman, născută Vallejo (?–d.1991), a participat la războiul civil spaniol, după care a plecat în Uniunea Sovietică. În timpul regimului comunist a lucrat la Radiodifuziune (1954–1975), în Redacția Emisiunilor pentru Străinătate.
11 Alvaro Cunhal (1913–2005), politician portughez de orientare comunistă. A deținut funcția de secretar general al Partidului Comunist Portughez (1961–1992). S-a afirmat drept unul dintre liderii comuniști cei mai loiali Moscovei.
12 La 12 februarie 1974 a fost încheiat un protocol prin care Guvernul român acorda Guvernului Revoluționar Provizoriu al Republicii Vietnam un ajutor nerambursabil.
13 Bogdan Olteanu (n. 1971), avocat, om politic. Membru PNL din 1991, a fost deputat în legislatura 2004–2008, ministru pentru Relația cu Parlamentul (2004–2006), președinte al Camerei Deputaților (2006–2008), viceguvernator al Băncii Naționale a României (din 2009).
14 Dolores Ibarruri (1885–1989), fruntaşă a comuniştilor spanioli, de origine bască. A deținut funcția de secretar general al Partidului Comunist Spaniol (1942–1960). A rămas cunoscută în istorie ca „Passionaria".
15 Robert Mugabe (n. 1924), lider politic originar din Zimbabwe. Este președintele acestui stat din 1987.
16 Willy Brandt (1913–1992), politician vest-german de orientare social-democrată. A deținut funcțiile de ministru al Afacerilor Externe (1966–1969), cancelar al Republicii Federale Germane (1969–1974), președintele Partidului Social-Democrat German (1964–1987). A inițiat *Ostpolitik*, direcție a politicii externe favorabile destinderii relațiilor cu RDG, Polonia şi URSS.
17 Giorgio Napolitano (n. 1925), politician italian de orientare comunistă. În prezent este președintele Italiei, ales în 2006.
18 Ion Ursu (1928–2007), fizician. Membru al CC al PCR şi al CPEx (1969–1989), unul dintre apropiații Elenei Ceaușescu în cariera sa „științifică". A fost disjuns din procesul CPEx.
19 Marin Neagoe, general-maior de Securitate, şeful Direcției a V-a Securitate şi Gardă (1984–1989). Arestat şi judecat pentru implicare în evenimentele din decembrie 1989, a fost condamnat la 7 ani de închisoare.
20 Marin Neagoe, *35 de ani umbra lui Ceaușescu*, Bucureşti, Lumea Magazin, 2005, pp. 15–18.
21 ANIC, Fond CC al PCR – Secția Relații Externe, dos. nr. 5 U/1986.

22 Ivan Ivanovici Bodiul (n. 1918), lider al Partidului Comunist din R.S.S. Moldovenească. A ocupat funcția de prim-secretar, între 1961 și 1980.
23 Anastas Ivanovici Mikoian (1895–1978), om de stat sovietic de origine armeană. A ocupat funcția de președinte al Prezidiului Sovietului Suprem al Uniunii Sovietice (1964–1965), primvice-prim-ministru (1955–1964), ministru al Comerțului Exterior (1938–1949, 1953–1955).
24 Eduard Șevardnadze (n. 1928), fruntaș al PCUS, de origine gruzină. A deținut funcția de ministru al Afacerilor Externe al URSS (1985–1990). După ce Gruzia a obținut independența, a fost al doilea președinte al acestui stat (1995–2003).
25 Georges Pompidou (1911–1974), om de stat francez. A deținut funcțiile de prim-ministru (1962–1968) și președinte al Franței (1969–1974).
26 Vizita oficială în Franța a lui Nicolae Ceaușescu și întâlnirile cu Giscard d'Estaing au avut loc în 23–26 mai 1980, iar cea din Regatul Unit al Marii Britanii și Irlandei de Nord, în 13–16 iunie 1978.
27 Alexander Haig (1924–2010). Între 1981 și 1982, în mandatul lui Ronald Reagan, a deținut funcția de secretar de stat al SUA.
28 Nicolae Pleșiță (1929–2009), profesia de bază: muncitor. A fost recrutat cadru activ de Securitate în 1948. În 1989 era membru supleant al CC al PCR, avea grad de general și funcția de comandant al Școlii de perfecționare a cadrelor de rezervă din Ministerul de Interne.
29 Virgil Tănase (n. 1945), scriitor. Emigrat în Franța, în 1982 a intrat în atenția presei ca țintă a unui atentat pus la cale de Securitate.
30 Vasile Paraschiv (1928–2011), tehnician. Contestatar al regimului comunist, a suferit diverse forme de represiune: a fost arestat de mai multe ori, a fost internat în spitale psihiatrice, a fost răpit de pe stradă de ofițeri ai Securității, torturat. În 1977 a aderat la „mișcarea Goma". A fondat Sindicatul Liber al Oamenilor Muncii (SLOMR).
31 Monica Lovinescu (1923–2008), jurnalist. Fiica lui Eugen Lovinescu a emigrat în Franța, în 1947. Realizator la Radio Europa Liberă, voce consacrată a exilului anticomunist.
32 Paul Goma (n. 1935), scriitor. Student la Institutul de literatură și critică literară „Mihai Eminescu". Arestat în urma evenimentelor din Ungaria, din 1956, a fost condamnat la doi ani de închisoare. În 1971, romanul său *Ostinato* a apărut la o editură din RFG. În 1977, printr-o scrisoare trimisă la Radio Europa Liberă, s-a solidarizat cu semnatarii Chartei 77. În același an a emigrat în Franța, de unde a continuat să critice regimul comunist de la București.
33 Gaston Defferre (1910–1986), politician francez de orientare socialistă. A fost primarul orașului Marsilia (1944–1945, 1953–1986).

34 Mihai Caraman (n. 1928), ofiţer DIE. A activat în cadrul rezidenţei de spionaj de la Paris (1958–1969), unde a organizat o reţea orientată spre sustragerea de documente secrete din sediul NATO. În 1969, Caraman a fost rechemat la Bucureşti. Bănuit că ar fi furnizat informaţii sovieticilor, printr-un canal paralel, independent de autorităţi, a fost înlăturat din DIE şi transferat la Inspectoratul judeţean de Securitate Ilfov. A revenit în DIE în 1973, cu sprijinul lui I.M. Pacepa. După fuga acestuia, a fost numit comandant-adjunct al Şcolii de perfecţionare a ofiţerilor de securitate de la Grădiştea. Trecut în rezervă în 1979, a fost reactivat în timpul evenimentelor din decembrie 1989, când a fost numit adjunct al ministrului Apărării şi comandant al Centrului de Informaţii Externe. Director al SIE (1990–1992).

35 Vasili Kuznețov (1901–1990), fruntaş al PCUS. A deţinut funcţia de preşedinte al Prezidiului Sovietului Suprem al URSS, între 1982 şi 1985.

36 Dmitri Ustinov, secretar al Comitetului Central, responsabil cu probleme militare (1965–1976).

37 Între 29 şi 31 martie 1976 s-a desfăşurat vizita oficială în Kuweit a lui Nicolae Ceauşescu.

38 Jaber III al-Sabah (1926–2006), emir al Kuweitului (1977–2006).

39 În perioada 12–14 februarie 1974, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în Libia.

40 Teodor Coman (1928–1996), profesia de bază: mecanic auto. Membru al CC al PCR (1969–1987), ministru de Interne (1975–1978), ambasador în Iordania (1986–1989).

41 În perioada 18–19 septembrie 1983, George Bush, vicepreşedintele SUA, s-a aflat în vizită oficială la Bucureşti.

42 Petre Opriş, „Programul nuclear românesc", în *Scînteia. Jurnalul României – acum douăzeci de ani (Supliment Jurnalul Naţional)*, 31 ianuarie 2009.

43 Vasile Milea (1927–1989), ofiţer. Membru al CC al PCR (1979–1989), ministru al Apărării Naţionale (1985–1989). Moartea sa din 22 decembrie 1989 rămâne un moment controversat în istoria evenimentelor ce-au culminat cu fuga Ceauşeştilor.

44 Victor Atanasie Stănculescu (n. 1928), ofiţer. Adjunct al ministrului Apărării Naţionale (1981–1989). Implicat în reprimarea manifestaţiilor de la Timişoara. După sinuciderea generalului Vasile Milea, în dimineaţa de 22 decembrie 1989, Ceauşescu l-a numit ministru al Apărării. Figură-cheie în evenimentele din decembrie 1989. A organizat procesul soţilor Ceauşescu de la Târgovişte. Ministru al Apărării Naţionale (1990–1991). În 1999 a fost condamnat la 15 ani de închisoare, pentru rolul avut la Timişoara.

45 Alex Mihai Stoenescu, *În sfârşit, adevărul...*, Bucureşti, RAO, 2009.

46 În perioada 8–21 aprilie 1988, Nicolae Ceauşescu a făcut vizite în ţări din Asia şi Oceania, astfel: Indonezia – 8–10 aprilie,

Australia – 11–17 aprilie, Vietnam – 17–19 aprilie şi Mongolia – 19–21 aprilie.

47 Radu Beligan (n. 1918), actor, regizor, membru al CC (1969–1989). A debutat în stagiunea 1937–1938, pe scena Teatrului Alhambra. A jucat zeci de roluri în teatru şi cinematografie. Director al Teatrului de Comedie din Bucureşti (1961–1969) şi al Teatrului Naţional din Bucureşti (1969–1990).

JIANG QING A NOASTRĂ

Tovarășa, succesoarea Tovarășului

La începutul anului 1989, secția de cercetare de la Radio Europa Liberă, într-o sinteză către conducerea postului din Statele Unite ale Americii, credita doi potențiali succesori ai lui Nicolae Ceaușescu – fie Elena Ceaușescu, fie Nicu Ceaușescu[1]. Își privea mama fiul mezin ca pe-un viitor conducător al României?

Da. Dar după ea. Ea voia să vină după Ceaușescu.

A spus-o direct?

Nu, dar înțelegeam. Se aștepta ca după moartea lui să vină ea. Nu avea încredere că Nicușor o putea domina și ca să fie ea... Un fel de Jiang Qing[2].

Cu ce argumentați supoziția aceasta?

Un exemplu. Niciun șef de stat din lume nu urca la tribună cu soția să salute garda de onoare când erau oaspeți. Când trece garda de onoare, sunt șefii de state, fără soții. Ea se arunca acolo, lângă el. Ea se suia întotdeauna acolo.

I se spunea că protocolul nu permite?

Nu conta asta la ea. Și nici pentru el nu conta protocolul. Ei spuneau că, la noi în țară, noi hotărâm cum

va fi programul vizitei peste hotare. Spuneau direct. Ruşii o ţineau în braţe să n-ajungă la tribuna oficială. Cu nişte „lucrători" mai înalţi, şi spuneau nu e voie, cutare, înconjurau, când trecea garda de onoare. Şi ea se zbătea...! Cel mai convingător pentru mine a fost în legătură cu chinezii. Deng Xiaoping ne spunea în 1985: „Nenorocirea noastră, a Chinei, n-au fost nici taifunul, nici Marşul cel lung. Nici secetele, nici marile inundaţii n-au distrus, în întreaga istorie a Chinei, cât a distrus Jiang Qing în timpul vieţii lui Mao Tze Dun, dar mai ales după Mao Tze Dun". Şi Elena Ceauşescu a comentat afară: „Uite, dragă, ăsta e un feudal, un înapoiat, auzi ce vorbeşte el despre femei, tocmai despre soţia lui Mao Tze Dun. Că a condus prost!".

Dar ea o cunoscuse pe Jiang Qing?

O cunoscuse. În 1971.

Şi cum s-au simţit împreună cele două tovarăşe?

În orice caz, s-au comportat bine. Era şi nevasta lui Ciu Enlai, şi nevasta lui Liu Shaoqi[3].

Îmbrăcate probabil după moda lansată de Jiang Qing. Rochie tubulară, cu mâneci lungi, cu o cută închisă în faţă şi în spate, iar din talie până la gât încheiată cu nasturi.

Da, aşa erau. Lui Jiang Qing, Elena Ceauşescu nu-i reproşa că înainte fusese artistă curvuliţă. Îi plăcea genul ei pentru perioada aceea când abia fuseseră lansate soţiile. „A îmbătrânit şi el, s-a ramolit, îl critica Elena Ceauşescu pe Deng Xiaoping. Auzi ce vorbeşte despre tovarăşa Jiang Qing! Dar ce-a făcut tovarăşa Jiang Qing?!"

Să revenim la succesiune. Ea se vedea urmaşa directă a lui Ceauşescu. Ca o împărătească-mamă şi-ar fi pregătit mezinul.

Da.

Despre dv. se ştia că sunteţi un fel de mentor al lui Nicu Ceauşescu.

Nu, nu mentor. În orice caz, Ceauşeştii cultivau prietenia lui cu mine şi apreciau că îmi creasem nişte raporturi bune cu Nicuşor. Îi recomandam şi îi aduceam cărţi să citească – precum memoriile lui Marghiloman[4], memoriile lui Manoilescu[5]... Am mers cu el şi şi-a cumpărat *Istoria românilor* a lui Xenopol, i-am procurat *Istoria* lui Iorga, cărţi de politică apărute în America, anumite biografii... Iar el le recomanda apoi celor din conducerea UTC.

Era şi Nicu convins de viitorul său politic?

Da, era convins. Şi, în acelaşi timp, ştia că eu nu voiam o funcţie mai mare în noua lui conducere. Cel mult să lucrez în domeniul Externelor sau Comerţului Exterior. Că nu aveam pretenţia să fiu preşedintele ţării. Pentru că noi vorbiserăm ca să spargem şefia absolută, să nu mai fie unul singur şi pe funcţia de secretar general al partidului, şi pe cea de preşedintele ţării...

Aţi făcut şi astfel de conversaţii cu Nicu?

Da, în 1984. Când eram ministru de Externe, m-a însoţit trei ani la rând la Washington. El a fost şi preşedintele Comitetului de organizare a Anului Internaţional al Tineretului[6]. Am fost, la rând, câte două săptămâni plecaţi, numai eu cu el. La început am spus cum aş vedea eu viitorul. După discuţiile cu el, i-am atras pe câţiva în această poziţie. Printre care pe Ion Traian Ştefănescu[7], pe Ioan Totu, pe Nicolae Giosan[8]. Şi pe alţii care vedeam evitarea unei etape Jiang Qing în România.

Prevestirea morții lui Ceaușescu

Estimați, cumva, moartea lui Ceauşescu curând?

Din informațiile mele, primite în 1988, era vorba de maximum doi ani.

După care sursă?

Informații aveam de la sovietici.

Cum adică? V-au spus sovieticii?!

Da. Şahnazarov, consilierul lui Gorbaciov şi al lui Brejnev.

Cum?

În 1988, spre sfârşitul anului. La CAER. Eu eram în Comitetul Executiv al CAER. Am discutat cu Şahnazarov, la Moscova, iar el mi-a spus două lucruri fundamentale. Unul – că Gorbaciov a apreciat în conducerea partidului că perestroika n-a mers în Uniunea Sovietică, deşi a schimbat conducerea armatei, deşi a schimbat activul de partid. N-a mers deoarece nu poate să învingă în Uniunea Sovietică fără schimbări similare şi în celelalte țări ale Tratatului de la Varşovia cu care Uniunea Sovietică are strânse raporturi economice şi militare. În concluzie, trebuie schimbate conducerilor din țările Tratatului de la Varşovia. Şi al doilea, o chestiune ridicată de Şahnazarov: „Tovarăşul Ceauşescu are boala lui Andropov[9], respectiv a început diabetul să atace rinichii. Acesta e proces ireversibil şi duce la moarte. Aşa s-a întâmplat cu tovarăşul Andropov. Noi am chemat cei mai buni specialişti din țară, i-am căutat în Japonia, Anglia, Franța şi n-am putut să-l salvăm". Bineînțeles că eu l-am contrazis: „Nu e adevărat, Tovarăşul e bine, e sănătos". A venit iarăşi, a doua zi dimineața, Şahnazarov la mine: „Tovarăşul Andrei, întreabă-l şi pe Stoica, pe interpret, când ați avut discuția şi masa la vila din afara Moscovei, tovarăşul Ceauşescu a mers la toaletă. Ai noştri i-au studiat urina. Analizele sunt clare". După

1990, Iakovlev[10] a scris o carte, care a apărut la noi, unde spune că ştiau că Ceauşescu e grav bolnav. De asemenea, Helmut Kohl[11] l-a informat pe Mitterrand că Nicolae Ceauşescu este grav bolnav.

Îmi amintesc – sunt convorbirile cu compatrioata noastră Lilly Marcou, din 1991[12].

Dar eu ştiam cu doi ani de zile înainte de la Şahnazarov. Şi încă ceva. Am aflat mai târziu că analize de felul acesta i se făcuseră lui Ceauşescu şi în vizita din RDG[13]. El, de obicei, la indicaţiile doctorului şi ale securiştilor noştri, întotdeauna lua cu el în Uniunea Sovietică şi un inginer chimist. După ce mergea la toaletă, chimistul venea şi turna un lichid. Ei, acolo, la vila din afara Moscovei, n-a mai putut să-l care şi pe chimist. Când am venit de la Moscova i-am spus lui Ceauşescu. De faţă cu Emil Bobu şi Elena Ceauşescu, pe strada Kalinin. „Tovarăşul, am zis, Gorbaciov urmăreşte două chestii: schimbările fundamentale nu numai în Uniunea Sovietică, ci şi în ţările socialiste. Eu am comentat că aşa cum a dat drumul, va duce la distrugerea socialismului şi a partidelor comuniste, căci drumul acesta nu merge decât spre prăpastie. Nu poţi să repari colo şi colo. Aici, ori dărâmi, ori păstrezi cum este". Emil Bobu mi-a confirmat recent că îşi aminteşte ce-am spus atunci. Iar Ceauşescu, după cum dumneata bine ai observat[14], a reluat această idee în discuţia lui cu Gorbaciov din 4 decembrie 1989. Dar eu i-am ridicat-o lui în 1988.

Iar Nicu aştepta să preia el conducerea. Era pe tuşă.

Provizoriu.

Şi dv. ce conversaţii făceaţi cu el despre succesiune?

Cum vede lucrurile. Discutam deschis. Şi ultima discuţie cu el, în fine, părerea că şi Ceauşescu cunoştea deja acest lucru.

Că i se pregăteşte succesiunea? Cu ce reacţii?

Îl bucura faptul că Nicuşor are nişte sprijinitori. Nu neapărat ca s-o schimbe pe Ceauşeasca. M-ai înţeles?

Ci să-l pregătească.

Da, asta îi părea bine.

Că mezinului i se acordă „încredere" sau de ce?

Da, şi că mă aflam şi eu în cercul acesta. Nu la fel vedea lucrurile Elena Ceauşescu. S-a întâmplat că eu am fost programat, în 1989, înaintea Congresului al XIV-lea, să conduc conferinţa judeţeană de la Sibiu. Dar Nicuşor a băut şi i-a dat telefon lui Ştefănescu la Craiova: „Hai să-ţi dau o veste bună, la noi, la conferinţă, vine tovarăşul Andrei. Cum începe conferinţa, o să am cu dânsul o discuţie. Şi, după aceasta, ne vedem noi amândoi între Craiova şi Sibiu să-ţi spun ce-am discutat cu tovarăşul Andrei". Securitatea a înregistrat, i-a dat Elenei Ceauşescu informaţia şi, de azi pe mâine – trebuia să plec a doua zi la Sibiu –, mi s-a spus: „Nu, mergeţi la Bihor!".

Elena Ceauşescu?

Nu, Bobu. Primise de la Elena Ceauşescu sarcină să nu mai merg la Sibiu, ci la Bihor. Iar în locul meu a fost trimis Ion Coman, care era programat înainte, mi se pare, la Bihor.

Dar să ştiţi că, din agenda unde secretarul Elenei Ceauşescu înregistra intrările şi ieşirile vizitatorilor la Cabinetul 2, reiese că Nicu Ceauşescu a petrecut, în decembrie 1989, multă vreme în biroul ei[15].

Nicuşor?!

Da, Nicu Ceauşescu. Cum vorbea fiul despre mamă?

Dom'le, era o limită peste care nu accepta nici el să fie criticată Elena Ceauşescu.

Poliana, nora cea bună

Din aceeaşi agendă reiese că Elena Ceauşescu avea o relaţie formidabilă cu fosta-i noră. Poliana Cristescu[16], şefa pionierilor şi şoimilor patriei, o vizita zilnic.

O ambiţioasă! Foarte periculoasă. Dacă rămânea soţia lui Nicuşor şi ajungeau la putere, ar fi fost mai rea decât Elena Ceauşescu. Ei, de fapt, nu-i convenea statutul aşteptării lui Nicuşor. Şi ea, şi Elena Ceauşescu sperau că Nicuşor o să se sature de alte femei şi va reveni la ea. Şi le vânau amândouă pe acestea. A venit Poliana la Elena Ceauşescu şi i-a spus că interpreta lui Nicuşor, care era nepoata lui Nae Ionescu, trăieşte cu el. Într-o zi au trimis-o să-şi facă valiza tocmai pentru Baia Mare. Să predea slovaca şi ceha la Institutul Pedagogic de acolo. Cântăreaţa Janina Matei, la fel, a fost trimisă în Italia.

Cred că Elena Ceauşescu, în ideile sale despre tânăra generaţie, o găsea mai reuşită decât pe copiii ei...

Zoia spunea, fără rezerve, despre părinţi: „Ăştia sunt complet rupţi de viaţă, tata şi mama...". Eu am avut o masă cu Nicuşor, cu Zoia, cu profesorul Popa, deputat şi chirurg. El este directorul IMF-ului şi e căsătorit cu fata lui Petrescu, fratele Elenei Ceauşescu.

Aţi cunoscut-o şi pe celebra cumnată Adela?

Da. Aceea câştiga bine de la fel de fel de oameni ca să facă intervenţii la Elena Ceauşescu. Dar el, Gogu Petrescu[17], era un înapoiat.

Ofiţeri din serviciul de pază şi protecţie spun că era singura casă unde mergea Elena Ceauşescu în vizită – la fratele şi cumnata ei, Adela Petrescu.

Şi la Maurer.

Îi vizita pe soții Maurer?

Doamna Maurer se întâlnea cu ea pe stradă. Discuta cu ea. La Snagov.

Cu doamna Maurer nu se mai întâlnea?

Până prin 1987, cred că da.

Dar de ce n-o suportau Ceaușeștii pe soția dv.? Erau și alții din conducere cu soții artiste. Bârlădeanu și Apostol se însuraseră cu artiste, amanta en titre a lui Gheorghiu-Dej fusese actriță. Iar Maxim Berghianu era căsătorit cu actrița Silvia Popovici.

Da, era a doua nevastă. Nici pe asta n-au plăcut-o. N-au plăcut-o nici celelalte soții. Silvia Popovici a venit cu ideea să le învețe versuri. Citea ea o poezie și zicea: „Ce rugăminte am. Săptămâna viitoare citește una dintre dv., iar eu spun dacă e bine, o corectez...".

Voia să facă un cenaclu, după moda vremii, cu tovarășele tovarășilor cu munci de răspundere!

Voia să pozeze. Nu, n-a fost înghițită. Erau înghițite astea, soția lui Bobu, nevasta lui Pățan, nevasta lui Nicolae Constantin... Care veneau în rochii de stambă la întâlnirile cu Ceaușeștii. Ca să pară modeste.

Am citit dosarul de cadre al Mariei Bobu[18]. I-o fi impresionat cu sărăcia copilăriei și greutățile tinereții...

Da, venea din județul Buzău. A fost legătoreasă.

Și a ajuns ministrul Justiției. Un model al femeii de succes!

Voiau s-o facă președinta femeilor și s-o introducă în CPEx. Ea era în 1989, pe hârtie, ca să devină și președinta Comitetului Național al Femeilor în 1990. Și, pe baza acestui statut, automat să fie membru supleant al CPEx.

Dv. i-ați văzut pe soții Ceaușescu scriind? Eu le știu doar autobiografiile și completările de rubrici din dosarele de cadre întocmite în

tinerețe. Am mai văzut niște notițe mâzgălite de Ceaușescu prin ședințe. De la „academiciana, doctor, inginer“[19], nimic.

Ea nu scria deloc. De la ea și de la Ghizela Vass – în afară de semnătură –, nu se găsește niciun document scris de mână. Ceaușescu scria, dar mizerabil, de neînțeles. El chiar avea teoria – spusă față de mine și față de ceilalți din grupul de la Club – că n-are nicio legătură caligrafia cu inteligența... Altfel, amândoi au fost toată viața lor zgârciți, era o nenorocire... Își mâncau de sub unghii...

Zgârcenia și ateismul Ceaușeștilor

Cum vă explicați zgârcenia Ceaușeștilor? Nu pierdeau nimic dintr-al lor.

Cred că educația din copilărie. Iar Ceaușescu considera țara ca o proprietate personală, privea țara ca un feudal moșia. Să dea cuiva ceva era ca și cum ar fi dat de la el. La recepțiile de peste hotare – nenorocire! În Venezuela[20], împreună cu Nicușor, am aranjat ca o parte din plata cheltuielilor s-o facă un grup de evrei plecați din România și stabiliți acolo. În Columbia[21] – vorbesc de vizita din America Latină din 1973, când a intrat Pacepa pe sub pielea Ceaușească –, ea a stabilit să invităm un număr mic de columbieni, ca să nu coste mult recepția. A avut loc lovitura de stat în Chile[22], tocmai atunci. Ministrul Apărării a spus că nu poate să mai vină, pentru că e ocupat cu problemele, ministrul de Interne și alte personalități la fel... Ne-au venit vreo cinci-șase columbieni. Și, ca să nu fie masa chiar goală, am chemat de la hotel personalul avionului românesc. În Ecuador[23], vizita a eșuat, pentru că Elena Ceaușescu și cu Pacepa au stabilit în avion să schimbe programul. Președintele Ecuadorului s-a opus: „Din cauza evenimentelor din Chile, noi suntem în stare excepțională. Am luat măsuri pentru obiectivele anunțate, iar dacă

vreți să le schimbați, anulăm vizita". Ceaușescu a chemat-o pe ea: „Nu mai schimbați, domnule, programul". Iar ea: „Dragă, dar pentru tine ne-am gândit...". Elena Ceaușescu și Pacepa au hotărât ca acolo să fie bufet suedez. Când să trecem la toasturi, de unde să le rostești? O mizerie. Atunci l-am convins pe Ceaușescu ca România să nu mai dea niciodată recepții de răspuns peste hotare. Dă gazda, nu mai dăm și noi. Noi dăm o singură recepție – în România.

L-a încântat ideea dv. – ieșea încă mai ieftin decât cu bufetul suedez propus de Pacepa. Dintotdeauna, de când i-ați cunoscut, au fost așa?

Așa au fost de când i-am cunoscut... Iată un exemplu. Un inginer agronom a muncit ani din viață studiind problema orzului. A scos un soi de orz, cel mai bun din țările Tratatului de la Varșovia. Potrivit legii, pentru invenție trebuia să primească 24 de salarii. Ceaușescu a spus: „Domnule, e prea mult 24! Că n-a muncit fizic. Să-i dăm 12". Până la urmă s-a răzgândit: „Să-i dăm două". Inginerul a refuzat premiul.

Ciudat – nici el nu muncise și nu muncea fizic!

Alte fapte, ca să vezi cum erau ei. În ultimii ani, până prin 1980, când un tovarăș din conducere împlinea 50, 55, 60 de ani, se organiza o masă, cu soțiile. Se rosteau cuvântările, iar Ceaușescu bea ceva mai mult și se făcea chiar drăguț. Când bea, devenea mai simpatic.

Ea nu bea?

Ea bea doar Campari și Cinzano. Aici, la Snagov, și la mare am văzut-o. Bea la masa de prânz, seara. El n-a băut niciodată whisky, dar, în schimb, în ultimul timp, l-a atras Maurer să bea coniac Courvoisier. Maurer bea numai Hennessy. Însă Ceaușescu avea sticluțele acelea mici, care se găsesc în aeroporturi sau prin hoteluri. Ziua mea de naștere, la 35 de ani, s-a nimerit la Congresul PCUS din 1966. Eu sunt născut, cum ți-am

spus, în aceeaşi zi cu soţia mea, dar zece ani mai târziu. M-am întâlnit cu Ceauşescu – atunci, de ziua mea, la Moscova –, dar nu mi-a spus nimic... Vine la prânz un şef de sector de la PCUS, Mosin, cu care lucrasem la Comsomol, şi îmi aduce un vas frumos pentru mine şi o maramă de-a lor, pentru soţia mea. „Tovarăşului Andrei, din partea tovarăşului Andropov", care era secretar al CC al PCUS. Şi îi spun lui Ceauşescu, de faţă cu Maurer: „Uitaţi ce am primit, eu n-am cerut nimic, n-am zis nimic... Vedeţi ce informaţi sunt, ştiu că e şi ziua soţiei". Şi atunci se ridică şi Ceauşescu: „Te felicit şi eu, te felicit!". Maurer m-a lovit peste ceafă: „Te felicit cu ocazia zilei de naştere!" Peste alţi ani, de data aceasta la Sofia, directorul protocolului merge şi-i spune lui: „Tovarăşe Ceauşescu, azi e ziua tovarăşului Andrei". El, nimic. Merge înainte, cu Elena Ceauşescu, să se vadă cu Jivkov, mă duc şi eu şi Ioan Totu după ei. Jivkov mă ia în braţe şi mă sărută pe amândoi obrajii – nu săruta pe gură, ca sovieticii, ci pe obraji. Acesta e şi salutul meu: „Te sărut pe amândoi obrajii", de aceea, dacă spun asta, să ştii că e salutul meu de inimă. Şi-i zice Jivkov: „Tovarăşe Ceauşescu, tovarăşul Andrei – care a făcut foarte mult pentru relaţiile româno-bulgare, care ne-a sprijinit pe noi doi –, azi e ziua lui de naştere. Propun să fiţi de acord ca prietenii lui, Mladenov şi cu Lukanov, viceprim-ministrul cu problemele economice şi ministrul de Externe, să îi dea diseară o masă". Ceauşescu aprobă şi atunci mă felicită şi el. Şi vine şi Elena Ceauşescu. „Dragă, dar nu ne-ai spus şi nouă că e ziua ta? Să ştie numai tovarăşul Jivkov?". Am tăcut din gură. Seara, la masă, îmi spune Mladenov, care a fost urmaşul lui Jivkov: „Tovarăşe Andrei, noi am făcut un import de o sută de televizoare japoneze ultimul tip, pentru CC, pentru unele case de oaspeţi. Tovarăşul Jivkov mi-a dat sarcină să-ţi dăm şi dumitale unul cadou...". Ajung în ţară şi-mi spune Nicolcioiu[24]: „Tovarăşul Jivkov v-a dat un televizor, l-a văzut tovarăşa Ceauşescu şi a spus: «Nu,

dragă, hai să-l punem la o casă de oaspeți, acolo unde vine și Andrei din când în când, să-l vadă acolo»".

Chiar așa?

Trăiește Nicolcioiu. De când a venit ea în delegații, noi n-am mai primit nici măcar diurna aia nenorocită de 6 dolari pe zi. Mergeam peste hotare fără să avem niciun fel de diurnă. Dar ea făcea și băşcălie. Eram cu Dumitru Popescu în Laos[25], și de acolo securiștii treceau Mekongul și cumpărau fel și fel din Thailanda. Îi aduceau și Elenei Ceaușescu. Și ea ne întreba în bătaie de joc, pe mine și pe Popescu: „Voi ce v-ați cumpărat de-aici?". Eu repet întruna: cine-l analizează pe Ceaușescu per total face o mare greșeală. Ceaușescu trebuie analizat pe etape, pentru că el a suferit schimbări fundamentale. Ceaușescu a avut totul gândit în 1965. Și una dintre probleme este că, în timp ce mulți dintre ceilalți erau căsătoriți cu evreice, el era căsătorit cu o româncă. Avea o familie cu trei copii. Iar ea, ca să-l apere pe Ceaușescu de ispite, ea era cea mai aprigă păstrătoare a tradiției morale. Însă în problema asta, a opoziției față de religie, ea l-a pregătit. Și a luat poziție.

Adică?

Prin 1972–1973, Ceaușescu avea o anume poziție. A spus-o în Secretariat: „Fiți atenți că mulți de-ai noștri au rămas din timpul ilegalității la broșura lui Panait Mușoiu[26], care are ca motto din Marx «Religia este un opiu pentru popor». Dar e greșită teza lui Marx. Pentru că sentimentul religios este unul foarte durabil". A pledat și în Congo, în 1972[27] – că și acolo era o problemă cu cei care erau intransigenți cu sentimentul religios și cei care voiau o deschidere – pentru toleranță față de credință.

Și de unde se vedea că nevasta l-a pervertit la poziții ferm ateiste?

Expresia concentrată a acestei pervertiri sunt înmormântările părinților. La înmormântarea lui taică-său

a adus preoți, s-a făcut slujbă religioasă, tot ce vrei. Față de mine, ea l-a criticat pe Ceaușescu: „Nu trebuia făcută treaba asta de noi". Când a murit maică-sa, n-a mai fost slujbă, n-a mai fost nimic religios. Mama lui.

Care fusese o femeie foarte credincioasă...

Cazul meu. În 1978, am plecat la o conferință pe probleme ideologice, cu Dumitru Popescu, la Budapesta, și a murit taică-meu. A dat telefon și Ceaușescu, mi-a transmis condoleanțe și mi-a trimis un avion să vin la Craiova. „Tovarășe Ceaușescu, eu am o problemă, i-am zis la telefon. Maică-mea vrea să-i facă înmormântarea după credința ei: cu preot, cu pomană... Mi-a spus: «Muică, dacă ție-ți face rău asta, mai bine nu mai vii la înmormântare»." Iar Ceaușescu, ferm: „Nu, du-te la înmormântare, maică-ta hotărăște cum să fie înmormântarea lui taică-tău, că e soțul ei". Ajuns la București, mi-a telefonat iarăși Ceaușescu. „Uite, ăștia de la Securitate m-au informat că ai fost în biserică, că te-ai închinat, că nu știu ce". Dar nu în sens rău.

Eu știu altă întâmplare. Am fost la Petrești în 2009. Și mi-au spus consăteni ai Elenei Ceaușescu că în toamna lui 1989 ea trecea prin sat venind din teren – era deputată de Argeș. Și s-a oprit la cimitir, unde e înmormântat tatăl ei. Avea portbagajul plin cu pachețele de pomană. Pe drum, în fața cimitirului, a împărțit pomană cui trecea pe-acolo. Preotul a confirmat.

Dar era împotriva misticismului. Era înapoiată. Acum să știi că una dintre deosebirile fundamentale dintre social-democrații lui Titel Petrescu din timpul războiului și comuniști era atitudinea față de religie. Social-democrații erau permisivi, credincioși... Mi-a spus-o și Voitec[28].

Despre nunta Ceaușeștilor n-ați aflat nimic?

Nu.

Bijuteriile și gâlcile Tovarășei

Avea multe bijuterii Elena Ceauşescu?

Avea destul de multe şi valoroase. Purta dintre ele, dar nu des. În vizita din Spania[29], în programul Elenei Ceauşescu a fost şi o întâlnire cu doamne din înalta lor societate. Şi soţiile unor burghezi spanioli au spus: „Din toate câte suntem aici, nimeni nu are bijuteriile doamnei Ceauşescu". Am fost în Africa Centrală, la Bokassa[30], în 1972[31]. Aveam 41 de ani atunci, şi acolo m-am impus eu şi mai mult. În vizita aceea din nouă ţări africane am avut două sarcini. Una – să elaborez împreună cu gazdele documentele, comunicatele şi declaraţiile comune. Şi a doua – să organizez întâlnirile cu partidele lor politice. M-am achitat foarte bine de ambele. Am organizat inclusiv prima întâlnire a lui Ceauşescu cu Arafat. În Africa Centrală a fost un spectacol, după care Bokassa a scos o cutiuţă de argint, iar din ea nişte cercei cu diamante, un lănţişor cu diamante şi o brăţară cu diamante. Şi i-a spus Elenei Ceauşescu: „Acestea sunt pentru dv.".

De ce atât de darnic?

Pentru că şi noi făceam cu ei înţelegeri economice bune. Şi, slavă Domnului, Africa Centrală era una dintre cele mai bogate ţări în diamante. I-a dat şi lui Ceauşescu un ceas din aur alb, cu diamante. A doua zi mă cheamă Ceauşescu: „Tovarăşe Andrei, mergi tu şi vezi cu Atanasiu[32], prezintă-i cadourile lui Bokassa". Ce-i adusesem noi?! Lui, un radio în cutie de lemn – „Dâmboviţa" parcă se chema. Iar pentru nevastă-sa – o bluză cu râuri, lucrată la Tismana, o fotă şi o năframă cum se poartă în Oltenia...

O maramă.

Da. Aşa. Atanasiu, şeful protocolului de atunci, i-a prezentat lui Bokassa cadourile. Acesta când

vede aparatul de radio întreabă: „Sony?"; Atanasiu a răspuns: „Nu, nu, nu..."; „Sanyo?"; „Nu."; „Phillips? *Mais qu'est ce que c'est?";* „Este un produs românesc." Bokassa, scârbit, întoarce capul: „C'est mieux, c'est mieux" – adică „nenorociților, eu vă dau vouă diamante, și voi...". Ajungem și la costumul național... Bokassa bagă degetul – știi că la maramă sunt niște cusături cu fir – și întreabă: „Aur?"; „Nu."; „Argint?"; „Nu."; „Mais qu'est ce que c'est?"; „Un produs românesc". Și întoarce iarăși nasul și spune iarăși: *„C'est mieux, c'est mieux"* – adică e mai bine că nu e aur sau argint.

Eu știam că lui Bokassa i s-a făcut totuși un veritabil cadou și întru totul pe placul lui – o fată de-a noastră care-i căzuse lui cu tronc.

Da, avea și o sârboaică, iar Tito spunea că ne-am înrudit prin nevestele lui Bokassa – una româncă, una sârboaică. Cum a ajuns fata noastră acolo? A mers un ansamblu artistic condus de Vasile Pungan[33] și cineva de la Securitate. Și ca interpretă de franceză au ales o fată, angajată de Securitate, care trăia la București cu un italian. Lui Bokassa i-a plăcut de interpretă. Și, la încheierea programului, a cerut să rămână acolo. Ăștia au vorbit în țară și au primit aprobarea să o lase. A rămas și gravidă, și ea nu știa dacă e cu italianul, de dinainte de a pleca acolo... sau cu Bokassa. Până la urmă a născut, a stat ceva ani, el i-a dat la plecare cadouri consistente... A revenit la București, a făcut Facultatea de Stomatologie... A mai fost un episod cu Bokassa și interpreta. După doi-trei ani de zile, mă sună Ceaușescu de-acasă: „Măi, Andrei, vezi că Bokassa mă caută aicea, vorbește tu cu el, și vezi ce vrea". Mi-au făcut legătura și aud: „Aici este Bokassa, L'Empereur. Mă cunoașteți?"; „Da, domnule, v-am văzut și în România, și la Bang"; „Uite, sunt aici cu fata, și fata strigă mereu «maman, maman». Vorbiți cu prietenul meu Ceaușescu, să vină maică-sa aici, cu fata...".

Să-i vină soacra!

Ceauşescu le-a dat celor de la Securitate misia să-i organizeze plecarea, nu ştiu cât a stat acolo, când s-a întors... Când a venit în România, Bokassa ne-a cerut iarăşi femeie, nevastă-sa era gravidă. I-au pus la dispoziţie una de-a Securităţii, braşoveancă, avea nume unguresc. El pusese ochii pe Ana Toma, cântăreaţa de muzică populară, abia am salvat-o. Femei în România a mai cerut, din ce ştiu eu, Sukarno. Nu eram eu atunci.

Cine-i dădea sfaturi de imagine Elenei Ceauşescu? Care erau stiliştii ei, cum s-ar zice acum. Violeta Năstăsescu, translatoarea ei de limbă engleză, lasă să se înţeleagă că o consiliase şi ea. De bine, evident[34].

În primul rând că ea comanda peste hotare. Pe cataloage. Era o femeie la Paris care se ocupa special de toaleta ei. Cumpăra şi cosea sau modifica în ţară.

Trimisa ei la Paris ce competenţe avea?

Cred că lucrase designer la APACA.

Şi salarizată, probabil, prin Ambasada României. Ofiţerii din serviciul de pază şi protecţie ştiau că „sfetnicele" ei erau coafeza şi cu Suzana, menajera.

Alea îi trăgeau gâlcile pe picioare. Suzana era bucătăreasă la Snagov. Eu o ştiu bine.

O ştiţi?

Păi, dacă eu mergeam sâmbăta şi duminica acolo, ce dracu'?! Îi spunea Elenei Ceauşescu tot ce mişca. O plăcea pentru că era corectă, era plăcută, o informa... Iar coafeze au fost două: una, înainte, care a fugit în Italia şi a doua, care a fost securistă. Cred că şi cea rămasă în Italia, tot securistă a fost. Amândouă coafezele aveau sarcină dublă: să-i facă, ziua, părul şi, seara, să-i maseze picioarele. Avea venele ieşite afară, aşa, cât degetul...

Dar nu se ducea la doctor, nu s-a operat?

Nu ştiu dacă se mai putea repara. Avea nişte varice mizerabile. Avea şi el hemoroizi, care nu erau vindecabili. La mine era un chin, că eu stăteam lângă ea. Ea aicea, eu aicea şi Ceauşescu acolo. Şi în timpul discuţiilor...

Despre discuţiile la mesele oficiale sau particulare cu ei, vorbiţi?

Nu, stăteam un timp la mesele principale cu ei. Odată cu înrăutăţirea relaţiilor dintre mine şi ei, după ce n-am acceptat să divorţez, n-am mai stat acolo. Dar la discuţiile oficiale, peste hotare, stăteam lângă Elena Ceauşescu şi ea întreba: „Cine e ăla cu ceafă mare? Cine-i ălălalt cu păru-ntr-o parte?". Ceauşescu se uita mustrător la mine, deşi eu eram obligat numai să-i dau ei răspunsul. Mă chinuia pe mine pentru că pe ea n-o certa. Când vorbea el, trebuia să fie linişte mormântală.

Iar ea îşi permitea comentarii tocmai în timpul acela...

Cu mine. Mă lua pe mine la întrebări.

Am văzut o asemenea scenă în filmul lui Andrei Ujică, „Autobiografia lui Ceauşescu". Ea, plictisită la culme, în vreme ce el îşi ţinea *speech*-ul.

Bine, el făcuse şi un tic nervos, ca din când în când să se uite la ea. Lumea spunea că pentru aprobare. Nu, tic nervos. După cum avea ticul nervos cu ceasul. Venea cineva la el în vizită: „Tovarăşe, domnule preşedinte, prietenul dv., preşedintele meu, vă transmite cele mai bune urări... M-a rugat să vă ridic patru probleme... Domnule preşedinte, termin repede". Ceauşescu se uita la ceas. „Tovarăşe Ceauşescu, i-am spus, nu vă mai uitaţi la ceas. Nu mai luaţi ceasul la convorbiri". Şi la Târgovişte se uita mereu la ceas. Iar cei din completul de judecată credeau că are vreo relaţie cu cerul, că e un avion ce-l aşteaptă în aer. Şi când ne-au dus pe noi în închisoare, prima grijă a fost să ne

ia ceasurile, crezând că avem ceasuri care au legături cu exteriorul.

Elena Ceauşescu primise cadou un yacht de la regele Iordaniei. A scris-o şeful Direcţiei a V-a, generalul Marin Neagoe[35]...

Nu ştiu ce cadou... Aveau un singur vapor pe lacul Snagov. Eu numai pe-acesta îl cunosc.

Simpatii şi slăbiciuni

S-a spus că pe Imelda Marcos[36] a admirat-o Elena Ceauşescu şi că aceea a fost inspiratoarea ei în accesul la putere...

Nu, ea s-a înţeles bine cu nevasta lui Zulfikar Ali Bhutto[37]. Pe Imelda nu, că era femeie frumoasă. Era femeia cu 400 de perechi de pantofi.

Atunci era o raritate. Acum... au şi „vedetele" noastre. Cu mama lui Benazir Bhutto[38] ce puncte comune găsea?

Era o femeie respectuoasă, cuminte. Studiase la Londra. I se adresa Elenei Ceauşescu cu multă politeţe, o politeţe prin care lăsa să se înţeleagă că ea, oaspetele, ştie mai bine despre toate decât gazda. Nicolae şi Elena Ceauşescu se simţeau bine cu familia şahului Iranului[39]. De la început au privit cu suspiciune şi supărare schimbarea lui[40]. Înainte de a avea loc marea manifestaţie de la Teheran, şahul trebuia să vină în Bucureşti. Noi deja pusesem drapelele Iranului pe străzile Bucureştiului. N-a mai venit.

Nu o complexa frumuseţea împărătesei Farah[41]?

Ea se simţea bine în prezenţa ei. Şi aceasta era femeie foarte cultivată şi înzestrată. Discuţiile ei erau pline de curtoazie. Iar Ceauşeascăi îi plăcea – se simţea superioară. Complexul... Elena Ceauşescu de ce punea aşa de mult accent pe aceeaşi culoare de îmbrăcăminte ca şi regina Maria?! Culoarea ei preferată, ca a reginei

Maria, era violetul. Aflase lucrurile acestea, îi spunea croitoreasa... şi era un complex faţă de familiile regale. Dar nu i-a plăcut, a fost un dispreţ suveran şi o displacere amicală, ca să glumesc, între Elena Ceauşescu şi Raisa Gorbaciova[42]. La fel, între Elena Ceauşescu şi nevasta lui Giscard d'Estaing.

Dar pe Jovanka Tito[43] o plăcea?

Mai ales doamna Maurer. Mi-a zis Elena Ceauşescu mie că, rămânând acolo, într-o vizită pe Insula Brioni, nevasta lui Maurer i-a spus Jovankăi Tito: „Dragă, dar ţi-ai ales aici ofiţeri unul şi unul – înalţi şi supli!". Şi spunea Elena Ceauşescu: „Şi-au început să chicotească curvele între ele!". Asta e expresia ei.

„Colorat" vă mai vorbea Elena Ceauşescu! Ofiţeri din serviciile de pază şi protecţie au povestit presei că Elena Ceauşescu dovedise nişte slăbiciuni – pentru Stănculescu, pentru doctorul ei...

Nu. Dar că ea avea o simpatie pentru Stănculescu, da. Chiar dacă ar fi poftit, Elena Ceauşescu era prea fricoasă ca să se angajeze într-un amantlâc. După căsătoria cu Ceauşescu, nu cred că a avut vreunul. Înainte, da. După asta, poveşti. Era de-o urâţenie nemaipomenită. Avea un fund mare şi gros.

Eraţi cu o generaţie mai jos, o priveaţi ca pe-o bătrână...

Am cunoscut-o în 1965. Printre ele, femeie mai tentantă şi cu experienţă era madam Maurer. Asta, da, animal de rasă. Nu neapărat frumuseţea contează. În curse cad mai ales femeile tentante. Elena Ceauşescu a avut slăbiciuni, dar nu şi curajul să treacă la fapte. Înainte de căsătorie, din informaţiile mele, ea a fost cuplată cu unchiul lui Iliescu.

Cu acel Eftimie[44]? Măcelar dacă lucra într-o carmangerie...

Aşa. Ilegalist înaintea lui Ceauşescu. Mi-a spus-o Suzana Gâdea[45], pentru că Elena Ceauşescu i-a

mărturisit: „A, păi uite, pe Ionel îl cunosc bine, am mers cu el la fratele Gheorghe Petrescu – la Văcăreşti şi la Târgu-Jiu". Şi ea ar fi spus că: „Acolo, la Târgu-Jiu, dormeam într-o odaie, nu mă jenam de el că era un copil cu pantalonii scurţi şi, de fapt, eu am fost prietenă cu unchiul lui". Asta mi-a spus Suzana Gâdea înainte de 1989. Şi pot să mai spun că ea era mult mai versată decât Ceauşescu. El era şi aici un fanatic, dintr-o familie de zvăpăiaţi, de aprinşi. Şi fiu-său, Valentin, o persoană admirabilă, la meciuri era pătimaş ca tatăl său. A bătut Ştiinţa Craiova – legată de mine – echipa Steaua. Şi-a doua zi, Ceauşescu nu mi-a vorbit. Aşa erau. Şi temperamentali, pătimaşi. Am aflat că Valentin s-a încurcat la 14-15 ani cu fata lui Borilă[46]. Familia fetei împreună cu familia Ceauşescu au încercat să-i despartă, dar nu s-a putut. Fata lui Borilă era mai mare ca el cu doi ani. Venea cu el la Snagov. Au şi un copil. Dar niciodată nu l-am văzut pe Ceauşescu sau pe ea mângâind nepotul sau să-l ia în braţe. Le-a părut bine amândurora când Valentin s-a încurcat cu fata lui Dună, copreşedintele Băncii Româno-Franceze. După 22 decembrie, Dună a fost preşedintele Băncii Ţiriac şi după aceasta a fost preşedintele Credit Bank. Pe Dună nu-l lăsase Elena Ceauşescu să fie preşedintele Băncii de Comerţ Exterior, după venirea de la Paris, pentru că Securitatea a scris: e prieten cu Ştefan Andrei şi Gogu Rădulescu. Cu fata lui s-a însurat Valentin după ce-a divorţat, în '89, de fata lui Borilă. Iar fata lui Borilă a plecat cu nepotul Ceauşeştilor în Israel. Pentru că maică-sa era evreică. Elena Ceauşescu n-a înghiţit-o pe fata lui Borilă. Şi a mers până acolo încât Ceauşescu l-a chemat pe Borilă şi i-a spus să vorbească cu fata lui să termine cu Valentin. Nu-i convenea pentru că Borilă a fost cetăţean bulgar, iar Ecaterina Borilă era unguroaică şi evreică. Borilă a fost în URSS, a fost pe frontul din Spania. Dar el era bulgar la origine, bulgar-bulgar. Ca şi Vasile Vâlcu, Coliu[47]. Partidul Comunist din Bulgaria avea o altă trecere la Comintern decât

Partidul Comunist din România. Era Dimitrov acolo, era Kolarov[48]. Şi ei erau mai războinici, au avut şi luptă de partizani. Acelaşi a fost argumentul şi în discuţia cu Valter Roman, când l-au chemat pentru băiatul lui, Petre[49], că umblă cu Zoia[50]. Când Elena Ceauşescu i-a spus: „Uite, am deja pe Valentin căsătorit cu fata unui bulgar şi a unei unguroaice. Mai vii şi tu, care eşti evreu maghiar, nevastă-ta este spaniolă. Ce-o să spună poporul? Ăsta ne vorbeşte nouă de patriotism şi copiii şi-i căsătoreşte numai cu străini?". Mie Valter Roman mi-a povestit.

Dar se punea problema căsătoriei? Zoia era încă liceană atunci...

Nu, era împotrivă ca prietenia dintre cei doi să mai continue.

Tentaţia Floricilor Bihorului

Dar fixaţia lui Ceauşescu faţă de nevastă cum o explicaţi?

Şi Ceauşescu a avut slăbiciuni. Însă el dorea să fie un exemplu, să câştige şi prin aceasta în faţa celorlalţi.

Ce slăbiciuni a avut Nicolae Ceauşescu?

Să-ţi dau un exemplu. Am fost cu el în Bihor. Şi pe traseul cu alaiuri de oameni ai muncii veniţi să salute, el comenta „Uite ce frumoasă e asta, uite la astălaltă...". Şi ajungem cu Ceauşescu şi cu Stane Dolanţ[51], secretarul executiv al Uniunii Comuniştilor din Iugoslavia, la vânătoare pe domeniul Balc. „Ia, vorbeşte cu tovarăşii de la Oradea să ne trimită aici nişte soliste", îmi zice Ceauşescu. La Bihor erau trei cântăreţe. Vestite. Pe toate le chema Florica – Bradu, Ungur şi Duma. Au venit câteştrele, repede, bineînţeles. Şi când ne-am aşezat la masă au început să cânte. Una dintre ele, s-a apropiat de Ceauşescu şi şi-a împins sânii în el în timp ce-i cânta. Şi tocmai când

Ceauşescu se apucă să şi bea mai mult ca de obicei, apare nevastă-sa. Către el: „Îţi place de asta?". Şi către ele: „Ia plecaţi de-aici!". A doua zi, Ceauşeasca verifica „situaţia" cântăreţelor, cu dosarele lor de la Securitate în faţă. Eram cu Ceauşescu, dar ea, dintre dosare, mi se adresa mie: „Andrei, dar ce femei îi aduci tu, aici, Tovarăşului? Uite, aia a făcut cutare, cealaltă cutare...". Vieţi de artiste! „Tovarăşa Ceauşescu, am primit de la tovarăşul Ceauşescu indicaţia, am spus eu. Eu nu verific, tovarăşa Ceauşescu. Mi-a zis Tovarăşul să vină orchestra cu nişte solişti – nu i-am desemnat eu –, şi au venit". Iar Ceauşescu tăcea ca omul vinovat... Mai putea face ori zice ceva?!

Vreau să vă întreb cum priveau ei emigrările fiilor de ilegalişti.

Ei, aici, aveau o concepţie... Nu înţelegeau nici plecările peste hotare şi nici străinii care voiau să se stabilească în România. Într-o discuţie cu el i-am zis: „Tovarăşe Ceauşescu, vă fac o listă cu o sută de mari personalităţi din străinătate, începând cu dr. Davilla, Xenopol, dr. Felix, care au venit în România şi au făcut treabă şi aici. Acesta e fenomenul şi trebuie să-l acceptăm şi să ne folosim de el".

Bine, dar nu vedea în anii 1980 cât de util le era ungurilor lobby-ul emigraţiei lor? Nici cu fenomenul acesta nu era de acord?

Nu. Un caz concret. Când am fost în Australia, un bărbat – cu trei copii şi nevasta plecaţi din România – a cerut să revină acasă. Elena Ceauşescu a mângâiat copiii, iar după aceea a poruncit: „Măi, luaţi-le numele ca nu cumva să se întoarcă în România!". O concepţie total înapoiată. Un român s-a căsătorit cu fiica unui emigrant politic comunist grec care a trăit în România. Şi, ca specialist, a fost cerut la Viena, dar comisia de cadre a refuzat să-i dea aprobarea. Mă duc la Ceauşescu şi-i spun: „Bine, dar el e căsătorit cu fiica unui tovarăş

comunist grec venit în România!". „Bine, zice el. Dar trimite pe unul care să fie căsătorit cu o româncă".

De ce credeți dv. că Nicu Ceaușescu s-a sfârșit așa de repede?

Ducea și dinainte o viață...

Moștenise, probabil, viciul bunicului Andruță.

Da. Și Zoia era băutoare de votcă și fumătoare de Pall Mall. Începuseră de prin liceu. Amândoi băieții au început viața sexuală de timpuriu. Valentin nu bea însă.

Dumitru Popescu a scris, iar în epocă se zvonea, că v-ar fi preferat pe dv. să le fiți ginere. V-ar fi făcut și o propunere. Așa a fost?

Tentativele lui erau sortite eșecului. Între mine și Zoia era un zid chinezesc. Eu eram căsătorit, aveam un copil, mă împăcam bine cu Violeta. Era imposibil de închipuit că mi-aș fi luat ca socri pe soții Ceaușescu. Ulterior, Zoia a avut o căsătorie binefăcătoare, durabilă, cu un soț deștept, delicat, credincios.

Dar nu era o diferență prea mare de vârstă între dv. și Zoia? 18 ani – o generație...

Dar ei nu mergeau la asta.

Se-amesteca și Nicolae Ceaușescu, pe urmele soției, în viața copiilor săi?

Copiii lor nu s-au aranjat pentru că se băgau ei. Nicolae Ceaușescu mi-a propus direct să divorțez. Sunt căsătorit, cu copil, am zis eu la sfatul lui de divorț. „Ei, copilul e mare", a zis el. Dar să zici așa, e ca și cum ai consola: a murit taică-tău, lasă că era bătrân...

Cum se face că vigilenta Elena Ceaușescu nu a intervenit și la alcool?

Nu avea ce să le facă. Pentru că și Ceaușescu a fost băutor. Până prin 1975. Ți-am spus că la el, la sediu, avea sticla de țuică în spatele ușii de la birou. Și bea și în timpul programului. Țuică de Pitești. Și la mese, când dădea mese în cinstea membrilor din conducerea

partidului, se făcea simpatic vorbitor că băuse. Iar nevastă-sa îi dădea peste mână. Şi, la un moment dat, ca să schimbe lucrurile, i s-a pregătit cu struguri de la Vrancea un vin special, de 9 grade, la Băneasa. Şi îi dădea în sticle de juma' de litru. Ea hotărâse să i se dea sticle de jumătate.

Ceauşescu a trecut la regim când a fost cazul. Dar Nicu n-a putut fi dezvăţat?

Nu, nu. Beau băuturi tari. Zoia bea votcă. Ceauşescu nu mi-a permis să fac schimb cu polonezii, să le dau vin pentru votcă, ca să nu mai bea fiică-sa. Nicu bea whisky.

Nu se plângea niciodată Ceauşescu de ei?

Nu, părinţii n-aveau şi viciul acesta. Nici el, nici ea. Dar, ştiau, da. Până la urmă, nu din cauza aceea au făcut programul de închidere a restaurantelor la ora 22.00?!

Din cauza lor?

Sigur că da. Asta a plecat de la Nicuşor, în primul rând.

Iar cei care eraţi aproape ştiaţi că voia, de fapt, să-şi liniştească fata şi mezinul. Ciudată e soarta: stăpâni peste toată ţara şi legaţi de mâini cu cei de-acasă! Şi cum vi s-a spus celorlalţi din conducere?

A zis să nu stea tineretul, lumea în restaurante noaptea târziu. La 22.00 să închidă programul şi să se odihnească toţi.

Note

1 „Radio Europa Liberă, despre urmaşul lui Ceauşescu", în *Scînteia. Jurnalul României – acum douăzeci de ani (Supliment Jurnalul Naţional)*, 2 februarie 2009.

2 Jiang Qing (1914–1991), ultima soţie a lui Mao Tze Dun, a avut un rol nefast în dirijarea „revoluţiei culturale".

3 Liu Shaoqi (1898–1969), lider al Partidului Comunist Chinez. A decedat în închisoare, după ce a fost arestat în timpul „revoluției culturale".

4 Alexandru Marghiloman (1854–1925), om politic conservator, deputat, ministru. Prim-ministru (martie–noiembrie 1918), în mandatul lui s-a semnat Pacea de la Buftea–București, între România și Puterile Centrale. După război, a condus Partidul Conservator, intrat într-un vizibil declin.

5 Mihail Manoilescu (1891–1950), economist, om politic. Apropiat al lui Carol al II-lea, a susținut restaurația, apoi a fost un membru influent al camarilei. Ministru de Externe în vara lui 1940, care a semnat, din partea României, Dictatul de la Viena, prin care era cedat Ungariei nord–vestul Transilvaniei. A scris lucrări despre corporatismul economic. Arestat în 1948, a decedat la închisoarea de la Sighet.

6 Nicu Ceaușescu a deținut funcțiile de prim-secretar al CC al UTC, ministru pentru Problemele Tineretului și președinte al Asociației Tineretului și Studenților Români pentru Națiunile Unite (1983–1987), în 1984 fiind președinte al Comitetului Consultativ al ONU pentru Anul Internațional al Tineretului.

7 Ion Traian Ștefănescu (n. 1942), profesia de bază: jurist. Membru al CC al PCR (1974–1989), membru supleant al CPEx (1988–1989). A deținut funcții precum: președinte al UASCR, prim-secretar al CC al UTC și ministru pentru Problemele Tineretului (1972–1979), prim-vicepreședinte al Consiliului Culturii și Educației Socialiste (1982–1984).

8 Nicolae Giosan (1921–1990), profesia de bază: inginer agronom. Membru al CC al PMR/PCR (1960–1989), membru supleant al CPEx (1974–1989). Profesor universitar la Institutul Agronomic din București (din 1962); președinte al MAN (1974–1989).

9 Iuri Vladimirovici Andropov (1914–1984), lider sovietic. A condus PCUS, între 1982 și 1984.

10 Alexandr Nikolaievici Iakovlev (1923–2005), unul dintre artizanii reformelor lui Gorbaciov.

11 Helmuth Kohl (n. 1930), politician vest-german de orientare creștin-democrată. A fost cancelar al RFG, respectiv al Germaniei, între anii 1982 și 1998. Este cel mai longeviv cancelar german, de la Otto von Bismarck până în prezent. În perioada mandatului său s-a realizat unificarea celor două Germanii.

12 Alexandr Iakovlev, *Ce vrem să facem din Uniunea Sovietică. Convorbire cu Lilly Marcou*, Humanitas, București, 1991.

13 În perioada 17–18 noiembrie 1988, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în RDG.

14 Lavinia Betea, „Cum i-a zis Ceaușescu «adio» lui Gorbaciov", în *Adevărul*, 13 iulie 2011.

15 Lavinia Betea, „Agenda Elenei Ceaușescu", *Jurnalul Național, Suplimentul Scînteia*, 11, 12 și 14 decembrie 2009, p. 1.

16 Poliana Cristescu (n. 1954), profesor. Membru al CC al PCR (1984–1989), președinte al Consiliului Național al Organizației Pionierilor (1983–1989).
17 Gheorghe Petrescu (1915–1987), profesia de bază: tehnician agronom. Membru al CC al PCR (1965–1987). Membru al PCdR din 1936. Fratele Elenei Ceaușescu. În timpul războiului, a fost închis în lagărul de la Tg. Jiu. A fost directorul unei direcții a Securității (1948–1952). Din 1955, a deținut funcții în structurile de conducere a Sindicatelor.
18 Maria Bobu (n. 1925), jurist. Membru al CC al PCR (1984–1989), ministrul Justiției (1987–1989). Soții Maria și Emil Bobu erau nelipsiți din anturajul soților Ceaușescu în anii '80.
19 „Academician, doctor, inginer" era prezentarea oficială a Elenei Ceaușescu.
20 În perioada 5–10 septembrie 1973, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Venezuela.
21 În perioada 10–13 septembrie 1973, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Columbia.
22 La 11 septembrie 1973, generalul Augusto Pinochet a condus o lovitură de stat militară, prin care l-a îndepărtat de la putere pe președintele Salvador Allende.
23 În perioada 13–15 septembrie 1973, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Ecuador.
24 Vasile Nicolcioiu (n. 1937), șef al Protocolului (1983–1989).
25 În perioada 26–28 mai 1978, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Laos.
26 Panait Mușoiu (1864–1944), socialist. A scris articole și broșuri de popularizare a marxismului, precum *Despre mișcarea socialistă*.
27 În perioada 18–21 martie 1972, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Republica Democrată Congo.
28 Ștefan Voitec (1900–1984), ziarist. Socialist (1927–1948), după 23 august 1944 a fost adept al apropierii PSD de PCR. Membru al CC al PMR/PCR (1948–1984), membru al Biroului Politic al CC al PMR (1948–1952), membru al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1974), membru al CPEx (1974–1984). A deținut și alte funcții precum: ministrul Educației Naționale (1944–1947), ministrul Comerțului Interior (1955–1956), vicepreședinte al Consiliului de Miniștri (1956–1961), ministrul Industriei Bunurilor de Consum (1957–1959), președinte al Consiliului Superior al Educației și Învățământului (din mai 1980).
29 În perioada 21–25 mai 1979, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Spania.
30 Jean-Bédel Bokassa (1921–1996), ofițer, om de stat central-african. A deținut funcțiile de președinte al Republicii Central-Africane (1966–1976) și împărat al Africii Centrale (1976–1979).
31 În perioada 16–18 martie 1972, Nicolae Ceaușescu a întreprins o vizită oficială în Republica Africa Centrală.

32 Coriolan Atanasiu, diplomat, şef al protocolului de pe lângă Consiliul de Stat (1968–1972).
33 Vasile Pungan (1926–1995), economist. Membru al CC al PCR (1972–1986). După o carieră didactică, la Institutul Agronomic din Bucureşti, a intrat în diplomaţie. A deţinut funcţii atât în Centrala Ministerului de Externe, cât şi la misiuni diplomatice ale României (SUA, Marea Britanie, Bulgaria). În mai multe rânduri, consilier al preşedintelui RSR. A fost ministru al Comerţului Exterior şi Cooperării Economice Internaţionale (1980–1986).
34 Cristina Diac, „În intimitatea Elenei Ceauşescu", în *Jurnalul Naţional*, 7 ianuarie 2010.
35 Marin Neagoe, *În umbra lui Ceauşescu*, Bucureşti, Lumea Magazin, 2005, pp. 108–109.
36 Imelda Marcos (n. 1929), politician filipinez, văduva fostului preşedinte Ferdinand Marcos.
37 Zulfikar Ali Bhutto (1928–1979), politician pakistanez. A deţinut funcţiile de preşedinte (1971–1973) şi prim-ministru al Pakistanului (1973–1977).
38 Benazir Bhutto (1953–2007), politician pakistanez de orientare social-democrată. A deţinut funcţia de prim-ministru al Pakistanului (1988–1990, 1993–1996). A decedat în urma unui asasinat politic.
39 Mohammad Reza Pahlavi (1919–1980), şahul Iranului. După ce a condus Iranul între 1941 şi 1979, a fost îndepărtat de la putere de „revoluţia iraniană", condusă de ayatollahul Khomeini. A decedat în exil.
40 Şahul Iranului Mohammad Reza Pahlavi a fost îndepărtat de la putere la 11 februarie 1979, ca urmare a revoluţiei islamice.
41 Farah Pahlavi (n. 1938), soţia şahului Iranului.
42 Raisa Maximovna Gorbaciova (1932–1999), soţia ultimului secretar general al PCUS, Mihail Gorbaciov.
43 Jovanka Broz (n. 1924), văduva fostului lider comunist iugoslav, Iosip Broz Tito.
44 Eftimie Iliescu, cizmar, unchiul lui Ion Iliescu. Membru al PCdR din ilegalitate. A participat la serbarea din Parcul Veseliei, din august 1939, când Elena Petrescu a fost aleasă „Regina Muncii". După 23 august 1944 a fost încadrat în Securitate.
45 Suzana Gâdea (1919–1996), inginer chimist metalurg. Membru al CC al PCR (1979–1989), membru al CPEx (1979–1989), profesor universitar la Politehnica Bucureşti (din 1955), prorector; ministrul Educaţiei şi Învăţământului (1976–1979), preşedinte al Consiliului Culturii şi Educaţiei Socialiste, între 1979 şi 1989. Arestată după evenimentele din decembrie 1989, a fost judecată şi condamnată în „procesul CPEx".
46 Petre Borilă, nume real Iordan Dragan Rusev (1906–1973), profesia de bază: electromecanic. Membru al PCdR din 1924, activist al Internaţionalei Comuniste a Tineretului, fost luptător în Brigăzile Internaţionale din Spania. Spre finele celui

de-al Doilea Război Mondial s-a aflat la Moscova. S-a întors în România cu grad de colonel al Diviziei „Tudor Vladimirescu" şi funcţie de comisar politic. Membru al CC al PMR (1948–1965) şi al Comitetului Executiv (1965–1969), membru al Biroului Politic (1952–1965), vicepreşedinte al Consiliului de Miniştri (1955–1957).

47 Dumitru Coliu, nume real Dimiter Kolev (1907–1985). Membru al PCdR din 1925, membru al CC al PCdR din 1938, în decembrie 1940 a plecat în URSS. Ofiţer politic al Diviziei „Tudor Vladimirescu". După 23 august 1944 a deţinut mai multe funcţii în conducerea partidului precum: membru al CC al PCR (1945–1979), membru supleant al Biroului Politic al CC al PCR (1952–1965), membru supleant al Comitetului Executiv al CC al PCR (1965–1969), preşedinte al Comisiei Controlului de Partid (1960–1965), preşedinte al Colegiului Central de Partid (1965–1969).

48 Vasil Kolarov (1877–1950), fruntaş comunist bulgar. În perioada interbelică, a fost unul dintre membrii importanţi ai Cominternului. A deţinut funcţiile de ministru al Afacerilor Externe (1947) şi prim-ministru (1949–1950) al Bulgariei.

49 Petre Roman (n. 1946), prim-ministru al României (26 decembrie 1989–octombrie 1991).

50 Zoia Ceauşescu (1949–2006), matematician, fiica mijlocie a cuplului Nicolae şi Elena Ceauşescu. Nu a deţinut funcţii politice.

51 Stane Dolanţ (1925–1999), fruntaş al comuniştilor iugoslavi, colaborator apropiat al lui Iosip Broz Tito. A deţinut funcţia de ministru de Interne (1982–1984).

DISIDENTUL PACEPA ȘI MARGINALIZAȚII TROFIN, ILIESCU ȘI BURTICĂ

Pacepa - febleţea Elenei Ceauşescu

Baza documentară a gazetarilor asupra epocii comuniste sunt – chiar şi în zilele noastre – istoriile lui Pacepa. Cartea lui, *Orizonturi roşii*, transmisă de Radio Europa Liberă în foileton după 1987, a fost şi sursă a acuzelor din procesul Ceauşeştilor...

Pacepa spune numai prostii, tâmpenii şi minciuni.

Îl ştiaţi înzestrat cu talent literar?

Nu, nici vorbă! El a avut la dispoziţie nişte oameni plecaţi dinainte din ţară. Şi scriitori nerealizaţi angajaţi de CIA. Printre ei cred că a fost şi unul Alexandru Gheorghiu, diplomat, fost corespondent de presă, care-a trădat în 1986. Le-a povestit Pacepa nişte momente istorice, iar aceia au brodat fanteziile atât de citate şi acum de ziarişti.

Cât de bine v-aţi cunoscut cu Pacepa?

L-am cunoscut în vizita din America Latină în 1973. Nu l-am inclus eu în delegaţie, ci Elena şi

Nicolae Ceauşescu. Ulterior, am făcut cu el şi o vizită în Germania Federală. Coordonam Ministerul de Externe ca secretar al Comitetului Central şi am fost invitat de guvernul lui Willy Brandt. Ceauşescu mi-a spus: „Măi, ia-l şi pe Pacepa cu tine, că el cunoaşte, pe-acolo, bine lucrurile". Aceste două vizite le-am făcut cu el. Toate întâlnirile mele cu el, în calitatea mea de secretar al Comitetului Central, s-au făcut în prezenţa lui Doicaru. Astfel de întâlniri se petreceau după sistemul de la Securitate, luat de la sovietici. Pacepa nu putea veni la mine decât cu şeful lui, cu Doicaru[1]. Aceasta era regula. Dacă primeam şefii rezidenţelor din Franţa, din Italia, ştiam că, după întâlnirea cu mine, aceştia merg şi-i fac raport scris lui Doicaru.

Comenta Ceauşescu foiletoanele lui Pacepa transmise de Radio Europa Liberă?

Nu l-am auzit vorbind niciodată. Cât despre cartea lui Pacepa de la Radio Europa Liberă, părerea mea este că şi Ceauşeştii primeau textul. Cel puţin Elena Ceauşescu şi Nicuşor au citit fabulaţiile lui. Ce păreri aveau ei, nu ştiu. Dar Nicuşor zicea: „Mama-i de vină, că ea l-a făcut mare pe Pacepa."

Cum i-a intrat Pacepa pe sub piele Elenei Ceauşescu?

Atunci când Zoia Ceauşescu s-a supărat pe ai ei şi a plecat fără să spună unde. Iar Pacepa a spus că n-a putut să doarmă de îngrijorare, c-a plâns de frică să nu i se întâmple Zoiei ceva rău. Şi, ca să-i observe Ceauşeştii durerea, a stat în cuşca de la intrarea în vila lui Ceauşescu. Acolo, pe stânga, era o gheretă pentru aghiotanţii care făceau legătura în casă, şi verificau cine intră. Pacepa n-a plecat de-acolo. Două zile şi două nopţi. Nebărbierit, mânca parizer cu pâine. Nu pot să spun anul, însă poţi să-l afli imediat. Pentru că atunci a fost schimbată conducerea revistei *Lumea*. Atunci, cât o căutau pe Zoia, Pacepa a băgat sub ascultare revista *Lumea* de unde era Matei, ziaristul cu care ea s-a iubit.

Ce aveau Ceauşeştii împotriva gazetarului de la *Lumea*?

Că fusese căsătorit, că venea dintr-o familie de liberali, că era el băiat deştept, dar alcoolic. Asta, reţinută ca bârfă. Au băgat sub ascultare şi Institutul de Matematică unde era angajată Zoia Ceauşescu. Şi l-au desfiinţat după ce-au auzit ce vorbesc acolo cercetătorii, în ideea că nu merită să existe. Matei a fost trimis undeva într-o ţară africană, unde am aflat că a şi murit. Dar impresia produsă de Pacepa asupra Elenei Ceauşescu a fost atunci extraordinară. Melinte, ospătarul Ceauşeştilor, mi-a povestit că a auzit-o pe Elena Ceauşescu la masă spunându-i lui: „Uite, vezi ce-au făcut tovarăşii tăi din Executiv? Singurul om care-a stat zi şi noapte lângă noi a fost Pacepa. Uite, ăsta ne e devotat". Pacepa a intrat pe sub pielea Elenei Ceauşescu şi cu probleme legate de bijuterii. Aşa a făcut în vizitele din Liban, Libia, Irak şi Siria[2]. Eu l-am văzut în America Latină. Acolo, în ţări producătoare precum Peru, argintul e foarte ieftin. Şi aurul. Iar Pacepa organiza întâlniri cu zarafii pentru Elena Ceauşescu. Iar ea întreba: „Dragă, astea cât costa?". Atâta. „Dragă Pacepa, eu am fost la Anvers, costă mai scump aici decât la Anvers". Iar el revenea după plecarea lor: „Tovarăşa Ceauşescu, au fost încântaţi de dv. zarafii ăştia – ce vă pricepeţi, cum ştiţi să alegeţi lucrurile cele mai frumoase, ce frumos vorbiţi, adevărată soţie de şef de stat! Şi, uitaţi, vi le fac cadou". Toate bijuteriile care-i plăcuseră, i le aducea Pacepa „cadou" cu banii Securităţii. Asta s-a petrecut în ţările Americii Latine, în 1973.

Pacepa plătea cu banii Securităţii „cadourile" Elenei Ceauşescu. Dar de prosperitatea lui atât de nepotrivită cu salariile din vremea Ceauşeştilor cine se îngrijea?

Cei din Securitate care lucrau în străinătate aveau multe posibilităţi. În primul rând, au fost banii pentru

cutremur primiți de peste hotare, din care Securitatea a digerat. Banii aceia nu-i primea ambasada sau ambasadorul. În 1977 se stabilise să fie predați la secția consulară deservită de securiști. Nimeni nu știe câți bani au ajuns acolo. Ți-am dat un caz. Dar erau afacerile curente făcute prin „Dunărea". Aceea a fost marea întreprindere de comerț exterior a Securității. Ei îi raportau lui Ceaușescu ce și cât voiau. Asupra „Dunării", nimeni nu făcea control.

A lui Ceaușescu a fost creația aceasta?

Ideea a fost a Securității. Prin 1970, așa ceva. Sub Ion Stănescu. Au zis să aibă și ei o firmă care să facă afaceri. Securitatea avea control propriu asupra ei, Ministerul de Finanțe nu controla Securitatea la fonduri. Nimeni nu știe câți bani intrau altfel decât declarau ei. Așa au apărut mulți securiști cu sute de mii de dolari după 1989, pentru că nimeni nu știa câți bani a avut Securitatea. Banii de la Partid îi știam. În 1989, de la Întreprinderea Carpați a Partidului s-au vărsat la bugetul de stat 225.000 de dolari. Banii Întreprinderii „Carpați" a Gospodăriei Partidului. Dar n-am știut niciodată câți sunt banii „Dunării". Funcționarii ei erau aici, dar făceau afaceri în străinătate. Doar Ceaușescu știa de rapoartele și de banii lor. Prin el, mă „împrumutam" și eu de la ei. Dacă se întâmpla să am nevoie urgentă de bani, ca viceprim-ministru al Comerțului Exterior, îi spuneam: „Tovarășe Ceaușescu, dați-ne din fondurile dv. pentru trei luni 20.000.000 de dolari".

„Din fondurile dv...", îi ziceați lui. Avea și Securitatea plan de producție? Era Pacepa, în calitate de consilier al lui Ceaușescu, și „șef de plan"?

Să lămurim o chestiune. Fundamentală. Noțiunea de consilier pentru el și Doicaru a fost creată de mine. Când am mers cu Doicaru peste hotare, n-am putut să-l prezint vice-comandant al Securității din România. L-am dat consilier al președintelui României. Dar el

în țară nu era consilierul lui Ceaușescu. Nici Pacepa. Erau și consilieri prezidențiali, dar aceștia lucrau în sediul CC, sub comanda lui Ceaușescu. Așa a fost Malița, așa a fost Gigea[3], așa a fost Nicolae Constantin[4], așa a fost Pungan. Singurii consilieri cu etichetă pusă pentru străinătate erau Pacepa și Doicaru. Afară, dacă dădeam o știre, spuneam că a participat Ion Mihai Pacepa, consilier al președintelui României. În relațiile de sus, din țară, nu a fost niciodată spus că Doicaru și Pacepa sunt consilieri ai președintelui... Altă sursă de bani pentru Pacepa și securiștii importanți provenea din banii pentru propagandă externă. Ei tipăreau cărțile lui Ceaușescu.

Nu secția de Relații Internaționale împreună cu secția de Propagandă se ocupau de „opera" Ceaușeștilor peste hotare?

Pentru aceste cărți publicate de secretari ai CC al PCR sunt aprobări ale Comitetului Executiv al CC al PCR. Iar cărțile Elenei Ceaușescu se făceau împreună cu Ursu. El se ocupa de partea științifică. Securitatea primea și taxele consulare care nu erau vărsate la Ministerul de Externe, ci la Securitate. La contractele făcute de întreprinderile de comerț exterior ale statului, Securitatea venea și spunea: „Ne dați și nouă atâta pentru că am contribuit să se facă acest contract". Luau și de acolo o parte. Pe urmă, plata pentru evreii și nemții plecați peste hotare. Acesta era contul Securității, la dispoziția lui Ceaușescu.

Și ce-a făcut Ceaușescu cu banii aceia?

Ceaușescu i-a depus la Fondul Valutar Centralizat. Două miliarde și nu știu cât în 1989. Ceilalți, din anii precedenți, au fost băgați la datoria externă.

Cumpăra Pacepa tablouri și obiecte de artă? Sau le primea cadou? Dv., de exemplu, primeați cadouri din țară?

Nu știu. Nu pot să spun ce relații avea el. Securitatea era peste tot. Am avut și eu tablouri primite cadou de

la Baba, Ciucurencu. Am fost coleg de clasă cu Sabin Bălaşa la Liceul „Fraţii Buzeşti" din Craiova – şi mi-a făcut şi el cadou tablouri.

În misiunea extrădării lui Pacepa

Nu pot ocoli o întrebare stânjenitoare legată de istoriile povestite de Pacepa despre dv. Este povestea scabroasă a unei petreceri când Nicu Ceauşescu, beat, urinează pe platoul cu stridii ca să vi le „condimenteze". Alta e relatarea distracţiei preferate a Elenei Ceauşescu: să asculte casetele – aduse de Pacepa! – cu înregistrările unor întâlniri amoroase ale actriţei Violeta Andrei. Se pare că Pacepa vă ura într-un mod mai special decât pe ceilalţi...

Ce se întâmplă? Niciodată n-am discutat cu nevastă-mea probleme legate de viaţa ei personală. Am avut bunul-simţ să nu-mi pun măcar această problemă. Dar n-aş fi considerat şi n-aş considera asta motiv de divorţ. Ţi-am spus foarte sincer. Şi-apoi, Pacepa a scris atâtea minciuni în legătură cu mine, încât n-am la ce să dau crezare din cele expuse de el în carte. Cu Nicuşor Ceauşescu aveam relaţii speciale. Stătea lângă mine la şedinţe, venea la mine, îi dădeam cărţi să citească. Avea faţă de mine respect. Dar la ziua mea de naştere, niciodată nu a participat. Noi nu dădeam mese acasă. Am dat masă de două ori şi cu doar doi inşi – Burtică şi Popescu. O dată, la Clubul Diplomatic şi altă dată pe Kiseleff 12, la Hotelul Triumf, ce era la dispoziţia Secţiei Internaţionale a partidului. Şi când noi eram la cafea, au apărut Doicaru şi Pacepa cu o cutie de stridii. „Domnule, le-am spus, sunt la cafea, ce să mai mănânc? La mine acasă, Violeta şi băiatul nu mănâncă stridii. Luaţi-le de aici". Dar, în carte, Pacepa scrie că Nicuşor, beat, a urinat peste stridii. Să le condimenteze. Auzi ce tâmpenie!... Vine Pacepa

şi cu alte poveşti despre mine. Că Elena Ceauşescu a zis: „Nicule, să facem o vizită în China". Iar eu aş fi recomandat să întrebăm Comitetul Executiv. Iar Elena Ceauşescu s-a aruncat şi m-a luat de guler ţipând: „Ce Co-mi-tet Executiv? Din tine, un cioban, am făcut ministru de Externe!". Pe oricine întrebi – dintre aceia care au cunoscut raporturile cu Elena Ceauşescu –, va spune că ea nu îndrăznea să mă ia pe mine de guler. Şi că nu luase pe nimeni de guler. Îi certa pe subordonaţii ei direcţi – pe Petru Enache, pe Ursu –, dar asta nu făcea. Şi-apoi, cum poţi să spui că mă luase pe mine – un cioban?! Cu liceul şi facultatea absolvite la zi.

Mi s-a părut că, după Ceauşeşti, a doua ţintă a lui aţi fost dv. De ce?

L-am întrebat pe Harriman dacă acea carte a făcut-o CIA-ul. El a făcut semn din cap că da. Unul dintre consilierii de bază ai lui Kissinger, un om foarte deştept, profesor la Columbia University, mi-a şi spus: „Din informaţiile mele, din surse foarte serioase, Pacepa a urmărit îndepărtarea dumitale de lângă Ceauşescu, considerându-te un auxiliar bun al lui".

Nu e deci, pur şi simplu, antipatia lui Pacepa, ci strategia CIA de a vă despărţi de Ceauşescu.

Adică, Pacepa le-a spus că trebuie să fiu eu neapărat eliminat de către Ceauşescu pentru că am un rol major în problemele internaţionale.

Ce ştiţi despre reacţiile lui Ceauşescu după fuga lui Pacepa?

Din discuţiile mele şi din analiza mea, fuga lui a fost făcută în grabă. N-au fost înştiinţaţi americanii. S-a pus problema dacă Pacepa a fost sau nu, înainte, agent al americanilor. Eu am fost prieten foarte bun cu Harriman, unul dintre cei mai bogaţi oameni din America. A fost ambasador la Londra şi la Moscova în timpul războiului şi a participat la conferinţele de la Teheran, de la Potsdam şi de la Ialta. Şi ambasador extraordinar, cu misiuni speciale.

A fost şi şeful delegaţiei americane cu care delegaţia română condusă de Pătrăşcanu a încheiat, la Moscova, armistiţiul din 12 septembrie 1944.

Da. Harriman a venit la Bucureşti şi, pe baza discuţiilor începute de Maurer în 1967, a fost trimis Macovescu în Vietnam, la Hanoi, să discute ce-i de făcut. Vietnamezii au făcut nişte propuneri, printre care încetarea bombardamentelor asupra Nordului de către americani, ca atunci şi ei să înceteze luptele în Sud. Harriman le-a transmis lui Johnson, ţi-am spus, dar preşedintele american nu le-a acceptat. Şi Harriman a recunoscut că, dacă l-ar fi ascultat Johnson, 10-20.000 de americani mureau mai puţin în Vietnam. Avea o simpatie faţă de România, deşi nu ne iubea ca pe polonezi şi mai ales pe maghiari. El a aranjat cu Manuilski[5], la Conferinţa de Pace, tratatul cu România. Şi, deşi conveniseră să ne dea starea de cobeligeranţă, l-a convins Manuilski să nu ne dea. Pentru că altfel nu puteau sovieticii lua despăgubiri de război. Şi, ca atare, francezii, care nu cunoşteau înţelegerea, au votat să ni se dea cobeligeranţa.

Cu Manuilski sau cu Molotov, care era ministrul de Externe atunci, convenise Harriman?

Cu Manuilski. Negocierile preliminare pe ţări nu le făcea Molotov. Şi, în situaţia aceasta, când Ceauşescu m-a trimis în 1978 să negociez extrădarea lui Pacepa, Harriman a venit la ambasada noastră. L-am primit cu Teodor Marinescu, şi mi-a spus: „Domnule, eu am ajutat pe cineva, din conducerea CIA. Om de maximă încredere, îmi e obligat toată viaţa. Am stat cu el de vorbă. Asta v-o spun dv., confidenţial. Şi pe noi ne-a luat prin surprindere venirea lui Pacepa aici. Noi l-am bănuit, şi încă e sub anchetă, că ar fi agent sovietic, care-ar vrea să se infiltreze în CIA. Să cunoască mai ales agentura noastră din Uniunea Sovietică".

A citat Larry Watts un interviu acordat de Pacepa însuşi unde declară că a fost agent sovietic vreme de 27 de ani[6]...

Al doilea argument că Pacepa n-a fost agent american e faptul că ştia de documentele obținute de rețeaua Caraman prin spionarea NATO. Dacă era agent american, nu i-ar fi prevenit pe americani că sunt spionați cu mult înainte? Şi al treilea argument: dacă ar fi avut de gând să plece, putea uşor obține viza fetei lui, care terminase Institutul de Arte Plastice. Aceea ar fi mers undeva în Occident – i-ar fi aranjat, cum mai făcuse, vreo expoziție – şi l-ar fi aşteptat până când pleca şi el.

Argumentul adus de istorici, după cunoaşterea conținutului înțelegerilor dintre Gorbaciov şi Bush în 1987–1989, este că americanii i-au încredințat lui Pacepa misiunea propagandei anti-Ceauşescu abia din 1987. Atunci când s-a hotărât între cei doi mari ca pentru schimbările ce urmau să fie folosiți şi imigranții...

Pacepa a decis să plece fiind luat prin surprindere. A aflat că este sub anchetă în legătură cu un camion care aducea o serie de produse electronice, televizoare, casetofoane din Liban. Transportul fusese interceptat de Caraman. Şi s-a speriat. L-a trimis pe Andruță Ceauşescu, şeful cadrelor din Securitate, să-i vorbească lui frate-său. Însă Ceauşescu plecase în Deltă. Acolo a şi aflat de fuga lui Pacepa. Ce ştiu eu despre reacția lui Ceauşescu? Că a fost foarte nervos şi supărat. A şi înjurat. El înjura foarte rar, ea drăcuia mai des. Perioada de după fuga lui Pacepa a fost una cruntă. Un sentiment de suspiciune peste tot. Şi eu, care lucrasem cu Pacepa în acele vizite, eram bănuit ca nu cumva să fac parte dintr-un cerc. Cu mine lucrurile au fost simple. „Stați puțin, unde l-am cunoscut eu pe Pacepa? – i-am zis lui Ceauşescu. Pe Pacepa l-am cunoscut într-o vizită când m-ați obligat să merg cu

el în RFG. Dv. l-aţi adus în vizită în America Latină, unde am lucrat cu el. Şi, în ultima etapă, vizitele din Peru şi Ecuador, le-a lucrat el cu tovarăşa Ceauşescu, trecând peste mine şi Macovescu". Ceauşescu nu a pus însă niciodată în discuţia CPEx fuga lui Pacepa.

Dv. – ca de altfel toate sursele din fosta Securitate – susţineţi că Pacepa a plecat de frica anchetei ce-ar fi făcut lumină în „veniturile ilicite", cum li se spunea în epocă.

Da. Au fost şi schimbările recente din sistem care l-au speriat. Reţine că, după venirea lui Postelnicu, Doicaru a fost înlocuit cu Dănescu, care era cu spatele la Ministerul de Interne. Atunci a fost lovitura dată lui Pacepa, care credea că vine el şef. Dar a venit Dănescu de la Interne. Pacepa a simţit că e în cădere şi a început să-şi pună probleme.

Dar de ce nu l-au vrut Ceauşeştii pe Pacepa şeful Securităţii? Doar fusese omul lor drag şi de mare încredere pentru toate treburile murdare de care-i va învinui pe ei, exclusiv, în 1987?

Cu mulţi ani înainte, Caraman a fost unul dintre oamenii care mie mi-au spus – şi cred că a ajuns şi la Ceauşescu – că Pacepa va trăda. L-am cunoscut bine pe Caraman. Când am fost în vizita din Franţa, în 1965 – aceea cu Drăghici, Berghianu, Iliescu, Dumitru Popescu şi eu –, Caraman, care era şeful securiştilor de la Paris, m-a invitat la masă. N-a chemat nici pe Iliescu, nici pe Berghianu, pe mine m-a luat. Şi am mâncat la un restaurant grecesc din Paris. Atunci l-am cunoscut pe Mihai Caraman. Şi am pus bazele unei relaţii bune între noi, ne vizitam şi cu familiile. Am fost la el acasă de mai multe ori. Şi când a căzut echipa Caraman, trădarea – pentru că trădarea a făcut-o unul Iacobescu, din cadrul echipei care a fost câştigat ca homosexual – nu o făcuse Pacepa... Deşi Pacepa cunoştea documentele care veneau de la Caraman şi plecau spre Moscova. Dacă ar fi fost agent american,

i-ar fi avertizat pe americani asupra rețelei Caraman şi asupra transmiterii de informații spre sovietici.

Caraman şi nou-numiții la conducerea Securității începuseră să-i urmărească afacerile. Pentru că bunurile revendicate de Pacepa nu puteau fi cumpărate dintr-un salariu încasat în România lui Ceauşescu...

Da. Caraman, când a venit în țară, a fost trecut la un fel de serviciu de control al Securității. Şi el a interceptat camionul care venea din Liban, cu televizoare, fel de fel de aparatură modernă. Iar Pacepa s-a speriat, ştiind şi că se crease un climat... A fost luat prin surprindere şi a plecat prin surprindere. Avea multe la activ. Printre altele, un dosar cu tatăl lui, ceh, care în timpul războiului colaborase cu germanii.

El îşi prezintă tatăl ca proamerican. Ciudat este că în Securitate au făcut carieră ambițioşii cu probleme de dosar. Şi ilegaliştii, care nu se purtaseră bine în anchete, au fost trimişi la Securitate. Lui Ceauşescu îi era cunoscut însă dosarul lui Pacepa.

S-au adunat însă, s-au adunat. Eu am fost primul care a discutat cu Brzezinski[7] extrădarea lui Pacepa. La cererea lui Ceauşescu. Pacepa a fugit în iulie 1978. În septembrie eram la Adunarea Generală ONU, ca ministru de Externe. Şi cu acest prilej m-am întâlnit cu Brzezinski, consilierul preşedintelui pe probleme de Apărare. Mi-a dat sarcină Ceauşescu să cer ca ei să-l extrădeze pe Pacepa. Discuții fără sens şi sarcină imposibilă. Am discutat şi cu omul de la CIA, care ținea legătura cu Pacepa. Ce-i spuneam eu, acela se ducea şi-i transmitea lui Pacepa. Mie, Brzezinski mi-a făcut întâi teoria drepturilor omului. „Stai, domnule, puțin, lasă-mă în pace cu chestia asta, nu vorbeşti cu un elev de şcoală primară, i-am spus eu. În Declarația Drepturilor Omului sunt interesele Americii. Dreptul de a părăsi țara, dar nu şi obligația Statelor Unite de

a primi. Alegeți om cu om, dați aprobarea om cu om, nu primiți pe oricine în America". De altfel, şi acum, americanii nu ne dau vize de intrare în America, cum avem în țările Uniunii Europene. Iar apoi, Brzezinski mi-a spus: „Noi avem o experiență de zeci de ani cu ruşii, n-am extrădat pe nimeni, decât că am făcut schimb de spioni. De la voi nu avem ce să luăm în schimb. Dar dacă îi dați drumul fiicei lui – pe nevasta lui n-o doreşte –, îl băgăm într-o insulă în Caraibe. Acolo nu va vorbi nimic, nu va scrie nimic". Dar cum să trimitem o fiică tatălui, fără aprobarea mamei? Şi nici nu am mandat să discut această chestiune – am zis eu, deşi ştiam că misiunea extrădării e imposibilă. Şi a apărut – după câți ani! – serialul. Când au început să-l difuzeze, Ceauşescu i-a cerut lui Duma să transmită la Washington că înțelegerea a fost că americanii îi vor interzice să vorbească despre familia Ceauşescu.

Dar existase această înțelegere?

Nu. Ți-am spus ce înțelegere existase: dacă pleca şi fata lui Pacepa, îl bagă într-o insulă şi tace. Noi ştiam însă că, dacă se schimbă autoritățile republicane cu democrate, nu se mai respectă înțelegerile de dinainte. Doar CIA este etern.

„Îndepărtarea" lui Celac

Sergiu Celac, ministrul de Externe din primul guvern Roman, era văzut în atmosfera revoluționară din prima parte a anului 1990 ca un mare disident. Component al unei disidențe de grup, în fapt, compusă din sora lui, arhitecta Mariana Celac, şi fostul ei soț, matematicianul Mihai Botez[8]. Zvonurile anilor '80 erau însă altele. Despre Sergiu Celac se spunea că Nicolae Ceauşescu renunțase la serviciile sale de translator de limbă engleză după fuga lui Pacepa. Celac fusese prieten cu Pacepa, făceau vânători

împreună, şi cum toţi apropiaţii lui Pacepa dispăruseră, s-a renunţat şi la Celac.

Nu. Nu acesta a fost argumentul. Pentru că Pacepa îi cunoştea pe foarte mulţi, avea multe relaţii Pacepa... Când mergi cu avionul trei săptămâni de zile în America Latină, între cei care sunt în avion – nu între aghiotanţi –, ci între delegaţi şi translatori se creează nişte relaţii, nu? Iei masa împreună, trei săptămâni de zile. Nu argumentul Pacepa a fost cu Celac. Este adevărat că, până în 1978, interpretul lui Ceauşescu a fost Celac. Celac a dispărut din 1978, dar nu pentru că a plecat Pacepa, ci pentru că am plecat eu, şi mai apoi Burtică, din Secretariat. Pentru că noi oprisem o serie de note făcute de Securitate la adresa lui Celac. Venea cu ele la noi Doicaru şi noi îi spuneam: „Dom'le, nu e cazul, mai verificaţi".

Dar ce-i reproşau lui Celac?

Unul era faptul că, în timpul când fusese şeful Direcţiei Sinteză din Ministerul de Externe, ar fi transmis informaţii elveţienilor şi englezilor. Anumite informaţii.

Când a fost Celac la Sinteză? Că datele referitoare la biografia lui de dinainte de '89 nu prea mai sunt accesibile...

Celac a fost la Sinteză până prin 1972... L-am cunoscut în 1959, când eram secretar al Centrului universitar al UASR-ului. Era şi el în Comisia culturală de la Universitate, fiind student la engleză. Dar el ştia din familie limba rusă. După facultate a fost luat la Externe, ca diplomat. Nu a fost la post în vreo ambasadă peste hotare, a fost şeful de cabinet al lui Macovescu, după aceasta directorul Direcţiei Sinteză. Eu am vorbit cu Ceauşescu să-l aducem la partid. Nu la secţia Cancelarie, ci la Secţia Internaţională. Şi, ca să-i dăm un salariu corespunzător, l-am încadrat – iar Ceauşescu a acceptat – ca şef de sector. Însă el nu avea pe nimeni în subordine şi ţinea legătura cu mine.

Dar Ceauşescu îl cunoştea pe taică-său din tinereţea revoluţionară comună...

Da. Îl cunoştea de la Craiova, unde tatăl lui Celac a fost primul prefect comunist. Celac lucra cu mine direct la secţia de relaţii externe. Celac a fost până în 1978 interpretul lui Ceauşescu de rusă. Şi engleză. Dar după sesizarea aceasta pe care ţi-am spus-o, cu englezii şi cu elveţienii, a apărut altă situaţie ciudată. S-a întâmplat la Moscova. Ceauşescu pleca întotdeauna primul de la recepţie. Desigur că era îngrămădeală la îmbrăcatul paltoanelor, ruşii aveau o garderobă foarte mică. Celac a trebuit să traducă ceva la ieşire şi, când ne-am suit în maşină, el n-a urcat. Şi s-a constatat că el a sosit la ambasadă după ceva timp. Interesant este că s-a întâmplat chiar atunci când a fost singura dată când Ceauşescu a avut întâlniri cu delegaţii străine la ambasada noastră la Moscova. Până atunci, la Kremlin era următoarea situaţie: jos, dedesubtul Prezidiumului de la Sala Congreselor era o sală-bufet cu mese, special făcută pentru întâlniri. Şi eu, care am organizat toate întâlnirile lui Ceauşescu, în 1966, de exemplu, veneam cu oaspetele cu care convenisem să-l aduc şi cu un interpret. Propuneam eu sau îmi dădea Ceauşescu sarcină cu cine să organizez întâlnirile. Cu străinii. Cu sovieticii, nu.

Dar ştiaţi că sunteţi ascultaţi şi discutaţi ca atare...

Ştiam. Şi acolo, pentru că era prima prezenţă a lui Ceauşescu la o întâlnire unde se aflau toţi marii secretari generali ai partidelor comuniste, el spunea: „Vreau să mă văd cu Carrillo, vreau să mă văd cu Codovilla[9], vreau să mă văd...". Şi atunci, când cu Celac, cu ajutorul echipei de interpreţi – că aveam cu mine mai mulţi interpreţi – organizam întâlnirile la ambasada noastră. Nu la vila unde era cazat Ceauşescu, nici în sala pusă la dispoziţie de sovietici. Acesta a fost începutul.

Când s-a întâmplat această poveste cu Celac, care-a stârnit suspiciuni?

Mi se pare că la centenarul naşterii lui Lenin, în 1970.

Iar Ceauşescu a bănuit că Celac s-ar fi întâlnit cu sovieticii şi le-ar fi spus ce se discutase la ambasada noastră cu delegaţii străini, în timpul manifestărilor care au ţinut câteva zile?

Ceauşescu şi Securitatea. Şi, în situaţia cu noua conducere a Securităţii şi ancheta după fuga lui Pacepa, nu s-a mai ţinut seama de înţelegerile mele şi ale lui Burtică cu Doicaru. Şi i-au prezentat lui Ceauşescu dosarul lui Celac cu toate problemele. Iar Celac a fost scos şi trimis la Editura Enciclopedică.

Pentru orice şef de promoţie din perioada 1981–1989, un post de redactor la o editură ar fi însemnat superlativul absolut. Ar fi fost mulţumit şi cu unul de corector la vreo revistă sau editură din Bucureşti sau alt centru universitar. Dar în cazul lui Iliescu sau Celac – ce nu dovediseră măcar veleităţi literare – un astfel de post e sinonim cu alungarea din Paradis! Lui Ceauşescu ce-i păreau editurile acestea?

Un loc de muncă neprimejdios.

Cazul Trofin: veleităţi de succesor

Nu ştiu dacă a fost sau nu menţionat de presa din 1984 decesul lui Virgil Trofin, dar el era văzut ca o răzbunare a lui Ceauşescu. A încercat ceva Trofin în sensul luării puterii?

Am fost de faţă când Elena Ceauşescu i-a spus lui Nicolae Ceauşescu: „Nicule, dar tu ai luat conducerea în 1965 pentru că mare parte dintre membrii CC şi ai conducerii din judeţe, tu i-ai propus în funcţii. Şi dacă venea Apostol în CC cu candidatura, tot tu

luai conducerea – pentru că ei te-ar fi votat pe tine". Într-adevăr, în ultima perioadă a lui Gheorghiu-Dej, Nicolae Ceauşescu făcea propuneri pentru birourile judeţene şi, cu ele, mergea la Dej pentru aprobare. Ceauşescu fiind secretar al Direcţiei Organizatorice. Exact cum va face Elena Ceauşescu la cadre. Doar că ea nu se mai temea că nu aprobă bărbatu-său. Dar ce observase Elena Ceauşescu în legătură cu Trofin? Că o parte mare din conducerea de la Bucureşti lucrase, în tinereţe, la UTM, cu Trofin. Eram – Burtică, Bârlea, Popescu, Postelnicu, Andrei... Prim-secretarii de la Iaşi, de la Braşov, de la Cluj, din alte judeţe şi oraşe mari fuseseră aleşi şi propuşi de Trofin. Şi zice Elena Ceauşescu: „Ăsta, la ora actuală, face ce ai făcut tu înainte de 1965. Şi trebuie schimbat". Trofin mai făcuse şi altă greşeală prin care atrăsese atenţia lui Ceauşescu. Ne-a spus-o Ceauşescu lui Burtică şi mie. Trofin ceruse să se creeze Direcţia Organizatorică în secţia lui. Până în 1965, el fusese adjunctul lui Ceauşescu la Direcţia Organizatorică unde erau cadrele, Securitatea, Armata, Procuratura, Secţia Agrară... Ceauşescu le avusese în mână pe toate. Iar când Trofin a vrut să refacă Direcţia Organizatorică, Ceauşescu a zis: „Ăsta vrea să fie secretar adjunct al partidului, eu ştiu ce înseamnă să ai toată direcţia în mână". Şi atunci, Nicolae Ceauşescu l-a criticat.

În ce împrejurări v-aţi cunoscut cu Trofin?

Mai întâi, pe când eram, în 1959, secretar al Consiliului Asociaţiilor Studenţilor din Bucureşti. Apoi ca şef al comisiei culturale, şi după aceea ca şef al comisiei internaţionale a studenţilor şi, în acelaşi timp, şeful secţiei relaţiei externe a UTM-ului. Omul cu care am lucrat mulţi ani a fost Virgil Trofin. Şi, pe lângă el, Petre Lupu.

Care dintre ei era mai abilitat pentru politică?

Activ, inteligent era Trofin. Mai cultivat era Petre Lupu. Lupu fusese student la Medicină. Virgil Trofin

a făcut şcoala profesională la Nicolina Iaşi. Intrase în partid după război. Din tot biroul UTC de la Iaşi, de cinci inşi, patru erau evrei care au plecat în Israel. Şi a rămas singur Trofin. După aceasta, Trofin a fost luat şi dus la Armată de comandantul biroului regional de acolo. Dat în Armată a fost, cred că, direct maior. În acelaşi timp cu Ioniţă. Amândoi, povesteşte Ioniţă, au mers la Corneliu Mănescu, cu un „cuvânt"...

Mi-a povestit şi Corneliu Mănescu că aveau un „cuvânt" deplorabil[10].

Dar Corneliu Mănescu nici nu l-a citit şi l-a aruncat la coş. Şi atunci, Ioniţă a sărit şi l-a împins pe scaun pe Mănescu. Să nu uităm şi altă chestiune. Şi Mănescu urmase doar doi ani de zile Facultatea de Drept. Când pleca peste hotare, noi trimiteam cartea de vizită: ce studii are – treceam: „a urmat cursurile Facultăţii de Drept" pentru că nu le terminase.

Partidul era „al muncitorilor", nu se putea face caz de studii superioare. Iar între cele două războaie, numărul studenţilor bucureşteni era foarte mic. Dac-ar fi vrut, din poziţia unde se afla, putea oricând şi Mănescu să aibă studii superioare în biografie – precum Ioniţă, Trofin şi ceilalţi... Prin ce se făcea remarcat potenţialul lui Trofin de prim lider?

Tocmai asta – în primul rând că era muncitor. Ideea că numai un muncitor poate şi trebuia să fie secretar general rămăsese. Era un tip deştept, dar puţin cultivat, ambiţios, exigent. El a fost omul de încredere al lui Ceauşescu în lupta dusă cu Apostol, cu Borilă, cu ceilalţi. El era secretarul pe probleme organizatorice al Partidului şi pe el s-a bazat. Când Trofin a cerut să se refacă toată direcţia organizatorică, aşa cum o avusese Ceauşescu, acesta a văzut că el se autodesemna, că se pregătea... Însemna să se ocupe de armată, securitate, organizatoric, cadrele, instructorii centrali – foarte importanţi. Ceauşescu nu i-a dat, din

cele cinci-şase secţii pe care le avusese el când răspundea de Organizatoric decât două. Apoi, dacă te uiţi în *Scînteia,* vezi cum urcă valul personalităţii. La început se dădea pe prima pagină primirea de către Maurer a unui ambasador, plecarea unei delegaţii conduse de Apostol sau de Drăghici... De-acum, pagina întâi devenise numai pentru Nicolae şi Elena Ceauşescu. Şi, în această situaţie, Trofin a făcut altă prostie. După ce-a fost ales membru în Prezidiul Permanent, face o vizită în Dolj şi în Olt. Şi dă ştire în presă: „Vizita de lucru a tovarăşului Trofin în...". Noi eram în vizită în Iugoslavia şi vede Ceauşescu că în ţară e vizita de lucru a tovarăşului Trofin în judeţele Olt şi Dolj. „Ce face ăsta?, zice el. Nici măcar Maurer nu şi-a permis aşa ceva". În situaţia aceasta, Ceauşescu a văzut în el un bonapartist care voia să-i ia locul. Apoi, ca secretar cu probleme organizatorice, Trofin critica foarte sever Guvernul. Că ministerul cutare nu face, că ministrul nu ştiu care... Şi l-a făcut adversar pe Maurer. „Ce tot mă critică ăsta, măi, Nicule?, a zis Maurer. Ăsta care n-are nicio meserie, nimic, spune că nu fac bine şi destul miniştrii. Dă-mi-l, dragă, la Guvern, să vadă şi el cum se rezolvă problemele". Şi-atunci a şi fost scos din conducerea partidului, cu consimţământul lui Maurer, şi trecut vicepremier şi ministru, mi se pare, al Comerţului Interior. Sub comanda lui Maurer.

Nicolae Ceauşescu nu-şi putea imagina vremea altuia...

Nu, el spunea că în 2010 vom face asta, facem cutare în 2015. Parcă era normal să fi trăit toţi 100 de ani. Iar el se considera nemuritor. A povestit doctorul Proca că ar fi spus în ultima perioadă: „Un om ca mine se naşte o dată la sute de ani". Cu Trofin, pericolul pe care lumea nu-l ştie, era că foarte mulţi dintre oamenii care lucraseră cu el au fost promovaţi în partid. Mulţi prim-secretari fuseseră secretari ai UTM-ului. Elena Ceauşescu de multe ori spunea: „Aaaa, tu ai lucrat

cu Trofin! Ăsta a lucrat cu Trofin!". Având senzația că se ridică...

... o rețea...

...din foștii oameni cu care el lucrase la UTM. Exact cum a făcut Ceaușescu. Și Trofin a fost promovat la Armată – secretar UTM în unitățile militare. În biroul CC al UTM, el reprezenta unitățile militare. Ceaușescu l-a luat și l-a pus secretar cu probleme organizatorice al CC UTM, prim-secretar fiind Cornel Fulger, fost organizator de partid la Bicaz. În 1956, după doi ani, Trofin devine prim-secretar al UTM-ului. Trofin lua apoi măsuri foarte dure și pe chestiuni de morală. Venea o reclamație că unul trăia cu o femeie, că bea. Trofin trecea imediat la sancțiuni foarte aspre, chiar dacă omul își făcuse foarte bine munca lui. La Ceaușescu nu exista argumentul că bea un om. „Când unui om nu-i găsiți alte pricini, ziceți că bea, spunea el. Uite, și tovarășul Maurer nu se poate abține și își face bine treaba."

Cum l-a dat Ceaușescu la „munca de jos" pe Trofin?

Motivul principal, motivul de suprafață a fost că a raportat fals cifrele producției de lignit în Gorj. Un motiv pueril pentru că ministrul Minelor a declarat o producție mai mare de lignit decât în realitate. Altceva a fost: nu putea ministrul să măsoare depozitele de cărbune.

Despre moartea lui, dv. ce credeți?

Eu cred că a murit de inimă rea. N-a rezistat.

Fără legătură cu dorința lui Ceaușescu de a-l face să dispară?

Nu, aici nu cred. Eu l-am cunoscut pe Trofin. Provenea dintr-o familie cu slăbiciune pentru alcool. Ceferiști de la Nicolina. Și acolo, la IAS-ul din Călărași, a început să bea mult coniac. Era amărât că de sus, de unde a fost el, coborâse așa.

Iar familia a fost obligată să părăsească locuința din cartierul Primăverii şi să se mute în vreun bloc al specialiştilor. Îmi imaginez ce zile fripte i-au făcut capului familiei nevasta şi copiii văduviţi de apartenenţa la elita şi privilegiile aferente...

I-au trimis acolo. Iar dacă te scotea din funcţie sau ai fi plecat tu, trebuia să mergi unde erai trimis.

„Te trimitea partidul..."

De cum plecai şi te duceai la cadre, aveai pe buletin Vaslui sau Satu Mare. Înainte încă de a pleca, îţi punea ştampilă pe buletin că nu mai eşti în Bucureşti, eşti la Satu Mare sau la Baia Mare.

Aceasta a fost situaţia tuturor absolvenţilor din învăţământul superior, promoţiile 1981–1989, conform Legii adoptate în 1981[11].

Şi ai fi trăit aşa cum s-a întâmplat după 1989. Ai fost dat jos, societatea nu te mai băga în seamă. Te ocolea toată lumea. Începând de la prieteni până la doctorul la care mergeai să te consulte. Aşa am păţit eu după 1990. M-a părăsit majoritatea covârşitoare a oamenilor pe care i-am ajutat. De ziua mea de naştere, am primit atunci cinci telefoane. Astfel era societatea construită. Trebuie să spun însă şi că noi, când veneam la tineret, vedeam pe doi inşi ca urmaşi: pe Iliescu şi pe Trofin. Serios.

Iliescu şi vizita din China

Cum vedeaţi dv. în Iliescu un urmaş?

Faţă de ceilalţi, era un om cultivat Iliescu.

Dar avea legătură cultura cu puterea în PCR? Că nimic din ideologia şi practicile acestui partid nu stabileşte asemenea conexiuni în selecţia şi promovarea activiştilor şi liderilor.

Totuşi, eu când mă speriam că vin ruşii peste noi, el se bucura că scapă taică-său din lagăr! El cunoştea

mişcarea comunistă pe propria piele. A avut necazuri de copil. Nu l-au primit în şcoli din cauza politicii tatălui. Abia a intrat la Liceul Industrial. Eu habar n-aveam că sunt comuniştii arestaţi, dar el mergea la Văcăreşti sau în lagărul de la Târgu-Jiu să-şi vadă tatăl. Se simţea apoi că el avea şi credea într-o menire a lui. Acestea nu se pot contesta.

Ştiu că aţi fost în celebra vizită în China din 1971... Cum aţi văzut dv. motivele marginalizării lui Ion Iliescu?

O ai şi dumneata, o am şi eu – stenograma Comitetului Executiv de după acea vizită. În 1971, eu eram prim-adjunct, în schemă nu însemna mare lucru. Dar uită-te în stenogramă unde scrie că a fost invitat Ştefan Andrei. În expunerea lui, Ceauşescu îl critică pe Maurer că îi plăcea mai mult la umbră... Şi spune: m-au ajutat Ştefan Andrei şi Macovescu. Asta spune stenograma. Ştii cine a fost în delegaţie: Maurer, Manea Mănescu, Iliescu şi Dumitru Popa[12].

S-a spus că Dumitru Popa ar fi purtat nişte discuţii critice cu Iliescu, discuţii care-ar fi fost înregistrate.

Nu, minciuni. Dumitru Popa era prim-secretar la Capitală şi membru în Comitetul Executiv. Prima problemă a fost în avion. Eram în avion, dar n-am fost în salonul delegaţiei.

De unde aţi aflat?

Am aflat şi de la Macovescu, şi de la Dumitru Popa, şi de la Manea Mănescu. În avion, n-am fost la discuţie. Ce se întâmplă? Cu câteva zile în urmă fusese prins un colonel MFA de la Oradea, care făcuse Academia „Frunze", că furniza informaţii sovieticilor. Iar, în avion, Elena Ceauşescu zice: „Uite dragă, colonelul cutare ce-a făcut, şi îl propuseseră să îl facem general". Povesteau, aşa, acolo, în drum spre Beijing. Ceauşescu se retrăsese să se odihnească. S-a retras şi Maurer –

avea şi el un fel de dormitor improvizat în avion. Iar Elena Ceauşescu vorbea cu ceilalţi din delegaţie – Manea Mănescu, Dumitru Popa, Iliescu, Macovescu. Şi Elena Ceauşescu mai zice: „Şi, de altfel, pe mai toţi care au fost în Uniunea Sovietică, dragă, ruşii i-au atras de partea lor". Iliescu, singurul care făcuse studii în Uniunea Sovietică dintre cei aflaţi în discuţia aceasta, zice: „Dar cei care studiază la Londra, centrul capitalului financiar, cum a definit-o Marx?" Apropo de Valentin. Elena Ceauşescu, supărată: „Nu ţi-e ruşine, eşti obraznic!". A venit şi Ceauşescu. „Ce-i aicea?" Şi l-a repezit şi el pe Iliescu. Când am sosit la Beijing, lume multă, gălăgie. Făceau cu mâna, salutând mulţimea, Ciu Enlai şi Ceauşescu. Maurer, abil, se rezema în baston. Mai era însă unul care şi el făcea cu mâna: Iliescu. Când m-au chemat pe mine pentru indicaţii la comunicatul comun, îl făceau praf pe Iliescu. „Ce te-ai apucat să faci cu mâna?, zicea Ceauşescu. Păi, nu a făcut Maurer şi te-ai apucat tu! Nici pe mine nu m-au salutat chinezii, au salutat partidul. Tu ce te-ai apucat să faci cu mâna pe-acolo?".

Dar l-aţi văzut pe Iliescu salutând poporul chinez?

Asta da, slavă Domnului! Când am venit din Coreea să mergem în Vietnam, am făcut popas la Canton, ca să nu trecem prin Capitală, să fie iar primire la aeroport. Acolo a fost o discuţie de vreo trei ore jumătate. În special între Ceauşescu şi Maurer. Una dintre probleme a fost ce spunem când ne înapoiem în ţară. Că spunem cum vedem noi rolul armatei. Nu provocator, prin comparaţie cu chinezii. În altă cuvântare publică, cum vedem noi rolul tineretului, apropo de gărzile roşii ale studenţilor.

Dar apăruseră şi gărzile roşii la primirea ce vi s-a făcut? Şi armata?

Da, sigur că da. Când ne-a primit Mao Tze Dun, toţi din conducere aveau cărţulia roşie a lui Mao în mână. Şi Lin Biao[13], şi Ciu Enlai, şi Li Xiannian[14].

O ţineau în mână la întâlnirea dintre delegaţii?

Da. Când am mers în regiunile lor – la ei sunt regiuni cu 70 de milioane de locuitori –, nu ne primea conducerea de partid, ci militarii. Pentru că ei conduceau. Partidul fusese trecut în plan secundar.

Şi gărzile roşii ce făceau?

Cu steaguri roşii, demonstraţie, ţipau... Dar n-aveau voie să se atingă de armată. Nici să intre în fabrici, nici în comunele populare. În CAP-uri, cum ar fi fost la noi.

Înţeleg. Să nu destabilizeze „producătorii" ţărani şi muncitori.

Da. Pentru că le era teamă că nu mai pot stăpâni ţăranii. Dacă vin ăştia, ţăranii şi muncitorii nu mai sunt ordonaţi şi cine ştie ce fac. Revin la Canton, la discuţia între Ceauşescu şi Maurer. Acolo am fost de faţă. Fusesem şi la convorbirile oficiale. Am fost şi la întâlnirea cu Mao Tze Dun. Sunt trecut în comunicatul comun că am participat, dar eu nu eram membru al delegaţiei. Eram prea mic ca prim-adjunct şi membru supleant al Comitetului Central faţă de secretari şi membri ai CPEx-ului. Şi mi-amintesc că acolo, prima dată, Ceauşescu a ridicat problema conştiinţei. Că nu va mai trebui să facem atâtea premieri cu bani, să nu mai facem atâtea lucruri cu bani. Ci panouri, diplome, citaţi, şi aşa mai departe. Şi că, de fapt, în teza lui Lenin, luată din Marx – că factorul principal este materia şi factorul secundar este conştiinţa – trebuie să ţinem seamă că şi conştiinţa are influenţă asupra materiei. Acolo, la Canton, Maurer zicea: „Materia este locomotiva şi conştiinţa sunt vagoanele. Dar nu înseamnă că şi vagoanele, dacă frânează brusc, nu dau peste cap locomotiva. Să avem însă grijă". Apropo de raporturile dintre conştiinţă şi materie. Printre altele, Ceauşescu a spus: „Măi, nu este bună formula asta societate de consum. Ce înseamnă să pui ca obiectiv

consumul? Să pui aşa: «Satisfacerea necesităţilor materiale şi spirituale ale omului...».“ La care, Maurer a replicat imediat: „Eu aş vrea să mor cu curul în sus într-o societate de consum“.

Aşa se exprima Maurer?

Da, am fost acolo. Maurer a venit şi cu o altă idee respinsă de Ceauşescu. A spus: „Dom'le, prea facem sacrificii mari – 33% din venitul naţional pentru consum şi 67% pentru investiţii. Să dăm mai mult populaţiei, să mai lăsăm loc de făcut şi generaţiilor viitoare“. Iar Ceauşescu: „Nu. Dacă acuma nu facem atâta, în anul 2000 nu vom avea cutare...“.

El deja se vedea în 2000!

Iar Maurer: „Dom'le, eu nu vreau să trăiesc până în 2000. Sunt în partea astălaltă de viaţă. Să mai facă şi fiu-meu ceva“. Nu s-au înţeles. E, în discuţia asta...

Maurer chiar a trăit până în anul 2000! Elena Ceauşescu se amesteca în discuţia dintre Maurer şi Ceauşescu?

Nu. Ea nu era în conducerea partidului atunci. Dar apare în discuţie şi Iliescu: „Tovarăşi, mai e o problemă. Problema limbajului din presă“. La care Ceauşescu: „Măi Iliescule, uite, eu am mai vorbit cu Jean. Noi am făcut o greşeală cu tine că te-am adus secretar cu propaganda. Pentru că tu ai fost numai în conducere. Ai mers în URSS şi ai condus studenţii la Moscova; te-ai înapoiat în ţară şi ai condus Uniunea Studenţilor; după aceasta ai fost şef de sector în Comitetul Central; apoi adjunct în Comitetul Central; după asta ai fost ministrul Tineretului – tot central. Te-am pus acum secretar cu propaganda. Tu nu cunoşti munca de jos. Nu ştii ce este. N-ai fost la judeţ, n-ai fost la fabrică, n-ai fost la cutare“. Şi zice: „Acuma să discutăm problema asta. Şi eu cred că trebuie schimbat limbajul din presă“.

Ce propunea Ion Iliescu, noul secretar cu propaganda? Un limbaj mai natural ori chiar să

se renunțe la „limba de lemn“ din discursul de presă?

Iliescu se împotrivea limbajului de lemn. Şi era un limbaj de lemn în presă, cu lozinci, ştii cum... Zicea şi Ceauşescu: „Uite, şi copiii mei spun: Tată, uite ce scrie ziarul! Iar Zoia citeşte primele două cuvinte şi ştie cum va fi toată fraza“. Asta spunea Ceauşescu. Dar tot el cerea: „Uite care e problema. Trebuie să se facă o presă care să fie înțeleasă de toți cetățenii țării. *România liberă, Scînteia*, ziarele locale trebuie să fie înțelese de toți cetățenii. Pentru oamenii de cultură, pentru artă, avem reviste. Dacă mai trebuie, mai facem şi altele. Din moment ce va creşte gradul de pregătire a poporului, vom schimba şi limbajul din presă. Cetățenii vor înțelege atunci toate mesajele care vin prin acea presă. Dar tu, Iliescule, în plenara Comitetului Central te-ai opus la învățământul de 10 ani, obligatoriu. Tu ai spus să fie numai de 8 ani, când, de fapt, prin învățământul obligatoriu de 10 ani asigurăm un nivel de cunoaştere superioară“. Şi a încheiat aşa: „Când ne înapoiem în țară, să vedem dacă tu mai poți să fii secretar al CC cu propaganda“.

Cu ce-l deranjase Ion Iliescu cel mai tare? Părerea dumneavoastră.

Părerea mea este că lucrează nişte forțe întotdeauna. Aici a fost un efect cumulat. De exemplu, discuția din avion şi aluzia la Valentin. Apoi făcutul cu mâna – cum făcea doar şeful statului. Când am fost la Ulan Bator, Ceauşescu a zis: „Mă odihnesc şi eu ceva; stați şi voi pe-aicea“. Iliescu a plecat cu Dumitru Popa să vadă noua clădire a circului făcută de români. Când s-a sculat Ceauşescu: „Unde-i Iliescu?“; „Păi, a plecat.“; Bine, dar nu ne-am înțeles altfel?“ Pe urmă, la cuvântări. Iliescu i-a făcut cuvântările împreună cu Mitea şi cu Emilian Dobrescu.

Adică îi făcea atunci Iliescu lui Ceauşescu cuvântările.

Colectivul acela ce l-am spus a făcut cuvântările. Iar Ceauşescu făcea, pe urmă, observații. „Măi Iliescule,

treci formula asta pe care s-o pot spune şi la Bucureşti, şi la Moscova, zicea Ceauşescu. Nu îmi schimba mie formula cu Orientul Mijlociu. Nu îmi schimba mie formula veche. O repetăm aici. Noi la Beijing nu creăm o nouă politică externă". Iar Iliescu se încăpăţâna.

Vreţi să spuneţi că Ion Iliescu încerca să introducă o nouă orientare în politica României prin aceasta?

Nu, asta nu. Dar folosea alt limbaj. Spunea altfel. Nu, nu venea cu idei, dar spunea cu alte cuvinte. Iliescu voia şi să se bage în toate. Asta era şi e firea lui – de a se băga în toate. Îţi dau un caz concret. Redactarea comunicatului comun. Chinezii defineau securitatea europeană cu zicala lor: „Toţi dorm în aceeaşi odaie, fiecare visează altceva". Nu puteai trece asta în comunicatul comun. Şi atunci eu am spus: „Tovarăşul Ceauşescu a explicat poziţia României privind securitatea europeană" şi urma poziţia noastră în frazele de continuare. Iar după aceea, paragraful cu „partea chineză susţine propunerea, poziţia României". Când m-am dus dimineaţa la Ceauşescu, i-am prezentat toată discuţia de-o noapte întreagă. N-aveai timp de nimic acolo. De la ora 9.00 seara la 6.00 dimineaţa, n-am închis ochii. Chinezii se schimbau. Când venea ministrul de Externe, când şeful secţiei relaţii internaţionale a CC. Şi în situaţia aceasta, eu îi explic lui Ceauşescu şi celorlalţi din delegaţie cum a fost discuţia. Iar Iliescu zice: „Nu e bine, din moment ce noi spunem că recunoaştem o singură Chină, să spună şi chinezii: Tovarăşul Ceauşescu şi tovarăşul Ciu Enlai susţin securitatea europeană". În loc să prezentăm poziţia noastră şi să menţionăm că o susţin şi chinezii, de la început să trecem asta cu poziţia noastră comună cu a chinezilor în problemele securităţii europene. Dar noi nu aveam o poziţie comună. M-ai înţeles? Iar Ceauşescu s-a supărat: „Iliescule, vezi-ţi de cuvântarea ta, zice el. Nu te băga în toate. Vezi-ţi de cuvântarea ta. Părerea mea este că Andrei

a găsit o formulă bună, o să mă consult şi cu Jean şi cred că e bună ideea asta". Iliescu se băga peste tot dintotdeauna. Şi mai e o problemă. Fundamentală. El îşi permitea cu familia Ceauşescu ceea ce nu ne permiteam niciunul. Pentru că ei se cunoşteau...

Din tinereţe...

De la Văcăreşti sau de la Jilava, când ea mergea la frate-său, cu Ionel Iliescu de mână, care mergea la taică-său.

La Târgu-Jiu mergeau aşa.

Se cunoşteau din lagăr. Poate şi mai de devreme.

Ion Iliescu a mărturisit că unchiul său Eftimie a contribuit la cumpărarea cărţilor poştale care au scos-o pe Elena Petrescu „regina muncii" la petrecerea din 1939. Lenuţa Petrescu, viitoare Ceauşescu, i-a înlesnit lui Ionel întâlnirea cu mama adoptivă, Marioara Iliescu, în casa conspirativă unde ea fusese ilegalizată de partid în vremea războiului[15]. Se poate şi ca Nicolae Ceauşescu să fi susţinut ascensiunea lui Ion Iliescu, care în 1949, înaintea plecării la Moscova, făcea parte din CC al UTM.

Însă Gheorghiu-Dej e cel care a hotărât ca Iliescu să fie schimbat la conducerea studenţilor. Gheorghiu-Dej, la conferinţa a doua a studenţilor, spunând că este exact ca taică-său: se înroşeşte când vorbeşte, se aprinde, dă din mâini, dă din spate, exact ca taică-său.

De unde ştiţi?

Asta o ştiu de la Trofin, care a asistat la discuţie. Iar Ceauşescu l-a apărat pe Iliescu în faţa lui Dej: „E bun". „Dacă e bun, faceţi-l ministru", i-a replicat Dej. Şi l-a schimbat, l-a făcut mic, numai şef de sector, la învăţământ. Unde adjunct de şef de secţie era Costin Năndejde pe care l-ai întâlnit în documente şi şeful secţiei era Manea Mănescu. Şi după moartea lui Gheorghiu-Dej, l-a desemnat Ceauşescu pe Iliescu

în colectivul pregătirii telegramelor de condoleanțe. Mi-aduc aminte că, după moartea lui Dej, eram într-o delegație a UTM-ului. Şi ne-au primit Iliescu şi Petre Lupu. Veneau atunci telegrame de condoleanțe transmise cu ocazia morții lui Gheorghiu-Dej şi să salute numirea lui Ceauşescu, să ureze despre viitor.

Din străinătate sau din țară?

Eu le ştiu pe cele din țară. Şi au fost sindicatele, am fost noi – UTM-ul, femeile, comitetele județene. Aceste telegrame erau văzute şi avizate, înainte de a fi publicate în presă, de către cei doi – Iliescu şi Lupu. Şi formula a fost următoarea, pornind de la ce a spus Ceauşescu: „A murit un om". Şi atunci, de unde în telegrama noastră, a UTM – unde am fost cu Petru Enache la comisia asta, cu Iliescu şi cu Petre Lupu –, inițial, din trei cincimi vorbeam despre Gheorghiu-Dej şi două cincimi despre Ceauşescu, ne-au dat peste cap cu indicațiile lor. Şi am ajuns să vorbim o cincime despre Gheorghiu-Dej şi patru cincimi de noul prim-secretar.

Asta a făcut Ion Iliescu cu Petre Lupu?

Cu Petre Lupu, da. Iar Iliescu s-a ocupat special, tot atunci, de terminarea lucrărilor la mausoleu. Ce vreau eu să spun aici. Să nu fie scos din analiză acest element al unor relații speciale dintre Iliescu şi familia Ceauşescu. Şi eu am informații că Iliescu când i s-a propus să meargă la Timişoara, este stenogramă în arhive, a mulțumit că este trimis să cunoască munca de jos.

Aşa se făcea, nu? Era formula consacrată. Că te-a trimis partidul şi că-i mulțumeşti pentru încrederea acordată, angajându-te să nu precupețeşti, să nu dezamăgeşti etc.

Da, a mulțumit. Dar, după toate, a spus că a fost trimis ca pedeapsă. Sau că a fost trimis la reeducare la Timişoara. Dar erau foarte multe schimbări în conducerea partidului atunci. Dincă a fost secretar al CC-ului şi a fost trimis prim-secretar la Argeş. Banc[16]

era secretar al CC, a fost trimis prim-secretar la Mureş, la Iaşi, Miu Dobrescu[17] –, care era şef de secţie al CC... Şi mulţi alţii.

Erau trimişi să facă ordine acolo sau pur şi simplu pe principiul rotaţiei cadrelor?

Principiul rotaţiei.

Cornel Burtică şi Irina Făniţă

Uitaţi, cu toată antipatia Elenei Ceauşescu pentru soţia dv., nu v-au făcut lucruri atât de urâte ca lui Cornel Burtică. Despre el se zvonea că a fost „marginalizat" după metoda prin care Gheorghiu-Dej l-a divorţat pe Bodnăraş. E adevărat?

Într-o măsură, da. Dar situaţia lui Burtică a avut ca actori principali pe Elena Ceauşescu şi Tudor Postelnicu. După întoarcerea de la Neptun, la sfârşitul verii lui 1982, Nicolae Ceauşescu ne-a invitat sâmbătă seara pe mai mulţi din CPEx. La încheierea programului cu şah şi şeptic, Nicolae Ceauşescu ne-a invitat la o cină. În acest cadru ne-a spus că a fost supărat pe Burtică deoarece s-a lăsat antrenat şi implicat într-un incident cu o femeie divorţată din Bucureşti, al cărei fost soţ a provocat o reacţie vecinilor şi persoanelor strânse în faţa maşinii lui Burtică parcată în faţa blocului. Ulterior, Nicuşor Ceauşescu mi-a spus că toată acţiunea a fost regizată şi organizată de Tudor Postelnicu, care apoi le-a trimis un raport părinţilor săi. Şi eu cred că n-a fost decât o provocare.

Mă mir că la acest nivel – al contactului direct cu şeful Securităţii şi cu Ceauşescu –, Burtică nu s-a putut disculpa... Pentru o simplă relaţie cu o oarecare femeie divorţată?!

Nu peste mult timp a avut loc, la Vila 11 de la Snagov, o şedinţă a CPEx care a analizat situaţia lui

Cornel Burtică în legătură cu ilegalităţile comise de Triţă Făniţă, directorul Întreprinderii Agroexport. Mai întâi, Iosif Banc, preşedintele Consiliului Central al Controlului Muncitoresc, a prezentat un raport cu grave acuzaţii la adresa lui Triţă Făniţă pentru ilegalităţi financiare. În legătură cu acestea se menţiona că datorită relaţiilor sale cu Cornel Burtică el nu a fost supus analizei direcţiilor de control din Ministerul Comerţului Exterior şi a comis multe nereguli financiare. Dacă nu mă înşel, în ziua şedinţei CPEx cred că Triţă Făniţă era deja arestat. În raport se arăta că Triţă Făniţă notase toate cheltuielile serviciilor aduse lui Burtică. Printre care costul transportului cu un avion special până în Elveţia, preţul cazării într-un apartament la Hotelul d'Angleterre din Atena, costul aducerii la un hotel din Elveţia a copiei filmului „Ultimul tango la Paris" (vizionat doar de membrii delegaţiei, nu şi de către Burtică) şi unele cadouri personale.

Ciudat ca Burtică să se abţină tocmai de la film, nu şi de la celelalte... Ce-or fi comentat ceilalţi tovarăşi?

După citirea raportului prezentat de Banc, a venit la şedinţă şi Nicolae Ceauşescu. Înainte de şedinţă eu convenisem cu Dumitru Popescu să nu luăm cuvântul, deoarece Burtică nu ne spusese în prealabil care este realitatea în cazul lui. Dintre vorbitori, cei mai duri au fost Iosif Banc, Gheorghe Rădulescu şi Constantin Dăscălescu, acuzându-l grav pe Burtică. În mod demn şi responsabil, Burtică a recunoscut şi a regretat greşelile comise în cazul Triţă Făniţă. În cuvântul de încheiere, Nicolae Ceauşescu n-a amintit deloc de incidentul cu Burtică pe care ni-l prezentase cu câteva zile înainte. Cred că între timp se convinsese că era vorba de o provocare.

Atunci ar fi trebuit să se lase cu destituiri la Securitate...

Ceauşescu a criticat însă în mod ponderat şi măsurat greşelile comise de Cornel Burtică. Până la urmă,

CPEx a hotărât eliberarea lui Burtică din funcţia de prim-secretar al judeţenei de partid Prahova, din CPEx şi CC al PCR. A rămas însă deputat în MAN.

Şi a ajuns director la Uzinele „1 Mai" din Ploieşti şi navetist la Bucureşti. Privit cu mare simpatie în acei ani, oamenii fiind convinşi că-l criticase pe Ceauşescu ori se manifestase în vreo altă manieră disidentă...

În prezenţa lui Dumitru Popescu eu îl prevenisem anterior că Banc elaborează un raport cu cazul Triţă Făniţă în care-l implică şi pe el. Burtică ne-a spus că n-are nicio treabă cu chestiunea asta. Ulterior el a comis greşeala de a-i cere lui Ceauşescu să fie eliberat din funcţia de ministru al Comerţului Exterior şi de a merge prim-secretar la un judeţ. Ceauşescu i-a propus să meargă la Argeş, dar el a preferat Prahova. În aceste condiţii, el nu se găsea la Bucureşti în perioada când Banc şi Postelnicu făceau ancheta şi elaborau raportul în cazul Triţă Făniţă, care îl implicase şi pe el. Prin eliminarea din CPEx a bunului meu prieten de decenii – omul care a desfăşurat o activitate competentă în ţară şi peste hotare, ca diplomat şi conducătorul Comerţului Exterior –, Elena Ceauşescu şi-a realizat o nouă dorinţă. Aceasta după ce reuşise să-l treacă pe linie moartă, ca rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu", pe Dumitru Popescu. Alt prieten al meu şi om de mare valoare, talentat şi preţuit gazetar, romancier şi memorialist.

Sunt singurii oameni din galeria demnitarilor contemporani cu dumneavoastră pe care i-aţi elogiat!

Din troică, urmam eu la rând. Concludentă pentru înţelegerea dislocării lui Burtică în 1982 este relatarea lui Nicolae Constantin, preşedintele Colegiului de Partid. El mi-a spus în închisoarea Jilava că în 1989, toamna, s-a întâlnit cu Burtică şi apoi a mers la Nicolae Ceauşescu să-l informeze despre această discuţie.

După ce l-a ascultat, Ceauşescu a spus că Burtică şi-a ispăşit greşelile comise şi că el se gândeşte să-l numească ministrul Transportului, iar la viitorul congres să-l propună membru supleant în CPEx. Atunci, Nicolae Ceauşescu a invitat-o în biroul lui şi pe Elena Ceauşescu, ca s-o consulte în legătură cu intenţiile sale. Nicolae Constantin mi-a spus că Elena Ceauşescu s-a ridicat nervoasă şi furioasă de pe scaun şi cu voce răstită a spus: „Ia mai lasă-mă cu Burtică! Ce-mi vii acum cu Burtică? Nu ne-ajunge ce ne-a făcut în trecut? Să rămână acolo, la Ploieşti, până la pensie!"

Ce bine mare i-a făcut! Cât despre arestarea lui Triţă Făniţă, ce trambulină mai bună de opozant anticomunist pentru cariera post-ceauşistă?!... Nicolae Ceauşescu nu şi-a contrazis atunci nevasta?

Atunci, după ce ea a părăsit biroul lui, Ceauşescu n-a scos niciun cuvânt. S-a retras apoi şi Nicolae Constantin fără niciun comentariu. *Quod erat demonstrandum!*

Note

1 Nicolae Doicaru (1922–1990), general de Securitate, şeful Direcţiei de Informaţii Externe şi prim-adjunct al ministrului de Interne (1972–1978). Ministrul Turismului (1978). Membru supleant al CC al PCR (1974–1979). După fuga lui Pacepa, a fost trecut în rezervă (1978). În 1990, a fost consilier al lui Gelu Voican-Voiculescu pe probleme de servicii secrete. A murit în urma unui accident de vânătoare.

2 În perioada 12–19 februarie 1974, Nicolae Ceauşescu a făcut vizite oficiale în statele arabe, astfel: 12–14 februarie – Libia, 14–17 februarie – Liban, 17–19 februarie – Siria, 19–21 februarie – Irak.

3 Petre Gigea (n. 1930), economist. Membru al CC al PCR (1984–1989). A deţinut mai multe funcţii în aparatul central, printre care: ministru de Finanţe (1981–1986); ambasador la UNESCO (1987–1989).

4 Nicolae Constantin (n. 1925), inginer. Membru al CC al PCR (1979–1989), membru al CPEx (1979–1989), preşedinte al

Colegiului Central de Partid (1987–1989). A mai deținut funcții precum: viceprim-ministru al Guvernului (1979–1982; 1984–1987), președinte al CSP (1979–1981), ministru al Comerțului Exterior și Cooperării Economice Internaționale (1982).

5 Dmitri Zaharovici Manuilski (1883–1959), fruntaș al PCUS. Unul dintre membrii importanți ai Cominternului.

6 Larry Watts, *op. cit.*, p. 707.

7 Zbigniew Brzezinski (n. 1928), politician, filosof politic de origine poloneză. Este fiul unui diplomat polonez, care în perioada interbelică a fost detașat în Germania nazistă, Uniunea Sovietică și Canada. După război, împreună cu familia, a rămas peste Ocean. Școlit la Harvard, a devenit un teoretician al conceptului de totalitarism. Între 1977 și 1981, a fost consilierul președintelui american Carter, în probleme de securitate națională.

8 Mihai Botez (1940–1995), matematician. Ambasador al României la ONU (1992–1994) și în SUA (1994–1995).

9 Victorio Codovilla (1894–1970), politician argentinian de orientare comunistă. Emigrat din Italia, unde se afirmase ca membru al Partidului Socialist, Codovilla a devenit unul dintre fruntașii comuniștilor argentinieni. În perioada interbelică, a reprezentat Partidul Comunist din Argentina în Comintern. Din 1941, a devenit secretarul general al partidului.

10 Lavinia Betea, *Partea lor de adevăr* (Interviul cu Corneliu Mănescu), București, Editura Compania, 2008, p. 536.

11 La 28 noiembrie 1981, Marea Adunare Națională a adoptat legea prin care specialiștii care lucrau în mediul rural – cadre didactice, personal medical, specialiști din agricultură etc. – erau obligați să domicilieze în localitatea unde se afla locul de muncă. Legea nu prevedea niciun fel de amendamente pentru cazurile familiilor unde soții aveau locul de muncă în localități diferite.

12 Dumitru Popa (n. 1925), profesia de bază: ajustor mecanic. Membru al CC al PCR (1965–1983), secretar al CC al PCR (1979–1980).

13 Lin Biao (1907–1971), lider comunist chinez, mareșal. A deținut funcțiile: viceprim-ministru al Republicii Populare Chineze (1964–1971), vicepreședinte al PCC (1958–1971).

14 Li Xiannian (1909–1992), lider comunist chinez. Între 1983 și 1988, a fost președinte al Republicii Populare Chineze. A fost unul dintre artizanii dezvoltării economice a Chinei, după ce s-a încheiat „Revoluția culturală".

15 Lavinia Betea, „Cum și-a făcut Ceaușescu «facultatea»", în *Adevărul*, 19 august 2011.

16 Iosif Banc (1921–2007), profesia de bază: muncitor. Membru al CC al PMR/PCR (1960–1989), secretar al CC al PCR (1971–1973; 1979–1989), membru al CPEx (1979–1989).

17 Miu Dobrescu (1927–1994), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1965–1989), a deținut în principal funcții de prim-secretar județean.

LA CURTEA DICTATORULUI

Cu Ceaușescu la plimbare

Cum se face că n-ați locuit în perimetrul cartierului Primăverii?

Pe Berna aveam casa gata aranjată, dar Ceauşescu mi-a zis: „Nu, vii în cartierul Primăverii. Avem vilă la dispoziție, am nevoie de tine să te chem zi şi noapte". I-am reamintit că el mi-a aprobat casa din Berna, 7. N-a recunoscut. „În cazul acesta, pot să mă sinucid, i-am spus eu. Pentru că am semnat pe baza aprobărilor dv. orale multe documente, au fost la mijloc şi bani pentru mişcarea comunistă. Dacă mâine spuneți că nu ştiați? În aceste condiții, scoateți-mă din muncă". Cea care ținea să mă mut în Primăverii era Elena Ceauşescu.

Dar de ce nu ați vrut să vă mutați în Primăverii?

În primul rând, pentru că eram legat de lumea artiştilor. Îți dai seama ce însemna să-i legitimeze pe toți! Apoi, nu mi-a plăcut. Tot cartierul Primăverii era o lume închisă. Şi, pe urmă, te întâlneai cu cei care lucrai. Ştiu bine strada Kalinin[1], locul de plimbare al Ceauşeştilor.

Se plimbau, aşa, paşnic şi domol?

Foarte puțină lume ştie că el avea nişte hemoroizi din închisoare. Cu vârsta, inoperabili. Şi din cauza

aceasta prefera să meargă pe jos. Chiar când ţinea cuvântări, avea un pupitru, adus de la Peleş, fusese al lui Carol I. Şi dicta din picioare. Când îl informam – câteva ore, cam de două-trei ori pe săptămână – nu şedea pe scaun. Ne tot plimbam. La biroul lui avea un fel de antreu pentru securistul care făcea legătura la telefon, apoi încă un birou mai mic pentru şeful cabinetului, Constantin Manea[2]. Urma camera de primire a delegaţiilor străine şi, după ea, cabinetul Elenei Ceauşescu. Când vorbeam, deschidea uşile şi parcurgea distanţa dintre biroul lui şi uşa Elenei Ceauşescu. Şi cu mine, şi cu alţii. Cel care nu accepta asemenea plimbări era Maurer. Cu Maurer purta discuţiile la o cafea. Ceauşescu nu bea cafea, dar pentru Maurer, comanda coniac şi cafea. Era semnul, dinaintea unei plenare, că vor fi schimbări de cadre acolo. Până să se bage Elena Ceauşescu în 1974, toate măsurile organizatorice le discuta cu Maurer. Iar la Club am fost de foarte multe ori. Şi în casa din Kalinin, care a fost făcută iniţial pentru Drăghici. Altfel, nu prea am habar de Primăverii.

Cum vă vorbeaţi în întâlnirile informale dintre tovarăşi?

Eu i-am spus lui Ceauşescu că e o tâmpenie să ne tovărăşim toţi[3]: „La mine-n comună se zice ţaţo, leliţo, dadă. Să-i spun tovarăşă unei femei căreia i-am spus din copilărie ţaţă...!" Nici acum nu sunt de acord să se scoată din lexicul românesc cuvântul tovarăş. Uite, când vorbesc despre deciziile şi discuţiile din arhive, îmi dau seama cât de bine e să fie puse faţă-n faţă şi cu mărturii. La Externe, de exemplu, unde ştiu cum se lucra. Eu făceam o notă de două pagini despre participarea la conferinţa Adunării Generale a ONU. S-a subliniat poziţia partidului nostru, scriam, vom participa la..., vom pune accent pe... Două pagini, nu mai mult. Dar eu, înainte de a pleca, pregăteam cu Ceauşescu două-trei zile acea sesiune ONU. Esenţiale erau acolo

discuțiile cu atâția șefi de diplomații din lume! În pauzele și în timpul sesiunii. Crezi că stăteam tot timpul la reuniune? Aveam un om care participa la toate discursurile, să-mi atragă atenția dacă e ceva care ne privește. Oricum, a doua zi ne dădea ONU cuvântarea în franceză, sau în engleză, sau în rusă. Unul ca mine își desfășura principala activitate în apropierea sălii Adunării Generale, unde erau instalate fotolii și canapele pentru discuții. Bineînțeles, cu înregistrarea lor cuvenită de către americani. Apoi mă duceam la ambasadă, și acolo îmi spuneau ce s-a transmis din țară. Înainte de a pleca la ONU, vorbeam cu Ceaușescu. Ce discuți cu sovieticii: „iată ce propun", ziceam eu; iar el – „uite, mai adaugă și asta". Cu chinezii – „uite, fă așa, așa"; cu americanii – „obține neapărat să vină secretarul de stat în România". Toate acestea mi le spunea mie direct Ceaușescu, fără să treacă prin vreo ședință sau să fie specificate în documente. Când reveneam, vorbeam iarăși cu Ceaușescu. Iar ceilalți din conducere stăteau în spatele nostru la zece metri. N-aveau voie să audă ce discutăm noi.

Unde stăteau la zece metri?

Pe Kalinin. Când veneam la aeroport, mă întâmpina aghiotantul și-mi spunea: „Tovarășul vă așteaptă la Club". Vorbeam plimbându-ne pe Kalinin – din cauza acelor hemoroizi ce-i avea – sau chiar la Club. La Clubul acela am fost de foarte multe ori, am fost de foarte multe ori în casa care e aici, făcută inițial pentru Drăghici. Încolo, eu în cartierul Primăverii, dacă mă gândesc... nu-l cunosc prea bine. Personajele le cunosc.

Spuneți-mi, vă rog, după atâtea discuții cu Ceaușescu, ați putea spune că sursa lui de inspirație pentru Festivalul „Cântarea României"[4] și Complexul sportiv Daciada[5] a fost China?

Și Daciada, și „Cântarea României" îi aparțin lui Ceaușescu. În tot ce-a făcut a fost influențat puțin de

chinezi. Lui i-au plăcut foarte mult spartachiadele de la ruşi, cum au lansat ei marii sportivi sovietici prin spartachiade. Le-a cunoscut din mişcarea de tineret, şi la noi au plecat de la el. Despre artişti... el considera că nu este motivată elogierea elitiştilor şi a artiştilor. Oricine poate să fie artist, zicea el.

Spunea?

Da. De faţă cu nevastă-mea la recepţie. Vorbea împotriva artiştilor profesionişti. Oricine poate să fie, să facă... Sunt cântăreţi populari care ar putea să fie mai mari ca toţi profesioniştii – asta spunea. Preferaţii lui au fost cântăreţi de muzică populară şi romanţe. Dej a fost însă mare amator de teatru. Şi zicea: „Să mergeţi şi voi acolo şi să vedeţi cum un artist joacă rolul unui moşier. Mă, parcă e moşierul pe care l-am cunoscut noi în viaţă!" Vorbea de artişti, în general, cu mare entuziasm. „Uite, mâine-seară apare cutare în rolul, zice, al unui servitor. Mă, ce artă au ei, cum ştiu ei!"

Faţă de Vraca[6] avea admiraţie Gheorghiu-Dej. Savura creaţia lui în „Apus de soare", mi-a povestit nepoata lui cea mică[7].

Uneori le spunea celorlalţi la şedinţă: „Gata. Am terminat, că mă duc la Municipal că am vorbit cu baba – aia era Lucia Sturdza Bulandra[8] – şi se supără pe mine". Îi plăceau şi actriţele. Înainte de Elvira Godeanu[9], Dej a fost cu Dina Cocea[10], pe care i-a predat-o Maurer.

Maurer?! Ştiu că Dina Cocea l-a găzduit pe Pătrăşcanu în ultima perioadă a războiului...

Maurer fusese prieten foarte bun cu tatăl ei, N.D. Cocea. La Sighişoara. Şi de-asta a introdus-o şi în delegaţia ONU pe Dina Cocea. Dar Dej a trecut la Elvira Godeanu, care era amanta unui mare inginer constructor, Prager[11].

Antreprenor era Prager, în anii 1943–1944 finanţator, prin Emil Calmanovici, al

comuniştilor[12]. Cu Prager s-a şi măritat Elvira Godeanu la bătrâneţe.

Pe Elvira Godeanu am cunoscut-o. Eram şi eu în lumea teatrului. Da, a fost dragoste mare!

Ce-o fi însemnat pentru ea?!

Ce s-a întâmplat? Când a fost în turneu în Franţa, cu „O scrisoare pierdută", în 1956, în regia lui Sică Alexandrescu – cu Giugaru, cu Beligan –, Elvira Godeanu era Zoe. Şi nu i-au dat voie să plece în Franţa. Au trimis-o în locul ei pe Cella Dima. Elvira Godeanu a mers la Constanţa Crăciun[13] şi i-a zis: „Doamna ministru, văd că nu mai plec în Franţa. Aşa cum hotărâţi, nu discut. Că se vorbeşte că eu aş avea relaţii pe sus şi din cauza asta nu e bine să plec. Dar vreau să ştiţi un lucru. Nici celei mai bune prietene ale mele nu i-am destăinuit numele amanţilor şi marca parfumurilor pe care le folosesc". Până la urmă nu i-au dat drumul pentru că aveau o informaţie că rămâne în Franţa. Se pare că era vorba despre o dragoste de-a ei cu un evreu, din tinereţe, care era la Paris. Asta am auzit eu.

Revenind la „Daciada"...

Acum, mai ales în materie de sport, eu cred că acum ne lipsesc aceste întreceri cu o largă participare, nu numai a sportivilor de mare performanţă. Cred că trebuie încurajate... La noi, mişcarea sportivă este la pământ. Americanii au foarte dezvoltat sportul în universităţile lor. Şi la atletism, şi la natăţie, dar e adevărat că există şi o bază materială în universităţi... Poate, aşa, un fir spre aceste mişcări sportive de masă, nu de performanţă, i-am dat şi eu lui Ceauşescu. Am fost în RDG ca lider al mişcării de tineret. Un secretar care răspundea şi de sport din CC-ul lor ne-a spus: „Noi am plecat la dezvoltarea sportului de performanţă pentru a ridica steagul RDG-ului la manifestaţiile internaţionale şi pentru a aduce faimă. Dar am dat şi peste alt câştig. Avem o populaţie bătrână şi lipsuri în forţa de muncă deoarece au murit în război cei tineri

şi nu ne-au venit turci ca în RFG. Am constatat că prin dezvoltarea sportului de masă scoatem mult din banii pe care-i cheltuiam pe concedii de boală, internări în spital, pensionare de boală". Sportul are multe avantaje sociale...

Ce spunea Ceauşescu despre Nadia Comăneci[14] şi fenomenul şcolii româneşti de gimnastică[15]?

Ceauşescu avea o simpatie pentru Nadia Comăneci. Elena Ceauşescu, nu. Pentru că Nadia Comăneci venea la Ceauşescu, nu la ea. Elena Ceauşescu cocheta cu cealaltă concurentă, Teodora Ungureanu[16]. A fost nemulţumită că Nadia a fost făcută Erou al Muncii Socialiste[17], că i s-au dat gratuit casă, maşini... Chiar mie mi-a spus.

Dar Ceauşescu de partea cui era? A părtinit, vreodată, un prieten?

Ceauşescu nu a avut niciodată prieteni. Unul din marile lui păcate a fost lipsa de loialitate. Pe oamenii care l-au ajutat i-a aruncat ca pe nişte rufe murdare. Aşa a făcut cu Drăghici, cu Trofin...

Gimnastele şi antrenorii au fost recompensanţi cu o zgârcenie ridicolă pentru performanţele lor. Probabil că pe Elena Ceauşescu o supăra şi relaţia marii gimnaste cu Nicu.

Ea s-a băgat – s-a băgat şi el, dar ea s-a băgat cu pantofi cu toc înalt – în viaţa personală a copiilor. I-a nenorocit pe toţi trei.

Se spune că în ultima perioadă Tovarăşa îşi supraveghea nu doar copiii, ci şi bărbatul. Ce cunoaşteţi despre tehnicile de ascultare din sediul CC?

Şeful meu de cabinet, Dara Voinea, era prieten cu colonelul care gestiona toată ascultarea pe Comitetul Central. Ascultarea mea în birou se făcuse cu aprobarea lui Ceauşescu. Ştiam însă că la etajul trei al sediului Comitetului Central e un culoar mare. Acolo

nu era ascultare. Că ar fi putut fi ascultat şi Ceauşescu din ordinul nevestei, nu contest, dar n-am auzit ceva sigur. Ar fi fost posibil... Ce se întâmpla în cazul meu? Pentru că ea avea senzaţia că eu, cum s-ar spune oltenește, îl duc cu ţolul, pe Ceauşescu – că-l conving, că-l fac, că nu ştiu ce – făcuse un aranjament. De prin 1984, când eu intram la Ceauşescu, imediat, şeful de cabinet Hârjeu îl anunţa pe Neacşu, şeful de cabinet al Elenei Ceauşescu. Şi mă pomeneam imediat cu ea acolo.

Clubul Ceaușeștilor

De Club Bazin au vorbit şi au scris ofiţeri de la Direcţia a V-a. Dar ei nu aveau acces înăuntru. Vedeau doar seară de seară această adunare a „favoriţilor" împrejurul Ceauşeştilor, după orele lor de lucru şi după cină. Ce se-ntâmpla acolo?

Din 1974 până prin 1984 am făcut parte din grupul acela restrâns care ne vedeam pe Kalinin, la Club Bazin, la mare sau la munte. Ce se-ntâmpla? Discutam. Aşa i s-a zis de la început – Club. Ceauşescu a venit cu o şmecherie. Alături era televiziunea veche. Şi el a zis: „Măi, tovarăşi, hai să facem o nouă clădire a televiziunii. Şi, aici, să facem un club, cu bazin de înot, cu popicărie, în care să ne retragem cei din conducere, să facem sport". A urmărit prin aceasta să lărgească şi curtea vilei lui. Dar clubul n-a fost pentru antrenamente – că n-a înotat nimeni acolo şi rareori arunca câte unul la popice –, dar acela era locul de întâlnire în locul sălii de şedinţe din Comitetul Central. Cine era acolo, lângă Ceauşescu, vedea că, de fapt, erau două conduceri ale Partidului. Era conducerea aceasta formală, din şedinţe, şi era grupul ce se-ntâlnea cu el şi cu ea seară de seară, la Club. Unde discutau şi probleme politice.

Dv. aţi fost şi într-o parte, şi în cealaltă. Cât de deosebite erau discuţiile de la Club faţă de întâlnirile în biroul din incinta CC-ului?

Marea parte a problemelor pe care le aveam le discutam cu el în timp ce jucam şah. Nu participau ceilalţi.

S-ar putea înţelege că nu-i mai plăceau întâlnirile formale...

Nu. Aici era suplimentar – seara, sâmbăta şi duminica.

Din acea agendă ţinută de şeful de cabinet al Elenei Ceauşescu, de care v-am vorbit, reiese că, în 1989, Tovarăşa părăsea biroul pe la orele 18.00–19.00. Începeau şi încheiau, probabil, simultan programul de lucru din sediu.

S-au schimbat datele. Până la un moment dat, Ceauşescu venea exact la ora 8.00 dimineaţa în sediul CC. La prânz lua masa. Mânca împreună cu ea în spatele biroului lui, într-o săliţă. Numai ei doi. După aceea se culca, neapărat, în fiecare zi. În aceeaşi săliţă. Ea nu dormea la prânz.

Dar ce făcea?

Chema la ea fel de fel de oameni. Ai văzut acolo notele. Dar între orele 13.30 şi 16.30, numai ea are întâlniri, el nu. Pe timpul când în Secretariat eram noi trei – Burtică, Popescu şi cu mine –, şi-i organizam lui multe întâlniri, acestea se făceau, de obicei, la ora 17.00. După ce Ceauşescu se trezea la 16.20. Atunci plecau şi mai târziu acasă – în jurul orelor 19.30-20.00. De obicei, împreună. Mâncau acasă. În Primăverii. Şi după aceea ne mobilizau la Clubul acesta apărut spre sfârşitul anilor 1970.

Poate fi corelat cu raporturile sale cu puterea?

Da. În momentul în care el are puterea, divide instituţiile în două. Există instituţia formală care este

CPEx-ul, conform statutului PCR, şi această instituţie, creată de ei – Clubul.

Semăna oarecum cu întâlnirile nocturne organizate de Stalin la dacea sa. Stalin, fiind holtei şi insomniac, îi ţinea pe ceilalţi până spre dimineaţă. La mesele lui Stalin se făcea marea politică a Uniunii Sovietice.

Ceauşescu nu dădea mese la Club. Primeai, aşa, un telefon din partea ofiţerului de serviciu de la vila sa din Primăverii să te prezinţi la Club. La sfârşit de săptămână plecau la Snagov... Şi acolo făceau la fel.

Se poate spune că demnitarii şi Ceauşeştii lucrau şi duminica? Că sâmbăta era atunci zi lucrătoare.

Ceauşescu vedea unele materiale sâmbăta după-amiaza. Sâmbăta pleca la amiază de la sediul CC. Duminica nu citea materiale. Dar tot timpul lângă el erau ştirile Agerpres. Tot timpul când jucam şah cu el, îi aduceau ştirile din lume.

Agerpresul avea un buletin special pentru el. Cât de complet era? Se urmărea ceva special în redactarea lui?

Avea oameni la Agerpres anume pentru asta. Redactorii-şefi adjuncţi – Udroiu şi alţii. În prima perioadă, chemările erau numai sâmbăta seara şi duminica dimineaţa. Uneori cu masa la prânz. Şi cu partida de volei.

Ceauşescu învăţase, probabil, jocul la Doftana. Acolo au făcut deţinuţii comunişti echipe de volei după ce li s-a acordat statutul de politici...[18].

Nu ştiu unde învăţase. Dar ştiu că, la conducere fiind, el juca volei cu două echipe – una era a lui Drăghici, şi una era a lui. Când erau prieteni.

Steaua contra Dinamo – se întreceau, aşa, şi la fotbal... Era capabil de volei şi în anii 1980?

A jucat şi în 1989, pe 23 August. Seara erau câteva partide de şah. Şi discuţii. Marea parte a discuţiilor se

făcea în jurul realizării planului. Ce probleme sunt cu realizarea planului. Şi atunci se şi hotăra ce directori vor fi schimbaţi. În funcţie de informaţiile avute, punea pe tapet pe unul sau pe altul.

De aceea sunt, probabil, atât de scurte şedinţele CPEx din 1989. Deciziile erau luate deja. Le aducea doar la cunoştinţa celor care nu frecventau Clubul.

N-am mai fost nici eu invitat în ultimii ani. De prin 1984–1985. După conflictul acela cu divorţul...

Care erau invitaţii? Din ce ştiu eu, soţii Bobu erau nelipsiţi...

Veneau prim-miniştrii. La început era Manea Mănescu, dar puţin.

A fost, se pare, intelectualul preferat de Ceauşescu...

După ieşirea la pensie a lui Maurer, a fost adus în locul lui. Ceauşescu avea nevoie şi de unii din ilegalitate, care să-l propună în fel şi fel de organisme pe „iubitul nostru conducător". Manea Mănescu a fost şi el ilegalist. Arestat şi condamnat în procesul acela cu Vlădescu-Răcoasa. Şi după aceasta a fost profesor de economie politică la Ploieşti. Am lucrat cu el foarte mult timp, am fost cu el peste hotare. Îmbrăcat pompos, fără personalitate, un om rău. N-avea dimensiunea istoriei. Firea lui s-a văzut când i-a sărutat mâna lui Ceauşescu. Aceasta e expresia concentrată a linguşelii lui din întreaga viaţă faţă de Ceauşeşti. L-am cunoscut şi pe tatăl lui Manea Mănescu. Constantin Mănescu, social-democrat de stânga. A fost un tehnician petrolist foarte calificat şi instruit. L-a evocat şi Panait Istrati, legat de discuţiile ce le aveau împreună cu Ştefan Gheorghiu. Tatăl lui Manea Mănescu n-a fost de acord cu orientarea PCR-ului şi a murit fără a intra în Partidul Comunist. Şi Ceauşescu a mers până acolo, că nu l-a iertat nici la moarte. A zis că el le-a

făcut mari greutăți înainte de 1944. Şi, de aceea, la înmormântarea lui, la Ploieşti, n-a participat nimeni din conducerea partidului. Doar fiul lui, Manea Mănescu, cu familia. În închisoare însă, Ceauşescu a fost cu fratele lui Manea Mănescu.

Care erau ceilalți din Club?

Spuneam de prim-miniştri. După Manea Mănescu a fost Verdeț. Şi după aceea, mulți ani, Dăscălescu. Erau acolo Gheorghe Oprea, Nicolae Constantin, Ion Pățan, cu nevestele, era Richard Winter fără nevastă, era Banc fără nevastă, Corneliu Burtică fără nevastă şi eu fără nevastă.

Ce explicație la cu sau fără nevastă?

Unii nu doreau să fie cu nevasta.

Puteau zice nu?

Da. Şi Pană era acolo, neapărat. Fără nevastă. Elenei Ceauşescu nu-i plăcea nevasta lui Pană că era evreică. Pe nevasta lui Banc o considera o croitoreasă oarecare. Burtică a spus că nu vine cu nevasta. Iar la mine, situația era clară. N-au participat niciodată la asemenea întâlniri Constantin Olteanu, Ion Coman, Dumitru Popescu, Ioan Totu, Tudor Postelnicu, Ion Stoian. N-au fost niciodată invitați. Nu mai vorbesc de Lina Ciobanu, Gogu Rădulescu...

Pe aceştia de ce nu-i invita?

Nu spunea. Nu avea încredere în Gogu Rădulescu, dar avea nevoie de el.

Ştiți, în discuțiile dintre cei doi când erau ținuți în cazarma din Târgovişte, Ceauşeştii au ajuns la concluzia că „Marcel" le-o făcuse. Acesta era numele de cod al Securității pentru „obiectivul" Gogu Rădulescu[19]...

Da. Cred că da.

Nici în Dumitru Popescu n-avea încredere?

El pe Dumitru Popescu îl folosea, nu-l considera activist de partid. Nu-i plăcea că era arogant.

Chiar şi cu Ceauşescu?

Chiar şi cu el. Nu-i plăcea nici că Popescu nu se bucura de multă simpatie în rândul oamenilor de cultură şi artă prin modul lui de a lucra cu ei. Un pic a fost la Club şi Paul Niculescu-Mizil. Venea şi el fără soţie. După ce s-au rupt relaţiile între fiica sa Donca şi Nicuşor, nu l-a mai invitat. Niciodată n-a fost invitat Cioară. Nici el, nici Ion Radu, nici Radu Constantin. Niciodată Postelnicu. Niciodată Lina Ciobanu.

Dar Lina Ciobanu era din zona lui folclorică. Se născuse la Potcoava, centrul de plasă al vechii comune Scorniceşti. Ai zice că prin această filiaţie a urcat atât de sus.

A pus-o ca o contramăsură la Elena Ceauşescu. Să nu fie doar nevastă-sa femeie în CPEx. Altfel, el o repezea foarte urât. Ei nu suportau deloc apropierile între mai mulţi oameni din conducere. Ea vedea cu ochi răi relaţia dintre mine şi Burtică – zicea că stăm ca doi siamezi.

Dacă ieşea „fracţionism"?!

Erau tot mai puţine întâlniri între noi unde puteai să mai discuţi ceva. Când am făcut 50 de ani, am fost sărbătorit cu fast. În 1981, ultima oară când a mai fost sărbătorit cineva cu fast. A fost şedinţă CPEx în care am luat eu cuvântul, a luat şi el cuvântul, după aceea s-a servit o masă în picioare. Şi seara, pentru mine a mai dat încă o masă, din partea Prezidiului Permanent. După aceea nu a mai făcut aşa. Dădea doar decoraţii, era de faţă Dăscălescu, poate Gogu Rădulescu. Dar nu se mai anunţa în presă. Eu am fost ultimul, cu masă, dat în presă, cuvântările în presă... Şi odată cu plecarea lui Burtică, tirurile, care erau împotriva amândurora, au fost orientate spre mine. Avusesem în ultimul timp

mai multe discuții cu el. Începând de prin 1983–1984 nu se mai putea discuta cu Nicolae Ceaușescu. Iar ea sărea ca o caţă. Ca să-ți mai dau un caz. Ceaușescu spune prin 1980: „Tovarăși, faceți revelionul unde vreți. Să mergem în rândul muncitorilor fiecare...". Bineînțeles că marea parte nu am fi vrut să facem revelionul în comun. Și atunci eu am cerut să merg la Brașov. Ca să mă duc la Timiș, după aceea. Dar după două zile revine: „Nu, tovarăși, să facem tot împreună revelionul". Și l-am făcut tot împreună. N-am avut ce face. Demagogic, îți dai seama, făcuse acea propunere. Că se pricepea la manipulări. Păi, când el a spus în ședința CPEx din decembrie 1989 că „atunci să vă alegeți alt secretar general...". Nu mai spun că Pacoste pusese mâna pe ușă să-l împiedice să iasă, ceilalți știi ce au făcut. Femeile plângeau...

Bănuiesc că prin cercul apropiaților treceau și poveștile din viața privată a „foștilor" ori a celor care nu erau agreați pentru intrarea în Club...

Acolo se bârfeau iubirile lui Apostol și Bârlădeanu. În cercul acela se discutau și asemenea lucruri. Nici Ioniță n-a fost invitat acolo. Când l-am cunoscut eu era îngâmfat, cu academia militară făcută la Moscova...

I-am prefațat amintirile cu impresia că reprezenta prototipul muncitorului cu conștiință de clasă dobândită, de care vorbea Lenin. S-a identificat până la capăt cu ideologia, inclusiv în inițierea acelui germene de complot care-a alimentat aura grupului Iliescu-Măgureanu[20]...

Ceaușescu l-a plăcut la început. Știi ce făcea Ceaușescu? Pe cine voia să scoată, întâi îl înălța. Și pe Ioniță l-a luat de la Ministerul Apărării, și l-a făcut viceprim-ministru ca să dea impresia că-l prețuiește... Am știut că e prima mișcare. Așa a făcut și cu mine. La prima mutare, m-a luat de la Externe și m-a băgat la Controlul Muncitoresc. Abia a doua – Comerțul

Exterior – reprezenta scopul. Voia să mă trimită prim-secretar, voia să mă trimită ambasador într-o țară...

Şi n-aţi fi vrut să fiţi ambasador?

Nu. Pentru că mai ştiam şi eu ce e pe-acolo. Lucram şi cu Securitatea ca oricare din Externe. Vezi? Eu nu am dosar la CNSAS. Dar lucram cu Securitatea pentru că aşa este în Ministerul de Externe. Alţii, care nu ştiau că lucrează cu Securitate, au acum dosare. Dacă mă duceam ambasador, puneau oameni să mă urmărească – că am vorbit cu cutare, că am discutat cu ambasadorul, cine ştie ce ieşea. I-am şi spus lui Ceauşescu că, dacă mă trimite la Paris, trebuie să pună cinci inşi care să informeze despre mine.

Care dintre Ceauşeşti s-a arătat mai interesat să vă facă ambasador?

Ea avea altceva în cap cu ambasada. Numit ambasador, automat ieşeai din Comitetul Central. Când Lupu a fost numit ambasador în Venezuela, n-a mai rămas nici în CPEx, nici în Comitetul Central. În afară de Ursu, n-au fost alte excepţii de la regula rudelor apropiate în străinătate.

Şi Ion Ursu ce poveste avea?

Ursu era agent sovietic şi american. Securitatea a mers la soţii Ceauşescu cu documente. Dar nu acceptau ideea. Pentru că ea avea nevoie de el ca... devotat om de ştiinţă. Şi când cu procesul CPEx, au intervenit ruşii la cel mai înalt nivel... Apelul a fost al lui Gorbaciov. Ambasadorul Tiajelnikov a spus că Academia a făcut toate demersurile în numele tovarăşului Gorbaciov. Şi l-au scos din închisoare...

„Măi, Nicule, citeşte şi tu, mă..."

Exceptând timpul de somn al Ceauşeştilor, puteţi fi oricând „invitaţi" – în vizită de lucru

în țară, la vizionări în „săliță", la Snagov, seara la Club... Cunoașteți, prin urmare, cotidianul Ceaușeștilor. Ce obiecte de valoare afișau?

Ceaușescu avea o colecție extraordinară de cărți vechi, manuscrise. Le ținea acasă, în București. Nu le citea nici el, nici ea... Ceaușescu a avut o colecție nemaipomenită de arme de vânătoare. Pe acelea nu le-a scos nimeni la vânzare, după ce-a murit, i-au scos la vânzare căciula.

Ce mai avea?

Tablourile din casă – Andreescu, Grigorescu, cred că avea câteva Băncilă.

Proprietatea lui sau în inventarele muzeelor?

Erau ale Gospodăriei de Partid. Pe timpul lui Gheorghiu-Dej, Gospodăria de Partid a început să cumpere tablouri. Aveau un specialist la secție, critic de artă... Era plătit să cumpere de la particulari. Și stabilea prețul cu ei.

Dar mobilierul lui Ceaușescu din Primăverii?

De la Arad, știu eu. Cea mai bună fabrică fusese la Arad – Lengyel, lucrase și pentru familia regală. Acolo s-a făcut și o parte din mobila pentru Casa Poporului.

Dar avea și Gospodăria de Partid o fabrică de mobilă...

Condusă de socrul lui Geoană. De Costea, machedon. Soția lui Costea era fiica unui machedon legionar, care făcuse închisoare. Ea a fost vicepreședinta organizației PNȚ București și, când Constantinescu[21] a apărut în balcon ca învingător, ea îi ținea mâna stângă.

De-ale revoluției...! Cum era acasă la Ceaușești?

Aveau un stil încărcat, bătrânesc. El avea și pantofii ca pe timpuri.

Făcea vreo aluzie la trecutul de cizmar?

Niciodată. Nici n-a vizitat vreo fabrică de încălțăminte. Avea un cizmar, avea unul care îi făcea șepci, altul care îi făcea căciuli...

De cărțile și tablourile valoroase de care spuneți, de blănurile și bijuteriile Elenei Ceaușescu ce-ați auzit că s-a ales?

Nu se știe. Și se agita Răzvan Theodorescu[22] în 22 decembrie 1989 să nu dispară valorile din Primăverii.

S-a povestit mult despre stilul tradițional al meselor Ceaușeștilor. Neobișnuită este practica de-a merge în străinătate cu mâncarea de-acasă, despre care mi-a povestit și Constantin Olteanu[23]...

Nicăieri peste hotare Ceaușescu nu mânca mâncarea gazdelor.

Cum motiva?

Nu spunea. Cred că dintr-o prudență să nu fie otrăvit. Se temea, da.

Când începuse să se teamă?

De când l-am cunoscut în calitate de șef, din 1966, tot așa făcea. Și era o rușine pentru că veneau ospătarii cu mâncare, invitau gazdele... Iar el zicea: „Nu, nu, nu mi-e foame"... Toți știau că îi pregătea bucătarul mâncare specială.

Și bucătarul călătorea cu avionul prezidențial?

Cu același avion.

Cine mai intra în suita standard a lui Ceaușescu la plecările în străinătate?

În primul rand, aghiotanții lui și ai ei... 7-8, în total. Ăștia aveau un șef. Prin anii 1960 era Pleșiță. De la Cluj cred că l-a luat Ceaușescu. A fost la vânătorile lui Hrușciov la Bistrița. Și s-a remarcat prin organizare. Ultimul a fost Neagoe, care era din Dolj. Cred că avea șapte clase primare. Am auzit că fusese recrutat de Securitate, transformat în preot și trimis în munți ca să urmărească partizanii. Și, de acolo, a fost adus la Patriarhie.

Aghiotantul Patriarhului Iustinian Marina.

Au fost şi altfel de vremuri, unde se discuta mai altfel, unde se şi bea la mese. Ceauşescu a fost un ţuicar, bea, în general, ţuică... Dar, în 1967, când a avut loc a 50-a aniversare a Revoluţiei din Octombrie, s-a organizat o masă la ambasada română din Moscova. Ţi-am spus. La care s-a stat multe ore. Ceauşescu, Maurer, prezent a fost şi Leonte Răutu. Maurer a băut acolo două sticle de vin de Sâmbureşti. Şi a spus: „Măi Nicule, printre puţinele lucruri bune – foarte puţine, de altfel – pe care le-am luat de la tine e faptul că tu m-ai îndemnat să beau vin de Sâmbureşti". „Da, l-am băut şi eu prima dată în casă, în biroul prefectului de Olt", a zis Ceauşescu. Altfel, Ceauşescu a băut un vin alb de Ştefăneşti. În ultima perioadă însă, lui i se pregătea un vin special la Gospodăria de Partid de la Băneasa. Se aduceau struguri de Vrancea, albi, şi se scotea un vin cam de 9-10 grade. Şi ca să nu bea mult, îl puneau în sticle de câte jumătate de litru. Eu am preferat vinurile din zona Aradului – Cabernetul de Barateca şi Mustoasa de Mădărat. În aceleaşi podgorii ale Aradului, Minişul avea încă două vinuri bune – o Cadarcă şi un Merlot. Toată Transilvania are numai vinuri albe, doar Podgoriile Aradului aveau şi vinuri negre.

În arhive se află o cartotecă a cărţilor primite de Elena Ceauşescu cu dedicaţie de la autori şi răspunsul transmis autorilor, ca din partea ei. Enorm de multe cărţi, autori de prestigiu şi elogii ca la televizor. Nu ştiu să se fi pus în circuitul public inventarele celor primite de Ceauşescu – vor fi fost biblioteci. Bănuiesc astfel că discuţiile la aceste întruniri atingeau şi subiecte culturale. Cum se purtau?

Hai să-ţi dau un exemplu. Vorbeam despre Coşbuc. I-am zis lui Ceauşescu că poetul a murit tânăr. L-a durut că şi-a pierdut băiatul într-un accident de maşină

chiar lângă Tg. Jiu. Era un copil strălucit. Şi el: „Ce spui prostii aici, măi, Andrei? Cum să fie înainte de Primul Război Mondial automobile în România?"; „Tovarăşe Ceauşescu, au fost curse în 1904."; „Şi ce căuta el la Tg. Jiu"? „Mergea acolo pentru că unchiul său avea o casă la Tismana". Era şi Nicuşor de faţă. Şi a doua zi îmi dă telefon Nicuşor. „Am citit azi-noapte în Călinescu – aşa este, cum aţi zis dv.". Mă sună Oprea – „Domnule, aşa este. În 1904 a fost primul raliu de automobile în Bucureşti". Dar Postelnicu îi dă telefon Elenei Ceauşescu: „Tovarăşa Ceauşescu, se face băşcălie în legătură cu băiatul lui Coşbuc. Şi tovarăşul Nicuşor, şi tovarăşul Oprea fac. Sediul problemei este la tovarăşul Andrei!"

Adică vă permiteţi – în cârdăşie cu fiul lui şi cu Oprea – să-l „sabotaţi" cultural pe Ceauşescu!

Altă chestiune despre cunoştinţele lui Ceauşescu. Îi zic: „Tovarăşe Ceauşescu, să dăm mai multe burse pentru greci şi să încurajăm venirea machedonilor în România. Între cele două războaie, şi chiar înainte de Primul Război Mondial, s-a dat oarecare importanţă românilor din Balcani. Vreo 70.000 de persoane au venit aici, în 1923, din Machedonia grecească, dar şi din Albania. Printre oamenii de valoare care se trag de-acolo e şi Toma Caragiu[24]". „Ce Toma Caragiu?, zice Ceauşescu, părinţii lui au stat în Cadrilater, de acolo s-au mutat la Bacău, apoi la Ploieşti" „Nu, domnule, e român, a zis apoi Pană. Am dormit cu el în pat".

Chiar aşa?

O expresie. Şi a doua zi merg la Pană. „Uite, tovarăşe Pană, este o carte a lui Caragiu. Povesteşte cum a plecat de acolo, cum a ajuns în Cadrilater". „Dă-mi-o şi mie! Dar hai să nu-i zicem Tovarăşului, să nu-l jignim, să rămână cu încăpăţânarea lui, aşa cum crede el". Aşa a fost şi cu altele. Cu sistematizarea satelor. „Noi nu avem posibilităţi, tovarăşe Ceauşescu, să sistematizăm satele, spuneam la Club. Nu avem atâta ciment

şi beton. Apoi, este un proces în timp – un ţăran care stă într-o casă şi are un copil"...

Dar el credea că trăieşte cât să vadă toată ţara mutată la bloc?

Avea această nebunie. „Şi ăsta, omul de la ţară, ziceam eu, când câştigă un salariu ca muncitor dărâmă casa veche şi construieşte, în locul casei părinteşti, altă casă. Nu avem noi bani să băgăm căldură şi apă în toate satele astea". I-am zis: „Exagerăm şi cu baptiştii ăştia, aţi fost cu ei în închisoare... Iar noi i-am recunoscut ca şi cult. Acum suntem cu strâmtorarea împotriva lor, nu le dăm voie să-şi facă aşezăminte". Pe urmă, cu izolarea României. „Tăiem toate abonamentele la reviste...!" Şi n-au întârziat să apară problemele legate de aceste discuţii la Club. Cam din această perioadă de început a anilor '80 i s-a accelerat procesul de îmbătrânire şi scleroză. În aceste condiţii nu mai venea la ora 8.00 dimineaţa la birou. De două-trei ori pe săptămână avea un consult cu medicii acasă. Apărea mai târziu la birou. Pe la ora 12.30 gata, încheia programul, se suia în maşină, se ducea şi mânca acasă. Venea la programul de după-amiază până seara. Şi, iată, un fenomen pe care nu l-au explicat până acum medicii. Simţea nevoia să ţipe. După ce ţinea o cuvântare unde ţipa, urla, apărea ca după un contact sexual reuşit. Atunci puteai să rezolvi cu el problemele.

Îl complimentaţi pentru forma bună?

Nu, dar vorbeam despre asta cu Dumitru Popescu... Eram printre puţinii lui prieteni, cu el vorbeam deschis.

Au fost şi scriitori în relaţii deosebite cu puterea – mă refer la membrii CC. Titus Popovici[25], bunăoară, a fost în CC cât a fost la putere Ceauşescu. Era cumva un admirator al romanelor sale?

Ceauşescu l-a susţinut. Titus Popovici era o inteligenţă şi a fost o mare speranţă.

Citise Ceauşescu *Străinul*?

De *Străinul* nu l-am auzit vorbind niciodată. Citise *Setea*. Dar zicea: „Parcă totuşi Moromete e mai bun". Romanul.

Citise *Morometii*?

Da, da. „Parcă e mai bun decât *Setea*, asta a fost părerea lui.

Povestea ce şi când citise?

El cunoştea poezia lui Coşbuc, a lui Eminescu, a lui Bolintineanu şi Alecsandri... Aia cu foiţele de ţigară din închisoare e o poveste. El mi-a spus mie că în închisoare, la Jilava, a avut suficiente cărţi de citit. Şi că a citit în închisoare *În preajma revoluţiei* a lui Stere. I-a recomandat-o cred că Novicov[26]. O cunoştea bine. Pentru că Brejnev i-a spus la un moment dat: „Dv. aveţi un antisovietic notoriu, pe Constantin Stere, care a fost în spatele actului mişelesc al Sfatului Ţării de la Chişinău din 1918". Şi Ceauşescu a sărit: „Resping această apreciere a dv. Noi, comuniştii, citeam în închisoare cărţile lui Stere. Şi dădeam din mână în mână volumele lui *În preajma revoluţiei*. În primul rând, că Stere a fost un mare patriot. Şi, în al doilea rând, a confirmat, într-o formă literară, teza lui Lenin că ţarismul a fost închisoarea popoarelor".

Ce mai ştia Ceauşescu din lectură?

Nu mergea la Blaga, Bacovia, Ion Barbu. Citise Eminescu – cunoştea multe poezii de Eminescu –, Vasile Alecsandri, Bolintineanu. Citise romanele *Răscoala* şi *Ion* ale lui Rebreanu. Cred că citise Compendiul *Istoriei literaturii române,* istorie a lui Călinescu, pe care spunea că i l-a adus Nicolae Tăutu, care era colonel, pe când Ceauşescu era la Armată. Cunoştea *Neoiobăgia* şi critica lui Gherea. Nu-l cunoştea pe Lovinescu, nu-l cunoştea pe Maiorescu.

Pe Lenin îl citise?

Nu pot spune asta.

Dar pe Stalin?

Pe Stalin da. Studiase bine *Problemele leninismului*. Cita mereu din Stalin – „Uite cum spune Stalin în *Problemele leninismului*. Era în perioada când Gheorghiu-Dej îi îndemna pe ceilalți ilegaliști să citească. „Citiți și voi, zicea Gheorghiu-Dej, cartea lui George Călinescu, *Bietul Ioanide*. Uite, eu am citit-o și am stat de vorbă cu George Călinescu". Și așa este. „Dar citiți și voi. Măi, Nicule, citește și tu, mă, că ești tânăr, ca să vezi câte înveți acolo". Ceaușescu avea mulți oameni care să-i recomande ce să citească. În special pe Nicolae Tăutu, care-i recomandase în Armată.

Sfârșitul carierei diplomatice

M-am gândit deseori că grupul din preajma Ceaușeștilor seamănă curților feudale. Cuplul regal – în interfața dintre cer și pământeni – împrejurul căruia gravitează favoriții. Aranjamente de culise, șoapte cui și când trebuie, măgulirea atotputernicilor... Schimbările fiind, în fapt, căderi în dizgrație. Mi-ați spus cum i-au schimbat pe alții. Cu dv. cum a fost în 1985 când v-au înlocuit cu Ilie Văduva[27]?

Deși eu îl invitasem pe Shultz[28] în România, Ceaușescu a zis: „Să te schimbăm până vine Shultz, ca să-l cunoască pe noul ministru de Externe". Când Shultz a cerut să se întâlnească cu mine, nu i-a dat voie. A apărut o fractură, la câteva luni după venirea lui Gorbaciov la putere. După aceea a fost o înțelegere tacită între americani și sovietici anti-Ceaușescu. În ultimii ani, nu mai eram invitat la Club, la mare, făceam concediul cu nevastă-mea, la munte.

A existat și o ruptură directă?

A existat o ruptură, prin 1984–1985, mai ales după ce n-am acceptat să divorțez. Deja Securitatea mă lucra

foarte strâns. Unul dintre punctele tari ale Securității contra mea era faptul că lumea începuse să vorbească despre rolul meu pozitiv în politica externă.

Ceea ce-l vexa pe Ceaușescu.

Îl supăra și faptul că în timp ce el era izolat, la mine veneau miniștri de Externe din Occident. Iar Elena Ceaușescu spunea: „Dragă, dar de ce la Andrei vin miniștri de Externe, el e invitat în Occident, de ce?" Pe urmă au fost câteva țări care mi-au creat mari probleme. Una, a fost China. În perioada când coboram panta, prin 1982, mă duc și-i spun: „Tovarășe Ceaușescu, tovarășii chinezi mă invită la Beijing. Părerea mea e că n-am ce căuta la ei, acuma, să vedem ce va fi"... „Ba nu, du-te, zice el. Mai ales că avem o problemă serioasă cu ei. Au trecut la reorientarea economiei și ne-au tăiat aproape jumătate din exportul de mașini și utilaje. Și vrem să se păstreze exportul vechi". Bine. Peste o săptămână anunță chinezii programul meu: primire la Li Xiannian, președintele republicii, la Deng Xiaoping, la primul ministru, la ministrul de Externe, la secretarul general al partidului – Hu Yaobang[29]. I-l arăt lui Ceaușescu. N-a comentat nimic, dar după ce-a luat masa cu ea, mă cheamă: „Măi, dar ce le-ai cerut tu chinezilor, de-ți organizează asemenea primire? Să ne mai gândim dacă-i bine să mergi"; „Bine, tovarășe Ceaușescu". Peste câteva zile, îi reamintesc că trebuie dat răspuns Beijingului. „Uite, propune-le să meargă o delegație condusă de Oprea, din care să faci și tu parte", a zis Ceaușescu. „Tovarășe, n-are sens să merg eu cu Oprea. Să-i fac eu textele și el să le prezinte. Am fost cu el într-o vizită în 1976, mi-ajunge. Propun să meargă el". În fine, cu patru zile înainte de plecare, m-a chemat: „Du-te, dar vezi să obții să nu ne reducă exportul de mașini". În fine, m-au primit toți, iar Deng Xiaoping mi-a spus: „Am rezolvat problema, vedem noi unde să plasăm ce aveți voi export în China". A fost o

spărtură. Tot pe la începutul anilor 1980, mă duc în Liban. Şi fac escală la Moscova.

Protocolară?

De obicei, protocolară. Dacă se opreşte, în trecere, cineva pe la tine prin ţară, e întâmpinat la aeroport nu de omolog, ci de cel cu o treaptă mai jos. Dacă se oprea Mladenov din Bulgaria la Bucureşti spre Moscova, nu mergeam eu să stau cu el la aeroport, ci adjunctul de ministru. O regulă de protocol. Spre surprinderea mea, fără să mă anunţe, la aeroport apare Gromîko. Nu numai atât – invită toată delegaţia la Casa Tolstoi şi ne oferă o masă. Mă-ntorc la Bucureşti şi mă-ntreabă Ceauşescu: „Măi, tu ce i-ai spus lui Gromîko?" „Tovarăşe, nici n-am avut legătura cu Gromîko, protocolul meu a luat legătura cu protocolul sovietic şi a anunţat că trec spre Liban. N-am ştiut că va veni tovarăşul Gromîko la aeroport".

Pentru el a fost semnul că sovieticii vă apreciază şi teama că vă preferă.

Alt necaz mare. După scandalul cu Tănase, cu atacul public al lui Mitterrand la adresa României...

Nici despre afacerea Tănase-Haiducu n-aţi discutat?

Nu, n-a discutat cu mine. Ceauşescu a spus numai că „E un măgar Mitterrand". Elena Ceauşescu a fost mai violentă şi mai directă. Scandalul a fost, de fapt, între Ceauşescu şi Mitterrand. Când Mitterrand a spus direct că oamenii lui Ceauşescu i-au pregătit un asasinat lui Tănase pe teritoriul Franţei. Pe Tănase l-au luat şi l-au dus într-un oraş... Nici Tănase şi nici Haiducu nu erau nişte necunoscuţi. Virgil Tănase era căsătorit cu fata preotului Ionescu[30], care apare în procesul din 1933.

Procesul greviştilor de la Grivița Roşie. Autorităţile au pregătit atunci o manipulare pentru justificarea deschiderii focului de către

Armată. Au scrijelit pe peretele bisericii de vizavi o urmă de glonţ – argumentul că greviştii au tras întâi, iar Armata a răspuns doar. În proces, preotul Alexe Ionescu a dezminţit versiunea oficială[31]...

Fata lui a făcut spaniola şi s-a căsătorit cu Virgil Tănase. Iar ofiţerul Haiducu[32] avusese tatăl, evreu, director în Securitate.

Ceauşescu avea încredere în Securitate?

El nu avea încredere în nimeni. Dar considera Securitatea un instrument mai eficace şi mai ordonat. Decât ceilalţi. Dar la problema care se pune: cine conducea, Securitatea sau Partidul? Eu răspund: Ceauşescu conducea, pentru că şi Partidul îl conducea el, şi Securitatea, şi Armata, şi Ministerul de Externe. Iar în ultima perioadă, el şi cu ea.

Prin cenzurarea informaţiilor ce ajungeau la el de către Elena Ceauşescu, poate fi ea pusă pe primul loc al ierarhiei.

Olteanu, înainte de a prezenta telegramele Agerpres, mergea la ea. Iar ea alegea ce să-i transmită lui. La fel, prin Stoian[33], Externele erau subordonate Elenei Ceauşescu...

Constantin Olteanu mi-a declarat într-un interviu că aceasta era practica uzuală. Ceauşescu nici nu mai admitea ca să i se prezinte lui întâi noutăţile din sectoarele de care ea răspundea[34]. Ce era Controlul Muncitoresc unde v-au numit?

Era un fel de secţie a CC, care avea drept de control şi asupra activităţii guvernamentale. Ea analiza o serie de probleme mari şi prezenta secretarului general propuneri în legătură cu aceste chestiuni. Nu era subordonată Guvernului, dar putea controla activitatea guvernamentală. La Controlul Muncitoresc, mă vedeam cu Ceauşescu numai pe probleme strict legate de domeniu. Ştiam că lui nu-i plăcea să te mai interesezi

de domeniul în care ai lucrat înainte. În chestiuni diplomatice, m-a chemat o singură dată, să particip şi eu la elaborarea unei scrisori de răspuns către Reagan. Am încercat să mai aplatizez unele poziţii, am reuşit foarte puţin. Şi m-a trecut pe probleme de Comerţ Exterior. Acolo aveam întâlniri cu el zilnice, dar pe problemele de comerţ exterior, evitându-le pe cele politice. Nu mai primeam telegrame de la ambasade, nu mai aveam contacte. Mi s-a atras atenţia să nu mai merg nici la Ministerul de Externe...

În ce manieră?

Mi-a spus-o Dăscălescu din partea lui Ceauşescu: să nu mai pierd timpul pe la Ministerul de Externe. Că aveam obiceiul, stând lângă Guvern, să trec dimineaţa şi să mă văd cu Totu. Nu în minister, ci pe treptele din faţa ministerului. După plecarea mea de la Externe a avut loc o ruptură în relaţiile româno-americane. Eu reuşisem să rotunjesc unghiurile. Determinantă şi aici a fost influenţa Elenei Ceauşescu pentru o politică de autoizolare, o politică antiamericană. Ea vorbea de Reagan numindu-l „actoraşul ăla". Dar din septembrie 1985, când am fost schimbat de la Ministerul de Externe, până în ianuarie 1987 nu am fost prins în nicio acţiune internaţională. Şi m-am văzut numai cu doi străini. M-am văzut cu ministrul de Externe al palestinienilor, Kaddumi, care era membru în Comitetul Executiv al OEP, şi şeful departamentului Relaţii Internaţionale, care venise în România. El a cerut. Mi s-a organizat o întâlnire în camera de protocol a secţiei Relaţii Externe. Pentru că, între timp, Ceauşescu schimbase lucrurile. În fiecare minister, directorul protocolului era ofiţer de Securitate. Nu era nimic ascuns, toţi ştiam că directorii de protocol, dintr-un ordin al lui Ceauşescu, erau ofiţeri de Securitate. Şi director al direcţiei Cadre din Ministerul de Externe, a fost adus tot un ofiţer de Securitate.

Securitatea înregistrase şi în 1989 discuţii purtate în casa lui Gogu Rădulescu, la Comana, privind viitorii conducători ai României: Gogu Rădulescu şi dv. – în funcţiile executive supreme, Mitea, Niculescu-Mizil şi Dincă – secretari ai CC, Mănescu, Bârlădeanu, Pungan, Florescu[35], Ursu – miniştri[36]... Peste hotare n-aţi mai ieşit decât în calitate de „negustor"?

În ianuarie 1987, am fost la Congresul Partidului Social Democrat Italian. Prima mea ieşire peste hotare... M-am întâlnit cu Craxi[37], cu Andreotti[38], cu Giancarlo Pajetta[39], cu actualul preşedinte al Italiei, Giorgio Napolitano... Din discuţiile cu ei, am văzut România din afară. Iar în aprilie-mai 1987, m-a anunţat Ion Stoian despre Congresul Partidului Socialist din Franţa. „Să meargă şi Andrei, a zis Ceauşescu, pentru că-i cunoaşte pe toţi de-acolo". M-am dus la discuţia generală şi, spre surprinderea mea, într-o dimineaţă, când eram la ambasadă, mă anunţă şeful de cabinet al lui Mitterrand, că preşedintele Franţei mă aşteaptă după-amiază la ora 16.00. Nici n-am mai avut ocazia să transmit în ţară telegramă, să primesc răspuns, că era târziu. Şi m-a primit Mitterrand. Ei, asta, da bombă, la Bucureşti, în condiţiile în care între cei doi era ceea ce era: să mă primească Mitterrand pe mine! Înainte avusesem întâlniri tête-â-tête cu el, ca şi cu Giscard d'Estaing. În faţa acestei situaţii speciale, l-am luat însă şi pe ambasadorul Petre Gigea. Mitterrand s-a purtat foarte cordial cu mine.

Probabil că dv., în 1987, aţi dezamăgit aşteptările lor mai rău ca Drăghici şi Manea Mănescu în urmă cu 20 de ani.

Ce mai puteam face? Primul infarct l-am avut la Praga, în 1983. Ceauşescu făcuse relaţiile imposibile şi cu partenerii din Tratatul de la Varşovia. În 1982 a fost vizita la Sofia. Iar Jivkov nu a mai vrut comunicat comun. I-a spus lui Ceauşescu: „Nu vreau, pentru că

noi avem poziții opuse. În problemele internaționale, tu ești pe alt ogor. Afară de relațiile tale cu China, tu nu ești de acord să-l atacăm pe Reagan. Iar Reagan ne critică pe toate drumurile, vorbește de Uniunea Sovietică ca de «diavolul roșu». Spune că a trăit să vadă cum am scăpat de fascism și că speră să trăiască să vadă cum scăpăm și de comunism". Și, după asta, Ceaușescu îmi spune mie: „Măi, Andrei, vom avea acum ședința Comitetului Politic Consultativ, de la Praga, în ianuarie. Vezi să nu ne mai batem ca să-i apărăm pe americani". Se bagă și ea: „Da, dragă, actoraşul ăsta anticomunist e un nenorocit, ia să nu-i mai luăm noi apărarea". Tot pe-atunci au apărut alte evenimente. Apare bilanțul la Europa Liberă, în care mă laudă pe mine pentru politica externă. În 1982, în decembrie. În două-trei locuri din București, am aflat de la prieteni – printre care și Ștefan Iordache – că agenți cunoscuți ai Securității ridicau așa problema la mese: „Domnule, bine că e Andrei, ăsta e un adevărat Titulescu, face politica"... Știam unde se lucrează cu așa ceva...

Să ajungă rapoartele pe masa lui Ceaușescu...

Ca să îl enerveze pe Ceaușescu. După revelionul din 1983 a plecat o delegație la Praga să pregătească documentul comun. L-am informat pe Ceaușescu cu chestiuni în litigiu, ce era de discutat cu Gromîko... „Tu ai introdus un stil rău, antipartinic, mi-a reproșat el. Până să vii tu, eu analizam în final cu șefii delegațiilor problemele în suspensie. De când ai venit tu, ai luat aceste probleme să le discuți cu Gromîko, iar mie să mi le prezinți doar spre aprobare. Trebuie să revenim la vechiul stil, de pe timpul lui Niculescu-Mizil și al lui Dalea: problemele care rămân în litigiu, în legătură cu un document al Tratatului de la Varșovia, să le tratez eu în ședință plenară, cu șefii delegațiilor din celelalte țări". Și, în situația aceasta, am plecat la Praga pe 3 ianuarie. Pe 1 și pe 2 ianuarie n-am fost la București,

am stat la Snagov, cu soția, care nu participase la revelionul oficial. Ne-am întâlnit la aeroport. Am jucat cu el șah, până la Praga. Mi-a aruncat câteva săgeți cu ce-a spus Europa Liberă... Și că pe vremea lui, din anii 1950, dacă te lăuda Europa Liberă, însemna că ești dușman. A insinuat și altceva. Mi-a spus că o colegă a Violetei, pe care o cunoscusem și eu – făcusem și un revelion, în 1960, înainte de căsătorie –, era nevasta președintelui postului, Noel Bernard[40]. Nevasta lui Noel Bernard, evreică din familie de ilegaliști și rudă cu Ghizela Vass, își luase numele Ioana Măgură[41]. „Tu ai acolo pe Ioana Măgură, mi-a zis Ceaușescu, văd că mai ai și pe alții care te cam laudă. Tu știi ce-a spus marxistul Bauer[42]? Atunci când te laudă dușmanii, să te gândești unde-ai greșit". Și continuă cu reproșurile: cum îmi explic că a venit Gromîko la aeroport?; de ce s-a zbătut Angelo Miculescu să-mi organizeze vizita la Beijing; că Mitterrand vrea să mă atragă de partea lui; că doar eu am reușit să-l aduc pe Haig, secretarul de Stat al SUA, în vizită în România... Punea întrebări tot mai delicate. Ieșim din aeroport, mergem la discuții și... altă situație. Vine acolo și ia documentul pregătit sub comanda mea de-un colectiv cu adjunctul Oancea, și cu Constantin Ene, de la Externe: „Asta nu e bine, asta nu e bine". Iar mie: „Acesta-i document sovietic! De fapt, tu te-ai sustras și sustragi ministerul controlului de partid". Putea fi acuzație mai gravă? Se revenise la sistemul când fusesem eu secretar cu relații internaționale. Multe dintre documentele importante, înainte de-a le vedea Ceaușescu, le trimiteam secretarului cu probleme internaționale. Și îl întreabă pe Miu Dobrescu dacă a citit documentul. Dobrescu, om corect, feroviar cinstit: „Da, tovarășe, l-am citit și eu". Iar Ceaușescu: „Și tu îl ajuți să se sustragă controlului de partid". M-a făcut țăndări. Cum nu-i plăcea să-l contrazici în public, nu i-am reamintit ce-mi ceruse la Sofia, după discuția cu Jivkov, să nu mă mai zbat pentru pozițiile americane. Și-mi cere: „Să îmi organizezi

mâine o întâlnire cu tovarăşul Andropov. Ia legătura cu prietenul tău Gromîko, să-mi organizezi întâlnirea". De faţă cu toţi, cu Miu Dobrescu, cu Olteanu. Bineînţeles că discuţia noastră a fost înregistrată şi au fost informaţi sovieticii. Am căzut la pat, m-a salvat doctorul Nicolau, aveam tensiunea 24.

Aţi mai ajuns la şedinţă?

Da, am mers, toată problema era să nu-mi crească din nou tensiunea. Dimineaţa, vine Gromîko: „Ce s-a întâmplat, tovarăşe Andrei?" Ştia. „Tovarăşul Ceauşescu mi-a dat sarcina să vă rog să organizaţi o întâlnire cu Andropov". „Bine". Intrăm în şedinţă, Gromîko vorbeşte cu Andropov, după care vine la mine şi-mi spune la ureche: „În pauza următoare". Mă duc şi la Ceauşescu. Şi el, la mine, răstit, cu voce tare: „Dar ce te apuci, ca în timpul şedinţei, să vadă lumea că vine Gromîko să-ţi dea sarcini?". Nebunia pământului! La întâlnirea cu Ceauşescu, Andropov a venit cu Gromîko. „Noi nu suntem mulţumiţi de document, vreau să facem o serie de schimbări la document", le-a zis Ceauşescu. Gromîko şopteşte ceva la ureche lui Andropov, iar acela spune: „Tovarăşul Gromîko mă informează că are nişte probleme de discutat cu tovarăşul Andrei, că amândoi or să găsească soluţii, pe care o să le aprobăm noi". Şi încheie: „Tovarăşe Ceauşescu, dacă nu-ţi convine documentul, nu-l semna. O să semnăm noi, ceilalţi". *Eto jizni!*

Note

1 Actualul Bulevard Mircea Eliade.

2 Constantin Manea, şeful de cabinet al lui Nicolae Ceauşescu (1962–1989).

3 Legea nr. 29 din 28 octombrie1977 privind normele de adresare în relaţiile dintre cetăţenii Republicii Socialiste România prevedea: „Cetăţenii Republicii Socialiste România vor folosi în relaţiile de muncă şi de serviciu, în raporturile cu unităţile economice, social-culturale, cu organele administraţiei şi celelalte organe

de stat, cu organizațiile de masă și obștești forma de adresare «tovarăș» sau «tovarășă». De asemenea, se poate folosi și forma de adresare «cetățean» sau «cetățeană»".

4 Festivalul „Cântarea României" a fost lansat cu ocazia primului Congres al Consiliului Culturii și Educației Socialiste, din 2–4 iunie 1976. Ediția întâi s-a ținut chiar în 1976, festivalul fiind ulterior organizat anual, până în 1989. Avea rolul de a promova la nivel național artiștii amatori.

5 „Daciada" a fost un program sportiv competițional de mase, promovat odată cu adoptarea planului cincinal 1976–1980. Acesta prevedea „stimularea activităților sportive de masă, asigurarea participării tineretului, maselor largi populare, în formele cele mai variate, la practicarea tuturor sporturilor, acționându-se în acest fel pentru mai buna utilizare a timpului liber". Primul regulament al „Daciadei" a fost adoptat în august 1977, stipulând „ridicarea nivelului general al activității sportive de performanță la nivel mondial, care să ducă la creșterea prestigiului României în lume". Competițiile au fost organizate începând cu anul 1977 la nivelul tuturor unităților economice, școlilor, facultăților, unităților militare, comunelor, orașelor, municipiilor și județelor. Anual se desfășurau două ediții ale Daciadei: vara (martie–octombrie) și iarna (noiembrie–februarie). O dată la doi ani se organizau finale pe țară.

6 George Vraca (1896–1964), actor. A debutat în 1920. A jucat la Teatrul Național din București și la Compania Bulandra. Zeci de roluri în teatru. După 23 august 1944 a jucat în mai multe filme, printre care „Tudor". A fost director al Teatrului Armatei (ulterior Nottara).

7 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii,* București, Curtea Veche Publishing, 2010, pp. 29–30.

8 Lucia Sturdza Bulandra (1873–1961), actriță, regizoare, profesoară de artă dramatică. A debutat în 1898 la Teatrul Național din București. În 1914, împreună cu soțul ei, Tony Bulandra, a fondat o companie particulară – Teatrul Regina Maria. Din 1941 a jucat la Teatrul Municipal (actualul Bulandra), pe care l-a condus, din 1947, până la capătul vieții.

9 Elvira Godeanu (1904–1991), vestită printre frumusețile teatrului și ale cinematografiei bucureștene. S-a căsătorit la bătrânețe cu Emil Prager, cel mai bogat antreprenor de construcții al anilor '40 din România. S-a bucurat de apreciere și în timpul regimului comunist.

10 Dina Cocea (1912–2008), actriță, fiică a scriitorului N.D. Cocea. Apropiată de cercurile de stânga. A fost, printre altele, decanul Facultății de Teatru (1952–1962) și componentă a delegației României la UNESCO și ONU.

11 Emil Prager (1888–1985), inginer constructor faimos între cele două războaie mondiale. A construit sau a reabilitat multe dintre construcțiile emblematice ale României, precum Palatul Regal, Palatul Foișor de la Sinaia, Palatul Ministerului de Interne,

Academia Militară. După război, a refăcut cupola Ateneului Român. După naționalizarea din 1948, a lucrat la Ministerul Energiei Electrice.

12 Lavinia Betea, *Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist*, Ediția a II-a revizuită, București, Curtea Veche Publishing, 2008, pp. 293–298.

13 Constanța Crăciun (1914–2000), profesor. Membră a PCdR din 1935. Provenea dintr-o înstărită familie constănțeană. A fost atrasă de mișcarea comunistă. A militat ca studentă în Frontul Studențesc Democrat, fiind arestată în 1942 și condamnată la 25 de ani de muncă silnică. După 1944 a primit diverse funcții în domeniul culturii și al „organizațiilor de masă și obștești". Membru al CC al PMR/PCR (1945–1969; 1972–1974). A fost ministru al Culturii (1953–1965).

14 Nadia Comăneci (n. 1961), gimnastă. Prima gimnastă din istorie care a obținut nota 10 la Jocurile Olimpice de la Montreal, în 1976. De cinci ori campioană olimpică. În noiembrie 1989, a trecut ilegal granița în Ungaria și a cerut azil politic în Statele Unite.

15 Anii 1970–1980 au fost anii de aur ai gimnasticii românești, echipa de gimnastică feminină a României concurând în această perioadă pentru titlul mondial cu cea a Uniunii Sovietice. Vedeta ei incontestabilă a fost Nadia Comăneci.

16 Teodora Ungureanu (n. 1960), gimnastă. Componentă a echipei care a câștigat medalia de argint în concursul pe echipe, la Jocurile Olimpice de la Montreal (1976). La aceeași competiție a mai câștigat o medalie de argint și una de bronz. A emigrat în Franța, apoi în Statele Unite.

17 Titlul de „Erou al Muncii Socialiste" a fost cea mai înaltă distincție acordată de statul comunist. A fost lansat în septembrie 1951 și avea, ca semn exterior al distincției, medalia de aur „Secera și Ciocanul".

18 Lavinia Betea, „Șah-Mat la Ceaușescu în Fortul Jilava", în *Adevărul*, 15 august 2011.

19 Aurel I. Rogojan, *Fereastra serviciilor secrete. România în jocul strategiilor globale*, București, Compania, 2011, p. 124.

20 Virgil Măgureanu (n. 1941), sociolog. Profesor la Academia de Studii Social-Politice „Ștefan Gheorghiu" (1969–1989). În 1989, din motive insuficient lămurite, i s-a stabilit domiciliu obligatoriu la Focșani, unde a lucrat ca muzeograf la Muzeul Județean. După 1990, a fost director al Serviciului Român de Informații (1990–1997).

21 Emil Constantinescu (n. 1939), geolog și cadru universitar, președinte al României (1996–2000).

22 Răzvan Theodorescu (n. 1939), profesor de istoria artei, membru al Academiei Române. Președinte al Radioteleviziunii Române, senator ales pe lista PSD (2000–2008), ministru al Culturii (2000–2004).

23 Lavinia Betea, *Poveşti din Cartierul Primăverii*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 264.

24 Toma Caragiu (1925–1977), actor, care s-a remarcat mai ales în roluri de comedie. Director al Teatrului de Stat din Ploieşti (1953–1965). Actor al Teatrului Bulandra (1965–1977). A jucat zeci de roluri în teatru, precum şi în 38 de filme. A murit în timpul cutremurului din 4 martie 1977.

25 Titus Popovici (1930–1994), scriitor. Membru al CC al PCR (1969–1989). Autor de romane, reportaje, piese de teatru şi scenarii de film. Unul dintre cei mai prolifici scenarişti ai epocii Ceauşescu, a scris scenariul unor drame istorice precum *Mihai Viteazul*, *Dacii*, *Columna*, unor comedii precum seria *Ardelenii*, *Operaţiunea Monstrul* şi altele.

26 Mihai Novicov (1914–1992), membru al PCdR din ilegalitate. Student la Facultatea de Matematică a Universităţii din Iaşi. Arestat de mai multe ori (1934–1940), internat în timpul celui de-al Doilea Război Mondial în lagărul de la Tg. Jiu. După 23 August 1944 a deţinut mai multe funcţii în domeniul propagandei şi culturii.

27 Ilie Văduva (1934–1998), economist. Membru al CC al PCR (1984–1989), prorector (1976–1979) şi rector (1980–1985) al Academiei de Studii Economice din Bucureşti; ministrul Afacerilor Externe (1985–1986), ministrul Comerţului Exterior şi al Cooperării Economice Internaţionale (1986–1988). În iunie 1988, a fost eliberat din funcţie. Consilier al secretarului general al PCR (1988–1989).

28 George Pratt Shultz (n. 1920), om de stat, economist american. A fost secretar de stat al SUA (1982–1989), pe durata mandatului preşedintelui Ronald Reagan.

29 Hu Yaobang (1915–1989), lider al Partidului Comunist Chinez. Între 1982 şi 1987, a deţinut funcţia de secretar general al Comitetului Central al PCC.

30 Alexe Ionescu, preot la Biserica Sf. Gheorghe, aflată peste drum de atelierele CFR Griviţa din Bucureşti. În timpul procesului capilor grevei din vara anului 1933, a depus ca martor în favoarea acuzaţiilor.

31 Cristina Diac, „Ultimul cuvânt al acuzaţilor – Dej s-a dezis de comunism", în *Jurnalul Naţional*, 22 martie 2005.

32 Matei Pavel Haiducu (1948–1998), născut Hirsch, ofiţer al Direcţiei de Informaţii Externe (DIE). A acţionat în Franţa. În 1982, a declarat în cursul unei conferinţe de presă că primise ordin să îi asasineze pe Virgil Tănase şi Paul Goma, scriitori stabiliţi la Paris, critici ai regimului de la Bucureşti. Cazul a generat un scandal diplomatic între Paris şi Bucureşti.

33 Ion Stoian (n. 1927), profesia de bază: strungar. Membru al CC al PCR (1979–1989). A deţinut mai multe funcţii precum: rector al Academiei „Ştefan Gheorghiu" (1968–1971), secretar al CC al PCR cu relaţiile externe (1984–1989), ministru al Afacerilor Externe (1989).

34 Lavinia Betea, *Poveşti din Cartierul Primăverii*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2010, pp. 252–253.
35 Mihail Florescu, nume real Iacob Iacobi (1912–2000), inginer chimist, membru al PCdR din 1934, fost voluntar în Brigăzile Roşii din Spania şi în Rezistenţa Franceză. Dintre funcţiile deţinute, cea mai lungă perioadă a fost ministru al Chimiei (1952–1957; 1965; 1970–1980).
36 Aurel I. Rogojan, *op. cit.*, p. 124.
37 Bettino Craxi (1934–2000), politician italian de orientare socialistă. A condus Partidul Socialist Italian în perioada 1976–1993. A deţinut Funcţia de prim-ministru al Italiei (1983–1987).
38 Giulio Andreotti (n. 1919), politician italian de orientare creştin-democrată. A deţinut funcţia de prim-ministru al Italiei, în mai multe rânduri (1972–1973, 1976–1979, 1989–1992).
39 Giancarlo Pajetta (1911–1990), politician italian de orientare comunistă. A condus publicaţia comunistă *L'Unita*.
40 Noel Bernard (1925–1981), jurnalist. A emigrat cu familia în Israel, în 1940, apoi în Anglia. A lucrat la BBC şi la Radio Vocea Americii. În 1953 s-a stabilit în Germania, la München. Redactor (1953–1954) şi director (1955–1958; 1965–1981) al secţiei române de la Radio Europa Liberă.
41 Ioana Măgură (n. 1940), absolventă a Institutului de Artă Teatrală şi Cinematografică „I.L. Caragiale" din Bucureşti. Actriţă a Teatrului Naţional din Craiova (1961–1968). Crainică a Televiziunii Române (1964–1969). A emigrat în Germania. Crainică şi realizatoare a emisiunii „Oameni, idei, atitudini" la Radio Europa Liberă (1970–1995).
42 Bruno Bauer (1809–1882), filosof, istoric german. În anii 1838–1941, Bauer a fost unul dintre apropiaţii lui Karl Marx. Ulterior, a criticat doctrina politico-economică elaborată de acesta şi de Friedrich Engels.

PARTID CONTRA PARTID

Contestații muncitorești

Partidul e-al muncitorilor, acționează întotdeauna spre binele lor – erau scheme fundamentale ale ideologiei comuniste. Ce părere avea Ceauşescu, fostul adolescent răzvrătit în numele acestor idei, despre grevele muncitoreşti din ţările unde se instaurase „puterea clasei muncitoare"?

Părea să nu mai realizeze că oamenii pot să fie nemulțumiți, să facă grevă... Eu, împreună cu Dumitru Popescu, i-am spus odată că e o greşeală să nu permitem grevele. Să le facă aşa, ca-n Iugoslavia. Fac grevă, foarte bine. Putem satisface revendicările, bine. Dacă nu, închidem fabrica. Ce ne speriem de greve? Cade socialismul din cauza unor greve? Uite, nu cade în Iugoslavia. Nu cade nimic în Italia, în Franța, unde sunt greve cu sute de mii de oameni. Noi de ce ne speriem? Dar Ceauşescu nu accepta ideea că într-o țară unde muncitorii sunt proprietarii, sunt beneficiarii, sunt producătorii, cum zicea el, aceia să se ridice împotriva statului socialist. Asta nu.

Cum a reacţionat în 1977, la greva din Valea Jiului, când minerii – comunişti şi sindicalişti

comuniști – s-au răzvrătit contra unor măsuri luate de partid?

Eram cu el la mare. Ne aflam într-o convorbire, cu John Gollan, cred, secretarul Partidului Comunist din Marea Britanie. La un moment dat, i-a venit un bilet cum că Verdeț sună și cere să vorbească neapărat cu el. Am scurtat convorbirea și am mers la telefonul guvernamental din altă sală. Și-mi zice: „Uite, Verdeț spune că a fost reținut de către minerii din Valea Jiului, că nu poate să satisfacă revendicările lor. Și mă roagă să merg în Valea Jiului, să liniștesc lucrurile și să mă întâlnesc cu conducătorii grevei." Și mă întreabă când avem fixată întâlnirea de la Ialta cu Brejnev. Peste trei zile era. Mi-a cerut s-o amân. Am pus mâna pe telefon, am vorbit cu omologul meu sovietic, secretarul CC pentru relațiile lor cu țările socialiste. Sovieticii aveau doi secretari cu relațiile internaționale. Unul pentru țările socialiste, și celălalt pentru restul lumii. I-am spus: „Tovarășul Ceaușescu are niște treburi în țară". Iar ăla: „Unde, în Valea Jiului?". Deja știau... Și l-am informat pe Ceaușescu să aibă în vedere și această chestiune. Și reține ce-ți spun: Ceaușescu a informat CPEx-ul în vreo trei-patru fraze. A fost în Valea Jiului o mișcare, au făcut ai noștri niște greșeli, au prezentat greșit noua lege...

Mințea că, din greșeală, cineva i-a dezinformat pe mineri. Dăduse legea și a retras-o.

Îți spun eu. Când s-a făcut, cred, legea pensionării.

Cred că v-a mințit și pe dv. informându-vă ca pe mineri. Textul de lege se afla în posesia Securității când au declanșat ancheta în Valea Jiului. L-am văzut în dosarele de la CNSAS.[1] L-a criticat pe Verdeț că n-a putut să-i potolească singur pe mineri sau, poate, s-a simțit flatat că prezența lui a adus liniștea acolo?

N-am mai fost în țară, am auzit că în ședința de CPEx a zis: „Uitați care e situația. Propun ca Tovarășa

împreună cu Verdeț să revadă aceste măsuri...". Toate aceste introduceri ale Elenei Ceaușescu în program au constituit motivul multor aberații. Despre modificările ce voiau ei să le facă la legea pensiilor, a ridicat Dumitru Popescu problema: „Tovarășa Ceaușescu, totuși, la 45 de ani, nicăieri în lume nu mai sunt angajate balerine. Plisețskaia[2] e un fenomen. Nu poți dansa la vârste înaintate". „Nu, dragă, să muncească și ele, a zis Elena Ceaușescu. Dacă nu, să fie îngrijitoare". Pensionară la 45 de ani, o balerină! Îți dai seama ce înseamnă. Părerea mea este că asupra lor a avut o mare influență viața din copilărie și adolescență. Un mod primitiv. Deși taică-său avea 8 hectare de pământ, n-a dat pe nici unul dintre copii la liceu. Cum ar fi făcut și Tudor Călărașu – Morometele lui Marin Preda – dacă n-ar fi fost mama care credea în viitorul copilului.

Să revenim la tulburările din Valea Jiului. Înaintea venirii lui Ceaușescu au fost masați în zonă ofițeri de Securitate din toată țara. Nu cred că vă puteți închipui ce drame au trăit capii grevei. Unii dintre ei au fost condamnați pentru delicte de drept comun, alții, strămutați în diverse regiuni. Dobre, cel care a prezentat revendicările minerilor, a fost hărțuit cu scrisori de amenințare și injurii din partea unor așa-zișI „ortaci". Romanul lui Augustin Buzura *Drumul cenușii* exprimă angoasa acelui timp când se știa că au dispărut greviști – nimeni nu știa câți, nimeni nu știa unde... A fost apoi, peste zece ani, revolta muncitorilor brașoveni.[3] Nici despre aceasta nu ați vorbit?

La Brașov a făcut o singură referire, într-o singură ședință a CPEx-ului, după o lună de zile. Și tot ce s-a întâmplat acolo a pus pe seama faptului că a întârziat conducerea fabricii plata unor prime și a unor ore suplimentare.

Dar cine plătea atunci orele suplimentare? Iar vina aruncată pe alții – cei mărunți – era reflexul trotkist al infailibilității partidului. Partidul, adică el.

A destituit directorul. L-a criticat pe Postelnicu, vezi în stenogramă, că Miliția nu a intervenit. Deși era cazul să intervină chiar cu arme de foc ca să împiedice atacarea sediului comitetului județean de partid. Asta e spusă de el în CPEx. Adică nu se făcuse ce s-a făcut în decembrie 1989. Și după aceasta, operațiunea pe care o știi din arhive. Și pe care eu am aflat-o după 1989. A scos oamenii de acolo, i-a plasat în domiciliu forțat prin toată țara, despărțiți de familii. Asta nu s-a discutat în CPEx niciodată.

A apărut o întreagă literatură de așa-zisă politologie care desfide contactul cu documentul de arhivă. Autorii construiesc scenarii și ipoteze fără suport faptic. Într-o astfel de viziune, Ceaușescu apare ca panicat de revolta brașovenilor. În stenogramele CPEx din ultima perioadă a lui 1987, referințele la acest eveniment sunt însă foarte sărace. În respectiva perioadă, în schimb, Ceaușescu a fost foarte preocupat de un accident mortal, la o vânătoare organizată de conducerea de partid Dolj fără înștiințarea lui...[4]

Nu s-a discutat niciodată în CPEx despre anchetele și pedepsele din Valea Jiului, nici de la Brașov.

Se va fi discutat în tête-à-tête cu Postelnicu... Bănuiesc că Radio Europa Liberă n-ascultați.

Nu. Cum să asculți asta, cu sistemul ce-l aveai în casă? Știu că la Brașov s-au produs tulburările într-o duminică. Erau alegerile pentru consiliile populare. La Brașov fusese până atunci prim-secretar Ion Radu, pe care l-a adus în locul meu la Controlul Muncitoresc. Cu nenorocirea aceasta a rotației cadrelor, Ceaușescu și-a bătut singur cuie în talpă. A început s-o facă după ce Dindere[5], care fusese cel mai bun președinte de

UJCAP la Craiova – el fiind țăran –, s-a întâlnit cu Apostol şi au început să comenteze critic politica lui Ceauşescu.

A fost scos din munca lui Dindere, care fusese şi secretar cu probleme agrare la Dolj.

Mi-a spus mie Ceauşescu: „Uite, Dindere ăsta discuta cu oameni din Secretariat, din Birou, pe care-i cunoştea demult şi nimeni n-a informat conducerea partidului. Dar acum o să iau şi eu o măsură: nu o să mai las pe nimeni în județul lui". În conducere, adică. Şi unul dintre principalele criterii în selecția de cadre pentru conducerea județelor era să nu fii din județul respectiv.

În noiembrie 1987, la Braşov prim-secretar tocmai fusese numit Petre Preoteasa din Plenița, iar secretarul oraşului, Cioboiu, era din altă parte.

Aşa s-a întâmplat şi în celelalte județele ale țării. În 1989 se schimbase conducerea, începând cu primul secretar, şi la Timişoara l-a pus pe Bălan[6], înainte preşedinte la CSP. Toți erau noi la Timişoara. Iar în 1987, când cu Braşovul, au fost conferințele județene de partid. Şi acolo s-a dat un text, de la secțiile Organizatorică şi Propagandă ale CC-ului, prin care era prezentată situația primului secretar Drăgan de la Dolj, care la vânătoare l-a împuşcat pe secretarul cu propaganda. S-a petrecut în pădurea unde şeful ocolului silvic fusese cândva tatăl lui Sergiu Celac. La Perişoru.

Şi în toate județele, în 1987, în numele Comitetului Central s-a prezentat activului de partid un material în care nu se spunea nimic despre muncitorii de la Braşov, ci despre Tovarăşul care munceşte, face..., în vreme ce alții fac vânători, una-alta.

A fost deturnată atenția de la Braşov la cazul cu această moarte la vânătoare. Participanții la şedințele județene au avut sarcină să facă prelucrarea, în jos, în organizația de bază, în legătură cu necesitatea de a munci, de a face disciplină.

Şi ce s-a întâmplat cu autorii dramei de la vânătoare? Public, nimeni nu a vorbit despre cele petrecute.

Ştiu că Drăgan a fost condamnat, dar mi se pare că s-a suspendat pedeapsa cu închisoarea. La Craiova a fost pus imediat prim-secretar Ştefănescu, în locul lui. Eu condusesem conferinţa judeţeană la Turnu Severin. Şi am venit de acolo la Craiova, după ce-l rugasem pe Ştefănescu să-mi dea o maşină să merg până la mine în sat. Şi maică-mea mi-a spus: „Măi, Fănele, de când mă ştiu eu, aici s-au împuşcat oameni la vânătoare. Au nişte arme vechi, de pe timpul lui taică-miu. Şi se împuşcă între ei. Am auzit că unul, un nărod, a tras după un iepure, l-a rănit şi a vrut să-l ia. Şi l-a împuşcat ăsta mai mare de la judeţ". Am venit la Bucureşti şi-am povestit celorlalţi din CPEx ce-a zis maică-mea. Dăscălescu i-a spus lui Ceauşescu. Şi mă ia Ceauşescu: „Măi, Andrei, termină cu pălăvrăgeala cu vânătoarea. Să punem cu toţii accent pe Scrisoarea Comitetului Central: ordine şi disciplină". E clar? În ziua când am plecat de la conferinţa judeţeană a fost adus şi înmormântat secretarul omorât la vânătoare. Era din Turnu Severin. Altfel... ordine şi disciplină. Şi să muncim ca Tovarăşul.

În numele, dar împotriva poporului

Nu am găsit încă pe nimeni – mă refer la o sursă primară – care să poată spune ce intenţii avea Ceauşescu cu numitele „circuri ale foamei" din Bucureşti, transformate acum în malluri.

Magazine universale mari, asta voia să facă. A fost impresionat de cele văzute în Canada.

Sunteţi sigur?

Da, sigur.

Nu cantine imense de cartier?

Nu, nu, nu. Cantine aveau muncitorii în întreprinderi, copiii – la şcoli şi grădiniţe. Doar nu era să le dea pauză de masă pentru cantina de cartier! Problema pensionarilor nu se punea.

S-a discutat în CPEx aşa ceva?

Nu, a fost o singură apreciere la adresa Bulgariei. I-a plăcut lui Ceauşescu ideea cantinelor mari la întreprinderi, de unde muncitorii puteau să-şi ia acasă cartofi, fasole, murături, varză murată şi zacuscă. Atât i-a plăcut, dar încolo, nu.

Aţi analizat vreodată, oficial, structura şi consecinţele datoriei externe a României?

Public, nu. Nici în CPEx. Ce s-a întâmplat? Ne-am bătut cuie-n talpă construind o centrală foarte puternică de utilaj pentru rafinării. Astfel că eram înfometaţi să găsim peste hotare posibilităţi de-a construi rafinării. Să nu aruncăm în stradă oamenii care lucrau în petrochimie. Erau zeci de mii de oameni. Şi am acceptat să construim peste hotare, pe credit, rafinării precum cele de la Piteşti sau de la Brazi. Aşa am făcut rafinăria din Siria, de 6 milioane de tone, care era un record pe plan mondial. Am făcut-o pe credit. Nu ne veneau banii de la credite, dar trebuia să plătim ce importasem noi. Aşa am ajuns la datoria aceasta... Pe urmă, cu industria petrochimică, am mai făcut o greşeală. I-am spus într-o şedinţă: „Tovarăşe Ceauşescu, băgăm banii în rafinării, şi nu facem mai nimic în aşa-zisa chimie de mic tonaj, n-avem bani pentru coloranţi şi lacuri...". „Andrei să ne mai lase cu poveştile", a fost răspunsul lui. Nedezvoltând industria de coloranţi, de exemplu, trebuia să-i cumpărăm din Germania. Şi plăteam cu banii cash. Aveam nevoie de lacuri şi vopsele pentru mobilă, tot cu banii cash. În această situaţie, ajunsesem ca piloţii noştri care mergeau peste hotare să nu aibă la ei în servietă banii de plată ai aterizării şi decolării.

Vorbiți de Tarom sau de aeronava prezidențială?

De Tarom. Nu mai primeau valută să facă pentru o lună abonamentul. Făcusem o serie întreagă de împrumuturi la cei cu producții mici. Dacă nu le dădeai banii la vreme, îi aruncai în faliment. Iar ei țipau la guverne: forțați România să ne plătească acești bani. Am fost trimis să discut cu italienii – îl cunoșteam bine pe Craxi; să merg în Marea Britanie – la madam Thatcher[7]; și să merg în Elveția, unde-mi era prieten președintele, ca să ne amâne plata datoriilor. Ei mi-au spus: „Nu se poate, pentru că suntem obligați, cei care facem parte din Clubul de la Paris[8], să nu rezolvăm fiecare în parte, ci numai în cadrul Clubului". Iar Burtică l-a sfătuit: „Tovarăşe Ceauşescu, s-a făcut o greşeală că problema a luat-o Andrei, trebuie să o preluăm pe linie economică". Şi, până să vin eu din Marea Britanie, Ceauşescu a stabilit să meargă Oprea, prim-viceprim-ministru, în Canada şi SUA, iar Burtică nu mai ştiu pe unde. Pe Oprea nu l-au primit, Burtică nu a făcut nimic. Eu am avut o şansă. Una dintre marile mele realizări. Aveam raporturi excepționale cu Mitterrand. Îl cunoscusem înainte, când era numai prim-secretar al partidului. M-am dus la el şi i-am spus: „Suntem în pericol, nu mai avem bani, e în joc însăşi politica noastră. Sovieticii s-au oferit să ne dea câteva miliarde credit. Dar aceasta înseamnă o schimbare a politicii noastre – să ne întoarcem la perioada de înainte de 1964. Salvarea o poate face Franța. Aşa cum Napoleon al III-lea ne-a salvat, pronunțându-se pentru unirea Principatelor şi recunoaşterea lui Cuza şi aşa mai departe..., dumneata poți să faci acum pentru România. Aveți Clubul de la Paris, iar secretarul lui general e un francez. Aprobați cererea noastră, de a ni se amâna plata creditelor. Să facem o reeşalonare generală a creditelor şi, în câțiva ani, vom plăti tot". El a adunat a doua zi Guvernul: „Uite, a venit la mine ministrul de Externe Ştefan Andrei, un mare prieten al Franței. Mi-a prezentat situația, haideți să-i ajutăm pe români,

cum mi-a spus el că a făcut-o Napoleon al III-lea". După-amiaza am avut întâlnire cu directorul general al bugetului din Ministerul de Finanțe și directorul general din Banca Națională a Franței. Camdessou, directorul general al Bugetului, era și secretarul general al Grupului celor 15 state care, după aceasta, a ajuns președinte al FMI. Iar celălalt este actualul președinte al Băncii Europene, Trichet. M-au întrebat cum stăm, și mi-au propus: „Să vină aici, la Paris, ministrul vostru de Finanțe cu o echipă de specialiști, și împreună să rezolvăm problemele..." Și, în situația aceasta, a mers Petre Gigea la Paris, a făcut un plan cu francezii de reeșalonare a datoriei României. Iar ei l-au prezentat celor 15. Și o singură țară s-a opus – SUA. Au spus: „Nu, ca să fim de acord cu reeșalonarea, românii trebuie să ne plătească cele 73 de milioane din creditul special CCC...".

Fiți, vă rog, mai explicit! În vremea aceea, pe noi nu ne-a informat nimeni, nici ce datorii aveam, nici cui, nici pentru ce. De ce s-au opus americanii?

Pentru că aveam la ei o datorie de 73 de milioane de dolari, în acel credit special cu dobândă mică din care puteai cumpăra și materii prime, și produse alimentare. Atunci s-a înfuriat Ceaușescu... și i-a înjurat. Printre puținele dăți când a înjurat. „Îi bag în mă-sa, fă rost de banii ăștia...." Noi aveam atunci posibilități... Am chemat de la Armată, de la industria ușoară, mobilă.. „Ajutați-mă urgent cu 73 de milioane", le-am spus. A durat două zile să dăm cele 73 de milioane americanilor. Și s-a obținut reeșalonarea datoriei... În situația aceasta, când a venit George Bush în România, în 1983, ne-a spus, mie și lui Gogu Rădulescu: „Am o surpriză pentru președinte". Și când a mers la Ceaușescu, a început: „Președintele Reagan a hotărât să reia, pentru România, creditul CCC, cu un volum dublu". Acela de care ți-am spus, cu dobândă mică, Bush fiind atunci

vicepreşedinte. Şi Ceauşescu l-a refuzat: „Nu, n-avem nevoie. După bâlciul pe care ni l-aţi făcut nouă pentru cele 73 de milioane de dolari, când noi am pierdut sute de milioane, că v-am împăcat cu chinezii, că..."

I-a spus Ceauşescu aşa ceva vicepreşedintelui SUA?

Sigur că da. Aşa: „Când n-am rupt relaţiile cu Israelul după Războiul de şase zile din 1967 şi am pierdut un miliard de dolari în relaţiile cu ţările arabe, că v-am ajutat în legătură cu încetarea războiului în Vietnam... Pământ de vom mânca, şi nu mai luăm de la voi asemenea credite. Nu sunteţi oameni în pragmatismul vostru, sunteţi nerecunoscători...".

Dar nu-i păsa deloc de aceia care plăteau datoriile? Credea că are dreptul să-i pedepsească „să mănânce pământ", deşi ei habar n-aveau că România are datorii externe prin politica făcută de el „în numele poporului"?

Dar ce crezi dumneata că noi, când nu aveam posibilităţi să asigurăm casă, masă, alimente, căldură, lumină – în 1989 –, se gândeau Ceauşeştii la asta?! Nu se gândeau. Un exemplu tipic. La aeroport, când îi aşteptau pe Ceauşeşti la o sosire din străinătate, Lina Ciobanu, care a fost ministru al Comerţului Interior, a mers la ministrul Agriculturii, David. Şi la Pacoste, care era viceprim-ministru. „Mai daţi-ne dom'le, ceva carne, că avem numai oase", i-a rugat ea. Şi Securitatea l-a informat pe Ceauşescu. Iar Ceauşescu a chemat-o pe Lina Ciobanu: „Ce te-apuci să ceri carne?! Tu la tine acasă, la Potcoava, de câte ori pe săptămână mâncai carne?". Ai înţeles cum vedea el lumea?

Să fi fost o reacţie generată la restricţiile sale de regim? Scleroza vârstei accentuată de mediul nociv al puterii? Confuzia sentimentelor pentru

mulţimea pe care, crede el, o hrăneşte, călăuzeşte, păstoreşte...? Parcă pierduse uzul raţiunii.

Şi asta s-ar putea. Eu ţi-am mai spus dumitale şi îţi repet: nu există un singur Ceauşescu. Există unul din 1965 până prin 1970, altul din 1970 până a plecat Maurer, în 1974, şi altul după intrarea Elenei Ceauşescu pe scenă. Şi apoi... el ajunsese într-o stare de nervozitate, de jignire, de ameninţări... Nu se mai putea discuta raţional. Trebuia să găseşti fel şi fel de căi prin care să poţi obţine o aprobare. Făcuse nişte investiţii foarte mari – Canalul Dunăre-Marea Neagră a costat foarte mult, Casa Poporului a costat foarte mult. Metroul, enorm. Pe urmă, intrasem într-un cerc vicios. Că nu aveam pieţe de desfacere, pentru că am construit capacităţi prea mari. De exemplu – fabrici de ciment şi rafinării. Fabricasem capacitate pentru 33 de milioane de tone de petrol rafinat. Noi aveam însă abia 7–10 milioane de tone. Trebuia să facem rost de bani, că, dacă nu, închidem rafinăriile. Pe urmă, nu se mai vindeau camioanele româneşti. Unde le-am trimis, au eşuat.

Inclusiv în Lumea a Treia?

Da. Şi nu se vindeau pentru că aveau deficienţe de calitate. Era o mare deosebire între calitatea produselor de la Bihor, de la Cluj sau de la Braşov faţă de cele de la Vaslui. A avut loc şi o schimbare masivă în compoziţia populaţiei din Braşov. Fabrica de camioane se moldovenizase.

Pretutindeni, în Transilvania, au fost aduşi în şcoli profesionale adolescenţi din Moldova. Se spunea, bineînţeles în discuţii informale, că e o politică de îmbunătăţire a sporului demografic şi a compoziţiei entice, prin reducerea procentului minorităţii maghiare.

Şi o mare parte din Oltenia a fost trimisă spre Banat şi în Ardeal.

Iar nemţii – cei care au pus temelia breslelor şi mai apoi a industriei ardelene – emigraseră. Primii maiştri din fabricile naţionalizate erau aproape în totalitate germani şi maghiari. La şcoala aceasta a meşterilor cu tradiţie, într-o etică a lucrului bine făcut, s-au format generaţiile de muncitori români.

Să-ţi spun ceva. În 1959 eu eram conducător la studenţi. Şi am fost invitat la Cluj. Acolo m-au chemat la o reuniune studenţească. Şi m-am dus îmbrăcat aşa... Când am văzut acolo fetele cu mănuşi, băieţii eleganţi, toţi cu cravată, m-am dus la cămin şi mi-am schimbat costumul.

În Banat am intrat prima dată în 1943... Aveam un frate la Săcălaz, la Regimentul 5 Vânători de Munte care se refugiase în Jimbolia. Am dormit la un ţăran şvab. Şi când ne-a arătat bănăţeanul ce-avea în pivniţă şi ce-avea în cămară – cârnaţi, şuncă... În Oltenia, până la mijlocul lui martie se mânca tot porcul. Te puteai bărbieri cu şoriciul de la porcul olteanului.

Pe urmă, am fost la Recaş, am fost la Izvin. Mă uitam la pomii fructiferi de pe marginea drumului. Nu lua nimeni fructele din pomii altuia şi nu-şi băteau joc de ce era pentru toţi. Altă lume.

S-a simţit acest lucru şi în procesul camioanelor de care vorbeam. Le-am trimis în China, chinezii le demontau şi le montau din nou. Am trimis în Irak. Şi ne-a spus preşedintele Irakului: „Domnule preşedinte, ţin foarte mult la relaţiile cu România. Faptul că dv. veniţi aici când noi suntem în război cu Iranul, aceasta poate influenţa relaţiile dv. cu Iranul, însă vă spun: camioanele nu sunt bune. E foarte bun armamentul, camioanele, nu. Se opresc pe drumuri. E şi nisipul nostru de aici. Le-am plătit, rămân plătite. Dar vi le încarc pe vapor şi vi le aduc în Portul Constanţa pe cheltuiala mea –, să le băgaţi din nou în fabrică, la verificări".

De aceea vorbea Ceauşescu atât de mult despre calitate în discursul oficial? De aici fraza clişeu din CPEx „Aşa nu se mai poate, tovarăşi"?

Da.

Lămuriţi-mi, vă rog, geneza unei decizii care-a nemulţumit generaţiile de absolvenţi ai învăţământului superior din anii '80. Din 1981 s-au închis oraşele mari pentru repartizarea lor. Cum s-a discutat în CPEx?

Nu ştiu să fi fost. De învăţământ răspundea Elena Ceauşescu. Catastrofă a fost promovarea ei! Nu numai că o urcase în conducerea partidului, dar i-a dat sectoare prea importante şi sensibile ale societăţii româneşti. Printre care ştiinţa şi învăţământul. Prima măsură luată de ea în învăţământ a fost reducerea numărului femeilor de serviciu din şcoli. Apoi, a blocat posturile în învăţământul superior. După ce s-au făcut ascultările la Institutul de Matematică unde lucra Zoia, s-a lepădat şi de cercetători. Singurii avantajaţi aici au fost inginerii. Celorlalţi le-a fost blocată intrarea în marile oraşe. Şi, ca atare, şi posibilităţile de afirmare.

Dar de ce? Din calcul politic, din dispreţ, din ură?

Nu. Ei considerau că intelectualii nu trebuie să fie aglomeraţi doar în anumite centre. Asta am înţeles eu de la ei. Nu o concepţie filozofică, ci politică. Nu voiau să concentreze intelectualii doar anumite oraşe, iar în altele să nu fie. Asta era în gândul lor, după câte am înţeles eu.

O adaptare a dezvoltării armonioase a judeţelor, a forţelor de producţie pe întreg cuprinsul ţării...

Exact.

În anii 1980, Ceauşeştii au luat tot felul de măsuri „în numele poporului", dar, în fapt, împotriva lui. Un teatru al absurdului s-a creat în

relaţiile dintre primăriile rurale şi cetăţenii din raza de cuprindere. Pământul fusese colectivizat demult, foştii lui proprietari erau pensionari de-acum, iar urmaşii domiciliau la oraş sau navetau spre locuri de muncă în industrie şi servicii sociale. Şi iată că, în apogeul „noii revoluţii agrare", pe lângă creşterea obligaţiilor CAP-urile, primăriile rurale şi cooperativele săteşti primesc mari sarcini de plan la contractări de produse agricole din curţile şi grădinile cetăţenilor. În acest scop, funcţionarii primăriei mergeau iarna din casă în casă cu două tipuri de formulare: unul cu sarcinile de producţie ale fiecărei gospodării, celălalt cu sarcinile de contractare. Iar pensionarului CAP ori/şi urmaşilor săi navetişti li se impunea cu ce şi în ce proporţii să-şi cultive cei câţiva ari de grădină. Se înmulţea suprafaţa fiecarei „sole" cu recolta standard planificată la Bucureşti şi se semna planul de cultură. Treceau, la fel, la animalele şi păsările din curte. Începea apoi completarea formularului-contract prin care capul familiei se obliga să predea la cooperativa de consum din localitate cel puţin a treia parte din fiecare produs al gospodăriei sale. Bineînţeles, la nivelul planificat al recoltei şi la preţurile prevăzute de stat, mult sub cel al pieţei libere şi chiar al preţurilor din comerţul de stat. Îmi amintesc, spre exemplu, că la fiecare două gospodării, trebuia predat la stat, anual, câte un porc. A nu-ţi preda contractele însemna blocarea cumpărării „raţiei" de ulei, zahăr şi pâine de la cooperativa de consum plus amendă. O situaţie disperată! Ceauşescu s-a aflat astfel în război cu satele, în război cu muncitorii navetişti, în război cu intelectualii obligaţi nu doar la „domiciliu obligatoriu" la ţară, ci şi la obligaţii

agricole. Cum s-a ajuns la reintroducerea acestor noi „cote" şi la astfel de discriminări?

În primul rând, era disprețul Ceauşeştilor față de gospodăria personală. S-a planificat un congres al IAS-urilor, CAP-urilor, SMT-urilor şi gospodăriilor particulare. Când a văzut Elena Ceauşescu: „Ce e, Nicule, ce congres e ăsta, ce, dragă, noi încurajăm gospodăriile particulare?" După-amiază, în titulatura congresului n-au mai apărut gospodăriile particulare. Nu s-a mai ținut nici ședința secției pentru cei din gospodării individuale. În al doilea rând, cei care au răspuns de agricultură – şi David, şi Pacoste[9] –, au spus că oamenii nu vin să muncească la CAP, pentru că se câştigă foarte mult din gospodăria personală. Ceauşescu a aplicat atunci metoda stângiştilor din Partidul Comunist Chinez, după moartea lui Mao, şi a redus lotul personal. Nemaiavând spațiu unde să producă, oamenii au venit pe piață să cumpere. În al treilea rând, şi ea, şi el aveau o concepție primitivă în economia rurală. Nu aveai voie să-ți tai vițelul. Nu aveai voie să transporți produse alimentare dintr-un județ în altul. Pe urmă, venea şi Ceauşescu cu câte-o şmecherie. Se făcea contract cu țăranul să dea în toamnă un viței. Dar Ceauşescu o întorcea: „Nu, să-l dea în primăvară, să-i dea el mâncare şi iarna". „Nu-i corect, am spus. În primul rând, că aşa ne-am angajat. În al doilea rând, dacă noi avem 90 la sută pământ la CAP şi IAS, de ce să-l nenorocim pe țăran?"; „Nu, nu, nu, să mi-l dea în primăvară".

Când în ambele centre ale puterii comuniste – Moscova şi Beijingul – se făceau mari schimbări în sistem, ce-l impresiona pe Ceauşescu – reforma chineză sau perestroika sovietică?

Nu-l interesa să ia de la nimeni exemplu. Considera cele făcute de el în România superlativul absolut. Toate erau însă cutii goale de chibrituri. Făcea, spre exemplu, congrese cu mii de oameni. Ținea el acolo o

cuvântare, aveau loc nişte discuţii stabilite dinainte în secţiuni, scrise şi aprobate de mult, după aceea se închidea congresul. Iar el spunea: „La noi este democraţie – în Congres, mii de oameni hotărăsc în comun ...". Dar cutia era goală. În loc să mai fie activitate a uniunilor de creaţie, le-a băgat în acest Congres al Culturii. Da, poveşti. Aduceai 11.000 de oameni la Bucureşti, când putea să-şi ţină cuvântarea la televizor, iar ei s-o asculte acasă, în scaun. Voia încă să facă şi acest Palat al Congreselor pe la Văcăreşti. O aiureală...

„Scrisoarea celor şase"

Din cele aflate de la Alexandru Bârlădeanu şi Corneliu Mănescu şi din cele ce mi-au fost declarate de Gheorghe Apostol, mi-e clar că acesta din urmă a fost iniţiatorul „scrisorii celor şase"[10]. Dv. aţi fost informat despre acestea?

Ceauşescu a vorbit de ea într-o şedinţă a CPEx. Nu în martie 1989, ci mai târziu. Şi a spus că a însărcinat o comisie de ilegalişti care să stea cu ei de vorbă.

În stenograma şedinţei CPEx din 18 august 1989, la care şi dv. aţi fost prezent, comentariile lui Ceauşescu se referă exclusiv la Apostol. Se temea de el?

Da.

De Pârvulescu nu se îngrijora?

Nu. Mi-aduc aminte că Pârvulescu mi-a făcut un mare deserviciu. Am fost împreună la o conferinţă judeţeană de partid la Vâlcea. Era prin '76–'77. Am mers la casa de oaspeţi, a fost o masă, am ieşit cu el pe terasă. Şi zice: „Mai mulţi ilegalişti am vrea ca dumneata să vii în locul lui Ceauşescu". Şi-mi spune Ceauşescu pe urmă: „Măi, vrea să te facă mare Pârvulescu?!" La „Scrisoarea celor şase", Pârvulescu a zis s-o trimită şi

la *L'Humanité*. Nici n-au făcut, de fapt, „Scrisoarea celor şase". La Ceauşescu n-a ajuns nimic.

La finalul amintitei şedinţe – unde pe ordinea de zi se discutaseră pregătirile pentru Congresul al XIV-lea al PCR, punctul de vedere al României la viitoarea sesiune a Adunării Generale a ONU, participarea la reuniunea anuală a FMI-BIRD –, Ceauşescu a introdus astfel tema: *„Tovarăşi, ar mai fi o problemă. Gheorghe Apostol a trimis o scrisoare recent la Comitetul Central al partidului, prin care recunoaşte activitatea sa de spionaj şi acum cere clemenţă. Am stabilit ca un grup de tovarăşi să stea de vorbă cu el. Poate ar fi bine ca tovarăşii Constantin Nicolae şi Ion Coman, care împreună cu un grup de ilegalişti au stat de vorbă cu el, să informeze Comitetul Politic Executiv"*[11]. Ştiţi cumva care e grupul de ilegalişti?

Ghizela Vass.

Iar Nicolae Constantin dă citire materialelor, neataşate însă, acum, documentelor de arhivă. Însă Ceauşescu cere scrisoarea adresată de Apostol conducerii de partid. Menţionez neobişnuitul: scrisoarea lui Apostol din Arhiva Cancelariei CC al PCR nu este semnată. Iată dialogul Nicolae şi Elena Ceauşescu în „dezbaterea" cazului Apostol din CPEx, aşa cum a fost consemnat de stenograf:

Tov. Nicolae Ceauşescu: Scrisoarea adresată de el Comitetului Central trebuie citită, nu acest material. Dă-mi te rog mie scrisoarea.

Tov. Elena Ceauşescu: Scrisoarea, că în rest nu are nicio importanţă.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Printre altele, în scrisoare spune că şi-a nesocotit obligaţiile de cetăţean român şi faţă de legile ţării, că regretă profund şi roagă conducerea partidului şi

Consiliul de Stat să-i acorde clemenţă. Spune că şi-a dat seama că a încălcat prevederile statutului, că a ajuns în situaţia gravă de a se fi pus în slujba acelora împotriva cărora a luptat cândva. El însăşi (sic!) recunoaşte că a intrat în legătură cu servicii de spionaj străine şi puşi (sic!) de acestea a redactat diferite scrisori.

Tov. Elena Ceauşescu: Asta este esenţialul.

Tov. Nicolae Ceauşescu: A intrat în slujba spionajului imperialist şi sovietic. Asta este realitatea. Lucrul este recunoscut de el şi la cererea cărora a redactat, ca orice trădător, tot felul de materiale. Acesta este esenţialul. Şi acum, după ce se angajează că nu mai face, în faţa tovarăşilor ieri a spus că îşi dă seama că merită „pedeapsa capitală". Acesta este esenţialul în ce a pus în scrisoarea lui. Oricine poate să vină să spună dacă are o părere sau alta, dar el este principalul vinovat. Se ştie, Brucan este un agent vechi. S-au pus în slujba spionajului străin şi a organizat tot felul de acţiuni. Sigur, declară acum că se căieşte şi cere iertare.

Tov. Elena Ceauşescu: Asta trebuie să spună.

Tov. Nicolae Ceauşescu: De aceea am spus să meargă să stea de vorbă cu el câţiva tovarăşi care cunosc bine aceste lucruri. Asta este problema. Sigur, până la urmă va trebui să informăm – într-o formă sau alta – partidul despre această trădare şi să vedem cum trebuie să acţionăm. Trădarea este trădare, punerea în slujba şi în serviciul spionajului străin este inadmisibilă cu calitatea de membru de partid. Problema cu calitatea de membru de partid s-a rezolvat de mult, dar vom vedea care vor fi măsurile ce trebuiesc luate ca, undeva totuşi să nu se considere că cineva poate să trădeze ţara, poporul, fără a fi tras la răspundere. Aici, autocritica nu mai are nicio valoare. Problemele de trădare nu se rezolvă prin

autocritică, trădarea ţării nu se poate s-o rezolvi prin autocritică.

Tov. Elena Ceauşescu: Cine trădează, răspunde.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Am vrut să informăm Comitetul Politic Executiv cu această problemă. Se va continua să clarificăm lucrurile până la capăt, pe baza recunoaşterii, pentru că ei s-au adresat cu scrisori. Foarte bine au făcut că au stat de vorbă tovarăşii din ilegalitate, care cunosc bine cum s-a muncit înainte şi poziţia corectă faţă de partid.

Tov. Coman Ion: Este cu atât mai grav la Apostol, cu cât înainte de redactare a fost prevenit să nu ia legătura cu Silviu Brucan, care este spion în slujba imperialismului american. I-am atras atenţia că este pasibil de rigorile legii.

Tov. Nicolae Ceauşescu: El a venit din străinătate, a fost recrutat încă din străinătate şi aici a executat ce i s-a spus.

Tov. Elena Ceauşescu: Încă de mult timp a fost recrutat, în străinătate.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Acolo a devenit agent al spionajului străin.

Tov. Elena Ceauşescu: Iar aici şi-a continuat activitatea.

Tov. Nicolae Ceauşescu: De altfel, el când a venit în ţară s-a oprit în Anglia, în RFG.

Tov. Constantin Nicolae: În Anglia a dat un interviu la reţeaua BBC, cu condiţia să fie difuzat după moartea lui.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Acolo, de fapt, s-a oprit să fie instruit cum să-şi ducă activitatea. Asta este problema şi înseamnă că, realmente, trebuie să luăm o poziţie fermă faţă de tot şi de toţi care nesocotesc legile ţării. Aţi văzut cum au procedat în Cuba, inclusiv în China faţă de trădători, că altfel nu putem să le spunem. Nu este vorba

acum să ne grăbim. Trebuie totuşi o poziţie clară şi trebuie trase concluzii şi luate măsuri ferme.

Tov. Elena Ceauşescu: Trebuie să informăm partidul.

Tov. Nicolae Ceauşescu: De aceea am vrut să informăm Comitetul Politic Executiv şi să vedem, după 23 August, să informăm întregul partid. Cu aceasta, tovarăşi, am putea să închidem şedinţa, să ne facem datoria şi să întâmpinăm 23 August cu rezultatele cele mai bune. Mai sunt doar câteva zile. Bine, cu aceasta ridicăm şedinţa.“ **Am reprodus acest fragment pentru informarea cititorului nostru şi pentru reactualizarea temei în memoria dv. Ce-aţi înţeles, la momentul acela, din dialogul Ceauşeştilor? Ce ştiaţi? Aţi vorbit cu cineva despre cazul Apostol?**

E corectă stenograma. Ce pot să spun? Eu l-am cunoscut pe Apostol în două situaţii. Am fost cu el într-o vizită în Austria şi am făcut o vizită în Argentina când el era ambasador acolo. Dar eram foarte circumspect cu ilegaliştii. Între ei erau relaţii vechi, duşmănii vechi. De fapt, ţi-am spus, partidul nostru era alcătuit din două părţi – ilegaliştii şi ceilalţi. Apostol era un personaj mai omenos decât Ceauşescu. Calm, ponderat. Însă pe Ceauşescu îl deranja. În primul rând pentru că-şi câştigase simpatia ca preşedinte al sindicatelor. Se comportase foarte frumos şi când a fost numit prim-secretar. În timpul lui Dej a lăsat o impresie bună. Şi el, şi Chivu Stoica se bucurau de multă simpatie în rândul muncitorilor şi ilegaliştilor. Mai mare decât a lui Ceauşescu. Dar Chivu n-a avut astfel de ambiţii şi l-a susţinut de la început pe Ceauşescu. De altfel, cât a fost în conducerea partidului, Apostol a luat multe poziţii în favoarea muncitorilor. Şi mie mi-a spus Ceauşescu, înainte de a fi apărut povestea cu „scrisoarea“, că Brucan a fost recrutat de americani când a fost ambasador în SUA. Ce ştiu eu despre trecutul lui Brucan mi-a spus-o Şiperko[12]. Brucan a făcut parte

din grupul de tineri evrei recrutați de Calmanovici[13], inginerul care a construit ambasada sovietică și care a murit după procesul Pătrășcanu în închisoare. Din cartea lui Brucan nu rezultă unde a făcut liceul, nici ce liceu a făcut. Acum eu nu știu – a fost recrutat întâi de americani și după aceea de ruși sau invers.

Judecând după poziția lui de la *Scînteia*, nu-i greu de dedus...

Plecările lui Brucan de după 1980 în America, cât am fost eu ministru de Externe, au fost aprobate de Ceaușescu, la propunerea mea.

De ce?

Pentru că la mine au intervenit pentru el istoricul Cristian Popișteanu și Mircea Răceanu. Și eu m-am dus la Ceaușescu cu „de ce să nu meargă acolo?" Iar Brucan, când revenea din America, îmi trimitea o scrisoare în care îmi povestea ce-a făcut. Am avut o problemă, foarte delicată, când Apostol a pus în bernă steagul nostru la ambasadă la moartea lui Brejnev. Alta, când, fiind ambasador în Argentina, i-a trimis o telegramă lui Ceaușescu unde ruga să-i dea și în țară jumătate din pensie. Ca să plătească om să-i îngrijească locuința din București. Atunci am văzut: eu aveam 10.000 de lei salariu ca ministru de Externe, iar el avea 9.850 de lei.

Și lui Maurer, și lui Bârlădeanu li s-a menținut salariul ca pensie. I-a aprobat lui Apostol?

I-a aprobat 4.000 pensie aici. Ceaușescu voia să nu mai fie în țară, să nu aibă relații. Elena Ceaușescu îmi spunea mie despre el: „Ăsta se odihnește și joacă tenis acolo. Va trăi și va lua locul tovarășului".

Ați mai discutat cu cineva din conducere despre acești potrivnici?

Cu nimeni. Pentru mine, era un grup de oameni cu pensii mari, care au contribuit la aducerea comunismului în România. Iar acum, se situau pe poziții

anticomuniste. Toți pensionari, cu pensii mari, puteau fi scoşi din case, dar nu din Bucureşti şi trimişi în județe.

Ei erau însă o voce a partidului care reclama „aiureala" lui Ceauşescu cum numiți dv. dezastruosul lui derapaj. Vedeați în spatele acțiunii foştilor ilegaliști mâna Moscovei?

Nu, credeam în primul rând că erau nemulțumiți de locul pe care-l ocupau. Eu nu cred că Bârlădeanu şi Mănescu au fost influențați de sovietici.

Aş vrea să revenim la textul stenogramei din august 1989. Reiese clar din expozeul lui şi cotcodăceala ei că „trădarea" trebuie pedepsită cu moartea – ca în Cuba[14] şi în Piața Tien An Men[15]. Şi că, pentru ei, a fi „trădător" înseamnă a-i critica. Eşti împotriva lor, înseamnă că acționezi contra „țării". În şedința CPEx de-atunci n-a fost cerută părerea nimănui, şi nimeni nu şi-a spus-o. În stenogramele şedințelor din 1989 nu există alte referințe nici la Apostol, nici la „scrisoarea celor şase". Am insistat cu acest fragment deoarece – indiferent ce s-a spus mai târziu – e expresia gândirii lui Ceauşescu, pusă în aplicare în decembrie 1989: contra potrivnicilor se va acționa ca în Piața Tien An Men.

Ce se întâmplă. El a trăit ultima perioadă într-o lume a lui... Dar dacă era judecat după evenimentele din decembrie 1989 – în orice proces –, el avea argumentul legal. Cum că: „Eu am spus aşa – dacă se atacă sedii politico-administrative, să se aplice legile, regulamentele militare şi Constituția". Aşa a spus chiar el în teleconferința din 17 decembrie 1989. Potrivit regulamentelor militare, dacă se atacă o unitate politico-administrativă, ai dreptul să foloseşti arma de foc. Aşa era legea atunci, nu mai ştiu cum e acum. Acum să revenim la cazul nostru, al celor din CPEx. Puteai să-i spui lui Ceauşescu că, dacă se atacă unități

militare, să nu se aplice regulamentele militare, legile şi Constituţia ţării? Ce făceai dumneata? Ce spuneai? Spuneai că dacă au intrat în sediul Comitetului judeţean de partid Timiş, unde e şi consiliul popular, dacă au distrus geamurile, au luat biroul..., Armata trebuie să stea?! Ce trebuia să-i spui? Altă chestiune care e pierdută din vedere: CPEx-ul nu avea atribuţii ca forţă politică conducătoare decât pentru analiză politică, învăţământ de partid, agricultură, industrie... Armata, Securitatea şi Miliţia erau subordonate direct Comandantului Suprem. Ceauşescu ar fi spus imediat: „Dar asta nu e atribuţia voastră. Asta este atribuţia Comandantului Suprem. Care e atribuţia voastră? Vreau să schimb pe cei trei miniştri, la Apărare, Interne şi Securitate. Aceasta este atribuţia Comitetului Politic Executiv."

Deci, nu-i putea schimba pe Vlad, Postelnicu, Milea fără aprobarea...

Aprobarea CPEx. La această şedinţă s-a raportat ce-au făcut – ce voia el să spună că au făcut cei de la Timişoara şi aceia care primiseră ordinele lui. El fusese informat cu o zi înainte, pe 16 decembrie 1989. Şi noaptea le-a dat ordine celor trei miniştri ce să facă la Timişoara.

Dar a fost corect informat de ei?

Asta e problema fundamentală. E o combinaţie între ce ştiam atunci şi ce-am aflat după. Eu am vorbit cu Teodor Bulza, care era redactor-şef la ziarul partidului de acolo. Şi a spus: „A fost chestia cu Tökes[16], s-a adunat lumea în faţa casei lui". Ce doreau oamenii din stradă? Printre ei, o grupare de 15–20 de moldoveni care strigau „Deschideţi talciocul!". Pentru că una dintre măsurile luate de Bălan ca prim-secretar la Timişoara a fost să închidă talciocul. Or, aceştia veniseră tocmai din celălalt capăt de ţară să cumpere ceasuri electronice la kilogram, să cumpere blugi, dumneata ştii mai bine, din Iugoslavia. Alţii strigau:

„Hai să reluăm traficul de frontieră". Nu uita că toate aveau loc înainte de Crăciun.

În timpul acela nu v-aţi gândit să contactaţi pe cineva din Timişoara?

A apărut un fenomen. Eu aveam telefonul guvernamental, iar dacă voiam legătura cu Timişoara, îmi spunea că linia e ocupată. Pentru că telefoanele guvernamentale erau în mâna Securităţii şi nu aveai acces la informaţii de la Timişoara. Apoi, eu nu ascultam Europa Liberă. Ştiam că până şi în toaletă aveam instalaţii de ascultare. Toată casa era sub ascultare... Nu ascultam însă şi pentru că ştiam prea bine lucrurile. Că aceasta este o oficină a Statelor Unite ale Americii, a CIA-ului. Iar după ce s-au făcut înţelegerile între Bush şi Gorbaciov, Radio Europa Liberă făcea servicii ruşilor în ceea ce ne priveşte. Ulterior s-a şi recunoscut de către ei. Şi în situaţia aceasta, venea Ceauşescu cu: „O bandă de huligani, uitaţi ce-au făcut".

Nu şi-a dat seama de pericol?

Cu siguranţă, nu. Pentru că nu i s-a părut că este o mişcare mai puternică decât cea din Valea Jiului, unde minerii erau organizaţi. Ori decât cea de la Braşov, din 1987.

Aflaserăţi că declanşarea revoltei s-a încercat întâi la Iaşi[17]?

Nu ştiam. De Iaşi am aflat după Revoluţie. Ţi-am mai spus, eu sunt cel care a venit la Ceauşescu şi i-am spus discuţia mea cu Şahnazarov, consilierul lui Gorbaciov şi al lui Brejnev. Şi printre altele, în afară de faptul că Nicolae Ceauşescu era grav bolnav de rinichi, din cauza diabetului, mi-a spus: „Tovarăşul Gorbaciov, la o întâlnire a noastră cu ministrul Apărării şi cu primul ministru, a spus: Tovarăşi, noi am plecat greşit. Drumul, obiectivul este bun – să fie mai mult socialism. Am încercat la noi în ţară: am schimbat activul de partid, am tăiat conducerea armatei, mareşali,

cutare. Dar relațiile noastre cu țările Tratatului de la Varșovia sunt complexe – politice, militare, economice. Încât nu poată să învingă perestroika în Uniunea Sovietică decât dacă reuşim ca şi celelalte țări din Tratat să aleagă calea perestroikăi".

Ați fost avertizat, iar dv. l-ați informat pe Ceauşescu de intenția lui Gorbaciov.

Că vrea să-l schimbe.

Dar era convins că nu va putea, că se blindase perfect contra manevrelor sovietice.

Exact.

„Fratele cel mare" contra celor mici

Pe baza stenogramei şedinței CPEx din 27 noiembrie 1989 putem afla ce ştia şi cum judecau Ceauşeştii schimbările din țările Tratatului de la Varşovia. O jumătate de ceas au discutat o *Notă* a secretarului cu Relații Internaționale, Constantin Olteanu, despre întâlnirea ce-o avusese cu patru zile înainte cu E.M. Tiajelnikov, ambasadorul URSS la Bucureşti. Cu acel prilej, ambasadorul sovietic a transmis mesajul lui Gorbaciov către Ceauşescu, de invitație la Moscova în 4 decembrie 1989, pentru a-i informa asupra proiectelor întâlnirii sale cu George Bush la Malta[19]. Vă citez din cuprinsul mesajului lui Gorbaciov: *„Dragă tovarăşe Nicolae Ceauşescu, în aceste zile se încheie pregătirile pentru întâlnirea cu preşedintele SUA, G. Bush. Deşi în vederea acestei întâlniri nu există o ordine de zi convenită în prealabil, una din temele centrale va privi, credem, procesele ce au loc în Europa răsăriteană, aspectele internaționale ale acestora, influența asupra situației din Europa şi din lume"*[19] etc. Gorbaciov estima ca în discuțiile cu

preşedintele american să pornească de la „poziţiile principiale" ale URSS şi aliaţilor săi, în următoarea formulare: *„1. Temelia temeliilor relaţiilor Uniunii Sovietice cu celelalte state, inclusiv, se înţelege, cu aliaţii noştri, o constituie recunoaşterea dreptului suveran al fiecărui popor de a-şi alege calea propriei dezvoltări"*.

O primă minciună – ce se întâmplase în Bulgaria, şi mai ales ce-a fost în Cehoslovacia unde s-a lucrat tot prin serviciile speciale sovietice....

Mai departe, Gorbaciov enunţă al doilea principiu: *„Interdependenţa crescândă a statelor, deosebit de vizibilă pe continentul european, necesită să se pună capăt rămăşiţelor «războiului rece», politicii şi psihologiei născute de confruntarea dintre blocuri"*. Uniunea Sovietică şi aliaţii săi, zice el, sunt gata *„să reducă până la minimul rezonabil forţele armate şi armamentele"* şi să respecte drepturile omului. De problema stabilităţii europene vorbeşte mai departe Gorbaciov, în sensul că *„nu se pune problema graniţelor, nu se încurajează renaşterea pretenţiilor teritoriale vechi"*. Dar Ceauşescu făcuse referiri la Basarabia în acel an. Vă amintiţi în ce termeni?

La Congresul al XIV-lea nu s-a nominalizat Basarabia, ci s-a spus că trebuie dezavuate înţelegerile sovieto-germane şi consecinţele lor să fie rectificate. Se subînţelegea că Basarabia să fie dată României.

Iată şi punctul de vedere sovietic, clar exprimat, în problema unificării Germaniei: *„Considerăm, în mod ferm, că existenţa şi dezvoltarea RDG în toţi aceşti ani a fost şi rămâne garanţia cea mai importantă a echilibrului european, a păcii şi stabilităţii internaţionale"*. Ceauşescu ce părere avea?

Aici, două probleme sunt fundamentale. În primul rând, noi nu considerăm că există o naţiune

germană democrată şi una capitalistă, ci că este o singură naţiune germană. În al doilea rând, că trebuie să se ajungă la reunificarea Germaniei, în anumite condiţii. Potrivit poziţiei noastre, nu am salutat însă trecerea Germaniei, pe baza vânzării făcute de Gorbaciov lui Kohl, în Caucaz. Ar fi trebuit ca şi Republica Democrată Germană să discute problema alipirii cu Republica Federală Germană ca două state independente. Şi nu să fie anexată RDG-ul direct RFG-ului.

Gorbaciov apreciază dezideologizarea raporturilor interstatale drept *„trăsătură esenţială a noii gândiri politice“*. Şi un semn de avertizare pentru analiza celor care-au urmat curând: Gorbaciov îi critică pe aceia care consideră perestroika *„drept o mărturie, chipurile, a «eşecului socialismului»“*. Dimpotrivă, ar fi *„un proces de reînnoire a societăţii socialiste“*.

O tâmpenie spune Gorbaciov: relaţiile internaţionale nu sunt ideologizate şi acum?! Cât despre reînnoirea socialismului cu perestroika, dumneata ai remarcat că a fost mai lucid Ceauşescu decât el în întâlnirea din 4 decembrie 1989. Atunci când Ceauşescu l-a avertizat că pune socialismul în pericol. Aşa a şi fost.

Şi, în sfârşit, problema garanţiilor reciproce şi sigure de securitate. Aici, transmite Gorbaciov, se pune şi problema noului rol al Tratatului de la Varşovia şi al NATO, pe care le vede transformate, într-un viitor apropiat, în *„organizaţii politico-defensive“*.

Aiureală. Până la urmă s-a desfiinţat Tratatul de la Varşovia şi a rămas NATO, când nu trebuia să se desfiinţeze Tratatul de la Varşovia decât în baza unei înţelegeri cu NATO. Şi să nu fiu obligat eu, membru al Tratatului, să cerşesc primirea în NATO şi să fac fel de fel de cedări. Trebuia să fie o discuţie de la o organizaţie supranaţională militară la alta. Şi să se

convină împreună, nu dizolvarea unilaterală a unuia sau altuia. Mi-au spus cei care au fost cu Ceauşescu la Moscova că, de fapt, Ceauşescu i-a şi arătat lui Gorbaciov comunicate apărute în ziarele occidentale, unde Bush declara, chiar în acele zile, că va creşte rolul NATO. E foarte bine să discutăm pe aceste documente, că altfel s-ar crede că Gorbaciov avea o extraordinară gândire şi viziune politică.

La discuţiile din CPEx din 27 noiembrie 1989, pe marginea acestei note n-au luat cuvântul decât Nicolae şi Elena Ceauşescu. Spre surprinderea mea, reiese că erau la zi cu informaţiile despre schimbările din lagărul socialist. În primul rând, cei doi poartă un dialog asupra îmbunătăţirii stilului mesajului lui Gorbaciov. „Tovarăşa" îl critică pe liderul moscovit pe considerente de redundanţă – se repetă la final, zice ea. Iar Ceauşescu vrea să-i solicite menţionarea *„principiului coexistenţei paşnice"*. Şi, zice el: *„Partea aceasta cu colaborarea între cele două blocuri, blocurile militare, aşa cum se spune, ar însemna o permanentizare a lor. Ar trebui, ceea ce am hotărât, desfiinţarea lor concomitentă"*[20]. Consideră greşită şi tema dezideologizării relaţiilor dintre state.

Aceasta era poziţia noastră, ţi-am spus. Se repeta cu orice ocazie. Când ne spunea cineva „voi sunteţi pe poziţiile lui de Gaulle", noi ziceam că de Gaulle s-a retras din NATO. Noi nu ne retragem din Tratat, noi vrem să se desfiinţeze concomitent cele două blocuri militare. În şedinţele Tratatului de la Varşovia, în declaraţiile Comitetului Politic Consultativ, noi reuşeam să introducem această idee a desfiinţării concomitente. Pentru că Tratatul de la Varşovia fusese constituit după NATO, şi datorită existenţei lui. Ca să creeze un echilibru. Teza dezideologizării relaţiilor internaţionale a fost una dintre teoriile cu care Gorbaciov a luat Premiul Nobel pentru Pace.

Şi iată, şiretenia lui Ceauşescu, „inteligenţa mortală" cum îi spuneţi dv.: *„Trebuie procedat aşa, noi să spunem că nu considerăm că pentru o informare să ne întâlnim. Am putea veni dacă se face o întâlnire să discutăm şi unele probleme bilaterale, dacă nu, atunci trimitem ministrul de Externe".*[21]

În felul acesta l-a constrâns pe Gorbaciov să-i acorde o întrevedere după discuţia comună.

Şi iată, acum, dialogul dintre el şi ea – se întrec în a demonstra cât de bine sunt informaţi asupra victoriei „fratelui mai mare" contra celor mai mici:

„Tov. Nicolae Ceauşescu: Mai ales că acum reiese clar că ceea ce s-a făcut în RD Germană este organizat de sovietici şi de RF Germană. Acelaşi lucru şi în Bulgaria. Bulgarii caută acum să se lămurească de ce au făcut. Spun că nu au ştiut că au datoriile pe care le au. Dar nu se putea ca despre aceste datorii să ştie numai un număr restrâns de oameni. Ei tot spuneau că s-au discutat toate problemele, cu dezvoltarea industriei, cu nivelul tehnic, cu tot. Pe toate le-au discutat. Permanent au discutat problemele economice. În Cehoslovacia, cu atât mai mult s-au dus în 1968, şi i-au forţat să aprobe. Dacă consideră că este greşit ce s-a făcut atunci, de ce nu-şi retrag trupele de acolo, şi în loc să le retragă, le întăresc. Primul lucru era acesta, retragerea trupelor, dar la asta nu se gândesc. Cehii au acceptat trupele, dar ei îşi ţin în continuare trupele acolo.

Tov. Elena Ceauşescu: Vor să-şi întărească dominaţia.

Tov. Nicolae Ceauşescu: De fapt au realizat lovituri de stat organizate. Acesta este adevărul, folosindu-se de ajutorul a tot felul de elemente descompuse, aşa cum a fost şi Adamec, care este

un trădător, care, dacă a văzut că nu poate în Biroul Politic să-şi impună poziţia, acum iese în stradă.

Tov. Elena Ceauşescu: Se folosesc de ei şi pe urmă îi dau la o parte, aşa cum au făcut cu cel de la tineret, care a vorbit, a făcut ce au vrut şi apoi l-au dat afară. S-a întâmplat aşa cum se întâmplă cu toţi cei care îi plătesc.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Acestea ar fi. De acord?

Toţi tovarăşii sunt de acord.“

Îl ascultaţi pe Ceauşescu? Cu ce-aţi fost de acord?

Era aerian. Complet dezarticulat. În Bulgaria se mişcaseră lucrurile chiar în timpul Congresului al XIV-lea. În Cehoslovacia mai târziu s-a ştiut povestea cu studentul dat mort în ziare, care a răscolit lumea.[22] Chiar în timpul Congresului, i-am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, trebuia şi tovarăşul Jivkov să ia ceva măsuri“. „Nu, dragă, zice, trădare!“. Faptul că tocmai în zilele Congresului nostru a fost doborât Jivkov, dacă el era un om cu mintea întreagă, ca pe timpuri, ar fi venit cu nişte măsuri în final: „Tovarăşi, aţi suferit, aţi chinuit, aţi avut greutăţi, eliminăm urgent şi problemele alimentaţiei, dăm drumul şi la căldură, şi la lumină, şi la program de televiziune.“ Lua hrana de la gura celor care pregăteau doborârea regimului. Nu, el era complet rupt. Credea că el rezistă pentru că-l iubesc muncitorii. Iar în conducerea partidului luase măsuri să nu poată fi schimbat nici de sovietici, nici de noi.

Note

1 Lavinia Betea, *Greva minerilor în Arhivele CNSAS, Jurnalul Național,* 30 iulie 2007.

2 Maia Mihailovna Plisețskaia (n. 1925), balerină rusă de origine evreiască. Tatăl ei a fost executat în timpul proceselor staliniste. În anii 1960, Plisețkaia a devenit *prima ballerina assoluta* a Baletului Bolșoi. Este căsătorită cu compozitorul Rodion Șcedrin.

3 La 15 noiembrie 1987, muncitorii de la Întreprinderea de Autocamioane Brașov au inițiat o revoltă din cauza situației economice. Ajunși în centrul orașului, au început să strige lozinci politice, au ocupat sediul Comitetului Județean de Partid și au aruncat pe ferestre portretele lui Nicolae Ceaușescu. Revolta a fost înăbușită de Securitate în aceeași zi. 61 de muncitori au fost arestați și condamnați la diverse pedepse, fiind deportați din Brașov.

4 Lavinia Betea, „Ce-a zis Ceaușescu despre «întâmplările de la Brașov»„ în *Jurnalul Național*, 30 iulie 2007.

5 Gheorghe Dindere (n. 1921), profesia de bază: maistru agronom. Membru supleant al CC al PMR (1960–1965). Prim-secretar al Comitetului raional de partid Calafat (1963–1968), membru al biroului Comitetului județean de partid și președinte al UJCAP Dolj (1968–1975).

6 Radu Bălan (1936–1995), profesia de bază: tehnician minier. Membru al CC al PCR (1982–1989), secretar al CC al PCR (1987–1988), membru supleant al CPEx (1988–1989). A deținut mai multe funcții precum: prim-secretar al Comitetului județean de partid Hunedoara (1981–1985), președinte al Comitetului de Stat al Planificării (1988–1989), prim-secretar al Comitetului județean de partid Timiș.

7 Margaret Thatcher (n. 1925), politician britanic de orientare conservatoare. Supranumită „doamna de fier", Margaret Thatcher a deținut funcția de cancelar al Marii Britanii (1979–1990).

8 Clubul de la Paris este un grup informal specializat în renegocierea datoriilor țărilor aflate în dificultate. A fost înființat în 1956, când Argentina a acceptat să se întâlnească cu creditorii la Paris.

9 Cornel Pacoste (1930–1999), profesia de bază: inginer. Membru al CC al PCR (1974–1979; 1982–1989), membru supleant al CPEx (1984–1989), secretar al CC al PCR (1985–1986). A deținut mai multe funcții, printre care: viceprim-ministru al Guvernului (1986–1989).

10 La 11 martie 1989, la posturile de radio BBC și Europa Liberă a fost citită o scrisoare către Nicolae Ceaușescu semnată de șase ilegaliști: Gheorghe Apostol, Alexandru Bârlădeanu, Corneliu Mănescu, Grigore Răceanu, Constantin Pârvulescu și Silviu Brucan.

Semnatarii criticau politica economică a regimului, sistematizarea satelor, încălcarea prevederilor Actului Final de la Helsinki etc.

11 *Stenograma şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 18 august 1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 56/1989, f. 12–16.

12 Alexandru Şiperko (1920–?). Membru al PCdR din 1940. În anii 1960 a fost redactor-şef la Editura Politică. Reprezentant al României la Comitetul Internaţional Olimpic.

13 Emil Calmanovici (1896–1956), inginer de construcţii. Membru al PCdR din 1936. Membru al Comisiei Centrale Financiare a PCdR şi principal finanţator al partidului în perioada celui de-al Doilea Război Mondial. Arestat în 1951, a fost anchetat în procesul Pătrăşcanu. Condamnat la muncă silnică pe viaţă (1954). Detenţie la Aiud. A decedat în detenţie (1956).

14 Între 17 şi 19 aprilie 1961, serviciile speciale americane au încercat să răstoarne guvernul comunist din Cuba, sprijinind o invazie prin Golful Porcilor a emigranţilor cubanezi antrenaţi de CIA. Operaţiunea a fost un eşec pentru Statele Unite, iar Fidel Castro a anunţat pe 20 aprilie că invadatorii au fost învinşi. Aceştia au fost victimele represiunii regimului Castro.

15 La 15 aprilie 1989, în Piaţa Tien An Men din Beijing a izbucnit o mişcare de protest, cu ocazia funeraliilor lui Hu Yaobang, fost secretar general al Partidului Comunist Chinez, îndepărtat pentru viziunile reformiste. Studenţii au cerut liberalizarea regimului comunist, mişcarea intrând în atenţia opiniei publice internaţionale. La 20 mai a fost introdusă legea marţială, iar în 4 iunie 1989, trupele Armatei Populare de Eliberare au intrat în Piaţa Tien An Men şi au degajat-o de manifestanţi. A urmat o puternică campanie de represiune.

16 Laszlo Tőkes (n. 1952), pastor reformat. Încercarea de a fi mutat din parohia de la Timişoara în satul Mineu (jud. Sălaj) a declanşat evenimentele revoluţionare de la Timişoara din decembrie 1989. Din 1990 s-a implicat în politică. Europarlamentar.

17 Cristinel C. Popa, „Revoluţia a vrut să înceapă la Iaşi", în *Scînteia. Jurnalul României – acum douăzeci de ani Supliment Jurnalul Naţional*, 14 decembrie 2009.

18 Între 2 şi 3 decembrie 1989, George Bush şi Mihail Gorbaciov au avut întrevederi pe insula Malta. Întâlnirea s-a ţinut la invitaţia preşedintelui american, iar discuţiile s-au desfăşurat la bordul vasului sovietic *Maxim Gorki*.

19 ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 66/1989, f. 31.

20 ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 66/1989, f. 20–23.

21 Ibidem, f. 21 v.

22 La 17 noiembrie 1989, o manifestaţie paşnică a studenţilor în Praga a degenerat într-un protest contra regimului comunist. Miliţia a intervenit şi i-a răspândit pe demonstranţi spre seară, însă studenţii au observat la plecare că autorităţile au ridicat de

pe stradă un bărbat care părea a fi mort. În oraş s-a răspândit zvonul despre un „student mort". Paradoxul era că în acea zi marşul iniţial al tinerilor fusese un act de comemorare al unui alt student, ucis de nazişti în 1939. Ulterior s-a dovedit că „studentul mort" era agent al serviciilor secrete, pe nume Ludvík Zifčák, care mimase decesul.

EXPORTUL DIN FEUDA LUI CEAUȘESCU

Între documentele și amintirile „epocii de aur"

Vă propun să revenim la „exercițiul" comentariilor unor documente din Arhiva Cancelariei CC al PCR. Juxtapuse amintirilor mele sunt şocante. Spre exemplu, sintagma „bunăstarea poporului" particulariza discursul public. În conclavul CPEx însă nu se vorbeşte de popor, cu atât mai puțin de bunăstarea lui. V-am adus stenograma şedinței CEPx din 5 mai 1989, filele ce corespund punctului numit în ordinea de zi „Raportul privind îndeplinirea planului pe luna aprilie şi măsuri pentru îndeplinirea integrală a planului pe luna mai, trimestrul II şi întregul an 1989"[1]. Aţi luat parte şi dv. Datoria externă era plătită. Şedința e un monolog al lui Ceauşescu, secondat de „punctările" consoartei.

Da, în ultima perioadă se discuta în fiecare şedință CPEx îndeplinirea planului la export. Vorbeau Ceauşeştii între ei sau luau la rost pe câte unii. Acestea erau „dezbaterile".

Gândirea lui Ceauşescu astfel exprimată te motivează să-i pui sub semnul întrebării sănătatea mentală. Vă citesc din stenogramă despre planul de export: *„Avem restanţe de 13 miliarde în 4 luni, din care 9,7 pe aprilie. Dar ce este interesant: din această producţie pentru aşa-zisul consum intern – 108% şi pentru export 103%, când trebuia să fie invers conform planului. Aceasta înseamnă că toate ministerele au încălcat prevederile planului. (...) Sigur, propun să obligăm guvernul ca în trei zile să raporteze Comitetului Politic Executiv de ce s-a încălcat planul, de ce s-au dat materiale pentru alte destinaţii şi nu s-a făcut exportul. Cine sunt vinovaţi pe ministere, pe centrale, pe întreprinderi pentru asemenea situaţii?“*. Propune imediat şi „soluţia“: *„Avem o restanţă de 124 de milioane pe CTS şi de 182 de milioane pe devize convertibile şi pe ambele relaţii, producţia de export este sub acum un an. Deci, problema care se pune este să realizăm producţia de export! Toată nerealizarea se reeşalonează obligatoriu pe luna mai cu obligaţia de a se lua imediat măsuri de a se face! Nu se poate face altă producţie şi nu se vor livra materiale decât pentru export. Numai pe măsură ce se depăşeşte exportul, atunci dăm pentru altă producţie! Nu se poate merge mai departe aşa!“*. Concretizând, Ceauşescu cere să se numească împuterniciţi speciali de la Metalurgie, Transporturi şi Ministerul Minelor la Combinatul minier Valea Jiului. Iar aceia să-i determine pe mineri să livreze zilnic 15.000 – 16.000 de tone de cărbune cocsificabil. Interzice însă utilizarea cărbunelui în alte scopuri decât industriale. *„Trebuie pedepsiţi cei care au făcut aceasta!“*, zice el, referindu-se la centralele de furnizare a energiei şi apei pentru consumul populaţiei. Şi încheie: *„Nu vreau acum să discutăm! Când veniţi cu concluziile peste o*

***săptămână să fie claritate deplină şi să prezentaţi toate măsurile care se impun.*"** **Datoria externă era plătită, iar el continua să impună aceleaşi restricţii populaţiei, simultan cu creşterea presiunii exportului. Cum a fost posibil?**

Când am venit eu de la Ministerul de Externe la Controlul Muncitoresc, în 1985, am avut ocazia să verific şi să mă conving că, de fapt, în ultima perioadă, Nicolae Ceauşescu făcea nişte planuri irealiste, nefundamentate. Şi pentru export, şi pentru producţia internă. Era o nebunie totală în sistem. Şi e corect ce spui şi dumneata – o deviere mentală a lui. I-am şi spus: „Tovarăşe Ceauşescu, nu este bine să mai declare întreprinderile şi ministerele producţia realizată pentru export, ci să raporteze producţia vândută, vămuită şi încasată". Să nu mai fie folosit criteriul producţie pentru export. Pentru că ei declarau export, dar marfa nu apărea acolo. M-ai înţeles?

Nu sunt sigură...

Fiecare minister anunţa producţia pentru export pe luna respectivă. Dar nu apărea toată, pentru că nu era. Şi atunci ce făceam la nivelul CPEx? La începutul anului următor, prin ianuarie–februarie, anunţam realizarea planului pe anul precedent. După aceasta, verificam producţia vămuită şi tăiam milioanele nerealizate. Doar la Ministerul Agriculturii şi Industriei Alimentare, într-un an – cred că 1988 –, am redus aşa 940 de milioane de dolari la sarcinile de plan.

Iar între patru ochi cu el, îi raportaţi cât a fost cu adevărat producţia de export.

Da.

Iar în şedinţe continua circul ca şi cum n-ar fi cunoscut realitatea?

În şedinţe, miniştrii spuneau că „eu am produs... conform planului". A fost, cu adevărat, nebunie! Aveam şi o lege care spunea ca marfa produsă pentru export

să fie vămuită şi încasată într-o lună de zile. Dar legea nu se respecta şi nu putea fi respectată, după uzanţele comerţului internaţional. „Nu, avem legea", zicea Ceauşescu, ştiind bine că nu poate fi aplicată. Exact ca în agricultură. Unde venea şi stabilea cu şeful de cabinet: „Judeţul cutare, atâta grâu sau porumb să fie la hectar". A venit apoi cu altă şmecherie – că la şmecherii se pricepea: „Să facem înainte de recoltare o nouă evaluare". Oricare-ar fi fost condiţiile fizice – secetă, grindină, inundaţii – de la judeţ dădeau mai mult ca planul iniţial, iar el adăuga din birou şi mai mult. Mărindu-se cifrele de la această evaluare, nimeni nu mai putea coborî la cifrele de la recoltare. Dar unde era recolta? S-a ajuns până la a trimite instructorii CC şi miniştrii pe teren. În toamna lui 1985, m-am întâlnit eu, în Oltenia, cu Bobu şi cu primul secretar care ziceau că merg din casă în casă, să vadă unde au ascuns oamenii recolta.

Ca-n vremea „cotelor" din anii 1950...

Honecker[2], cu care eram în relaţii foarte bune, când Ceauşescu i-a spus la ce volum al comerţului bilateral s-a gândit pentru anul următor, i-a zis: „Nu pot să fac aşa ceva. Nu mă duce economia mea". Să-ţi dau exemplul cărbunelui cocsificabil de care vorbea în şedinţă. Pe de o parte, stabileam o producţie în Valea Jiului, care nu se realiza. Pe de alta, Bârlea[3], care era preşedintele CSP[4]-ului, a trecut în plan 300.000 de tone de cărbune cocsificabil dat de Uniunea Sovietică. Cum a fost în realitate, însă. A trimis acolo un prim-vicepreşedinte al planificării, pe Constantinescu. „Mai daţi-ne 300.000 de tone", le-a cerut el sovieticilor; „Nu putem"; „Dar nici să studiaţi cererea aceasta?"; „Ba da."; „Ei, să facem atunci un proces-verbal că veţi studia posibilitatea de a da României încă 300.000 de tone de cărbune". Iar Bârlea a raportat: „Noi, pe linia planificării, am convenit cu sovieticii să ne dea cărbune. Acum trebuie ca Ministerul Comerţului Exterior să rezolve

această problemă". Şi m-am trezit la începutul lunii iulie 1988 că eram în criză cu cărbunele cocsificabil. Iar Enache[5], ministrul Metalurgiei, raporta: „Nu am făcut planul pentru că Ministerul Comerţului Exterior şi tovarăşul Andrei nu mi-au asigurat cărbunele cocsificabil". Am vorbit cu Dăscălescu, am făcut o hârtie – Dăscălescu nu a semnat-o – şi m-am dus la mare la Ceauşescu, să aprobe importul de cărbune din altă parte. Ceauşescu m-a trimis înapoi la Bucureşti, să semneze şi Dăscălescu. Trece altă săptămână şi nu se aprobă. Şi vorbesc cu Curticeanu, şeful Cancelariei. Iar el îmi spune că Tovarăşa a zis că e o şmecherie de-a mea, că am băgat transportul scump ca să intre banii în altă parte. Şi, într-o zi, vine Ceauşescu la Bucureşti cu nevastă-sa. Mă invită pe mine, pe Dăscălescu, pe Dincă, pe Sârbu[6] de la Controlul Muncitoresc. „Nu sunt de acord cu propunerea voastră de a importa, pe devize convertibile, cărbune cocsificabil, spune. În primul rând, Dincă şi Sîrbu, luaţi măsuri să crească producţia în Valea Jiului cu 50 la sută. Să meargă cineva în Polonia, Cehoslovacia sau Uniunea Sovietică pentru cărbune cocsificabil, chiar şi cu plata în devize convertibile, dar să reducem costul transportului". Au mers, n-a fost nimeni de acord să ne dea în plus. A trebuit să brăzdăm mările şi oceanele cu vapoarele, ca să aducem în România cărbune cocsificabil la un preţ mai mare.

De unde?
Din Africa de Sud.

Iată o Notă semnată de ministrul Agriculturii, Constantin David, care-mi pare – după cele ce mi le-aţi spus – o aplicaţie a „ingineriilor" demnitarilor la presiunea Ceauşeştilor[7]. În notă sunt specificate mari cantităţi de produse agricole care nu au putut fi valorificate la export. Scrie aşa: *„100 mil. buc. ouă de consum în valoare de 5,6 mil. dolari"* nevalorificate *„din cauza situaţiei*

***conjuncturale nefavorabile"* cu explicaţiile că principalele ţări importatoare – care erau acestea? – s-au limitat la producţia proprie.**

Irakul, în primul rând, importa ouă de la noi.

***„Având în vedere perisabilitatea mărfii şi menţinerea conjuncturii externe nefavorabile",* ministrul propune *„scoaterea din evidenţă a stocului de ouă pentru consum".* Ce înseamnă aceasta?**

Adică: eu am avut la export să vând de atâţia bani, dar, din cauza preţului şi a lipsei de cerere, propun să nu mai fie considerată marfă pentru export, şi să fie trecută la consumul populaţiei.

Dar exista marfa aceasta?

Asta nu mai ştiu. Nici nu aveam cum şti. Ei raportau că există, nu verifica nimeni... Putea fi acel stoc din producţia pentru export raportată, dar care nu exista în realitate.

Punctul 2 al Notei: *„Pentru vinul de consum în cantitate de 2.060 de vagoane şi respectiv 9,2 mil. dol., nu există cadru extern, exportul de vin al Ministerului Agriculturii pe relaţia devize convertibile s-a situat la un nivel de 900-1.000 vagoane anual, iar planul pe acest an este de 2.200 vagoane vin pe relaţia devize convertibile care urmează a se realiza din producţia anului 1989. Faţă de cele de mai sus se propune scoaterea din evidenţă a stocurilor de vinuri pentru consum constituite în anul 1988".*

La fel. Şi aici au declarat o producţie mai mare de vin, şi zic că nu l-au putut vinde... Să fie scos din producţia pentru export.

În aceiaşi termeni la stocul de seminţe şi material săditor...

Povestea cu cocoşul roşu...

„Şi alte mărfuri precum animale de reproducţie în valoare de 1,5 mil. dolari şi legume-fructe în valoare de 1,1 milioane dolari care nu au asigurat cadrul extern“. **Dv. ce făceaţi în asemenea situaţii?**

Dacă marfa era doar mutată dintr-o hârtie în alta, ce să vinzi?!

1.200 de dolari export pe cap de locuitor

Citind asemenea documente, memoria mea le asocia involuntar cu sintagmele propagandei epocii. Pentru Ceauşescu, „viitorul luminos“ însemna mai mult export. Dacă nu murea, planul pentru anii 1990–1995 era cel înfăţişat în şedinţa Biroului Permanent al CPEx din 29 aprilie 1989, unde dv. aţi avut statut de invitat. Acolo s-a discutat „colaborarea“ cu alte ţări, în baza unei prognoze cu URSS şi RDG[8]. Criticând abordarea, Ceauşescu indică discutarea relaţiilor cu ţările din CAER şi cu celelalte ţări pe baza indicatorilor generali ai cincinalului următor. Sunt trei grupe de ţări, spune el: prima grupă – ţările din CAER şi celelalte ţări socialiste (*„să vedem ce materii prime şi ce materiale trebuie să ne asigurăm din ţările socialiste“*); a doua grupă – ţările în curs de dezvoltare, unde recomandă acorduri de lungă durată; a treia grupă – ţările capitaliste. Şi, îl citez pe Ceauşescu: *„Cu ţările socialiste trebuie să realizăm 12–13 miliarde în 1995. Practic, să reprezinte cam 50 la sută. Cam aşa am stabilit noi şi data trecută. Pe timpuri era 70 la sută. Cu ţările în curs de dezvoltare trebuie să ajungem cam la 25–28 la sută, iar restul de 22–25 la sută să fie cu ţările capitaliste dezvoltate. Aşa am avut şi în cincinalul trecut şi de fapt de vreo trei cincinale avem la fel“.* **Ce miliarde, în ce socotea?

În ruble convertibile.

Să mai facem şi lista materiilor prime de bază care sunt în număr de 70, zice Ceauşescu, înţelegând că acestea vor fi asigurate prin schimburi de produse.

Acum, ce spune Ceauşescu cu aceste procentaje... Cu trei–patru zile înainte de şedinţă, avusesem o discuţie cu Ministerul Comerţului Exterior şi cu Comitetul de Stat al Planificării, unde am arătat că menţinem comerţul exterior 50 la sută cu ţările socialiste, aproape un sfert cu ţările în curs de dezvoltare, un pic mai mult decât cu ţările capitaliste. În condiţiile în care aveai numai 1,2 miliarde pentru import, îţi dai seama ce înseamna comerţul exterior?

La cât se ridica valoarea comerţului exterior în 1989?

12 miliarde de dolari.

Iar el proiecta ca, în 1995, doar cu ţările socialiste – adică jumătate din volum – să atingă 12 miliarde de ruble convertibile!

Poveşti! Nu puteam. În primul rând, singura ţară de la care luam masiv materii prime era Uniunea Sovietică.

Nu mai mult de la ţările în curs de dezvoltare?

Luam şi de aici. Dar nici aceste ţări în curs de dezvoltare nu-şi vindeau materiile prime numai pe maşini. Trebuia să le dai şi produse agroalimentare, şi îngrăşăminte, şi câte altele.

Uitaţi ce vă spunea atunci Ceauşescu: *„Cred că trebuie să ne ocupăm foarte serios şi să vedem ce facem cu Afganistanul. S-a întors acum de acolo tovarăşul Pană. Mi-a spus că a fost primit deosebit de bine. Ei au spus şi public faptul că «tovarăşul Nicolae Ceauşescu a avut dreptate când a spus că nu este bine să avem trupe străine la noi. Abia acum, după ce au plecat trupele străine, armata noastră îşi face datoria şi simte*

şi ea că este independentă»". **Ce voia, de fapt, de la Afganistan?**

Noi nu am fost de acord cu intervenţia sovietică în Afganistan. La ONU, nu am participat la vot. Nu am fost de acord nici cu aceia care au cerut numai retragerea trupelor sovietice din Afganistan; nu am fost de acord nici cu sovieticii, care se opuneau la asta. Noi am spus: „Să se retragă sovieticii, dar şi americanii. Şi ceilalţi să înceteze amestecul în treburile interne, şi încercările de înlocuire a guvernului comunist al lui Najibullah[9]. În legătură cu aceasta a fost Gromîko în Siria. L-am invitat la Bucureşti de acolo şi am avut o discuţie cu el. Intervenţia s-a produs în decembrie 1979, iar el a fost la Bucureşti în ianuarie 1980. Ceauşescu se referă însă la discuţiile noastre cu conducerea afgană. Noi am spus: „Cât timp sunt trupele sovietice aici, vor fi un argument pentru amestecul american prin Pakistan, şi chiar al Iranului. De aceea, eliberaţi-vă de trupele sovietice, aşa cum a făcut şi Sadat, şi astfel a putut ajunge la înţelegere cu Begin. Şi voi puteţi ajunge la înţelegere cu Pakistanul şi cu Iranul dacă pleacă trupele sovietice". Atunci, nu ştiam prea mare lucru despre potenţialul lor economic, decât că au mari rezerve de gaz metan, care fuseseră descoperite de specialişti români...

În Afganistan?

Da, trimişi pe linia organizaţiei UNIDO[10]. Se întâmpla încă înainte de intervenţie, pe timpul regimului lui Daoud[11], prin 1960. Românii au descoperit gazul metan acolo. Noi nu am avut prea mult în vedere dezvoltarea relaţiilor economice cu Afganistanul. Era prea departe să aducem gaz metan, acela trebuie lichefiat... În raportul pe care l-au prezentat şi lui Ceauşescu, specialiştii noştri au arătat că sunt semne de zăcăminte puternice de uraniu în Afganistan. Au predat, şi guvernului lui Daoud, şi UNIDO, raportul lor cu gazul metan,

însoțit de propunerea trimiterii unor specialiști geologi în probleme de uraniu. Noi ne-am oprit însă aici.

Iată însă că în 1989 Ceaușescu vorbește și de uraniu...

Eu nu am fost, ca să fie foarte clar, partizanul unei angajări în Afganistan. L-am considerat un pământ blestemat. În afară de Alexandru Macedon, nimeni nu s-a încurcat cu triburile afgane. Sunt șapte religii și patru naționalități într-o regiune muntoasă: pe creste sunt minus 30 de grade, iar jos, plus 50. E o mare înapoiere economică, dispute religioase între sunniți[12], sunt șiiți... Pentru mine, Afganistanul a fost o enigmă. Și ce povestesc englezii! Au trimis acolo la sfârșitul secolului trecut un detașament. Localnicii i-au invitat la masă, au tăiat berbecuți și la capătul ospățului au scos săbiile. Un doctor și trei militari au mai rămas în viață – în rest, i-au omorât pe toți, unul câte unul. Cine nu-i musulman, pentru ei e diavolul.

În aceeași ședință, Ceaușescu face socotelile viitorului târg cu sovieticii. În planurile de profit devine coerent...

Avea și astfel de momente, în sinusoidala efectelor sclerozei și bătrâneții.

Vrea să profite de autonomia dată de Gorbaciov republicilor sovietice în încheierea de cooperări internaționale. Vrea să-l „fenteze", așadar, pe Gorbaciov, tratând direct cu republicile. Și vă spune: *„Trebuie să ne batem să ajungem la 30.000 în cincinal"*. 30.000 ce?

30.000 de miliarde în tot cincinalul, de ruble convertibile. Rubla convertibilă era folosită de ruși în raporturile lor cu țările socialiste. 0,70 rubla convertibilă valora un dolar.

Pe măsură ce vorbește, Ceaușescu ridică ștacheta la schimburile cu sovieticii în cincinalul 1990–1995: *„...să mergem la 45–50, chiar cu tendința să depășim 50, nu să ne oprim la 45. De*

***fapt, să mergem de la 50 în sus*". În nici 5 minute, sărise de la 30 la peste 50!**

O nebunie, domniță!

Şi v-a mai comunicat Ceauşescu atunci că vom exporta în RDG mărfuri de 10 miliarde. Cu chinezii preconiza 2 miliarde import, 2 export, cu creştere la 3, China fiind pe locul doi, după URSS, în schimburile noastre. Iar pe nemţii din Germania Occidentală trebuia să-i regalăm în 1995 cu produse româneşti în valoare de 1,2 miliarde. Şi tot aşa, vă citez: *„Cu iugoslavii trebuie să depăşim anual 1 miliard la export şi în mod corespunzător la import. Trebuie să creştem mai mult cu cehii, polonezii, ungurii, bulgarii şi albanezii. La fel, putem creşte mai mult cu Cuba şi în mod corespunzător cu Vietnamul şi Mongolia"*. Ce gândeaţi, ascultându-l?

Mă gândeam la basmele lui Petre Ispirescu. Când a făcut planul pe 1990, l-am invitat pe Emilian Dobrescu[13], consilierul lui pe probleme economice, economist foarte bun. „Dragă Emilian, i-am spus, dacă vindem şi vrăbiile din România, tot nu putem să ne încadrăm în planurile astea. Cum de ai acceptat aşa ceva?"; „Lasă că o să vii dumneata prim-ministru şi o să rezolvi", a zis el. „Domnule, dar pe mine nu mă interesează să fiu prim-ministru, am spus-o de multe ori, e o nebunie..."

Vă comportaţi, prin urmare, ca doctorii cu pacienţii din spitalul de nebuni. Dar dvs. aşteptaţi ceva deosebit – să moară însuşi nebunul ce patrona spitalul...

Trebuie să ştii – Ceauşescu era lup dacă-l contraziceai cu cineva de faţă. Fie că era, fie că nu era şedinţă. Îi cădea buza-n jos. Eu, care-l cunoşteam bine după atâta vreme, îmi dădeam seama că sau discuţi cu el, sau cu peretele, e totuna. În afara Ceauşeascăi, în ultimii ani, nimeni nu putea să-i schimbe părerile.

În aceeaşi şedinţă, vorbeşte şi de marfa noastră. Doar pentru ţările socialiste estimează vânzarea a 15.000–20.000 de camioane anual. Fabricam atâtea?

Vrei să-ţi spun ceva? Nu puteam vinde decât în Cuba camioane. Cum ţi-am mai spus, erau de proastă calitate. Erau ele mai grosolane, poate şi cu consum mai mare, dar şi cu alte defecte. Principalul defect era legat de calificarea forţei de muncă. Apoi, toată cauciucăria era de o calitate mizerabilă – plecând de la cureaua trapezoidală şi terminând cu anvelopele. Nu aveam suficient cauciuc natural în ele. Hidraulica şi cauciucăria au fost partea slabă în construcţia noastră de maşini.

Din expozeul lui Ceauşescu aflăm şi planul cumpărăturilor de la sovietici: 8-10 milioane de tone de petrol pe an, 45–50 de miliarde de metri cubi gaze naturale plus cărbune cocsificabil.[14] Erau diferite aceste estimări faţă de anii precedenţi?

Convenisem cu ruşii 5 milioane de tone de petrol în 1983, cum ţi-am povestit. Ceauşescu voia mai mult. Imposibil şi asta. Pentru că ruşii, inclusiv Gorbaciov, ne spuneau: „Dar mai aveţi şi voi petrolul vostru".

Mai aveam?

Mai aveam 5–8 milioane.

În ultima întâlnire, din 4 decembrie 1989, Ceauşescu şi Dăscălescu i se plâng lui Gorbaciov că livrările lor contractuale sunt întârziate[15]. Strângeau, cumva, sovieticii şurubul la petol şi gaze în scopul creşterii nemulţumirilor populaţiei?...

La petrol, în 1989, noi nu am luat decât 3.920.000 de tone. Pentru că nu am dat produsele agroalimentare la care ne angajasem. Ele trebuiau să reprezinte 13 la sută din valoarea petrolului cumpărat. Livrasem toate

contractele pe linia industriei uşoare, metalurgice şi construcţiilor de maşini, dar nu am livrat produsele agroalimentare. Nu le-am dat pentru că nu am avut de unde. Ca să dăm cehoslovacilor 20.000 de tone de porumb, a intrat o ţară în alarmă. Nu aveam producţie. Animalele din combinatele de porci, păsări şi ovine stăteau nemâncate. Cum nu ştii asta? Am fi avut nevoie de cel puţin 500.000 de tone de şroturi de soia, minim din import ca să rezistăm cu hrana animalelor, şi de un milion ca să stăm bine. Dar producţia noastră în 1989 a fost de doar 300.000 de tone de şroturi de soia. Dar am anunţat-o ca fiind 3 milioane. Şi din cauza aceasta nu am putut să cumpărăm şroturi de soia din străinătate şi am ţinut animalele nemâncate.

Aţi fost acolo, spuneţi-mi, vă rog: de ce aceste declaraţii – ca să-l impresioneze pe Gorbaciov cu rezultatele „noii revoluţii agrare" şi cu „clarviziunea" sa politică?

E o idee. Spunea şi direct că producţiile acestea demonstrează superioritatea agriculturii socialiste. Aşa îl contrazicea pe Gorbaciov, care declarase că agricultura socialistă merge prost. Iată rezultatele României – răspundea Ceauşescu chiar şi la Congresul al XIV-lea – ceea ce demonstrează marea superioritate a agriculturii socialiste. Nebunia pământului!

Iată o informaţie de negăsit în *Scînteia*. Vi-l citez pe Ceauşescu din stenograma din aprilie 1989: *„Sigur, acum trebuie să intrăm în cooperare şi la metale preţioase, la aur, argint, adică la toate produsele acestea rare, inclusiv la uraniu. Trebuie să ne angajăm acum şi la acestea, pentru că oricât de multe am avea în stoc, ele nu ne dau afară."* Concret, ce avea în vedere?

El se gândea mai mult la ţările africane, să facem cooperări cu ţările africane... Să mergem chiar să lucrăm cu ei la mine de cupru, de bauxită, de aur şi

argint şi să ne procurăm de acolo minereu. Cam ce vor ăştia să facă la Roşia Montană.

Sunteţi de acord cu ei?

Nu. În primul rând că este un contract foarte dezavantajos pentru noi. La 300 de tone de aur care se extrag, nouă ne revin numai 12 tone. A doua – este o zonă seismică, cei de la Academie au arătat că este o zonă unde se petrec frecvent cutremure de 4–5 grade, astfel că trebuie să construiască un baraj foarte mare împotriva cianurilor, că altfel distrug toată apa din zonă. Dar ei vor să lucreze ca ruşii în 1945–1946, să exploateze cât mai sălbatic, să scoată aur sau uraniu şi să plece cu el. Ce s-a făcut atunci cu uraniul a fost expresia unei puteri coloniale. Şi la Ştei, şi la Ciudanovița. Acolo, partidul nu avea nicio putere, nici organizație de partid nu era, nu putea să măsoare, ruşii hotărau totul acolo. Aşa vor şi la Roşia Montană. Dacă nouă ne dau 12 tone de aur, marea bătălie este pentru comision. I-au cumpărat deja pe mulți de aici – pot fi văzuți la televizor. Am auzit că vor să vândă şi Roşia Poieni, unde este depozitul acela mare de cupru în formă de ou. Unde e cupru, întotdeauna e şi zinc, şi plumb.

În documentul din aprilie 1989, Ceauşescu prevede o cooperare în producție, fără să se refere la cineva anume, care să presupună şi „eventuale societăți mixte". Cu cine şi după ce model?

Să facem societăți mixte în țările africane. Noi aveam deja o mină în SUA.

Se regăsea, aici, în practica societăților mixte, şi ideea zonelor libere inițiate deja de chinezi?

Nu, Ceauşescu era pentru centralizare, dar îl bucura descentralizarea din URSS. Nicio întreprindere românească nu avea drept de acțiuni internaționale fără aprobarea lui. Pentru că sovieticii spuneau: „Haideți să facem, să lăsăm întreprinderile să se înțeleagă între

ele". El nu era de acord – în România voia ca totul să fie strâns în mâna lui.

Vi-l citez din aceeaşi stenogramă pe Ceauşescu. *„Eu m-am gândit că, pe ansamblu, noi trebuie să ajungem la peste 1.000 dolari export pe locuitor – de fapt – 1.000 – 1.200 dolari".* Nici nu ştiu să formulez întrebarea, cu gândul la rezultatul înmulţirii...

În jur de 500 de miliarde de dolari. De unde să faci? N-aveam marfă, de unde să faci? Ce marfă aveam noi de vânzare? O aiureală. Mi-a şi spus Gorbaciov mie: „Voi aveţi o poziţie nerealistă". În 1983, când am discutat cu ei problema livrării petrolului către România.

Bun de export

Stenogramele şedinţelor CPEx din '89 au fost publicate toate peste 20 de ani[16]. Ceauşescu cerea socoteală şi decidea asupra a tot ce se făcea în ţară – de la nasturi şi cuie la meciurile de fotbal.

Pentru că la el este concepţia unui mare feudal. Considera că toată ţara este feuda lui.

A spus-o şi Silviu Curticeanu în memoriile sale[17]. Se credea patronul României, iar criteriile după care-l numea pe primul ministru erau calităţile ale unui bun arendaş. Vă citez, în continuare, din stenograma şedinţei CPEx din 12 octombrie 1989, din monologul lui Ceauşescu după „Raportul privind îndeplinirea planului de producţie industrială, export şi investiţii în prima decadă a lunii octombrie 1989 şi măsurile pentru realizarea integrală a planului pe luna octombrie şi trimestrul patru" [18]. Şi începe, surprinzător, cu *„Pe ansamblu suntem oarecum satisfăcuţi."* Constată însă că, faţă de aceeaşi perioadă din

anul trecut, exportul înregistrează o creştere de 13,7 la sută. Şi continuă: *„Planul de export care a fost stabilit, îl cunoaşteţi, obligatoriu trebuie să se realizeze în toate ministerele. Nu vom admite niciun fel de justificări! Vă rog să luaţi măsuri. Vă pun în vedere acest lucru, pentru că zilele acestea am fost ocupat cu industria alimentară şi cu Capitala; o să discutăm, dar, începând de luni, zilnic mă voi ocupa de felul cum facem exportul pe fiecare întreprindere. Şi trebuie să realizăm, în întregime, exportul fără niciun fel de discuţie. Nu se poate merge mai departe aşa! Trebuie să facem tot exportul!"*. Apare aici o noutate – revoluţia în industrie! La final a făcut o referire la dv. Aici, în ţară, anunţă Ceauşescu, sunt reprezentanţii din Consiliul economic româno-american care au ridicat problema că produsele contractate nu se livrează la timp şi la calitate... Ce mecanisme interioare prezintă situaţia?

Îţi dai seama acum sub ce presiune am trăit eu aproape trei ani de zile, ca viceprim-ministru al Comerţului Exterior? Ajunsesem să am angoase, insomnii, când venea câte o şedinţă în CPEx. „Exportul e prost", zicea Ceauşescu. „Foarte prost", comenta mizerabilul de Dăscălescu, de parcă el nu era angajat aici ca prim-ministru. Aveam problemele de calitate cu americanii, spre exemplu, în domeniul industriei uşoare, unde făceam un export mare. Slăbise şi calitatea producţiei la industria uşoară.

În lohn se lucra cu americanii?

Nu. Maximum 7–8 la sută din exportul de confecţii era pe lohn. Voiam să păstrăm ţesătoriile şi filaturile şi în acelaşi timp câştigam mai mult la un produs. Câştigam şi pentru ţesătură, şi la filatură. Exportam tractoare şi încălţăminte în America. Multe produse de industrie uşoară aveam în Italia, şi în RFG, şi în Franţa.

Cu etichetă românească?

Nu, puneau ei eticheta. De exemplu, fabricam la IOR cele mai complicate lentile, puneam etichetă „Zeiss" şi le vindea RDG-ul. IOR-ul avea 15.000 de salariaţi. A şi vizitat-o Honecker, şi ne-a lăudat că au fost sub unu la sută reclamaţii la lentilele fabricate în Bucureşti.

Vindeam la preţuri corecte sau de dumping?

Vindeam şi noi ca şi ceilalţi. Unde vindeam mai ieftin decât Occidentul era armamentul. Dar şi mâna de lucru era mai ieftină la noi.

Îmi amintesc că în fiecare oraş mare al României aveam fabrici de confecţii şi ţesături care lucrau pentru export. Dar se crease altă anomalie: înfiinţarea de secţii de producţie la primării şi la cooperativele săteşti. De unde altădată acestea din urmă vindeau mărfuri industriale şi achiziţionau pentru stat produse agricole, în anii 1980 deveniseră şi cooperative de producţie. Cu ce forţă de muncă şi în ce condiţii tehnologice însă? Produsele acestora, de foarte proastă calitate, umpleau magazinele „comerţului socialist". Chinezii l-au inspirat pe Ceauşescu?

Asta nu ştiu. În China, o comună populară avea 10.000 de locuitori. Tot ce ştiu eu despre cooperative este că aveam unele care făceau ii, costume populare şi covoare la Tismana, foarte căutate la export. În Occident, astfel de produse manufacturiere erau mai apreciate decât cele produse mecanizat. Grav este că, în ultimul timp, Ceauşescu manifesta o repulsie faţă de introducerea electronicii, microelectronicii, calculatoarelor. Spunea direct.

Cum?

Să lăsăm oamenii. De exemplu, am fost la Iaşi. Descoperiseră nişte aparate cu care măsurau temperatura din furnal de la distanţă. „Nu, nu, nu, să vadă omul direct, acolo, a zis el. Să simtă cum îl încălzeşte". Considera şi că reducerea forţei de muncă este

un dezavantaj. Nu vor mai avea oamenii unde munci. „Dacă omul nu munceşte, se apucă, se ţine de beţie, zicea. Creează probleme sociale". Nici n-a pus trecerea obligatorie la program de cinci zile de lucru pe săptămână. Să stea omul două zile acasă? Nu-i păsa că oamenii mergeau în fabrică şi n-aveau ce lucra din cauza nebuniei cu aprovizionarea tehnico-materială. Era refractar la ideea robotizării producţiei şi pe ideea că nu mai domină. Dacă el cerea să fie înregistrate maşinile de dactilografiat, ce să vrea xeroxuri? Noi aveam 250 de xeroxuri din Coreea de Nord, luate de la japonezi, şi nu le foloseam, ca nu cumva să ajungă utilizate la altceva. Marea nebunie a plecat de la un plan nerealist. Voluntarist, care n-avea nicio legătură cu realitatea. Ceauşescu considera că poate rezolva problemele economice prin măsuri organizatorice.

Ce-aveam noi bun pentru export în România anilor 1980? Vă rog să-mi spuneţi părerile dv., deoarece situaţia exportului şi relaţiile comerciale pe anul 1987 o aflăm din documentele de arhivă[19]**.**

Aveam industria uşoară foarte dezvoltată. Uzinele Textile Arad erau recunoscute. Formidabile. La Oradea aveam o fabrică bună de confecţii. Vindeam toate ţesăturile din Bucureşti şi din Buhuşi. Fabrici cu câte zece mii de salariaţi, lucrând în trei schimburi. Aveam o foarte bună industrie de mobilă şi de încălţăminte. Mă certam cu Ana Mureşan[20] şi cu Lina Ciobanu[21], pentru că de la Clujana, fosta Dermata, 95 la sută din producţie mergea la export.

Să prinzi o pereche de pantofi refuzată la export era o fericire în anii 1980...! Se spunea că o cântăreaţă sârboiacă vestită, Lepa Brena, a dat un mare concert pe stadionul din Timişoara contra unui cojoc de Orăştie.

Nu, două cojoace. Bărbătesc şi femeiesc. Ştiu de la primul secretar de Timiş, Pacoste. De la Orăştie nu

vindeam nimic în țările socialiste – totul se exporta pe valută forte. Fabrica de pielărie de la Marghita, în schimb, producea numai pentru Siberia. Pe urmă, mobila de la Arad o dădeam în țări capitaliste. Da. Şi... Nu mai există nimica acum. Morman de fier vechi. Avea dreptate Petre Roman, pentru ce este ea acum. Au fost şi unele fabrici care-ar fi trebuit închise. Însă Ceauşescu n-a vrut.

De ce, dacă le ştia nerentabile?

Pentru că la el era obsesia să dea oamenilor de lucru. Nu voia să fie şomeri. O măsură pe care au luat-o americanii când au venit la noi a fost să oprim fabricile de armament. Ca să cumpărăm de la ei şi să nu-i concurăm.

Asta s-a întâmplat când?

Când au venit aici... În primul trimestru din 1990. A doua cerere a fost să vindem băncile. Adică să le privatizăm, să le cumpere străinii. Clinton[22] i-a scris o scrisoare lui Iliescu, să încheiem cu Bancorex-ul, care era o bancă foarte puternică, s-o privatizăm. Şi pe urmă s-a ales praful. A apărut aiureala în economie. A conducerii. Pentru că au preferat să închidă toate filaturile şi toate țesătoriile din țară şi să treacă la lohn, în care să avem numai cusătorese. S-a ales praful de industria uşoară. La ora actuală, dacă mergem amândoi pe Calea Victoriei şi dezbrăcăm unii bărbați de tot ce e chinezesc pe ei, rămân aproape în pielea goală. Altceva vând chinezii în America, şi altceva în Franța. Ai noştri iau lucrurile cele mai proaste. După asta au luat şi au împărțit fabricile în mai multe sectoare.

Apoi şi-au făcut şefii şi şefuleții din fabrici firme private şi au concurat întreprinderea-mamă, luându-i cei mai buni meseriaşi, direcționând furnizorii şi clienții spre firmele lor. Încasau, în acest timp, şi leafă de la stat ca să-l falimenteze...

Am făcut şi altceva. Industria de stat s-a dat particularilor să-i vândă produsele sau să importe materiile

prime. De exemplu. Înainte, noi aduceam minereu de fier cu o condiție: să fie 31 de dolari tona adusă în Portul Constanța, la concentrație 65 la sută fier. Dintre furnizorii aceştia, preferam pe aceia care cumpărau produse româneşti în contrapartidă. Aşa că fabrica de transformatoare Electroputere Craiova livra mare cantitate din producția ei pentru a plăti minereul de fier din Brazilia. Îl plăteam şi cu traverse metalice. După 1989 s-a spus: „Nu, dom'le, privatizăm importul". Şi atunci, particularii aduceau minereul de fier, dar nu mai plăteau 31, ci mai mult, aranjau cu conducerea combinatelor prețul şi băgau un alt preț față de prețul din 1989. Restul – în buzunar. Şi... a ieşit o aiureală. Înainte, diferite firme aveau în țara noastră relații la întreprinderi de comerț exterior. De exemplu, mobilă pentru Franța. Erau la firma de comerț exterior patru persoane, care urmăreau în țară să se producă mobila pentru Franța. Erau plătiți pentru aceasta. După 1989, au zis: „Dom'le, gata, plecăm de aicea". Şi au luat legătura cu partenerii francezi: „Noi ne ocupăm să vă livrăm mobila, banii îi plasați în contul nostru".

S-au instalat pe circuitul mărfurilor ca niște polipi canceroşi, distrugând, în final, țesuturile producției şi relației marfă-cumpărător.

Da. O persoană era reprezentantul în țară al unei firme din Belgia. Ca să fii angajat al unei firme din Belgia, român, trebuia să ai aprobarea Securității. Era o întreprindere, Argus, care dădea aprobarea ca să poți să fii angajat la o firmă străină. După 22 decembrie 1989, această persoană le-a spus partenerilor belgieni: „Dom'le, nu mai mergeți la întreprinderea de stat, țineți legătura directă cu mine şi eu mă ocup să vă livrez mobila de la Beiuş, de exemplu, şi să-mi livrați mie banii". Aşa a şi făcut. Şi banii, în loc să vină la stat, veneau la el. Iar asta se petrecea în condițiile în care întreprinderile erau încă de stat. Şi le-au spart. Sau le-au cumpărat ei. Pe urmă, s-au stabilit prețurile la

lemn. Altul pentru export, altul pentru import. Pentru fabricile din România. Şi atunci, marea parte a fabricilor noastre din industria mobilei s-au spart. Acum sunt nişte ateliere care lucrează lohn. Pe urmă, eram foarte buni la utilaj petrolier. Eram pe locul al treilea în lume. Şi sovieticii aveau foarte mare nevoie de utilaj petrolier. Ei preferau utilaj petrolier românesc, pentru că face parte din aceeaşi categorie de produse nesofisticate, dar rezistente, solide, puternice. În domeniul meu, al hidrotehnicii, ruşii nu erau atât de avansaţi ca noi. Studenţii care au învăţat în Uniunea Sovietică nu erau pregătiţi ca noi, care am făcut studiile în ţară. Ruşii au, în general, fluvii cu debite mari. Noi, în afară de Dunăre, am folosit alte construcţii, adunând mai multe pâraie şi făcând baraje, cum sunt cele de la Argeş, de la Bicaz, de la Râul Mare sau din Transilvania. La noi se mergea pe folosirea minimă a metalului considerat material deficitar. Ruşii nu fac asemenea socoteală. Ci să fie rezistent. Ei nu fac economie nici la ciment, ca noi. Pun în faţa apei un baraj şi o opresc... În anii aceia reuşiserăm, în primul rând, să avem comerţ echilibrat cu toate ţările socialiste.

Şi în anii 1980? Când Ceauşescu nu mai aproba importuri?!

Sunt mai multe aspecte aici. A venit problema datoriei externe şi eu, în 1989, am început anul fără să primesc niciun dolar pentru importuri. Şi ca să asigur funcţionarea industriei, am forţat pe ţările socialiste. Să iau de acolo materiile prime, materiale şi altele, pe care din Occident trebuia să le luăm în dolari.

Şi aici le plăteaţi la schimb?

La schimb. După întâlnirea de la Moscova din 4 decembrie 1989, Ceauşescu m-a criticat că eu am ridicat mult cota Uniunii Sovietice în raporturile economice ale României. „Dv. m-aţi împins spre importuri masive, prevăzând la import doar 1,2 miliarde dolari", i-am spus eu.

În ce eram noi de fapt specialişti? Mi-aţi spus aşa: în fabricat tractoare şi armament, construcţii de fabrici de ciment...

Nu numai fabrici de ciment. Atunci era o bătălie, eu o spun cu răspundere, cu cei din interior, care îmi cereau ARO. Nu puteam face faţă la export cât ARO se cerea. La ora actuală nu mai e nimic din ARO. Noi făceam în ţară fire şi fibre care se extrăgeau din petrol...

Fire şi fibre sintetice...

Da, din petrol se extrăgea metaxilen, se transforma în paraxilen. Din acela se făceau firele la Câmpulung, unde era o fabrică de dimetil tereftalat. Acum nu mai e această fabrică.

Vedeţi, ascultându-vă, mă gândesc că în decursul a 20 de ani – 1945–1965 – România a format o intelectualitate tehnică de prima mână. Acum, şi dacă ai putea să recreezi capacităţile industriale, nu mai ai cu cine face producţie. Studenţii primesc diplomele de absolvent într-o specialitate cu stagii iluzorii de practică. Iar regularităţile după care funcţionează procesele memoriei şi uitării stabilesc că aproximativ 80 la sută din informaţie se pierde după două săptămâni de la memorare, dacă nu e susţinută de deprinderi şi competenţe de lucru cu ea.

Dar clasă muncitoare, meseriaşi nu mai ai. Acum greu găseşti un dulgher, un instalator, un strungar. După unele date de acum un an de zile, România a exportat 51 de milioane de tone de fier vechi după '90. Toată producţia de oţel a României din 1938, anul de vârf, a fost 286.000 de tone. Noi ne-am exportat – la categoria şi cu preţul de fier vechi – atâtea capacităţi industriale. Numărul de specialişti de înaltă calificare, doctori, ingineri, arhitecţi, pregătiţi pe banii statului – învăţământ asistenţă, burse, cămine, cantine gratuite – au plecat după 1989 în Occident. Care i-a luat cu

brațele deschise, pentru că n-au cheltuit niciun ban pentru pregătirea lor. Sunt acolo. Nimeni nu dă cifra lor. Eu am cunoscut statul românesc pe timpul războiului, când plecau pe front şi rămânea, la patru case, câte un bărbat. Restul erau mobilizați. Mulți au murit. Acuma e mai rău ca în timpul războiului. Ce înseamnă trei, sau fie şi două milioane, dintre cei mai buni şi mai în putere, care lucrează peste hotare? Unii politicieni se vaită că a crescut numărul pensionarilor. Dar cine-a făcut pensionari fără vechime, cine-a închis fabrica să poată s-o demonteze? Cele trei milioane de oameni care lucrează peste hotare – români, formați în România –, nu contribuie cu nimica la fondul de asigurări sociale. Dacă ar fi şi ei aici, altul ar fi raportul între salariați şi pensionari. Dar cele trei milioane n-au plecat de dragul străinătății. Dacă ar găsi de lucru în România, ar lucra, chiar cu salarii mai mici. Asta este... Dar...

Cuvântul „export" teroriza însă oamenii în anii 1980. Şi la nivelul de jos, al întreprinderii economice, se practica o învrăjbire a categoriilor sociale. În fabrici, producția la export era şi un indicator de salarizare. Dar muncitorul putea să primească chiar un spor, pentru că, pe ansamblu, planul era depăşit. În aceeaşi fabrică, dacă indicatorul producție la export nu se realizase, era penalizat personalul TESA: inginerii, economiştii, maiştrii, conducerea. Apăruse ura specialistului contra muncitorului. Făcea deliberat Ceauşescu aceasta?

Deliberat. Nu voia să se pună rău cu muncitorii. Se ştia. El a mitizat clasa muncitoare, rolul clasei muncitoare, conştiința clasei muncitoare. Vorbea de rolul hotărâtor al clasei muncitoare, o favoriza în raport cu celelalte categorii. A fi fiu de muncitor nu era un certificat de calitate pentru un copil?! Eu am şi spus: „Să facă fiu-meu liceul, îl angajez doi ani de zile în producție şi intră în rândul clasei conducătoare"... N-a

venit Ceauşescu în 1989 cu ideea să creştem rolul clasei muncitoare, cadrele de conducere să fie din rândul ei, ca să fie o alternativă la Gorbaciov, care se înconjurase mai mult de intelectuali? Şi la ultimul congres a impus să creştem numărul muncitorilor în conducerea partidului.

Spre deosebire de alte ţări din comunitatea socialistă europeană, unde intelectualitatea s-a solidarizat cu muncitorii, elita românească i-a tratat însă cu dispreţ. Credeţi că această atitudine are legătură şi cu măsurile lui Ceauşescu?

Aici au fost fenomene mult mai complicate. În primul rând, un pâlc de intelectuali de competenţă şi valoare discutabile s-au declarat elite. Erau oameni care pur şi simplu pe motive de competenţă n-ar fi ajuns niciodată în Marea Adunare Naţională sau în Comitetul Central. Dar au urcat imediat în conducerea treburilor ţării după 1990. Ce somitate a fost şi este Gelu Voican-Voiculescu, pus viceprim-ministru?! Şi alţii din acea echipă. Ce mare valoare profesională a fost şi este Roman?! Ce piscuri ale intelectualităţii româneşti înainte de 1989 au fost aceia care-au ajuns miniştrii Culturii?

Îl ştiaţi pe Petre Roman înainte?

Nici nu l-am băgat în seamă înainte. Prieten am fost cu taică-său. Am fost cu el la Spitalul Elias în ajunul operaţiei de dinaintea morţii. Credinţa cu care rămân este că nu la nivelul Comitetului Central, nici la nivelul secretariatelor judeţene – ci al firmelor şi direcţiilor judeţene –, noi am avut specialişti foarte buni în toate domeniile. Dar cine i-a lăsat să iasă la suprafaţă în avalanşă? Un aspect interesant – asupra căruia vor zăbovi de-acum istoricii – a fost repromovarea celor cu stagii şi studii în Uniunea Sovietică ori a urmaşilor şi prietenilor acestora.

Privatizarea creanțelor

Cine se ocupa în țară de livrarea produselor contractate?

Se ocupa un complex – Industrial-Export. Noi făceam contractul...

Cine „noi"?

Statul. Se convenea la nivel înalt, de obicei.

Între Ceauşescu şi liderul statului respectiv?

Da. După aceasta era desemnată o întreprindere care să coordoneze proiectarea, apoi executarea utilajelor, transportul lor, trimiterea de personal acolo pentru montaj. Toți oamenii aceştia erau plătiți din bugetul statului. Şi cei care coordonau aveau salarii plătite de stat.

Aici erau, probabil, masate țintele şi sarcinile ofițerilor Securității...

Sigur că da. Toți trebuiau verificați, urmărită derularea contractelor pe toată linia țară–străinătate şi toți trebuiau plătiți. Imediat după 1989 s-a plătit şi s-a obținut privatizarea lui Industrial-Export, cu activul şi pasivul. Asta ce înseamnă? Că banii pe care îi aveam de luat de la sirieni, de la libieni etc... veneau la cei care s-au privatizat. Deşi n-aveau niciun drept, pentru că ei fuseseră plătiți pentru treaba de coordonare făcută. Aveam obiective foarte mari în străinătate. Am spus de fabricile de ciment, de rafinării. Devenisem specialişti în termocentrale. În Turcia, noi am făcut termocentrală. Devenisem specialişti în linii de înaltă tensiune. Orientul Mijlociu a fost foarte bine alimentat cu stâlpi şi instalații de la noi... Vindeam şi produse finite de mare tonaj. Vagoane, spre exemplu de la Arad şi Caracal. Fabrica de la Caracal era fabrică specială de vagoane pentru Uniunea Sovietică. Am vândut vagoane şi în Sri Lanka, asigurate de stat. Adică statul garanta plata. O întreprindere din Bucureşti, Mecanoexport, situată

lângă Hotelul Dorobanți, se ocupa de urmărirea producției la Arad şi transportul vagoanelor în Sri Lanka. Din bugetul statului au fost plătiți cei care au făcut vagoane la Arad, din bugetul statului s-a plătit transportul până la mare, din bugetul statului s-a plătit vaporul care le-a dus în Sri Lanka. Iar acțiunile acestea toate le urmărea Întreprinderea Mecanoexport.

Aceasta era centrala. Să lămurim puțin. Producția era făcută în întreprinderi subordonate centralelor şi ministerelor de profil. Acestea coordonau şi desfacerea, şi aprovizionarea.

Da, Mecanoexport era întreprinderea de comerț exterior a centralei. Dar angajații întreprinderii erau plătiți pentru toată treaba ce-o făceau. Şi, după 1989, întreprinderea a vândut creanțele – banii pe care trebuia să-i încasăm din Sri Lanka. Ştii, banii se încasează după doi ani sau după un an. Ei au luat aceste drepturi, le-au vândut unei firme din Taiwan şi Coreea de Sud cu 60 la sută din valoarea inițială. Ca să ia banii. Şi banii au trecut. Aceste firme s-au născut printr-o privatizare a bunurilor şi cu o moştenire a banilor, pentru care contribuiseră alte categorii de oameni. De fapt, bugetul statului. Adică populația țării.

Ce s-a ales de mina din America?

S-a vândut după 1989.

Cui?

Nu ştiu cui şi cum s-a vândut. Nu eu eram printre cei care-au condus România, ci la închisoare. Mina se afla în apropierea unui port, însă era un port şi cu destinație militară. Şi m-am luptat cu secretarul de stat al SUA să ne permită şi nouă ca, sub control, să venim cu cărbunele nostru cocsificabil în portul acesta. Mina s-a vândut aşa cum s-au vândut rezervele de petrol din Libia.

Am avut şi aşa ceva?

Da, noi descoperisem în Libia nişte zăcăminte de petrol. Aceasta a fost bătălia mea cu Libia. Aveam

relații foarte bune cu ministrul de Externe libian şi cu primul ministru Jalloud. Îl cunoscusem în 1976. El a insistat să deschidem nişte poligoane de explorare a petrolului. „Trebuie începută explorarea pe cont şi pe risc propriu, zicea el. Şi stabilim cât vă dăm vouă din producție. Primii 10 ani gratuit, pe urmă impozite 10 la sută. Şi aşa mai departe. Foarte avantajos. Dar numai din ceea ce descoperiți voi." Şi atunci, am avut o şansă. Deoarece am aflat de la specialiştii noştri în petrol – că aveam foarte mulți şi foarte buni specialişti – că americanii descoperiseră nişte senzori de depistare a țițeiului. Îi probaseră în pustiu, în Sahara. Şi m-am văzut, la cererea lui, cu secretarul de stat al SUA Haig, în China. I-am propus lui Ceauşescu să nu mă văd cu el, spunându-i că se va face iar la Moscova mult tapaj. Că noi ne vedem cu americanii şi-n China. „Vezi-te cu el, a zis Ceauşescu, dar roagă-l să dea curs cererii noastre pentru a ne livra senzorii". Am fost în China, ne-am întâlnit şi, când am revenit la Bucureşti, a apărut şi aprobarea cu licența pentru importul de senzori. Cu aceştia, dintre toate firmele țărilor socialiste care au participat la explorări, noi am descoperit primii petrolul libian. Ne-a costat toată operațiunea aproape două milioane de dolari. Şi trebuia să declarăm aceste zăcăminte ca rezerve comerciale. Dar Elena Ceauşescu zicea să nu ne mai angajăm cu rezerve comerciale.

Dar ea ştia ce sunt rezervele comerciale, era capabilă de raționamente în termeni de specialitate?

Nu ştia. Dar nu-i suporta pe libieni. Nu-l suporta pe Gaddafi, care n-o băga în seamă. În fine, în ianuarie 1989 am avut o discuție în Palatul Snagov – ca să-ți dai seama cum era sistemul atunci, unde ajunsesem –, şi eu am ridicat problema de față cu Ceauşescu: „Tovarăşi, ce facem, cu libienii? Uitați, tovarăşa Ceauşescu respinge mereu propunerea de declarare a rezervelor comerciale de petrol din Libia." Ceauşescu:

„Să-mi prezentați notă să aprob". Abilul de Dăscălescu n-a avut curajul să semneze nota mea de propuneri. Şi atunci am înaintat eu, direct lui Ceauşescu, nota profitând de faptul că plecase Dăscălescu în concediu. S-au aprobat rezerve comerciale. Trebuia să discutăm acum dacă noi continuăm să exploatăm, să participăm şi la conducta care aduce petrolul de acolo. A venit Revoluția şi noii guvernanți au vândut drepturile noastre pentru petrolul de acolo – era vorba de vreo zeci de milioane tone – cu 200 de milioane de dolari, din care statul a încasat 140 de milioane, iar restul, firma privatizată. E clar?

Dar investițiile noastre din China, de care-i vorbea Ceauşescu lui Gorbaciov în 4 decembrie 1989?

În China, noi aveam atunci în construcție două fabrici de ciment. Şi de această acțiune m-am ocupat special. După 1989, nu se mai ştie cum s-au rezolvat problemele. Toată chestiunea asta a încasării creanțelor e o mare... Ce s-a întâmplat printre altele? În România, firmele particulare au primit drepturi „să salveze creanțele".

La finele lui 1985, Ph. V. Dong[23] se adresa partidului şi Guvernului Dăscălescu, cerând amânarea plății ratelor de credit *„scadente în perioada 1981–1985 şi 1986–1990 şi a dobânzilor aferente acestora, până după anul 1990"*. N-am citit nicăieri ca Vietnamul roşu să-şi fi plătit datoria.

Încasarea creanțelor din Vietnam a fost preluată de o firmă particulară.

Iată o Notă din Arhiva Cancelariei CC al PCR, datată în 28 iunie 1989[24]. Cred că dv. ați redactat-o. Sintetizează tratativele de la Conakry privind plățile datoriilor părții guineeze, în sumă de 13.022.795, 28 dolari SUA. Nota specifică structura datoriei astfel: livrări româneşti – 1) 146.500

dolari SUA (către Autoexportimport şi Universal–Autotractor) şi 2) lucrări Geomin – peste 528.000 dolari. Restul – aplicarea clauzei DST/US – nu ştiu ce e – şi mai ales dobânzi din reeşalonări (peste 8 milioane de dolari). Se menţionează că partea română a propus reeşalonarea datoriilor astfel: 5 la sută din suma totală, până la 31 decembrie 1989, iar restul în 8 rate semestriale egale. Având în vedere evenimentele, reiese că Guineea a rămas datoare României toată suma. E adevărat?

Da. Noi le-am vândut 5.000 de tractoare. Şi n-am primit nimic înapoi. Unde s-au dus banii din creanţe?! Nu există o evidenţă precisă la ora actuală, ce s-a făcut cu banii din creanţe. Pe multe s-au primit mărfuri care s-au vândut în comerţ. Nu mai ştie nimeni câţi bani s-au încasat pe ele şi ce s-a făcut cu ei. Aici s-a făcut marea afacere, aici s-au îmbogăţit unii. Pe urmă, a fost bătaie de joc. Am avut o creanţă mare în Egipt. De la o fabrică de ciment. Au cumpărat de-acolo şi ţigări, au cumpărat de-acolo şi stofe, când n-aveam noi destule?! Să termin însă şi istoria Fabricii de hârtie de la Buşteni, pentru modernizarea căreia se încheiaseră înţelegerile cu austriecii în 1989, că poate face parte din răspuns. A fost cumpărată după 1990 de un italian, care i-a dat foc. Iar după aceasta a vândut la metru pătrat terenul în staţiunea Buşteni. De ce să se mai muncească acolo cu o fabrică de hârtie, când el a câştigat foarte bine vânzând terenul? A fost mai avantajos să vândă şi utilajele la fier vechi, după ce a băgat fabrica în faliment. Pentru că el o cumpărase fără obligaţia de-a continua fabricarea hârtiei. Trebuia o clauză prin care, cel puţin zece ani, să păstreze profilul fabricii.

În anii '90, toată suflarea românească aştepta investitorii străini cu speranţa că vor menţine toate locurile de muncă, iar salariile vor fi la nivelul celor occidentale.

O aiureală.

Note

1 *Stenograma Şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 5 mai 1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dos. nr. 28/1989.

2 Erich Honecker (1912–1994), lider comunist est-german. A condus Partidul Socialist Unit German între 1971 şi 1989. Alte funcţii: preşedinte al Consiliului de Stat al RDG (1976–1989), preşedinte al Consiliului Naţional al Apărării (1971–1989). A decedat în exil, în Chile.

3 Ştefan Bârlea (n. 1934), inginer. Membru al CC al PCR (1969–1989), membru supleant al CPEx (1984–1988), şef al Protocolului de Stat (1972–1973), şef de cabinet la Preşedinţia RSR (din 1974), şef al secţiei Cancelarie a CC al PCR (1981–1982), preşedinte al Comitetului de Stat al Planificării (1982–1988), profesor universitar la Institutul Politehnic Bucureşti (1988–1989).

4 Comisia de Stat a Planificării (CSP), redenumită ulterior Comitetul de Stat al Planificării, a fost înfiinţată prin decretul din 18 iulie 1948. Organizarea s-a făcut după modelul sovietic al Gosplanului şi oferea guvernului rapoarte asupra situaţiei economice generale a României şi elabora planificarea acesteia. În cadrul comisiei funcţionau şase departamente: planificare, coordonare de plan, controlul executării planului, cercetare şi statistică, contabilitate şi relaţii cu presa şi publicul. Primul preşedinte al CSP a fost Gheorghe Gheorghiu-Dej.

5 Marin Enache (n. 1934), inginer. Membru al CC al PCR (1974–1989), membru supleant al CPEx (1982–1985), viceprim-ministru al Guvernului (1983–1984), ministrul Industriei Metalurgice (1985–1989).

6 Ion Sârbu (1924–1997), profesia de bază: tâmplar. Membru al CC al PCR (1969–1989), secretar al CC al PCR (1988–1989). Până în 1976 a făcut carieră în structurile PCR din teritoriu. A mai deţinut funcţia de vicepreşedinte al Comitetului Central al Controlului Muncitoresc al Activităţii Economice şi Sociale (1984–1989).

7 ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 2/1989, f. 46.

8 *Stenograma şedinţei Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 29 aprilie 1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dos. nr. 27/1989, f. 2.

9 Mohammad Najibullah Ahmadzai (1947–1996), om de stat afgan. A deţinut funcţia de preşedinte al Afganistanului (1987–1992). A fost instalat la putere în urma invaziei sovietice.

10 Organizaţia Naţiunilor Unite pentru Dezvoltare Industrială (în engleză, The United Nations Industrial Development Organization – UNIDO) a fost creată în 1966, ca un program de dezvoltare al ONU. Sediul UNIDO a fost la Viena încă de la înfiinţare, iar în anul 1985 a devenit agenţie specializată a ONU.

Organizația își propune promovarea și accelerarea industrializării în țările cu economii în curs de dezvoltare sau de tranziție, precum și cooperarea industrială internațională.

11 Mohammed Daoud Khan (1909–1978), om de stat afgan. A fost primul președinte al Afganistanului, după înlăturarea monarhiei (1973–1978). A fost înlăturat de la putere de comuniști și asasinat.

12 După moartea profetului Mahomed (632 e.n.) au apărut neînțelegeri legate de succesiunea la conducerea religioasă și politică a lumii islamice. Unii considerau că moștenitorul de drept al puterii era Abu Bakr, colaboratorul cel mai apropiat al lui Mahomed. Alții l-au văzut urmașul profetului pe Ali ibn Abu Talib, văr cu Mahomed și ginere al său. Adepții lui Abu Bakr și-au spus sunniți, în timp ce aceia care-l considerau succesor pe Ali ibn Abu Talib și-au zis șiiți. Diviziunea religioasă a lumii musulmane s-a moștenit până astăzi.

13 Emilian Dobrescu (n. 1933), economist. Membru al CC al PCR (1972–1989), membru supleant al CPEx (1981–1983), membru al Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR (1981–1983). A deținut mai multe funcții precum: consilier la CC al PCR (1969–1971), prim-vicepreședinte al CSP (1972–1979), consilier al președintelui RSR (1979–1981; 1988–1989), președinte al CSP (1981–1982), viceprim-ministru al Guvernului (1981–1982).

14 *Stenograma ședinței Biroului Permanent al Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 29 aprilie 1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dos. nr. 27/1989, f. 5

15 *Stenograma discuției dintre N. Ceaușescu și M.S. Gorbaciov din 4 decembrie 1989* în Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, București, Curtea Veche Publishing, 2010, pp. 281– 301.

16 *Scînteia. Jurnalul României – acum douăzeci de ani (Supliment Jurnalul Național*, 22 decembrie 2008–22 decembrie 2009.

17 Silviu Curticeanu, *Meditații necenzurate*, București, Historia, 2007, pp. 138–139

18 *Stenograma Ședinței Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 12 octombrie 1989*, ANIC, Fond CC al PCR – Cancelarie, dos. nr. 60/1989, f. 2

19 A se vedea Anexa 2, Stenograma ședinței Comitetului Politic Executiv, din 28 decembrie 1987, reprodusă la pag. 479.

20 Ana Mureșan (1925–2010), profesia de bază: sudor autogen. Membru al CC al PCR (1979–1989), membru supleant al CPEx (1979–1989), ministrul Comerțului Interior (1980–1989). După evenimentele din decembrie 1989, a fost arestată și condamnată în „lotul CPEx". Grațiată în 1994.

21 Lina Ciobanu (n. 1929), profesia de bază: țesătoare. Membru al CC al PCR (1969–1989), membru al CPEx (1974–1989), secretar al CC al PCR (martie–septembrie 1984), ministrul Industriei Ușoare (1974–1984; 1987), viceprim-ministru al Guvernului

(1987–1989). Arestată şi judecată în „lotul CPEx". Graţiată în 1994.

22 Bill Clinton (n. 1946), politician american de orientare democrată. S-a aflat în fruntea Statelor Unite ale Americii între 1993 şi 2001.

23 Pham Van Dong (1906–2000), lider comunist vietnamez. A deţinut funcţia de prim-ministru al Vietnamului de Nord între 1955 şi 1976. În perioada 1976–1987, a fost prim-ministru al Vietnamului unificat. Unul dintre discipolii lui Ho Şi Min.

24 ANIC, Fond CC al PCR – Secţia Cancelarie, dos. nr. 53/1989, f. 56

CEAUȘESCU DUPĂ CEAUȘESCU

Dedesubturile vizitei în Iran

S-au făcut diverse supoziții asupra motivelor vizitei lui Nicolae Ceauşescu în Iran în toiul evenimentelor ce i-au fost fatale[1]. Însăşi „afacerea teroriştilor" a fost pusă pe seama luptătorilor aduşi de-acolo. Ce scopuri avea vizita, după cunoştința dv.?

E o poveste mai lungă aceasta. În 1989 a avut loc la Belgrad reuniunea şefilor de stat şi de guvern din statele nealiniate. Ca expresie a izolării României, delegația noastră, condusă de ministrul de Externe Ioan Totu, a reuşit să definitiveze doar vizita în România a lui Najibullah, preşedintele Afganistanului. Deşi la reuniune participau zeci de delegații, iar între Belgrad şi Bucureşti se ajungea cu avionul în mai puțin de-un ceas. Preşedintele afgan l-a rugat pe Ceauşescu să-l ajute să ajungă la o înțelegere cu fracțiunile pro pakistaneze şi pro iraniene, să formeze un guvern de uniune națională. În acest scop, Nicolae Ceauşescu l-a trimis ca mesager la Rawalpindi pe Constantin Mitea – să discute cu fracțiunea susținută de Pakistan. Aceasta era însă alimentată şi dirijată de SUA, de către agenții CIA şi de un ajutor masiv de la Arabia Saudită şi alte țări

islamice. L-a trimis şi pe Ion Stoian la Teheran. Aşa cum mi-a povestit Constantin Mitea, aripa propakistaneză s-a dovedit intransigentă, refuzând orice înţelegere şi colaborare cu regimul lui Najibullah. În schimb, după cum mi-a relatat Ion Stoian, la Teheran a găsit un ecou pozitiv mesajul lui Ceauşescu. Dar preşedintele de atunci al Iranului, Khamenei[2] – viitor ayatollah – a spus că această problemă este foarte importantă, şi ar dori s-o discute cu Ceauşescu. Şi i-a transmis prin Ion Stoian invitaţia oficială de a face o vizită oficială în Iran, ca răspuns la vizita oficială pe care o efectuase el în România[3]. Preşedintele Iranului avea programul stabilit pentru octombrie, în noiembrie am avut noi congresul partidului, s-au stabilit datele din decembrie. Ca viceprim-ministru cu relaţiile economice internaţionale am avut timp să organizez vizita în Iran a unor delegaţii româneşti şi a unor delegaţii iraniene în România, pentru a conveni contracte bilaterale de import-export pentru 1990 şi anii următori.

Mi-am închipuit că Nicolae Ceauşescu a efectuat această vizită presat de rezultatele discuţiei cu Gorbaciov din 4 decembrie 1989, în legătură cu restanţele sovieticilor faţă de noi la livrările de ţiţei şi gaze. Îngrijorat de nemulţumirile populaţiei, s-ar fi grăbit către o altă sursă. Ion Stoian, care l-a însoţit în calitate de ministru de Externe, a şi declarat, de altfel, că se convenise un import de ţiţei de 5 milioane de tone cu posibilitatea creşterii, România urmând să plătească în tractoare.

Vreau să fie foarte clar. Vizita lui Ceauşescu în Iran, în perioada 18–20 decembrie, nu a avut o motivaţie economică, ci doar politică – abordarea la nivelul şefilor celor două state, România şi Iran, a soluţionării paşnice a problemei afgane. Ca să spun aşa, pe 20 decembrie 1989, eu închisesem dosarul cu contracte de export-import cu Iranul pentru anul 1989. Multe mărfuri erau deja trimise, altele erau în drum spre Iran, deoarece în

10 zile începea noul an. Este adevărat, din ceea ce am aflat ulterior, că, în timpul convorbirilor de la Teheran, Ceauşescu a arătat că România ar putea livra Iranului câteva milioane de tone de grâu, în contrapartidă cu petrol iranian.

Ceea ce spuneţi dv. e foarte grav pentru relaţia dintre lumea interioară a lui Ceauşescu şi realitate. Timişoara se răzvrătise, iar el îşi aflase treabă ca pacificator al Afganistanului! De altfel, psihologul Irina Holdevici i-a pus lui Ceauşescu diagnosticul de psihopat paranoic într-un interviu acordat Eugeniei Vodă în emisiunea „Profesioniştii". O formă a paranoiei, exprimată prin gradul desprinderii de realitate a bolnavului. Şi paranoicul, şi psihopatul paranoic au gândire rigidă şi convingere deplină că deţin adevărul suprem. Spre deosebire de paranoicul care atrage repede atenţia asupra dereglării sale, până la un punct, psihopatul paranoic induce în eroare asupra sănătăţii sale mentale. Un diagnostic foarte corect din perspectiva simptomatologiei prezentate de dv. Cred că Elena Ceauşescu era conştientă de anumite dezechilibre, dar le punea, probabil, pe seama sănătăţii fizice şi încerca – după puterile şi mintea ei – să-i mascheze starea.

E adevărat, dar era o combinaţie. Neapărat. A început să se vadă după 1980. Şi înainte era rigid, dar nici pe departe aşa.

Aţi vorbit cu Ceauşescu despre vizita în Iran în momentele acelea?

După şedinţa CPEx din 17 decembrie, m-a chemat la el şi m-a întrebat: „Ce să fac? Pot să amân eu vizita în Iran?" Şi i-am spus: „Tovarăşe Ceauşescu, puteţi amâna. Ca şef de stat aveţi acest drept. Chiar şi înainte de a ateriza în ţara respectivă, puteţi să vă întoarceţi din drum. Vă amintiţi cum am amânat eu întâlnirea cu Brejnev, din Crimeea, când a fost cu Valea Jiului.

Nu-i nicio problemă dacă amânaţi şi această vizită în Iran". Dacă el cunoştea adevărata situaţie din ţară şi, în special, de la Timişoara, nu trebuia s-o facă. A lăsat-o pe ea la conducere, ea a dat ordine celorlalţi, iar el ţinea legătura cu ea de la Teheran.

Mi-a spus Ion Stoian, care l-a însoţit în acea vizită în calitate de ministru de Externe, că nu i-a informat cu nimic pe cei din delegaţie despre tulburările din ţară. Pe parcursul călătoriei, spre deosebire de alte dăţi, Ceauşescu n-a părăsit cabina lui de odihnă. În timpul vizitei, Stoian a fost decuplat de ministerul pe care-l conducea. Subalternii din Ministerul de Externe nu l-au informat cu nimic. Iar Nicolae Ceauşescu ţinea legătura cu ţara exclusiv prin Elena Ceauşescu.[4]

Aşa este. Legătura era numai cu ea. Îţi dai seama, dacă, în timpul vizitei din Iran, lui Stoian i-au întrerupt toate legăturile, eu, care eram viceprim-ministru cu Comerţul Exterior – fără legătură cu oficiile diplomatice –, ce puteam şti?... Cu vizita aceea în Iran au apărut şi alte lucruri deosebite. În loc să-l lase pe primul ministru Dăscălescu la conducere, a pus-o pe Elena Ceauşescu. Împreună cu Manea Mănescu şi cu Emil Bobu. Apoi, dincolo de discuţiile consemnate de stenograme, când a venit el din Iran, i-a chemat, de la aeroport, pe Dincă şi pe Postelnicu la cabinetul lui.

Postelnicu înţeleg, dar Dincă, de ce?

Pentru că, în afara celor spuse în CPEx, Ceauşescu stabilise nişte atribuţii aparte cu nişte oameni... În primul rând că i-a trimis pe unii din conducerea partidului în judeţe: Pană la Braşov, Constantin Olteanu la Iaşi, Nicolae Constantin la Cluj, Radu Constantin la Arad...

Când i-a trimis?

Când era în Iran. Ca să conducă activitatea de acolo. Pioni. Toţi cei trimişi erau muncitori însă. Provenind din muncitori.

Obsesia lui cu muncitorii.

Să nu-ți închipui dumneata că mă trimitea pe mine la un județ în momentele acelea. N-avea el atâta încredere în mine, cât să-mi dea aşa misiune.

Ultimele două zile

Cunoscând documentele Cancelariei CC al PCR din 1989, mi l-am închipuit pe Nicolae Ceauşescu aşteptând căderea lui Gorbaciov. Având cazul Hruşciov, doborât cu acordul capilor Armatei nemulțumiți de reducerea puterii lor, probabil că şi Ceauşescu îi dorea aceeaşi soartă lui Gorbaciov. Aşa mi-am explicat insensibilitatea lui la pericolele politicii sovietice din 1987–1989.

Nu. Ceauşescu a considerat că în România poate să învingă perestroika numai prin trădarea unor oameni din conducerea partidului.

O spunea?

Păi, da. Ce altceva însemna când m-a întrebat pe mine: „Te-ai angajat față de alții"?

Dar în conversații particulare v-a vorbit de aceasta?

Nu. El considera că la noi regimul e puternic, partidul e puternic. Conta şi pe faptul că, aşa cum portughezii spun că tot ce vine din Spania, inclusiv vântul, e insuportabil...

La noi, tot ce vine de la ruşi e rău.

Da.

Şi credea, probabil, că i-a „educat" pe toți românii în acest spirit. Că va fi un „război al întregului popor" împotriva oricui i-ar amenința puterea... E un scenariu potrivit acesta?

El a crezut, până când l-au împuşcat la Târgovişte, că a fost şi e iubit. Dar aici e cu dus şi întors – încurajezi

aplauzele şi, după aceasta, crezi şi tu în ele. Vreau să-ţi spun ceea ce nu ştiu mulţi, deşi tot scriu despre evenimentele din decembrie 1989. După acea şedinţă din 17 decembrie 1989, Ceauşescu n-a mai convocat CPEx-ul decât pe 21 decembrie. Voia să anunţe şi să ceară aprobare pentru măririle de alocaţii... Întorcându-mă la ideea dumitale, vreau să spun că, în seara de 21 decembrie, Ceauşescu m-a chemat pentru următoarele probleme. „Uite, mi-a spus, austriecii – care sunt membrii nepermanenţi ai Consiliului de Securitate –, la imboldul maghiarilor, au cerut să se discute în Consiliul de Securitate de la ONU situaţia din România. Ce zici?"; „Tovarăşe Ceauşescu, n-are niciun efect pentru că vor fi împotrivă chinezii. Iar chinezii au drept de veto, ca membri permanenţi ai Consiliului de Securitate."

L-aţi liniştit, prin urmare.

Da. Zice: „Sunt anunţat că se-ntrerup discuţiile în legătură cu acordul comercial între Uniunea Europeană şi România. Ce părere ai?"; „Tovarăşe Ceauşescu, nu suferim cu nimica, pentru că noi aveam până acuma pe Piaţa Comună nişte raporturi sectoriale – pe construcţia de maşini, pe metal, pe industrie uşoară, pe mobilă. Oricum voiam să reunim aceste acorduri şi, în acelaşi timp, să le facem permanente. Aşa că, deocamdată, relaţiile noastre cu Uniunea Europeană continuă prin aceste acorduri sectoriale. Deci, nu pierdem nimic". După acestea, l-am informat eu pe el despre ce mi-a spus ministrul Comerţului Exterior al Iugoslaviei, cu care mă văzusem când el era în Iran. „Chiar acum, Uniunea Comuniştilor din Iugoslavia a anunţat că întrerupe relaţiile cu PCR datorită evenimentelor din România, l-am anunţat. Dar nu trebuie să aşteptăm, de la sârbi altceva. Sârbii te lasă – şi în istorie ne-au mai lăsat – când ţi-e lumea mai dragă. Nu trebuie să ne surprindă poziţia lor". Şi el era liniştit...

De ce-ați făcut asta?!

El nu se angajase cu mine în discuție în legătură cu ce e-n stradă, cu ce se petrecea atunci în Capitală și în țară. Mie mi-a dat ordine de zi precise. Pe mine m-a consultat doar cu privire la convocarea Consiliului de Securitate al ONU, cum e acordul cu Uniunea Europeană... Și după ce am discutat despre hotărârea iugoslavilor de a rupe relațiile cu PCR, Ceaușescu a comentat: „Vezi, ce bine că avem la ora aceasta câteva miliarde de dolari? Chiar în condițiile unei izolări internaționale, câteva luni de zile putem să cumpărăm ce-avem nevoie, cu bani în mână". Iar eu am gândit atunci – vasăzică una din rațiunile adunării acestor bani la Fondul Valutar Centralizat a fost legată de prevederea ca, în anumite condiții – pentru că vedea și el cum se rostogolesc lucrurile –, să-i avem ca să putem cumpăra...

Asta a fost tot ce-ați discutat în 21 decembrie?

Atât. El era calm, liniștit... Liniștit. Ca să-ți dai seama cum venea asta. În noiembrie 1989 a pus-o pe Elena Ceaușescu ca, împreună cu Bobu, să aprobe listele celor care vor fi aleși în organele județene de partid înainte de Congresul al XIV-lea. Elena Ceaușescu, bineînțeles, lua dosarul și comenta: „Dragă, dar văd că nevasta ăstuia e fiică de fost morar. Găsiți, dragă, unul a cărui nevastă să aibă origini bune...". Din tot ce era de aprobat, n-a mișcat decât câteva zeci de dosare și n-a fost gata la timp lista cu propunerile privind birourile județene de partid. Din cauza aceasta s-au amânat conferințele județene cu o săptămână. Au intrat atunci în acțiune Ceaușescu și Dăscălescu și în câteva nopți, stând până la orele 2–3 dimineața, au discutat toate dosarele. Atunci, cu numai o lună înainte, Ceaușescu a lucrat până la 2-3 dimineața. Iar pe 21 decembrie, s-a culcat seara, la ora 10 și jumătate – 11. Dacă el vedea și cunoștea situația reală – pericolul de-a doua zi –, s-ar mai fi culcat și n-ar fi prevăzut măcar alternativa: „Dacă vin manifestanții aici, unde merg eu?!". Nimic.

Haideți să revedem ziua de 21 decembrie 1989. Dv. ați ieșit de la el cu aceste explicații liniștitoare. Știați că în seara aceea l-au vizitat Valentin și Zoia Ceaușescu?

Da, de la șeful lui de cabinet.

Și după dv. cine-a mai venit la el?

Nimeni, s-a culcat. El lucra cu un cerc. Din cercul acesta făcea parte întotdeauna Silviu Curticeanu.

Îl prețuia atât de mult?

Curticeanu era șeful Cancelariei. Și, de fapt, era dominat de Elena Ceaușescu. Ajunsese că făcea și el parte din grupul care mergea pe ideea că „Tovarășul nu trebuie supărat". Curticeanu declară – și există la dosarul de la procesul nostru – că de trei ori Nicolae Ceaușescu a vrut să meargă în Piață, să vadă ce-i acolo. Iar Elena Ceaușescu i-a certat pe Bobu și pe Postelnicu: „Măi, dar nu puteți face voi ordine în Piață? Dragă, acolo sunt niște țigani, niște copii... De ce să meargă Tovarășul?". Ceaușescu n-a știut, de fapt, ce era în Piață. A rămas uluit a doua zi, când, stând de vorbă cu Stănculescu să facă planul de apărare a sediului, acesta i-a spus că manifestanții au intrat în Piață. Se întâmpla după moartea lui Milea, pe 22 decembrie. Dar să nu mă mut de pe Mureș pe Someș. În cercul acesta de care-ți vorbeam înainte – care se aflau atunci lângă Nicolae și Elena Ceaușescu – erau Curticeanu, Milea, Postelnicu și Vlad. În acțiunea din 21 decembrie, cu baricada, de la Intercontinental au intrat și Dincă cu Barbu Petrescu de la Capitală. Când s-a trezit Ceaușescu, în dimineața zilei de 22 decembrie 1989, a aflat că au fost morți în București. Și l-a făcut praf pe Milea...

Nu înțeleg de ce...

Pentru că au fost împușcați oamenii... „Te-așteaptă plutonul de execuție", am aflat eu de la Curticeanu că i-a spus Ceaușescu ministrului Apărării.

Adică, Milea s-ar fi sinucis pe fondul amenințării lui?

Unul din motive... Ceauşescu a folosit această expresie: „Te voi trimite în fața plutonului de execuție". Eu nu ştiam nimic atunci când am fost chemat la şedința din 22 decembrie. Îți spun acum, ce mi-a spus Dincă mai târziu, că s-a-ntâmplat după sosirea lui Ceauşescu din Iran. De la aeroport s-a pornit în viteză mare spre sediu. Convocați de el, Dincă şi Postelnicu îl aşteptau. Când au ajuns în biroul lui, Elena Ceauşescu se afla deja acolo. Iar Ceauşescu a întrebat: „Ei, ce e nou la Timişoara?" Nici nu i-au spus de Cluj, Sibiu şi pe unde mai începuse... „Să vorbim cu tovarăşul Dăscălescu, care e la Timişoara", a zis Dincă. Dăscălescu le-a spus la telefon câți morți sunt deja acolo. Iar Ceauşescu: „Cum, că tovarăşii – adică ea – mi-au spus că sunt 11?". Ea fiind singura legătură cu el, aşa îl informase în Iran.

De altfel, nici Nicu Ceauşescu nu şi-a informat mama în dimineața de 22 decembrie că are morți în Cisnădie. Dimpotrivă, a liniştit-o, mințind-o că la Sibiu e linişte şi pace...[5]

Şi la întrebarea lui Ceauşescu, Dăscălescu spune: „Păi, 44 au fost incinerați". Pentru că atunci când el a spus că sunt 58, ea a sărit: „Dragă, ce ştie el, ce vorbeşte?". Şi Dăscălescu, auzind că ea comentează, i-a precizat şi numărul incineraților. Ceauşescu: „Cum au fost incinerați?" Şi se uită la ea, la Postelnicu... Iar Postelnicu explică: „Întrucât au fost vagabonzi neidentificați, s-a primit ordin – şi a îndreptat bărbia spre ea, aşa spunea Dincă – să fie incinerați". Abia atunci şi-a dat seama Ceauşescu că a fost mințit. A făcut seara o emisiune la televiziune.

În care a condamnat agenturile...

În emisiunea aceea a vrut să mă ia şi pe mine. Am vorbit cu Silviu Curticeanu şi i-am motivat că n-am nicio legătură cu aceste lucruri, că eu sunt cu Comerțul

Exterior, sunt membru supleant în CPEx şi să-i ia pe cei din conducere, membri plini, nu pe mine.

Vă voia de fundal...

A apărut Gogu Rădulescu...

Cum aţi petrecut dv. ziua de 22 decembrie 1989?

Eram în biroul meu. Da, rezolvam problemele... Venise la mine Mihai Micu, adjunct al ministrului Comerţului Exterior.

Şi nu vedeaţi ce-i afară?

Ce să vezi din sediu?

Iar subalternii nu vă informau?...

Era o atmosferă pe 22 decembrie pe care nu pot să ţi-o descriu. Tot sediul era plin cu militari înarmaţi. N-am fost în stradă. Am dormit în sediu noaptea de 21 spre 22 decembrie 1989. Dacă acolo au dormit Ceauşeştii, toţi am stat acolo. Am avut o foarte mare teamă. Pe 22 decembrie, dimineaţa, a venit Ion Radu la mine. „Ce facem?", i-am zis. „Nu putem face nimic, că ne împuşcă", a răspuns el. Şi să-ţi spun ce atmosferă era. La uşa mea, în 21 decembrie, noaptea, era un ofiţer de Securitate, înarmat. Seara, plecasem spre biroul lui Dincă. Când am ieşit din birou, l-am auzit anunţând la walkie-talkie: „Obiectivul a ieşit din birou şi se îndreaptă spre tovarăşul Dincă". „Spune-i că nu mai merg la tovarăşul Dincă, spune-i că m-am întors în birou", i-am spus său. M-ai înţeles?! Securitatea, dacă în momentul acela făceai ceva, îl informa pe Ceauşescu. Se pare că, a doua zi însă, Securitatea l-a trădat. Ai înţeles cum a fost cu noi acolo?

Revenim la activitatea dv. din acea ultimă zi a puterii lui Ceauşescu. Mai avea, de fapt, câteva ceasuri. V-aţi ocupat, cumva, şi de probleme curente de comerţ exterior?

Da. Aveam o problemă gravă. Ai noştri vânduseră nişte becuri de 12 milioane de dolari în America. Şi,

pentru că au fost nişte defecte, americanii nu le-au plătit. Noi i-am dat în judecată. Ceauşescu însă – la propunerea lui Gogu Rădulescu – introdusese altă mizerie. Nu puteam aproba plata avocaților în procese comerciale decât dacă aveam acordul lui Gogu Rădulescu, de la Curtea de Conturi, şi a ministrului de Finanțe. Am făcut propunerea şi Pățan a avizat: „De acord, dar cu aprobarea conducerii superioare". Dacă nu scria asta, o luam pe cont propriu. Aşa mi-ar fi reproşat că n-am ținut cont de părerea ministrului de Finanțe. După venirea lui Ceauşescu din Iran, te rog să reții, m-am dus la el şi pentru această chestiune cu angajarea unor avocați americani în procesul cu becurile. Iar Ceauşescu zice: „Nu, să plătească cine-i de vină"; „Tovarăşe Ceauşescu, n-am timp să fac acum analiza, procesul este peste două zile, pe 23 decembrie. Dacă nu plătesc, pierd banii – 12 milioane de dolari". „Nu, să plătească cine...". Adică Ministerul Industriei Electrotehnice care livrase becurile. Întâmplarea s-a petrecut pe 21 decembrie seara, când se întorsese din Iran şi era mai bine informat despre situația din țară. În cazul acesta, când a venit la mine, în aceeaşi seară, directorul întreprinderii de comerț exterior după rezoluție, am scris: „A fost informată conducerea superioară. Se aprobă bani din vânzările în compensație". Şi, cu această bază, s-au dat banii. Am mai avut atunci de rezolvat o chestiune, mi se pare cu ministrul Industrializării Lemnului.

Probabil că dv. eraţi singurul om din România care lucra în 22 decembrie 1989.

Dar nu numai atât, cea mai mare parte, mai toți care erau în conducere, proveniți din muncitori, au părăsit sediul.

Mi-a povestit o fostă asistentă medicală la Elias că, imediat ce-a început Timişoara, s-a umplut spitalul de secretari de partid. Altfel, spitalul partidului se golea în fiecare an de pe la jumătatea

lui decembrie încolo. Inclusiv Patriarhul Teoctist s-a internat la Elias atunci.

Ce spui dumneata e o noutate. De aici, în 22 decembrie a urmat convocarea lui Ceauşescu la şedinţă, în „săliţă"[6]. Ai văzut ce-a spus el din ce s-a publicat: „Tovarăşi, trădătorul Milea s-a sinucis, dacă mai sunt şi printre dvs. trădători...". Şi pune întrebarea: „Luptăm, sau nu? Ce zici, Niculescu-Mizil?"

De ce l-a nominalizat pe el?

Avea neîncredere în el din cauza complicaţiilor legate de desfacerea prieteniei dintre Nicu şi Donca. Niculescu-Mizil fusese retrogradat, nevastă-sa a început să facă scandal, mai ales după ce i-au scos copilul din ea, din Donca...

Chiar aşa s-au petrecut faptele?

Aşa am auzit, eu n-am fost acolo, dar aşa se spunea. Ca să nu se căsătorească, să evite căsătoria. Din câte am aflat, între timp fusese o relaţie între ea şi băiatul lui Fazekaş. Acesta a fost argumentul care pe Nicu l-a împins oarecum de lângă ea. Dar a rămas marea lui dragoste, pe care-a evocat-o tot timpul.

Dar şi băiatul lui Fazekaş a avut un destin tragic...

Fusese alcoolic în ultimul grad, s-a sinucis în urmă cu câţiva ani. A venit la mine aici, la Snagov. Nu ştiu ce meserie avea, mai mult s-a impus la patinaj, unde-a fost campion. Necazurile nu s-au oprit aici. Odată, nevasta lui Fazekaş l-a însoţit pe fiul său la un concurs de patinaj la Roma. Şi în situaţia când l-am propus ambasador în Japonia pe consilierul ambasadei noastre din Italia, revenit în centrala ministerului, lui Nicolae Ceauşescu i s-a raportat că acesta se-ntâlnea cu nevasta lui Fazekaş.

Revenim la ultima şedinţă din istoria Comitetului Politic Executiv.

După, urmează altă bombă: „Spuneţi aici dacă v-aţi angajat faţă de alţii, sau vă angajaţi să luptaţi". Fără a

fi nominalizat, Manea Mănescu a luat imediat cuvântul: „Tovarăşe, din copilărie, cutare, vom fi cu regimul". Fără să fie întrebat, începe Postelnicu: „Tovarăşi.... cutare..." Am fost singurul pe care l-a nominalizat. Aceasta explică cheia comportamentului meu. Eu ştiam că sunt bănuit. Din cauza aceasta mi-a fost frică să ies din sediu, că pot să fiu omorât pe stradă, dar nu de către răsculaţi...

O explicaţie a aberaţiei mitingului din 22 decembrie 1989 a fost pusă pe seama unei subversiuni a primarului Capitalei, Barbu Petrescu. Cât adevăr?

Nimic. Despre Barbu Petrescu umbla vorba că e nepotul Elenei Ceauşescu. Făcut cu frate-său, într-o legătură din tinereţe. Nicolae Ceauşescu după ce s-a consultat cu Elena Ceauşescu i-a telefonat, l-a chemat şi l-a întrebat: „Poţi să organizezi mâine un miting?" Iar el a răspuns: „La ce oră şi cu ce efective?". Şi Ceauşescu i-a indicat la ce oră şi cu câţi participanţi. Între timp s-a înapoiat Dăscălescu de la Timişoara, unde fusese cu Bobu. Şi unde demonstranţii, printre altele, ceruseră plecarea lui Ceauşescu. Dar Ceauşescu nu i-a pus pe Dăscălescu şi pe Bobu să ne spună şi nouă ce constataseră la Timişoara.

Dar i-a spus Dăscălescu lui Ceauşescu că lozinca preferată a manifestanţilor era „Jos Ceauşescu!"?

Nu. Formula a fost aceasta: strigă fel de fel de lozinci, unele duşmănoase. Pe fondul acesta au adunat lumea la miting în Bucureşti – să dea o ripostă „huliganilor". Iar Ceauşescu – care ne mintea cum ţi-am mai spus – zice: „Tovarăşii de la Capitală ne invită la un miting". N-a spus că el şi cu nevastă-sa au impus mitingul. Şi a venit cu cuvântarea unde-a băgat majorarea alocaţiilor.

Eraţi acolo, în balcon, aţi văzut...

Da, am văzut că atunci s-a împrăştiat mitingul. Oamenii au venit în piaţă la o anumită oră, bine organizaţi pe sectoare. Deoarece s-a amânat începerea

mitingului, oamenii au părăsit piața și au revenit după un timp, dar nu s-a mai menținut ordinea inițială. Atunci s-au încurcat lucrurile și au putut unii să acționeze – cu panourile și cuiele lozincilor au dat în fundul femeilor. S-au auzit zgomote, țipete. Nu mai era ordinea stabilită pe sectoare, cu Securitatea... Îl abandonaseră. Să spun însă că înainte de miting îi chemase la el pe președintele CSP-ului, pe Totu și pe Ion Pățan, ministrul de Finanțe, să facă propuneri. Voia să vadă, de fapt, cât ne costă pe total mărirea cu 50 de lei a alocației și cu 100 de lei, nu mai știu ce. Când i-au spus suma totală care va ieși din bugetul statului după măririle anunțate, Elena Ceaușescu s-a supărat: „Vai, dragă, e prea mult, Nicule! Dacă dăm atâția bani așa, cheltuim prea mult".

Aici nu mai există stenogramă!

Cum să existe?! Eu îți spun ce-a fost acolo. Noi eram pe buza prăpastiei și ea...

Se gândea la bugetul țării ca la vistieria lor.

Ea își mânca din pumni – eu așa am exprimat – de zgârcită ce era. Când l-a pus pe Gigea ministru de Finanțe, ea l-a sfătuit așa: „Ei, gândește-te cum să luăm cât mai mulți bani de la populație".

Cu Nicu la putere

Să vă întreb acum: în seara, noaptea de 21 decembrie ați prevăzut – măcar o clipă – prăbușirea de-a doua zi?

Nu, n-am prevăzut nici eu că a doua zi se va întâmpla așa ceva.

Cum nu, dacă știați situația internațională și proiectul lui Gorbaciov?

Împreună cu Totu și cu alți câțiva prevedeam zdruncinătura din România prin martie–aprilie 1990.

De ce tocmai în martie-aprilie 1990?

Aşa consideram atunci.

Şi cum urma a fi primăvara?

Consideram că presiunea externă va creşte foarte mult şi cu fiecare zi. Dar nu prevedeam că va avea loc atunci, nici când, pe 17 decembrie 1989, ne-a spus ce e la Timişoara. Nici atunci nu mi-am imaginat că de acolo vor pleca toate.... Nu mi-am imaginat. Aveam şi alt motiv – ca viceprim-ministru cu Comerţul Exterior, în ultima perioadă nu prea am mai mers în judeţe. Altfel era cu trei ani înainte, când eram la Controlul Muncitoresc, şi altceva în 1989.

În 1989, ştiaţi însă că Nicolae Ceauşescu mai are puţin de trăit. V-o spuseseră chiar sovieticii. Credeaţi că ei vor avea răbdare. Iar după el, cu nucleul de care-mi spuneaţi, îl pregăteaţi pe Nicu Ceauşescu. Securitatea ştia, cum vă spuneam, că grupul din jurul lui Gogu Rădulescu vă credita ca viitor prim-ministru. Coincidea cu planurile dumneavoastră?

Nu puteam să lucrez decât în domeniul extern.

Din nou ministru de Externe?

Nu neapărat, dar să fiu în domeniu. În situaţia respectivă, şi alţii spuneau că Andrei e bun de prim-ministru. Chiar Dincă a fost la Ceauşescu şi m-a propus pe mine. El avusese cu Ceauşescu o discuţie, după întâlnirea de la Moscova, în 4 decembrie 1989. Ceauşescu a fost nemulţumit acolo, nu ştiu de ce, de Dăscălescu. Şi, când a venit în ţară, i-a spus lui Dincă – care era omul lui de încredere, lucrase cu el şi la Armată: „Uite, vreau să schimbăm. E de mult timp prim-ministru Dăscălescu. Ai vrea să fii prim-ministru?". Dincă a răspuns că nu-i bun pentru asta şi m-a propus pe mine.

Cu Dincă aţi apucat să discutaţi succesiunea lui Ceauşescu?

Sigur că da.

Pe ideea cu Nicu.

Ca idee provizorie. Venirea provizorie a lui Nicuşor, ca să evităm venirea Elenei Ceauşescu.

Şi mai departe...?

Bine, planul, discuţia noastră era...

Văzând şi făcând, probabil.

Da. Trebuia schimbat numele partidului, organizarea, să fie altfel de alegeri.

Cum să schimbaţi numele partidului?

Cum au făcut italienii, am dat eu exemplu. Din Partidul Comunist Italian au schimbat în Partidul Stângii Unite. Care este acum principala forţă de opoziţie. Eu am fost pentru ideea de partid socialist, nu social-democrat.

Să înţeleg că – exceptându-l pe Nicolae Ceauşescu – visul comunismului se spulberase în România?

În general, consideram a nu fi fost încă socialismul construit. Eu, de exemplu, în discuţiile pe care le aveam cu anumiţi oameni, apreciam că ideea comunismului este o problemă *a long terme*. Din 1980 se punea deja problema pe ce cale s-o luăm. Dar Ceauşescu a exagerat cu comunismul. A fost o tâmpenie.

Cu ce intenţie aţi vrut să mergeţi la Dincă în seara de 21 decembrie?

El a venit la mine. Dar la mine în birou era Mizil. De vreo trei ori a venit şi mă tot ţinea Mizil de vorbă. Iar când am vrut să merg eu la el, am auzit raportul ăluia „obiectivul s-a deplasat..."

Pe cine din CPEx vă mai bazaţi în planul cu Nicu?

Ioan Totu. Am vorbit cu el. Pe Ion Traian Ştefănescu îl vedeam o piesă grea în viitoarele schimbări în România. Eu am avut discuţii cu aceştia: Dincă, Totu, Giosan, Ion Traian Ştefănescu şi cu Nicu.

Giosan a decedat după câteva luni de închisoare, Totu s-a sinucis, Nicu Ceauşescu şi Ion Dincă au trecut şi ei pe lumea cealaltă... Altceva decât schimbarea numelui partidului ce-aţi plănuit?

Şi schimbarea numelui ţării. România nu era ţară socialistă, ci ţară în curs de dezvoltare. S-ar fi numit simplu – România. Trebuia să trecem la modernizarea industriei. Agricultura o vedeam mai departe prin crearea unor cooperative de tip olandez sau danez. Cu retribuţia pe alte baze decât în CAP, unde ţăranii nu aveau niciun drept, primeau de sus comanda...

Ţărani, v-am spus, erau pe hârtie.

Pentru că nu erau cointeresaţi. Altă problemă era extinderea spaţiului necooperativizat. Unităţile care nu mergeau trebuiau trecute în proprietate individuală.

Indiferent cât de mare ar fi fost proprietatea omului?

N-am discutat asta. Ideea era că mai ales în regiunile de deal să decooperativizăm masiv.

Având în vedere personalitatea lui Nicu Ceauşescu... Cred că v-aţi fi păcălit cu el mai rău decât Maurer cu taică-său. Fragilitatea sa interioară este, poate, cel mai bine relevată de incapacitatea de-a refuza căsătoria cu preferata maică-sii.

Depinde. În condiţiile în care se spărgea puterea centrală – preşedintele ţării ar fi fost unul, iar secretarul general altul...

Cine-ar fi fost preşedintele ţării?

Nu ştiu, n-am avut discuţii pe tema asta. Pentru prim-ministru, eu aş fi optat pentru Totu. Îl vedeam la MAN pe Ion Traian Ştefănescu.

Într-o reformă stil perestroika sau chinezesc?

Nu, voiam să facem o trecere la o economie care să aibă şi elemente capitaliste, dar sub control. În ce priveşte poziţia mea în 1989, nu mai rezistam mult, pentru că sigur se ştia despre discuţiile mele cu Nicuşor, cu Totu...

Constantin Olteanu mi-a relatat că prin vara lui 1989 a încercat Elena Ceauşescu să-l tragă de limbă: zic unii că după Tovarăşul o să urmeze Nicuşor..., a încercat ea să deschidă discuţia. Dar el s-a eschivat, motivând că nimeni nu discută cu el aşa ceva. Iar ea a replicat, în spiritul amintit de dv., că nu suntem în Coreea, că, dacă „va fi să fie cu Tovarăşul", vom vedea...[7].

Aşa era. La un moment dat, ţi-am spus, Ceauşescu înclina spre mine. Considera că eu, ca prim-ministru, aş putea fi un mesager bun al lui când nu va mai putea să se deplaseze peste hotare. Asta a fost şi părerea ei, relatată mie de Curticeanu. Că aş fi bun ca prim-ministru, pentru că am lucrat mult cu Ceauşescu în probleme internaţionale. Cunosc foarte bine şi problemele interne deoarece, răspunzând de comerţul exterior, am umblat în toată ţara. Şi zicea: „Tovarăşul are încredere în el şi zice că ar fi bun de prim-ministru..."

Se întâmpla când?

În 1989, în vară, cred. Pe de altă parte, eu am simţit că, de fapt, urma îndepărtarea mea.

Tatona – ce zic unii, şi ce zic alţii...

Ţi-am spus cum a fost cu conferinţa de la Sibiu, vezi ce raporta şi Securitatea...

„Te bag în mă-ta, Ceauşescule, în ce anturaj m-ai băgat!"

Îmi imaginez şocul dv. la arestare. În ce zi aţi fost arestat?

În 12 ianuarie 1990.

Îi cunoşteaţi pe cei ajunşi în fruntea ţării din diverse sarcini comune de partid şi de stat. Vă

acuzau de genocid şi de subminarea economiei naţionale.

Era o lume absurdă. Îi cunoşteam pe mulţi... sigur că da.

Nu v-aţi temut, în închisoare, că vă părăseşte şi soţia?

Nu. Nu că nu s-ar fi întâmplat, dar nu mi-am pus această problemă. Pericolul mare în căsnicie este înstrăinarea. Iar dacă stai despărţit... Cât am fost închis, pe mine m-a salvat cititul. Am luat exemplul Elizei Brătianu[8], care la 65 de ani s-a apucat să înveţe limba turcă. Ca să-şi pună creierul în mişcare. Eu am ales cărţi politice, în limba engleză. Poate a fost un mare defect al meu, dar am fost sigur pe mine. Mi-am dat seama, foarte tânăr fiind, că mă pot descurca singur în multe. Printre cei mai fericiţi ani ai mei au fost între 25 şi 30, când am făcut trecerea de la inginerie la diplomaţie. Ani când hotăram deplin asupra timpului meu. Când te căsătoreşti, ţii seama şi de celălalt.

Am vrut mai de mult să vă-ntreb cum a resimţit doamna Violeta Andrei denigrările lui Pacepa.

Nu de asta a suferit ea. A suferit când i se spunea: „Doamna Violeta, v-am propus pentru filmul cutare şi n-aţi fost aprobată". Sau: „Doamna Violeta, am fost criticaţi că aţi apărut la televiziune cântând". Dar proba de foc a căsniciei noastre au fost, într-adevăr, cei doi ani jumătate cât am stat separaţi. Multe căsătorii au ieşit fisurate, oamenii s-au răcit între ei. Se vorbesc de rău unii, unii au divorţat. Noi am trecut cu bine proba aceasta a închisorii mele. Aveam şi amintiri din vacanţele foarte frumoase de dinainte de 1972. La mare, şi mai ales la Gaizer. Acela a fost locul meu preferat din toată lumea. Mi-a plăcut foarte mult şi Snagovul. La început, Violeta a fost rece cu Snagovul. Până la urmă, s-a îndrăgostit mai mult decât mine de satul acesta, unde locuim acum. Ea a fost cu ideea să ne cumpărăm teren la Snagov şi să ne facem o casă de lemn.

Au scris şi Silviu Curticeanu, şi Dumitru Popescu în memoriile lor că aţi suportat foarte rău închisoarea...

Da. Însă am avut şi avantajul de-a fi scris şi citit acolo. Asta m-a ajutat foarte mult. Dar am ieşit cu cancer la colon. Şi am făcut de două ori infarct. Îţi dai seama! ... Să-ţi povestesc cum a ieşit. A venit odată la Timiş doamna Moghioroş cu un nepot.

Fosta revoluţionară Stela Radoşovetkaia.

Era bunică acuma. Şi nepotul nu se mişca de lângă ea. Pe-acolo erau însă şi alţi copii ce se jucau. „Hai du-te şi tu, joacă-te cu ei!", îl ruga ea. „Nu", zicea copilul. „Hai, te rog eu frumos!" Şi el iar – „nu." Până la urmă l-a convins. După câtva timp, s-a certat cu unul dintre copii pe-o minge şi a-ncasat o palmă. Şi vine plângând la bunică-sa. „Futu-te-n cur, mamaie, în ce anturaj m-ai băgat!", s-a supărat ăla micu' pe ea...! Eee, stând în închisoare, şi eu ziceam de multe ori „Te bag în mă-ta, Ceauşescule, în ce anturaj m-ai băgat!" Despre unii colegi... Era unul promovat în conducerea partidului ca muncitor. La proces a spus că toată viaţa lui a fost ţărănist, că nu i-a plăcut deloc comunismul.

Adoptase şi el teoria subminării partidului din interior! Cine era cepexistul disident?

Fostul ministru al Agriculturii...

Constantin David?

David, da, zicea: „Tatăl meu a fost simpatizant legionar sau chiar legionar. Iar mie nu mi-a plăcut deloc regimul ăsta". Când am auzit chestii din astea, i-am spus lui Curticeanu: „Te bag în mă-ta, Ceauşescule, în ce anturaj m-ai băgat!".

Când i-aţi auzit pe Dincă, Bobu, Mănescu şi Postelnicu numindu-i pe Ceauşeşti „odiosul dictator" şi „sinistra lui soţie", ce v-aţi zis?

Eee, Dincă! Am avut discuţii foarte lungi, pentru că la proces el a declarat: „Am vrut să omorâm, am vrut

să...". Poate-ai vrut tu, că eu n-am fost în garda lui Ceauşescu unde acţionai tu să faci bâte şi să trimiţi muncitorii din Dolj să se bată cu cei din Timişoara!

Cum aţi reacţionat la recitalul lui Postelnicu?

Pe Postelnicu îl cunoşteam din 1959. Am fost cu el la Festivalul Tineretului de la Viena. Când am cunoscut-o şi pe nevastă-mea. Postelnicu era şi el în delegaţie, secretar la Tineretul din Ploieşti. Şi s-a „remarcat"... Când ne-am dat jos din vapor, pe mal erau imigranţi români. Printre ei, Gherman, un lider important al social-democraţiei bănăţene. Era un bătrânel, aşa, venit să ne dea nouă manifeste împotriva regimului comunist din România. Şi Postelnicu i-a dat un picior în spate – a căzut omul pe burtă. Ulterior, Gherman s-a restabilit în Banat şi a decedat în România.

Şi l-aţi apreciat pentru manifestarea lui de ataşament la „cauză"?

Cum să-mi placă?! Dar aşa l-am cunoscut pe Postelnicu. După aceasta, am lucrat cu el în Biroul CC al UTM. El era la Organizatoric, eu la Internaţional. Şi iarăşi ne-am întâlnit – eu eram la secţia de Relaţii Externe a partidului, el – instructor al CC. Ajuns secretar cu Organizatoricul la Olt, l-am şi susţinut cu Burtică, să fie prim-secretar la Buzău.

Unde se zice că i-a purtat de grijă lui Nicu Ceauşescu când îşi făcea stagiul militar.

A fost în relaţii bune cu Nicuşor, dar s-a purtat mizerabil până la urmă cu toţi. Postelnicu o informa pe Elena tot ce făcea Nicuşor. În septembrie 1977, după cutremur, am fost cu Ceauşescu la Buzău. L-am ajutat din fondul pentru reparaţiile de după cutremur, a intervenit la Burtică să susţinem pe doi oameni de-ai lui să-i facă secretari ai comitetului judeţean...Burtică l-a sprijinit în organizarea vizitei lui Nicolae Ceauşescu la Buzău. Şi, prin Burtică, ne-a invitat pe amândoi o sâmbătă şi-o duminică la Pietroasele. Ceauşescu era

atunci la Bistrița-Năsăud, la vânătoarea de care îți spuneam eu dumitale. A fost o masă, împreună am discutat problemele județului, la plecare ne-a dat el niște vin și niște struguri.

Nu din grădina lui.

Pentru mine, să primesc niște struguri de la orice IAS din țară nu era o problemă, nu!? Când l-am întâlnit pe Ceaușescu, după întoarcerea de la vânătoare, mă-ntreabă: „Ați petrecut bine la Pietroasele?". Zic: „Tovarășe Ceaușescu, nu spuneți că a fost chef, pentru că n-a fost o beție, n-a fost cu femei". „Nu, dar e bine că v-ați odihnit. Ați petrecut acolo!". Să-ți spun și cum a ajuns Postelnicu la Interne. Moare taică-meu, vin de la Budapesta, mă primește Ceaușescu după înmormântare și zice: „Uite, facem mai multe schimbări, și de ambasadori. Ce părere ai?"; „Tovarășe Ceaușescu, ambasadorii dv. îi hotărâți". Deși era o tâmpenie.

Ceaușescu desemna ambasadorii?

Cu mine convenea de obicei, dar, de data asta, nu fusesem în țară. El se consulta și cu Elena Ceaușescu. Iar eu scriam, de mână, cu litere mari numele ambasadorului și țara, să vadă bine și ea. „Mai am o problemă", zice el. Dar înainte de asta venise la mine Burtică și mi-a spus că mai are Ceaușescu două probleme de rezolvat în schimbările ce le făcea: secretarul cu Cancelaria și secretarul de stat cu Securitatea. Sunt două propuneri – Duminică și Postelnicu. „Hai să mergem pe Postelnicu, mi-a zis Burtică. E bine să fie el la Securitate". Îmi dă telefon și Postelnicu: „Tovarășul Andrei, condoleanțe pentru decesul tatălui. Sunt și eu convocat la Tovarășul. Ați înțeles că mie nu îmi place scrisul, la asta nu mă pricep așa de bine. Dar mă duc unde zice Tovarășul. Dar la scris eu nu mă pricep".

Adică se voia la Interne, dincolo nu făcea față, dar... după voia Tovarășului!

Interne, da. Iar când Ceaușescu zice: „Am o problemă. Postelnicu sau Duminică?" Am spus imediat:

„Tovarăşe Ceauşescu, haideţi să mergem pe Postelnicu la Securitate, e tânăr, vă e devotat, aţi văzut că s-a purtat foarte frumos cu Nicuşor, s-a îngrijit de el cât a fost la Şcoala de Aviaţie, e de la Tineret, n-a avut legături cu Securitatea...“ Iar Ceauşescu dă telefon nevesti-sii: „E la mine Andrei. Da, i-am transmis condoleanţe. Spune şi el să mergem pe Postelnicu la Securitate“. Şi redau expresia lui către ea: „Hai să tăiem coada pisicii, mergem pe Postelnicu la Securitate şi pe Duminică la Cancelarie“. Sunt sigur că, atunci când l-a numit, Ceauşescu l-a avertizat: „Fii atent. Tu ai fost prieten cu Andrei şi cu Burtică de la UTM. Aţi fost împreună în Biroul CC al UTM. Aţi şi prăznuit. Ăştia au două funcţii foarte importante – unul Externele, şi altul Comerţul Exterior. Din acest moment, nu-i mai cunoşti“. Şi, din acel moment, în relaţiile cu mine şi Burtică a apărut alt Postelnicu – ne-a duşmănit. A reuşit să-l înlăture pe Burtică. M-a clătinat şi pe mine, mergând până la raportarea lui Ceauşescu a unor dezinformări. Considerând că aceasta este expresia devotamentului său faţă de soţii Ceauşescu. Că nu e idiot, că nu e dobitoc, îţi spun eu. Eu sunt căsătorit cu o artistă. Am fost în mediul artiştilor, am văzut de la 12 ani teatru, am prieteni artişti şi artiste... Dar n-am întâlnit pe scena românească pe cineva care să interpreteze mai bine rolul idiotului.

Decât Postelnicu?
Da!

Înapoi, peste umăr

Să ştiţi că am încercat, după fiecare întâlnire, să vă caut locul pe traseul acesta al istoriei Partidului Comunist din România. V-am comparat evoluţia cu a predecesorilor... şi cu succesorii. Aş vrea să facem câteva precizări. Aţi început să lucraţi la partid în Secţia de Relaţii

Internaţionale a CC-ului. Mişcările semnificative ale diplomaţiei româneşti se făceau atunci prin liderul partidului, primul ministru, ministrul de Externe, diplomaţii de meserie. Care era „diviziunea muncii" între cei care lucrau la CC în relaţii internaţionale şi cei din Ministerul Afacerilor Externe?

Sunt două aspecte, foarte importante. Eu, din martie 1966, am lucrat ca ajutor al lui Ceauşescu. Ţi-am spus că i-am organizat cea mai mare parte a întâlnirilor la Congresul al XXIII-lea al PCUS. M-am impus acolo, şi în faţa lui, şi a lui Maurer. După aceasta, m-a luat cu el la multe întâlniri, deşi eram doar prim-adjunctul şefului Secţiei de Relaţii Internaţionale. În 1966, Mănescu m-a propus prim-adjunct al lui la Ministerul de Externe. Dar Ceauşescu a refuzat: „Nu, el va rămâne aici, la partid". Şi, în această situaţie, îmi dădea acces la o serie de stenograme ale convorbirilor lui...

Cum explicaţi? Să creeze o concurenţă între cele două organisme?

De fapt, el voia să mute de la Guvern la partid activitatea internaţională. Sigur.

Să i-o ia lui Maurer, trăgându-i pe nesimţite preşul de sub picioare?

Da, treptat. Iar după plecarea lui Maurer, complet.

Iar ministrul de Externe să devină ceea ce azi s-ar numi un purtător de cuvânt al lui Ceauşescu.

Mie mi-a dat la început şi coordonarea Ministerului de Externe. Din 1972 până în 1974 am lucrat cu Maurer. Aveam cu el, ţi-am povestit, întâlniri săptămânale... Dar erau şi acţiunile pe care noi le făceam în secţie, fără ca el să cunoască.

De ce?

Să-ţi dau un exemplu. Am lucrat cu Nicolae Ceauşescu la partid propunerile noastre pentru creşterea rolului ONU. Ceauşescu mi-a spus să le trimitem de

la început țărilor socialiste. Şi le-am trimis. Dar când a mers Maurer la Moscova, pentru a obține o dezvoltare a relațiilor economice sovieto-române, premierul sovietic Kosîghin l-a luat la zor: „Ce vreți voi iarăşi? Nu ştiți că economicul este subordonat politicului? Iar voi acum trimiteți propuneri ca să anulați dreptul de veto la ONU". Dreptul de veto al tuturor membrilor Consiliului de Securitate – să nu mai aibă membrii permanenți ai Consiliului de Securitate drept de veto în problemele în care sunt ei implicați. Maurer a fost sincer cu Kosîghin: „Eu nu am ştiut nimic de aceasta". Dar după venirea lui Maurer în țară, m-a chemat Ceauşescu de față cu Maurer, care-i relatase tărăşenia cu Kosîghin: „Măi, ce ai făcut, tu ai trimis materialul? Eu ți-am spus să vedem dacă-l trimitem, că trebuie să-l vadă şi Maurer, că uite ce i-a făcut Kosîghin...". Au mai fost şi altele...

Spunea Maurer că, în ultima perioadă, oamenii noi ai lui Ceauşescu primeau sarcini fără ca lui, primul ministru, să-i fie aduse la cunoştință. Un afront. A simțit că Nicolae Ceauşescu nu mai are nevoie de el. V-a implicat deschis Ceauşescu în trecerea lui Maurer în plan secund?

Ceauşescu mi-a dat sarcină să fac propuneri privind îmbunătățirea activității ONU. Tot el, după aprobarea materialului, mi-a spus: „Trimite propunerile privind ONU țărilor socialiste participante la Tratatul de la Varşovia". N-a zis: „Trimite-i-le şi lui Maurer".

Nu era, aşadar, un paralelism de atribuții, ci planul lui Ceauşescu de-a monopoliza puterea.

Sigur că da. În timpul meu a trecut Ministerul de Externe sub comanda Secției de Relații Internaționale.

Iar dv. eraţi tânăr şi dornic de afirmare...

Eram secretar al Comitetului Central. Şi la indicația lui Nicolae Ceauşescu coordonam activitatea Ministerului de Externe. Iar când m-am mutat eu la

Externe, a fost o continuare a muncii de la partid, mi-a dat mie acolo putere. În ce sens? Că, fiind membru în Biroul Permanent al CPEx-ului, nu mai eram coordonat de secretarul CC cu probleme internaționale...

Ce-am înțeles eu de la dv. În primul rând, în analiza epocii trebuie ținut seama de existența celor două fracțiuni din Partidul Comunist: partidul ilegaliștilor și partidul celor care au venit la „masa pusă". Dv., și toți ceilalți activiști din mișcarea de tineret ați fost promovați ca „echipa lui Ceaușescu". A doua generație de lideri ai partidului. Ceaușescu a făcut trecerea prin acest paralelism creând, cu bună știință, disfuncționalități în favoarea oamenilor noi și în detrimentul foștilor ilegaliști din echipa lui Dej. Dornici de ascensiune, ați văzut în Ceaușescu omul providenței – pentru țară, pentru viitorul dvs...

La început, da.

Însă n-ați apucat să atingeți bine culmea că Nicolae Ceaușescu a făcut o imprevizibilă mișcare, aducându-și în conducere nevasta. Alături, pe tronul puterii: Faraonul și Faraoanca... Am evitat pe tot parcursul discuției să facem comparații între trecutul marcat de Ceaușescu de dinaintea lui 1989 și situația zilelor noastre. Există însă incontestabil un dramatic punct comun – datoria externă a României. O știre publicată de cotidianul *Adevărul* în octombrie 2011 informează că datoria externă a României se apropie vertiginos de o sută de miliarde de euro.[9] În decembrie 1989 însă, România era singura țară din zisul lagăr socialist fără datorii externe. Îmi pare rău că nu pot face comparații pe baza unei sume totale menționată în documente de arhivă. Astfel că voi cita estimări actuale pentru datoriile făcute de Ceaușescu. Conform declarației lui Răzvan Temeșan, șeful Direcției de Credite Externe din Banca Română de Comerț Exterior,

vârful datoriei externe a României lui Ceauşescu a fost de 10.170.000.000 de dolari.

13 miliarde de dolari a fost vârful, din câte-mi amintesc eu. Atins prin 1986.

Pe de altă parte, zice sursa citată, Ceauşescu a investit aproape 9 miliarde de dolari în întreaga lume, citând: Irak – 2,6 miliarde de dolari, Ucraina – peste 1 miliard de dolari, Cuba – 1 miliard de dolari, Egipt – 470 de milioane de dolari, Siria, Angola, Zambia, Mozambic, Libia. România a construit drumuri, foraje petroliere, căi ferate, fabrici de ciment şi armament, lucrări de irigaţii, oraşul ucrainean Dolinska, uzina de crom-nichel Las Camariocas din Cuba, rafinării, fabrici de ciment, combinate chimice, irigaţii pe mii de hectare – investiţii derulate prin Industrial Export, drumuri, zeci de şcoli şi sute de blocuri în Libia, fabrici de ciment şi de produse chimice, linii electrice de înaltă tensiune, conducte de alimentare cu apă în Egipt.[10] Documentele din arhivă demonstrează însă că pentru toate aceste obiective construite de români din ordinul lui Ceauşescu existau înţelegeri comerciale, fiind prevăzută încasarea plăţilor şi creanţelor. Şi iată acum, aceeaşi sursă menţionează, pentru prezent, suma de 2 miliarde şi jumătate de dolari care mai trebuie primită de România. Cu specificarea că diferenţa a fost fie redusă sever prin convenţiile internaţionale – în cazul Irakului la 80%, iar a Mozambicului la 90% –, restul fiind reeşalonată pe foarte mulţi, fie „s-a pierdut". Aici se menţionează Ucraina.

Combinatul de la Krivoi Rog.

Revin la informaţiile din presă. Clubul de la Paris, aceeaşi instanţă care în 1981 obliga România să-şi plătească datoriile, în 2005 ne-a cerut să iertăm datoria statului irakian în proporţia amintită, iar în 2007 pe cea a

Mozambicului. Aceeaşi sursă menţionează că, după '89, Industrial Export a recuperat în conturile proprii 36 de milioane de dolari. Impresia mea după aceste date este o anume confuzie între împrumuturile contractate de Ceauşescu şi valoarea creditelor externe ce le avea de încasat România la începutul lui 1990. După datele dv., când şi cum a fost plătită acea datorie externă?

În perioada 1986–1989 a fost plătită toată datoria.

Dar restricţiile alimentare şi cartelele au fost introduse în România începând din 1981. Nu pentru plata datoriei externe „se strângea cureaua"?

Atunci, Ceauşescu a tras concluzia că nu mai putea opera asupra a ceea ce importase deja. Şi a redus consumul. În legătură cu „raţionalizarea" pâinii s-a discutat în CPEx, iar Verdeţ s-a opus. Acesta a fost şi unul dintre motivele pentru care a fost schimbat din funcţia de prim-ministru. Ceauşescu nu a fost un bun economist, nu a fost deloc economist. Se crease o anume situaţie şi din necorelarea preţurilor la anumite produse. Preţul pâinii, al zahărului, uleiului erau subvenţionate de stat. Nu numai la noi, ci în toate ţările din sistemul socialist. Pâinea fiind ieftină, oamenii o cumpărau să o dea la animale şi păsări – ieşeau mai bine decât producând sau cumpărând nutreţuri. Anumiţi cetăţeni cumpărau saci întregi de zahăr ca să-l folosească, acasă, la fabricarea alcoolului. A doua chestiune: cei care conduceau agricultura i-au spus lui Ceauşescu că de aceea merg rău CAP-urile pentru că ţăranii câştigă mult din loturile personale. Iar el a micşorat loturile. A treia chestiune: Ceauşescu a pus condiţia unui şeptel mare de bovine. Ca să facă planul, în marile complexuri de creştere a animalelor, acestea erau ţinute şi dacă erau sterpe sau prea bătrâne. Plus că trecuse vremea când bovinele erau scoase la păscut. Păşunile fuseseră transformate peste tot unde se putea în teren arabil,

astfel că animalele erau furajate integral în grajduri. Peste toate, Ceauşescu a interzis ţăranilor să dispună după dorinţa lor de animalele din gospodăriile proprii. Şi de unde planul lui Ceauşescu fusese o creştere mare a exportului de produse alimentare, toate aceste măsuri au dus la situaţia din anii '80. Eram condiţionaţi, după cum ţi-am spus, de plata ţiţeiului şi a gazelor sovietice la schimbul cu produse alimentare în procent de 33% din valoarea importului. Cu toate restricţiile care au continuat şi după plata datoriei externe, în decembrie 1989 nu livrasem ruşilor nici jumătate din ce ne angajasem. Iar ei nu ne-au dat cantitatea de ţiţei contractată, aşa cum se discută în ultima întâlnire dintre Ceauşescu şi Gorbaciov din 4 decembrie 1989.

Dv., care ştiţi foarte bine cum s-a plătit datoria externă din vremea lui Ceauşescu, ce estimări aveţi pentru plata datoriei externe actuale?

În primul rând că actuala datorie externă a României este compusă din două părţi. Circa 70 de miliarde de euro este datoria băncilor şi firmelor private din România, în cea mai mare parte, cu capital străin. Restul sunt datorii ale statului român.

Iar finalul acestei situaţii...?

Cred că ai noştri vor face fel de fel de manevre financiare pentru a plăti doar dobânzile la credite. Iar creditul de bază să fie rostogolit.

Până când?

Nu pot să-mi dau seama. Din vânzările de hidrocentrale, termocentrale, căi ferate, uzinei de apă grea se vor mai lua nişte miliarde...

Cu ce mai rămânem?

Dar cine pune, cine-a pus aşa problema de 20 de ani încoace? N-am vândut noi mii de hectare de teren arabil şi de pădure? N-am vândut tot ce s-a putut şi cum s-a putut din fabricile şi uzinele de dinainte de

'89? Nu ne-au plecat milioane de oameni calificați la lucru în străinătate?...

Dacă ar fi după dv., ce epitaf v-ați alege?
...A prevăzut totul şi nu a putut evita nimic.

Note

1 În perioada 18–20 decembrie 1989, Nicolae Ceauşescu a întreprins o vizită oficială în Iran.
2 Ali Khamenei (n. 1939), lider politic iranian. A organizat „revoluția iraniană" prin care a fost detronat Şahul Pahlavi. A deținut funcția de Preşedite al Iranului (1981–1989). Din 1989, este *Rahbar* (Şef suprem, lider politic şi religios) al acestei republici islamice.
3 Preşedintele Iranului, Seyed Ali Hoseyni Khamenei, a efectuat o vizită oficială în România în luna februarie 1989.
4 Convorbire cu Ion Stoian purtată în primăvara lui 2011.
5 „Nicu Ceauşescu, Declarație la ancheta din 30 decembrie 1989", *Historia*, decembrie 2001, pp. 41–45.
6 „Săliță" era denumirea dată în cercul Ceauşeştilor unei încăperi din sediul CC unde se țineau şedințele cu un număr mai restrâns de participanți.
7 Lavinia Betea, *Povești din Cartierul Primăverii*, Bucureşti, Curtea Veche Publishing, 2010, p. 255.
8 Eliza Brătianu (1870–1957), născută Ştirbey. Descendentă a unei familii care a dat mai mulți domnitori. Sora lui Barbu Ştirbey, un intim al familiei regale a României. Căsătorită prima oară cu omul politic conservator Alexandru Marghiloman, şi a doua oară cu adversarul acestuia, Ionel Brătianu (în 1906). În 1948 a fost evacuată din casa aflată în Piața Amzei (actualele Aşezăminte Brătianu). Găzduită de o rudă, la senectute a trăit confecționând papuci de casă.
9 Alina Vasile, Datoria externă a României a crescut cu 4,23 miliarde de euro în primele opt luni, *Adevărul*, 13 octombrie 2011
10 http://ro.wikipedia.org/wiki/Nicolae_Ceau%C8%99escu#Investi.C8.9Bii_ruin.C4.83toare_de_aproape_9_miliarde_de_dolari

Anexa 1

Stenograma Şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 24 noiembrie 1978[1]

Au participat tovarăşii Nicolae Ceauşescu, Manea Mănescu, Elena Ceauşescu, Iosif Banc, Cornel Burtică, Virgil Cazacu, Gheorghe Cioară, Constantin Dăscălescu, Ion Dincă, Emil Drăgănescu, Janoş Fazekaş, Ion Ioniţă, Petre Lupu, Paul Niculescu, Gheorghe Pană, Ion Păţan, Dumitru Popescu, Gheorghe Rădulescu, Leonte Răutu, Virgil Trofin, Iosif Uglar, Ilie Verdeţ, Ştefan Voitec, Ştefan Andrei, Ion Coman, Teodor Coman, Miu Dobrescu, Mihai Gere, Nicolae Giosan, Vasile Patilineţ, Ioan Ursu, Richard Winter.

Au fost invitaţi tovarăşii Vasile Muşat şi Marin Vasile.

Şedinţa a început la ora 12.00 şi s-a terminat la ora 13.20.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Aţi reuşit să vedeţi materialele? Le-aţi văzut. Să auzim ce aveţi de spus.

Tov. Manea Mănescu: Stimaţi tovarăşi, doresc să mă refer la intervenţia fermă principială, de o deosebită răspundere patriotică şi revoluţionară pentru prezentul şi viitorul ţării noastre – eu aş spune şi pentru al celorlalte ţări socialiste – pe care a făcut-o tovarăşul Nicolae Ceauşescu la consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia, pe marginea Raportului cu privire la situaţia militară şi a hotărârii aferente la acest raport.

După prezentarea raportului, cum aţi văzut, de către mareşalul Kulikov, a luat cuvântul tovarăşul Nicolae Ceauşescu, care a criticat procedeul de lucru, de elaborare a unor materiale de însemnătate

deosebită care angajează țările participante la Tratat, în problemele cardinale ale păcii şi războiului, ale cursei înarmărilor şi războiului, ale dezarmării şi destinderii internaţionale.

Tovarăşul Nicolae Ceauşescu a arătat de la început că raportul şi hotărârea nu au rezultat din conlucrarea tovărăşească a ţărilor participante la Tratat şi nu se poate lua o hotărâre decât pe baza unui acord comun, în conformitate cu prevederile actelor şi normativelor după care se conduce activitatea Comitetului Politic Consultativ. Tovarăşul Ceauşescu a arătat că aprecierile cu privire la raportul de forţe sunt făcute pe baza unor date eronate, chiar false, că se pun problemele ca şi cum am fi la un pas de declanşarea unui război mondial, ceea ce este în totală contradicţie cu primul document şi cu dezbaterile care au avut loc pe marginea acestuia.

În fond, tovarăşul Nicolae Ceauşescu a atras foarte serios atenţia asupra răspunderii ce o avem de a analiza obiectiv situaţia actuală, de a face aprecieri politice juste, de a nu cădea pradă militarismului, cu consecinţe incalculabile pentru viitorul omenirii, antrenarea ţărilor participante la Tratat la investiţii, la cheltuielile materiale şi financiare exorbitante, ceea ce constituie o grea povară pentru popoare, cu consecinţe negative asupra dezvoltării economico-sociale, asupra nivelului de trai al popoarelor. Dimpotrivă – aşa cum a arătat tovarăşul Nicolae Ceauşescu în prima sa expunere – ţările noastre trebuie să dea primele exemple cu privire la măsuri de reducere a cheltuielilor militare, independent de măsurile pe care le iau ţările NATO, pentru că aceasta va avea o influenţă deosebit de pozitivă asupra luptei popoarelor pentru pace şi destindere în lume.

De fapt, raportul este o emanaţie a cercurilor militariste sovietice, care urmăresc înarmarea excesivă prin înlocuirea armelor actuale, antrenarea ţărilor participante în cursa periculoasă a înarmărilor şi la

cheltuielile care decurg din această cale aventuristă. Raportul cuprindea asemenea aprecieri, încât să justifice aşa-zisul curs de necesitate, în caz de necesitate, trecerea comandei trupelor ţărilor participante la Tratat sub comanda Statului Major sovietic, cu toate consecinţele care de aici privind independenţa şi suveranitatea ţării noastre şi a altor ţări socialiste participante la Tratatul de la Varşovia. Prin acestea s-ar deschide calea de imixtiune în treburile interne ale ţărilor noastre de către Uniunea Sovietică.

Trebuie să spun că tovarăşul Ceauşescu a fost ascultat cu multă atenţie de către toţi participanţii la consfătuire. Ceilalţi vorbitori care au urmat după tovarăşul Ceauşescu s-au referit numai la faptul că raportul şi hotărârea trebuie aprobate, pentru că argumentele tovarăşului Ceauşescu erau atât de puternice încât nu s-a încercat nici măcar o schiţă de argumente la ceea ce a arătat tovarăşul Ceauşescu atunci când a pus în discuţie cuprinsul acestui raport, care era vădit subiectiv şi făcut în scopul de a justifica cursa înarmărilor, de a justifica aşa-zisa necesitate de a se aloca investiţii foarte mari, de a se schimba cât mai urgent posibil armamentele în toate sectoarele şi de a antrena potenţialul economic al ţărilor participante la această cursă a înarmărilor.

Vreau încă o dată să subliniez că argumentele tovarăşului Nicolae Ceauşescu au fost ascultate de toţi şi nu a încercat nimeni să aducă contraargumente. Se vedea clar că lucrurile erau puse de acord în sensul că este un raport bun şi este necesar să se adopte o hotărâre. Şi de această dată trebuie să vă spun că tovarăşul Ceauşescu a intervenit ferm, hotărât în ce priveşte respectarea principiilor noi în relaţiile dintre ţările socialiste, neamestecul în treburile interne, respectul şi stima reciprocă.

Noi trebuie să mulţumim din inimă tovarăşului Nicolae Ceauşescu pentru felul cum a apărat şi de

data aceasta drepturile poporului român la libertate şi independenţă.

Cred că materialele care conţin cele două expuneri ale tovarăşului Nicolae Ceauşescu trebuie să fie cunoscute de întregul nostru partid, de întregul nostru popor, pentru că de aici trebuie să tragem toate concluziile asupra modului în care trebuie să militäm cu fermitate pentru apărarea drepturilor sfinte ale poporului nostru la independenţă şi suveranitate naţională, independenţa acţiunilor partidului nostru.

În legătură cu problemele legate de dezarmare, nu aş vrea să reţin atenţia dumneavoastră în mod deosebit. Aş vrea să remarc că intervenţia tovarăşului Nicolae Ceauşescu a fost ascultată cu mare atenţie de către participanţi şi a fost, în contextul celorlalte expuneri, cea mai substanţială, cea mai argumentată şi care a arătat în modul cel mai clar, mai just căile şi mijloacele reale care să le urmăm pentru ca într-adevăr să se asigure un climat internaţional astăzi şi în viitor pe calea dezarmării şi a apărării drepturilor popoarelor şi asigurarea păcii în lume. Eu trebuie să vă spun că, discutând şi cu ceilalţi participanţi, expunerea tovarăşului Nicolae Ceauşescu s-a bucurat de o audienţă foarte largă. De altfel, şi în cea de-a doua, însă lucrurile erau de aşa natură încât nimeni nu a putut să ia o poziţie critică, ci, dimpotrivă, prin modul cum ei au expus, a reieşit că ceea ce tovarăşul Ceauşescu a arătat în legătură cu raportul şi în legătură cu hotărârea sunt lucruri juste care trebuie să dea de gândit, pentru a putea da exemplu de felul cum trebuie să participäm la rezolvarea marilor probleme ale vieţii internaţionale, care se pot rezolva decât pe calea înţelegerii, coexistenţei, dezarmării şi păcii.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Îndeosebi Decretul păcii al lui Lenin!

Tov. Manea Mănescu: A fost ascultat cu atenţie.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Când a vorbit „o pace fără anexiuni şi fără cotropirea de teritorii străine". Lenin a spus aşa.

Sigur, în primul rând ar trebui să vedem dacă Comitetul Politic Executiv este de acord cu poziţia adoptată şi pe urmă să vedem cum trebuie să acţionăm. (Toţi tovarăşii sunt de acord.)

Tov. Leonte Răutu: Dăm o înaltă apreciere acestei poziţii.

Tov. Paul Niculescu: Sunt probleme atât de clare încât altă poziţie nu poate exista.

Este foarte bine că tovarăşul Ceauşescu a spus toate aceste probleme. Este foarte bine şi pentru partidul nostru, şi pentru cauza mai generală.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Atunci, înţeleg că sunteţi de acord. (Toţi tovarăşii sunt de acord.)

Cum să procedăm acum?

În primul rând, cred că ar fi bine să dăm un comunicat al Şedinţei Comitetului Politic Executiv, că a ascultat informarea şi cum apreciază activitatea delegaţiei, sigur, punând accent pe problema aceasta. Şi, de asemenea, poziţia adoptată faţă de problemele dezvoltării colaborării şi poziţia faţă de problemele militare, fără să ne referim la ce considerăm că trebuie să se facă. În felul acesta. Sigur, subliniind necesitatea că noi înţelegem să ne ocupăm şi de problemele întăririi apărării, dar în mod raţional, fără a intra în panică şi a lua nişte măsuri excesive.

Tov. Leonte Răutu: Este foarte clar.

Tov. Nicolae Ceauşescu: În hotărâre a fost aşa, să se mărească cheltuielile, să se mărească investiţiile. Nu spune să se ia măsuri, ci mărirea însemnată a cheltuielilor. Şi în comparaţie cu cincinalul actual să se prevadă sporirea investiţiilor.

Tov. Paul Niculescu: Iar în Declaraţie se spune că ne pronunţăm clar împotriva politicii de înarmare. Cum este aceasta?

Tov. Leonte Răutu: Este o hotărâre de stimulare a cursei înarmărilor şi de stimulare a NATO să facă la fel.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Deosebirea este că hotărârea NATO este publică, iar a noastră este secretă.

Tov. Manea Mănescu: Este o hotărâre belicoasă.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Noi am spus că suntem de acord să prevedem măsuri, nu am respins orice măsuri.

Am spus că suntem şi pentru elaborarea Statutului, dar că nu putem acum să stabilim cum va arăta acest Statut, pe ceea ce spune un general sau mareşal, când nici nu am discutat această problemă.

Plus că articolul 6 este inadmisibil.

Tov. Paul Niculescu: A fost războiul mondial când a fost o coaliţie antihitleristă unde au fost şi state capitaliste şi n-au mers pe această soluţie. Statele majore ale ţărilor respective au colaborat.

Tov. Leonte Răutu: Mai ales că acum nu suntem în război.

Tov. Manea Mănescu: Nu se poate să se facă astfel de materiale de către Statul lor Major şi să-i alinieze pe toţi ceilalţi.

Tov. Ilie Verdeţ: A fost dorinţa noastră de mai multe ori de a se găsi o cale de rezolvare a acestei chestiuni, dar nu s-a acceptat.

Tov. Manea Mănescu: Tovarăşul Ceauşescu a propus o pauză în care se putea discuta, însă ei n-au vrut.

Tov. Ion Coman: Eu aş vrea să arăt Comitetului Politic Executiv cum s-a venit cu materialul la Bucureşti. Sâmbătă, la ora 13.00, mareşalul Kulikov a dat un telefon că vrea să vină la Bucureşti cu tezele raportului şi cu hotărârea. I-am comunicat să ne trimită materialele cel puţin pentru a fi traduse pentru a le putea discuta. El a spus că nu le trimite şi că vine el personal cu ele. Când a venit cu materialele, i-am spus să aştepte cel puţin să le traducem şi nici de data

aceasta nu a vrut. Acesta este felul în care s-au pregătit materialele pentru întâlnirea secretarilor generali.

Tovarăşe Ceauşescu, astăzi-dimineaţă, câţiva generali de la noi m-au întrebat problemele care au fost la Consfătuirea Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia. Le-am spus că eu cunosc numai hotărârea care a fost publicată. Unii dintre ei au cerut să fie primiţi la dumneavoastră pentru a le face o informare pe problemele militare. Dacă timpul vă va permite, poate mâine sau cel mai târziu luni să aveţi a întâlnire cu o parte din generalii forţelor noastre armate.

Tov. Paul Niculescu: Este cea mai brutală expresie a politicii de subordonare.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Şi eu au primit un telefon că minerii se gândesc să trimită o delegaţie la Bucureşti.

Tov. Virgil Cazacu: Uniunea Scriitorilor şi Uniunea Artiştilor Plastici se gândesc să trimită o delegaţie la dumneavoastră pentru a fi informaţi.

Tov. Nicolae Ceauşescu: De fapt, hotărârea aceasta a fost la armată şi este cunoscută. Aici acţionează principiul că, dacă o ştiu doi, o ştiu toţi.

Tov. Janos Fazekaş: Tovarăşe Ceauşescu, eu consider că aţi îndeplinit cu cinste mandatul pe care l-aţi avut, susţinând poziţia Comitetului Central al Partidului Comunist Român în aceste probleme importante.

Sigur, având în vedere felul cum s-au desfăşurat lucrările, se vede clar o lipsă totală de receptivitate şi de simţ democratic de a asculta şi o altă părere decât părerile care au fost conturate. Cele spuse de dumneavoastră au o putere aşa de mare, aşa de serioasă, încât orice om cu mintea sănătoasă poate să vadă dorinţa delegaţiei române de a găsi o soluţie de compromis. Se vede frontul total unit al celor care nu erau capabili ca să facă acest pas de a găsi o soluţie de compromis. Noi am făcut aceasta fără a afecta independenţa şi

suveranitatea vreunei țări, fără a ne amesteca în treburile interne ale altora.

Eu m-am gândit și la următorul lucru. Ținând seama de expunerea pe care ați făcut-o, de pozițiile adoptate, ținând seama de faptul că hotărârea de la punctul 2 este în contradicție totală cu punctul 1, cu cele spuse de dumneavoastră, că noi suntem pentru a ne îndeplini obligațiile care le avem în Tratatul de la Varșovia până când există NATO, care este clar că este o organizație militară împotriva socialismului și numai împotriva socialismului, dar și acolo unde nu este socialism, unde sunt țări capitaliste, mai ales în statele în curs de dezvoltare care sunt slabe din punct de vedere economic, care abia și-au cucerit independența lor și unde au rămas foarte multe probleme nerezolvate din perioada colonialistă. Noi suntem de acord cu modernizarea rațională a forțelor armate, pentru înzestrarea și dotarea lor. Suntem de acord să se elaboreze Statutul despre care se vorbește, dar în condițiile unor norme democratice de lucru care sunt stabilite.

Ținând seama că la punctul 2 sunt încălcări foarte grave ale unor proceduri și norme, nu știu dacă nu ar fi fost bine ca după ce apare aprecierea noastră pozitivă privind felul în care ați comunicat la această Consfătuire, ca după acest Comunicat să facem o scrisoare a Comitetului Politic Consultativ al partidului nostru către partidele care au semnat, folosindu-se și de ceea ce s-a spus la primul punct, pentru a le ajuta să reflecte mai mult asupra acestor probleme. Mă gândesc că aceasta ar putea să creeze o anumită posibilitate de discuție în aceste partide, de a vedea că hotărârea adoptată de conducerile lor este greșită. Am putea vedea după aceasta care va fi reacția lor la această scrisoare.

Eu sunt complet de acord cu poziția și cu felul cum a acționat delegația noastră în frunte cu tovarășul Ceaușescu.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Sigur, în Tratat se spune clar ce hotărâre se adoptă de comun acord. Şi la Comitetul miniştrilor apărării, recomandările şi propunerile care se fac privind principalele probleme militare se iau hotărâri puse de comun acord şi apoi se prezintă spre examinare guvernelor şi Comitetului Politic Consultativ pentru aprobare. Deci, chiar propunerile şi recomandările Comitetului miniştrilor apărării trebuie puse de comun acord. Ele nu se pot adopta cu majoritate.

Tov. Paul Niculescu: O hotărâre adoptată cu majoritate nu este valabilă.

Tov. Leonte Răutu: Adică noi nu recunoaştem că aceasta este o hotărâre a Comitetului Politic Consultativ, pentru că contravine documentelor de bază.

Tov. Manea Mănescu: Este nulă şi neavenită.

Tov. Leonte Răutu: Şi în ce priveşte cotropirea Cehoslovaciei nu a fost un act al Tratatului de la Varşovia.

Tov. Paul Niculescu: Totuşi, să facem o plenară a Comitetului Central, independent de sesiunea comună, pentru că totuşi în sesiunea comună nu putem să dăm aceste hotărâri fiind considerate secrete, dar în plenară trebuie să le dăm. Probabil şi deputaţilor trebuie să le dăm să le vadă. Poate facem plenara miercuri, ca să nu chemăm oamenii de două ori. La sesiunea comună va trebui să adoptăm şi o proclamaţie comună, în care accentul să cadă tocmai pe aceste probleme. De fapt, să ţină loc şi de o sesiune de probleme internaţionale. Va fi comună: Comitetul Central, Frontul Unităţii Socialiste şi Marea Adunare Naţională; le înglobează pe toate.

Să ne gândim, fie Comitetul Politic Executiv, fie Comitetul Central să se adreseze Comitetelor Centrale ale celorlalte partide cu o scrisoare, în acelaşi sens. Cred că trebuie să insistăm în scrisoare pe necesitatea de a se respecta tratatele şi hotărârile care prevăd că

hotărârile nu se pot lua decât în comun, pentru că ele, altfel, nu pot angaja Comitetul Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia şi este o încălcare a acestor norme. Sigur, dacă în domeniul politic, în decursul timpului, s-a ajuns la o încetăţenire a unor practici mai democratice, în domeniul militar nu se observă acelaşi lucru.

Trebuie să atragem atenţia că colaborarea presupune şi nişte relaţii democratice şi în domeniul militar, că ele nu pot fi concepute ca relaţii de la subordonat la superior. Chiar în cadrul unei armate, principiile democraţiei şi ale conştiinţei, dar mai cu seamă când e vorba de armate independente, armate naţionale, hotărârile nu se pot lua decât de comun acord. Este şi în interesul colaborării, al frăţiei de luptă să se renunţe complet la practicile acestea cazone. Mă gândeam să le spun staliniste sau dictatoriale, dar aşa este. Dar să spunem cazone şi că trebuie să introducem practic relaţii cu adevărat socialiste. Numai aşa se pot întări relaţiile de colaborare, se poate cimenta prietenia şi frăţia între armatele noastre ca reprezentante ale popoarelor, care trebuie să se subordoneze partidelor, să execute linia partidelor şi să nu încerce să se contrapună acesteia. Să vedem formularea.

Tov. Manea Mănescu: Sau că nu trebuie să le scoatem în afara prerogativelor partidelor şi statelor.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Trebuie să se înţeleagă că armata are răspundere faţă de popor, este subordonată partidelor şi statelor. Că între armatele ţărilor socialiste trebuie să se reflecte clar aceste relaţii care nu pot fi scoase din atribuţiile partidelor şi ale popoarelor. Că este tocmai în interesul dezvoltării colaborării, al întăririi conlucrării şi frăţiei să se revină asupra acestei hotărâri care încalcă Tratatul şi hotărârile care le avem şi să se acţioneze în această direcţie. Facem aceasta tocmai cu dorinţa, pornind de la hotărârea noastră de a ne îndeplini obligaţiile, de a conlucra ş.a.m.d.

Cam aşa să procedăm. (Toţi tovarăşii sunt de acord.)

Tov. Ilie Verdeţ: Şi să spunem că noi nu considerăm aceasta ca o hotărâre a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Noi am spus.

Tov. Elena Ceauşescu: Respectarea cel puţin a Tratatului.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Într-adevăr este necesară perfecţionarea, dar aceasta trebuie să meargă în direcţia adâncirii colaborării, a frăţiei, ca să ofere un model nou de conlucrare între statele socialiste.

Atunci, miercuri să facem plenara. Până atunci pregătim şi scrisoarea, şi hotărârea.

Sigur, cu militarii să vedem dacă îi primesc, mai cu seamă că ei cunosc proiectul de hotărâre.

Tov. Leonte Răutu: Este o cerere justificată.

Tov. Ion Coman: Eu propun ca cel mai târziu să fie primiţi.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Să ne mai gândim.

Tov. Petre Lupu: Imediat după plenara Comitetului Central şi sesiunea Marii Adunări Naţionale să facem adunări cu activul în judeţe, la care să participe membri ai Comitetului Politic Executiv.

Tov. Nicolae Ceauşescu: După plenară să informăm şi activul de partid. Trebuie să reafirmăm clar poziţiile noastre, că Declaraţia noi o considerăm acceptabilă. În acest sens s-a şi discutat ca şi presa să oglindească aprobarea generală, punând accentul pe problemele de fond – dezarmare, destindere.

Toţi au vorbit, inclusiv Brejnev, că trebuie să facem totul pentru pace. În general, toţi s-au pronunţat pentru pace, pentru destindere. Au criticat pe chinezi că nu sunt pentru destindere. Eu n-am observat că şi ei sunt prea preocupaţi de această hotărâre. Dar, sigur, vom vedea.

Desigur, una este problema dezvoltării colaborării în CAER şi altele sunt problemele acestea.

Să prelucrăm serios, cu calm în partidul nostru, arătând poziția noastră. Este normal ca oamenii să întrebe ce s-a întâmplat, pentru că problemele acestea nu pot fi ținute secrete, suntem sau nu pentru subordonare. Trebuie să spunem oamenilor clar că, dacă am accepta o asemenea politică, ar fi imposibil să continuăm realizarea Programului Congresului al XI-lea de dezvoltare economico-socială a țării şi n-am putea realiza nici programul de creştere a nivelului de trai pentru că este greu de realizat aşa ceva. Însuşi Stalin a spus, în 1948, că nu poate duce o politică de înarmare şi de ridicare a nivelului de trai. Cât era el, dar tot mai judeca. Politica de înarmare se reflectă negativ în creşterea economiei chiar la țările dezvoltate, care au totuşi alt nivel național. Dar este evident că pentru țările socialiste, cum este România şi chiar Uniunea Sovietică, aceasta se reflectă şi pregnant. În fond, cea mai mare parte din materiile prime, din metal, merge în domeniul militar. Dacă vrei, o ții permanent cu perfecționarea. Cât costă un avion MIG-25?

Tov. Ion Coman: Costă 6 milioane ruble.

Tov. Ion Ionită: Ajunge la 50–55 milioane lei.

Tov. Cornel Burtică: O rachetă costă 25 milioane de lei.

Tov. Ion Coman: Racheta T-72 costă 1 milion ruble.

Tov. Ion Ionită: Tovarăşe Ceauşescu, fiind de acord total cu poziția dumneavoastră, a delegației care a fost la Moscova, mă tot chinuieşte următoarea idee:

La nivelul acesta al Comitetului Politic Consultativ nu s-a mai luat niciodată o hotărâre cu majoritate de voturi. Sigur, la celelalte niveluri aceasta a fost o regulă, care de fapt noi am acceptat-o prin punctele de vedere separate pe probleme foarte mari. Eu vreau să dau un exemplu: unificarea flotelor. Flotele țărilor socialiste sunt unificate, sunt puse sub o comandă unică. Poate că în sensul acesta s-a încercat şi la nivelul Comitetului Politic Consultativ.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Nu sunt hotărâri comune. Ei pot face orice între ei şi nu-i putem împiedica, dar nu pot nici în cadrul Comitetului Politic Consultativ şi nici în cadrul Comitetului Miniştrilor Apărării să se ia astfel de hotărâri. Nu putem admite să se ia asemenea hotărâri şi să le recunoaştem ca fiind hotărâri ale Tratatului de la Varşovia. De exemplu, Comandamentul din Marea Neagră nu funcţionează, deşi ei insistă asupra acestui lucru. Sigur că ei acţionează împreună cu bulgarii. El nu funcţionează şi nu este un organism aprobat şi recunoscut de Tratatul de la Varşovia. Sigur, eu nu-i pot împiedica pe ei să facă ce vor, dar ca state.

Tov. Virgil Trofin: Eu aş vrea să spun că sunt întru totul de acord cu poziţia expusă în cadrul Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia, precum şi cu poziţia adoptată faţă de propunerile făcute de mareşalul Kulikov. Poziţiile ferme, clar exprimate de tovarăşul Ceauşescu în legătură cu propunerile şi măsurile preconizate de fapt nici nu au fost discutate în cadrul consfătuirii Comitetului Politic Consultativ, pentru că, uitându-mă la poziţiile luate acolo de celelalte delegaţii, rezultă că au afirmat sprijinul lor faţă de proiectul respectiv, dar n-au niciun fel de argument la tot ceea ce tovarăşul Ceauşescu a ridicat ca probleme şi de fond, şi de procedură. Eu nu pun aceasta numai pe seama faptului că ei s-au înţeles înainte în aceste probleme. Eu aş pune şi pe seama faptului că nu cunoşteau aceste argumente puternice ale noastre care s-au adus acolo şi nici n-au îndrăznit să gândească altfel.

Consider că ideea să facem o scrisoare care s-o adresăm Comitetelor Centrale ale partidelor respective, în care să expunem clar punctul de vedere al partidului nostru cu privire la relaţiile dintre armatele ţărilor socialiste, cu privire la modul cum trebuie respectat statutul acestei organizaţii, are o mare importanţă. Aceasta va înlesni posibilitatea ca în conducerile

acestor partide să se reflecte, să deschidă calea inițierii de discuții și să se găsească soluții, în măsura în care vor accepta aceasta.

În fond, s-au încălcat principiile de funcționare ale acestui organism. Puteau cel mult ca această discuție să fie amânată pentru a se găsi soluții. De altfel, de Statutul Tratatului de la Varșovia nu se mai ține seama. Sigur, nimeni nu-i poate opri să facă ce consideră ei în relațiile care le au pe linie militară, dar atât timp cât noi facem parte din acest Pact Militar este normal ca tot ceea ce se face să se pună de comun acord. Vă amintiți că și în legătură cu Cehoslovacia nu numai că nu ne-au consultat; s-a primit o scrisoare că în noaptea aceea intră în Cehoslovacia. Altfel, acest pact nu-și poate avea valabilitatea. Dacă în problemele generale se mai poate discuta, în acest domeniu se pot întreprinde și acțiuni unilaterale foarte periculoase. De aceea, în scrisoarea pe care o vom trimite să explicăm importanța desfășurării activității acestui organism pe baza principiilor asupra cărora am căzut de acord și respectarea întocmai a acestora.

Și părerea mea este că este foarte bine să se facă o plenară a Comitetului Central. Cred că ar fi bine ca în plenara Comitetului Central să facem o dezbatere mai largă privind poziția partidului nostru în aceste probleme.

De asemenea, sunt de acord ca în adunarea solemnă să se dezbată și aceste probleme. Ar trebui să fie o dezbatere a problemelor făuririi statului național unitar român, dar principalele dezbateri să se axeze pe ceea ce am stabilit.

Tov. Nicolae Ceaușescu: De la început am spus că trebuie să punem accent pe ceea ce trebuie să facem, nu pe latura istorică. E clar că evocăm momentul, evocăm însemnătatea, dar trebuie să punem accentul pe ce avem de făcut.

Noi va trebui să reflectăm în viitor și la ordinea de zi a Comitetului Politic Consultativ al statelor

participante la Tratatul de la Varşovia. Raportul acesta nu ar trebui să vină din partea Comandantului-şef, ci din partea Comitetului miniştrilor apărării. De altfel, la începutul lunii decembrie va avea loc şedinţa Comitetului miniştrilor apărării. Probabil că vor veni şi acolo cu probleme.

Tov. Stefan Andrei: Aşa cum am spus şi ieri, ca unul care am făcut parte din delegaţia care a fost la Moscova, îmi exprim deplina aprobare şi adeziune cu poziţia delegaţiei noastre, a tovarăşului Ceauşescu la Consfătuirea de la Moscova. Consider că poziţia care a adoptat-o tovarăşul Ceauşescu acolo este o reafirmare a politicii partidului nostru de independenţă.

Din felul cum s-au desfăşurat acolo lucrurile, a reieşit că pentru sovietici a devenit incomod Statutul Tratatului de la Varşovia. Chiar în discuţiile pe care le-am avut aici au spus că vor să vină cu o serie de probleme în afara Tratatului de la Varşovia. De fapt, ei mi-au şi spus că formularea din 1955 nu este corespunzătoare şi în fapt cu celelalte ţări socialiste aşa şi acţionează. Aceasta este o problemă. Pe ei îi incomodează pentru că, de fapt, în relaţiile lor cu celelalte ţări socialiste au mers la un grad de integrare şi dominaţie care contravine cu principiile din 1955.

A doua chestiune. Este un fapt că trebuie să ne aşteptăm că şi pe alte planuri vor încerca aceste acţiuni de dominaţie. În politica externă, şi pe linia de partid, şi pe linie de stat, ţările socialiste sunt instruite cum să se coordoneze, chiar în Ghana ce trebuie să facă, în Angola la fel. Este de fapt ceea ce a spus Brejnev încă în 1974, ei vor să forţeze aşa-zisa apropiere a ţărilor socialiste după prototipul relaţiilor existente între republicile Uniunii Sovietice. Aceasta a spus-o clar în 1974.

În legătură cu felul cum au primit ei ieri obiecţiunile noastre. Ei se aşteptau la aceasta. Ceea ce pe mine m-a şocat este poziţia aceasta de forţă a militarilor de a nu schimba nimic. Eu am avut convingerea că ei

ştiau că România nu va fi de acord şi poziţia militarilor era de a nu schimba.

Pe de altă parte, putem să ne aşteptăm la o serie de dificultăţi şi pe linie economică, mergând pe linia înarmării. Ei şi aşa au o creştere de 4,6 la sută la grupa A, iar la grupa B o creştere de 4,2 la sută, dacă se mai adaugă şi planul de înarmare, efectiv vor apărea dificultăţi şi în dezvoltarea relaţiilor economice. De aceea, noi trebuie să mergem pe linia diversificării relaţiilor noastre economice şi politice. De aici decurge necesitatea dezvoltării relaţiilor noastre cu ţările în curs de dezvoltare. În acest sens, eu voi face totul pentru realizarea sarcinilor ce ni le-am propus în acest domeniu.

Tov. Ion Dincă: Eu îmi exprim deplinul acord cu activitatea desfăşurată de delegaţia noastră, personal de tovarăşul secretar general, la această sesiune a Comitetului Politic Consultativ al statelor participante la Tratatul de la Varşovia. Sunt convins că întregul nostru popor şi partid vor aproba din toată inima activitatea desfăşurată de dumneavoastră, tovarăşe Ceauşescu, de delegaţia noastră. Aceasta va duce la întărirea rândurilor partidului şi poporului în jurul conducerii sale, în primul rând în jurul dumneavoastră, tovarăşe Ceauşescu.

Încă în 1962, în martie, când se discutau problemele CAER, eu lucram atunci la armată, ni s-a propus să creăm o serie de organisme care să lucreze nemijlocit sub conducerea armatei sovietice. Se simţea atunci nevoia să existe o secţie de propagandă a Tratatului de la Varşovia. Toate acestea nu erau altceva decât încercări de a scoate organele militare de sub conducerea partidelor respective şi a le subordona armatei sovietice. Acum se vede că ei n-au renunţat la toate acestea. Nici în 1968 nu a fost mai uşor. Şi atunci dumneavoastră aţi desfăşurat o activitate prodigioasă. Hotărârea Marii Adunări Naţionale a rămas valabilă şi astăzi. Felul cum aţi acţionat şi de data aceasta ne dovedeşte

un model de felul cum trebuie să militäm noi toţi, în continuare, pe această linie.

Eu sunt de acord cu propunerile făcute.

Tovarăşe Ceauşescu, trei mari întreprinderi din Capitală – 23 August, Grivița Roşie şi Vulcan – ni s-au adresat să le spunem ce s-a discutat la consfătuirea Comitetului Politic Consultativ. Aşa că există această preocupare la oameni. Nu ştiu ce se va iniția, însă există această dorinţă la oamenii muncii să cunoască mai pe larg aceste probleme. Eu consider că este bine ca aceste probleme să fie discutate la plenara Comitetului Central, la plenara Frontului Unităţii Socialiste şi în Marea Adunare Naţională, dar consider că este bine să se discute şi cu oamenii muncii.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Sigur, tovarăşi, problemele integrării nu sunt noi şi pe linie economică, şi politică, şi militară. Fără îndoială că asemenea încercări se desfăşoară şi pe linie de propagandă, şi pe linie de presă şi acestea vor lua şi mai mare amploare. De altfel, Jivkov a şi vorbit că nu mai corespund actualele forme de colaborare economică, că ele sunt depăşite de realităţi şi trebuie create altele noi. Din acest punct de vedere, se va intensifica această activitate. La o serie de lucruri am dat răspuns la timpul respectiv şi avem hotărârea că nu vom participa decât la acele acţiuni unde suntem interesaţi. Aceasta în ce priveşte problemele colaborării economice în CAER. Sigur, nu va dispărea dorinţa de integrare militară, de a face un DSPA unic, o fanfară unică ş.a.m.d. inclusiv cazanul unic.

Tov. Ion Coman: S-a propus să se introducă o uniformă unică pentru toate armatele statelor participante la Tratatul de la Varşovia.

Tov. Nicolae Ceausescu: Se pare că problemele acestea nu sunt noi. Se pare că acum suntem într-o perioadă când se foloseşte şi aşa-zisa situaţie internaţională complicată, profitând şi de lipsa unei conduceri politice clare în Uniunea Sovietică din cauza bolii lui Brejnev şi fiecare încearcă să demonstreze că poate

face mai mult. Noi trebuie să păstrăm politica noastră stabilită de Congresele partidului, de Comitetul Central, de Marea Adunare Națională, poziție care este pe deplin justă, valabilă și trebuie s-o aplicăm cu toată fermitatea. Însă trebuie acționat calm, dar cu toată fermitatea, fără a închide ochii și a răspunde ferm acolo unde trebuie; nu trebuie tăcut, ci trebuie luată poziție fermă. Calmul este una și fermitatea este alta, sunt două lucruri deosebite. Dumneavoastră știți că eu sunt o fire mai bătăioasă în problemele acestea, dar la Moscova am expus părerea noastră în problemele în discuție foarte calm. De altfel, și Brejnev a spus numai câteva cuvinte.

Atunci să procedăm așa cum am stabilit. Sunteți de acord? (Toți tovarășii sunt de acord).

Ridicăm ședința.

Note

1 Arhiva CPEx al CC al PCR, Nr. 2611/11. XII. 1978, document declasificat și reprodus cu ocazia Conferinței Internaționale „Romania and the Warsaw Pact", organizată în 3–6 octombrie 2002 la București de Institutul pentru Studii Politice de Apărare și Istorie Militară București.

Anexa 2

Partidul Comunist Român
Comitetul Central
Nr. 3915

Protocol Nr. 31
al Şedinţei Comitetului Politic Executiv, din ziua de 28 decembrie 1987[1]

Şedinţa a fost prezidată de tovarăşul Nicolae Ceauşescu, secretar general al Partidului Comunist Român.

Au participat: Bobu Emil, Ceauşescu Elena, Ciobanu Lina, Coman Ion, Constantin Nicolae, Dăscălescu Constantin, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaş Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Pană Gheorghe, Popescu Dumitru, Rădulescu Gheorghe, Andrei Ştefan, Bârlea Ştefan, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Gâdea Suzana, Ibănescu Neculai, Milea Vasile, Pacoste Cornel, Postelnicu Tudor, Radu Ion, Stoian Ion, Toma Ioan, Ursu Ion.

Au fost invitaţi tovarăşii: Bălan Radu, Bărbulescu Vasile, Curticeanu Silviu, Mitea Constantin, Tănase Gheorghe.

Şedinţa a început la ora 10.00 şi s-a terminat la ora 10.30.

Ordinea de zi:

I. Unele propuneri ale Ministerului Apărării Naţionale.

II. Raportul privind realizarea balanţei de încasări şi plăţi externe pe anul 1987 şi prevederile pe 1988; raportul privind încasările creanţelor şi programul de plăţi a datoriei externe.

În urma discuțiilor, Comitetul Politic Executiv al CC al PCR a hotărât următoarele:

I.1. Se aprobă propunerile privind efectivul de recruți ce va fi încorporat în anul 1988 pentru Ministerul Apărării Naționale, Ministerul de Interne și pentru nevoile economiei naționale.

I.2. Se aprobă propunerile privind efectivul total de militari care va participa la executarea unor lucrări în economia națională.

Totodată, s-au indicat următoarele:

- Să se ia măsuri pentru realizarea la termen a hotărârii privind încetarea folosirii de militari în activitatea minieră și în unități industriale.

- Guvernul, Ministerul Muncii să urmărească în continuare asigurarea încadrării în producție, în toate ramurile economiei naționale, a tuturor oamenilor muncii și numai în măsura în care în anumite sectoare: investiții-construcții, lucrări de îmbunătățiri funciare, nu se poate asigura forța de muncă necesară, să se completeze cu efective de militari.

I. Se aprobă raportul privind modul în care s-a realizat balanța de încasări și plăți externe a României pe anul 1987, precum și prevederile pe anul 1988; raportul privind stadiul încasării creanțelor și programul de plăți a datoriei externe a țării noastre.

Totodată, s-au hotărât următoarele:

- Se interzice, cu desăvârșire, luarea de credite, sub orice formă, din străinătate.

- Ministerul Turismului, Ministerul Transporturilor și Telecomunicațiilor, instituțiile bancare, social-culturale, reprezentanțele românești diplomatice și economice și altele care desfășoară activități cu sarcini de aport valutar să-și întocmească buget propriu de venituri și cheltuieli în valută și să raporteze lunar asupra realizării lui.

- Guvernul, ministerele, centralele economice să ia măsuri în vederea mobilizării tuturor forțelor pentru îndeplinirea în cele mai bune condiții a planului pe

anul 1988, pentru realizarea, la un înalt nivel calitativ, a producției destinate exportului, valorificarea superioară a tuturor rezervelor de care dispune economia națională, gospodărirea judicioasă a resurselor economico-financiare, creșterea continuă a calității și competitivității produselor românești, sporirea eficienței în toate domeniile de activitate.

- Organele și organizațiile de partid, ministerele, centralele și întreprinderile, trăgând toate concluziile din felul cum s-a desfășurat activitatea în anul 1987, să se ia măsuri hotărâte pentru o cât mai bună organizarea a muncii și a producției – astfel încât să nu se mai lucreze duminica și în sărbătorile legale decât în unitățile cu foc continuu și unde este absolut necesar –, să se respecte programele de lucru în fiecare unitate economică asigurându-se, din prima zi a anului 1988, îndeplinirea ritmică și la toți indicatorii a prevederilor planului.

Cu prilejul Anului Nou, Comitetul Politic Executiv, personal secretarul general al partidului, tovarășul Nicolae Ceaușescu, a adresat comitetelor județene de partid, organelor și organizațiilor de partid și de stat, comuniștilor, tuturor oamenilor muncii, întregului popor, calde felicitări și urări de noi și tot mai mari succese în 1988, în întreaga activitate pe care o desfășoară, cu dăruire și abnegație revoluționară, pentru progresul și înflorirea patriei, pentru edificarea socialismului și comunismului pe pământul României.

De asemenea, tovarășul Nicolae Ceaușescu a urat membrilor Comitetului Politic Executiv spor la muncă în noul an, succes deplin în îndeplinirea înaltelor răspunderi ce le revin, în înfăptuirea politicii interne și externe a partidului și statului nostru.

Stenograma Şedinţei Comitetului Politic Executiv al CC al PCR din ziua de 28 decembrie 1987

Prezidează tovarăşul Nicolae Ceauşescu

Au participat tovarăşii Bobu Emil, Ceauşescu Elena, Ciobanu Lina, Coman Ion, Constantin Nicolae, Dăscălescu Constantin, Dincă Ion, Dobrescu Miu, Fazekaş Ludovic, Mănescu Manea, Niculescu Paul, Olteanu Constantin, Oprea Gheorghe, Pană Gheorghe, Popescu Dumitru, Rădulescu Gheorghe, Andrei Ştefan, Bârlea Ştefan, David Gheorghe, Gere Mihai, Giosan Nicolae, Gâdea Suzana, Ibănescu Neculai, Milea Vasile, Pacoste Cornel, Postelnicu Tudor, Radu Ion, Stoian Ion, Toma Ioan, Ursu Ion.

Au fost invitaţi tovarăşii: Bălan Radu, Bărbulescu Vasile, Curticeanu Silviu, Mitea Constantin, Tănase Gheorghe.

Şedinţa a început la ora 10.00 şi s-a terminat la ora 10.30.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Tovarăşi, sunt la ordinea de zi câteva probleme: două probleme sunt la ordinea de zi şi câteva probleme care nu sunt la ordinea de zi: probleme financiare.

Prima problemă este în legătură cu încorporarea: urmează anul viitor să încorporăm în total 158.000 de tineri, din care 74.000 la apărare, 20.000 pentru interne şi 56.000 să lucreze în economia naţională.

Să fim de acord?

Da.

În ce priveşte pe cei care vor lucra, în total, în economia naţională, urmează să avem 83.000 de oameni, din care în termen 72.000, şi restul, care va fi un număr destul de mare.

Tov. Elena Ceauşescu: Este un număr mare, dar se spunea ca să reducem?

Tov. Nicolae Ceausescu: Însă ce trebuie să lămurim cu Ministerul Muncii? Să ne uităm bine să asigurăm încadrarea tuturor oamenilor în muncă, să nu rămână cineva fără serviciu şi numai în măsura în care este necesar să completăm cu militari, având în vedere realizarea productivităţii muncii şi măsuri pentru buna organizare a muncii.

Deci să aprobăm ca număr, dar de a asigura în primul rând încadrarea în muncă a tuturor oamenilor cărora trebuie să le asigurăm muncă, inclusiv în agricultură, să-i punem pe toţi să muncească şi să nu aibă numai pretenţii la venituri mari şi numai în raport de aceasta angajăm în plus pe militari.

În industrie, în general, şi la minerit trebuie să lichidăm militarii, cum am discutat. Aici este la Canal, la Argeş, la lucrări legate de aceste obiective.

Tov. Vasile Milea: În Bucureşti lucrează la locuinţe.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Să punem accentul să le dăm oamenilor să lucreze, nu să dăm militarilor să muncească şi să-i ţinem fără muncă pe cei neîncadraţi.

Bun.

Acestea ar fi problemele.

De acord să procedăm aşa?

Rog guvernul să urmărească să ia imediat Ministerul Muncii să stabilească situaţia.

În al doilea rând, am pus aici pentru Comitetul Executiv trei probleme de ordin financiar:

1. Balanţa de încasări şi plăţi externe.
2. Creanţe.
3. Programul de plată a datoriei externe.

Prima situaţie s-o prezinţi tu, Ibănescu!

Nu este nevoie să-i mai chemăm pe ceilalţi!

Tov. Ibănescu Neculai: În legătură cu balanţa de încasări şi plăţi externe pe anul 1988.

În primul rând, la total încasări şi plăţi externe, pe devize convertibile avem 8.240 miliarde dolari, din care CTS – 5.980 miliarde ruble.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Din care pentru export pe CTS – 5.980 miliarde ruble, iar pe DC – 7.040 miliarde dolari, care provin din credite pentru exportul de maşini, utilaje şi alte mărfuri de 270 milioane pe CTS, urmând ca din acestea să dăm credite.

Tov. Elena Ceausescu: Noi să acordăm credite.

Tov. Ibănescu Neculai: Pe devize convertibile sunt 640 milioane dolari şi pe CTS 270 milioane ruble anul viitor.

La încasări din producţia pentru export sunt pe CTS – 5.710 miliarde ruble. iar pe DC – 6.400 miliarde dolari, din care: cash pentru fondul valutar al statului 5.200 miliarde pe DC, pentru plata importului 1.200 miliarde pe DC şi export pentru fondul valutar centralizat al statului din stocuri supranormative 400 milioane pe DC.

Export din stocuri nevămuite la 31 decembrie 1987 (cash pentru fondul valutar centralizat al statului) sunt 800 milioane pe DC; încasări din export 5.170 miliarde pe CTS şi 7,6 miliarde pe DC; încasări din creanţele aferente exportului pe credit din anii anteriori sunt 228 milioane pe CTS şi 680 milioane pe DC; încasări din dobânzi pentru creanţele aferente exportului pe credit din anii anteriori sunt 114 milioane pe DC, pe 1988 şi 55 milioane pe DC 1987; aport valutar din prelucrarea ţiţeiului în 1987 sunt 8 milioane pe DC şi în 1988 sunt 53 de milioane pe DC; încasări din produsele petroliere exportate obţinute prin prelucrarea ţiţeiului importat pe relaţia CTS (URSS) în 1987 sunt 19 milioane pe DC şi 211 milioane în 1988 pe DC; aport valutar din servicii internaţionale, pentru anul 1987 sunt pe CTS 77 milioane şi 212 milioane pe DC, iar în anul 1988 sunt 83 milioane pe CTS şi 319 milioane pe DC; din care – turism internaţional 51 milioane pe CTS în 1988 şi 137 milioane pe DC în 1988; transporturi, telecomunicaţii asigurări sunt 96 milioane în 1987 pe DC şi 182 milioane pe DC în 1988, iar pe ţări socialiste 26 milioane în 1987 şi 32 milioane

în 1988 pe CTS, din care – transportul naval 9 milioane în 1987 pe CTS şi 11 milioane pe DC, iar pentru anul 1988 – 12 milioane pe CTS şi 65 milioane pe DC; transporturi feroviare – în 1987 3 milioane pe CTS şi 5 milioane pe DC, iar pentru anul 1988 4 milioane pe CTS şi 10 milioane pe DC; transporturi aeriene pentru 1987, 7 milioane pe CTS şi 29 milioane pe DC; poştă şi telecomunicaţii – 2 milioane în 1988 pe CTS şi 12 milioane pe DC; ICE Romtrans – pentru anul 1988 6 milioane pe CTS şi 21 milioane pe DC. De asemenea, la aport valutar din activităţi bancare, social-culturale, reprezentanţe diplomatice şi economice sunt pentru anul 1988 – 21 milioane pe CTS şi 125 milioane pe DC, din care: servicii bancare (comisioane şi dobânzi aferente disponibilităţilor aflate pe conturi la băncile din străinătate sunt 8 milioane pe CTS şi 37 milioane pe DC în 1987 şi pentru anul 1988 – 8 milioane pe CTS şi 37 milioane pe DC; aport valutar din operaţiuni comerciale, faţă de 50 milioane în 1987 pe DC pentru 1988 sunt 100 milioane pe DC; încasări din activitatea Gospodăriei de Partid sunt pentru anul 1987 3 milioane pe CTS şi 80 milioane pe DC, iar pentru anul 1988 – 3 milioane pe CTS şi 80 milioane pe DC; aport valutar din operaţiuni speciale sunt 55 milioane pe DC la nivelul anului 1987 şi 55 milioane la nivelul anului 1988 pe DC; intrări ruble transferabile, echivalent din contribuţia în dolari, potrivit Convenţiei din 1981 pentru menţinerea livrărilor de minereuri metalifere din URSS sunt 33 milioane în 1988 pe CTS; încasări din exporturi suplimentare pentru acoperirea plăţilor aferente importurilor suplimentare (soia) sunt 160 milioane pe DC în anul 1987 şi 100 milioane pe DC în anul 1988.

Cu privire la total încasări în anul 1987 pe CTS sunt 5.120 miliarde şi 6.078 miliarde în 1988 pe CTS, iar pe devize convertibile 5.550 miliarde pe DC în 1987 şi 9.467 miliarde în 1988 pe DC.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Ce trebuie făcut?

Toate aceste unități – turism, transporturile, fiecare trebuie să aibă buget propriu de venituri şi cheltuieli şi să nu le cuprindă aici, dar fiecare să-şi întocmească buget propriu de venituri şi cheltuieli.

Tov. Constantin Dăscălescu: Aşa cum ați ordonat, am chemat sâmbătă şi am discutat.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Repet ca să fie clar, este o hotărâre a Comitetului Politic Executiv, toată lumea să ştie cum îşi îndeplineşte fiecare planul şi raportează lunar, ca orice activitate, că puțin se pierd lucrurile astea.

Tov. Elena Ceauşescu: Şi exportul tot aşa, şi acestea lunar să fie prezentate.

Tov. Ibănescu Neculai: Cu privire la plăți pentru importuri, pentru anul 1987 sunt 5.190 miliarde pe CTS în 1987 şi 1.259 miliarde pe DC, iar pentru anul 1988 – 5.980 miliarde pe CTS şi 1.200 miliarde pe DC; plăți importuri scadente din anii anteriori – 235 milioane în 1987 pe DC şi 150 milioane pe DC în 1988; plăți importuri RSFI operațiuni legate (cooperări) – 45 milioane în 1987 pe devize convertibile; plăți pentru importuri suplimentare cu acoperire din încasări de exporturi suplimentare (soia) sunt 160 milioane în 1987 pe DC şi 100 milioane în 1988 pe DC; cheltuieli privind transportul mărfurilor din import de nave închiriate în anul 1987 sunt 18 milioane pe CTS şi 105 milioane pe DC, iar pe anul 1988 – 18 milioane pe CTS şi 70 milioane pe DC; speze, cheltuieli de transport şi expediții internaționale pentru mărfuri – 18 milioane în 1987 pe CTS şi 105 milioane pe DC, iar pentru anul 1988 – 18 milioane pe CTS şi 70 milioane pe DC; cheltuieli valutare pentru activitatea de comerț exterior şi cooperare economică internațională – pe 1987 sunt 3 milioane pe CTS şi 16 milioane pe DC, iar pe anul 1988 – 3 milioane pe CTS şi 13 milioane pe DC; cheltuieli valutare privind exploatarea flotei de pescuit oceanic – în 1987 sunt 3 milioane pe CTS şi 17 milioane pe DC şi pe anul 1988 sunt 3 milioane pe CTS şi 16 milioane pe

DC; cheltuieli valutare privind activitatea Gospodăriei de partid – pentru 1987 – 2 milioane pe CTS şi 5 milioane pe DC şi pentru anul 1988 – 3 milioane pe CTS şi 5 milioane pe DC; contribuţie în baza Convenţiei din 1981 pentru menţinerea livrărilor de minereuri metalifere din URSS – 50 milioane pe DC în 1988; plăţi de dobânzi – pentru anul 1987 – 5 milioane pe CTS şi 600 milioane pe DC, iar pe anul 1988 – 5 milioane pe CTS şi 200 milioane pe DC.

Cu privire la rambursarea de credite din datoria externă (în cursuri valutare la 1 ianuarie 1985) de 3.691 miliarde în 1988, pe DC, se propune să fie plătite în 1988 în 3 etape: 24 ianuarie, 1 iunie, 30 septembrie; rambursări de credite din linii de finanţare pentru programe speciale: aviaţie, OLTCIT, nuclear – 412 milioane pe DC în 1988.

Total plăţi pe anul 1987 sunt pe CTS de 5.233 miliarde, iar pe DC – 4.600 miliarde, iar pentru anul 1988 se propun în plan pe CTS 6.020 miliarde şi pe DC 5.765 miliarde dolari. Avem un sold de balanţă pe 1987 – CTS plus 307 milioane, pe DC plus 940 milioane dolari, iar pentru 1988 se propune în plan a avea un plus de 50 milioane ruble pe CTS şi 3.702 miliarde dolari pe devize convertibile.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Aceasta ar fi cu planul de încasări şi plăţi externe.

Tov. Elena Ceausescu: Poate se spune de modul în care s-a stabilit şi să nu se mai facă ceea ce a fost până acum, cum luau fiecare credite, deschideau linii de credite.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Am interzis să se mai ia credite.

Tov. Ibănescu Neculai: În special pe linia decontărilor cash şi prin compensare.

Tov. Elena Ceausescu: Ne-am trezit, după ce s-a interzis în Comitetul Politic Executiv să nu ia nimeni credite, că au continuat să semneze, să ia în cont şi cine a lucrat acolo, şi cine este acum la externe şi ne-am

trezit cu dobânzi de 500 milioane de dolari în felul acesta şi când au început să le adune a văzut fiecare cine a semnat pentru ele.

Tov. Nicolae Ceauşescu: Am stabilit ca anul viitor să plătim toate creditele. Actualmente avem circa un miliard de dolari fonduri şi s-a iniţiat o activitate ca să plătim acest miliard în devans, însă am spus în următoarele condiţii: să tratăm să obţinem o reducere generală a dobânzilor până la maximum 7 la sută, că avem şi dobânzi care sunt la mărci, la franci elveţieni în jur de 40 la sută, dar avem şi dolari şi franci francezi unde dobânzile sunt peste 8 la sută şi să tratăm să obţinem o reducere a dobânzilor, ţinând seama şi de această consolidare a mărcii şi francului elveţian.

Să punem problema reducerii absolute a datoriei şi în dolari să tratăm o reducere de 15–20 la sută, iar la mărci şi franci am pus 40 la sută, având în vedere că s-au consolidat cu 60–70 la sută. Sigur, vom vedea ce realizăm!

Tovarăşii au făcut prima parte, urmează să facă întregul plan ca să înceapă discuţiile anul viitor cu toate băncile pentru a plăti realmente în condiţiile realizării, după cum vedeţi, a exportului, a încasărilor, deci a vânzărilor. Putem plăti în întregime datoria şi să ne mai rămână peste 3 miliarde, un miliard activ. Trebuie să facem totul ca realmente să putem realiza ce ne-am propus.

Exportul nu este mare. Aţi văzut, este mai mult decât acum un an planul propriu-zis, pentru că restul se bazează pe mărfuri pe care le avem în sold.

Avem, în afară de aceasta, o rezervă mare de produse din stoc, în afară de ce este luat în calcul la producţia neterminată, alte mărfuri echivalente cu aproape 5 miliarde dolari.

Vom vedea programul de lichidarea acestora, care presupune să disponibilizăm şi pentru export.

Deci, posibilităţile reale sunt pe baza a ceea ce avem real, putem asigura plata în întregime, să lichidăm anul acesta, să nu mai avem nicio datorie.

Am stabilit că va trebui să reglementăm chiar prin lege ca să se interzică luarea de credite. Nimeni, nicio firmă, nimeni nu poate lua credite, să prevenim şi să se ştie şi în străinătate, că oricine dă credite, statul nu răspunde decât de ceea ce garantează statul, în rest, cine dă credite cuiva, este pe socoteala lui! Aceasta trebuie să fie clar!

Dar la noi cine va lua credite fără aprobarea corespunzătoare, şi aprobare numai prin lege, nu aprobări din partea nimănui, trebuie trimis în judecată. Sub nicio formă nu mai putem lua niciun fel de credit. V-am mai spus, fiecare dintre voi înţelege acest lucru, că dobânzile înseamnă export din venitul naţional!

Avem şi noi creanţe. Am acordat credite şi avem de primit 2.568 miliarde.

Tov. Elena Ceauşescu: Este bine să spunem că este importul mic anul acesta. Câte materii prime şi materiale au luat pe creanţe? 300 de milioane?

Tov. Nicolae Ceauşescu: Aceasta să o clarificăm! Sigur, sunt creanţe restante. S-au încasat 440 de milioane. Sunt şi pentru anul viitor, avem prevăzute circa 600 de milioane, deşi turismul încasează 400 milioane practic şi oarecum se va menţine la nivelul anului acesta.

Dacă socotim banii pe care îi avem acum lichizi şi creanţele, suntem practic chit cu datoria. Dacă am încasa toţi banii aceştia, cu dobânzile pe care le-am dat noi, acestea sunt mult mai mici decât ce plătim noi.

Tov. Elena Ceauşescu: Am dat mărfuri.

Tov. Nicolae Ceausescu: Da, dar cu dobânzi mai mici! Acestea sunt problemele financiare la sfârşitul acestui an! Ne propunem anul viitor să rămânem numai cu creanţe, adică să avem numai de încasat, să nu mai avem de plătit nimic, şi un anumit sold în valută – divers – în dolari, mărci. Dacă la aceasta aveţi ceva de spus?

Fiecare să facem ca programul pentru anul viitor pe care îl avem să fie realizat în cele mai bune condiţiuni!

Tov. Elena Ceauşescu: Să se respecte şi disciplina financiară!

Tov. Nicolae Ceauşescu: Cred că aceasta să fie ultima şedinţă pe anul acesta a Comitetului Politic Executiv?

Cred că anul viitor vom trage învăţăminte, concluzii să lucrăm mai bine, să ordonaţi să meargă lucrurile de la începutul anului cât mai bine!

Trebuie, în general, să acţionăm pentru a ne încadra şi în programul de lucru, pentru că nu este necesar să se lucreze ore suplimentare decât în cadrul programului, nici duminica, decât cele care sunt cu foc continuu sau în întreprinderile unde sunt necesităţi.

Deci să intrăm în normal cu programul de lucru! Că nu lucrăm mai bine, dimpotrivă, se dezorganizează, se consumă mai mult şi aceasta aş dori să atrag atenţia, ca să organizăm să se lucreze cum trebuie în toate sectoarele de activitate!

Tov. Elena Ceauşescu: Aceasta este o formă de risipă, nu de lucru!

Tov. Nicolae Ceauşescu: Cu aceasta, tovarăşi, să adresăm tuturor organelor de partid şi de stat, comuniştilor, întregului popor, în numele Comitetului Politic Executiv al CC al PCR, în cadrul şedinţei felicitări, urări de Anul Nou, succese în întreaga activitate.

De asemenea, adresăm aceste urări tuturor membrilor Comitetului Politic Executiv şi cu aceasta, tovarăşi, un an bun, cu rezultate mai bune! (Aplauze).

28. XII. 1987
PV. 2 ex.
[....][2]

Note

1 ANIC, Fond CC al PCR–Secţia Cancelarie, dos. nr. 82/1987, f. 2–3 f/v, 8–13 (f/v), 54–62 (f/v).

2 Tabelele referitoare la situaţia efectivelor de militari nu se publică.

Situația

Creanțelor din export de mărfuri şi lucrări executate în străinătate la 30 noiembrie 1987

Nr. crt.	Țara	Total creanțe (milioane dolari)	Din care: neîncasate în termen la 30 noiembrie 1987	Întreprinderea de comerț exterior	Marfa sau lucrarea executată în străinătate şi neîncasată în termen
0	1	2	3	4	5
		TOTAL CREANȚE DE ÎNCASAT: 2568,4 milioane dolari	din care: neîncasate la termen: 439,1 milioane dolari		
1.	Sudan	164,5	64,2, din care:		
			- 51,1	Centrul Național Aeronautic;	- elicoptere, piese de schimb şi diverse materiale pentru industria aeronautică şi pentru servicii;
			7,0	Electroexportimport	- aparatură de înaltă şi joasă tensiune, cabluri şi grupuri de sudură;
			3,2	Rompetrol-Geomin	- depozite petroliere;
			1,7	Electronum	- centrale telefonice;
			1,0	Mașinexportimport	- mașini-unelte;
			0,2	Arcom	- lucrări de construcții (clădirea Parlamentului).
2.	Egipt	495,7	51,0, din care:		
			41,9	Mecanoexportimport	- material rulant şi rate la uzinele de reparat vagoane;
			8,4	Uzinexportimport	- lucrări de construcții-montaj, utilaje, echipamente, asistență tehnică pentru fabrica de ciment Assiut II şi echipamente pentru fabricat 10 linii de beton;
			0,5	Romelectro	- lucrări electrificări rurale;
			0,1	Tarom	- prestații transport aerian;
			0,1	Vitrocim-Forexim	- ciment.
3.	Iran	97,4	46,7, din care:		
			39,6	Universal Auto-Tractor	- tractoare în CKD;
			6.6	Romelectro	- construcții-montaj pentru linii electrice;
			0,2	Danubiana	- p.v.c.;
			0,2	Chimica	- Despatch-uri la exportul de îngrășăminte chimice;
			0,1	Romconsult	- studii şi proiecte.

4.	SUA	62,3	38,2, din care:		
			21,2	Metalimportexport	- tablă;
			7,8	Arpimex	- încăltăminte;
			2,5	Tehnoforestexport	- mobilă;
			1,9	Maşinexportimport	- maşini-unelte;
			0,6	Chimica	- acid salicilic, îngrăşăminte şi alte produse chimice;
			0,7	Uzinexportimport	- reparaţii barje şi reparaţii nave;
			0,2	Prodexport	- semiconserve şuncă;
			0,2	Universal-Auto Tractor	- tractoare;
			0,3	Navlomar	- prestaţii transport maritim;
			0,2	Confex	- confecţii.
5.	Libia	34,8	32,8, din care:		
			25,08	ARCOM	- aport valutar aferent lucrărilor de construcţii-montaj;
			3,9	Contransimex	- lucrări drumuri şi complex agricol Marboua;
			1,6	Rompetrol-Geomin	- contravaloare asistenţă tehnică şi reparaţii capitale;
			1,1	ARCIF	- lucrări de foraj apă;
			0,6	Romconsult	- pregătire cadre în RSR;
			0,4	TAROM	- prestaţii transport aerian;
			0,1	Uzinexportimport	- documentaţie pentru echipamente speciale.

6.	Turcia	199,7	21,2, din care:		
			20,4	Industrialexportimport	- rate dobânzi aferente rafinărie Anatolia Centrală;
			0,3	TAROM	- prestaţii transport aerian;
			0,3	Mecanoexportimport	- utilaje construcţii şi osii montate;
			0,2	Navlomar	- prestaţii transport maritime.
7.	Siria	154,5	20,0		Conform înţelegerii convenite la nivel înalt pentru suma de 20 milioane dolari. S-au făcut intervenţii la autorităţile guvernamentale siriene prin care s-a solicitat plata cash 13 mil. dolari şi livrarea de mărfuri siriene pentru 7 mil. dolari.
8.	Irak	765,2	16,3		- ca urmare a protocolului guvernamental din 7 noiembrie a.c., suma de 16,3 mil. dolari va fi plătită de partea irakiană până la sfârşitul anului 1987.
9.	Guineea	14,3	13,1, din care:		
			11,8	Soldul fostului cont de cliring	- tractoare, maşini agricole;
			1,3	Universal Auto-Tractor	- piese de schimb tractoare şi maşini agricole.

10.	RFG	57,5	11,1, din care:		
			3,2 3,0	Electronum Metalexportimport	- televizoare portabile; - diverse produse metalurgice;
			1,7	Arpimex	- încălţăminte;
			1,0	Tehnoforestexport	- mobilă;
			0,9	TAROM	- prestaţii transoport aerian;
			0,4	Danubiana	- carbid, anvelope, bicromat de sodiu etc;
			0,2	Contransimex	- lucrări de construcţii;
			0,2	Chimica	- medicamente şi hârtie de ziar;
			0,5	Electroexportimport, Maşiniexportimport, Vitrocim-Forexim, Romsit, Icecoop-Ilexim etc	- produse electrotehnice, maşini, unelte, case prefabricate, sticlărie, artizanat etc;
11.	Pakistan	82,9	11,0	Uzinexportimport	Blocare scrisoare de garanţie de bună execuţie la fabrica de ciment Kohat, rate şi dobânzi la fabrica de ciment Lasbella.
12.	Zambia	15,6	10,8, din care:		
			7,1	Universal Auto-Tractor	- tractoare, autovehicule;
			2,8	Auto-Dacia	- autoturisme de teren;
			0,9	Rompetrol-Geomin	- foraje de apă.

13.	Maroc	11,1	9,7, din care:		
			6,5	Rompetrol-Geomin	- utilaj minier;
			2,8 0,2 0,2	Contrabsimex Danubiana Chimica	- rate aferente execuţiei unor porturi maritime; - fibre poliester; - celofibră.
14.	Nigeria	17,6	8,3, din care: 6,5	Vitrocim-Forexim	- instalaţii şi utilaje prelucrare lemn (către societăţi mixte cu participare română la capital);
			1,5	Universal Auto-Tractor	- tractoare şi autovehicule;
			0,2	Chimica	- despatch la exporturile de îngrăşăminte chimice;
			0,1	TAROM	- prestaţii de transport aerian.
15.	Republica Centrafricană	8,4	6,4	Vitrocim-Forexim	instalaţii şi utilaje de prelucrare lemn (către societăţi mixte cu participare română la capital);
16.	Congo	4,3	3,6, din care:		
			3,0	Fructexport Romagrimex	- utilaje agricole pentru societatea mixtă SAPM (fostă Socotom);
			0,5	Vitrocim Forexim	- utilaje pentru industrializarea lemnului;
			0,1	Maşinexportimport	- maşini-unelte.
17.	Mozambic	78,8	8,1, din care:		
			5,1	Fructexport Romagrimex	- asistenţă tehnică şi utilaje pentru agricultură;
			3,0	Mecanoexportimport	- material rulant.

18	Peru	16,2	6,3, din care:		
			5,0	Mecanoexportimport	- vagoane şi piese de schimb;
			0,8	Malinexportimport	- maşini-unelte;
			0,3	Industrialexportimport	- utilaj minier;
			0,2	Agroexport	- despatch.
19.	Elveţia	7,1	6,3, din care:		
			2,4	Agroexport	- despatch, penalităţi, bonificaţii;
			3,0	Metalexportimport	- produse metalurgice;
			0,5	Chimica	- îngrăşăminte chimice;
			0,2	Romsit	- sticlărie;
			0,1	Centrul Naţional Aeronautic	- instalaţii de sulfare;
			0,1	Icecoop-Ilexim	- covoare.
20.	Franţa	29,2	6,1, din care:		
			1,9	Universal-Auto Tractor	- tractoare către societatea mixtă Universal-France;
			1,2	Icecoop-Ilexim	- artizanat textil;
			0,9	Confex	- confecţii;
			0,8	Tehnoforestexport	- mobilă;
			0,7	Auto-Dacia	- autoturisme de teren către societatea mixtă Universal-France;
			0,5	Metalexportimport	- produse metalurgice;
			0,1	Danubiana	- saci polietilenă

21	India	22,4	5,0, din care:		
			4,5	Uzinexportimport	- utilaje pentru staţia de pelatizare;
			0,4	Agroexport	- penalizări, desatch şi taxe de arbitraj;
			0,1	Romconsult	- licenţe;
22	Angola	12,1	4,7, din care:		
			3,7	Rompetrol-Geomin	- depozite petroliere;
			1,0	Centrul Naţional Aeronautic	- avioane, elicoptere şi alte echipamente.
23	Filipine	8,1	3,8, din care:		
			3.6	Romenergo	- utilaje pentru termocentrala CEBU;
			0.2	Mecanoexportimport	- vagoane.
24	Iugoslavia	21,5	3,8, din care:		
			1,4	Metalimportexport	- produse metalurgice;
			1,1	Danubiana	- sodă calcinată, anvelope, fibre şi fire;
			0,4	Maşinexportimport	- maşini-unelte;
			0,2	Uzinexportimport	- livrări pentru fabrica de ciment Nasice;
			0,3	Romtrans	- prestaţii transport;
			0,2	Chimica	- îngrăşăminte chimice, streptomicină, amoniac;
			0,1	TAROM	- prestaţii transport aerian;
			0,1	Mecanoexportimport	- locomotive.

25	Somalia	3,1	3,9, din care:		
			1,8	Fructexport-Romagrimex	- asistență tehnică și mașini agricole;
			1,1	Universal Auto Tractor	- tractoare și autocamioane
26	Canada	6,6	2,5, din care:		
			2,3	Universal Auto Tractor	- tractoare și piese de schimb pentru societatea Terra Power;
			0,1	Românoexport	- tricotaje;
			0,1	Mașinexportimport	- mașini-unelte.
27	Olanda	6,2	2,4, din care:		
			1,6	Tehnoforestexport	- mobilă;
			0,5 0,2	Românoexport Danubiana	- țesături bumbac și tricotaje; - saci polietilenă;
			0,1	Romtrans	- prestații de transport.
28	Liban	3,5	2,2, din care:		
			1,6	Metaloimportexport	- produse metalurgice;
			0,2	Romelectro	- stâlpi electricitate;
			0,4	Chimica	- contrastalii la exporturile de îngrășăminte chimice
29	Indonezia	13,4	1,9	Universal Auto Tractor	- autocamioane
30	Finlanda	3,2	1,4, din care: 1,2 0,2	Metalexportimport Danubiana	- produse metalurgice; - p.v.c.

31	Algeria	4,8	1,3, din care:		
			0,5	Romelectro	- asistență tehnică;
			0,4	Romconsult	- asistență tehnică, proiecte, studii;
			0,3	Universal-Auto Tractor	- tractoare;
			0,1	TAROM	- prestații de transport aerian.
32	Zair	2,7	1,2, din care:		
			0,8	Fructexport-Romagrimex	- utilaje agricole și asistență tehnică;
			0,1	Icecoop-Ilexim	- covoare;
			0,1	Vitrocim-Forexim	- ciment;
			0,1	Prodexport	- conserve;
			0,1	Romsit	- sticlărie
33	URSS	1,7	1,2, din care:		
			0,8 0,4	Chimica Metalexportimport	- fir tehnic; - produse metalurgice

34	Anglia	11,1	1,0, din care:		
			0,4	Auto-Dacia	- autoturisme;
			0,3	Prodexport	- conserve de carne;
			0,1	Arpimex	- marochinărie;
			0,1	Universal-Auto Tractor	- diverse piese de schimb;
			0,1	Direcția Generală a Poștelor	- prestații de poștă.
35	Mexic	0,8	0,7	Mașinexportimport	- mașini de cusut.
36	Venezuela	0,8	0,8, din care:		
			0,7	Mașinexportimport	- mașini-unelte;
			0,1	Tehnoimportexport	- rulmenți
37	Singapore	3,6	0,7	TAROM	- prestații transport aerian.
38	Austria	4,6	0,7, din care:		
			0,3	Icecoop-Ilexim	- împletituri și flanșe;
			0,2	Danubiana	- polistiren, fire poliester, cablu poliester;
			0,1	Mașinexportimport	- mașini-unelte.
39	Grecia	14,9	0,6, din care:		
			0,2	Universal-Auto Tractor	- autovehicule;
			0,2	Industrialexportimport	- rafinăria Aspropygos;
			0,1	Electroexportimport	- produse electronice.

40	Italia	51,3	0,6, din care:		
			0,1	Icecoop-Ilexim	- covoare și împletituri;
			0,1	Danubiana	- anvelope;
			0,1	Prodexport	- ovine vii și cai;
			0,1	Romtrans	- prestații transport rutier;
			0,1	Confex	- confecții.
41	Yemen	1,5	0,6	Rompetrol-Geomin	- cercetări geologice
42	Sri Lanka	14,8	0,5	Mecanoexportimport	- material rulant
43	Bolivia	0,8	0,5	Industrialexportimport	- utilaj minier
44	Belgia	5,8	0,4, din care:		
			0,2	Universal-Auto Tractor	- autovehicule
			0,2	Chimica	- medicamente
45	Benin	0,6	0,4	Universal-Auto Tractor	- autoșasiuri
46	Mauritania	0,4	0,4	Fructexport-Romagrimex	- beneficiu cuvenit părții române de la societatea SIMAR
47	Salvador	1,8	0,4	Universal-Auto Tractor	- autovehicule
48	Costa Rica	0,4	0,3	Românoexport	- țesături
49	Norvegia	0,8	0,3	Uzinexportimport	- rate și dobânzi aferente unei nave
50	Liberia	0,3	0,3	TAROM	- prestații transport aerian

Încasarea creanţelor externe

în perioada 1 ianuarie–30 noiembrie 1987 – în milioane dolari

Ţara		Total	Din care	
			Cash prin livrări de mărfuri	
0		1	2	3
Total	Prevederi	735,4	104,4	649,0
	Realizări	451,5	135,5	316,0
Irak	Prevederi	310,0	-	310,0
	Realizări	259,4	47,0	212,4
Iran	Prevederi	75,2	-	75,2
	Realizări	76,0	-	76,0
Siria	Prevederi	50,5	-	50,5
	Realizări	8,4	-	8,4
Turcia	Prevederi	66,3	53,7	12,6
	Realizări	50,1	50,1	-
Egipt	Prevederi	63,8	26,8	37,0
	Realizări	18,9	18,8	0,1
Pakistan	Prevederi	4,3	-	4,3
	Realizări	7,4	5,9	1.5
Iugoslavia	Prevederi	5,5	5,5	-
	Realizări	5,0	5,0	-
Sri Lanka	Prevederi	3,8	3,8	-
	Realizări	4,4	4,4	-
India	Prevederi	1,0	-	1,0
	Realizări	1,5	-	1,5
Yemen	Prevederi	1,5	1,5	-
	Realizări	1,1	1,1	-
Algeria	Prevederi	5,2	0,3	4,9
	Realizări	1,0	1,0	-
Zambia	Prevederi	11,5	-	11,5
	Realizări	0,3	0,3	-
Sudan	Prevederi	58,0	-	58,0
	Realizări	0,1	-	0,1
Filipine	Prevederi	4,6	4,6	-
	Realizări	0,1	0,1	-

Situaţia
încasărilor din creanţe externe în perioada
1 ianuarie–30 noiembrie 1987 – în milioane dolari

În relaţia cu:	Total încasări	Din care					
		Cash			Prin livrări de mărfuri		
		Total	Din care		Total	Din care	
			Rate	Dobânzi		Rate	Dobânzi
Total ţări, din care	451,5	135,5	88,3	47,2	316,0	308,0	8,0
Irak	259,4	47,0	39,9	7,1	212,4	206,3	6,1
Iran	76,0	-	-	-	76,0	76,0	-
Siria	8,4	-	-	-	8,4	8,4	-
Turcia	50,1	50,1	15,7	34,4	-	-	-
Egipt	18,9	18,8	16,0	2,8	0,1	0,1	-
Pakistan	7,4	5,9	4,2	1,7	1,5	1,3	0,2
Iugoslavia	5,0	5,0	4.2	0.8	-	-	-
Sri Lanka	4,4	4,4	4,4	-	-	-	-
India	1,5	-	-	-	1,5	1,1	0,4
Yemen	1,1	1,1	1,0	0.1	-	-	-
Algeria	1,0	1,0	0,9	0,1	-	-	-
Zambia	0,3	0,3	0,3	-	-	-	-
Sudan	0,1	-	-	-	0,1	0,1	-
Filipine	0,1	0,1	-	0,1	-	-	-

CUPRINS

Autobiografie 5
„Uite, să-ți spun eu cum a fost!“ 15
Machiavelli 56
Predecesorii – Maurer, Mănescu, Macovescu..... 95
Inteligență letală 132
„Mămăligarii nu sunt o națiune, ci o curvă“,
zicea Hruşciov..... 164
Bucureşti – canal de mediere şi zonă de conflict 198
Afaceri secrete de partid şi de stat 235
Jiang Qing a noastră 269
Disidentul Pacepa şi marginalizații Trofin,
Iliescu şi Burtică..... 297
La curtea dictatorului 330
Partid contra partid..... 363
Exportul din feuda lui Ceauşescu 396
Ceauşescu după Ceauşescu 428

Anexa 1
Stenograma Şedinței Comitetului Politic Executiv
al CC al PCR din ziua de 24 noiembrie 1978..... 458
Anexa 2
Protocol Nr. 31 al Şedinței Comitetului Politic Executiv,
din ziua de 28 decembrie 1987..... 476

Tabele
Situația Creanțelor din export de mărfuri şi lucrări
executate în străinătate la 30 noiembrie 1987..... 488
Încasarea creanțelor externe în perioada
1 ianuarie–30 noiembrie 1987 – în milioane dolari 500
Situația încasărilor din creanțe externe în perioada
1 ianuarie–30 noiembrie 1987 – în milioane dolari 502

ȘTEFAN ANDREI s-a născut în 29 martie 1931, la Podari (Dolj).
Datorită premiului literar obținut într-un concurs național a fost angajat, imediat după terminarea liceului, redactor la secția internațională a „**Scînteii Tineretului**". Absolvent al Facultății de Construcții Hidrotehnice București (1954), apoi șef de laborator și asistent la Institutul de Petrol și Gaze București (1954-1960), și-a început activitatea politică în structurile superioare ale organizației comuniste de tineret.

Din 1969 și până la căderea regimului comunist a făcut parte din Comitetul Central al Partidului Comunist. Atribuțiile sale politice au vizat predilect relațiile internaționale. A fost coordonatorul acestora într-o perioadă fastă a politicii externe românești din următoarele funcții: membru al Secretariatului CC al PCR (1972-1978), șef al Secției Relații Externe a CC al PCR (1977), ministru al Afacerilor Externe (1978-1985).

Din funcția de viceprim-ministru al Guvernului (1987-1989) a dirijat Comerțul Exterior și plata integrală a datoriei externe.

LAVINIA BETEA este licențiată în filosofie-istorie și doctor în psihologie. Profesor la Universitatea „Aurel Vlaicu" Arad și șefa secției Istorie Recentă - Adevărul Holding. Autor a numeroase articole de specialitate publicate în țară și străinătate. A publicat 13 cărți de autor, volumul „Lucrețiu Pătrășcanu. Moartea unui lider comunist" fiind distins cu premiul Academiei Române (2003).

9 786066 440066